AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU
V BRATISLAVE
Katedra trestného práva

Veronika Marková (ed.)

AKTUÁLNE OTÁZKY TRESTNÉHO PRÁVA V TEÓRII A PRAXI

6. ročník

Zborník príspevkov zo 6. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou

konanej

pod záštitou rekorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave
Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie KURILOVSKEJ, PhD.

dňa 20. marca 2018

Bratislava 2018

Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi – 6. ročník
Interdisciplinárna celoštátna vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou
20. marec 2018
Katedra trestného práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Konferencia bola organizovaná ako plánovaná úloha katedry v roku 2018 v súlade s celoročným plánom Akadémie PZ v Bratislave.

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan KOČAN, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
doc. JUDr. Marek KORDÍK, PhD., LL.M.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
doc. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Organizačný výbor:

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD. (predseda organizačného výboru)
mjr. JUDr. Daniela Benedeková, PhD.
JUDr. Ladislav Balún
JUDr. Vladimír Baláž
Mgr. Sebastián Janko
Miriam Švirecová

Recenzenti:

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan Kočan, PhD.

Zborník zostavila:
© pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD., Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Autor tohto zborníka nezodpovedá za jazykovú a obsahovú stránku príspevkov a prípadné práva tretích osôb.
Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

Vzor citácie:
MARKOVA, V. ed., 2018. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 6. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou [online]*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-765-3.

Vzor citácie príspevku:
BAHURINSKÁ, Z., 2018. Trestnoprávna ochrana detí pred sexuálnym zneužívaním. In: MARKOVÁ, V. ed., 2018. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi: Zborník príspevkov z 6. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou [online]*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s . 11 – 18. ISBN 978-80-8054-765-3.

ISBN 978-80-8054-765-3
EAN 9788080547653

OBSAH

Úvodný príhovor 7

TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ

BAHURINSKÁ, Zuzana
TRESTNOPRÁVNA OCHRANA DETÍ PRED SEXUÁLNYM ZNEUŽÍVANÍM 11
DENSKÝ, Michal
ŠPECIALIZÁCIA PRÍSLUŠNÍKOV POLICAJNÉHO ZBORU V PROBLEMATIKE RIEŠENIA DOMÁCEHO NÁSILIA A NÁSILIA PÁCHANÉHO NA DEŤOCH 19
FIRSTOVÁ, Jana
APLIKACE TRESTNĚPRÁVNÍCH SANKCÍ VŮČI MLADISTVÝM Z POHLEDU NAPLŇOVÁNÍ JEJICH ÚČELU 28
HAMRANOVÁ, Denisa
PROBLEMATIKA INŠTITÚTU PODMIENEČNÉHO PREPUSTENIA ODSÚDENÝCH NA DOŽIVOTIE 40
HRČKA, Štefan
DAŇOVÉ PODVODY A MOŽNOSTI ICH PREVENCIE 51
HULLOVÁ, Monika, ONDREJKOVIČOVÁ, Jelena
ANALÝZA PRÁVNEJ ÚPRAVY TRESTNÉHO ČINU KUPLIARSTVA A NIEKTORÝCH SÚVISIACICH USTANOVENÍ VO VYBRANÝCH EURÓPSKYCH ŠTÁTOCH (RUSKÁ FEDERÁCIA, NEMECKÁ SPOLKOVÁ REPUBLIKA).....59
KACZOR, Silvester
ANALÝZA TRESTNÉHO ČINU ÚŽERY V MARGINALIZOVANÝCH KOMUNITÁCH NA SLOVENSKU 65
KELEMEN, Miroslav, MAĎAR, Miloš, KLÁTIK, Jaroslav
REALIZÁCIA BOJA PROTI RADIKALIZÁCII VO VÄZENSTVE NA SLOVENSKU – PROJEKTY EURÓPSKEJ KOMISIE POD VEDENÍM TALIANSKEHO MINISTERSTVA SPRAVODLIVOSTI.....76
KUBIČKA, Remig
POSUDZOVANIE TOTOŽNOSTI SKUTKU MEDZI TRESTNÝMI ČINMI PÁCHANÝMI V DOPRAVE A KONANIAMI ZAKLADAJÚCIMI ZNAKY PRIESTUPKU.....80
KURILOVSKÁ, Lucia, KORDÍK, Marek
TRESTNÁ ZODPOVEDNOSŤ INSIDER – TRADINGU A JEHO SANKCIONOVANIE.....87
LAMOŠOVÁ, Barbora
TRESTNOPRÁVNE (HMOTNOPRÁVNE) NÁSTROJE OCHRANY INFORMÁCIÍ 97
LIČKOVÁ, Monika
NIEKTORÉ ŠPECIFIKÁ TRESTNOPRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI PRI VÝKONE ZDRAVOTNÍCKYCH POVOLANÍ 107
ĽORKO, Jakub
NÁZORY ODBORNÍKOV Z VÄZENSKEJ PRAXE NA VYBRANÉ ASPEKTY VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY.....116
MAŠĽANYOVÁ, Darina
UBLÍŽENIE NA ZDRAVÍ A ZÁSADA SUBSIDIARITY TRESTNEJ REPRESIE.....128
SABÓ, Marián
MOŽNOSTI OCHRANY DAŇOVEJ SÚSTAVY PROSTRIEDKAMI TRESTNÉHO PRÁVA .135

SIVÁČKOVÁ, Lucia
VÝVOJ PRÁVNEJ ÚPRAVY PEŇAŽNÉHO TRESTU A POUKÁZANIE NA UDEĽOVANIE PEŇAŽNÉHO TRESTU SÚDMI NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY ZA VOPRED URČENÉ ČASOVÉ OBDOBIE 142
TITTLOVÁ, Marcela
K ETIOLÓGII DOMÁCEHO NÁSILIA 162
VRÁBLOVÁ, Miroslava, ZEMAN, Štefan
TRESTNÉ ČINY PROTI ŽIVOTU A ZDRAVIU V SR – VÝVOJOVÉ TRENDY A POSTREHY 170

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ

ČENTÉŠ, Jozef, ŠANTA, Ján
EURÓPSKA PROKURATÚRA A AKTUÁLNE PRÁVNE DÔSLEDKY V SR PLYNÚCE Z JEJ EXISTENCIE 183
ČOPÁK, Karol
POSTAVENIE OBVINENÉHO V TRESTNOM KONANÍ 197
CHRENŠŤ, Jakub
ZÁKAZ MUČENIA A NEŽIADUCA POLICAJNÁ PRAX 203
JANKO, Sebastián
PRINCÍP PREZUMPCIE NEVINY V SÚVISLOSTI S VYBRANÝMI SKUTKOVÝMI PODSTATAMI NIEKTORÝCH FORIEM TRESTNEJ SÚČINNOSTI 213
MLYNARČÍKOVÁ, Jitka
ZAISTENIE ÚROKU ZA ONESKORENÉ VRÁTENIE NADMERNÉHO ODPOČTU DANE Z PRIDANEJ HODNOTY 220
NESVADBA, Antonín
PÔSOBENIE ZÁKONOV LOGIKY V PROCESNOM DOKAZOVANÍ 230
RUBISOVÁ, Ivana
PROCESNOPRÁVNE POSTAVENIE DIEŤAŤA (EURÓPSKY A MEDZINÁRODNÝ ROZMER) 234
SAMEK, Martin
VYBRANÉ PROBLÉMY PRÁVNEJ ÚPRAVY REKOGNÍCIE OSÔB 247
SLÁMOVÁ, Martina
VAZBA MLADISTVÝCH JAKO KRAJNÍ PROSTŘEDEK 253
SRHOLEC, Miroslav
VÝKLAD ZÁKONA O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV 265
SVATOŠ, Roman
ZAJIŠTĚNÍ SVĚDKA PRO ÚČELY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ 275
ŠIRILOVÁ, Monika
INFORMAČNO-TECHNICKÉ PROSTRIEDKY V KONTEXTE JUDIKATÚRY ESĽP 285
ŠUP, Roman
VÝSLUCH AKO PROCESNÝ ÚKON – JEHO ŠPECIFIKÁ S PRIHLIADNUTÍM NA APLIKÁCIU ZÁKONA Č. 274/2017 Z. Z. O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV 302
TALAPKA, Marek
VPLYV DOKAZOVANIA NA ROZHODOVANIE V PRÍPRAVNOM KONANÍ 308

TALLOVÁ, Barbora
PRÍPUSTNOSŤ DÔKAZOV ZÍSKANÝCH POUŽITÍM INFORMAČNO - TECHNICKÝCH PROSTRIEDKOV PRE ÚČELY TRESTNÉHO KONANIA 321
VAŠKO, Adrián
INFORMAČNÉ VÝSTUPY ZO SPRAVODAJSKEJ ČINNOSTI V TRESTNOM KONANÍ 334
VIKTORYOVÁ, Jana, BLATNICKÝ, Jaroslav
POSTUP A TECHNIKY VEDECKÉHO POZNÁVANIA VYŠETROVANIA FARMACEUTICKEJ KRIMINALITY 342

SÚVISIACE VEDY, VEDNÉ DISCIPLÍNY A ODBORY

VOJTUŠ, František
PREDIKCIA SÚDNYCH ROZHODNUTÍ – NOVODOBÝ TREND V EMPIRICKOM PRÁVNOM VÝSKUME 353

ZÁVERY 365

Úvodný príhovor

Interdisciplinárna celoštátna vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou na tému **„Aktuálne otázky trestného práva v teórii a v praxi“** predstavuje už stálu súčasť činnosti katedry trestného práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave v rámci vedecko-výskumnej oblasti počas každého akademického roka, pričom v tomto roku sa tešíme už jej šiestemu ročníku.

Trestné právo ako jedno zo súčastí verejného práva v posledných rokoch prechádza výraznými zmenami, ktoré sa odrážajú už v niekoľkých desiatkach noviel Trestného zákona a Trestného poriadku, prípadne sú prijímané nové súvisiace právne predpisy, ktoré oblasť trestného práva neustále dopĺňajú a inovujú. Z tohto pohľadu je však nevyhnutné, aby tieto zmeny boli koncepčné a aby bol vytvorený dostatočný priestor, ako aj inštitucionálne a materiálne zabezpečenie na riadny výkon týchto zmien. Každá novela trestných kódexov prináša orgánom realizujúcim trestné konanie výrazný zásah do výkonu svojich povinností a nie vždy sú tieto orgány pripravené, na efektívny výkon. Nie však zo subjektívnych dôvodov, ale objektívnych, ktoré priniesla zmena systému. Je však nevyhnutné skonštatovať, že neustále zmeny právnych predpisov v oblasti trestného konania majú zabezpečiť efektívny boj proti trestnej činnosti práve tým, že sa upravia nové skutkové podstaty trestných činov, prípadne postup orgánov činných v trestnom konaní, ktorý bude zabezpečovať záruky základných ľudských práv a slobôd pre všetky osoby, ktoré majú vzťah k trestnému konaniu.

Uvedené zmeny, ktoré priniesli jednotlivé novely trestných kódexov, ako aj súvisiace problémy v oblasti trestného práva sú hlavnými bodmi každoročne organizovanej konferencie na katedre trestného práva. Naším cieľom je vždy diskutovať o týchto zmenách, poukázať na problémové oblasti, ale napr. aj vracať sa k predchádzajúcim novelám za účelom zistenia účelnosti ich prijatia, ako aj spôsobu ich praktického výkonu v podmienkach trestného konania v rámci Slovenskej republiky.

Za celú katedru trestného práva, ako aj vedecký a organizačný výbor konferencie, môžem skonštatovať, že nás mimoriadne teší stály a vysoký záujem odborníkov trestného práva z viacerých organizačných súčastí systému trestného konania, ako aj ďalších odborníkov, ktorí sa venujú súvisiacim vedným disciplínam a odborom. Mimoriadne sme poctení aj záujmu príslušníkov PZ, ktorí pracujú ako vyšetrovatelia PZ, prípadne ako poverení príslušníci PZ a ktorí prinášajú na konferenciu svojej vlastné skúsenosti z vyšetrovania, či skráteného vyšetrovania a poukazujú na problémové oblasti.

Už minulosti bolo za hlavný cieľ konferencie zvolené organizovanie stálej periodickej konferencie, ktorá bude slúžiť predovšetkým na výmenu poznatkov z oblasti trestného práva vo vzťahu k aktuálnym otázkam teórie a praxe, ako aj súvisiacich vedných disciplín a odborov s poukázaním na skúsenosti z predchádzajúcich ročníkov, pričom tento cieľ môžeme stále považovať za primárny. V nadväznosti na to však môžeme vytýčiť aj niekoľko ďalších, dielčích, cieľov, medzi ktoré môžeme zahrnúť:

- Vytvorenie priestoru na prezentovanie aktuálnych otázok a problémov, ktoré je potrebné riešiť, aj vzhľadom na nové spôsoby a metódy páchania trestnej činnosti a inej protispoločenskej činnosti.
- Otvorenie diskusie o problémoch v legislatívnej oblasti so zameraním na aktuálne znenia trestných kódexov po rekodifikácii so zameraním na medzery, ktoré vznikajú v dôsledku neustálych zmien (aj napriek rekodifikácii).
- Výmena poznatkov v oblastiach, ktorým sa, vzhľadom na veľký okruh otázok vznikajúcich, meniacich sa v rámci trestného práva hmotného a procesného, nie je možné dostatočne venovať individuálne.

- Otvorenie priestoru na diskusiu a riešenie problémov v oblastiach súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov, ktorých súvislosť s problémami trestného práva je veľmi úzka a vzniká potreba bezpečnostnej praxe ohľadom ich riešenia
- Výmena poznatkov a informácií o súčasným vedecko-výskumných projektoch, ktoré vznikajú na úseku trestného práva ako aj súvisiacich vedných odborov.
- Riešenie problémov aplikačnej praxe – nielen z oblasti trestného práva, ale tiež súvisiacich vedných odborov a náčrt nových možností riešenia s dopadmi na aplikačnú prax.
- Výmena informácií a prezentovanie problémov v zahraničných právnych úpravách.

Účastníci konferencie akceptovali ciele, ktoré boli stanovené a vytýčené aj v rámci pozvánky na konferenciu, čomu následne prispôsobili aj svoje príspevky a reagovali prostredníctvom nich na hore uvedené oblasti. Obsah zborníka vychádza z týchto príspevkov, pričom niektoré z nich boli aj súčasťou programu konferencie, čiže boli príslušným spôsobom aj odprezentované.

V mene vedeckého ako aj organizačného výboru by sme chceli vyjadriť poďakovanie všetkým účastníkom konferencie, ktorí sa významnou mierou pričinili o jej realizáciu, pričom osobitne ďakujeme naším zahraničným kolegom, s ktorými si aj prostredníctvom takejto formy spolupráce, dokážeme vymieňať informácie, prezentovať postrehy a názory a diskutovať o vzniknutých problémoch. Veríme, že príspevky v zborníku budú využívané osobami z radov odbornej ako aj laickej verejnosti a prispejú svojím odborným obsahom k riešeniu niektorých problémov z oblastí aktuálnych otázok trestného práva v teórii a praxi.

Do budúcnosti si prajeme, aby sme aj nasledujúcimi ročníkmi dokázali úspešne nadviazať na predchádzajúce ročníky, ako aj na spoluprácu s viacerými subjektmi nielen zo Slovenskej republiky, ale aj s kolegami z Českej republiky prípadne aj s inými zahraničnými subjektami a príslušným spôsobom komunikovať a diskutovať o problémoch týkajúcich sa obsahu konferencie.

Za vedecký a organizačný výbor konferencie:

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
vedúca katedry trestného práva
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ

TRESTNOPRÁVNA OCHRANA DETÍ PRED SEXUÁLNYM ZNEUŽÍVANÍM

JUDr. Zuzana BAHURINSKÁ
Ústav verejného práva
Paneurópska vysoká škola

Anotácia: *Autorka sa v príspevku zameriava na sprostredkovanie poznatkov o sexuálnom zneužívaní detí a o jeho formách. Venuje sa pokrytiu ochrany detí pred sexuálnym zneužívaním z pohľadu trestnoprávnej úpravy. Svoju pozornosť zameriava na niektoré inštitúty normatívnych právnych aktov s ohľadom na zabezpečenie ochrany detí pred sexuálnym zneužívaním s vyjadrením subjektívneho hodnotiaceho postoja k nim.*
Kľúčové slová: *sexuálne zneužívanie, dieťa, inštitúty trestnoprávnej ochrany*

Annotation: *The author focuses on mediating knowledge about sexual abuse of children and their forms. It is about covering the protection of children against sexual abuse from the point of view of criminal law. It focuses its attention on some institutes of normative acts with a view to ensuring the protection of children against sexual abuse, with the expression of a subjective evaluation attitude towards them.*
Keywords: *sexual abuse, child, institutes of criminal justice*

Úvod

Sexuálne zneužívanie zahŕňa „široké spektrum“ zneužívania detí na sexuálne aktivity, sexuálne hry či sexuálne služby. Vzťahuje sa nielen na pohlavné zneužívanie, ale aj na exploatovanie (vykorisťovanie) detí na sexuálne účely. Predstavuje celosvetový spoločenský problém, ktorý sa nezlučuje s ideálnou predstavou o humánnosti a etickosti, zachovaním a rešpektovaním ľudskej dôstojnosti.

K pojmu sexuálne zneužívanie

Pri sexuálnom zneužívaní ide o akt, ku ktorému môže dochádzať v každej spoločnosti a v každom sociálnom prostredí. Deti každej spoločenskej vrstvy môžu byť sexuálne zneužívané bez výnimky, či ide o spoločenskú triedu „bežných ľudí“, „dobre situovaných“ alebo tých, ktorých život je poznačený chudobou, nezamestnanosťou, sociálnym útlakom, krízovou situáciou. Sexuálne zneužívanie má „svoju stratégiu“, býva často dobre naplánované a pripravované, bez zbytočného podozrenia okolitého prostredia a pretrváva dlhší čas.

Za sexuálne zneužívanie sa považujú:

- sexuálne aktivity s dieťaťom, ktoré podľa príslušných ustanovení vnútroštátneho právneho poriadku nedosiahlo právom stanovený vek pre sexuálne konanie;
- sexuálne aktivity s dieťaťom, ak sa používa nátlak, sila alebo hrozby, alebo sa zneužíva uznávaná pozícia dôvery, autorita alebo vplyv na dieťa vrátane rodiny, alebo zneužíva zraniteľná situácia dieťaťa predovšetkým z dôvodu mentálneho alebo telesného postihnutia alebo osobitne z dôvodu jeho odkázanosti.[1]

Sexuálne zneužívanie je závažným a zákerným zásahom do detského tela, duše, osobnosti, do „intímneho súkromného sveta“ dieťaťa, do ktorého nesmie nikto vtrhnúť a rozhodovať o ňom. Je formou protiprávneho konania, kedy je detský jedinec sexuálne obťažovaný a využívaný k sexuálnej stimulácii, ktorá vyúsťuje k uspokojovaniu sexuálnych potrieb iných osôb. Dieťa je vystavované takej manipulácii celej jeho osoby, že jeho schopnosti nedokážu rozpoznať alebo len vo veľmi malej miere, že ide o niečo, čo nie je vôbec normálne, čo je škodlivé a zakázané. Dieťa je v pozícii trpiacej osoby, na ktorú je vyvíjaný silný tlak, sila moci, násilie a zastrašovanie, že pristupuje k celej situácii bez

[1] Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, čl. 18 [Dostupné v Zbierke zákonov Oznámenie č. 164/2016 Z. z.]

odvrávania, vzdoru, zaväzuje sa vykonávať sexuálne aktivity pravidelne a s „tichým súhlasom“, pričom je nútené k prísnej povinnosti mlčať. Sexuálne zneužívanie je asymetrickým modelom sexuálnej interakcie, kde jedna osoba využíva inú osobu k svojmu vlastnému prospechu z pozície väčšej sily a prevahy. Odhaľuje tak svoju pravú mocenskú podstatu tohto vzťahu. Preto je považované aj za sexualizované násilie, ktoré na uplatňovanie moci zneužíva sexualitu, pričom nemusí byť sexuálne motivované.[2] Vyznačuje sa narušenou emocionálnou kvalitou a rovnováhou vzťahu dospelého voči dieťaťu. Sexuálne zneužívanie výstižne definuje Karkošková[3] ako zahrnutie dieťaťa do sexuálnych aktivít, či zo strany dospelých alebo neplnoletých osôb, majúcich pozíciu zodpovednosti, dôvery a moci nad dieťaťom, ktorým dieťa plne nerozumie, nemôže dať k nim informovaný súhlas alebo na ktoré nie je vývinovo pripravené alebo ktoré inak porušujú zákony alebo sociálne zákazy dané spoločnosťou. Ďalej uvedená autorka tvrdí, že pri sexuálnom zneužívaní jedna strana ovláda druhú stranu prostredníctvom rôznych nástrojov a zdrojov, zneužívateľ vie čo koná, rozumie významu a dôsledkom sexuálneho kontaktu s cieľom sexuálneho uspokojenia a dôkladného utajenia svojho konania pred odhalením a jeho následkami.

Sexuálne zneužívanie predstavuje „intímne vykorisťovanie“ koncentrované na dieťa, z ktorého má zneužívateľ prospech, a to v rámci vlastného osobného sexuálneho uspokojenia alebo finančného profitu. Je zneužívaním dieťaťa na pornografiu, prostitúciu, predaj a obchodovanie za účelom poskytovania sexuálnych služieb. Preto môže mať charakter komerčného i nekomerčného sexuálneho zneužívania. *Nekomerčné sexuálne zneužívanie* zahŕňa sexuálne aktivity s dieťaťom a osobami, ktoré majú k dieťaťu rodičovskú, súrodeneckú alebo inak rodinnú pozíciu a ktoré sa uskutočňujú v podmienkach trvalého, ľahkého a neobmedzeného prístupu k detskému jedincovi. *Komerčné sexuálne zneužívanie* je spojením zneužívania detí s obchodom a organizovaným zločinom. Podľa Bucka[4] a Milfaita[5] zahŕňa nielen „prvok“ zneužívanie, ale aj „prvky“ z troch kategórií – predaj detí, detskú prostitúciu a detskú pornografiu. Vyznačuje sa tým, že na zneužívaní a obchode participujú viacerí zneužívatelia a postihovaných je aj viac detských obetí. Možno ho chápať ako novodobú formu otroctva, sexuálneho priemyslu a sexuálneho turizmu. Riadi sa s presne určenými pravidlami „komerčného sexuálneho trhu“, kde svoju rolu hrá ponuka, objednávka a odmena za uspokojovanie zákazníka.[6] Na sexuálne zneužívanie sa nazerá aj cez jeho formy, v ktorých kľúčovým znakom je prostredie. Ak k sexuálnemu zneužívaniu dochádza v rodine a je páchané rodičom (vlastným, nevlastným), starým rodičom, súrodencom, ujom, strýkom, bratrancom a pod. ide o *intrafamiliárne sexuálne zneužívanie.* Je najzávažnejšou formou zneužívania dieťaťa v prostredí, ktoré by malo a priori poskytovať bezpečie, ochranu a adekvátnu starostlivosť, výchovu, avšak práve tu dieťa pociťuje najväčšiu zradu, útok a sklamanie. Ak k sexuálnemu zneužívaniu dochádza mimo domova a rodinného prostredia, kde zneužívateľ a dieťa nie sú z rovnakej rodiny a nie sú ani v žiadnom príbuzenskom vzťahu ide o *extrafamiliárne sexuálne zneužívanie.* Podľa spôsobu vykonávania sexuálnych aktivít sa rozlišuje *bezdotykové* (bezkontaktné) *sexuálne zneužívanie* a *dotykové* (kontaktné) *sexuálne zneužívanie* s penetratívnym charakterom (prenikajúcim do tela dieťaťa) a nepenetratívnym charakterom (neprenikajúcim do tela dieťaťa).

Sexuálne zneužívanie je zločinom, ktorý spôsobuje degradáciu dieťaťa, jeho jedinečnosti, jeho vlastného ja, má traumatizujúce následky, ktoré zasiahnu každú sféru jeho entity bytia a majú dopad na jeho ďalší vývoj a život. Dieťa by malo predstavovať tú najvyššiu hodnotu spoločnosti. Má v nej mať vytvorené podmienky pre svoj rast, vývoj, aktivity. Vzhľadom na svoju bezbrannosť, nevinnosť a „detskú čistotu“ si vyžaduje zvýšenú a osobitú právnu ochranu pred každým konaním, ktoré je nezákonné, a v dôsledku ktorého sa dieťa ocitá v zastrašujúcom, ponižujúcom a zneucťujúcom postavení. Právom možno sexuálne zneužívanie označiť za „intímny teror“, kde

[2] SOPKOVÁ, E., RAJTÁROVÁ, I.: Konať proti sexuálnemu násiliu na dievčatách a chlapcoch. Bratislava: Aspekt, 2008, s. 5

[3] KARKOŠKOVÁ, S.: Sociálna práca s páchateľmi a obeťami sexuálneho zneužívania detí. Veľký Šariš – Kanáš: Ascend, 2013, s. 58-59

[4] BUCK, T.: International Child Law: 2nd ed. London: Routledge, 2011, s. 273

[5] MILFAIT, R.: Komerční sexualizované násilí na dětech. Praha: Portál, 2008, s. 11

[6] KARKOŠKOVÁ, S.: Obete sexuálneho zneužívania medzi nami. Veľký Šariš – Kanáš: Ascend, 2014, s. 22

jedna strana si prostredníctvom dieťaťa uspokojuje svoje potreby, pričom potreby a práva dieťaťa sú porušované a neuznané. Je neprípustné, aby táto krutosť a zlo prešlo bez povšimnutia, a preto ho treba riešiť čo najlepšou a účinnou trestnoprávnou ochranou na všetkých úrovniach (medzinárodnej, európskej, vnútroštátnej).

Pokrytie ochrany detí pred sexuálnym zneužívaním z pohľadu trestnoprávnej úpravy

Sexuálne zneužívanie detí je dehonestujúcim zásahom do ich osobnej integrity a ľudskej dôstojnosti. Vymyká sa od normy sexuálnej morálky ako sexuálne správanie prekračujúce zákonom vymedzené hranice a poškodzujúce dieťa, jeho osobnostný vývoj, záujmy, potreby. Patrí k najzávažnejším trestným činnostiam, ktorá zasahuje najintímnejšie stránky dieťaťa, pošliapava jeho potenciál a zanecháva zdrvujúce následky takmer po celý život. Preto by malo byť najvyšším etickým záväzkom spoločnosti ochrana práve tých, ktorí sú najviac zraniteľní pred všetkými formami zneužívania, vykorisťovania, ale aj násilia či zlého zaobchádzania zo strany samotných rodičov alebo iných osôb. Zabezpečovanie ochrany má byť garantované kvalitnými a funkčnými inštitútmi každého štátu v rámci represívneho, ale aj preventívneho aparátu, a to vo všetkých systémoch (rezortoch) spoločnosti. V rámci slovenskej legislatívy sa ochrana detí pred sexuálnym zneužívaním premieta do normatívnych právnych aktov v systéme trestnoprávnej ochrany, ktorými sa budeme zaoberať jednotlivo.

a) Niektoré inštitúty trestnoprávnej ochrany detí v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Trestnoprávnu ochranu detí pred sexuálnym zneužívaním poskytuje zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon“), ktorý upravuje otázky trestného práva hmotného a do ktorého sú transponované viaceré požiadavky medzinárodných dokumentov k boji proti sexuálnemu zneužívaniu, sexuálnemu vykorisťovaniu, proti detskej pornografii, obchodovaniu s deťmi, ako aj k účinnej ochrane proti tomuto závažnému druhu kriminality, a to predovšetkým právnych záväzkov Európskej únie – Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rozhodnutie Rady 2011/68/SVV (ďalej len „smernica 2011/93/EÚ“) a Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/629/SVV (ďalej len „smernica 2011/36/EÚ“). Inštitúty trestnoprávnej ochrany detí síce patria k jedným z mála v právnom systéme, ktoré reagujú na najnovšie spôsoby a formy páchania protiprávnych konaní v tejto oblasti a zodpovedajú platným zmluvným záväzkom, avšak ich aplikácia v praxi by sa nemala vykonávať iba na formálnej úrovni. Trestný zákon presne definuje pojem dieťa[7] a hľadí na neho ako na chránenú osobu[8], odkázanú osobu[9], bezbrannú osobu[10]. Za kľúčové pre ochranu detí pred sexuálnym zneužívaním je vymedzenie skutkových podstát trestných činov a trestných sadzieb s ohľadom na spôsob ich spáchania, ktoré obsahujú viaceré formy sexuálneho zneužívania detí:

- vykonávanie súlože s osobou mladšou ako pätnásť rokov alebo iného spôsobu, ktorý je dieťa sexuálne zneužité (§ 201 Trestného zákona)
- navrhovanie dieťaťu mladšie ako pätnásť rokov prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby osobné stretnutie s úmyslom spáchať na ňom trestný čin sexuálneho zneužitia alebo trestný čin výroby detskej pornografie, pričom sám nie je dieťaťom (§ 201a Trestného zákona)

[7] Dieťaťom sa podľa ods. 1 § 127 Trestného zákona rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak tento zákon neustanovuje inak.

[8] Chránenou osobou sa podľa písm. a) ods. 1 § 139 Trestného zákona rozumie dieťa.

[9] Odkázanou osobou sa podľa ods. 9 § 127 Trestného zákona rozumie osoba, ktorá svojou výživou, výchovou, hmotným alebo iným zaopatrením alebo starostlivosťou je odkázaná na páchateľa.

[10] Bezbrannou osobou sa podľa ods. 7 § 127 Trestného zákona rozumie osoba, ktorá vzhľadom na svoj vek, zdravotný stav, okolnosti činu alebo okolnosti na strane páchateľa nemala nádej účinne sa ubrániť pred jeho útokom.

- zneužitie dieťaťa mladšieho ako pätnásť rokov v úmysle vyvolania sexuálneho uspokojenia jeho účasťou na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití, hoci sa ich takéto dieťa nemusí priamo zúčastňovať alebo umožnenie takéhoto zneužitia (§ 201b Trestného zákona)
- pohnutie dieťaťa zverené iným osobám, ktoré na neho dozerajú, starajú sa o neho, zaopatrujú, vychovávajú k mimomanželskej súloži alebo ho iným spôsobom sexuálne zneužijú, pričom takéto osoby zneužijú svoj uznané postavenie vyplývajúce z dôvery, autority alebo vplyvu na dieťa (§ 202 Trestného zákona)

Trestný zákon ustanovuje osobitné definície detskej prostitúcie, detskej pornografie a detského pornografického predstavenia, čo prináša zosúladenie štátov v rovnakom nazeraní a chápaní týchto pojmov, ako aj k ich správnemu výkladu. Detská pornografia a detská prostitúcia je postihovaná v týchto ustanoveniach Trestného zákona v rámci trestných činov:

- § 179 Trestného zákona – Obchodovanie s ľuďmi
- § 367 Trestného zákona – Kupliarstvo
- § 368 Trestného zákona – Výroba detskej pornografie
- § 369 Trestného zákona – Šírenie detskej pornografie
- § 370 Trestného zákona – Prechovávanie detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení

Pre zvýšenie ochrany detí, aj keď nie priamo v súvislosti so sexuálnym zneužívaním, ale s nebezpečenstvom spustnutia ich morálky a mravnosti, ktorá môže byť ohrozovaná zvádzaním alebo vedením nemravného života aj preferovaním detskej prostitúcie alebo detskej pornografie Trestný zákon stanovuje za trestný čin podľa § 211 Ohrozovanie mravnej výchovy mládeže a trestný čin podľa § 371 a 372 Ohrozovanie mravnosti. Zákonodarca takto vyjadruje väčší záber ochrany detí pred rôznymi nežiaducimi protispoločenskými vplyvmi a ich poškodzovania v otázke sexuálnych vzťahov.

K ďalším inštitútom pre zabezpečenie ochrany detí pred sexuálnym zneužívaním patrí neoznámenie trestného činu podľa § 340 Trestného zákona a neprekazenie trestného činu podľa § 341 Trestného zákona. Ide o niektoré formy trestnej súčinnosti, ktoré sa týkajú konania osoby, ktorá sa síce priamo na páchaní trestnej činnosti nepodieľa, ale svojou nečinnosťou ju páchateľovi umožňuje. Podstatou je nesplnenie si oznamovacej povinnosti alebo neprekazenie trestného činu osobami, ktoré vedeli alebo sa hodnoverným spôsobom dozvedeli, že niekto iný pácha trestný čin, napr. sexuálne zneužíva dieťa. Oznámenie je totižto jasným signálom, že došlo k nezákonnému skutku a k zavedeniu potrebných opatrení, ktoré zabránia jeho pokračovaniu. Oznamovateľom môže byť osoba, ktorá si plní svoju povinnosť vyplývajúcu z výkonu jeho zamestnania a povolania (učiteľ, lekár, psychológ), tzv. „profesionáli“ alebo osoba, ktorá vie, že k sexuálnemu zneužívaniu dochádza alebo má určité podozrenie, pozná pomery a celú situáciu v rodine. Môže to byť sused, nezneužívajúci rodič, blízky priateľ, starý rodič a pod. Je v kompetencii orgánov činných v trestnom konaní každé trestné oznámenie preveriť.

Za „mierny“ posun k zvýšeniu trestnoprávnej ochrany detí považujeme stanovenie premlčacej doby. Do ustanovenia § 87 ods. 5 Trestného zákona bol transponovaný čl. 15 ods. 2 smernice 2011/93/EÚ a čl. 9 ods. 2 smernice 2011/36/EÚ, ktoré zaväzujú členské štáty prijať potrebné opatrenia k tomu, aby premlčacia doba pre trestné stíhanie skutkov uvedených v smerniciach uplynula dostatočne dlhý čas potom, čo obeť trestných činov dosiahla plnoletosť. Preto zákonodarca stanovuje, že u vybraných trestných činov spáchaných na deťoch, ktoré sa vzťahujú na obchodovanie s ľuďmi, sexuálne násilie, sexuálne zneužívanie, detskú pornografiu sa trestné stíhanie premlčí najskôr pätnásť rokov potom, čo osoba dovŕšila osemnásty rok svojho života. Vyvstáva otázka, či pätnásť rokov je naozaj priaznivá úprava premlčacej doby, keď v niektorých krajinách sa trestné stíhanie za sexuálne zneužívanie vôbec nepremlčiava (napr. Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska). Myslíme si, že s ohľadom na deti, ktoré sú bezbranné a zraniteľné voči sexuálnym atakom s deštruktívnym dopadom na ich osobnosť vo forme zneužívania, ponižovania, násilia či vykorisťovania by mali byť považované za trestné činy, u ktorých uplynutím premlčacej doby nezaniká ich trestnosť, čo by muselo viesť k úprave § 88 Trestného zákona, kde by k trestným činom,

u ktorých nezaniká trestnosť by patrili aj trestné činy súvisiace so sexuálnym zneužívaním, ktoré by boli taxatívne vymenované. Treba si uvedomiť, že obete sexuálneho zneužívania veľmi často nahlásia skutok až po uplynutí premlčacej doby, čo poskytuje priestor pre nepotrestanie a neodhalenie páchateľa. Je tiež možné, že následky sexuálneho zneužívania sa prejavia až niekedy s odstupom času, až v období adolescencie alebo dospelosti, pričom môže ísť o symptómy veľmi malé alebo dokonca extrémne očividné. Škála reakcií obetí vychádza z veľkej intersubjektívnej variability.[11]

V snahe ochrániť deti pred sexuálnym zneužívaním Trestný zákon ustanovuje dôležitý inštitút v oblasti trestnej represie, a to trest zákazu činnosti na doživotie, ktorý môže súd uložiť, pokiaľ odsudzuje páchateľa za trestný čin obchodovania s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násilia, sexuálneho zneužívania, výroby detskej pornografie, rozširovania detskej pornografie, prechovávanie detskej pornografie, účasť na detskom pornografickom predstavení, ak bol takýto trestný čin spáchaný na dieťati.[12] Nakoľko ide o tak závažné trestné činy považujeme za veľmi nespravodlivé, aby pri takýchto trestných činoch bolo fakultatívne (podľa uváženia súdu) uloženie trestu zákazu činnosti na doživotie, pričom v prípade vodiča dopravného prostriedku za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky a usmrtenia sa už trest zákazu činnosti na doživotie ukladá obligatórne. Smernica 2011/93/EÚ s cieľom ochrániť deti pred páchateľmi sexuálneho zneužívania stanovuje zákaz vykonávania profesionálnych aktivít fyzickej osobe, ktorá bola odsúdená za spáchanie trestných činov vzťahujúcich sa na sexuálne zneužívanie (čl.10), čo síce je premietnuté do vnútroštátnej právnej úpravy, ale podľa znenie § 61 ods. 1 Trestného zákona predmetom zákazu činnosti nemôže byť činnosť, na ktorú netreba osobitné povolenie. Preto považujeme za potrebné, aby zákaz činnosti bol akcentovaný nielen na profesionálne aktivity, ale aj na iné činnosti zahrňujúce priamy a pravidelný kontakt s deťmi, ako sú opatrovateľské, športové, kultúrne, záujmové a iné činnosti.

b) Niektoré inštitúty trestnoprávnej ochrany detí v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Deťom, ktoré sú obeťami sexuálneho zneužívania prináleží nárok na osobitnú úroveň ochrany vo všetkých štádiách trestnoprávneho konania, ktoré upravuje zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“). Obsahuje viaceré významné inštitúty k ochrane dieťaťa ako poškodeného trestným činom, ktorých cieľom je zachovanie dôstojnosti, cti a rešpektovanie jeho najlepšieho záujmu.

Dieťaťu (ako aj každej osobe), ktoré je v trestnom konaní v pozícií poškodeného prislúcha celý súbor práv. Orgány činné v trestnom konaní, ako aj súd sú povinné v priebehu celého trestného konania umožniť ich plné uplatňovanie a o ktorých je treba dieťa ako poškodeného riadne, vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť. Dieťaťu by sa malo vysvetliť, čo sa bude okolo neho diať, aké rôzne procesné kroky ho čakajú a uistiť ho, že sa mu verí, pomáha a že je rešpektované. V kontexte ochrany dieťaťa v trestnom konaní si vyžaduje osobitnú pozornosť inštitút, ktorým sa má zabezpečovať uplatnenie práva byť zastúpený a práva dať sa zastupovať v trestnom konaní. Zmyslom tohto inštitútu je, že ak je poškodený pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo ak je jeho spôsobilosť na právne úkony obmedzená, vykonáva jeho práva podľa Trestného poriadku jeho zákonný zástupca, ktorý môže splnomocniť zastupovaním aj organizáciu na pomoc poškodeným. Keďže dieťa nemá spôsobilosť na právne úkony, je teda potrebné jeho zastupovanie. V prípade, že zákonný zástupca nemôže vykonávať svoje oprávnenie na zastupovanie, súd ustanoví dieťaťu opatrovníka, ktorým je najmä štátny orgán a súčasne sa ustanoví aj zástupca z radov subjektov poskytujúcich pomoc obetiam, ktorý má práva a povinnosti splnomocnenca dieťaťa.[13] Ide o dočasné zastupovanie dieťaťa na vopred určený účel, tzv. procesné opatrovníctvo, nie na trvalú náhradu zákonného zástupcu, ktorému rodičovské práva a povinnosti ostávajú zachované. Popri takomto zastupovaní existuje aj zákonná možnosť tzv. zmluvného zastupovania dieťaťa, kedy zákonný zástupca alebo opatrovník je oprávnený udeliť plnomocenstvo ďalšej osobe. Ide o zastupovanie, ktoré

[11] ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 174-177
[12] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon § 61 ods. 4
[13] Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok § 48 ods. 1 a 2

má charakter substitúcie splnomocenstva, nejde teda o nového, ďalšieho splnomocnenca. Ide o právny vzťah, ktorý môže vzniknúť medzi zákonným zástupcom alebo opatrovníkom a substitútorom, ktorý zastupuje a háji záujmy dieťaťa, nie zákonného zástupcu alebo opatrovníka. Právna úprava umožňuje poškodenému dať sa zastupovať len osobou spôsobilou na právne úkony.[14] Touto osobou môže byť aj advokát, ktorý poskytuje dieťaťu právne poradenstvo a zastupovanie kvalifikovaným odborníkom z oblasti práva, ktorý bude dbať na uplatňovanie všetkých práv dieťaťa. Myslíme si, že je žiaduce, aby počas celého trestného konania bolo dieťa „právne zastupované", čo žiaľ súčasná prax takéto zastupovanie v podobe advokáta nezabezpečuje a čo považujeme za vážne porušenie práva dieťaťa dať sa zastupovať.

Trestný poriadok ustanovuje inštitút týkajúci sa najdôležitejšieho procesného úkonu, ktorý je označovaný trestnoprávnym pojmom – výsluch a ktorý asi najviac podlieha kritického hodnoteniu, pretože práve pri vedení výsluchu detí sú najväčšie rezervy. Špeciálne, ak ide o dieťa, ktoré je obeťou sexuálneho zneužívania je potrebné prijať osobitné opatrenia na jeho ochranu v trestnom konaní, v ktorom je v pozícii poškodeného a svedka. Dnes už aplikačná prax vychádza z názoru, že „deti sú bežne (nielenže výnimočne alebo zriedka) spôsobilé poskytnúť vierohodnú výpoveď". Dokonca v porovnaní s dospelými sú schopné lepšieho rozpamätávania sa. Nakoľko si pamätajú prežité udalosti skôr popisným, fotografickým spôsobom, dokážu si zapamätať celý rad drobných detailov a bez problémov ich použiť, napr. pri opise páchateľa.[15] Právna úprava výsluchu osôb mladších ako osemnásť rokov je v ustanovení § 135 Trestného poriadku v nadväznosti na § 263 Trestného poriadku a § 270 Trestného poriadku. Trestný poriadok ustanovuje ešte osobitne aj inštitút výsluchu svedka, ktorým je obzvlášť zraniteľná obeť, ktorou sa rozumie aj dieťa, teda osoba mladšia ako osemnásť rokov, a to aj v prípade, keď vek nie je známy, ale existuje dôvod domnievať sa, že ide o dieťa, pokiaľ sa nepreukáže opak, pričom nie sú dotknuté iné inštitúty výsluchu svedka. V ustanovení § 134 ods. 4 a 5 Trestného poriadku sa obligatórne upravujú požiadavky priebehu výsluchu (napr. ohľaduplný prístup k osobe, využitie technických zariadení na záznam zvuku a obrazu, prítomnosť psychológa alebo znalca, vedenie výsluchu v prípravnom konaní osobou rovnakého pohlavia ako je vypočúvaná osoba). Čo však absentuje a považujeme to za negatívum sú inštitúty týkajúce sa priestorového zabezpečenia a využitia demonštračných pomôcok. Kritický sme aj k ustanoveniu § 134 ods. 5 Trestného poriadku, kde zákonodarca síce ustanovil, aby výsluch v prípravnom konaní viedla osoba rovnakého pohlavia ako vypočúvaná osoba v trestnom konaní pre trestný čin proti ľudskej dôstojnosti, trestný čin obchodovania s ľuďmi a trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby, ale opomenul jej „špecializovanú odbornosť". Sme presvedčení, že v prípade detí, ktoré sú obeťami sexuálneho zneužívania má výsluch viesť osoba, ktorá má „špecializované vzdelanie" alebo absolvovala minimálne „špecializovaný" certifikovaný výcvik zameraný výlučne na oblasť sexuálneho zneužívania detí. Túto požiadavku kladie aj Rada Európy, aby členské štáty prijali potrebné opatrenia na zabezpečenie špecializovaného vzdelávania tých, ktorí sa trestného konania zúčastňujú.

Za zmienku určite stojí spomenúť inštitút, ktorým sa môže zabezpečiť potrebná ochrana dieťaťa pred páchateľom sexuálneho zneužívania, a to uloženie jedného alebo viacerých obmedzení na základe rozhodnutia súdu. Páchateľovi možno podľa § 82 ods. 1 písm. b), h), j), a k) Trestného poriadku uložiť zákaz návštev určených miest (v súvislosti so sexuálnym zneužívaním sú myslené hlavne tie, kde sa najviac koncentruje počet detí na jednom mieste ako sú detské ihriská a športoviská, detské bábkové divadlo), zákaz styku s určitými osobami alebo zákaz úmyselne sa priblížiť k určitej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov, zákaz alebo obmedzenie kontaktu s určenou osobou v akejkoľvek forme vrátane kontaktovania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby alebo inými obdobnými prostriedkami, zákaz zdržiavať sa v blízkosti obydlia určenej osoby alebo v určenom mieste, kde sa takáto osoba zdržuje alebo ktoré navštevuje (škola, centrá voľného času a pod.). Tento inštitút nemá povahu sankcie a nie je ani prostriedkom represívneho riešenia, ale jeho

[14] Tamtiež, § 53 ods. 1 a 2
[15] ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 342

význam spočíva v preventívnom opatrení zaistenia ochrany dieťaťa v prípade, ak tento účel, ochrany nie je možné dosiahnuť iným spôsobom ako je zatknutie alebo vzatie do väzby.

K ochrane dieťaťa v plnej miere prispieva aj „nemožnosť" použitia inštitútu konfrontácie k tomu, aby boli páchateľ a dieťa postavený tvárou v tvár za účelom kladenia si otázok v prípade rozporu medzi výpoveďou obvineného a výpoveďou osoby mladšej ako osemnásť rokov. Zákonodarca dokonca ešte rozširuje podmienku na trestné činy proti ľudskej dôstojnosti, trestný čin obchodovania s ľuďmi a ani v prípade, ak bol trestný čin spáchaný násilím alebo hrozbou násilia, ak hrozí nebezpečenstvo spôsobenia druhotnej a opakovanej viktimizácie s ohľadom (okrem iného) na vek, rozumovú vyspelosť a vzťah k páchateľovi alebo závislosti na ňom.[16] Uplatnenie tohto inštitútu v právnom systéme predstavuje, že ochrana dieťaťa znamená oddelenie dieťaťa a páchateľa.

Záver

Problematika sexuálneho zneužívania detí v spoločnosti stále predstavuje vážny problém, ktorého riešenie je náročné a neustále podlieha zmenám. Treba však uznať činnosť zákonodarcu, že sa snaží reagovať na aktuálne výzvy o prijatie takých inštitútov ochrany detí, v ktorých sa postupne odráža jednotný a integrovaný prístup na poskytovanie účinnej ochrany a pomoci. Hoci s praktickým výkonom súčasného systému ochrany detí sa objavujú aj určité nedostatky, treba na ne upozorniť a hľadať spoločné riešenia.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Trestný čin sexuálneho zneužívania detí predstavuje mimoriadne závažnú protispoločenskú činnosť. Ide nielen o samostatný a špecifický akt v podobe ubližovania, ponižovania a trápenia dieťaťa, ale aj o dobre výnosný nelegálny obchod s deťmi na sexuálne účely, detskú prostitúciu a detskú pornografiu. Vzhľadom na svoju zákernú povahu, traumatizujúce dôsledky a cezhraničný rozmer je potrebné prijímať nové opatrenia a účinné trestnoprávne inštitúty, ktorými sa zabezpečí kvalitná ochrana práve tých najzraniteľnejších v ľudskej populácii – deťoch. Príspevok stručne hodnotí niektoré inštitúty vnútroštátnej trestnoprávnej úpravy a identifikuje nedostatky, ktoré môžu mať závažný dopadna ochranu detí, ktoré sa stali obeťami sexuálneho zneužívania.

Resumé (v anglickom jazyku)

The offense of sexual abuse of children is an extremely serious anti-social activity. It is not only a separate and specific act in the form of child abuse, humiliation and harassment, but also of a profitable illicit trafficking in children for sexual purposes, child prostitution and child pornography. Due to its harsh nature, traumatic consequences and cross-border dimension, it is necessary to adopt new measures and effective criminal justice institutions to ensure the quality protection of the most vulnerable in the human population - children. The contribution briefly reviews some of the national criminal law institutes and identifies shortcomings that may have a significant impact on the protection of children who have been the victims of sexual abuse.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. BUCK, T.: *International Child Law. 2nd ed. London: Routledge,2011,* 358 s. ISBN 978-0-415-48716-0

2. ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie.* 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 445 s. ISBN 978-80-7380-461-9

3. KARKOŠKOVÁ, S.: *Sociálna práca s páchateľmi a obeťami sexuálneho zneužívania detí.* Veľký Šariš – Kanáš: Ascend, 2013. 216 s. ISBN 978-80-971470-0-6

4. KARKOŠKOVÁ, S.: *Obete sexuálneho zneužívania medzi nami.* Veľký Šariš – Kanáš: Ascend, 2014. 352 s. ISBN 978-80-971470-1-3

[16] Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok § 125 ods. 4 a 5

5. MILFAIT, R.: *Komerční sexualizované násilí na dětech.* Praha: Portál, 2008, 210 s. ISBN 978-80-7367-320-8

6. SOPKOVÁ, E., RAJTÁROVÁ, I.: *Konať proti sexuálnemu násiliu na dievčatách a chlapcoch.* Bratislava: Aspekt, 2008, 71 s. ISBN 978-80-967964-7-2

Právne dokumenty a normy

Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, 25. októbra 2007, Lanzarote

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Kontaktné údaje:

JUDr. Zuzana Bahurinská (externý doktorand)
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
Tomášiková 20
821 01 Bratislava
email: zbahurinska@gmail.com

ŠPECIALIZÁCIA PRÍSLUŠNÍKOV POLICAJNÉHO ZBORU V PROBLEMATIKE RIEŠENIA DOMÁCEHO NÁSILIA A NÁSILIA PÁCHANÉHO NA DEŤOCH

Mgr. Michal DENSKÝ
Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Nitre

Anotácia: *Autor v článku prezentuje výsledky prieskumu realizovaného na Krajskom riaditeľstve Policajného zboru v Nitre s dôrazom na potrebu špecializácie policajtov pri riešení problematiky domáceho násilia a násilia páchaného na deťoch.*
Kľúčové slová: *domáce násilie, násilie páchané na deťoch, špecializácia, polícia, školiaci program*

Anotation: *Author presents results of survey realized by Regional Headquarters of the Police Force in Nitra concernig on need to establish specialization of policemen solving crimes related to domestic violence and violence on children*
Keywords: *domestic violence, violence on children, specialization, police, training programm*

Úvod

Rok 2018 môže byť pre obete trestných činov prelomovým. Od 1. januára 2018 je účinný zákon o obetiach trestných činov[1], ktorý napriek svojmu náročnému vzniku a nedokonalostiam v sebe obsiahnutých, garantuje poškodeným trestným činom status obete, ktorý im prináša vyšší stupeň ochrany, podpory a pomoci zo strany spoločnosti.

Ďalším dôležitým krokom na ceste k pomoci obetiam trestných činov je zámer prípravy a vybudovania špecializovaných výsluchových miestností na výsluch maloletých svedkov, resp. ďalších zvlášť zraniteľných obetí. S tým súvisí aj príprava vyšetrovateľov, ktorí budú v týchto priestoroch realizovať procesné úkony s ohľadom na elimináciu sekundárnej viktimizácie.

Ako zákon tak i špeciálne priestory na výsluch prispievajú k zvýšeniu štandardov starostlivosti a sú krokom správnym smerom. To však nestačí. Moderné výsluchové miestnosti bez motivovaných a vzdelaných odborníkov, či vyšperkovaná legislatíva bez profesionálov ochotných ju aplikovať v potrebnom rozsahu, v praxi stačiť nebudú.

Česká štátna zástupkyňa Lenka Bradáčová, pod ktorej vedením došlo k dôležitým zmenám v oblasti uplatnenia práva, hovorí, že 80% úspechu sú ľudia a len 20% sú zákony a legislatívne predpisy. Nepochybne je možné aplikovať tento pohľad aj na riešenie problematiky domáceho násilia a násilia páchaného na deťoch.

Potom, čo sme absolvovali stovky hodín školením a rozhovormi s policajtmi prvého kontaktu, poverenými príslušníkmi a vyšetrovateľmi konštatujeme, že téma domáceho násilia a násilia páchaného na deťoch je veľmi aktuálna a necháva bez odozvy len malé percento účastníkov takéhoto školenia. A skutočne, aj počas našich školení, výmeny informácií a pohľadov na problematiku to iskrilo. V niektorých toto „iskrenie“ zapálilo oheň záujmu a iní zostali uväznení v dyme mýtov a predsudkov...

V ďalších riadkoch chceme predstaviť výsledky prieskumu, ktorý sme počas školiaceho programu zrealizovali. Radi by sme priniesli pohľad na niektoré zistenia, ku ktorým sme sa po hodinách diskusií na tému domáceho násilia dostali.

Vzdelávanie policajtov

V priebehu celého školiaceho programu sme sa stretávali aj s reakciami niektorých účastníkov, ktoré nie sú zlučiteľné s prístupom profesionála k tejto problematike. Našli sa aj takí, ktorí vyjadrili nesúhlas s prezentovanými postojmi pomoci k obetiam. Dôraz kládli najmä na to, že

[1] Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

problematika riešenia domáceho násilia je zveličovaná a preceňovaná. Muži sú podľa nich falošne označení ako agresori a vo väčšine prípadov nimi v skutočnosti nie sú, ale ženy sa ich takýmto spôsobom chcú zbaviť. Považujeme za dôležité zistenie, že takéto postoje niektorých jednotlivcov nie sú prítomné len ako latentné tendencie, ale aj ako jasne formulované názory odrážajúce postoje ich nositeľov.

Je ťažké týchto jednotlivcov oprostiť od mylných presvedčení, ktoré vychádzajú zo získaných stereotypov nadobudnutých výchovou, či inými vplyvmi. Napriek tomu je nevyhnutné pracovať na zmene ich postojov v záujme ich prípravy na efektívny výkon služobnej činnosti aj v tejto oblasti. Je dôležité si uvedomiť, že títo policajti môžu byť bez ďalšieho usmernenia pri práci s obeťami rizikoví najmä vzhľadom na očakávané ciele policajnej intervencie.

Školenie všetkých policajtov je veľmi časovo náročný a menej efektívny spôsob vzdelávania. Napriek tomu je dôležité venovať čas a energiu aj týmto policajtom, ktorí sú v prvom kontakte s osobami zasiahnutými násilím a majú kompetenciu realizovať inštitút vykázania.

„Profesionáli musia byť vnímaví voči realitám domáceho násilia a poznať stratégie pre napĺňanie potrieb ako aj páchateľov. Inak zostane tento problém aj naďalej z veľkej časti skrytým. Hlavným cieľom vzdelávania je pozitívne ovplyvniť reagovanie všetkých profesionálov na domáce násilie. Ku skvalitneniu ich reakcií vedú tri všeobecné ciele:

- zlepšenie informovanosti a pochopenia problému
- rozvíjanie vysokej hladiny senzitivity, zručností a odborných vedomostí,
- posilnenie interdisciplinárnej spolupráce na riešení problému“ [2]

Význam špecializácie

Za najefektívnejšie považujeme v tejto fáze venovať pozornosť policajtom, ktorí sú motivovaní venovať sa tejto oblasti intenzívnejšie.

Výpovede policajtov potvrdzujú, že problematika je veľmi komplexná a náročná, a preto nie je možné ju efektívne riešiť bez ďalšej špecializácie. Ján Müller, krajský špecialista na úseku preverovania a vyšetrovania trestných činov páchaných na deťoch a mládeži Polície Českej republiky hovorí, že problematika domáceho násilia predstavuje najnáročnejšiu policajnú prácu v trestnom konaní pri dokumentácií, preverovaní a vyšetrovaní tejto trestnej činnosti.

Význam špecializácie v tejto oblasti potvrdzujú aj skúsenosti kolegov z Českej republiky[3]. Práve zákon o ochrane obetí trestných činov podnietil v ich podmienkach rozbeh špecializovaných tímov. Na Ostravsku je to tím policajtov poriadkovej polície, realizujúci vykázanie. Títo špecialisti sú k dispozícií 24 hodín denne a pri oznámení incidentu domáceho násilia sú vysielaní k jeho riešeniu. Zvolený postup tak eliminuje zlyhanie ľudského faktora na minimum.

Policajti riešiaci domáce násilie na teritóriu Brna sú súčasťou oddelenia všeobecnej kriminality služby kriminálnej polície a vyšetrovania a rieši problematiku domáceho násilia v spektre od vykázania cez priestupky k vyšetrovaniu trestných činov.

Popri týchto modeloch existujú na každom krajskom riaditeľstve metodici, ktorí sa popri svojich hlavných činnostiach venujú aj vzdelávaniu policajtov a rozvíjaniu spolupráce s krízovými centrami. Takáto spolupráca je zdrojom cennej spätnej väzby, ktorá prináša informácie o úrovni prístupu polície k obetiam.

Určitá časť poškodených predstavuje aj tzv. *falošné obete,* ktoré sa snažia posilniť svoje postavenie v civilnom súdnom konaní aj prostredníctvom klamlivých informácií. Toto je ďalším argumentom pre podporu špecialistov, ktorí by mali mať schopnosť na základe zadokumentovaných informácií, ale aj na základe ďalšieho špecializovaného vzdelávania, lepšie rozlišovať medzi prípadmi domáceho násilia a medzi tzv. disharmonickým partnerským súžitím.

Ďalším cieľom špecializácie je eliminácia syndrómu vyhoreniu u policajtov s orientáciou na vyšetrovanie trestných činov v súvislosti s domácim násilím a násilím páchaným na deťoch.

---

[2] *stratégia boja proti domácemu násiliu - príručka,* Centrum pre sociálny rozvoj a humanitárne otázky, OSN, New York, Bratislava: Tlačiareň MV SR, 1993, s. 30.

[3] VANĚK, J. Je specializace na domácí násilí u Policie ČR zapotřebí? - In: *Policista*. - Roč. 13, č. 10(2007), - príloha s. 4.

S prístupom zameraným na tieto skutky je spojené množstvo frustrácie vychádzajúce z toho, že prvotný záujem poškodených býva neskôr nahrádzaný odmietaním spolupracovať pri dokazovaní, ale aj systémovými prekážkami, keď nedôjde k naplneniu spravodlivosti v dôsledku rozhodnutí prokuratúry, či súdov. Dôvodom k nedostatočnej trpezlivosti s obeťami býva aj nadmerné zaťaženie z dôvodu vysokého nápadu trestných činov, či s tým súvisiacej byrokracie.

Policajti potrebujú mať podporu zo strany vedenia polície aj v tejto, na rozlišovanie a orientáciu náročnej oblasti. Dôsledkom absencie špecializácie v tejto problematike na Slovensku by mohlo byť pokračovanie nesystémového prístupu a riziko ďalších zlyhaní pri podcenení dôležitých signálov.

Príklad dobrej praxe Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Nitre

Podobne, ako v priebehu predchádzajúcich 2 rokov, zaradilo Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Nitre, medzi hlavné úlohy na rok 2018 aj tému domáceho násilia a násilia páchaného na deťoch. Po úspešnej realizácií školiaceho programu, ktorý tak ako vidno v prezentovaných výsledkoch, bol prijatý väčšinou veľmi pozitívne a ktorý prináša ovocie v podobe viacerých úspešne vyriešených prípadov práve na základe posilnenej spolupráce medzi políciou a pomáhajúcou organizáciou, pokračujeme ďalším – nadstavbovým vzdelávaním.

V priebehu roka budú štvrťročne organizované pracovné stretnutia policajtov, ktorí prejavili záujem o ďalšie vzdelávanie. Tieto budú koordinované v spolupráci s predstaviteľmi Centra Slniečko, n. o., ktoré dlhodobo pôsobí v Nitre a venuje sa týmto témam a s políciou vytvára zmysluplné partnerstvo.

Cieľom týchto stretnutí bude intenzívna príprava policajtov na efektívne riešenie problematiky, výmena skúsenosti a supervízia zo strany odborníkov z oblasti trestného práva, viktimológie a pod. Ďalším cieľom je výmena informácií medzi políciou a neziskovou organizáciou poskytujúcou pomoc obetiam týchto trestných činov.

Účastníkmi nadstavbovej časti školiaceho programu budú policajti, ktorí absolvovali v priebehu uplynulých dvoch rokov základný vzdelávací program a vyjadrili svoj záujem pokračovať v intenzívnejšej forme vzdelávania. Táto bude realizovaná kvartálne v podobe celodenného zamestnania, ktorého účelom bude okrem špecializovaného vzdelávania aj výmena skúseností.

Prieskumná časť

To, že téma špecializácie policajtov rezonuje nielen na základe príkladov dobrej praxe v okolitých krajinách, ale je aj reflexiou názorov viacerých vyšetrovateľov a poverených príslušníkov, ukazujú výsledky prieskumu otvorených odpovedí na nasledovnú otázku.

Uveďte, čo by podľa Vášho názoru najviac prispelo k efektívnejšiemu riešeniu problematiky domáceho násilia.

Najviac zastúpenou skupinou odpovedí boli práve tie, ktoré súviseli s potrebou vzniku špecializovanej skupiny policajtov, ktorá by bola vyškolená a tým pripravená na riešenie problematiky omnoho lepšie, ako ktokoľvek iný. Prehľad všetkých odpovedí na vyššie uvedenú otvorenú otázku pripájame na konci tohto príspevku.

Odpovede sú usporiadané podľa početnosti do tzv. klastrov, kde v ľavom stĺpci je označenie klastra a v pravom je číslo účastníka školenia a jeho odpoveď na danú otázku. Očíslovanie dotazníkov jednotlivých účastníkov bolo urobené za účelom zisťovania prípadných korelácií medzi odpoveďami toho istého účastníka školenia.

V nasledujúcej časti nášho príspevku chceme predstaviť kompletné výsledky prieskumu realizovaného v podmienkach Krajského riaditeľstva Policajného zboru v Nitre v uplynulých 2 rokoch. Okrem témy špecializácie zachytávajú odpovede na otázky aj kľúčové trendy súvisiace so vzdelávaním a spoluprácou s ďalšími inštitúciami a organizáciami.

Cieľ prieskumnej časti

Na začiatku prieskumu sme si stanovili nasledovné ciele.

Hlavným cieľom bolo zistiť spätnú väzbu zúčastnených policajtov na absolvovaný školiaci program, ktorý je jednou zo základných častí modelu zvyšovania kompetencií v problematike riešenia domáceho násilia. Uvedomili sme si totiž, že bez analýzy spätnej väzby nebude možné objektívne vyhodnotiť kvalitu školiaceho programu a spokojnosť účastníkov po jeho absolvovaní.

Ďalej sme si stanovili otázky zamerané na rozvoj modelu zvyšovania kompetencie, ktoré mali za cieľ zistiť názory policajtov v oblastiach, ktoré s problematikou riešenia domáceho násilia úzko súvisia. Odpovede na tieto otázky nám mali objasniť ďalšie smerovanie vzdelávania a pomenovať kľúčové oblasti rozvoja.

Prieskumná vzorka

Prieskum sme uskutočnili od 7. septembra 2016 do 28. júna 2017 prostredníctvom anonymného dotazníka, ktorý bol policajtom distribuovaný ihneď po absolvovaní školenia.

Dotazník vyplnilo 496 respondentov. Pohlavie v dotazníkoch nebolo vyžadované z dôvodu garancie anonymity respondentov. Chceli sme sa vyhnúť skresleniu výpovedí z dôvodu obavy respondentov, najmä žien, z toho, že ich odpovede budú spájané s konkrétnou osobou. Kolektívy policajtov sú prevažne mužské a zastúpenie žien na školiacom programe bolo neraz len v jednej osobe.

Ďalším prvkom, ktorým sme posilnili anonymitu respondentov bola dobrovoľnosť udania veku a dĺžky služobnej praxe policajtov. 51 respondentov využilo možnosť dobrovoľnosti a neudalo svoj vek a 45 respondentov neuviedlo dĺžku služobnej praxe.

Z dostupných údajov ostatných respondentov sme zistili, že **priemerný vek zúčastnených respondentov bol 34 rokov** a **priemerná dĺžka služobnej praxe bola 10 rokov a 6 mesiacov.**

Prieskumné metódy

Pri zisťovaní informácií sme použili kvantitatívny prieskum. Zdrojom na získanie informácií v prieskumnej časti bol dotazník distribuovaný ihneď po ukončení školiaceho programu.

Vyplnenie dotazníka bolo anonymné a dobrovoľné. Niekoľko jednotlivcov odmietlo vyplniť dotazník, čo bolo samozrejme akceptované. Nakoľko bol školiaci program zameraný na dve skupiny policajtov, snažili sme sa tomu prispôsobiť aj okruhy otázok v dotazníku, no zároveň sme chceli zachytiť názory na určité témy, ktoré odzneli len v rozšírenej časti školenia.

Preto sme vytvorili 2 formy dotazníkov (I, II). Obe mali rovnaké základné otázky, avšak dotazník II. určený pre poverených policajtov a vyšetrovateľov mal aj rozšírenú časť.

Dotazník I. bol štrukturovaný, obsahoval 10 otázok. Otázky 1 až 9 boli uzavreté. Respondenti mali možnosť vybrať vždy jednu z viacerých možností, ktorá najviac vystihovala ich názor. 10 otázka bola otvorená.

Dotazník II. tvorilo rovnako 10 identických otázok. K nim bolo doplnených ďalších 7, pričom otázky 11 až 15 boli uzavreté a otázky 16 a 17 otvorené. Odpovede získané z dotazníkov sme vyhodnotili pomocou programu Microsoft Office Excel 2013.

Frekvencia prípadov domáceho násilia v policajnej praxi

Zo 495 policajtov sa vo svojej služobnej činnosti stretáva s domácim násilím stále 2% (11), často 29% (143), občas 41% (200), zriedka 23% (115) a nikdy 5% (26).

Ako často sa stretávate vo vašej služobnej činnosti s prípadmi domáceho násilia?

	stále	často	občas	zriedka	nikdy
%	2	29	41	23	5
n	11	143	200	115	26

Účasť na predchádzajúcom školení k problematike riešenia domáceho násilia

Zo 494 policajtov odpovedalo na otázku, či sa už niekedy predtým zúčastnili školenia k problematike riešenia domáceho násilia áno 29% (144) a nie 71% (350).

Zúčastnili ste sa niekedy školenia zameraného na problematiku domáceho násilia?

	Áno	Nie
%	29	71
n	144	350

Hodnotenie obsahu školiaceho programu

Zo 496 policajtov hodnotilo školiaci program po obsahovej stránke ako zlý 1% (5), slabý 3% (16), priemerný 17% (83), uspokojivý 45% (221), výborný 34% (171).

Ako hodnotíte obsah dnešného školiaceho programu?

	zlý	slabý	priemerný	uspokojivý	výborný
%	1	3	17	45	34
n	5	16	83	221	171

Hodnotenie školiaceho programu z pohľadu významu pre prácu policajta

Zo 496 policajtov hodnotilo školiaci program z pohľadu významu pre ich prácu ako zlý 2% (9), slabý 4% (21), priemerný 20% (98), uspokojivý 45% (223), výborný 29% (145).

Ako hodnotíte dnešný školiaci program z pohľadu významu pre vašu prácu?

	zlý	slabý	priemerný	uspokojivý	výborný
%	2	4	20	45	29
n	9	21	98	223	145

Hodnotenie školiaceho programu z pohľadu prínosu nových informácií.

Zo 496 policajtov odpovedalo na otázku či sa v priebehu školiaceho programu dozvedelo niečo nové áno 80% (399) a nie 20% (97).

Dozvedeli ste sa počas dnešného školiaceho programu niečo nové?

	Áno	Nie
%	80	20
n	399	97

Hodnotenie zákonných možností policajtov v problematike riešenia domáceho násilia.

Zo 496 policajtov považuje zákonné možnosti polície na Slovensku pri riešení problematiky domáceho násilia za zlé 4 % (20), za slabé 42% (208), za priemerné 41% (205), za uspokojivé 11% (57) a za výborné 1% (6).

Aké má podľa Vás príslušník PZ SR zákonné možnosti na riešenie problematiky domáceho násilia?

	zlé	slabé	priemerné	uspokojivé	výborné
%	4	42	41	11	1
n	20	208	205	57	6

Hodnotenie úrovne informovania policajtov ohľadne problematiky riešenia domáceho násilia zo strany nadriadených.

Zo 496 policajtov považuje informovanosť zo strany svojich nadriadených ohľadom problematiky riešenia domáceho násilia za zlú 7% (34), za slabú 29% (142), za priemerné 39% (192), za uspokojivé 21% (107) a za výbornú 4% (21).

Ako ste zo strany nadriadených informovaní o možnostiach riešenia domáceho násilia?

	zle	slabo	priemerne	uspokojivo	výborne
%	7	29	39	21	4
n	34	142	192	107	21

Hodnotenie školiaceho programu z pohľadu budúceho zefektívnenia riešenia prípadov domáceho násilia.
Zo 493 policajtov hodnotilo školiaci program ako ten, ktorý zvýši efektivitu ich riešenia prípadov domáceho násilia 75% (369) a ako nezefektívňujúci ho hodnotí 25% (124).
Myslíte si, že na základe informácií z dnešného školiaceho programu dokážete efektívnejšie reagovať na riešenie prípadov domáceho násilia?

	Áno	Nie
%	75	25
n	369	124

Hodnotenie príslušnosti problematiky riešenia domáceho násilia.
Zo 153 policajtov považuje vhodné zveriť problematiku riešenia domáceho násilia každému policajtovi 14% (21), špecializovanej skupine policajtov 70% (107) a špecializovanému oddeleniu vyšetrovania 16% (25).
Kto by mal podľa vás riešiť problematiku domáceho násilia na úrovni územných celkov (kraja/okresu)?

	Každý policajt	Špecializovaná skupina policajtov	Špecializované oddelenie vyšetrovania
%	14	70	16
n	21	107	25

Hodnotenie podmienok na výsluch maloletých svedkov.
Zo 153 policajtov považuje podmienky na výsluch maloletých svedkov za zlé 79% (121), za priemerné 15% (23),za priemerné 5 % (8) a za uspokojivé 1% (1).
Aké priestorové podmienky máte na výsluch maloletých svedkov?

	zlé	slabé	priemerné	uspokojivé	výborné
%	79	15	5	1	0
n	121	23	8	1	0

Prieskum záujmu o využitie štandardizovanej výsluchovej miestnosti pre maloletých v Nitre.
Zo 153 policajtov má záujem o využitie štandardizovanej výsluchovej miestnosti pre maloletých v Nitre 71% (108), nemá záujem 29% (45).
Máte záujem využívať štandardizovanú výsluchovú miestnosť pre maloletých v Nitre?

	Áno	Nie
%	71	29
n	108	45

Hodnotenie aktuálnej úrovne spolupráce polície s centrami pomoci obetiam domáceho násilia.
149 policajtov hodnotilo aktuálnu úroveň spolupráce polície s centrami pomoci obetiam ako zlú 9% (13), ako slabú 38% (57), ako priemernú 46 % (68), ako uspokojivú 7% (10) a ako výbornú ju označil len 1 respondent .
Ako hodnotíte aktuálnu úroveň spolupráce polície s centrami pomoci obetiam domáceho násilia?

	zlá	slabá	priemerná	uspokojivá	výborná
%	9	38	46	7	0
n	13	57	68	10	1

Hodnotenie významu budúcej spolupráce polície s centrami pomoci obetiam domáceho násilia.

Zo 148 policajtov hodnotilo význam budúcej spolupráce polície s centrami pomoci obetiam domáceho násilia ako slabý 4% (6), ako priemerný 33% (49), ako uspokojivý 41% (61) a ako výborný 22% (33).

Ako by mohla podľa vás prispieť spolupráca polície a centier pomoci obetiam domáceho násilia k riešeniu problematiky domáceho násilia?

	zle	slabo	priemerne	uspokojivo	výborne
%	4	0	33	41	22
n	6	0	49	61	33

Odpovede na otvorenú otázku.

Uveďte, čo by podľa Vášho názoru najviac prispelo k efektívnejšiemu riešeniu problematiky domáceho násilia.

Klaster	poradové číslo účastníka; odpoveď na otvorenú otázku
Špecializácia policajtov na domáce násilie	049 – „vyšetrovacie tímy“, 050 – „špecializácia vyšetrovateľov, kt. majú záujem prioritne riešiť veci v súvislosti s domácim násilím“ 051 – „špecializovaná skupina policajtov“ 120 – „špecializovaná skupina policajtov“ 131 – „úzka špecializácia“ 198 – „samostatná skupina, ktorá je ochotná túto problematiku riešiť a samozrejme riadne vyškolení policajti“ 200 – „špecializované skupiny vyškolené na túto problematiku“ 205 – „špecializácia konkrétnych policajtov“ 207 – „vytvorenie špeciálnej skupiny vyšetrovateľov“ 209 – „špecializovaná skupina policajtov, ktorí budú mať adekvátne vzdelanie“ 215 – „vytvoriť samostatné oddelenie vyšetrovania“ 326 – „špecializovaná skupina určená na túto problematiku“ 352 – „viac školených policajtov vyslovene na danú problematiku – špecialistov, ako sú aj s menšinami“ 364 – „Založenie špeciálnej skupiny príslušníkov, ktorí by boli na túto prácu školení a vedeli by promptne reagovať. Nakoľko pri bežnom množstve spisov nie je možné sa sústrediť iba na domáce násilie“. 390 – „špecializovaná skupina“ 393 – „vytvorenie špecializovaných tímov“ 398 – „vytvorenie špecializovanej skupiny“ 488 – „špecializovaná skupina policajtov, odborné školenia“ 493 – „vyškolenie príslušníkov PZ, ktorí budú zameraní a špecializovaní konkrétne na riešenie domáceho násilia a budú mať viac vedomostí o tejto problematike“
Zmeny v legislatíve	001 – „lepšia legislatíva, najmä po odpykaní odsúdeného trestu“ 005 – „legislatíva“ 007 – „doriešenie domáceho násilia v príslušných zákonoch, vytvorenie nového paragrafu a pod.“ 008 – „legislatívne zmeny použiteľné v praxi“ 009 – „zlepšenie legislatívy“ 049 – „legislatíva, dlhšie procesné lehoty“ 050 – „väčší rozsah právomocí“ 112 – „väčšia špecifikácia hraníc TČ“ 120 – „úprava TZ a TP“ 144 – „zmena legislatívy a systémové riešenia“ 147 – „zmena legislatívy“ 151 – „zmena zákonov“ 197 – „zlepšenie legislatívnych opatrení“ 205 – „zmena trestného poriadku – zeefektívnenie konania“ 209 – „zmena legislatívy a zmýšľania prokuratúry a súdov“ 334 – „zmena zákona“ 335 – „nejaké nové oprávnenia, prípadne ďalšie možnosti týkajúce sa postihu páchateľa“ 336 – „úprava legislatívy, právomoci polície“ 392 – „efektívnejšia legislatíva“ 394 – „zákony“

	492 – „Zákonné možnosti, ktoré by boli reálne využiteľné v praxi, nakoľko týchto je nedostatok“.
Viac školení	047 – „viac školení“ 050 – „vzdelávanie“ 202 – „nejaké preškolenie policajtov a ich nadriadených“ 198 – „...a samozrejme riadne vyškolení„ 206 – „dostatočne vyškolení a fundovaní príslušníci PZ prvého kontaktu“ 212 – „Je potrebné, aby konajúci policajti boli viacej školení a to aj z právnej stránky, mnoho policajtov neovláda trestný zákon a s ním súvisiace predpisy“. 216 – „vzdelávanie všetkých zložiek účastných v trestnom konaní“ 249 – „školenia“ 277 – „častejšie školenia“ 363 – „podrobnejšie a dlhšie školenia – hlavne psychológia“ 365 – „pomoc vyšetrovateľa pri získaní presných informácií od poškodených – napr. komunikačné a prípadové tréningy“ 366 – „viac školení zameraných na praktické cvičenia“ 392 – „väčšia osveta príslušníkov PZ formou školení“ 419 – „špecializované školenia a kurzy k problematike DN“ 421 – „koordinovaná činnosť zameraná na výcvik a špecializovaná činnosť policajtov“
Spolupráca zložiek	004 – „spolupráca zložiek“ 113 – „zosúladenie danej problematiky medzi štátnou inštitúciou, zákonom a mimovládkami“ 210 – „lepšia spolupráca medzi políciou, prokuratúrou, súdmi a mimovládkami“ 216 – „vzdelávanie všetkých zložiek účastných v trestnom konaní a ich efektívnejšia spolupráca“ 389 – „skompatibilizovať všetky organizácie ako celok“ 418 – „spolupráca, vzájomná informovanosť, komplexné riešenie predmetnej problematiky na celoslovenskej úrovni“
Technické vybavenie	049 – „priestory, vybavenie“ 199 – „lepšie materiálno-technické zabezpečenie“ 207 -„lepšie vybavenie objektov PZ“ 209 – „ale aj technické vybavenie a materiálne vybavenie“ 215 – „vytvoriť vhodné priestorové podmienky na výsluchy maloletých svedkov“ 394 – „financie, materiálne zabezpečenie“ 403 – „vhodná výsluchová miestnosť“
Prítomnosť odborníka	115 – „priama účasť psychológa pri úkonoch“ 116 – „účasť psychológa na prípade“ 146 – „účasť odborníka v konaní“ 168 – „pomoc odborníka obeti“ 206 – „zriadenie funkcie psychológa vo výjazdových skupinách“ 420 – „užšia spolupráca so špecialistami na danú problematiku, lepšia diagnostika, ktorí sú obeťami, ale i páchateľmi“
Systémové zmeny	144 – „systémové zmeny“ 450 – „zmena systému“ 454 – „efektívnejší systém – zmena“
Samostatnosť	152 – „samostatnosť v rozhodovaní OČTK“ 397 – „Väčšia voľnosť pri posudzovaní jednotlivých trestných oznámení a tiež aj pri posudzovaní zodpovednosti“.
404 – „Všímať si jednotlivé prípady a z nich vychádzať pri riešení a hľadaní spôsobu riešenia tejto problematiky“. 453 – „praktické ukážky konkrétnych prípadov a ich riešenie“	
469 – „vypracovanie podrobnej metodiky k problematike“ 470 – „vypracovanie metodiky“	
149 – „zefektívnenie procesu vyšetrovania“ 396 – „zjednodušenie, resp. zjednotenie postupu“	
197 – „reorganizovanie v radoch PZ“	
203 – „konkrétne prípady zo života; rozbor riešení, postupov v trestnom konaní“	
204 – „odľahčenie policajtov vyšetrovateľov od nepotrebných úkonov, od nepodstatných kontrol“	
212 – „Prepracovanosť príslušníkov, následná neochota individuálneho prístupu k obetiam“.	
213 – „väčšia kvalita policajtov“	
214 – „zrýchliť a zjednodušiť proces v trestnom konaní v súčinnosti s prokurátorom a súdmi“	
451 – „zrušenie policajnej štatistiky“	

152 – „menej byrokracie“
153 – „zlepšenie prípravy policajtov a podmienok na prácu“
118 – „štátne organizácie, ktoré by mali snahu a kompetencie niečo riešiť. V prípade iných (neziskových organizácií kompetencie štátnych orgánov)“.

Záver

Špecializácia v jednotlivých druhoch ľudskej práce je nutným predpokladom rozvoja a profesionalizácie. Oblasti zvlášť náchylné na zlyhanie ľudského faktora a tie so zvýšenými nárokmi na vzdelanostnú úroveň si vyžadujú špecifický prístup, ktorý zahŕňa výber jednotlivcov, ich odbornú prípravu, vyčlenenie prostriedkov a podporu. Takouto oblasťou je nepochybne aj problematika riešenia domáceho násilia a násilia páchaného na deťoch. Je dôležité uvedomiť si zodpovednosť za čím skoršiu aplikáciu tejto špecializácie do systému policajných činností a venovať pozornosť jej rozvoju.

Význam tejto špecializácie sa osvedčil v zahraničí. Na Slovensku dopyt po nej rastie medzi samotnými policajtmi, čoho dôkazom sú aj zistenia nášho prieskumu. Jeho skorá aplikácia by polícii priniesla vyššiu kompetenciu pri identifikácií, objasňovaní a vyšetrovaní trestnej činnosti a obetiam, zvlášť tým najzraniteľnejším, efektívnu pomoc pri riešení ich životnej situácie a problémov v ktorých sa ocitli.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. VANĚK, J. *Je specializace na domácí násilí u Policie ČR zapotřebí?* - In: Policista. - Roč. 13, č. 10(2007), - príloha s. 1-8.

2. *STRATÉGIA BOJA PROTI DOMÁCEMU NÁSILIU - príručka,* Centrum pre sociálny rozvoj a humanitárne otázky, OSN, New York, Bratislava: Tlačiareň MV SR, 1993 – 148 s.

3. *Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov*

Kontaktné údaje:
npor. Mgr. Michal Denský
služobný psychológ
Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Nitre
Piesková 32
949 01 Nitra
t. č. 0961 30 2179
e-mail: michal.densky@minv.sk

APLIKACE TRESTNĚPRÁVNÍCH SANKCÍ VŮČI MLADISTVÝM Z POHLEDU NAPLŇOVÁNÍ JEJICH ÚČELU

JUDr. PhDr. Jana FIRSTOVÁ, Ph.D., LL.M.
Institut bezpečnostních a kriminologických studií
Vysoká škola podnikání a práva

Anotace: *Příspěvek pojednává o uplatňování trestních sankcí vůči delikventní mládeži v podmínkách České republiky. Stručně se zabývá vývojem kriminality mládeže a sankční politiky vůči mládeži v ČR, prezentuje vybrané statistické údaje. Zvláštní důraz je v příspěvku kladen na zamyšlení se nad problematikou naplňování účelu trestu ve vztahu k této specifické kategorii pachatelů trestné činnosti. V závěru jsou prezentována dílčí data realizovaného výzkumného šetření dotýkajícího se problematiky reintegrace mladistvých pachatelů trestné činnosti.*
Klíčová slova: *dítě, mladistvý, odnětí svobody, účel trestu, trestní opatření*

Abstract: *The paper deals with the application of criminal sanctions against delinquent youth in conditions of the Czech Republic. Briefly deals with the development of youth crime and sanction policy towards youth in the Czech Republic, presents selected statistical data. Particular emphasis is placed on the reflection on the issue of the purpose of punishment in relation to this specific category of offenders. In conclusion, partial data of the research carried out on the issue of the reintegration of juvenile offenders are presented.*
Key words: *child, juvenile, imprisonment, purpose of punishment, criminal measures*

Úvod

Kriminalita mládeže jakožto negativní, velice závažný a nebezpečný jev vyskytující se napříč společností se stává každodenní realitou života dnešní, moderní, dynamicky se rozvíjející společnosti. Kriminalitě mládeže, jež nabývá interdisciplinárního charakteru, je nutné věnovat zvýšenou pozornost a její výskyt ve společnosti nepodceňovat. Tento závažný celospolečenský problém doprovázející vývoj společnosti od nepaměti zaznamenává v současné době řadu kvantitativních, ale též kvalitativních změn. Podíváme-li se na dostupné statistické údaje zachycující dynamiku tohoto negativního jevu, mohl by v nás tento pohled budit jisté uspokojení. Kriminalita páchaná dětmi /osobami ve věku do 15 let/ a mladistvými /ve věku mezi 15. a 18. rokem/ v České republice v posledních patnácti až dvaceti letech výrazně klesla. Na tomto místě však zdůrazňuji, že hovoříme pouze o registrované kriminalitě, tedy o té, která byla zjištěna, je známa OČTŘ a registrujeme ji tedy v oficiálních statistikách. Jaká je však míra té skryté, latentní kriminality se můžeme pouze dohadovat, jelikož nějaké relevantní výzkumy zaměřené na tuto oblast, tedy latentní kriminalitu páchanou těmi nejmladšími členy naší společnosti, stále absentují. Z tohoto důvodu se též v příspěvku budu odkazovat na dostupná data především policejních statistik. S odkazem na počty registrovaných trestných činů páchaných pachateli z řad mládeže je třeba se též podívat na statistické údaje zachycující vývoj ukládání jednotlivých opatření delikventní mládeži. Na základě velmi zjednodušené komparace takovýchto dat se ukazuje, že počet registrovaných trestných činů (provinění, činů jinak trestných) páchaných mládeží výrazněji klesá. Ve vztahu k počtu vězněných osob, mladistvých v rámci nepodmíněných trestů odnětí svobody sice pokles též zaznamenáváme, ale zdaleka ne tak výrazný jako u absolutního počtu známých pachatelů z řad mladistvých, evidovaných policií. Viz grafy č. 1 a 2.

Graf č. 1 Vývoj kriminality mládeže – známí pachatelé 1990 - 2016

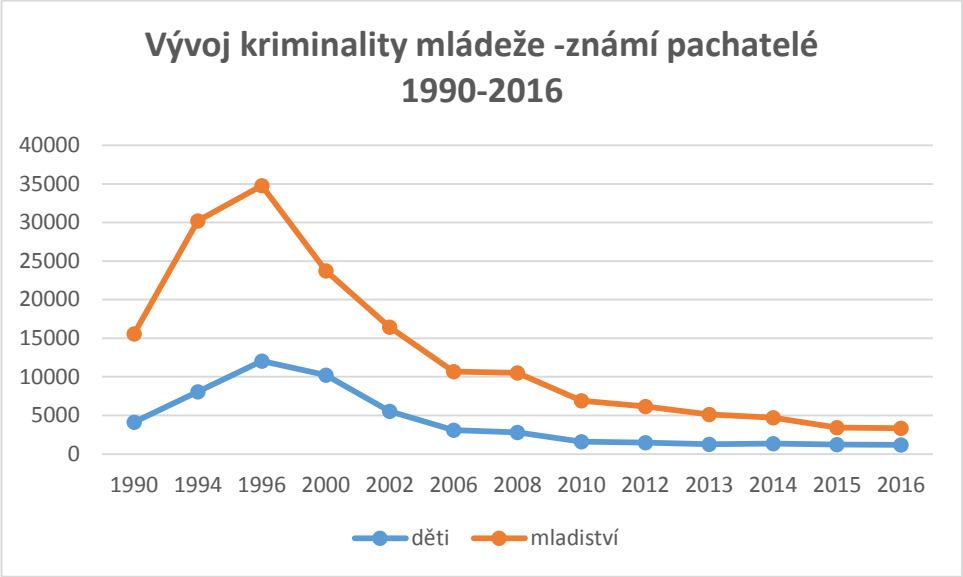

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů MV ČR

Graf č. 2 Vývoj počtu vězněných odsouzených mladistvých 1998-2016

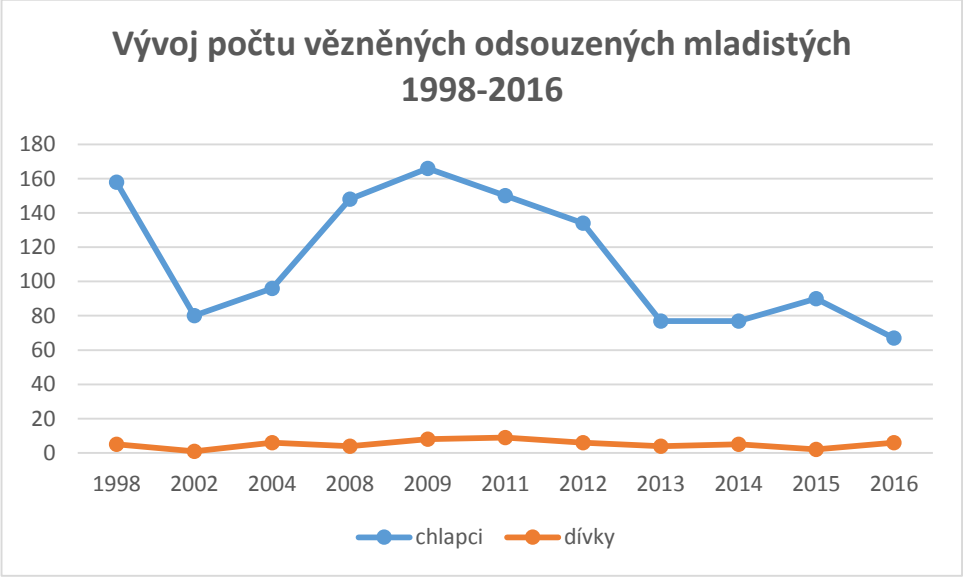

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů Vězeňské služby ČR

Nezbytnou podmínkou pro vytváření a následnou aplikaci odpovídajících mechanismů zmírňování tohoto sociálně nežádoucího jevu napříč společností se vyskytujícího je v první řadě důkladné studium etiologických činitelů, tedy příčin kriminálního jednání. Pro pochopení závažnosti kriminality dětských delikventů je nezbytně nutné zabývat se též vývojem, tedy dynamikou daného fenoménu, charakteristickými rysy, které sociálně deviantní projevy chování dětí provázejí, typickými projevy delikventního jednání mládeže, a v neposlední řadě též mechanismy její kontroly.

Každé lidské společenství si vytváří určitý systém mechanismů zacházení s delikventními jedinci. Tak je tomu i v České republice. Právní řád České republiky jistými instituty disponuje. Jedná se o opatření, jež je možné aplikovat ve vztahu k rizikovému, svým způsobem ohroženému dítěti s cílem eliminace rozvoje sociálně nežádoucích způsobů chování, delikventní činnost nevyjímaje. Ačkoli jisté mechanismy „kontroly“ sociálně deviantních jevů mládeže nastaveny máme, stále se nám

nedaří uspokojivě tuto problematiku řešit. Jak již bylo uvedeno výše, oficiální statistiky sice naznačují jistý pokles kriminality mládeže, ale zároveň s tím je poukazováno na vysokou latenci, jíž je právě delikventní činnost mládeže zatížena. O to více je problematika složitější. Pokud se o protispolečenské činnosti dětí nedozvídáme, nelze též aplikovat mechanismy určené pro její efektivní kontrolu ve směru žádoucí eliminace.

Uplatňování sankcí ve vztahu k delikventní mládeži je velmi složitá a specifická problematika. Budeme-li vycházet z účelu sankce jakožto *„praktického, jasně pojmenovatelného cíle, který má trest plnit"*[1], je třeba poukázat na určité odlišnosti obecné právní úpravy, tedy trestního zákoníku a úpravy speciální – zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

1. Účel trestu dle aktuální právní úpravy

Reakce na protispolečenskou činnost mládeže je, jak již bylo uvedeno výše značně komplikovaná. Její složitost je dána specifiky této věkové kategorie, jež se nutně odrážejí též v etiologii jejich protispolečenské činnosti. V souvislosti s volbou vhodných opatření, jakožto prostředky reakce na jejich odchylné sociální chování vyvstávají do popředí otázky související s naplňováním účelu trestu.

V současném trestním zákoníku nenacházíme vymezení účelu trestu, tak jak bylo definováno v dřívějším trestním zákoně z roku 1961. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. však stále akcentuje tzv. smíšenou teorii trestání, která spojuje jak ochrannou, nápravnou tak i preventivní funkci trestu. V souvislosti s „trestáním" mladistvých pachatelů je však třeba se zamyslet, zda jsou tyto funkce naplňovány a v jaké míře jsou akcentovány specifika identifikovatelná a popsaná ve vymezení účelu jednotlivých opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Při ukládání sankcí všem pachatelům trestné činnosti je třeba respektovat obecné zásady trestání a ukládání ochranných opatření. Jedná se o zásady zákonnosti („nulla poena sine lege"), přiměřenosti, personality sankce, neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele, individualizace a humanity použitých sankcí. Dle zásady individualizace použitých sankcí se při stanovení druhu a výměry sankce berou v potaz jak okolnosti vztahující se k závažnosti spáchaného trestného činu, tak k možnostem sociální reintegrace pachatele a jeho poměrům. Tyto okolnosti je nutné důkladně posoudit u každého pachatele, u mladistvého pak zvláště. Druh trestu a samotný jeho výkon by měl směřovat k úspěšné sociální reintegraci pachatele, který bude po jeho absolvování schopen žít plnohodnotný život občana v souladu se společenskými normami.

Ve vztahu ke konkrétnímu pachateli je nepřípustné ukládání krutých a nepřiměřených sankcí – zásada humanity. V této souvislosti je nutné vždy přihlédnout individuálně k sociálním, psychickým, zdravotním, ekonomickým faktorům, jež ovlivňují život pachatele – mladistvého jak na svobodě, tak ve výkonu trestu odnětí svobody, ale i po jeho vykonání. Právě ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody mladistvým v sobě nese další rizika, která je nutné mít stále na paměti a v co největší možné míře se je musíme snažit eliminovat. Jedná se především o udržitelnost pozitivních sociálních vztahů, především těch rodinných využitelných pro další bezkonfliktní, spořádaný život po propuštění. V neposlední řadě je třeba pamatovat též na možnosti obnovy narušených sociálních vztahů mezi pachatelem a obětí a s tím související přiměřené satisfakce oběti trestného činu v duchu principů restorativní justice.

Jednotlivé teorie trestu se v praxi nutně prolínají. Tato skutečnost nás vede k zamyšlení nad tím, která z těchto teorií nachází své opodstatnění v případě reakce na protispolečenskou činnost mládeže. Odplatná neboli retributivní teorie patří k těm nejstarším teoriím, jež spatřuje v trestu určitou újmu, která na pachatele působí za spáchané provinění. V posledních letech můžeme hovořit o jisté renesanci této teorie v důsledku poukazu na neúčinnost rehabilitačních a resocializačních přístupů při zacházení s pachateli trestné činnosti. Je jistě nesporné, že na každé porušení obecně stanovených norem, pravidel chování by mělo být ze strany kompetentních institucí reagováno a každému pachateli trestného činu a to i dítěti – mladistvému uložena patřičná sankce (odplata). Aplikačním

[1] LATA, J. (2001). Účel trestu a jeho spravedlivost (1. část*), Trestní právo*,2, str. 23

problémem se pak stává otázka přiměřenosti újmy (trestu) ve vztahu k (nebezpečnosti) závažnosti protiprávního jednání. Samotná újma, která vzniká pachateli uložením příslušné sankce, může v konkrétním případě pachatele odradit od dalšího porušování právních norem (individuální prevence). Současně je tak naplňována jedna z dalších teorií trestu a to je odstrašení. Při uplatňování této teorie je tak třeba více přihlížet k osobnosti pachatele, k jeho vlastnostem, dosavadním zkušenostem, zastávaným hodnotám, dosaženému stupni rozumových schopností. Trest má dle této teorie odrazovat pachatele případně potencionálního pachatele od páchání protispolečenské činnosti. Zločin se nesmí vyplácet a trest by měl v sobě nést též ztrátu, odejmutí všech výhod trestným činem získaných. Realizované výzkumy ukazují že *„preventivní funkce trestu nespočívá v jeho tvrdosti, ale v jeho neodvratitelnosti".*[2]

Výkon trestního opatření odnětí svobody je vnímán jako prostředek nápravy, převýchovy pachatele. V procesu převýchovy jde o nápravu určitých nedostatků či chyb předcházejícího výchovného procesu. Za účelem úspěšné převýchovy je nutné provést důkladnou analýzu příčin a podmínek, které vedly k nežádoucímu chování, což vyžaduje důkladnou individuální práci s jedincem, kterého je nutné též v zájmu úspěšného reedukačního působení získat a podnítit u něj zájem o změnu. Základní cestou převýchovy vychovávaného v boji s jeho negativními vlastnostmi je především využití kladných vlastností, které musíme u jedince nalézt a následně je rozvíjet.[3] V této souvislosti je v penologické praxi užíván pojem resocializace. Resocializace je chápána jako „*korektivní nebo druhotná socializace jedinců, u nichž proces socializace v dřívějších vývojových etapách neproběhl úspěšně buď proto, že se v něm vyskytly různé jednotlivé nedostatky a nepříznivé podmínky (v tom případě jde o socializaci deficitní), nebo proto, že byli „socializováni" v antisociálním smyslu, tj. zapojeni do systému hodnot a norem rozporných s morálními hodnotami a zákonnými normami (socializace deviantní)".*[4]Současná právní úprava výkonu trestu odnětí svobody však pojem resocializace neužívá a pracuje s pojmem zacházení. V praxi však tyto dva pojmy splývají, kdy zacházení s pachateli trestných činů je realizováno procesem resocializace.

Poznání příčin a podmínek (kriminogenních faktorů), které k porušování právních norem pachatele vedly je nezbytným předpokladem pro posuzování protispolečenské činnosti pachatelů. Jen důkladné poznání těchto faktorů může vést k efektivní aplikaci adekvátních opatření ve smyslu účinné sociální kontroly. V reakci na vývoj kriminality obecně, na proměnu její struktury a to nejen z pohledu druhu páchané trestné činnosti, ale též struktury pachatelů se objevují též nové postupy, metody, programy zacházení s pachateli s cílem jejich úspěšné sociální reintegrace. Ve vztahu k delikventní mládeži je třeba vytvářet nové resocializační programy, které je možné aplikovat při zacházení s touto skupinou odsouzených jak ve výkonu trestu odnětí svobody, tak především v rámci alternativních způsobů řešení trestních věcí. Především soudci stojí před nelehkou úlohou volby adekvátní „sankce" pro konkrétního pachatele v souvislosti s posuzováním otázky „napravitelnosti" pachatele a prognózy jeho dalšího vývoje.

Další z funkcí, kterou je třeba v souvislosti s naplňováním účelu trestního opatření zmínit je funkce ochranná. Ochrannou funkci trestu nejlépe, ale pouze dočasně, naplňuje eliminační teorie trestu. Nepodmíněný trest odnětí svobody izoluje pachatele od majoritní společnosti a tím mu zabraňuje (zužuje možnosti) v páchání další protiprávní činnosti. Pro některé pachatele již samotná izolace může být takovou újmou, která jej odradí od dalšího páchání trestné činnosti. K tomuto jevu však dochází často pouze u „méně narušených" jedinců, zpravidla prvopachatelů, u kterých je obecně riziko dalšího kriminálního selhání podstatně nižší.

---

[2] Obdobně: VÁLKOVÁ, H. a, KUCHTA, J. a kol. (2012). *Základy kriminologie a trestní politiky. 2. Vydání*. Praha: C.H. Beck, s. 226. ISBN 978-80-7400-429-2. GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. (2014) *Kriminologie. 4. vyd*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., s. 176. ISBN 978-80-7478-614-3.

[3] ONDICOVÁ, M. *Penitenciárna pedagogika. I. část*. (2004). Bratislava: APZ v Bratislave, s. 99. ISBN 80-8054-311-9.

[4] ČEPELÁK, J. (1982). *Penitenciární psychologie. 1. díl*. Praha: Správa Sboru nápravné výchovy, s. 2. In: ČERNÍKOVÁ, V., FIRSTOVÁ, J. a J .SOCHŮREK. (2008) *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 144. ISBN 978-80-7380-138-0.

Jako vhodné doplnění, rozšíření možností volby reakce na trestnou činnost a širší uplatnění individuálního přístupu k pachateli se jeví aplikace principu restorativní justice.[5] V České republice jde o doplnění či rozšíření realizovaných klasických trestních postupů. Restorativní (restituční, kompenzační) teorie kladou důraz prioritně na odstranění následků trestného činu, na narovnání narušených sociálních vztahů mezi pachatelem a obětí, pachatelem a společností, na kompenzaci újmy způsobené oběti. Restorativní justice usiluje o širší aplikaci alternativních způsobů řešení trestních věcí, alternativních sankcí a nabízí tak širokou škálu možností zacházení s pachateli trestné činnosti z řad mládeže. Může se jednat o aplikaci nejčastěji ukládaného alternativního trestu podmínečného odsouzení, či podmínečného odsouzení s dohledem, výkonu odpovídající přiměřené činnosti v rámci trestu obecně prospěšných prací, případně při důkladném zvážení okolností spáchaného trestného činu, poměrů mladistvého, jeho dosavadního způsobu života a negativních dopadů ukládané sankce ve smyslu prohloubení problému uvnitř afunkčního či disfunkčního rodinného prostředí též trestu domácího vězení. Za úvahu by jistě stály další možnosti vytváření a následné aplikace programů probační a mediační služby cílené na skupinu mladistvých pachatelů při respektu jejich specifik a potřeb, případně využívání různých komunitních sankcí, tak jak je známe ze zahraničí.

Současná podoba trestní justice, její aplikační praxe v sobě zahrnuje sankce či opatření, v rámci kterých se v různém rozsahu odrážejí všechny výše uvedené teorie. Stejně tak je tomu i v případech reakce na protispolečenskou činnost páchanou pachateli z řad mládeže. Pro naplnění účelu trestního opatření je i zde nezbytně nutný přístup založený právě na tzv. smíšené teorii. Ve vztahu k zacházení s mladistvými pachateli bych si však na tomto místě dovolila apelovat na širší aplikaci principů restorativní justice.

2. Specifika naplňování účelu trestních opatření

Reakce společnosti na protispolečenskou činnost mládeže je poněkud odlišná reflektující potřebu aktivního působení na chování mladistvých a jejich sociální okolí. Dle ust. § 1 odst. 2zákona o soudnictví ve věcech mládeže se projednáváním protiprávních činů dětí a mladistvých sleduje, aby se vůči takové osobě užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a dle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem. Otázkou vyvstávající na tomto místě je, zda je možné tento účel naplnit výkonem trestního opatření odnětí svobody nepodmíněně. Domnívám se, že za stávajícího stavu výkonu této trestní sankce v podmínkách českého vězeňství, nikoli. Daleko větší potenciál v tomto směru nabízejí, pominu-li v kontextu prezentovaného příspěvku opatření výchovná, alternativní způsoby řešení trestních věcí v duchu naplňování principů restorativní justice.

Již v důvodové zprávě k zákonu č. 48/1931 Sb. Z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží, který lze považovat za jeden ze zásadních podkladů využitých při zpracovávání zákona č. 218/2003 Sb., byla zdůrazněna potřeba odlišného přístupu k trestání delikventní mládeže „*zločinnosti mládeže nestačí čeliti trestem, nýbrž je potřebí zjišťovati a potírati ono skryté zlo, zaviněné často hlubšími individuálními i sociálními příčinami, ležícími i mimo osobu pachatelovu…“. „Čeliti tomuto zlu zavčas, a to nejen trestem, který je tu často prostředkem neúčinným, nespravedlivým, ba i nebezpečným, nýbrž i opatřeními výchovnými, směřujícími hlavně k mravní záchraně a k polepšení mladistvého, je tu příkazem humanity a rozumné kriminální politiky.“* Právě v tomto ohledu spatřuji velký prostor v kontextu aplikace opatření trestních pro využití již zmíněných alternativ za úzké součinnosti probační a mediační služby.

Nechci na tomto místě rozebírat jednotlivé alternativní sankce a podmínky jejich ukládání /s ohledem na rozsah příspěvku to není ani možné/, ale spíše bych chtěla zdůraznit jejich význam v duchu naplňování účelu opatření ukládaných mladistvým. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

[5] VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A. (2000). Restorativní justice-trestní politika pro 21. století? *Trestní právo,* č. 1, s. 4-11. ISSN 1211-2860.

připouští uložit mladistvému za splnění stanovených podmínek tato trestní opatření: Obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a v neposlední řadě již zmiňované odnětí svobody nepodmíněně. Zákon dále mimo jiné stanoví, že uložené trestní opatření musí napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého. Podíváme-li se výše na výčet trestních opatření, napadá nás otázka, která z těchto opatření mají skutečně potenciál naplnit tento požadavek – vhodné podmínky pro další vývoj mladistvého. Dle mého názoru jsou to opatření -obecně prospěšné práce, domácí vězení, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem. Při výkonu těchto opatření vstupuje do hry v daleko větším rozsahu probační a mediační služba.

Pracovníci PMS zajišťují dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže výkon trestních a výchovných opatření. Při jednotlivých střediscích PMS již pracují specialisté pro práci s mládeží a jejich počet a činnost se neustále rozšiřuje. V souvislosti s plněním úkolů dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže má PMS podporovat vytváření a rozvoj probačních a jiných podpůrných sociálních programů, které budou navazovat na působení pracovníků PMS. Realizace probačních programů je bezesporu nedílnou součástí systému uplatňování alternativních trestů a alternativ k potrestání v souladu s přístupy restorativní justice.[6] Právě činnost probačních úředníků považuji za velice přínosnou a nezbytně nutnou pro naplňování účelu nejenom trestních opatření u delikventní mládeže. Probační a mediační služba realizuje v současné době řadu probačních a jiných podpůrných sociálních programů, určených prioritně pachatelům protispolečenské činnosti z řad mládeže, které se jeví jako velice efektivní a do budoucna jistě žádoucí s cílem snižování rizika recidivy.[7]

Z výše uvedeného vyplývá, že určité mechanismy zacházení s delikventní mládeží v České republice nastaveny máme. Otázkou je však jejich efektivita. Samostatnou otázkou, které není doposud uspokojivě věnována dostatečná pozornost je tzv. systém kontinuální sociální péče o pachatele trestné činnosti s akcentem kladeným na následnou péči po ukončení péče institucionální /ústavní, ochranná výchova u mládeže/ případně po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Je třeba na tomto místě konstatovat, že nemáme dostatečně ucelený obraz o obtížích u jedince opouštějícího zařízení institucionální péče, u propouštěného pachatele opouštějícího brány vězeňského zařízení, s jakými se bude muset potýkat a které mohou pro něj být velice složité, náročné a tíživé. Specifickou otázkou v tomto ohledu je i to, zda si samotní klienti těchto zařízení uvědomují určitá rizika, úskalí, se kterými se budou muset v „běžném“ životě, mimo dosah „ústavního“ zařízení vyrovnávat.

3. Výzkumné šetření – dílčí výsledky

S cílem analýzy rizik sociální reintegrace pachatelů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a klientů opouštějících zařízení institucionální péče typu výchovných ústavů z pohledu samotných mladistvých bylo v předešlých letech realizováno výzkumné šetření.[8] Získání těchto poznatků je významné z hlediska hledání efektivnějších nástrojů úspěšné sociální reintegrace propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, ochranné či ústavní výchovy, jež je nedílnou součástí tzv. kontinuální sociální péče o pachatele trestné činnosti.

S ohledem na charakter předmětu vymezeného problému se stala ústřední technikou empirického zkoumání technika dotazování. Jako další pomocné výzkumné techniky byly využity

[6] Více: https://www.pmscr.cz/mladistvi-probacni-programy/

[7] Např. Probační program Šance, Proxima Sociale, PUNKT RODINA a další

[8] Výzkumné šetření bylo realizováno na PA ČR v Praze jako DVÚ 3/4 Výzkumného projektu Policejní akademie ČR v Praze na léta 2011 - 2015 „Analýza bezpečnostních rizik společnosti a jejich transfer do teorie bezpečnostních systémů“. „Systémová analýza rizik sociální reintegrace propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (ochranné výchovy, ochranného léčení) – příspěvek k prevenci recidivy /potažmo k bezpečnosti regiónů/“. Odpovědný řešitel Jana Firstová. Výsledky publikovány v závěrečné výzkumné zprávě DVÚ 3/4, Praha: PA ČR, 2015.

především studium a analýza dostupných teoretických poznatků z odborné literatury domácí i zahraniční provenience a volné rozhovory s respondenty a pracovníky zařízení institucionální péče a věžeňských zařízení. Rozhovory a analýzy dostupných literárních zdrojů sloužily k objektivizaci a rozšíření poznatků získaných dotazníkovým šetřením. Ke zpracování dat byly využity adekvátní matematicko-statistické procedury.[9] V rámci analýzy dat byla pak hlavní pozornost zaměřena na hledání vztahů mezi relevantními proměnnými.

Předmětem dotazníkového šetření byla analýza rizik sociální reintegrace pachatelů protispolečenské činnosti z řad mládeže, na základě jejich osobní výpovědi. Zajímalo nás tedy „jak to vidí oni samotní". Respondenty byly děti[10] aktuálně pobývající v zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy, konkrétně v některém z výchovných případně diagnostických ústavů či dětském domově se školou. Další skupinu tvořili respondenti vykonávající v době výzkumu nepodmíněný trest odnětí svobody. U respondentů odpykávajících si trestní opatření odnětí svobody můžeme hovořit o jisté reprezentativnosti, jelikož se výzkumné šetření podařilo zrealizovat u všech, v době sběru dat, přítomných mladistvých, kteří si odpykávali nepodmíněný trest ve věznicích na území České republiky, ale též Slovenska. V českých věznicích se dotazníkového šetření zúčastnilo celkem 76 respondentů a na Slovensku 61 respondentů.

Cílem dotazníkového šetření byla tedy analýza rizik sociální reintegrace osob opouštějících zařízení institucionální péče. Za tímto účelem byly stanoveny tyto výzkumné předpoklady:

VP 1 Respondenti mají pozitivní vztah k aktivitám zacházení realizovaným v zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy (výkon trestu odnětí svobody).

VP 2 Respondenti se nejvíce obávají, že po opuštění zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy (výkon trestu odnětí svobody) přijdou o své kamarády (přátele).

VP 3 Respondenti chtějí po opuštění zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy (výkon trestu odnětí svobody) využít služeb postpenitenciární péče (sociální pracovníky, kurátory, psychology apod.).

VP 4 Respondenti se domnívají, že jim po opuštění zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy (výkonu trestu odnětí svobody) nejvíce pomohou jejich kamarádi.

VP5 Respondenti se domnívají, že mají pro uplatnění na trhu práce dostatečné vzdělání.

VP6 Respondenti si nechtějí po opuštění zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy (výkonu trestu odnětí svobody) doplnit vzdělání.

VP7 Respondenti se domnívají, že po opuštění zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy (výkonu trestu odnětí svobody) se již nebudou nadále dopouštět protiprávní činnosti.

VP 8 U většiny respondentů aktuálně pobývajících ve výkonu trestu odnětí svobody bylo v minulosti realizováno vůči jejich osobě v souvislosti s jejich protiprávním jednáním některé z mírnějších opatření.

Pro účely tohoto příspěvku se budu zabývat prezentací pouze vybraných aspektů, kterým byla v rámci výzkumného šetření věnována zvýšená pozornost a to v kontextu úvah nad naplňováním účelu trestních opatření vůči delikventní mládeži. V první řadě se jedná o aktivity zacházení, v nichž je vyjádřen obsah zacházení a jejich vnímání ze strany mladistvých **VP 1 *„Respondenti mají pozitivní vztah k aktivitám zacházení realizovaným v zařízeních pro výkon trestu odnětí svobody".*** Při vytváření programů zacházení je třeba zohledňovat specifické potřeby mladistvých delikventů. Dle Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti[11] *„se ve zvýšené míře u mladistvých uplatňují individuální způsoby zacházení. Zaměřují se na rozvíjení rozumové, emocionální a sociální zralosti mladistvých. Vzdělávací a pracovní aktivity jsou zaměřeny na získání znalostí a dovedností usnadňujících zařazení mladistvého do zaměstnání po návratu do občanského života."* V našem dotazníku jsme se mladistvých ptali jaké aktivity ve VTOS považují za přínosné pro jejich osobu.

[9] Statistické zpracování provedl Dr. Zdeněk Kovařík, CSc.

[10] Na tomto místě máme na mysli dítě dle Úmluvy o právech dítěte do 18 let věku.

[11] Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád VTOS, v platném, znění.

Vzdělávací aktivity označilo jako přínosné pro jejich osobu 63 – 82,9% respondentů. V dotaznících, které byly distribuovány v rámci vězeňských zařízení, byla zařazena též otázka dotýkající se přínosu pracovních aktivit, které jsou v mnoha případech zásadní součástí programů zacházení ve VTOS a též mladiství ve VTOS se jich mohou v některých případech zúčastňovat. Právě pracovní aktivity označilo jako přínosné pro jejich osobu poměrně vysoké procento odsouzených mladistvých a to 50 - 65,8% respondentů. Otázkou je, zda se všichni mladiství v průběhu svého pobytu setkali s realizací pracovních aktivit ve smyslu naplňování programů zacházení – zařazení do práce dle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti. Někteří z respondentů při vyplňování dotazníku kladli otázky k této položce dotazníku s poukazem právě na nezařazení do práce. Respondenti často též uváděli, že si pod pracovními aktivitami představují též různé sebeobslužné aktivity, jako denní úklid na cele apod., případně, že mají určitou představu o tom, že pokud by ve výkonu trestu práci vykonávali, mohlo by jim to po propuštění pomoci.

Komunikaci s odborníky (psychology, speciálními pedagogy apod.) označilo jako přínosnou pro jejich osobu 42 - 55,3% respondentů. Překvapujícím zjištěním pro nás byl poměrně negativní postoj ke specializovanému zacházení v rámci pobytů na specializovaných odděleních, především pak na bezdrogové zóně. Bezdrogovou zónu označilo jako přínosnou pro jejich osobu pouze 12 – 15,8% respondentů, což je z hlediska respondenty uváděné prevalenci užívání návykových látek před nástupem do VTOS zarážející. Ani další možnosti specializovaného zacházení nebyly ze strany respondentů uváděny jako pro vězněné mladistvé příliš ceněné. Pouze 8 – 9,7% respondentů je označila jako přínosné, viz graf č. 3. Nová přátelství označilo za přínosné pro svou osobu 24 – 31,6% respondentů.

Graf č. 3Ve výkonu trestu odnětí svobody považují mladiství za přínosné pro jejich osobu (uváděno v %)

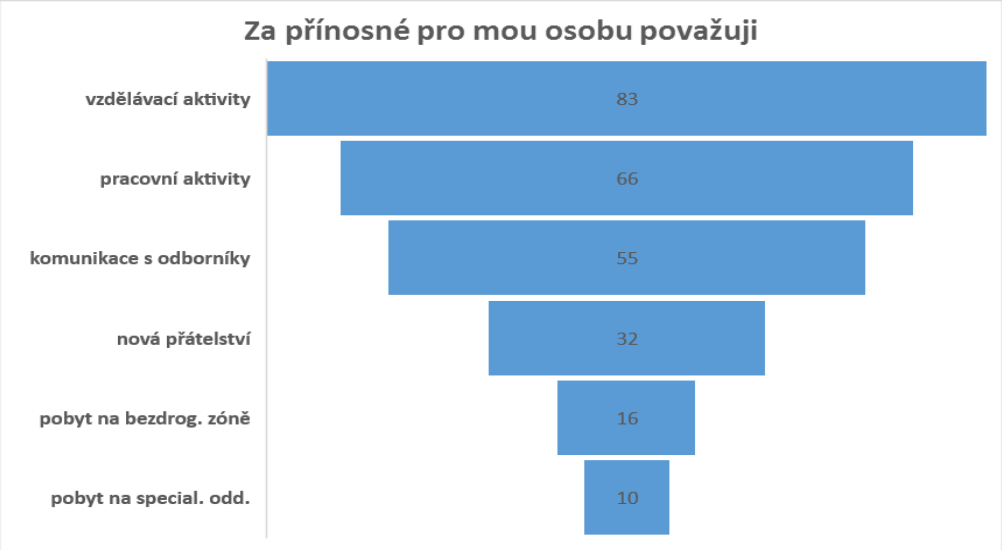

Ve slovenských vězeňských zařízeních byly vzdělávací aktivity ze strany odsouzených respondentů hodnoceny pozitivně v poměrně nižší míře než v ČR. Pouze 49,2% slovenských respondentů je považuje za přínosné pro jejich osobu. Pracovní aktivity pak považuje za přínosné 26,2%, komunikaci s odborníky dokonce pouze 11,5%, pobyt na bezdrogové zóně 14,8% a nová přátelství pouze 4,9%.

Respondentům našeho výzkumného šetření byla položena série otázek dotýkajících se jejich obav směřujících do budoucnosti, konkrétně do okamžiku propouštění na svobodu z VTOS. U respondentů aktuálně pobývajících ve výkonu trestu odnětí svobody jsme zaznamenali jisté odlišnosti v jejich výpovědích ohledně obav směřujících do jejich budoucnosti, oproti respondentům pobývajícím v zařízeních pro výkon institucionální péče typu výchovných diagnostických ústavů či

dětských domovů se školou. Nejčastěji respondenty (pobývajícími ve VTOS) volenou variantou odpovědi byla obava z dalšího užívání návykových látek 26 – 34,2% respondentů a z gamblerství 25-32,9% respondentů. 19- 25% respondentů se dle jejich výpovědi obává toho, že bude dále páchat trestnou činnost. S tím souvisí též respondentům nabízená varianta odpovědi „bojím se sám sebe (že to nezvládnu)“, tuto variantu kladně označilo pouze 9 – 11,8% respondentů. Na konkrétní otázku dotýkající se další trestné činnosti, která byla uvedena v závěru dotazníku „Myslím si, že se budu nadále dopouštět trestné činnosti“ pak odpovědělo 14 – 18,4% respondentů kladně. Rozpadu vztahu s přítelkyní/přítelem se obává 15 – 19,7% respondentů a odmítnutí ze strany přátel pouze 10 - 13,2% respondentů. Toho, že po výkonu trestu odnětí svobody nebude mít respondent tzv. kam se vrátit, nebude mít bydlení, se mladiství příliš neobávají, pouze 12 – 15,8% z nich tuto obavu vyslovilo. Taktéž odmítnutí rodinou není obava, která by respondenty v době jejich pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody zatěžovala. Pouze 7 – 9,2% z respondentů tuto variantu označilo jako možnou.

Ve slovenských vězeňských zařízeních respondenti uvedli nejčastěji obavu z recidivního jednání a to 34,4% respondentů. Další obavy se objevovaly s velkým odstupem. Ve větší míře byla zastoupena ještě obava „bojím se sám sebe, že to nezvládnu a to v 19,7% případech. Rozpadu vztahu s přítelkyní se obává 13,1%, odmítnutí přáteli pak 9,8 % respondentů. Ve stejné míře byla uvedena též obava ze zneužívání návykových látek (9,8% respondentů). Obecně lze na základě výše prezentovaných výsledků konstatovat, že vězněné mladistvé osoby si příliš negativních faktorů, které by jim mohly po propuštění komplikovat návrat do majoritní společnosti, nepřipouští.

Graf č. 4 Respondenti se obávají po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody- ČR (v %)

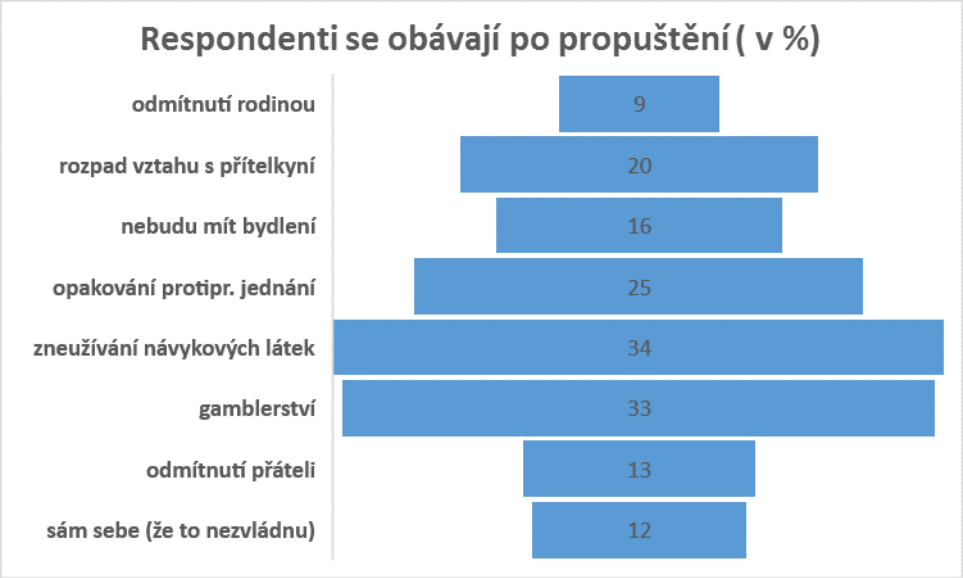

Jedna z položek dotazníku směřovala též k ověření výzkumného předpokladu dotýkajícího se úvah respondentů ohledně jejich další recidivní činnosti. **VP7 Respondenti se domnívají, že po opuštění výkonu trestu odnětí svobody se již nebudou nadále dopouštět protiprávní činnosti.**

V České republice respondenti pobývající ve VTOS uvedli v 81,6% případů, že si myslí, že se další protiprávní činnosti dopouštět nebudou, na Slovensku tak odpovědělo 75,4% respondentů.

Poslední výzkumný předpoklad byl formulován pouze ve vztahu k vězeňské populaci mladistvých. V duchu principu „ultima ratio“, trestní opatření, především pak nepodmíněný trest odnětí svobody by měl být v případech zacházení s delikventním jedincem, mladistvým pak zvláště, tím nejkrajnějším prostředkem. Z této zásady jsme též vycházeli při formulaci výzkumného předpokladu. **VP 8 U většiny respondentů aktuálně pobývajících ve výkonu trestu odnětí**

svobody bylo v minulosti realizováno vůči jejich osobě v souvislosti s jejich protiprávním jednáním některé z mírnějších opatření.

Naprostá většina respondentů z českých vězeňských zařízení uvedla, že jim bylo některé z opatření již v minulosti uloženo. Jednalo se o 84,2% respondentů. Při specifikaci druhu opatření byl nejčastěji uváděn dohled, podmínečné odsouzení či ochranná výchova. Nejméně uváděli respondenti napomenutí případně trest domácího vězení, což koresponduje se současnou aplikační praxí, kdy tato opatření nejsou ze strany kompetentních subjektů příliš využívána. Na Slovensku aplikaci některého z opatření vůči jejich osobě před nepodmíněným trestem odnětí svobody uvedlo 77% respondentů. Nejčastěji respondenti uváděli též podmíněné odsouzení, s větším odstupem pak dohled. Ostatní opatření byla uváděna spíše ojediněle. Určitě to souvisí též s odlišnou právní úpravou, kdy Slovensko nedisponuje speciální právní úpravou o soudnictví ve věcech mládeže, tak jak je tomu v České republice.

Při interpretaci výsledků dotýkajících se ověřování výzkumných předpokladů postupujeme poněkud opatrněji, vědomi si možností jistého zkreslení ze strany respondentů. Jedná se o jejich osobní výpovědi ke zkoumané problematice, kde je nutné počítat s jistou mírou účelovosti jednání a též účelovosti samotné výpovědi na straně respondentů.

Shrnutí dílčích výsledků:

Z výše prezentovaného výzkumného šetření však pro nás vyplývá:

- nepřipouštění si ze strany mladistvých delikventů rizik jejich sociální reintegrace
- ne příliš pozitivní postoj k možnému přínosu aktivit programů zacházení jejich osobě
- spíše negativní, nedoceněný až přezíravý postoj k možnostem využívání služeb subjektů kontinuální sociální péče

Ačkoli se jedná o výsledky pouze jednoho, ve své podstatě dílčího výzkumného šetření, je nutné si uvědomit existenci jistých relevantních vztahů, které se v této souvislosti ukázaly. Ty je nutné reflektovat při hledání účinnějších, efektivnějších nástrojů využívaných v zájmu úspěšné resocializace a následné reintegrace mladistvých pachatelů.

Na závěr je však třeba uvést, že veškerá péče poskytovaná klientovi ve všech fázích trestního řízení, včetně samotného výkonu trestu a po jeho ukončení je poskytována klientovi na základě jeho zájmu, dobrovolnosti. V tomto ohledu můžeme hovořit o jisté výhodě. Pracujeme s těmi, kteří chtějí své problémy řešit, uvědomují si je, mají nad sebou jistý nadhled. Na základě výsledků našeho dílčího empirického šetření se však ukazuje, že mezi mladistvými pachateli trestné činnosti je zájemců o tuto formu sociální péče opravdu poskromnu. Jistě je to dáno specifiky psychosociálního vývoje klientů této věkové kategorie a též vyšší prevalencí poruchového chování. Na druhou stranu se však musíme zamyslet též nad možnostmi, které nám současný systém sociální péče nabízí, především pak nad personálním ale i materiálním zabezpečením kvalitní kontinuální sociální péče o mladistvého pachatele, jež je v jistém ohledu limitováno.

Závěr

Efektivita ukládaných trestních opatření je téma, které je diskutováno v poslední době čím dál častěji na řadě odborných akcí za přítomnosti předních odborníků trestněprávní, kriminologické a penologické praxe. V souvislosti se snižováním počtu evidovaných trestných činů (provinění) páchaných pachateli z řad mladistvých se jedná o faktor, který s tímto pozitivním trendem bývá dáván taktéž velice často do souvislosti. Na druhou stranu je však poukazováno na negativní trend, který je možno spatřovat ve vývoji recidivy trestné činnosti. Relevantní údaje o recidivní trestné činnosti delikventní mládeže však k dispozici nemáme. V praxi se potýkáme s problémy, jež komplikují

sledování tohoto pro oblast prevence důležitého jevu. Podíváme-li se však na dostupné údaje dotýkající se recidivy penologické, musíme k problematice kriminality mládeže přistupovat s o to větší pozorností. Vývojové křivky kriminality jasně prokazují nástup kriminální kariéry v adolescentním věku s vysokým rizikem recidivního chování. Z tohoto důvodu se nesmíme nechat „uchlácholit" pozitivním trendem ve vývoji registrované kriminality mládeže, ani snižujícím se počtem uvězněných mladistvých, ale musíme stále vyhodnocovat nastavené nástroje kontroly a usilovat o jejich progres ve smyslu aplikace propojení efektivní sociální a trestní politiky.

Resumé:

V České republice došlo v roce 2003 ke změně přístupu v oblasti zacházení s delikventní mládeží. Zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů došlo k vytvoření samostatného systému soudnictví nad mládeží. Zákon stanoví mimo jiné odlišný postup orgánů činných v trestním řízení, aplikaci široké škály alternativních trestů, zapojení probačních úředníků, sociálních pracovníků a dalších subjektů za účelem převýchovy a nápravy dětského pachatele. Zdůrazněn je výchovný aspekt s cílem snižování rizika recidivy a v co největší možné míře pozitivní reintegrace jedince zpět do společnosti při respektu principů restorativní justice. Akcentován je též širším rozsahu individuální přístup k dítěti reflektující jeho rozumovou, mravní vyspělost, zdravotní stav a sociální poměry. V souvislosti s naplňováním účelu trestní sankce je tedy nutné poukázat na určité odlišnosti obecné právní úpravy, tedy trestního zákoníku a úpravy speciální – zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Resume:

In the Czech Republic, there was a change in the approach in the area of dealing with delinquent youth in 2003. Act No. 218/2003 Coll., On Juvenile Responsibility for Juvenile Offenses and Juvenile Justice and on Amendments to Some Laws, created a separate system of judiciary over youth. The Act provides, inter alia, for a different procedure for law enforcement bodies, the application of a wide range of alternative sanctions, the involvement of probation officers, social workers and other entities for the purpose of re-education and rectification of child offenders. The educational aspect is emphasized in order to reduce the risk of recidivism and, as far as possible, positive reintegration of the individual back into society, respecting the principles of restorative justice. Accountable is also a wider range of individual approach to the child reflecting his rational, moral maturity, health status and social conditions. In connection with the fulfillment of the purpose of the criminal sanction, it is therefore necessary to point out some differences between the general legislation, ie the Criminal Code and the special regulations - the law on juvenile justice.

Seznam použité literatury:

ČEPELÁK, J.*Penitenciární psychologie. 1. díl*. Praha: Správa Sboru nápravné výchovy. 1982.

ČERNÍKOVÁ, V., FIRSTOVÁ, J. aj. SOCHŮREK. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*.Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.

FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. ISBN978-80-7380-521-0.

FIRSTOVÁ, Jana a kol. *Závěrečná výzkumná zpráva „Systémová analýza rizik sociální reintegrace propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (ochranné výchovy, ochranného léčení) – příspěvek k prevenci recidivy /potažmo k bezpečnosti regiónů/"*. Dílčí výzkumný úkol 3/4 Výzkumného projektu Policejní akademie ČR v Praze na léta 2011 - 2015 „Analýza bezpečnostních rizik společnosti a jejich transfer do teorie bezpečnostních systémů", Praha: PA ČR, 2015.

GŘIVNA, T., SCHEINOST, M.., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie. 4. vyd*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.

ONDICOVÁ, M. *Penitenciárna pedagogika. I. část*. Bratislava: APZ v Bratislave. 2004. ISBN 80-8054-311-9.

PETRAS, M. a J. HŮRKA. *Zavedení nástroje SARPO do penitenciární praxe*. České vězeňství, roč. 2012, č. 4, s. 15. ISSN 1213-9297.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. II. díl. Teorie a praxe zacházení s vězněnými.* Liberec: TU v Liberci, s. 24-28. 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.

VÁLKOVÁ, H., KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck. 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.

VÁLKOVÁ, H., ČERNÍKOVÁ, V. a J. FIRSTOVÁ a kol. *Aktuální otázky vězeňství*. Praha: PA ČR v Praze. 2014. ISBN 978-80-7251-426-7.

VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A. Restorativní justice-trestní politika pro 21. Století? *Trestní právo,* č. 1, s. 4-11. 2000. ISSN 1211-2860.

FIRSTOVÁ, J. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2014. ISBN 978-80-7380-521.

FISCHER, S. a J. ŠKODA. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů.* Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

BECHYŇOVÁ, V.a M. KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny. Sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál. 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění.

Statistické ročenky Policie ČR a Vězeňské služby ČR.

Kontaktní údaje:

JUDr. PhDr. Jana Firstová, Ph.D., LL.M.
Vysoká škola podnikání a práva
Institut bezpečnostních a kriminologických studií
Ředitelka
Vltavská 585/14
150 00 Praha 5
jana.firstova@vspp.cz

PROBLEMATIKA INŠTITÚTU PODMIENEČNÉHO PREPUSTENIA ODSÚDENÝCH NA DOŽIVOTIE[1]

JUDr. Denisa HAMRANOVÁ[2]
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta Univerzity Komenského
Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže

Anotácia: *Autorka vo vedeckom príspevku analyzuje súčasný právny stav inštitútu podmienečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody s akcentom na doživotných odsúdených. Neodmysliteľným inštrumentom je aj zameranie sa na rozhodovaciu činnosť súdov v Slovenskej republike, ktoré vyslovili právne názory na viacero problematických ustanovení inštitútu podmienečného prepustenia a tým prispeli k jednotnej ucelenosti pojmov. Súčasťou príspevku sú aj návrhy de lege ferenda, ktoré by zefektívnili súčasnú právnu úpravu, ktorá trpí viacerými nedostatkami. Príspevok je obohatený aj o čiastkový výskum v podobe analýzy vybraných doživotne odsúdených so zameraním sa na žiadosti o podmienečné prepustenie.*
Kľúčové slová: *podmienečné prepustenie, výkon trestu odňatia slobody na doživotie, trest odňatia slobody na doživotie bez možnosti podmienečného prepustenia*

Annotation: *The author analyzes the current legal status of the institute for the parole from imprisonment with accent on life sentenced persons. An inalienable instrument is also the focus on the decision-making activity of the courts in the Slovak Republic, which expressed legal opinions on several problematic provisions of the institute of parole dismissal, thus contributing to a unified consistency of concepts. The contribution also includes de lege ferenda proposals that would make the current legislation more vulnerable. The contribution is also enriched with research in the form of an analysis of selected life sentenced persons focusing on requests for parole.*
Keywords*: conditional release, life imprisonment, life sentence without parole*

Úvod

Trest odňatia slobody na doživotie (ďalej len „TOSD“) sa vyznačuje osobitnou, špecifickou formou výkonu. V minulosti sa zaraďoval do výnimočného trestu, pričom ekvivalent jeho výnimočnosti spočíval najmä v dĺžke trvania tohto trestu nad všeobecne vymedzené hranice. Tento trest v roku 1990 zároveň nahradil trest smrti.[3] Trest smrti bol uvedeným právnym aktom zrušený *de iure,* ako aj *de facto*, čo sa premietlo do čl. 15 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý ustanovuje, že *„Trest smrti sa nepripúšťa“*.

Súčasný právny stav *de lege lata* umožňuje uložiť TOSD pri splnení zákonných podmienok[4] uvedených v § 47 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“), ktorý ustanovuje, že trest odňatia slobody na doživotie môže súd uložiť iba za trestný čin, za ktorý to tento zákon v osobitnej časti dovoľuje, a len za kumulatívneho splnenia podmienok, v prípade že uloženie takého trestu vyžaduje účinná ochrana spoločnosti a nie je nádej, že by páchateľa bolo možné napraviť trestom odňatia slobody na dobu do dvadsaťpäť rokov. V porovnaní s predchádzajúcim právnym kódexom č. 140/1960 Zb. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov, je súčasná právna úprava hmotnoprávnych podmienok ukladania TOSD upravená generálne s použitím všeobecných pojmov ako **účinná ochrana spoločnosti,** a **nie je nádej**

[1] Vedecký príspevok vznikol na základe riešenia projektu VEGA č.1/0542/17 „*Hodnotenie implementácie a budúceho vývoja sankčného mechanizmu po 10 rokoch účinnosti trestných kódexov v SR“*.
[2] d.hamranova@gmail.com.
[3] Zákonom č. 175/1990 Zb. nadobudla účinnosť novela zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ktorým bol zrušený trest smrti.
[4] V texte sa nebudeme exaktne zaoberať problematikou analýzy hmotnoprávnych aspektov trestu odňatia slobody na doživotie, nakoľko hlavným cieľom je rozbor inštitútu podmienečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody na doživotie. V dôsledku uvedeného poukážeme len na základné ustanovenia v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

nápravy.[5] Ohľadne výkladu pojmu slovného spojenia „**nie je nádej na nápravu**“ uvádzame rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý vyslovil právny názor, že *„právny záver vyslovuje súd na základe znaleckého posudku z odboru zdravotníctva, odboru psychológie, odvetvia klinickej psychológie pre dospelých, ktorého úlohou je na podklade určenia osobnostných, symptomatických a spoločenských faktorov poskytnúť súdu závery pre vyhodnotenie resocializačnej prognózy páchateľa“*[6]. Z uvedeného teda explicitne vyplýva, že posudzovanie podmienok na uloženie TOSD je výlučne právnou otázkou, ktorej posúdenie spadá do výlučnej právomoci súdu.[7]

Podmienečné prepustenie z výkonu TOSD je trestnoprávny inštitút, ktorý je z hmotnoprávneho hľadiska primárne upravený v § 47 ods. 1[8] a tiež sa dotýka ustanovení § 47 ods. 2 a § 67 ods. 3 Trestného zákona. Z procesnoprávneho hľadiska je inštitút podmienečného prepustenia zakotvený v § 415 až 417 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“).

Na tomto mieste by sme však chceli zdôrazniť tú skutočnosť, že podmienečné prepustenie odsúdených na doživotie nie je osobitne upravený ako *sui generis* inštitút z dôvodu, že okrem formálnej podmienky (doba uplynutia výkonu trestu) platia všetky podmienky na podmienečné prepustenie pre všetkých odsúdených vrátane odsúdených na doživotie rovnako. V nasledovnej časti vedeckého príspevku sa budeme zaoberať inštitútom podmienečného prepustenia a jeho podmienkami výlučne s akcentom na jeho aplikáciu na doživotne odsúdených.

1. Zákonné podmienky uplatnenia inštitútu podmienečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody

Samotný inštitút slúži nato, aby odsúdený, ktorý počas výkonu trestu odňatia slobody po splnení zákonom ustanovených podmienok mohol byť prepustený na slobodu skôr, ako uplynie trest, ktorý mu súd uložil za spáchaný trestný čin v odsudzujúcom rozsudku. Odsúdený má právo podať návrh na podmienečné prepustenie, avšak nemá právo byť podmienečné prepustený. Takéto právo negarantuje ani Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ani iné medzinárodné dokumenty, ktorými je Slovenská republika viazaná. Predmetné tvrdenie je podporené aj nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý konštatoval, že *„Právo byť podmienečne prepustený nie je garantované v zmysle čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd“*[9]. Podmienečné prepustenie sa realizuje na základe návrhu oprávnenej osoby (§ 415 ods. 1 Trestného poriadku) pri splnení formálnych podmienok (zákonom ustanovená doba povinnosti vykonať určitú časť trestu odňatia slobody) a materiálnych podmienok (správanie odsúdeného počas výkonu trestu odňatia slobody a pozitívna prognóza vedenia riadneho života v budúcnosti) ustanovených Trestným zákonom, pričom predpoklady splnenia týchto podmienok bližšie uvádza zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZoVTOS“) a vyhláška č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody (ďalej len „vyhláška“). Uvedené právne predpisy v týchto súvislostiach rozoberajú hodnotenie ústavu, ktoré si všeobecný súd vyžiadava k návrhu na podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody odsúdeného. Všeobecný súd, ktorý o takomto návrhu rozhoduje, nemá vo vzťahu k zisteniu splnenia tej materiálnej podmienky, ktorá súvisí so správaním odsúdeného vo väzení, iné dôkazy, len tie, ktoré mu predostrie ústav, a práve z nich je potom pri svojom rozhodnutí povinný vychádzať. Podľa § 415 ods. 1 rozhoduje o podmienečnom prepustení okresný súd, v obvode ktorého odsúdený trest vykonáva. Pri odsúdených na doživotie si dovolíme poznamenať, že uvedené ustanovenie by malo byť pozmenené

[5] GABÍK, J., LEFLEROVÁ, L.: Trest odňatia slobody na doživotie. *In: Justičná revue,* roč. 67, č. 1, 2015, s. 104.
[6] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30. januára 2013, sp. zn. 1To/2012.
[7] K tomu porovnaj R 23/1967, R4/2000,R 32/2007.
[8] Ustanovenie § 47 ods. 1 Trestného zákona:(1) Trest odňatia slobody na doživotie môže súd uložiť iba za trestný čin, za ktorý to tento zákon v osobitnej časti dovoľuje, a len za podmienok, že
a) uloženie takého trestu vyžaduje účinná ochrana spoločnosti a
b) nie je nádej, že by páchateľa bolo možné napraviť trestom odňatia slobody na dobu do dvadsaťpäť rokov.
[9] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 8. júna 2006, sp. zn. I. ÚS 183/2006.

v zmysle, aby rozhodovacou právomocou disponoval výlučne krajský súd, resp. špecializovaný trestný súd z dôvodu vyššej závažnosti prípadov.

Na to, aby súd vyhovel návrhu na podmienečné prepustenie, musí zvážiť, či sú splnené zákonom ustanovené podmienky. Tieto podmienky rozdeľujeme na dve kategórie: **formálne** a **materiálne**. Je potrebné hneď na začiatok zdôrazniť, že tieto podmienky musia byť **splnené súčasne, t. j. kumulatívnym spôsobom,** v opačnom prípade súd návrh na podmienečné prepustenie zamietne.

1.1 Formálne podmienky podmienečného prepustenia

Na to, aby súd mohol rozhodovať o podmienečnom prepustení odsúdeného, musí byť splnená okrem iného formálna podmienka, a to, že odsúdený má vykonanú určitú dĺžku nepodmienečného trestu odňatia slobody. Osoba odpykávajúca si trest odňatia slobody na doživotie, **môže byť podmienečne prepustená najskôr po 25 rokoch výkonu tohto trestu**[10]. Zároveň zdôrazňujeme, že v zmysle § 67 ods. 3 Trestného zákona osoba, ktorá bola už opätovne odsúdená na trest odňatia slobody na doživotie, nemôže byť už podmienečne prepustená.

1.2 Materiálne podmienky podmienečného prepustenia

Okrem spomínanej formálnej podmienky, ktorá je relevantná pre výkon TOSD, po ktorej môže byť odsúdený podmienečne prepustený, zákon ustanovuje aj materiálne podmienky, ktoré musia byť kumulatívne naplnené vrátane formálnej podmienky. Materiálne podmienky znamenajú, že **odsúdený vo výkone trestu plnením svojich povinností preukázal polepšenie a môže sa od neho očakávať, že v budúcnosti povedie riadny život**. Na rozdiel od formálnej podmienky, kde sa jednoznačne dá zistiť, či je splnená, pri materiálnych podmienkach je jej overenie zložitejšie. Zákon prikazuje súdu, rozhodujúcemu o podmienečnom prepustení z výkonu TOSD, prihliadnuť na všetky zákonným spôsobom zadovážené dôkazy, ktoré mu poskytnú komplexný obraz o osobe odsúdeného a jeho celkovom správaní a plnení povinností vo výkone trestu, pretože aj tieto okolnosti vedia do istej miery ovplyvniť predpoklad o tom, aké správanie možno od odsúdeného očakávať potom, ako opustí „brány väzenia“. Zároveň *„pri skúmaní splnenia materiálnych podmienok týkajúcich sa možnosti podmienečného prepustenia odsúdeného na slobodu je preto pre všeobecný súd dôležité zistiť a vyhodnotiť správanie odsúdeného (v danom prípade sťažovateľa) počas výkonu trestu odňatia slobody“*[11]. Pritom správanie odsúdeného je determinované samotným výkonom trestu odňatia slobody, ako aj plnením jeho účelu, ktorý spočíva v prevencii pred ďalším páchaním trestnej činnosti a výchove odsúdeného k vedeniu morálneho a slušného života. V kontexte uvedeného zdôrazňujeme, že zmysel podmienečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody netkvie v tom, aby bol odsúdený za dobré správanie automaticky podmienečne prepustený po uplynutí ustanovenej doby bez zreteľa na účel trestu. Je nevyhnutné *„vziať do úvahy i samotný účel trestu, ktorý obsahuje viac komponentov, ku ktorým súdy pri svojom rozhodovaní musia prihliadať. Podstatou ich úvah je potom v konečnom dôsledku dôvodnosť predpokladu, že odsúdený povedie v budúcnosti i na slobode riadny život s minimalizáciou rizika jeho recidívy. Pokiaľ všeobecný súd prihliadne na okolnosť, že nie je zabezpečená podmienka budúceho riadneho života sťažovateľa, je to výlučne iba vecou jeho uváženia, ak dospel k záveru, že doterajší výkon trestu odňatia slobody neodstránil charakterové vlastnosti, ktoré sťažovateľa viedli k páchaniu závažnej trestnej činnosti.“*[12] Splnenie podmienky preukázania polepšenia plnením svojich povinností sa uskutočňuje prostredníctvom tzv. hodnotenia odsúdeného ku žiadosti o podmienečné prepustenie ktoré spracováva ústav, v ktorom vykonáva odsúdený TOSD.[13] Konkrétne ide o pedagóga, ktorý pri jeho spracovaní spolupracuje s vedúcim

[10] K problematike formálnej podmienky výkonu TDOS bližšie pozri uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. júna 2016, sp. zn. ÚS 517/2016-27.
[11] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 154/09 z 10. novembra 2009.
[12] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 14. februára 2008,sp. zn. IV. ÚS 53/08.
[13] Ustanovenie § 62 ZoVTOS.

oddelenia výkonu trestu, so psychológom, sociálnym pracovníkom a s príslušníkom zboru z úseku preventívno-bezpečnostnej služby.[14]

Odsúdený vo výkone trestu plnením svojich povinností preukázal <u>polepšenie</u>

Hodnotenie k návrhu odsúdeného na podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody

Uvedené ustanovenie je precizované v § 64 vyhlášky, ktoré v odseku 1 uvádza, že hodnotenie vyžiadané súdom k návrhu na podmienečné prepustenie odsúdeného explicitne obsahuje okrem osobných údajov aj údaje uvedené v rozsudku súdu a údaje preukazujúce stav plnenia podmienok na podmienečné prepustenie, najmä

a) hodnotenie správania odsúdeného vo výkone väzby a výkone trestu,

b) aktivitu odsúdeného a plnenie programu zaobchádzania,

c) resocializačnú prognózu podľa hodnotenia rizika sociálneho zlyhania.

Predmetné hodnotenie sa musí vyznačovať objektívnosťou a konkretizáciou, pričom v závere hodnotenia sa uvedie odporúčanie riaditeľa ústavu, či odsúdený

a) preukazuje splnenie podmienok na podmienečné prepustenie a či sa odporúča podmienečné prepustenie,
b) čiastočne preukazuje splnenie podmienok na podmienečné prepustenie a či sa odporúča podmienečné prepustenie s dohľadom,
c) čiastočne preukazuje splnenie podmienok na podmienečné prepustenie a či sa neodporúča podmienečné prepustenie,
d) nepreukazuje splnenie podmienok na podmienečné prepustenie a či sa neodporúča podmienečné prepustenie.

V súvislosti s vyššie uvedeným sa nám vynára otázka, čo sa vlastne rozumie pod pojmom *„polepšenie v zmysle odsúdeného vo VTOS„*? Ústavný súd Slovenskej republiky skonštatoval, že polepšením sa rozumie *„psychická kategória, ktorá predstavuje vlastne psychický vzťah, stanovisko, postoj subjektu k výsledkom vlastného konania, ktoré je protiprávne a za ktoré vlastne v rámci súdneho konania bola právoplatne uložená sankcia“*[15]. Podľa nášho názoru za polepšenie pokladáme akési vývojové procesy vnútornej premeny páchateľovej osobnosti vo VTOS, ktoré sa navonok prejavujú *de facto* v jeho správaní.

V rámci hodnotenia správania je nevyhnutné poukázať aj na ten fakt, že odsúdený na TDOS môže úmyselne určité obdobie predstierať dobré správanie, pričom motívom je mať pozitívne hodnotenie vypracované ústavom. Z tohto hľadiska je nesmierne náročné posúdiť, či sa páchateľ naozaj napravil (*de facto* zmenil svoje správanie k lepšiemu), alebo hrá „v roli herca“, aby mal hodnotenie s pozitívnym záverom vo forme odporúčania. Zastávame právny názor, že pri rozhodovaní súdu o podmienečnom prepustení z výkonu TOSD je *„nevyhnutné rozlíšiť, kedy vzorné správanie sa odsúdeného a plnenie jeho povinností vo výkone trestu odňatia slobody je prejavom len vonkajšej adaptácie odsúdeného na prostredie väznice a kedy ide o známky skutočných zmien osobnosti odsúdeného, ktoré oprávňujú predpokladať, že aj v budúcnosti povedie riadny život“*[16]**.** Pripomíname však, že správanie odsúdeného vo výkone trestu a plnenie jeho povinností sú preto síce

[14] Ustanovenie § 64 ods. 4 vyhlášky.
[15] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 10. decembra 2009, sp. zn. II. ÚS 408/09 11.
[16] Rozsudok Okresného súdu Humenné zo dňa 3. novembra. 2004,sp. zn. 4 T 41/04.

neopomenuteľnými, nie však jedinými hľadiskami, z ktorých možno usudzovať na páchateľovo polepšenie.

Ďalší element, ktorý je povinný podrobiť súdnemu prieskumu je, či od odsúdeného možno očakávať, že v budúcnosti povedie riadny život (tzv. pozitívna resocializačná prognóza). Je potrebné posúdiť všetky okolnosti súvisiace s osobou odsúdeného, jeho osobné a charakterové vlastnosti, celkový postoj k spoločenským normám a pravidlám, prostredie, v ktorom žil pred nástupom na výkon trestu, akej povahy a charakteru bola spáchaná trestná činnosť. To všetko sa skúma za jedným jediným účelom, a to takým, či možno prijať prognózu, že odsúdený v prípade prepustenia na slobodu povedie riadny život, to znamená život v súlade s právnymi, etickými a morálnymi normami spoločnosti.[17] Resocializačnú prognózu podľa hodnotenia rizika sociálneho zlyhania sa určuje dotazníkom, ktorý je upravený v prílohe č. 9 k RMS č. 9/2016 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými. V inom rozhodnutí Ústavného súdu Slovenskej republiky sa obdobným spôsobom konštatuje, že „*Správanie sa odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody sa musí hodnotiť v súvislosti s charakterovými vlastnosťami odsúdeného, s motívmi a spôsobom spáchania trestného činu. Je nevyhnutné zohľadniť jeho celkový postoj k spáchanej trestnej činnosti a postoj k spoločenskému poriadku a spoločenským záujmom. Pojem „vo výkone trestu“ pritom nemožno chápať zužujúcim spôsobom. Musíme tu zaradiť páchateľovo správanie a plnenie povinnosti, ktoré nesúvisia priamo s miestom výkonu trestu, ako napr. náhrada škody, ľútosť nad spáchaným činom a pod., presnejší by zrejme bol pojem „počas výkonu trestu“. Aj keď závažnosť trestného činu, za ktorý bol páchateľ odsúdený nie je samostatným hľadiskom pri rozhodovaní o podmienečnom prepustení, je potrebné na to prihliadať pri stanovení budúcej prognózy odsúdeného, teda či povedie riadny život“*[18].V tomto kontexte príkladom uvádzame záverečné hodnotenie odsúdeného na doživotie, ktorý po splnení formálnej podmienky podal žiadosť o podmienečné prepustenia z TDOS, v ktorom sa uvádza, že *resocializačná prognóza odsúdeného sa vzhľadom na stredné riziko sociálneho zlyhania javí ako menej priaznivá z dôvodu, že pred nástupom do výkonu trestu opakovane páchal trestnú činnosť a jeho aktuálne odsúdenie je za obzvlášť závažný zločin.*

Záver hodnotenia obsahuje odporúčanie riaditeľa ústavu, či odsúdený spĺňa podmienky a či riaditeľ ústavu odporúča podmienečné prepustenie. Takéto hodnotenie je pre súd prvoradé ohľadne toho, ako rozhodne o návrhu na podmienečné prepustenie. Zastávame právny názor, že v závere musia byť exaktne zhodnotené všetky podmienky na podmienečné prepustenia vrátane resocializačnej prognózy. V súvislosti s posudzovaním a hodnotením by sme chceli uviesť, že by bolo vhodné pouvažovať o právnej úprave, ktorý by explicitne ustanovovala obligatórne pribratie znalca z odboru psychiatrie a následné vyhotovenie znaleckého posudku o duševnom stave v prípade odsúdených na TOSD (na uváženie aj v prípade odsúdených za obzvlášť závažné zločiny). V súčasnosti je takéto pribratie znalca fakultatívna možnosť.

2. Stručne k problematike absolútneho doživotia[19]

Problematickou otázkou, ktorá spočíva v porušovaní zásady humanizmu, zostáva trest odňatia slobody na doživotie bez možnosti podmienečného prepustenia[20], teda skutočnosť, kedy odsúdená osoba stráca akúkoľvek nádej byť podmienečne prepustená z výkonu TOSD a tým plne nadobudnúť opätovné miesto v spoločnosti v korelácii s realizáciou osobných a sociálnych potrieb. Prísny charakter Trestného zákona je prezentovaný aj v názore Navrátilovej, ktorá konštatuje, že nový slovenský Trestný zákon je často označovaný za najprísnejší v Európskej únii. S uvedeným možno súhlasiť, a to najmä s ohľadom na veľmi tvrdé pravidlá platné pre podmienečné prepustenie z výkonu

[17] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 10. novembra 2009, sp. zn. III. ÚS 154/09.

[18] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 9. decembra 2009, sp. zn. II. ÚS 408/09-11.

[19] K problematike absolútneho doživotia v zmysle ESĽP bližšie pozri: HAMRANOVÁ, D.: Problematika absolútneho doživotia z pohľadu slovenskej právnej úpravy a judikatúry ESĽP. In: *ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE*. Mimoriadne číslo, 2016, s. 41-56.

[20] V predloženom vedeckom príspevku je pojem trest odňatia slobody na doživotie bez možnosti podmienečného prepustenia synonymum k pojmu absolútne doživotie.

trestu (a to nie len u doživotných trestov).[21] Za hlavné ustanovenie považujeme § 34 ods. 8 Trestného zákona, ktoré priznáva súdu fakultatívnu možnosť rozhodnúť v prípade TDOS, že podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody nie je prípustné, pri taxatívne uvedených prípadoch, pričom postačí splnenie čo i len jedného z nich. Predmetné ustanovenie znie:

„Ak súd uloží trest odňatia slobody na doživotie, môže zároveň rozhodnúť, že podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody nie je prípustné, ak páchateľ:

a) *spáchal dva alebo viac obzvlášť závažných zločinov,*
b) *naplnil súčasne dve alebo viac okolností podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby,*
c) *spáchal trestný čin ako člen zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny, alebo*
d) *bol už potrestaný za trestný čin uvedený v § 47 ods. 2.“*[22]

Frekventovane napádané ustanovenie (žiadosti odsúdených na Ústavný súd v zmysle porušenia ľudských práv a slobôd) Trestného zákona, ktoré sa dotýka absolútneho doživotia je upravené v § 67 ods. 3 Trestného zákona a znie:

„Osoba opätovne odsúdená na trest odňatia slobody na doživotie nemôže byť podmienečne prepustená“.

Novelou zákona č. 576/2009 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2010 došlo k zmenám v právnej úprave s tým, že v súčasnosti má osoba odsúdená na trest odňatia slobody na doživotie na základe zásady tzv. trikrát a dosť možnosť byť podmienečne prepustená po 25. rokoch výkonu tohto trestu. Pôvodné ustanovenie bolo definované tak, že *„osoba opätovne odsúdená na trest odňatia slobody na doživotie alebo osoba odsúdená na tento trest podľa § 47 ods. 2 nemôže byť podmienečne prepustená“*[23]. V danom prípade je však značný rozdiel od ustanovenia § 34 ods. 8 Trestného zákona, pretože v takýchto prípadoch už nie je umožnené súdu uložiť vo výroku odcudzujúceho rozsudku nemožnosť podmienečného prepustenia, ale ak je splnená materiálna podmienka v zmysle opätovného odsúdenia na trest odňatia slobody na doživotie, osoba automaticky stráca možnosť byť podmienečne prepustená, čím sa dané ustanovenie aplikuje *ex offo*, teda zo zákona. V tomto prípade je teda priamo zákonom vylúčené podmienečné prepustenie osoby, ktorá bola opätovne odsúdená na trest odňatia slobody na doživotie.

Táto novela Trestného zákona zaviedla okrem iných zmien aj trest odňatia slobody na doživotie bez možnosti podmienečného prepustenia na slobodu pri niektorých obzvlášť závažných úmyselných trestných činoch, resp. pri ich špeciálnej recidíve, čím sa myslí najmä § 34 ods. 8 písm. d) a to zásada trikrát a dosť. Dôvodová správa k uvedenému zákonu uvádza, že zaradenie trestu absolútneho doživotia v rámci niektorých obzvlášť závažných úmyselných trestných činoch, resp. pri ich špeciálnej recidíve, je vlastne určitá forma reakcie na násilnú kriminalitu, v zmysle ktorej je „možnosť nápravy páchateľa je prakticky vylúčená a kde si uloženie tohto trestu vyžaduje efektívna ochrana spoločnosti pred týmto páchateľom (napr. prípady viacnásobných alebo mimoriadne brutálnych vrážd). Penologická teória vo svete však už pred niekoľkými rokmi upustila od zvýrazňovania prevýchovného účinku trestu a do popredia sa dostal represívny a preventívny účinok trestu (v zmysle generálnej prevencie). Aj v našom systéme trestnej justície je zrejmé, že nádej na prevýchovy niektorých zločincov je minimálna.[24]

Následne k ustanoveniu § 67 ods. 3 Trestného zákona uvádzame, že predmetné ustanovenie bolo napadnuté v tom zmysle, aby Ústavný súd Slovenskej republiky vydal nález, že § 67 ods. 3 Trestného zákona nie je v súlade s čl. 5 ods. 41[25] Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných

[21] NAVRÁTILOVÁ, J.: *Výjimečný trest*. Praha : Leges, 2010, s. 41.
[22] Uvedené ustanovenie bolo zavedené bolo zavedené zákonom č. 171/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov.
[23] Ustanovenie § 67 ods. 3 Trestného zákona účinného do 31. decembra 2009.
[24] Dôvodová správa k zákonu č. 171/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov.
[25] Každý, kto bol pozbavený slobody zatknutím alebo iným spôsobom, má právo podať návrh na konanie, v ktorom by súd urýchlene rozhodol o zákonnosti jeho pozbavenia slobody a nariadil prepustenie, ak je pozbavenie slobody nezákonné.

slobôd (ďalej len „Dohovor“) a s čl. 10 ods. 1[26] a ods. 3[27] Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Okresný súd Pezinok vo svojom návrhu na začatie konania o súlade právnych predpisov[28] poukázal na skutočnosť, že účelom výkonu trestu odňatia slobody je ochrana spoločnosti pred ďalšou trestnou činnosťou odsúdeného, jeho izoláciou vo väzení a na usmerňovanie jeho konania tak, aby zodpovedalo uznávaným pravidlám spoločnosti. Na druhej strane sa však odvoláva na to, aby bola zachovaná možnosť podmienečného prepustenia odsúdenému aj z výkonu doživotného trestu, nakoľko aj v takýchto prípadoch by mala byť daná možnosť zaobchádzania s doživotnými väzňami v zmysle znovuzískanie slobody ako reálnej šanci. Okresný súd Pezinok zaujal stanovisko, že zákonodarca absolútne rezignoval na resocializačný účel trestu, v dôsledku čoho v takto uloženom treste absentuje charakter trestu. Týmto sa stal síce dôsledným, ale nemenným zabezpečovacím opatrením odsúdených, ktorí po určitom čase, ktorý strávia vo výkone trestu odňatia slobody už nemusia byť pre spoločnosť nebezpeční. Máme za to, že síce právo byť podmienečne prepustení neexistuje, ale Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd garantuje právo požiadať o podmienečné prepustenie. Okresný súd Pezinok sa vo svojom návrhu odvolával aj na viaceré judikáty Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP“), v rámci ktorých bol vyslovený právny názor, že doživotný trest odňatia slobody na doživotie je v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, ak je zároveň zachovaná aj možnosť podmienečného prepustenia z výkonu trestu. V návrhu uviedol ako príklad aj stanovisko Európskeho výboru pre problémy trestného práva, ktoré znie, že je neľudské zavrieť niekoho na doživotie a nenechať mu žiadnu nádej na prepustenie. Ústavný súd Slovenskej republiky rozhodol v predmetnej veci tak, že konanie bolo zastavené, pretože už vyššie spomínanou novelou Trestného zákona zákonom č. 576/2009 Z. z. s **účinnosťou od 1. 1. 2010 sa pozmenilo ustanovenie § 67 ods. 3 v zmysle vylúčenia odkazovej normy na § 47 ods. 3 Trestného zákona (zásada trikrát a dosť) v dôsledku čoho došlo k vylúčeniu bezprostrednej aplikovateľnosti predmetného ustanovenia.[29]**

Uvádzame, že bez možnosti podmienečného prepustenia sú v súčasnosti 2 odsúdení na TOSD, pričom upozorňujeme na skutočnosť, že pôvodne boli odsúdení v zmysle § 67 ods. 3 Trestného zákona účinného do 31. decembra 2009 ešte traja odsúdení, avšak v zmysle judikatúry ESĽP a následne nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky je možné aplikovať ustanovenie § 67 ods. 2 Trestného zákona, ktoré ustanovuje, že *„osoba odsúdená na doživotie môže byť podmienečne prepustená najskôr po dvadsiatich piatich rokoch výkonu tohto trestu“*.

V rámci legislatívnej činnosti na našom území dávame do pozornosti, že zmena predmetnej problematiky absolútneho doživotia bola navrhovaná v rámci rozsiahlej novelizácie Trestného zákona, v ktorej sa okrem iného navrhovalo s ohľadom na aktuálnu judikatúru ESĽP upustiť od absolútneho doživotia. Z judikatúry ESĽP[30] vyplynula potreba, aby existoval mechanizmus, prostredníctvom ktorého dôjde k preskúmaniu, či u doživotne odsúdeného nedošlo k zmenám eliminujúcim jeho nebezpečnosť a či je ďalšie odňatie slobody nevyhnutné, čím podporil a vyzdvihol jednu z funkcií trestu a to aspekt individuálnej prevencie, ktorý bol zavedením trestu absolútneho doživotia a priori v týchto prípadoch vylúčený.[31] Zároveň ESĽP vyslovil právny názor, že pre naplnenie účelu čl. 3 Dohovoru o ľudských právach a slobodách a tým pre dosiahnutie ochrany pred mučením a iným neľudským zaobchádzaním a trestaním je dôležité, aby bola vnútroštátnymi právnymi predpismi daná možnosť preskúmania uloženého trestu odňatia slobody na doživotie a boli ustanovené jasné podmienky pre podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody na doživotie. V dôvodovej správe k návrhu novelizácie Trestného zákona sa súčasne uvádza, že týmto krokom by prišlo k plneniu odporúčania Správy Európskeho výboru na zabránenie mučenia

[26] So všetkými osobami pozbavenými osobnej slobody sa zaobchádza ľudsky a s úctou k prirodzenej dôstojnosti ľudskej bytosti.

[27] Väzenský poriadok zabezpečí také zaobchádzanie s väzňami, ktorého hlavným cieľom je ich prevýchova a náprava. Mladiství zločinci budú oddelení od dospelých a dostane sa im zaobchádzania primeraného ich veku a právnemu postaveniu.

[28] Návrh na začatie konanie o súlade právnych predpisov zo dňa 29.10.2008 – Rvp 15478/08.

[29] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 2. novembra 2011, sp. zn. PL ÚS 6/09 – 158.

[30] Vinter a ostatní proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok ESĽP zo dňa 9. júla 2013.

[31] Dôvodová správa k návrhu zákona.

a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania v rámci ktorého sa slovenským orgánom odporúča, aby prehodnotili a zmenili príslušné právne predpisy s cieľom zaviesť možnosť podmienečného prepustenia pre všetkých odsúdených na doživotie na základe individuálneho vyhodnotenia rizika, ktorým sa posúdi ich hrozba pre spoločnosť. Uvádzame však, že predmetný návrh zákona nebol prijatý v rámci legislatívneho postupu.

Záverom v kontexte absolútneho doživotia si dovolíme uviesť, že odsúdený na doživotie bez možnosti podmienečného prepustenia je oprávnený podať v rámci splnenia zákonných podmienok dovolanie podľa § 371 ods. 1 písm. n) Trestného poriadku, ak bol obvinenému uložený trest odňatia slobody na doživotie a súd rozhodol, že podmienečné prepustenie z výkonu tohto trestu nie je prípustné, avšak len z dôvodu porušenia zákona.[32]

3. Realizácia výskumu základných aspektov výkonu trestu odňatia slobody odsúdených na doživotie s akcentom na podmienečné prepustenie[34]

Výskum sme uskutočnili na vzorke 46 odsúdených na trest odňatia slobody na doživotie[35]. Všetkých 46 odsúdených tvorili, teda 100 % muži. Väčšina odsúdených (28) na TOSD je vo výkone trestu odňatia slobody v Ústav na výkon trestu odňatia slobody a Ústav na výkon väzby Leopoldov, 14 odsúdených vykonáva TOSD v ústave na výkon trestu odňatia slobody a ústave na výkon väzby Leopoldov, a 5 odsúdených je v súčasnosti v ústave na výkon trestu odňatia slobode a ústave na výkon väzby v Banskej Bystrici.

Základné aspekty, ktoré skúmame v rámci doživotných odsúdených sú práve tie, ktoré sú primárne pre posúdenie žiadosti na podmienečné prepustenie, t. j. najmä penologická recidíva a resocializačná prognóza v zmysle hodnotenia k žiadosti pre podmienečné prepustenie, pričom sme sa zamerali najmä na odsúdených na TOSD, ktorí si už svoju žiadosť o podmienečné prepustenie podali. Na nasledovnej tabuľke sú uvedené jednotlivé roky, a k tomu priradený počet odsúdených na TDOS v rámci toho, v ktorom roku majú právo podať žiadosť o podmienečné prepustenie.

Obdobie, do akého bude môcť odsúdený podať žiadosť o PP	**do roku 2018 (vrátane)**	**rok 2019**	**2020-2025**	**2026-2030**	**2031 a viac**
Počet odsúdených na doživotie	7	3	6	12	17

Tab. č. 1: Obdobie, do akého bude môcť odsúdený podať žiadosť o PP a počet odsúdených.

Do dnešného dňa reálne požiadalo o podmienečné prepustenie päť odsúdených. Dvom odsúdeným boli žiadosti zamietnuté súdom, jeden vzal svoju žiadosť späť[36]. Dodávame, že v rámci

[32] K tomu bližšie pozri: Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 5. júna 2012, sp. zn. 2 Tdo 24/2012.

[34] Uvedený príspevok sa uskutočňuje v rámci úloh vyplývajúcich z Koncepcie aplikovaného penologického výskumu na roky 2016 až 2026 a dlhodobej orientácie analyticko-výskumnej činnosti v podmienkach Zboru väzenskej a justičnej stráže v oblasti orientácie: *Dlhodobé a doživotné tresty*. Nakoľko ide o strednodobý výskumný zámer, predkladáme v predmetnom príspevku len čiastočné závery výskumu odsúdených na doživotie.

[35] Stav účinný ku dňu 19. marca 2018. Od 20. marca 2018 sa zvýšil počet doživotne odsúdených na počet 47.

[36] V kontexte uvedeného zvýrazňujeme tú skutočnosť, že v prípade podmienečného prepustenia sa frekventovane stáva, že na konaní o podmienečnom prepustení odsúdení zoberú svoju žiadosť o podmienečné prepustenie späť, pričom nie je obmedzené zákonom, aby odsúdení podal opätovne takúto žiadosť kedykoľvek. Takáto úprava je neprijateľná a výrazným spôsobom zaťažuje príslušníkov ZVJS, ako aj súdy a orgány činné v trestnom konaní. V drvivej väčšine prípadov ide účelové späť vzatie žiadosti odsúdeného, nakoľko je preňho výhodnejšie vziať žiadosť späť ešte skôr, ako by mala byť takáto žiadosť zamietnutá, nakoľko ustanovenie § 415 ods. 1 Trestného poriadku ustanovuje, že ak „*ak bol návrh*

hodnotení k žiadosti o podmienečné prepustenie nižšie uvedených odsúdených, bol vo všetkých prípadoch riaditeľom vyslovený záver formuláciou *„neodporúča podmienečné prepustenie“*.

Z údajov v predloženej tabuľke je zrejmé, že všetci odsúdení sa vyznačujú, dovolíme si tvrdiť, vysokou recidívou a rovnako tak u nich prevažujú disciplinárne tresty.

Odsúdení	Recidíva[37]	Rok nástupu na VTOS	Rok PP	Žiadosť o PP	Disc. tresty	Disc. odmeny
G.D	3/1	1995	Marec 2018	2015	0	10
Ľ. M	6/4	1992	September 2015	2018	0	15
J. M	9/9	1992	September 2015	2014 – zamietnutá 2016 – späťvzatie žiadosti 2017 - zamietnutá	13	0
T. P	15/12	1984	Marec 2010	2016 – zamietnutá 2018 - zamietnutá	39	3
M. U	6/2	1990	Júl 2014	2018 – späťvzatie žiadosti o PP	6	4

Tab. č. 2: Odsúdení na doživotie, ktorí si podali žiadosť o PP – komparácia.

Záver

„Trest odňatia slobody na doživotie predstavoval v právnom poriadku Slovenskej republiky v minulosti spravidla trest výnimočný a bol koncipovaný ako alternatíva k trestu smrti.“[38]

Na základe vyššie uvedeného konštatujeme, že v súčasnosti začínajú pomaly plynúť lehoty odsúdeným na TOSD, v dôsledku čoho disponujú právom požiadať o podmienečné prepustenie. Zastávame názor, že v prípade odsúdených na TOSD by mali byť sprísnené kritériá v záujme vyššej ochrany spoločnosti voči nebezpečenstvu. *De lege ferenda* by sme primárne navrhovali, aby bola prijatá explicitná úprava inštitútu podmienečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody (vrátane trestu odňatia slobody na doživotie) vo forme osobitného právneho predpisu, pričom pri podmienečnom prepustení z výkonu TOSD by sa mali uplatňovať prísnejšie podmienky, akými sú **dlhšia skúšobná doba pri podmienečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody na doživotie**, resp. doživotná skúšobná doba ako je tomu aj v iných zahraničných legislatívach, **povinný dohľad probačného a mediačného úradníka**, dôraz na prísnejšie kladenie podmienok pri znaleckom skúmaní osobnosti odsúdeného na doživotie v podobe **obligatórnych znaleckých**

odsúdeného o podmienečné prepustenie zamietnutý, môže ho odsúdený opakovať až po uplynutí jedného roka od zamietnutia okrem prípadu, že návrh bol zamietnutý len preto, že ho odsúdený podal predčasne“.

[37] Číslo pred lomkou určuje, koľkokrát bola osoba odsúdená na trest odňatia slobody s podmienečným odkladom, číslo za lomkou určuje, koľkokrát bola osoba odsúdená na trest odňatia slobody nepodmienečne, t. j. bola *de iure* vo výkone trestu odňatia slobody.

[38] KOLESÁR, J.: *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza: Citicom, s. 40.

posudkov, a napokon zmena vecnej príslušnosti súdov v prípade rozhodovania o podmienečnom prepustení.

Prioritou okrem vyššie spomenutých návrhov je úplné vypustenie § 34 ods. 8 a § 67 ods. 3 Trestného zákona, t. j. ustanovení zakotvujúcich inštitút absolútneho doživotia, nakoľko máme za to, že právny predpis by jednoznačne mal umožňovať všetkým odsúdeným bez rozdielu aspoň teoretickú možnosť a nie prísne formálne odmietanie takéhoto preskúmania v určitých zákonom stanovených prípadoch, čo je preukázané aj pomerne bohatou judikatúrou ESĽP k problematike absolútneho doživotia. Sme presvedčení a záverom si dovolíme tvrdiť, že legislatívne zmeny v podobe vylúčenia absolútneho doživotia, avšak na druhej strane sprísnenia pravidiel skúmania žiadosti odsúdeného o podmienečné prepustenie z výkonu TOSD spolu s posilnením kontroly podmienečne prepusteného odsúdeného by zaručili efektívnejší systém výkonu trestov a zároveň by sa Slovenská republika priblížila k liberálnejšej trestnej politike porovnateľnej s inými štátmi.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. BARTOŠKOVÁ, P. a kol.: Trest doživotí jako výjimečný trest. Praha: Parlamentní institut, 2013. 26 s.
2. BURDA, E. – ČENTÉŠ, J. – KOLESÁR, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár I. Diel. 1. vydanie.* Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s.
3. GABÍK, J., LEFLEROVÁ, L.: Trest odňatia slobody na doživotie. In: *Justičná revue,* roč. 67, č. 1, 2015, s. 104.
4. HAMRANOVÁ, D.: Problematika absolútneho doživotia z pohľadu slovenskej právnej úpravy a judikatúry ESĽP. In: *ACTA FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS COMENIANAE*. Mimoriadne číslo, 2016, s. 41-56.
5. KALVODOVÁ, V.: *Trest odnětí svobody na doživotí.* Brno: Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 1995. 92 s.
6. NAVRÁTILOVÁ, J.: *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. 256 s.
7. ŠAMKO, P.: Rozsudok Veľkého senátu ESĽP vo veci Vinter a ostatní proti Spojenému kráľovstvu.[online].[cit. 22. 03. 2018] Dostupné na: http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a253-rozsudok-velkeho-senatueslp-vo-veci-vinter-a-ostatni-proti-spojenemu-kralovstvu
8. Ústavný zákon č. 490/1990 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
9. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
10. Zákon č. 175/1990 Zb.
11. Zákon č. 171/2003 Z. z.
12. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 2. novembra 2011, sp. zn. PL ÚS 6/09 – 158.
13. Rozsudok Okresného súdu Humenné zo dňa 3. novembra 2004,sp. zn. 4T 41/04.
14. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 10. novembra 2009, sp. zn. III. ÚS 154/09.
15. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 9. decembra 2009, sp. zn. II. ÚS 408/09-11.
16. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23. júna 2016, sp. zn. ÚS 517/2016-27.
17. Nález Ústavného súdu Slovenskejrepubliky zo dňa 8. júna 2006, sp. zn. I. ÚS 183/2006.
18. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 14. februára 2008,sp. zn. IV. ÚS 53/08.
19. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30. januára 2013, sp. zn. 1To/2012.
20. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 5. júna 2012, sp. zn. 2 Tdo 24/2012.
21. R 23/1967.
22. R4/2000.
23. R 32/2007.

Kontaktné údaje:
JUDr. Denisa Hamranová
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže
Šagátova 1
821 08 Bratislava
d.hamranova@gmail.com

DAŇOVÉ PODVODY A MOŽNOSTI ICH PREVENCIE

JUDr. Štefan HRČKA
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Daň z pridanej hodnoty predstavuje jeden z významných príjmov štátneho rozpočtu. To, akým sa podieľa na jeho tvorbe, z tohto typu dane robí významný artikel. Artikel, ktorý je nutné chrániť prostriedkami na úrovni právneho poriadku a taktiež ten, ktorý často podlieha pokusom o podvodné činnosti. Predkladaný príspevok analyzuje aktuálne možnosti podvodných konaní na tejto dani a dostupné nástroje prevencie.*
Kľúčové slová: *daň z pridanej hodnoty, daňové podvody, prevencia, prevenčné nástroje.*

Annotation: *Value added tax represents one of the significant revenues of the state budget. What he is involved in is making this type of tax makes an important article. Artikel, which must be protected by legal means and also the one often subject to attempted fraudulent activities. The submitted contribution analyzes the current possibilities for fraudulent actions on this tax and available prevention tools.*
Keywords: *Value Added Tax, Tax Fraud, Prevention, Prevention Tools*.

Úvod

Daň z pridanej hodnoty je podobne ako iné dane predmetom podvodov a snáh vyhýbať sa jej neplateniu. Vďaka svojmu špecifickému systému odpočtov tiež podlieha unikátnym typom podvodov. V porovnaní s niektorými inými daňami, ako napríklad daňami majetkovými či cestnými, však u tejto dane dochádza k únikom dosahujúcim obrovských rozmerov. Podvodné konanie sa objavuje ako v obchodovaní medzi podnikateľskými subjektmi či už v rámci jedného alebo viacerých štátov, tak aj v rámci samotných spoločností, ako napríklad falšovanie účtovníctva a dokladov či zatajovanie skutočností potrebných na správne stanovenie dane. Motiváciou páchateľov je pochopiteľne vidina možného zisku, niekedy aj v pomerne krátkom čase či krátenie daňovej povinnosti.

1. Podvody na DPH

„Daňové podvody a boj proti ním predstavujú skutočnú globálnu výzvu nielen pre EÚ a jej členské štáty, ale vlastne pre celý svet. Daňové podvody znamenajú zložitý a rôznorodý problém, ktorý si vyžaduje koordinovanú a viacstrannú odozvu, pretože mu žiadny členský štát EÚ nedokáže čeliť sám.“[1]

Demonštratívny výpočet rôznych druhov podvodov na DPH triedených podľa špecifických spoločných znakov podávajú napr. Keen a Smith, ktorí podvody na DPH rozdeľujú do dvoch skupín, a síce na podvody, ktoré možno vykonávať pri rôznych systémoch nepriameho zdaňovania, t. j. či už je zavedená daň z maloobchodného obratu alebo DPH, a podvody, ktoré možno konať len vtedy, keď je zavedená DPH. Treba podotknúť, že rozdelenie podvodov na nepriamych daniach na podvody, ktoré možno vykonávať výlučne v systéme DPH, a podvody, ktoré možno vykonávať aj vtedy, keď je zavedená daň z maloobchodného obratu, nezohľadňuje ostatné systémy nepriameho zdaňovania.[2]

Najčastejšie používané techniky, ktoré sa používajú pri daňových podvodoch na DPH:

- podhodnotenie veľkosti predaja (nevydanie bločku),
- nezaregistrovanie k dani,
- zlá klasifikácia tovaru a služieb,
- nezdanenie vlastných dodávok (vlastnú spotrebu),
- daň je vybraná, ale nie je odvedená,

[1] BABČÁK, V. *Právo Európskej únie a boj proti podvodom v oblasti DPH.* I. diel. Košice: Právnická fakulta, 2015. s. 10
[2] KEEN, M. - SMITH, S. *VAT Fraud and Evasion: What Do We Know, and What Can be Done*? International Monetary Fund

- falošná či neoprávnená žiadosť o odpočet na dani či o vrátenie dane (fiktívne faktúry),
- odpočet DPH na vstupoch, na ktoré odpočet uplatnený byť nemôže (nákupy pre osobnú spotrebu),
- falošní obchodníci (založení iba za účelom vydávania faktúr).[3]

Rozlišujeme nasledovné podvody pri cezhraničných transakciách:

- karuselové podvody, ktoré predstavujú najväčší podiel na objeme daňových únikov na DPH,
- fingované intrakomunitárne dodávky tovarov,
- daňové podvody pri dovoze tovaru z tretích štátov, ktorý má byť následne dodaný do iného členského štátu EÚ,
- podvody a neplnenie si povinností daňovým zástupcom pri dovoze tovaru z tretích štátov,
- fiktívne vývozy tovaru a následné uplatnenie vysokého nadmerného odpočtu zo štátneho rozpočtu,
- podvody, ktoré vznikli pri obchodovaní s použitým tovarom – predovšetkým s osobnými autami dovezenými z iných členských štátov EÚ,
- nelegálny dovoz tovaru a jeho následný predaj v tuzemsku bez DPH,
- nepriznanie DPH z prijatých služieb od poskytovateľov zo zahraničia osobou, ktorá nie je identifikovaná pre DPH, ale je povinná platiť daň z prijatej služby.[4]

Rozlišujeme nasledovné podvody, ktoré súvisia s fakturáciou a vedením účtovníctva:

- spoločnosti zriadené výlučne za účelom fakturácie (biele kone, ktoré sídlia na tzv. virtuálnych adresách),
- vystavenie faktúry nezaevidovanej v účtovníctve a nie je priznaná v daňovom priznaní, na druhej strane odberateľ si z tejto faktúry uplatňuje odpočet DPH,
- pozmeňovanie účtovníctva,
- výmena faktúry v účtovníctve,
- nevystavenie faktúry za predaj tovaru alebo poskytnutie služby, alebo nepoužívanie ERP – predaj načierno,
- neplatiteľ vystavuje faktúru s DPH (vtedy je v zmysle zákona povinný odviesť daň do ŠR, ale neurobí to, a jeho obchodný partner si uplatní nárok na odpočet DPH),
- platiteľ dane si uplatní 2x odpočet DPH z tej istej faktúry v dvoch rôznych zdaňovacích obdobiach,
- výdavky a odpočet DPH uplatnené z „kúpených blokov“ z ERP.[5]

Fiktívne faktúry

Forma daňového úniku, ktorú využívajú najmä obchodné firmy, ktoré majú vysokú daňovú povinnosť, ktorá vznikla z dôvodu veľkých uskutočnených zdaniteľných plnení a vďaka fiktívnym faktúram si tieto spoločnosti umelo zvýšia odpočet dane na vstupe a tým v konečnom výsledku znížia svoju vlastnú daňovú povinnosť. Nákup fiktívnych faktúr sú veľmi častým spôsobom znižovania daňového základu. Fiktívne faktúry využívajú subjekty (obchodné firmy), ktoré takto znižujú nezákonne svoju daňovú povinnosť, ktoré majú vysokú daňovú povinnosť vplyvom veľkých zdaniteľných plnení. Fiktívne faktúry naskytujú možnosť zníženia daňovej povinnosti a preto sa niektoré subjekty uchyľujú k takémuto „nákupu“ od podvodných firiem. Následky takejto optimalizácie nie sú nejako veľké a väčšinou býva po odhalení finančným úradom daň vypočítaná znovu a vymeraná pokuta za omeškanie z fiktívnych faktúr, založenie falošných obchodníkov na účely vyhotovenia faktúry, nesprávnej klasifikácie tovarov alebo služieb a ďalej na zistenie

[3] NERUDOVÁ, D. *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie.* Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 37

[4] ROKOVANIE VLÁDY – DAŇOVÉ PODVODY. Dostupné z: http://rpo.rokovania.sk/RokovanieVlady/html/m_Mater-Dokum-131433.html

[5] ROKOVANIE VLÁDY – DAŇOVÉ PODVODY. Dostupné z: http://rpo.rokovania.sk/RokovanieVlady/html/m_Mater-Dokum-131433.html

najdôležitejších foriem daňových únikov, ktoré sú napr.: podhodnotenie predajov (nevydávanie dokladu), falošná alebo neoprávnená žiadosť o odpočítaním dane alebo reťazové škody.[6]

Podvod chýbajúceho obchodníka

Tento typ podvodu je všeobecnejšie nazývaný ako podvod chýbajúci obchodník (anglicky ako missing trader fraud) a je spájaný predovšetkým s obchodmi v rámci členských štátov Európskej únie. Pojem podvodu chýbajúceho obchodníka je však ďaleko všeobecnejší, pretože zahŕňa všetky situácie, kedy dôjde ku „zmiznutiu" jedného z platcov DPH v reťazci a posledný článok reťazca nárokuje nadmerný odpočet DPH, teda nielen karuselové podvody či podvod pri obstaraní, ale aj napr. vývoz tovaru nadobudnutého v tuzemsku a následne mnohonásobne predražený jeho predpredaj v reťazci. Nedochádza k obchodom medzi jednotlivými členskými štátmi únie. Tovar je najčastejšie vyvezený do rozvojových krajín ako napr. Líbya, Kamerun a pod. Pre podvod chýbajúceho obchodníka je typické, že na obchodovanie tovar skutočne dochádza, čo nepochybne sťažuje odhalenie podvodného rokovania. Popri tom však existujú aj podvody, spojené iba s fiktívne vytvorenými obchodmi, bez toho, aby ku skutočnému predaju tovaru (poskytnutie služby) došlo.[7]

Podhodnotenie predaja

Veľmi jednoduchá forma daňového úniku je podhodnotenie predaja. Prevádzkovateľ nepovolí daňovú úľavu za službu, ktorú poskytol a nevykoná daň z príjmu.[8]

Zlá klasifikácia tovaru či služieb

V tomto prípade hovoríme o zamieňaní sadzieb DPH, kedy na vstupe sú uplatňované daňové doklady v základnej sadzbe a na výstupe sú potom uplatňované daňové doklady v zníženej sadzbe namiesto základnej. Daňovému subjektu teda vzniká nárok na nadmerný odpočet dane.[9]

Nákupy pre vlastnú potrebu

Tento daňový únik vzniká v okamihu, kedy si platca nárokuje odpočet DPH na vstupoch, na ktorých však nemôže byť odpočet uplatnený a to z toho dôvodu, že si tovar alebo službu opatril pre vlastnú potrebu, nie pre ekonomickú činnosť.[10]

Reťazové podvody

Podvody reťazové sú veľmi podobné karuselovým podvodom. Na rozdiel od nich, ide však o obchod s reálnou ekonomickou hodnotou. Tovar v tomto prípade nachádza koncového zákazníka a podvod sa robí primárne kvôli zlacneniu tovaru. Firma nakupujúca tovar v zahraničí, ho ďalej predávať so zápornou maržou, čo znamená, že koncový obchodník môže ponúknuť o niekoľko percent nižšiu regálovú cenu.[11]

Karuselové podvody

Podstatou karuselových podvodov, označovaných tiež ako kolotočové transakcie, je distribúcia tovaru či služieb prostredníctvom distribučných reťazcov, kedy tieto dlhé distribučné reťazce prekračujú hranice jednotlivých členských štátov Európskej únie a tretích krajín (za určitých podmienok) a v určitej chvíli teda dochádza ku skráteniu dane. Karuselové podvody radíme do skupiny MTIC podvodov (Missing Trader Intracommunity), teda intrakomunitárne podvody s účasťou platiteľa typu chýbajúci obchodník. Karuselový obchod predstavuje vytvorenie reťazca daňových subjektov a obchodných transakcií medzi nimi, kde je vopred stanovený cieľ, a to, že jeden

[6] KUCHTA, J. *Aktuální problémy daňové kriminality*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 64
[7] Tamtiež, s. 66
[8] BAKEŠ, M. *Finanční právo.* Praha: C.H. Beck, 2012. s. 373
[9] KUCHTA, J. *Aktuální problémy daňové kriminality*. Brno: MU Brno, 2013. s. 68
[10] KUCHTA, J. *Aktuální problémy daňové kriminality*. Brno: MU Brno, 2013. s. 69
[11] BAKEŠ, M. *Finanční právo.* Praha: C.H. Beck, 2012. s. 376

z týchto subjektov nesplní svoju daňovú povinnosť. Predmet obchodnej transakcie je pre karuselový obchod zaujímavý ak:

- má vysoké predajné ceny (emisné kvóty, fotovoltaické panely),
- dosahuje veľké predajné obraty (mobilné telefóny, elektronika, poľnohospodárstvo a pod.),
- je ťažko preukázateľné uskutočnenie (marketingové a poradenské služby),
- je veľmi likvidné (zliatky kovov),
- ide o komoditu (drahé kovy, poľnohospodárstvo - cukor , mak a pod.),
- je jednoduché simulovať fiktívne plnenie (stavebné práce).[12]

Základným pravidlom tohto typu podvodu je to, že sa musí odohrávať v minimálne dvoch členských štátoch EÚ. Karuselový podvod je založený na zneužití nadnárodného daňového systému, ktorý umožňuje odpočet dane z pridanej hodnoty pri pohybe tovaru cez hranice jednotlivých členských krajín.[13]

Daňové úniky, ktoré zahŕňajú z väčšej časti karuselové podvody, spôsobujú vážne ujmy jednotlivým národným ekonomikám, ale aj celej ekonomike EÚ. V poslednom desaťročí mali tieto podvodné operácie najväčší rozmach v krajinách EÚ. Tieto podvody súvisia s výkazníctvom a odvodom dane z pridanej hodnoty. Európska únia sa s týmito úniky snaží bojovať a tiež si dáva za cieľ tento deficit znížiť až na polovicu. Najnovšie kroky, ktoré EÚ vykonalo, bolo podľa Širokého prijatie smerníc, ktoré revidujú smernicu 2006/112/ES. Tento daňový podvod je uskutočňovaný prostredníctvom chýbajúceho obchodníka, ako uvádza Keen a Smith. Podmienky pre tento únik musia byť prispôsobené tak, aby bolo umožnené zdanenie v krajine príjemcu tovaru či služby. Podmienky daňového úniku podľa Keena a Smitha:

- Príjemca a dodávateľ daného tovaru musí byť registrovaný k dani z pridanej hodnoty v príslušnom štáte.
- V rámci ekonomickej činnosti bol tovar dodaný.
- V krajine príjemcu sa dodanie tovaru považuje za zdaniteľné plnenie.
- V krajine príjemcu bola preprava už ukončená.[14]

Právo na odpočítanie dane získava platiteľa vtedy, ak dodáva tovar osobe registrovanej k dani v inom členskom štáte EÚ. Povinnosť priznať a zaplatiť daň vzniká príjemcovi, ktorý daň neodvádza v okamihu prevezenia tovaru cez hranice EÚ, ale až s daňovým priznaním. Podvodníci tieto operácie nepoužívajú jednotlivo, ale stále ich opakujú tzv. karuselovým spôsobom. Vytvárajú teda organizovaný reťazec firiem, kvôli ktorým vznikajú vo väčšine štátov EÚ daňové úniky. Čím viac subjektov sa zapojí do podvodu, tým ťažšie preukaznými podvodmi sa stávajú. Ďalšie komplikácie vznikajú, ak ide o podvody s nehmotnými statkami, ako sú napríklad licencie, softvér, ale aj statky, ktoré sú zaťažené menšou daňou z pridanej hodnoty alebo dokonca oslobodené, ako napríklad zdravotnícke potreby.[15]

2. Prevencia proti daňovým podvodom

„Odhaľovanie daňových podvodov vo svojej podstate predstavuje procesnú poznávaciu činnosť zameranú na poznávanie latentných daňových únikov, vychádzajúcich predovšetkým z teoretických základov odhaľovania ako operatívneho poznávacieho procesu. Podstatnými skutočnosťami pri definovaní pojmu daňových podvodov sú pojmy poznávanie kriminality a procesná činnosť. Poznávanie kriminality môžeme charakterizovať ako cieľavedomý systematický proces

[12] HÁLEK, V. *Karuselové obchody.* Opatovice nad Labem: PRINT 09, 2015. s. 10-11

[13] ŠIROKÝ, J. *Daně v Evropské unii: daňové systémy všech 28 členských států EU, legislativní základy daňové harmonizace včetně judikátů SD, odraz ekonomické krize v daňové politice EU, zdanění finančního sektoru.* Praha: Linde Praha 2013, s. 145

[14] KEEN, M. - SMITH, S. *VAT Fraud and Evasion: What Do We Know, and What Can be Done*? International Monetary Fund

[15] NERUDOVÁ, D. *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. s. 41

orgánov štátu, ktorého cieľom je získavanie, zhromažďovanie, triedenie, vyhodnocovanie a analyzovanie informácií o konkrétnych daňových únikoch, o páchateľoch a obetiach.“[16]

Charakteristickými stopami u daňových trestných činov sú tzv. pamäťové stopy, teda informácie, ktoré osoba získala vnímaním svojimi zmyslami a je schopná ich ďalej reprodukovať vo výpovedi. Patria sem výsluchy zamestnancov, spoločníkov, obchodných partnerov, správca dane a podobne. Ďalšou skupinou typických stôp sú stopy a dôkazy písomné. Veľmi významnými sú tiež stopy písomné (materiálne), tie sa vyskytujú nielen v písomne spracovaných dokladoch, často môžu byť zaznamenané na technických nosičoch dát. Ďalším dôležitým vodítkom sú osobnostné rysy páchateľa.[17]

Procesná činnosť je vedľa poznávania kriminality druhou významnou skutočnosťou pri vymedzení pojmu daňového podvodu. Odhaľovanie daňových podvodov nie je jednorazová činnosť, ale proces, v ktorom sú v určitej postupnosti a nadväznosti vykonávané rôzne činnosti a operatívne operácie, ktorých cieľom je poznanie doteraz nepoznaných skutočností, ktoré charakterizujú daňový podvod. Do týchto činností zahŕňame najmä:

- získanie prvotnej informácie o príprave, páchaní alebo spáchaní daňového úniku,
- zber a získavanie doplňujúcich informácií,
- hodnotenie informácií,
- analýza informácií,
- tvorba logických záverov.[18]

Akčný plán boja proti daňovým podvodom 2017-2018

Akčný plán boja proti daňovým podvodom má nasledujúce ciele:

- Zabrániť zneužívaniu inštitútu právnej úpravy zlúčenia, splynutia a rozdelenia obchodných spoločností vyplývajúcej z právnej úpravy obchodného práva.
- Obmedziť možnosti páchania daňovej kriminality zavedením nových prístupov k povinným evidenciám.
- Rozšíriť zákonné oprávnenia Kriminálneho úradu finančnej správy o možnosť zaistiť majetok v prípade podozrenia zo spáchania trestného činu, ak je dôvodná obava, že nesplatná daň alebo nevyrubená daň nebude v dobe jej splatnosti uhradená alebo bude nevymožiteľná, alebo že v tejto dobe bude vymáhanie dane spojené so značnými ťažkosťami.
- Vytvoriť systém, ktorý v kombinácii s mýtnym systémom umožní potlačenie zneužívania podvodných činností spojených s pohybom tovaru.
- Možnosť skoršieho vrátenia časti nadmerného odpočtu platiteľovi dane pred začatím daňovej kontroly, o výške ktorej podľa výstupov analytickej činnosti kontrolných výkazov nie sú pochybnosti.
- Vytvoriť legislatívnu úpravu umožňujúcu spontánnu spoluprácu FS a PZ.
- Rozšíriť zákonné oprávnenia FR SR o možnosť indexácie daňových subjektov tak, aby nedochádzalo ku neoprávneným zásahom štátu do súkromia osôb a nezákonnému zásahu do ich osobných údajov.[19]

Právna úprava zlúčenia, splynutia a rozdelenia obchodných spoločností umožňuje právnym subjektom, aby sa jednoducho a v súlade s právnou úpravou:

- vyhli zodpovednosti voči svojim veriteľom spôsobom prevedenia záväzkov na iný právny subjekt

[16] STIERANKA, J. *Vybrané aspekty odhaľovania daňových únikov a daňovej trestnej činnosti v Slovenskej republike.* In BABČÁK, V. - ROMÁNOVÁ, A. - VOJNÍKOVÁ, I. *Daňové právo vs. daňové podvody a daňové úniky.* II. diel. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015. s. 266-267

[17] PROUZA, D. *Daňová kriminalita*. Stráž pod Ralskem: Justiční akademie, 2005. s. 215.

[18] STIERANKA, J. *Vybrané aspekty odhaľovania daňových únikov a daňovej trestnej činnosti v Slovenskej republike.* In BABČÁK, V. - ROMÁNOVÁ, A. - VOJNÍKOVÁ, I. *Daňové právo vs. daňové podvody a daňové úniky.* II. diel. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015. s. 269

[19] AKČNÝ PLÁN BOJA PROTI DAŇOVÝM PODVODOM 2017-2018. Dostupné z: http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26460

- vyhli povinnosti voči správcovi dane,
- vytvorili priestor na možnosť straty alebo iného znehodnotenia účtovných dokladov pôvodnej spoločnosti.

Riešením by bola napríklad povinnosť, aby subjekty predložili súhlas správcu dane na príslušný registrový súd a to podobným spôsobom, ako je zadefinované pri zmene osôb v rámci obchodnej spoločnosti. Opatrenia zverejnené v akčnom pláne sú zamerané na boj proti nekalým praktikám pri fúziách obchodných spoločností, zabráneniu daňovým únikom, aj na elimináciu podvodov s minerálnym olejom. V akčnom pláne je navrhnuté rozšírenie registra diskvalifikácií aj o nespoľahlivé daňové subjekty a vytvorenie novej inštitúcie pre správu majetku zaisteného v trestnom, daňovom a inom správnom konaní, aby sa efektívne nakladalo so zaisteným majetkom.[20]

Akčný plán reaguje na potreby aplikačnej praxe, pričom jeho cieľom je eliminácia nových foriem daňových podvodov. Jedným z opatrení je, aby sa zabránilo nekalým praktikám likvidácie obchodných spoločností. Jednou z pomocí by mohlo byť aj zavedenie evidencie tržieb prostredníctvom elektronickej registračnej pokladnice s online prepojením na finančnú správu či online monitoring prepravy tovaru. Okrem toho štát považuje za vhodné, aby sa vytvorilo Jednotné analytické centrum a zrušilo živnostenského oprávnenia z dôvodu opakovaného porušovania zákona o účtovníctve. Ďalším opatrením z akčného plánu je, aby sa eliminovali možnosti úniku na spotrebnej dani z minerálneho oleja a zvýšenie zodpovednosti daňových subjektov za správnosť údajov, ktoré sú uvádzané v daňových priznaniach, výkazoch a hláseniach. Súčasťou akčného plánu je aj zavedenie súhrnného protokolu, predĺženie lehoty úschovy účtovných dokladov v elektronickej alebo papierovej podobe na 10 rokov a predĺženie lehoty na uskutočnenie daňového konania rovnako na 10 rokov. Okrem toho akčný plán počíta tiež so zjednodušením vyrubovacieho konania, rozšírením inštitútov ochrany záujmov štátu v oblasti daní a zavedením povinnosti pre súdy a orgány štátnej správy verifikovať údaje zapisované do príslušných registrov a evidencií. Taktiež by sa mali rozšíriť oprávnenia Kriminálneho úradu finančnej správy, zaviesť možnosť použitia inštitútu agenta, posilniť osobná zodpovednosť spoločníkov obchodných spoločností a v oblasti stavebníctva zaviesť oprávnenie pre finančnú správu vstupovať do kolaudačného konania. Okrem toho by mala zavedená inštitúcia pre správu majetku, ktorý je zaistený v trestnom, daňovom a inom správnom konaní, aby sa s ním efektívne nakladalo - tzv. Asset Management Office.[21]

3. Preventívne nástroje v Slovenskej republike

Okrem trestnoprávnych nástrojov a relevantných sankcií, je u nás možné spomenúť aj niektoré ďalšie opatrenia smerujúce proti daňovým únikom.[22] Od 1.1.2014 sa ako jeden z nástrojov boja proti daňovým podvodom zaviedla pre platiteľov dane nová povinnosť, a to podať kontrolný výkaz (§ 78a zákona o dani z pridanej hodnoty). Táto povinnosť sa vzťahuje na platiteľov DPH, teda osoby registrované pre DPH v zmysle § 4, § 4a, § 5 alebo § 6 zákona o dani z pridanej hodnoty (nevzťahuje sa na osoby registrované pre DPH podľa § 7 alebo § 7a zákona o DPH).

Platiteľ DPH nie je povinný podať kontrolný výkaz, ak:

- nie je povinný podať daňové priznanie (napr. ak zahraničnej osobe registrovanej pre DPH podľa § 5 alebo § 6 zákona o DPH nevznikne povinnosť podať daňové priznanie),
- podáva nulové daňové priznanie,
- uvádza v daňovom priznaní len údaje o dodaní tovaru oslobodeného od dane podľa § 43 alebo § 47 alebo údaje o dodaní tovaru podľa § 45 zákona o DPH a súčasne v ktorom neuvádza údaje o odpočítaní dane alebo uvádza len odpočítanie dane pri dovoze tovaru do tuzemska.[23]

[20] AKČNÝ PLÁN BOJA PROTI DAŇOVÝM PODVODOM 2017-2018. Dostupné z: http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26460

[21] AKČNÝ PLÁN BOJA PROTI DAŇOVÝM PODVODOM 2017-2018. Dostupné z: http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26460

[22] TÓTHOVÁ, M.: Systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie COFOLA 2010, Brno: MU PF Brno, 2010, s.2

[23] KONTROLNÝ VÝKAZ DPH. Dostupné z: https://www.financnasprava.sk/sk/podnikatelia/dane/dan-z-pridanej-hodnoty/kontrolny-vykaz-dph

Zábezpeka na daň

„Daňový úrad peňažnú zábezpeku alebo jej časť, ktorú daňový subjekt zložil na účet daňového úradu, vráti do 30 dní odo dňa, kedy uplynulo 12 mesiacov odo dňa zloženia zábezpeky na daň a to za predpokladu, že zábezpeka na daň, prípadne jej časť nebola použitá na úhradu nedoplatku na dani do 12 mesiacov odo dňa jej zloženia. Správca dane pred vrátením zábezpeky primerane postupuje podľa § 79 ods. 1 zákona č. 563/2009 Z. z. v znení neskorších predpisov. Povinnosť zloženia zábezpeky sa vzťahuje na právnickú alebo fyzickú osobu, ktorá podá žiadosť o registráciu za platiteľa dane (povinnú alebo dobrovoľnú) a táto osoba patrí do okruhu tzv. rizikových osôb uvedených v § 4c ods. 1 písm. a) až d) zákona o DPH. Zábezpeka na daň sa vzťahuje iba na registráciu zdaniteľnej osoby, ktorá má sídlo, miesto podnikania alebo prevádzkareň v tuzemsku.“[24]

Daňová kobra

Finančná správa počas roka intenzívne spolupracovala aj s Policajným zborom SR a Generálnou prokuratúrou, pričom vytvorili *národnú jednotku finančnej polície (tzv. daňová kobra) ako špecializovaný útvar s celoslovenskou pôsobnosťou.* Zástupcovia z radov kobry si intenzívne vymieňajú informácie a vyberajú si subjekty, ktoré sú zapojené do daňových podvodov. Celý systém kobry je nastavený tak, aby včas identifikoval, odhaľoval a potieral úniky na daniach. Hlavným cieľom je riadny výber daní, vrátenie prostriedkov nadobudnutých nezákonnou cestou do štátnej pokladnice, postih páchateľov a celkové zníženie počtu daňových podvodov.[25]

Resumé:

Daň z pridanej hodnoty predstavuje jeden z významných príjmov štátneho rozpočtu. Ako taká, je regulovaná predovšetkým normami správneho práva, no taktiež podlieha ochrane prostriedkami trestného práva. Ide najmä o rôzne formy a podoby daňových podvodov, ktoré predstavujú jeden z frekventovaných trestných činov. Frekventované formy výskytu, ako aj relevantné právne i ekonomické nástroje prevencie daňových podvodov (vo vzťahu k DPH) sú predmetom tohto príspevku.

Zoznam použitej literatúry:

- BABČÁK, V. *Právo Európskej únie a boj proti podvodom v oblasti DPH*. I. diel. Košice: Právnická fakulta, 2015.
- BAKEŠ, M. *Finanční právo.* Praha: C.H. Beck, 2012.
- HÁLEK, V. *Karuselové obchody.* Opatovice nad Labem: PRINT 09, 2015.
- KEEN, M. - SMITH, S. *VAT Fraud and Evasion: What Do We Know, and What Can be Done*? International Monetary Fund.
- KUCHTA, J. *Aktuální problémy daňové kriminality*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.
- NERUDOVÁ, D. *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie.* Praha: Wolters Kluwer, 2011.
- PROUZA, D. *Daňová kriminalita*. Stráž pod Ralskem: Justiční akademie, 2005.
- STIERANKA, J. *Vybrané aspekty odhaľovania daňových únikov a daňovej trestnej činnosti v Slovenskej republike.* In BABČÁK, V. - ROMÁNOVÁ, A. - VOJNÍKOVÁ, I. *Daňové právo vs. daňové podvody a daňové úniky.* II. diel. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015.
- ŠIROKÝ, J. *Daně v Evropské unii: daňové systémy všech 28 členských států EU, legislativní základy daňové harmonizace včetně judikátů SD, odraz ekonomické krize v daňové politice EU, zdanění finančního sektoru.* Praha: Linde Praha 2013.
- TÓTHOVÁ, M.: Systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie COFOLA 2010, Brno: MU PF Brno, 2010.
- ROKOVANIE VLÁDY – DAŇOVÉ PODVODY. Dostupné z: http://rpo.rokovania.sk/RokovanieVlady/html/m_Mater-Dokum-131433.htm.

[24] ZÁBEZPEKA NA DAŇ. Dostupné z: https://podpora.financnasprava.sk/737293-Zábezpeka-na-daň

[25] DAŇOVÁ KOBRA. Dostupné z: https://hnonline.sk/tagy/3809-danova-kobra

- AKČNÝ PLÁN BOJA PROTI DAŇOVÝM PODVODOM 2017-2018. Dostupné z: http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26460.
- KONTROLNÝ VÝKAZ DPH. Dostupné z: https://www.financnasprava.sk/sk/podnikatelia/dane/dan-z-pridanej-hodnoty/kontrolny-vykaz-dph.
- ZÁBEZPEKA NA DAŇ. Dostupné z: https://podpora.financnasprava.sk/737293-Zábezpeka-na-daň.
- DAŇOVÁ KOBRA. Dostupné z: https://hnonline.sk/tagy/3809-danova-kobra.

Kontaktné údaje:
JUDr. Štefan HRČKA
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ
Tomášikova 20
821 02 Bratislava
hrckasabo@gmail.com

ANALÝZA PRÁVNEJ ÚPRAVY TRESTNÉHO ČINU KUPLIARSTVA A NIEKTORÝCH SÚVISIACICH USTANOVENÍ VO VYBRANÝCH EURÓPSKYCH ŠTÁTOCH (RUSKÁ FEDERÁCIA, NEMECKÁ SPOLKOVÁ REPUBLIKA)

pplk. JUDr. Monika HULLOVÁ, PhD.
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

mjr. Mgr. Jelena ONDREJKOVIČOVÁ, PhD.
Katedra jazykov
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autorky v odbornom článku analyzujú súčasný právny stav na úseku trestnej činnosti priamo súvisiacej s kupliarstvom de lege lata vo vybraných európsky štátoch, t.j. v Ruskej federácii a v Nemeckej spolkovej republike a komparujú to so slovenskou právnou úpravou. Zároveň sa snažia aj o predloženie návrhov na možné zmeny de lege ferenda v tejto oblasti.*
Kľúčové slová: *kupliarstvo, trestný čin, prostitúcia, verejný dom, Trestný zákon*

Annotation: *In the scientific paper the authors analyse current legal state in the field of crimes directly related to procuring and soliciting prostitution (de lege lata) in the particular European States, i. e. in the Russian Federation and in the Federal Republic of Germany, and they compare it with the Slovak legislation. They try to present proposals for potential improvements (de lege ferenda) in this field.*
Keywords: *procuring and soliciting prostitution, a crime, prostitution, a brothel, Criminal Code*

Úvod

Kupliarstvo a trestná činnosť súvisiaca s výkonom prostitúcie predstavuje nežiaduci spoločenský problém, ktorého podstata spočíva v ohrození a poškodení oprávnených a právom reglementovaných záujmov spoločnosti, ktorými môžu byť ochrana morálnych zásad spoločnosti, zdravie jednotlivcov, ekonomika spoločnosti, morálny vývoj mládeže, sloboda rozhodovania jednotlivca v pohlavných vzťahoch a pod. Uvedené tvrdenia vypovedajú o potrebe záujmu laickej a odbornej verejnosti, ktorý by vyústil do zlepšenia situácie na tomto úseku, hľadaním nového spektra nástrojov legislatívneho, inštitucionálneho, ekonomického, sociálneho a iného charakteru.

V predloženom príspevku *(vo forme odborného článku)* sa z logických dôvodov bližšie zameriame len na parciálnu oblasť tejto problematiky, a to na analýzu právnej úpravy trestného činu kupliarstva s využitím metódy právnej komparatistiky. Naším cieľom je analyzovať a následne aj porovnať právne úpravy vybraných európskych štátov so slovenskou právnou úpravou, pričom sme sa detailnejšie zamerali na trestnoprávne normy Ruskej federácie a Nemeckej spolkovej republiky. Našou ambíciou, v súlade so schváleným projektom vedeckovýskumnej úlohy,[1] je verifikácia hypotézy, ktorá nám umožní nájsť rozdiely, paralely a nástroje zlepšenia existujúcej právnej úpravy v SR. Vychádzali sme pri tom z predpokladu, že: *„Systém trestnoprávnej úpravy trestného činu kupliarstva v podmienkach SR je kompatibilný s medzinárodnými/európskymi trendmi a požiadavkami“*.

Ruská federácia

[1] HULLOVÁ, M. a kol. Projekt vedeckovýskumnej úlohy *„Problémy pri odhaľovaní a objasňovaní vybraných druhov mravnostnej kriminality“*. Výsk. 196. Objekt výskumu je odhaľovanie a objasňovanie trestných činov znásilnenia, sexuálneho násilia, sexuálneho zneužívania, detskej pornografie a kupliarstva. Predmetom výskumu sú procesy odhaľovania a objasňovania vybraných foriem mravnostnej trestnej činnosti, ich determinanty a konštrukty.

V **Ruskej federácii** nie je trestný čin kupliarstva kriminalizovaný v Trestnom zákonníku Ruskej federácie z 13. 6. 1996 č. 63 – ФЗ v znení neskorších noviel, v takej podobe ako je tomu v Slovenskej republike.[2] Ruský model postihuje len niektoré konania súvisiace s výkonom prostitúcie, konkrétne v 25. Hlave *(Trestné činy proti zdraviu obyvateľstva a spoločenskej morálke – „Преступления против здоровья населения и общественной нравственности“).* V zmysle čl. 240, ods. 1 *(Zapojenie sa do výkonu prostitúcie – „Вовлечение в занятие проституцией“)* sa trestá participácia na výkone prostitúcie inej osoby alebo prinútenie iného k tomu, aby pokračoval vo výkone prostitúcie. Uvedené druhy konaní možno sankcionovať:

- ✓ pokutou vo výške do 200 000 rubľov alebo vo výške mzdy alebo iného príjmu odsúdeného za obdobie do 18 mesiacov,
- ✓ alebo obmedzením slobody na dobu do 3 rokov alebo odňatím slobody na to isté obdobie.

Trestom odňatia slobody až na dobu do 6 rokov možno *(v zmysle ods. 2)* kriminalizovať konanie páchateľa v prípade, ak je:

- ✓ takýto čin spáchaný s použitím násilia alebo s hrozbou použitia násilia,
- ✓ obeť presunutá za hranice Ruskej federácie alebo ak je prostituujúca osoba protizákonne držaná za štátnymi hranicami Ruskej federácie,
- ✓ takýto čin spáchaný skupinou páchateľov, na základe ich predchádzajúcej dohody.

Na druhej strane, ešte vyšší trest odňatia slobody *(od 3 – 8 rokov)* možno páchateľovi uložiť v prípade, ak sú vyššie uvedené skutky spáchané organizovanou skupinou, alebo ak sú spáchané na osobe, o ktorej má páchateľ *(páchatelia)* vedomosť, že je neplnoletá.

Špecifikom ruskej právnej úpravy je sankcionovanie organizovania výkonu prostitúcie v zmysle čl. 241. Organizácia výkonu prostitúcie iných osôb zahŕňa aj vlastníctvo a prevádzkovanie zariadení pre výkon prostitúcie *(verejných domov, pejoratívne povedané tzv. „bordelov“)* alebo systematické poskytovanie priestorov pre výkon prostitúcie. Uvedené druhy konaní možno sankcionovať pokutou vo výške od 100 000 – 500 000 rubľov alebo vo výške mzdy alebo iného príjmu odsúdeného za obdobie od 1 – 3 rokov, alebo obmedzením slobody na obdobie do 3 rokov, alebo odňatím slobody na obdobie do 5 rokov. Trestom odňatia slobody na obdobie do 6 rokov možno sankcionovať osobu, ktorá zneužíva svoje služobné postavenie, alebo tak koná s použitím násilia alebo hrozby použitia násilia, alebo ktorá zneužíva na výkon prostitúcie osobu, o ktorej v čase spáchaniu skutku vie, že je neplnoletá. Najprísnejší trest *(odňatia slobody na obdobie od 3 – 10 rokov)* sa vzťahuje na prípade, keď je skutok spáchaný na osobách, o ktorých páchateľ preukázateľne vie, že nemajú 14 rokov.

Prostredníctvom komparácie so slovenskou trestnoprávnou normou sme dospeli k záveru, že obidva systémy sú výsostne špecifické. V prvom rade, ruský Trestný zákonník sankcionuje len konanie, pri ktorom sa iný zapája do výkonu prostitúcie inej osoby *(zákon v tejto súvislosti nehovorí o koristení z prostitúcie inej osoby)* a konanie, pri ktorom organizuje výkon prostitúcie iného *(do obsahu ktorého spadá predovšetkým poskytovanie priestorov určených na výkon prostitúcie).* Rozdiely sú aj v sankciách, kde v porovnaní so slovenským modelom, možno okrem trestu odňatia slobody, uložiť aj iné tresty *(napr. peňažnú pokutu, obmedzenie osobnej slobody).* Vzhľadom na to, že je tu zjavná odlišnosť obdivoch právnych úprav *(každá kriminalizuje iné aspekty konania súvisiaceho s výkonom prostitúcie)*, nemožno vykonať komparáciu trestných sadzieb z pohľadu ich výšky resp. prísnosti právneho postihu.

Nemecká spolková republika

Ďalším komparovaným právnym systémom, ktorému sme v priebehu aplikovaného výskumu venovali svoju pozornosť, bol systém právnej úpravy trestného činu kupliarstva a súvisiacich konaní v **Spolkovej republike Nemecko.** Uvedené trestné činy sú reglementované v 13. kapitole s názvom

[2] УГОЛОВНОЕ ПРАВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ. Уголовный кодекс. [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné na internete: http://www.ug-kodeks.ru/ug/ug-kodeks.ru/ugolovnij_kodeks_-_glava_25.html.

Trestné činy proti sexuálnemu sebaurčeniu (Straftaten gegen die sexuelle Selbstbestimmung) osobitnej časti Trestného zákona *(Strafgesetzbuch – StGB)* v znení zákona z 13. 11. 1998 *(BGBI. I S. 3322).*[3]

V zmysle § 180a, ods. 1 *(„Vykorisťovanie prostituujúcej osoby" – „Ausbeutung von Prostituierten")* možno osobu, ktorá vlastní a vedie prevádzku, v ktorej iné osoby vykonávajú prostitúciu, a v ktorej sú takéto osoby držané v osobnej alebo finančnej závislosti a má z toho pravidelný zisk, potrestať odňatím slobody do 3 rokov alebo peňažným trestom. V zmysle ods. 2, bodov 1 a 2 možno uložiť rovnaký trest osobe, ktorá poskytuje osobe mladšej ako 18 rokov byt, ubytovanie alebo pobyt za účelom pravidelného zisku alebo núti inú osobu na vykonávanie prostitúcie a za týmto účelom jej poskytuje byt a obmedzuje jej osobnú slobodu.

Okrem toho, v súlade s § 181a, ods. 1 *(„Kupliarstvo" – „Zuhälterei")* sa odňatím slobody od 6 mesiacov do 5 rokov potrestá ten, kto vykorisťuje inú osobu, ktorá vykonáva prostitúciu, alebo dozerá *(kontroluje, monitoruje)* túto osobu pri výkone prostitúcie za účelom zisku; určuje miesto, čas, rozsah alebo iné okolnosti vykonávania prostitúcie alebo jej bráni v tom, aby prestala s výkonom prostitúcie a za týmto účelom dlhodobo udržiava s prostituujúcou osobou kontakt. Trest odňatia slobody do 3 rokov alebo peňažný trest možno v zmysle ods. 2 uložiť osobe, ktorá ovplyvňuje osobnú alebo finančnú nezávislosť inej osoby takým spôsobom, že podporuje vykonávanie prostitúcie za účelom pravidelného zisku prostredníctvom sprostredkovania sexuálneho styku a dlhodobo udržiava s prostituujúcou osobou kontakt. Rovnaké tresty ako sú uvedené v ods. 1 alebo 2 možno uložiť aj v prípade, že tieto skutky vykonáva osoba na svojom manželovi alebo partnerovi. Páchateľovi uvedených skutkov môže súd v zmysle § 181b uložiť dohľad *(v rozhodnutí sa uvedie miesto realizácie dohľadu, spôsob resp. forma dohľadu– napr. návšteva forenznej ambulancie a kompetentná osoba – kurátor).*

Napriek tomu, že prostitúcia nie je v Nemecku trestná, možno v zmysle ich právnej úpravy sankcionovať niektoré súvisiace konania. Napr. v súlade s § 183a *(„Vzbudzovanie verejného pohoršenia" – Erregung öffentlichen Ärgernisses")* sa osoba potrestá odňatím slobody na dobu do 1 roku alebo peňažným trestom, ak verejne vykonáva sexuálne činnosti a vedome alebo zámerne vzbudzuje pohoršenie *(uvedené ustanovenie sa nevzťahuje na § 183, v zmysle ktorého sa sankcionujú exhibicionistické konania).* Analogicky, v súlade s § 184f *(„Vykonávanie zakázanej prostitúcie" – „Ausübung der verbotenen Prostitution")* sú vymedzené miesta alebo určitá denná doba, na ktorých alebo počas ktorých je zakázané vykonávať prostitúciu. V prípade, že tento zákaz prostituujúca osoba porušuje opakovane, potrestá sa odňatím slobody do 6 mesiacov alebo peňažným trestom až do výšky 180-násobku dennej sadzby. Obmedzujúce opatrenia sa vzťahujú aj na výkon prostitúcie v blízkosti školy alebo iného zariadenia určeného pre návštevy osôb mladších ako 18 rokov alebo v dome, v ktorom žijú osoby mladšie ako 18 rokov, takým spôsobom, že ohrozuje mravnú výchovu týchto osôb. Prostituujúcu osobu možno sankcionovať odňatím slobody do 1 roku alebo peňažným trestom *(§ 184g „Prostitúcia poškodzujúca mladistvých" – „Jugendgefährdende Prostitution").*

Na základe komparácie so slovenským modelom právnej úpravy kupliarstva možno konštatovať, že nemecká právna úprava je skutočne odlišná. Čo sa týka predmetnej skutkovej podstaty, slovenský model bližšie špecifikuje rôzne formy protiprávnych konaní *(napr. sankcionuje aj navádzanie iného na výkon prostitúcie; alebo umožnenie výkonu prostitúcie).* Čo sa týka výšky trestu *(odňatia slobody),* nemecký zákon je v tomto ohľade *(pri komparácii základnej skutkovej podstaty)* prísnejší. Na druhej strane, vzhľadom na to, že slovenský Trestný zákon vymedzuje znaky kvalifikovanej skutkovej podstaty, ktoré podmieňujú použitie vyššej trestnej sadzby *(napr. trest odňatia slobody až na 10 – 15 rokov)* a nemecký zákon tieto skutočnosti explicitne nerieši, vyznieva predchádzajúce tvrdenie neadekvátne. Inšpiráciou pre systém právnej úpravy v SR sú ustanovenia, ktoré môžu za istých okolností sankcionovať aj prostituujúcu osobu *(napr. ak výkon prostitúcie*

[3] BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ UND FÜR VERBRAUCHERSCHUTZ. Strafgesetzbuch. [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné na internete: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/.

vzbudzuje verejné pohoršenie alebo je realizované na vymedzených miestach, v určitom čase, a v prítomnosti detí a mládeže).

Záver

Autorky v predkladanom odbornom článku prezentujú výsledky analýzy právnej úpravy trestného činu kupliarstva, ku ktorej dospeli s využitím metódy právnej komparatistiky. Objektom tohto prieskumu boli relevantné trestnoprávne normy vybraných európskych štátov, vzhľadom na to, že predpokladali existenciu signifikantných rozdielov, ktoré by mohli byť nástrojom zlepšenia existujúceho právneho stavu v Slovenskej republike. Aj z tohto dôvodu sa autorky bližšie zamerali na systém právnej úpravy trestného činu kupliarstva v Ruskej federácii a v Nemeckej spolkovej republike, ktoré následne porovnali so slovenskou právnou úpravou. Uvedený postup využili *(v priamej nadväznosti na schválený projekt vedeckovýskumnej úlohy)* aj pri verifikácii hypotézy H1, v súlade s ktorou predpokladali, že: *„Systém trestnoprávnej úpravy trestného činu kupliarstva v podmienkach SR je kompatibilný s medzinárodnými/európskymi trendmi a požiadavkami“*.

Z vykonaných analýz vyplynulo, že slovenská právna úprava trestného činu kupliarstva je výsostne špecifická. Uvedená črta sa prejavuje nielen v objektívnej stránke skutkových podstát analyzovaných trestných činov, ktoré kriminalizuje každá zo skúmaných právnych úprav, ale aj v druhoch sankcií a ich výškach. Dovoľujeme si teda konštatovať, že prístup vybraných európskych štátov k riešeniu tohto problému je odlišný, čo súvisí s historicko-kultúrno-spoločenskými špecifikami každého štátu. Osobitne v tomto smere možno ako príklad uviesť ruskú právnu úpravu, ktorá v jednotlivých ustanoveniach Trestného zákonníka používa také tresty, ako sú: **peňažná pokuta** vo výške presne stanovenej finančnej čiastky *(vyjadrenej v rubľoch)* alebo vo výške mzdy alebo iného príjmu odsúdeného za presne stanovené obdobie, alebo **fakultatívne sankcie** – obmedzenie slobody na fixne stanovenú dobu alebo odňatie slobody na to isté obdobie. Analogicky aj nemecká právna úprava umožňuje sudcovi rozhodnúť sa medzi uložením peňažného trestu a trestom odňatia slobody, tzn. že trest odňatia slobody nie je obligatórnym trestom za spáchaný trestný čin.

Z výsledkov analýzy a komparácie sankcií *(konkrétne trestu odňatia slobody)* vyplýva, že slovenská právna úprava je miernejšia v porovnaní s nemeckou právnou úpravou. Na druhej strane, ruskú právnu úpravu nebolo z tohto hľadiska možné jednoznačne porovnať, čo sťažovala výrazná odlišnosť v právnej kvalifikácii trestných činov obidvoch komparovaných právnych systémov *(objektívnych stránok skutkovej podstaty analyzovaných trestných činov).*

V nadväznosti na doteraz uvedené a z pohľadu návrhov de lege ferenda sa domnievame, že by bolo vhodné:

- ✓ detailnejšie riešiť problematiku vlastníctva a prevádzkovania zariadení, v ktorých iné osoby vykonávajú prostitúciu, a v ktorých sú takéto osoby držané v osobnej alebo finančnej závislosti, ako aj nadobúdanie pravidelného zisku z takejto činnosti – de facto ide o vlastníctvo a prevádzku tzv. *„verejných domov“*, ktorým v podmienkach Slovenskej republiky nie je venovaná náležitá pozornosť *(napr. ako znak kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu kupliarstva),*
- ✓ sankcionovanie konania, ktorým prostituujúca osoba vedome alebo zámerne vzbudzuje verejné pohoršenie *(v rámci samostatnej základnej skutkovej podstaty rovnomenného, novozavedeného trestného činu, t.j. nielen ako priestupku, alebo ako súčasť kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu výtržníctva),*
- ✓ sankcionovanie prostitúcie vykonávanej mimo vymedzené miesta alebo mimo určitú dennú dobu *(v rámci vyššie uvedenej skutkovej podstaty novozavedeného trestného činu alebo ako súčasť kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu výtržníctva),*
- ✓ sankcionovanie prostitúcie vykonávanej v blízkosti školy alebo iného zariadenia určeného pre návštevy osôb mladších ako 18 rokov alebo v dome, v ktorom žijú osoby mladšie ako 18 rokov, takým spôsobom, že ohrozuje mravnú výchovu týchto osôb *(v rámci vyššie uvedenej skutkovej podstaty novozavedeného trestného činu alebo ako súčasť kvalifikovanej skutkovej*

podstaty trestného činu výtržníctva, alebo trestného činu ohrozovania mravnej výchovy mládeže, alebo trestného činu ohrozovania mravnosti).

Z doteraz uvedeného vyplýva jednoznačný záver, medzi analyzovanými právnymi úpravami existujú, z pohľadu kriminalizácie trestného činu kupliarstva a niektorých súvisiacich konaní, výrazné rozdiely. Napriek týmto rozdielom, nemožno konštatovať, že by slovenská právna úprava bola nedostatočná *(aj keď pripúšťame, že sú tu registrované nedostatky a zákonite aj možnosti zlepšenia existujúceho právneho stavu).* A aj tieto skutočnosti, v syntéze vyššie uvedeného poznania *(viď výsledky právnej analýzy)* opodstatňujú poznanie, ku ktorému sme dospeli, a to že: *„Systém trestnoprávnej úpravy trestného činu kupliarstva v podmienkach SR je kompatibilný s medzinárodnými/európskymi trendmi a požiadavkami“*, tzn. že hypotéza H1 bola konfirmovaná.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Autorky v odbornom článku prezentujú výsledky právnej komparatistiky. Objektom skúmania boli trestnoprávne normy vybraných európskych štátov. Autorky sa zamerali na analýzu právnej úpravy trestného činu kupliarstva v Ruskej federácii a Nemeckej spolkovej republike, ktoré následne porovnali s právnou úpravou v Slovenskej republike. Z výsledkov analýzy vyplýva, že všetky analyzované právne systémy sú špecifické, pričom rozdiely sú evidentné v objektívnych stránkach skutkových podstát trestných činov, ako aj v sankciách (v ich druhoch a výškach). Dospeli k záveru, že najprísnejším systémom je nemecký systém právnej úpravy. Okrem toho sa autorky pokúsili navrhnúť zmeny právnej úpravy trestného činu kupliarstva v Slovenskej republike (návrhy de lege ferenda).

Resumé (v anglickom jazyku)

The authors in the scientific paper present the results of comparative legal research. The objects of their research were criminal law – acts of the particular European states. The authors have focused on analysis of legislation of procuring and soliciting prostitution in the Russian Federation and in the Federal Republic of Germany, and afterwards they have compared it with legislation in the Slovak Republic. The results of analysis show that all analysed legal systems are specific, whilst differences are evident in the body of the offence (objective side) and in punishment as well (in types and in extent). They have come to conclusion that, the strictest legislation is German one. Moreover, the authors have tried to propose changes in legislation of crime procuring and soliciting prostitution in the Slovak Republic.

Zoznam bibliografických odkazov:

BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ UND FÜR VERBRAUCHERSCHUTZ. Strafgesetzbuch. [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné na internete: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/.

HULLOVÁ, M. a kol. Projekt vedeckovýskumnej úlohy *„Problémy pri odhaľovaní a objasňovaní vybraných druhov mravnostnej kriminality“.* Výsk. 196. Objekt výskumu je odhaľovanie a objasňovanie trestných činov znásilnenia, sexuálneho násilia, sexuálneho zneužívania, detskej pornografie a kupliarstva. Predmetom výskumu sú procesy odhaľovania a objasňovania vybraných foriem mravnostnej trestnej činnosti, ich determinanty a konštrukty.

УГОЛОВНОЕ ПРАВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ. *Уголовный кодекс*. [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné na internete: http://www.ug-kodeks.ru/ug/ug-kodeks.ru/ugolovnij_kodeks_-_glava_25.html.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v platnom znení.

Kontaktné údaje:
pplk. JUDr. Monika HULLOVÁ, PhD.
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57547
e-mail: monika.hullova@minv.sk

mjr. Mgr. Jelena ONDREJKOVIČOVÁ, PhD.
Katedra jazykov
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57226
e-mail: jelena.ondrejkovicova@minv.sk

ANALÝZA TRESTNÉHO ČINU ÚŽERY V MARGINALIZOVANÝCH KOMUNITÁCH NA SLOVENSKU

JUDr. Silvester KACZOR
Prezídium Policajného zboru

Anotácia: *Práca prináša prehľad o trestnej činnosti úžery a zákonných možnostiach jej eliminácie v marginalizovaných komunitách. Analyzuje trestnú činnosť úžery a jej súvis s inými formami trestnej činnosti. Pozornosť sústredí aj na trestnoprávny postih úžery v minulosti. Zameriava sa na príčiny a podmienky, ktoré ovplyvňujú páchanie tejto trestnej činnosti. Autor svoje názory opiera o poznatky získané z rómskych komunít, kde je úžera veľmi rozšírená.*
Kľúčové slova: *úžera, trestný čin úžery, marginalizované komunity, Rómovia, rómske osídlenia.*

Anotation: *The article reports conspectus about crime of usury and legal options her elimination in the border community. Analyzing crime of usury and her context with by others forme of criminal activity. Attention center also to criminal sanction of usury in the past. It is targets on reasons and conditions, that are affecting commit that criminal act. The author their confessions loll against about knowledge are obtained from roma community, where is usury very augmented.*
Key words: *usury, crime of usury, border community, roma community, roma colonisation.*

Úvod

Sociálne vylúčené skupiny predstavujú pre vývoj spoločnosti negatívny a brzdiaci element vytvárajúci segregované spoločenstvá. Za sociálne vylúčené spoločenstvo možno považovať sídelnú komunitu, ktorá zotrváva v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby. Zotrvávanie v priestorovo segregovanej lokalite je zotrvávanie skupiny fyzických osôb s podobnými sociálnymi znakmi vo vymedzenom priestore napr. vchodom bytového domu, ulicou, mestskou časťou, obcou alebo v lokalite mimo územia obce bez základnej občianskej vybavenosti. Sociálne vylúčené spoločenstvá sú definované relatívne široko a kladú si za cieľ podchytiť všetky marginalizované skupiny občanov žijúcich koncentrovane vo vymedzenom teritóriu.[1] Za takéto skupiny možno považovať rómske mestské getá a getá tvorené bezdomovcami, marginalizované rómske komunity, t.j. všetky osady definované v Atlase rómskych komunít.[2]

Najpočetnejšou sociálne vylúčenou skupinou na území Slovenskej republiky, ktorej je potrebné venovať značnú pozornosť a dynamicky hľadať konštruktívne riešenia je rómska komunita. Rómska problematika na území Slovenskej republiky prežíva v posledných desaťročiach svoj rozmach, čo najmä súvisí s dynamickým pribúdaním počtu rómskych komunít a osád neschopných sa adaptovať k majoritnému obyvateľstvu. Takýto nežiaduci stav vedie k vytváraniu segregovaných komunít, ktorých šanca na začlenenie do spoločnosti je výrazne oslabená ba dokonca i nemožná. Najčastejšou príčinou sú kriminogénne faktory, ktorých skúmanie sa považuje za prioritné z hľadiska prevencie.

Rómska komunita v Slovenskej republike je dlhodobo považovaná za komunitu s najhoršími životnými podmienkami. Pre tento typ komunity je charakteristická najmä vysoká nezamestnanosť, slabá úroveň vzdelania, nedostatočné hygienické návyky, zlý zdravotný stav a nedbalá starostlivosť o deti. Uvedené problémy majú vplyv na nadmernú kriminalitu a taktiež vplývajú na zvyšovanie napätia medzi rómskou komunitou a majoritnou časťou obyvateľstva. Majoritné obyvateľstvo považuje rómsku kriminalitu spolu s ich neprispôsobivým spôsobom života a zneužívanie sociálneho systému za jedny z najzávažnejších problémov spoločnosti. Na tento stav poukazujú najmä extrémistické a neonacistické skupiny, ktoré využívajú túto tému na získavanie sympatií u majoritnej časti obyvateľstva.

[1] https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/socialne-vylucene-spolocenstva/.
[2] Pozri bližšie: Atlas rómskych komunít, [online] https://www.minv.sk/?atlas_2013.

Podľa odhadov niektorých odborníkov, získava 20 až 30 % rómskej komunity finančné prostriedky z nelegálnej činnosti ako napríklad prostitúcia, kupliarstvo, drogová trestná činnosť alebo iná majetková trestná činnosť.[3]

Na základe policajných dokumentov, záverov sociálnych pracovníkov, medializovaných informácií a vystupovania rómskeho etnika navonok možno považovať za typické a pomerne časté trestné činy vzťahujúce sa na rómske etnikum najmä trestné činy ako úžera, obchodovanie s ľuďmi, kupliarstvo, nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi, sexuálne zneužívanie, sexuálne násilie, nátlak, hrubý nátlak, ohrozovanie mravnej výchovy mládeže a podobne.

V súčasnosti je presné stanovenie trestných činov páchaných rómskou komunitou veľmi obtiažne až dokonca nemožné, nakoľko v súčasnosti nie je možné v oficiálnych Evidenčno-štatistických systémoch Ministerstva vnútra Slovenskej republiky evidovať oddelene trestné činy spáchané rómskou komunitou. Zhromažďovanie takýchto údajov je v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky, medzinárodnými dohovormi a Listinou základných práv a slobôd.[4] Príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine je vec slobodného rozhodovania jednotlivca. Podľa Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie by vedenie takýchto evidencií viedli k porušeniu zásady rovnosti a vzbudzovali by rasovú neznášanlivosť.[5]

Špecifiká odhaľovania trestného činu úžery v jednotlivých typoch rómskych osídlení

Pri vyhľadávaní prípadov úžery musí Policajný zbor vychádzať z dvoch základných predpokladov. Prvým predpokladom je stupeň vyspelosti regiónu, v ktorom sa rómske osídlenie nachádza. Druhým je typ rómskeho osídlenia. Predovšetkým na druhom kritériu záleží aj ďalšia taktika postupu, ktorú bude musieť polícia použiť. Na Slovensku zaznamenávame nasledovné typy rómskych osídlení:[6]

1. Úplne segregované rómske osady

Ide o samostatný urbanistický celok, ktorý je fyzicky oddelený od obce a fakticky tvorí samostatný útvar (obrázok č. 1). Často je od obce vzdialený aj niekoľko kilometrov. Typickým príkladom je rómska osada v obci Letanovce (okres Spišská Nová Ves) alebo v obci Rakúsy (okres Kežmarok). V niektorých prípadoch tieto osady nie sú napojené ani na dostupné inžinierske siete. Osada v obci Ortuťová (okres Bardejov) nie je napojená ani na elektrickú energiu.

Predpokladaná je vysoká miera úžery. Prienik cudzej osoby do prostredia je takmer nemožný. Získavanie informácií je možné najmä prostredníctvom pracovníkov organizácií tretieho sektora pôsobiacich v týchto obciach a rómskych aktivistov, ktorí majú vzťah a dôveru v konkrétnej osade. Možným zdrojom informácií by mohli byť aj policajti – referenti špecialisti pre prácu s rómskymi komunitami. Pri získavaní informácií k úžere je potrebné citlivo zvážiť zapojenie vajdu. Zdrojom informácií k výskytu úžery by taktiež mohli byť udelené živnostenské listy na poskytovanie služieb v obchode, vlastníctvo motorových vozidiel a oproti ostatnej komunite nadštandardné murované domy. Vhodným prostriedkom na dokumentovanie trestnej činnosti je po dobrom organizačnom zabezpečení na základe zákona vyhotovovanie zvukových a obrazových záznamov. V osade prakticky nie je možné použiť informačno-technické prostriedky alebo sledovanie. Dokumentovanie úžery vyššie uvedeným prostriedkami je možné prakticky len v okolí pôšt, kde

[3] ŘÍČAN, P. S Romy žít budeme-jde o to jak, s.58.

[4] Ústavný zákon č. 23/1991, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky.

[5] Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, [online] http://diskriminacia.sk/medzinarodne-dokumenty/dokumenty-osn/.

[6] VAŠEČKA, M.Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku.

si Rómovia z týchto osád chodia vyberať sociálne dávky, pokiaľ je organizácia výberu peňazí uskutočňovaná úžerníkmi týmto spôsobom.

Obrázok č.1[7]

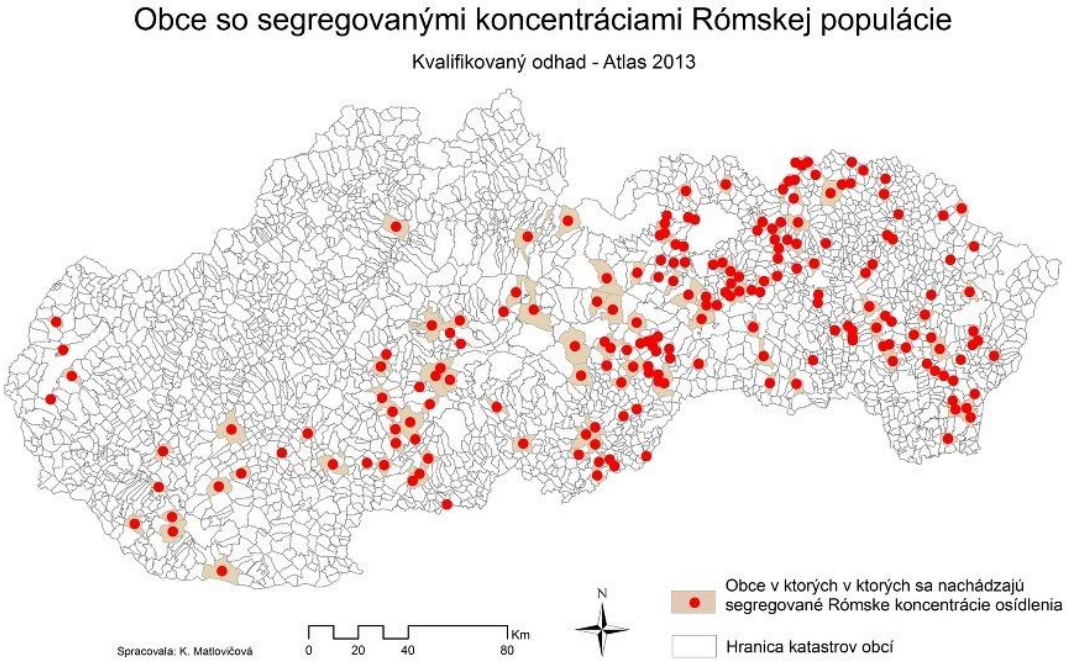

2. Separované osady

Ide o sídelné útvary, ktoré sa fyzicky nachádzajú na okraji obce, ale ich obyvatelia zväčša nie sú sociálne a ekonomicky integrovanou súčasťou obce.

Predpoklad úžery je vysoký. Prienik cudzej osoby do prostredia je ľahší ako v predchádzajúcom prípade. Získavanie informácií je možné jednak od Rómov priamo z komunity, jednak aj od občanov majoritnej spoločnosti, predovšetkým starostu, predavačov v obchodoch, pracovníkov pohostinských zariadení. Pri získavaní informácií k úžere je potrebné citlivo zvážiť zapojenie vajdu. V osadách je možné využiť informácie a spoluprácu s pracovníkmi tretieho sektora. Vhodným prostriedkom na dokumentovanie trestnej činnosti je po dobrom organizačnom zabezpečení na základe zákona vyhotovovanie zvukových a obrazových záznamov.

3. Samostatné sídelné útvary v rámci obcí

Najčastejšie predstavujú samostatné ulice alebo štvrte, ktoré sú urbanisticky integrálnou súčasťou obce ale socio-kultúrne tvoria samostatnú entitu. Typickým príkladom môže byť osada v obci Hermanovce (okres Prešov), ktorá je lokalizovaná v dolnej časti obce na samostatnom ostrove medzi dvoma potokmi, čo obec Ľubica (okres Kežmarok), Kurima (okres Bardejov) alebo Spišský Hrhov (okres Levoča), kde sú Rómovia koncentrovaní na samostatnej ulici.[8]

Predpoklad úžery je vysoký. Prienik cudzej osoby do bezprostredného okolia je pomerne jednoduchý. Rómovia sú zvyknutí na pohyb občanov majoritnej spoločnosti. Získavanie informácií je možné jednak od Rómov priamo z komunity, jednak aj od občanov majoritnej spoločnosti, predovšetkým starostu, predavačov v obchodoch, pracovníkov pohostinských

[7] Atlas rómskych komunít, [online] https://www.minv.sk/?atlas_2013
[8] Odbor poriadkovej polície Prezídia Policajného zboru.

zariadení. Pri získavaní informácií k úžere je potrebné citlivo zvážiť zapojenie vajdu. V osadách je možné využiť informácie a spoluprácu s pracovníkmi tretieho sektora.

4. Rozptýlené komunity

Ide o obce, v ktorých Rómovia bývajú rozptýlene medzi majoritným obyvateľstvom. Typickým príkladom môže byť obec Nová Lesná (okres Kežmarok), kde väčšina Rómov býva rozptýlene a zároveň úplne integrovane medzi majoritou a ich domy sa ničím neodlišujú od majority. Rozptýlenosť rómskej komunity v obci vo všeobecnosti však nemusí znamenať jej integráciu do majoritnej spoločnosti.

Predpoklad úžery je nižší ako v predchádzajúcich typoch osídlení. Činnosti úžerníkov bráni rozptýlenie rómskeho obyvateľstva medzi majoritným obyvateľstvom, čo sťažuje aj rýchly a efektívny výber finančných prostriedkov. Najväčším predpokladom je výber dlhov v deň poberania sociálnych dávok, kedy sú Rómovia koncentrovaní priestorovo i časovo a výber peňažných prostriedkov je pre úžerníkov časovo i organizačne najmenej náročný. Je nižší predpoklad násilných aktivít pri vyberaní dlhov mimo tieto dni a v mieste bydliska, keďže v okolí sa nachádzajú ďalší obyvatelia nezainteresovaní do procesu úžery. Získavanie informácií je možné jednak od Rómov priamo z komunity, jednak aj od občanov majoritnej spoločnosti, predovšetkým starostu, susedov Rómov, ktorí sú v najhoršej sociálnej situácii, predavačov v obchodoch, pracovníkov pohostinských zariadení. Polícia tento typ osídlenia navštevuje bežne podľa vývoja bezpečnostnej situácie a jej potrieb.

5. Obce s absolútnym alebo dominantným zastúpením Rómov v populácii

Takýchto obcí je na Slovensku len niekoľko. Takmer stopercentné zastúpenie Rómov nachádzame v podstate len v jednej obci – v Lomničke (okres Stará Ľubovňa). Výrazne majoritné zastúpenie Rómov nachádzame v Jarovniciach (okres Sabinov), Jurskom (okres Kežmarok) a v niektorých obciach okresu Rimavská Sobota.

Predpoklad úžery je vysoký. Prienik cudzej osoby do prostredia je ľahší ako v prípade separovanej osady. Informácie je možné získavať jednak od sociálne najslabších vrstiev a od pracovníkov III. sektora pôsobiacich v obci. Pred získavaním informácií od starostu alebo poslancov miestneho zastupiteľstva je vhodné preveriť ich majetkové pomery. Použitie informačno-technických prostriedkov a sledovania je obmedzené. V takejto obci by základným zdrojom informácií k možnej korupcii mohli byť majetkové pomery jednotlivých obyvateľov obce. Vhodným prostriedkom na dokumentovanie trestnej činnosti je po dobrom organizačnom zabezpečení na základe zákona vyhotovovanie zvukových a obrazových záznamov.

6. Mestské getá s výrazným alebo absolútnym zastúpením Rómov

Ide o sídelné útvary, ktoré majú vymedzený urbanistický priestor, často aj fyzicky odčlenený od okolitých mestských sídelných častí. Najznámejším rómskym mestským getom je košické sídlisko LUNÍK IX či sídlisko Dužavská cesta v Rimavskej Sobote.[9] Bytový fond v týchto lokalitách je často vo veľmi zlom stave – na hranici fyzickej použiteľnosti (zdemolované spoločné priestory, vytrhaná dlážka, poškodená kanalizácia, rozvody vody, elektroinštalácia, chýbajúce alebo poškodené vchodové dvere a pod.).

Predpoklad úžery je vysoký. Prienik cudzej osoby do prostredia je obmedzený. Vhodným spôsobom prieniku do prostredia je využitie legendy. Pred získavaním informácií od starostu alebo poslancov miestneho zastupiteľstva je vhodné preveriť ich majetkové pomery. Informácie je možné získavať od pracovníkov tretieho sektora a osôb zo sociálne najslabších vrstiev. V takejto komunite sa predpokladá oslabená funkcia vajdu, resp. pôsobenie viacerých vajdov, ktorí zastupujú príbuzenské klany.

Právna úprava trestného činu úžery

[9] Odbor poriadkovej polície Prezídia Policajného zboru.

Trestná činnosť úžery je sprievodným javom sociálne a ekonomicky silne polarizovanej spoločnosti. Postihuje predovšetkým sociálne najslabšie vrstvy obyvateľstva a z hranice sociálnej núdze tak presúva desiatky tisíc ľudí na Slovensku do pozície biedy.

Úžera v marginalizovaných komunitách dosiahla nebývalých rozmerov a ekonomicky oslabuje už aj tak sociálne slabé vrstvy celých rodín. Jej dôsledky sú mimoriadne závažné a predstavujú reálnu hrozbu pre obete tejto trestnej činnosti a závažnú potenciálnu hrozbu pre spoločnosť.

Okrem bezprostredného dopadu úžery na samotné obete tejto trestnej činnosti, má úžera vysoko nepriaznivý dosah aj na samotnú spoločnosť. Úžerníci zneužívajúc sociálnu tieseň tisícok rodín, využívajúc nízku vzdelanostnú úroveň, absenciu sociálneho plánovania, prípadne výskyt mimoriadnej udalosti v rodinách (svadba, pohreb,...) sa prostredníctvom svojich obetí napojili na sociálny systém. Finančné prostriedky určené v tomto systéme sociálne odkázaným a nezamestnaným osobám sa tak dostávajú do rúk niekoľkých stoviek úžerníkov. Koncentrácia veľkých finančných čiastok v rukách niekoľkých jednotlivcov prerastá do legalizácie príjmov z trestnej činnosti, daňových podvodov a ďalšej najmä ekonomickej trestnej činnosti.

Zásadnou zmenou sociálneho systému začiatkom roku 2004 došlo k zníženiu výšky sociálnych dávok drvivej väčšiny marginalizovaných skupín obyvateľstva, najmä Rómov. Dôsledok zníženia výšky sociálnych dávok sa odzrkadlil v ďalšom zvýšení odkázanosti sociálne slabých rodín na úžerníkoch. Obeťami úžery sa stávajú predovšetkým tie osoby, ktoré nevedia sociálne plánovať svoje výdavky. Zo strany úžerníkov, ktorým sa znížením sociálnych dávok znížili ich súčasné príjmy približne na polovicu, dochádza k zvyšovaniu tlaku na splácanie dlhov a je možné predpokladať, že okrem psychického nátlaku bude čoraz častejšie dochádzať aj k používaniu fyzickej sily. Trend rastúceho nátlaku úžerníkov voči svojim obetiam možno pozorovať nielen v prudkom náraste počtu evidovaných prípadov úžery v prvom štvrťroku 2004, ktorý mohol byť spôsobený aj zvýšenou aktivitou polície pri vyhľadávaní tejto trestnej činnosti, ale predovšetkým z poznatkov o tejto trestnej činnosti, získaných pracovníkmi úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity. Toto všetko významne poukazuje na vysokú mieru latencie tejto kriminality.

Účinné a efektívne riešenie trestnej činnosti úžery na Slovensku je aktuálnym problémom našej spoločnosti v súčasných nepriaznivých sociálno-ekonomických podmienkach. Bez účinného riešenia môže tento fenomén prerásť do výrazného zhoršenia postavenia marginalizovaných skupín sociálne slabších vrstiev obyvateľstva, predovšetkým rómskych komunít.

Problém integrácie rómskej komunity do majoritnej spoločnosti je výrazne sťažený predovšetkým v tých komunitách, ktoré žijú zaostalým spôsobom života, v nepriaznivom sociálnom prostredí, ich členovia sú finančne odkázaní na sociálne dávky a značná časť z nich nie je schopná sociálne plánovať svoje výdavky. Práve takého komunity sú najčastejšie vhodnou živnou pôdou na vznik a pretrvávanie úžery.

Situáciu v takto žijúcich rómskych komunitách možno charakterizovať nasledovne:

- havarijná úroveň bývania a hygieny, predovšetkým v predchádzajúcej alinei uvedených kategórií Rómov,
- vysoká miera nezamestnanosti a z toho dôvodu vysoká miera sociálnej odkázanosti drvivej časti Rómov na sociálne dávky,
- nízka úroveň vzdelania detí a mládeže a nízka zaškolenosť na odborné profesie,
- veľmi nepriaznivá zdravotná situácia predovšetkým tých Rómov, ktorí žijú v izolovane umiestnených rómskych osadách východného Slovenska, ale aj tých rómskych komunít, ktoré žijú v pričlenených komunitách na okraji niektorých dedín; zdravotne ohrozené sú predovšetkým deti,
- vysoká miera pretrvávania negatívnych sociálnopatologických javov najmä u časti Rómov žijúcich zaostalým spôsobom života (napr. alkoholizmus, hráčstvo, atď.),
- vysoká miera recidívy u časti Rómov, ktorí sa už dopustili trestnej činnosti,

- vyššia miera agresivity, páchanie drobných krádeží, podvodov, fyzických napadnutí a inej trestnej činnosti vo vnútri rómskej komunity, čo svedčí o vyhrocovaní osobnostných vzťahov medzi rómskymi rodinami navzájom,
- vysoká miera názorovej roztrieštenosti rómskej komunity, presadzovanie individuálnych záujmov na úkor celej komunity, resp. jej konkrétnej časti,
- vysoká miera pasívnej rezistencie zo strany mnohých Rómov a očakávanie toho, že štát sa o nich postará,
- chápanie a organizovanie si života zo dňa na deň a nie plánovito, na určité obdobie dopredu.[10]

Do roku 2005, kedy došlo k rekodifikácii Trestného zákona, bol trestný čin úžery včlenený do IX. hlavy Trestného zákona „Trestné činy proti majetku“ nasledovne:

„§ 253
Úžera

(1) Kto zneužívajúc niečiu tieseň, neskúsenosť alebo rozumovú slabosť, alebo niečiu rozrušenosť, dá sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere, alebo kto takúto pohľadávku uplatní alebo v úmysle uplatniť ju na seba prevedie, potresce sa odňatím slobody až na dva roky alebo peňažným trestom.
(2) Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchateľ potresce, ak získa činom uvedeným v odseku 1 pre seba alebo iného značný prospech.“[11]

Uvedené znenie tohto trestného činu malo niekoľko základných nedostatkov, ktoré znemožňovali účinný a efektívny boj proti úžerníctvu. Ustanovenie odseku 1 malo hornú trestnú sadzbu odňatia slobody do dvoch rokov. Na základe tejto skutočnosti nebolo možné využiť v rámci odhaľovania a procesného dokumentovania informačno-technické prostriedky a prostriedky operatívno-pátracej činnosti, pričom tieto sa javili ako vhodný dôkazný prostriedok. Prehodnocovaním tohto trestného činu sa dospelo k záveru, že zákonom ustanovená výška trestnej sadzby by mala zohľadňovať stupeň spoločenskej nebezpečnosti tohto trestného činu, a to aj jeho celospoločenský dopad (negatívny vplyv na zdravotný stav a vzdelávanie mladej generácie rómskeho obyvateľstva, dokonca ohrozenie ich fyzickej integrity). Nízka trestná sadzba v prvom odseku spôsobila, že len málokedy sa stávalo, že osoby podozrivé z úžerníctva boli stíhané väzobne. Toto všetko vytváralo základný predpoklad na to, aby úžerníci dokázali významnou mierou odstrašiť prípadných poškodených alebo svedkov od výpovedí, čím dochádzalo k zmareniu celého prípravného konania a prípadného potrestania úžerníka. Ďalším nedostatkom, ktorý komplikoval dokazovanie tohto trestného činu, bol v odseku 1 uvedený dovtedy nedefinovaný pojem „hrubý nepomer“, ktorý umožňoval jeho rozdielny výklad nielen v prípravnom konaní, ale aj v konaní pred súdom.

V rámci rekodifikácie trestnoprávnych noriem bola novo definovaná skutková podstata trestného činu úžery včlenená do IV. hlavy Trestného zákona „Trestné činy proti majetku“ nasledovne:

„§ 235
Úžera

„(1) Kto, zneužívajúc niečiu tieseň, neskúsenosť alebo rozumovú slabosť alebo niečie rozrušenie, dá sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere, alebo kto takú pohľadávku uplatní alebo v úmysle uplatniť ju na seba prevedie, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok až päť rokov.
(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto poskytne plnenie bez povolenia, v rozpore s vydaným povolením alebo poruší zákonom chránené práva spotrebiteľa a dá sebe alebo inému poskytnúť alebo

[10] Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 904/2004.
[11] Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere alebo kto takú pohľadávku uplatní alebo v úmysle uplatniť ju, na sebe prevedie.

(3) Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo odseku 2

a) a spôsobí ním väčšiu škodu
b) na chránenej osobe, alebo
c) z osobitného motívu.

(4) Odňatím slobody na päť rokov až dvanásť rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo odseku 2

a) spôsobí ním značnú škodu, alebo,
b) závažnejším spôsobom konania

(5) Odňatím slobody na desať rokov až pätnásť rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo odseku 2

a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo
b) ako člen nebezpečného zoskupenia.“[12]

Pretože ide o trestný čin zaradený do IV. hlavy Trestného zákona, kde sa nachádzajú trestné činy proti majetku, aj tento trestný čin smeruje k ochrane majetku, a to nielen majetku ako takého, ale aj chráni slobodnú možnosť rozhodovania v majetkových veciach.

Samotné konanie má tri alternatívy:

a) páchateľ, využívajúc niečiu tieseň, neskúsenosť alebo rozumovú slabosť alebo niečie rozrušenie, dá sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere,
b) takú pohľadávku uplatní,
c) takú pohľadávku prevedie na seba v úmysle ju uplatniť.[13]

Tieseň je mimoriadne ťaživá, objektívne podmienená situácia poškodeného. Pojem tieseň je používaný nielen v trestnom, ale aj v civilnom práve. Pod týmto pojmom je potrebné chápať extrémnu životnú situáciu jednotlivca alebo jemu blízkych osôb (ich tieseň pociťuje jednotlivec ako svoju vlastnú) s negatívnym vplyvom na jeho racionálne správanie, ktorá je vyvolaná, hoci aj prechodnou, ale naliehavou potrebou a ktorej uspokojenie nie je objektívne v možnostiach tohto jednotlivca. Ako už bolo povedané, nakoľko v prípade tohto trestného činu ide o ochranu majetkových hodnôt, samotná potreba môže spočívať v nedostatku majetkových hodnôt potrebných na prekonanie určitých prekážok (získanie bytu pre rozvedenú ženu s deťmi, odstránenie následkov živelnej pohromy v spolupôsobení s nevhodnými meteorologickými podmienkami, veľké množstvo dlhov v kombinácii s hráčskou vášňou, nedostatok peňazí na finančne náročný a okamžite nutný lekársky úkon a iné).

Čo sa týka neskúsenosti, ide tu najmä o neskúsenosť pri vybavovaní majetkových vecí. Je preto nutné vychádzať z objektívneho stavu zapríčineného nedostatkom skúseností, ktoré sa vzťahujú alebo na určitú, špecifickú oblasť ľudských aktivít alebo na celú spoločnosť. Nosným prvkom neskúsenosti je dôvera vložená do osoby páchateľa.

Rozumovou slabosťou je neschopnosť poškodeného rozpoznať hodnotu vzájomných plnení. Príčinou môže byť slabomyseľnosť, strata intelektových schopností, ako aj iné poruchy psychiky.

Čo sa týka rozrušenia, odborná literatúra tento stav charakterizuje ako stav prudkého hnutia mysli vyvolaného určitou bezprostredne predchádzajúcou udalosťou, ktorá osobitne intenzívnym spôsobom zasiahla citovú zložku duševného života poškodeného do tej miery, že v tomto stave nie je schopný zvážiť, či hodnota jeho plnenia alebo sľubu je zodpovedajúca ponuke páchateľa. Rozrušenie je zákonitým sprievodným javom v prípade úmrtia v rodine (strata živiteľa).

[12] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
[13] IVOR, J. a kolektív Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 2, str. 181.

Rozhodujúcim faktom je hrubý nepomer, ktorý sa posudzuje z hľadiska súčasných objektívnych výmenných hodnôt oboch plnení.

V odsekoch 2 až 5 je zakotvená prísnejšia trestná sadzba. Prísnejšie bude trestaný závažnejší spôsob konania, teda spáchanie činu na chránenej osobe, z osobitného motívu alebo ak páchateľ spôsobí väčšiu škodu. Spôsobenie škody veľkého rozsahu bude taktiež prísnejšie trestaná, rovnako ako spáchanie činu v nebezpečnom zoskupení.

O spoločenskej nebezpečnosti úžerníctva svedčí aj jeho bezprostredné prepojenie na ďalšie formy trestnej činnosti. Medzi tieto trestné činy možno zaradiť najmä:[14]

- **§ 189 Vydieranie**

Je obvyklým prostriedkom zastrašovania a vymáhania úžerníckych dlhov. Je možné predpokladať, že úžerníci sa ho dopúšťajú najmä voči najviac zadĺženým a mladým Rómom, ktorých nútia k páchaniu trestnej činnosti (krádeže vlámaním do potravín a iných obchodov, krádeže vecí z motorových vozidiel a pod.). Veci pochádzajúce z tejto trestnej činnosti potom sami predávajú alebo sami užívajú.

- **§ 194 Porušovanie domovej slobody**

Je bežne sa vyskytujúcim trestným činom. Úžerníci často vnikajú do chyží dlžníkov tým, že rozkopnú dvere a vniknú do obydlia bez súhlasu majiteľa, pričom vymáhajú alebo vyberú dlh priamo v obydlí. V takomto prípade by bolo možné dokumentovať takýto trestný čin v súbehu s trestným činom lúpeže.

- **§ 221 Podvod**

V súvislosti s úžerou sa trestného činu môže dopustiť aj dlžník. Ak totiž dlžník vie, že si berie nejakú pôžičku a pritom už pri preberaní alebo pri uzatvorení zmluvy je uzrozumený s tým, že ju nebude môcť v dohodnutej lehote splatiť, a že takto uvádza veriteľa do omylu a týmto spôsobom od neho získa napríklad peniaze, dopúšťa sa vyššie uvedeného trestného činu.

- **§ 294 Nedovolené ozbrojovanie a obchodovanie so zbraňami**

Potreba ozbrojovať sa nelegálne zbraňami vyplýva pre úžerníkov z viacerých dôvodov. Je to potreba posilnenia si vlastnej bezpečnosti pri vyberaní peňazí predovšetkým počas dní, kedy sú vyplácané sociálne dávky, posilnenie autority pri vyberaní peňazí a vzbudzovanie rešpektu a strachu pred obeťami úžery, ktoré mnohonásobne početne prevyšujú počet členov úžerníckeho klanu.

- **§ 296 Založenie, zosnovanie a podporovanie zločineckej skupiny**

V tejto súvislosti je potrebné sa zamyslieť nad tým, či je možné existenciu a pôsobenie úžerníckej rodiny z pohľadu Trestného zákona definovať ako organizovanú alebo zločineckú skupinu. Uvedené inštitúty sú definované v § 129 ods. 2 a ods. 4 Trestného zákona nasledovne:

„Organizovanou skupinou sa rozumie spolčenie najmenej troch osôb na účel spáchania trestného činu, s určitou deľbou určených úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ktorej činnosť sa v dôsledku toho vyznačuje plánovitosťou a koordinovanosťou, čo zvyšuje pravdepodobnosť úspešného spáchania trestného činu.

Zločineckou skupinou sa rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viacej zločinov, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 alebo niektorý z trestných činov korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody.“.[15]

V prípade definovania organizovanej skupiny nie je potrebná dlhodobosť páchania trestnej činnosti a môže ísť len o spáchanie jedného trestného činu. Vyžaduje sa tu deľba úloh medzi

[14] Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 904/2004.

[15] IVOR, J. a kolektív Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 2, str. 271.

jednotlivými členmi, plánovanie úloh a ich koordinácia. Úžernícka skupina sa nikdy nezriaďuje len na krátku dobu, pretože už samotná podstata tohto trestného činu profituje predovšetkým z dlhodobosti, teda je zriadená na určitú dobu..

V prípade zločineckej skupiny sa vyžaduje zriadenie takejto skupiny na určitú dobu, pričom sa vyžaduje jej vnútorná štrukturalizácia. Aj keď nie je pojem vnútornej štruktúry jednoznačne definovaný, je zrejme spojený s prerozdelením plnenia jednotlivých úloh. Táto požiadavka je splnená, pretože úžeru vykonáva vždy viac osôb – výber finančných prostriedkov nevykonáva nikdy jedna osoba, ktorá by nestihla „obhospodáriť" desiatky dlžníkov, ochranu a výber finančných prostriedkov od tých Rómov, ktorí nie sú ochotní odovzdať celú sociálnu dávku vykonávajú ďalšie osoby, zväčša funguje osoba, ktorá vniesla vklad do „úžerníckeho podnikania a je ústrednou (vodcovskou) osobnosťou úžerníckej rodiny (klanu) a ktorá zabezpečuje rozdeľovanie jednotlivých úloh, ďalej by tu mala byť osoba, ktorá zabezpečuje nákup potravín a tovarov a zabezpečuje ich predaj, atď.).

- **§ 332 Podplácanie**

V súvislosti s tým, že úžerníci disponujú značnými finančnými prostriedkami, môže sa v ich konaní vyskytnúť snaha o podplácanie policajtov resp. ďalších štátnych úradníkov pri zakrývaní svojej trestnej činnosti, prípadne na obstaranie veci všeobecného záujmu. Ide o nebezpečný fenomén, prostredníctvom ktorého môžu úžerníci získať určitý vplyv na rozhodovací proces predovšetkým na najnižších stupňoch rozhodovania orgánov štátnej správy.

- **§ 336 Nepriama korupcia**

Ponúkanie alebo prisľúbenie úplatku priamo alebo sprostredkovane s cieľom ovplyvniť rozhodovanie osôb s rozhodovacou právomocou by mohlo byť častou snahou o prienik úžerníkov do štátno-mocenských a samosprávnych štruktúr predovšetkým na miestnej úrovni. Charakteristické pre úžerníkov je to, že len v minimálnom počte prípadov majú snahu len „prisľúbiť" úplatok. Snahou úžerníka je úplatok aj skutočne vyplatiť. Pokiaľ dosiahne to, že príslušný úradník resp. osoba s rozhodovacou právomocou úplatok prijme, zaviaže si túto osobu a osoba je už aj do budúcnosti korumpovateľná, či už formou ďalšieho úplatku alebo prostredníctvom vydierania.

- **§ 345 Krivé obvinenie**

Krivé obvinenie sa stáva jedným z najúčinnejších prostriedkov ochrany úžerníkov pred tým, aby im orgány činné v trestnom konaní mohli zadokumentovať konkrétnu trestnú činnosť. V rámci tejto formy trestnej činnosti nie je problém získať svedkov k tomu, aby mohli podať trestné oznámenie na obete úžery alebo osoby, ktoré by boli ochotné svedčiť v ich neprospech. Svedkov môžu získavať nielen z prostredia majoritného obyvateľstva (zväčša je to len v prípadoch separovaných osád[16] alebo v mestách, kde je koncentrovaná väčšia komunita Rómov žijúca v susedstve s majoritnou spoločnosťou), ale aj priamo z radov obetí úžery a to tým, že obeti ponúknu odpustenie dlhu (úplné alebo čiastočné), resp. takejto osobe ponúknu finančnú hotovosť, potraviny alebo iný tovar. Svedkovia tohto typu sú získavaní úžerníkmi predovšetkým v segregovaných osadách[17] alebo getách[18].

Záver

V príspevku som sa snažil priblížiť problematiku rómskej otázky, ktorá čoraz údernejšie vplýva na náš každodenný život. Kriminalita Rómov sa stáva bežným fenoménom, ktorý podporuje nielen ich chabé sociálne zabezpečenie ale aj naša legislatíva, ktorá nedisponuje dostatočne

[16] Separovanou osadou sa rozumie osada priamo napojená na obec, ktorá je však koncentrovaná na jednom mieste na okraji obce.

[17] Segregovaná osada je osada, ktorá je izolovaná od obce buď nejakou prírodnou prekážkou (most, rieka, kopec), alebo je od obce vzdialená aj niekoľko kilometrov, častokrát bez prepojenia prostredníctvom inžinierskych sietí.

[18] Geto je osídlenie mestského typu, ktoré je relatívne izolované od mestských štvrtí obývaných majoritným obyvateľstvom, a v ktorom tvoria obyvateľstvo takmer výlučne Rómovia. Za takýto typ osídlenia možno považovať napríklad sídlisko LUNIK IX v Košiciach, sídlisko Pri starej tehelni v Prešove, alebo tzv. „Čierne mesto" v Rimavskej Sobote.

efektívnymi opatreniami schopnými zabezpečiť príjemné spolunažívanie nie menšiny a väčšiny. Týmto neželaným stavom vzniká v rómskych komunitách čoraz väčší priestor na páchanie trestného činu úžery. Samotné páchanie trestného činu úžery a zisťovanie jeho páchateľa je veľmi zložitý a náročný proces. Úžera sa v rómskych komunitách do veľkej miery stala akceptovaným javom a to najmä zo strany samotných poškodených. Aj z uvedeného dôvodu možno preto úžeru charakterizovať ako vysoko latentnú trestnú činnosť. Keďže situácia vo vnútri rómskych komunít podľa typov rómskych osídlení má osobitné charakteristiky a dokumentovanie trestnej činnosti je tým sťažené najmä nemožnosťou prieniku polície do vnútra komunít, je potrebné zvážiť legislatívnu, resp. inštitucionálno-organizačnú formu spolupráce s osobami, ktoré sa môžu v tomto prostredí dlhodobejšie pohybovať, teda osôb priamo z prostredia. Pri odhaľovaní trestnej činnosti úžery je potrebné úzko spolupracovať s terénnymi sociálnymi pracovníkmi, komunitnými centrami a policajných špecialistov pre prácu s rómskymi komunitami využívať najmä na získavanie informácií o úžere. Preto zastávam názor, že súčasná platná legislatíva pri využití všetkých súčinnostných vzťahoch nám dáva dostatočné možnosti eliminovať túto trestnú činnosť. Avšak zároveň je potrebné podotknúť, že riešenie problém úžery v rómskych komunitách je sťažený absenciou analýzy problému prostredníctvom dostupných štatistických ukazovateľov vrátane aktívneho zapojenia sa príslušných subjektov.

V tomto článku nešlo o analýzu skutkových podstát trestných činov z hľadiska ich objektívnych a subjektívnych znakov, ale príkladmo som uviedol konkrétne situácie z hľadiska spôsobu ich spáchania, ktoré sa môžu v aplikačnej praxi vyskytovať.

Resumé: Autor sa zaoberá problematikou rómskej otázky a formami páchania trestnej činnosti v rómskych komunitách. Charakterizuje trestný čin úžery a poukazuje na jednotlivé spôsoby jeho páchania a utajovania. Zároveň poskytuje aj historický pohľad na právnu úpravu trestného činu úžery. Zaoberá sa príčinami a podmienkami ovplyvňujúcimi páchanie a utajovanie daného druhu kriminality.

Resumé: Author be about with problems of roma community and forms violations criminal activity in the roma community. The thesis characterises crime of usury and points out individual ways of commitment and secrecy. The thesis provides the historical overview of the usury related legislation. It deals with the reasons and conditions of the commitment and secrecy of usury.

Zoznam použitej literatúry

IVOR, J. a kolektív Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 2, Bratislava:Iura Edition 2010, ISBN 978-80-8078-308-2.

IVOR, J., ČENTÉŠ, J., KORGO, D., MAŠĽANYOVÁ, D., POLÁK, P., ZÁHORA, J.Trestné právo hmotné. Osobitná časť 2. Bratislava:Iura Edition 2006, ISBN 80-8078-099-4.

KOTVANOVÁ,A. a kol. 2002 Rómovia v strednej Európe. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002. ISBN 80-8910-602-0.

OČENÁŠOVÁ, E. a kol.Kriminológia – všeobecná časť 1. diel. Bratislava 2003, ISBN 80-8054-298-8.

NEČAS, C. 1991 Spoločenská problematika Romů v minulosti a přítomosti, Brno: Masarykova univerzita, 1991. ISBN 802100326.

ŘÍČAN, P. S Romy žít budeme-jde o to jak, Portal 2000, ISBN 80-7178-410-9.

VAŠEČKA, M.Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2002, ISBN 80-88935-41-5.

ZACHAR, A.Informačno-technické prostriedky a možnosti ich používania na území Slovenskej republiky. In: Trestní právo. Ročník XII, č. 9/2008, ISSN 1211-2860.

Právne normy

Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, [online] http://diskriminacia.sk/medzinarodne-dokumenty/dokumenty-osn/.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 904/2004.

Ústavný zákon č. 23/1991, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky.

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Iné pramene

Atlas rómskych komunít, [online] https://www.minv.sk/?atlas_2013.

Odbor poriadkovej polície Prezídia Policajného zboru.

https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/socialnevylucene-spolocenstva/.

Kontaktné údaje:

mjr. JUDr. Silvester Kaczor
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
Prezídium Policajného zboru
e- mail: silvester.kaczor@minv.sk

REALIZÁCIA BOJA PROTI RADIKALIZÁCII VO VÄZENSTVE NA SLOVENSKU – PROJEKTY EURÓPSKEJ KOMISIE POD VEDENÍM TALIANSKEHO MINISTERSTVA SPRAVODLIVOSTI

Dr.h.c. prof. Ing. Miroslav KELEMEN, DrSc., MBA, LL.M.
JUDr. Miloš MAĎAR, PhD., LL.M.
doc. JUDr. Jaroslav KLÁTIK, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Právnická fakulta, UMB v Banskej Bystrici

Anotácia: *Práca prezentuje súčasné projekty v oblasti predchádzania radikalizácii osôb vo väzbe ako procesu v konkrétnom väzenskom systéme.*
Kľúčové slová: *radikalizácia, proces, autoradikalizácia, prevencia, právo, ochrana, spravodlivosť, väzeň.*

Annotation: *The paper presents current projects on prevention against radicalization of persons in custody as a process in a specific prison system.*
Keywords: *radicalization, process, autoradicalization, prevention, law, protection, justice, prisoner.*

Úvod

Skúsenosti krajín Európskej únie s riešením narastajúcej radikalizácie v spoločnosti nachádzajú svoj odraz aj v projektoch, ktoré podporujú ochranu a prevenciu najmä medzi mladými ľuďmi, ktorí sa stávajú objektmi regrutácie a negatívneho vplyvu vonkajších aktérov radikalizácie, vedúce k ich autoradikalizácii. Špecifické problémy ale predstavuje radikalizácia osôb vo väzenstve. Radikalizáciu vnímame ako proces. Samotná radikalizácia nie je trestným činom. Radikalizácia je ale spravidla platformou pre ďalší negatívny vývoj k prejavom extrémizmu a terorizmu, ktoré porušujú zákonom chránené záujmy a sú trestnými činmi. Odborné a právne aspekty zákonom chránených záujmov sú predmetom systematického a dlhodobého skúmania.[1]

Identifikácia problému

Existencia a transfer „zahraničných bojovníkov“, primárne z vojnových oblastí vplyvom radikálneho islamu, do Európskeho priestoru spôsobujú problémy v prípade ich pobytu vo väznici, kde nachádzajú jedinečný regrutačný priestor pre nových radikálov, vyžadujú špecifické podmienky a starostlivosť v rámci väzenského systému. Teoretickému spracovaniu problematiky a transferu poznatkov do praxe formou národného školenia relevantných odborníkov „v prvej línii“, sú obsahom **projektu DERAD** (Protiradikalizácia prostredníctvom práva) / Project DERAD (Counter Radicalization through the rule of law) a **projektu TRAINING AID** (Mobilné pomocné tímy na odhalenie a prevenciu eskalácie násilného radikalizmu) / Project TRAININGAID (Mobile assistance interagency teams to detect and prevent the escalation of violent radicalism).

Ciele, aktivity a spôsob riešenia projektov

DERAD projekt[2]: Väzni a osoby pod probačným dohľadom, ktorí by boli vylúčení z celospoločenského kontextu a izolovaní, môžu byť vystavení náboru alebo seba-radikalizácii, kým komunitné väzby pomáhajú re-socializačným procesom. V tejto súvislosti sa tretia priorita bezpečnostnej agendy EÚ (2015) zameriava na potrebu zabezpečiť lepšie uplatňovanie a uplatňovanie existujúcich právnych nástrojov EÚ pri rešpektovaní ľudských práv (článok 52 ods. 1 Charty základných práv); Súdny dvor z 8. apríla 2014). Prijatie a vykonávanie týchto 3 rámcových rozhodnutí preto možno považovať súčasne za súčasť bezpečnostného piliera PREVENT založeného na úlohe odolnosti spoločenstiev ako faktora radikalizácie a súbežne ako súčasť programu

[1] KELEMEN, M. 2017. *Problems of protected interests in the security sectors: Professional and criminal law aspects of the protection of interests*. 2nd. suppl. ed. Banská Bystrica: Belianum. Matej Bel University Press, 2017. p. 11.
[2] Project DERAD – Counter radicalization through the rule of law, project description AGENFORMEDIA ITALY

spravodlivosti 2015 JUSTICE Programme. V tomto zmysle projekt realizuje 4. prioritu bezpečnostnej agendy EÚ (Vzhľadom na rastúcu súvislosť medzi rôznymi druhmi bezpečnostných hrozieb, musí byť politika a činnosť v praxi plne koordinovaná medzi všetkými relevantnými agentúrami EÚ v oblasti spravodlivosti a bezpečnosti. Vnútorné veci a ďalej. ")

Koordinácia medzi personálom väzníc a osobami pod probačným dohľadom, sudcami, prokurátormi, prekladateľmi a zamestnancami sociálnych služieb pracujúcimi vo väzniciach a právnymi zástupcami obžalovaných na úrovni EÚ, ako členskými štátmi a agentúrami zapojenými do spravodajských informácií proti násiliu a extrémizmu je základnou zložkou na zabezpečenie účinného uplatňovania opatrenia, ktoré predpokladajú tri rámcové dokumenty, a to je ústredná prioritná oblasť nástrojov justičnej spolupráce. Je nevyhnutné navrhnúť nové stratégie, ktoré zahŕňajú verejné a súkromné partnerstvá (priorita 5.1 KOM (2011) 551 v konečnom znení), okrem posilneného súdnictva a bezpečnostnej spolupráce, pretože uplatňovanie troch rámcových podmienok zahŕňa silnú spoluprácu so súkromným sektorom na úrovni EÚ na implementáciu alternatívnych a probačných opatrení, ako sa uvádza v Agende EÚ o bezpečnosti (KOM (2015) 185 v konečnom znení).

Preto sú konkrétne ciele projektu DERAD[3] a z toho vyplývajúce aktivity nasledovné:
a) vymieňať si informácie a osvedčené postupy v boji proti radikalizácii a terorizmu prostredníctvom právneho pravidla.
b) preskúmať príležitosti, ktoré ponúka FD 909/829/947 na odstránenie napätia a na zintenzívnenie sťažností vedúcich k náboru a terorizmu medzi väzňami a osobami pod probačným dohľadom.
c) harmonizovať politiky MS a koordináciu medzi personálom súdnictva a väzenským personálom v oblasti rehabilitácie a resocializácie prostredníctvom presunov väzňov do krajiny ich pobytu, čím sa posilnia komunitné väzby a posilnia sociálne politiky prostredníctvom verejno-súkromných partnerstiev.
d) podporovať spoluprácu medzi CEPOL a portálom „E-Spravodlivosti“, ako súčasť lepšie koordinovaného úsilia medzi členskými štátmi a súdnictvom proti násiliu a extrémizmu. Integrovať vzdelávacie aktivity partnerských krajín s portálom "E-Spravodlivosť" ako referenčný nástroj v kontexte justičného vzdelávania v súlade s ustanovením 2.3 bezpečnostnej agendy EÚ 2015.
d) v neposlednom rade pomáhajú členským štátom, ktoré neprijali rámcové dokumenty, aby skontrolovali ich implementáciu a výhody pomocou prístupu založeného na praktických príkladoch a skupinách.

Projekt TRAINING AID[4]: Väzni a osoby pod probačným dohľadom, odsúdení za trestné činy, ktoré sa netýkajú terorizmu, by sa mohli radikalizovať kvôli vplyvu iných väzňov alebo sociálnych skupín, ktorých sa zúčastňujú, v ktorých hľadajú ochranu alebo v rámci klasickej dynamiky gangov. Avšak väzenia môžu byť aj jednoduchými odrazovými „mostíkmi“ pre zraniteľné osoby, ktoré sa môžu premeniť na teroristov, ako členovia gangov, alebo mimo gangov "vonku", keď sú ponechaní sami na seba a sú vystavení zločineckým skupinám, ktoré „ponúkajú“ ochranu a príležitosti.

V tomto rámci je cieľom vyškoliť tím medzikultúrnych a medzisektorových školiteľov EÚ, ktorí sa špecializujú na riešenie radikálnych väzňov / zadržiavaných osôb odsúdených v jednej krajine, a aby ich prípadne sprevádzali na ceste z väzenia do svojej domovskej krajiny, alebo boli nápomocní ako sú alternatívne opatrenia alebo probačné opatrenia), aby sa zabránilo potenciálnej eskalácii a radikálnej dynamiky k terorizmu a aby sa prekonalo, prekonanie fenoménu, ako sú zahraniční bojovníci.

Preto sú konkrétne aktivity projektu zamerané na:
a) integrovať relevantných odborníkov s ostatnými zamestnancami a justičnými orgánmi na úrovni EÚ s cieľom vytvoriť spoločné postupy a stratégie pre tematické odborné vzdelávanie. Harmonizovať politiky ministerstiev spravodlivosti v oblasti rehabilitácie a reintegrácie prostredníctvom prevodu väzňov do ich krajiny pobytu, čím sa posilnia spoločenské väzby a posilnia sa sociálne politiky prostredníctvom verejných a súkromných partnerstiev.

[3] *Project DERAD – Counter radicalization through the rule of law*, project description AGENFORMEDIA ITALY, p. 2
[4] *Project TRAINING AID* – Mobile assistance interagency teams to detect and prevent the escalation of violent radicalism, project description AGENFORMEDIA ITALY

b) integrovať požadované špecializované témy, ako je vedenie a manažment / strategické plánovanie, s ustanoveniami o základných právach a boji proti terorizmu.
c) preskúmať príležitosti ponúkané z rámcových rozhodnutí EÚ, európskeho zatýkacieho rozkazu, FD 2006/960 / JHA, 315/909/829/947 s cieľom predchádzať formám radikalizmu na úrovni EÚ, rozptýliť napätie a zoslabiť potenciál vedúci k náboru a terorizmu, zabrániť násilným činom pri nelegálnych cestách do vojnových oblastí.

Záver

Na národnej úrovni očakávame, že národní školitelia v spolupráci s GR ZVJS a riaditeľstvom vybraného ústavu budú:

- Identifikovať zoznam účastníkov pre národné tréningy, v spolupráci s partnermi projektu. (najmenej 20 praktikov z členskej krajiny).
- Dokončiť prispôsobenie národného kurzu (kaskádový tréning kurzy) v rámci **vzdelávacej platformy HERMES** (upraviť obsah vzdelávacieho kurzu na národné, právne, politické a odborné prostredie).
- Naplánovať kaskádové tréningové kurzy vo členskej krajine a vykonať ich výcviku so schváleným obsahom individuálnym/skupinovým školením a prostredníctvom systému riadenia vzdelávania.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Na základe výzvy Ministerstva spravodlivosti Talianska v novembri 2017 pre 26 členských štátov EŮ, sa pracovníci Katedry trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnickej fakulty UMB v Banskej Bystrici prihlásili k realizácii významných európskych projektov. Akceptácia, osobné aj inštitucionálne prizvanie k účasti na medzinárodných projektoch „DERAD“ a „TRAINING AID“ v podmienkach Slovenskej republiky nám umožnia byť v aktivitách zameraných na prevenciu radikalizácie vo väzenstve v rámci EÚ. Projekty sú financované Európskou komisiou Generálnym riaditeľstvom pre spravodlivosť (DG Justice) a Generálnym riaditeľstvom pre vnútorné záležitosti (DG Home), pod záštitou Talianskeho Ministerstva spravodlivosti, ako koordinátora projektov. Ako súčasť projektových aktivít bol zostavený edukačný program v podobe 6 tréningových modulov a e-platforma HERMES, pre zdieľanie skúseností a osvedčených postupov v uvedenej problematike. Práve absolvovanie edukačného programu a spoluúčasť na validácii školení, úprave a prispôsobeniu ich obsahu národným podmienkam umožní profesionálnu prípravu 50 expertov z 26 členských štátov EÚ. V priebehu rokov 2018-2019 bude prostredníctvom týchto národných školiteľov pripravených približne 2000 odborníkov: príslušníkov zboru väzenskej a justičnej stráže, policajného zboru, pracovníci súdov, väzenskí psychológovia, pracovníci vybraných spravodajských služieb, sociálni pracovníci, probační a mediační pracovníci, resp. pracovníci neziskových organizácií, ktorí v rámci svojej odbornosti majú reálnu možnosť uplatňovať získané informácie v praxi.

Resumé (v anglickom jazyku)

Following a call by the Italian Ministry of Justice in November 2017 for the 26 EU Member States, staff of the Department of Criminal Law, Criminology, Forensic Science and Forensic Sciences at the Faculty of Law at UMB in Banská Bystrica signed up for the major European projects. Acceptance, personal and institutional invitations to participate in international projects "DERAD" and "TRAINING AID" in the conditions of the Slovak Republic allow us to be in activities aimed at prevention of radicalization in our society and in the custodies within the EU. The projects are funded by the European Commission through DG Justice and DG Home, under the auspices of the Italian Ministry of Justice, as Project Coordinator. As part of the project activities, an educational program was set up in the form of 6 training modules and the HERMES e-platform to share experience and good practice in the subject. Just attending the education program and participating in the validation of training, adjusting and adapting their contents to national conditions will allow the professional preparation of 50 experts from 26 EU Member States. During the years 2018-2019, approximately 2000 experts will be prepared: members of the Prison and Judicial Guards Corps, police corps, court

staff, prison psychologists, intelligence officers, social workers, probation officers and mediators; NGO practitioners who, in their expertise, have a realistic ability to apply the information obtained in the practice.

Zoznam bibliografických odkazov:

KELEMEN, M., 2017. *Problems of protected interests in the security sectors: Professional and criminal law aspects of the protection of interests*. 2nd. suppl. ed. Banská Bystrica: Belianum. Matej Bel University Press, 2017. 112 p. ISBN 978-80-557-1261-1

Project DERAD – Counter radicalization through the rule of law. Project description, AGENFORMEDIA ITALY, 2015.

Project TRAINING AID – Mobile assistance interagency teams to detect and prevent the escalation of violent radicalism. Project description AGENFORMEDIA ITALY, 2015.

Kontaktné údaje:

Dr.h.c. prof. Ing. Miroslav Kelemen, DrSc., MBA, LL.M.
JUDr. Miloš Maďar, PhD., LL.M.
doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
t.č. 048 446 3162
e-mail: miroslav.kelemen@umb.sk, milos.madar@umb.sk, jaroslav.klatik@umb.sk

POSUDZOVANIE TOTOŽNOSTI SKUTKU MEDZI TRESTNÝMI ČINMI PÁCHANÝMI V DOPRAVE A KONANIAMI ZAKLADAJÚCIMI ZNAKY PRIESTUPKU

JUDr. Remig KUBIČKA
Okresná prokuratúra Bratislava IV

Anotácia: *V právnej praxi dochádza nezriedka k rozdielnemu posudzovaniu a názorovým nezhodám pri riešení otázky, či v konkrétnom prípade je zachovaná totožnosť skutku medzi trestným činom spáchaným v doprave a konaním, ktoré by inak zakladalo znaky priestupku. Príspevok sa po vysvetlení významu posudzovania jednoty skutku v týchto prípadoch zaoberá konkrétnymi prípadmi, ktoré sa v tejto súvislosti vyskytujú, pričom zaujíma stanovisko k zachovaniu totožnosti skutku v analyzovaných prípadoch.*
Kľúčové slová: *totožnosť skutku, trestný čin spáchaný v doprave, priestupok*

Annotation: *Assessing the identity of deed between the act of delinquency committing in transport and acts which are elements of offense. In practice of law there is often adivergent appraisal and battle of wills in the handling of the question if in the actual case is complied with preserved identity of the deed between act of delinquency commited in transport and between proceeding which would otherwise fill the features of the offenses. After explaining the importance of assessing the unity of the case, the contribution deals with the specific cases that occur in this context, taking an opinion on the preservation of the identity of the facts in the analyzed cases.*
Keywords*: identical facts of crime, road traffic offence,administrative delict*

Úvod

Orgány činné v trestnom konaní v rámci konania o konkrétnych veciach súvisiacich s trestnou činnosťou páchanou v doprave mnohokrát identifikujú podozrenie z porušenia viacerých ustanovení právnych predpisov zo strany potenciálneho páchateľa trestného činu. V nadväznosti na to stoja pred úlohou vysporiadať sa s otázkou, či zistené podozrenie z protiprávneho konania tvorí jeden skutok so skutkovými okolnosťami zakladajúcimi podozrenie zo spáchania trestného činu, ktorý je predmetom konania v konkrétnej trestnej veci. Posudzovanie jednoty skutku medzi skutkovými okolnosťami zakladajúcimi znaky trestného činu spáchaného v doprave a napĺňajúcimi znaky priestupku možno zaradiť medzi najspornejšie otázky vyskytujúce sa v trestno-právnej praxi, vyvolávajúce na odborných fórach bohaté diskusie, spravidla nevedúce k jednotnému záveru. Zvlášť v súvislosti s naznačenou problematikou je však namieste podotknúť, že nezaujatie jednotného stanoviska na nastolenú problematiku možno považovať za vhodnejšie riešenie, ako zaujatie nesprávneho a unáhleného záveru, nezohľadňujúceho širšie súvislosti. Predkladaný príspevok si kladie za cieľ sformulovať všeobecné zásady, ktoré by mohli napomôcť pri riešení konkrétnych prípadov a môže byť námetom na ďalšiu odbornú diskusiu.

1 Význam zisťovania totožnosti skutku

Podľa § 2ods. 1zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“) priestupkom je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v tomto alebo v inom zákone, ak nejde o iný správny delikt postihnuteľný podľa osobitných právnych predpisov, alebo o trestný čin. Z citovaného ustanovenia zákona o priestupkoch vyplýva taktiež, že pokiaľ určité porušenie zákona, inak zakladajúce zákonné znaky priestupku, tvorí jeden skutok so skutkovými okolnosťami napĺňajúcimi znaky trestného činu, takéto porušenie zákona možno po právnej stránke posudzovať len ako trestný čin. V takom prípade súčasné posúdenie konkrétneho protiprávneho konania ako priestupok by bolo nezákonné. Z uvedeného je zrejmý tiež význam riešenia otázky, ktoré porušenie zákona tvorí jeden skutok s konkrétnym trestným činom.

Dôsledky záveru o zachovaní totožnosti skutku možno identifikovať taktiež v procesných ustanoveniach zákona o priestupkoch, z ktorých vyplýva, že priestupkovému konaniu o skutku bráni vedenie trestného stíhania o totožnom skutku, právoplatné rozhodnutie orgánu činného v trestnom konaní o rovnakom skutku, resp. postúpenie veci z dôvodu, že zistené skutočnosti nasvedčujú pre

opodstatnenosť posudzovania skutku ako trestný čin. Podľa § 66 odsek 2písm. b) zákona o priestupkoch správny orgán vec ďalej odloží, keď o skutku sa vedie trestné stíhanie alebo konanie na inom príslušnom správnom orgáne. Podľa § 66 odsek 2písm. c) zákona o priestupkoch správny orgán vec ďalej odloží, keď o skutku už právoplatne rozhodol správny orgán alebo orgán činný v trestnom konaní alebo sa o skutku rozhodlo v blokovom konaní. Podľa § 76 odsek 1písm. g) zákona o priestupkoch správny orgán konanie o priestupku zastaví, ak sa v ňom zistí, že o skutku už bolo právoplatne rozhodnuté správnym orgánom alebo orgánom činným v trestnom konaní. Podľa § 76 odsek 1písm. l) zákona o priestupkoch správny orgán konanie o priestupku zastaví, ak sa v ňom zistí, že vec bola postúpená podľa § 71 po začatí konania. Podľa § 71 písm. a) správny orgán postúpi vec prokurátorovi alebo orgánu Policajného zboru, ak skutočnosti nasvedčujú, že ide o trestný čin.

Právoplatné rozhodnutie o skutku v konaní o priestupku podľa aktuálne platného a účinného právneho poriadku Slovenskej republiky výslovne nebráni tomu, aby sa o totožnom skutku viedlo trestné konanie. Právoplatné rozhodnutie v konaní o priestupku zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Tr. por.“) zaraďuje medzi fakultatívne dôvody pre odloženie veci, resp. zastavenie trestného stíhania. Podľa § 197 odsek 2 Tr. por. prokurátor alebo policajt pred začatím trestného stíhania uznesením môže odložiť vec, ak je trestné stíhanie neúčelné vzhľadom na okolnosti uvedené v§ 215 ods. 2. Podľa § 215 ods. 2písm. b) Tr. por. prokurátor môže zastaviť trestné stíhanie, ak o skutku obvineného bolo už právoplatne rozhodnuté disciplinárne iným orgánom alebo orgánom príslušným na konanie o priestupku alebo o inom správnom delikte, cudzozemským súdom alebo iným cudzozemským orgánom príslušným na konanie o trestnom čine, priestupku alebo o inom správnom delikte a toto rozhodnutie možno považovať za dostačujúce. Podľa § 244 ods. 1písm. d) Tr. por. pri predbežnom prejednaní obžaloby súd trestné stíhanie môže zastaviť, aj ak sú tu okolnosti uvedené v§ 215 ods. 2alebo 3. Podľa § 281 ods. 2Tr. por. súd môže zastaviť trestné stíhanie aj vtedy, ak zistí na hlavnom pojednávaní niektorý z dôvodov uvedených v§ 215 ods. 2alebo 3.

Právoplatné rozhodnutie o skutku v konaní o priestupku však môže brániť trestnému stíhaniu tej istej osoby pre totožný skutok s poukazom na zásadu *ne bis in idem (nie dvakrát v tej iste veci) vyplývajúcu napríklad* z článku 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd dojednanému v Ríme 4. novembra 1950. V takých prípadoch možno konštatovať neprípustnosť trestného stíhania v zmysle § 9 ods. 1 písm. g) Tr. por., podľa ktorého trestné stíhanie nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, ak tak ustanovuje medzinárodná zmluva. Neprípustnosť trestného stíhania odôvodňuje v štádiu trestného konania pred začatím trestného stíhania rozhodnúť o odložení veci podľa § 197 ods. 1 písm. c) Tr. por., po začatí trestného stíhania zastaviť trestné stíhania podľa § 215 ods. 1 písm. d) Tr. por., pri predbežnom prejednaní obžaloby zastaviť trestné stíhania podľa § 244 ods. 1 písm. c) Tr. por. a na hlavnom pojednávaní zastaviť trestné stíhanie podľa § 281 ods. 1 Tr. por.

2 Vyhodnocovanie totožnosti skutku medzi dopravným trestným činom a protizákonným konaním inak zakladajúcim znaky priestupku

Právna teória označuje naplnenie znakov viacerých skutkových podstát trestných činov jedným skutkom páchateľa ako jednočinný súbeh trestných činov. Kritériá, na základe ktorých trestno-právna teória a prax dospela k záveru, že určité trestné činy sú spáchané v jednočinnom súbehu, je potrebné použiť aj pri posudzovaní, či určitý určité protizákonné konanie, inak napĺňajúce znaky priestupku, tvorí jeden skutok so skutkovými okolnosťami podraditeľnými pod zákonné znaky trestného činu.

Pri posudzovaní, či určité protiprávne konanie, samo o sebe napĺňajúce znaky priestupku, tvorí totožný skutok s trestným činom, nemožno použiť odlišné kritériá, ako sú tie, na základe ktorých je všeobecne prijímaný záver o spáchaní viacerých trestných činov jedným skutkom. Opačný názor nie je logicky obhájiteľný a jeho akceptovanie by tiež znamenalo, že aj právna kvalifikácia skutku predstavuje kritérium pre určenie, či určitá udalosť predstavuje jeden alebo viac skutkov.

V zmysle judikatúry ak ide o viac následkov porušujúcich alebo ohrozujúcich spoločenské záujmy chránené Trestným zákonom a ak všetky následky boli spôsobené aspoň sčasti jedným

konaním, ide o jeden skutok.[1] Uvedenú zásadu vyjadrenú v rámci trestnej judikatúry možno aplikovať aj na posúdenie jednoty skutku medzi trestným činom a iným nezákonným konaním, ktoré by v prípade nezachovania totožnosti skutku napĺňalo znaky priestupku. Pri aplikácii názoru vyplývajúceho z vyššie citovanej judikatúry na riešenie problematiky, ktorá je predmetom tohto príspevku, možno konštatovať, že jednota skutku medzi trestným činom a nezákonným konaním inak zakladajúcim znaky priestupku je zachovaná, ak následok porušujúci alebo ohrozujúci záujem chránený Trestným zákonom a iný následok porušujúci alebo ohrozujúci záujem spoločnosti (viď definícia priestupku v § 2 ods. 1 zákona o priestupkoch) boli spôsobené aspoň sčasti jedným konaním.

V právnej praxi je nepochybné, že súčasťou skutku napĺňajúceho znaky trestného činu ublíženia na zdraví podľa § 158 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Tr. zák.“), podľa § 157 Tr. zák., usmrtenia podľa § 149 Tr. zák., resp. všeobecného ohrozenia podľa § 285 Tr. zák. je taktiež konanie v rozpore s ustanoveniami zákona č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o cestnej premávke“), ktoré bolo príčinou následku, predstavujúceho jeden zo znakov skutkových podstát uvedených trestných činov. Preto nie je potrebné vyššie uvedené prípady bližšie analyzovať.

Pokiaľ vodič vedie motorové vozidlo s hladinou alkoholu aspoň 0,4762 mg/l nameranou dychovou skúškou (1 promile alkoholu v krvi) a súčasne mu plynie trest zákazu činnosti viesť motorové vozidlá uložený rozhodnutím súdu alebo iného štátneho orgánu o zákaze činnosti, napĺňa znaky skutkových podstát trestných činov – prečinov ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 1 Tr. zák. a marenie výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 odsek 1 písm. d) Tr. zák. spáchaných v jednočinnom súbehu. Každý z uvedených trestných činov slúži na ochranu iných spoločenských záujmov chránených Trestným zákonom. Páchateľ vyššie popísaných skutkových okolností spôsobuje viac následkov porušujúcich alebo ohrozujúcich spoločenské záujmy chránené Trestným zákonom v dôsledku čiastočne spoločného konania, ktorým je vedenie motorového vozidla vodičom. Vedenie motorového vozidla predstavuje jedinú okolnosť (čiastočne totožné konanie), ktorá spája vyššie popísaní skutkové okolnosti do jedného skutku pre ktorú je opodstatnené považovať oba trestné činy za spáchané v jednočinnom súbehu. Záver vyplývajúci z analýzy vyššie popísaného skutku, podľa ktorého samotné vedenie motorového vozidla vodičom predstavuje konanie spôsobilé viaceré trestné činy spojiť do jedného skutku, je opodstatnené využiť aj pri zisťovaní totožnosti skutku medzi trestným činom spáchaným v doprave a konaním, ktoré by v prípade jeho samostatnosti vykazovalo znaky priestupku.

V rámci cestnej dopravy sa vyskytujú prípady, keď vodič vedie motorové vozidlo v čase plynúceho zákazu takúto činnosť vykonávať uloženého súdom alebo iným štátnym orgánom a zároveň vozidlo vedie s hladinou alkoholu v dychu nedosahujúcou aspoň 0,4762 mg/l. Vodič takto napĺňa zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) Tr. zák., avšak vzhľadom na hladinu alkoholu nedosahujúcu stav vylučujúci spôsobilosť bezpečne viesť motorové vozidlo jeho skutok nemožno posudzovať súčasne ako prečin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 odsek 1 Tr. zák. V aplikačnej praxi sa môžeme stretnúť v takých prípadoch s postupom, že orgány činní v trestnom konaní vedú trestné konanie len pre prečin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 odsek 1 písm. d) Tr. zák. a správny orgán súčasne vedenie konanie o priestupku za priestupok proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky podľa § 22 ods. 1 písm. e) zákona o priestupkoch v súvislosti s vedením motorového vozidla rovnakým vodičom pod vplyvom alkoholu. Takýto postup však z pohľadu autora nie je zákonný, nakoľko o totožný skutok je súčasne posudzovaný ako trestný čin a súčasne ako priestupok, čo odporuje § 2 ods. 1 zákona o priestupkoch a procesným ustanoveniam zákona o priestupkoch upravujúcim konanie o priestupku o priestupku, citovaným vyššie. Taktiež v tomto prípade jednotu skutku zachováva čiastočne spoločné konanie, ktorým je vedenie motorového vozidla, obdobne ako pri jednočinnom súbehu prečinov ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 odsek 1 Tr. zák. a marenie výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) Tr.

[1] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 30. januára 1996, sp. zn. 8 Tz 207/95, obdobne Rt 5/88

zák. Neexistuje žiadny logický ani právne odôvodnený argument, pre ktorý by bolo opodstatnené v označených prípadoch vyhodnocovať zachovanie totožnosti skutku medzi prečinmi uvedený v § 289 ods. 1 Tr. zák. a § 348 ods. 1 písm. d) Tr. zák. podľa iného kritéria ako pri posudzovaní zachovania jednoty skutku medzi skutkovými okolnosťami napĺňajúcimi znaky prečinu uvedeného § 348 ods. 1 písm. d) Tr. zák. a skutkovými okolnosťami v prípade samostatného skutku zakladajúcimi znaky priestupku. Právna kvalifikáciu skutku nemôže byť dôvodom pre použitie iného kritéria pri posudzovaní zachovania totožnosti skutku. Okolnosť, že vodič okrem vedenia motorového vozidla v čase právoplatne uloženého zákazu takúto činnosť vykonávať, jazdil taktiež pod vplyvom alkoholu je potrebné zohľadniť taktiež pri ukladaní trestu za skutok právne posudzovaný ako prečin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 odsek 1 písm. d) Tr. zák.

Orgány činné v trestnom konaní sa nezriedka musia vysporiadať s otázkou, ako právne posúdiť konanie vodiča spočívajúce vo vedení motorového vozidla s hladinou alkoholu aspoň 0,4762 mg/l nameranou dychovou skúškou (1 promile alkoholu v krvi), ktorý pri takejto jazde spôsobí dopravnú nehodu, majúcu za následok vznik škody na cudzom majetku nedosahujúcej výšku väčšej škody v zmysle § 125 ods.1 Tr. zák. (najmenej 2.660 eur) a pri ktorej nevzniknú ani zranenia inej osoby dosahujúce aspoň intenzitu ublíženia na zdraví podľa § 123 ods. 2 Tr. zák. V súvislosti s právnym posúdením popísaných skutkových okolností sa možno stretnúť s názorom, podľa ktorého ide o konanie vodiča napĺňajúce znaky prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 1 Tr. zák. a súčasne o postihnuteľné ako priestupok proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky podľa § 22 ods. 1 písm. g) zákona o priestupkoch.

S takýmto názorom sa autor taktiež nestotožňuje. Vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu s vyššie alkoholu v dychu 0,4762 mg/l (konanie zakladajúce trestno-právnu zodpovednosť) totiž predstavuje jeden skutok s následkom, ktorým je spôsobenie dopravnej nehody, hoci pri nej nevznikla väčšia škoda na cudzom majetku ani ujma na zdraví dosahujúca aspoň intenzitu ublíženia na zdraví osoby odlišnej od páchateľa. Konanie, ktorým páchateľ napĺňa znaky prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 1 Tr. zák. v súvislosti s vedením motorového vozidla, spočíva vo vedení motorového vozidla s hladinou alkoholu v dychu aspoň 0,4762 mg/l. Samotná dopravná nehoda, ktorú spôsobia vodiči vedúci motorové vozidlo s hladinou alkoholu v dychu aspoň 0,4762 mg/l je nepochybne prinajmenšom čiastočne dôsledkom ovplyvnenia vodičov alkoholom. Už z tejto okolnosti vyplýva, že je zachovaná jednota skutku medzi konaním, ktoré spočíva vo vedením motorového vozidla s hladinou alkoholu s hladinou alkoholu v dychu aspoň 0,4762 mg/l a následkom, ktorý tvorí vzniknutá dopravná nehoda, hoci pri nej nie je spôsobená majetková škody vo výške aspoň 2.660 eur, ani ujma na zdraví v intenzite ublíženia na zdraví osoby odlišnej od páchateľa. Okrem toho vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu a spôsobenie dopravnej nehody pri vedení vozidla (bez ohľadu na výšku spôsobenej škody a následok na zdraví) je opodstatnené považovať za jedno konanie, ktoré spája činnosť vodiča, ktorou je vedenia motorového vozidla. Bez konania spočívajúceho vo vedení motorového vozidla by neboli naplnené ani znaky skutkovej podstaty prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 1 Tr. zák. a ani by nevznikol následok, ktorý je znakom skutkovej podstaty priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky podľa § 22 ods. 1 písm. g) zákona o priestupkoch.

Prijatie názoru, že samotné vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu s vyššie uvedenou hladinou alkoholu predstavuje jeden skutok a spôsobenie dopravnej nehody rovnakým páchateľom pri takomto vedení vozidla, bez vzniku väčšej škody na cudzom majetku a bez vzniku zranení inej osoby dosahujúcich aspoň intenzitu ublíženia v zmysle § 123 ods. 2 Tr. zák., tvorí samostatný skutok, by malo za následok nutnosť určiť aj moment, kedy sa tieto dva skutky od seba oddeľujú, teda dokedy konanie vodiča vedúceho vozidlo pod vplyvom alkoholu predstavuje ešte skutok napĺňajúci znaky prečinu a od ktorého momentu sa už jedná o priestupok proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky. To reálne ani nie je možné.

Okrem toho prijatie názoru, že vedenie motorového vozidla s hladinou alkoholu v dychu aspoň 0,4762 mg/ predstavuje samostatný skutok a spôsobenie dopravnej nehody bez vzniku väčšej škody a spôsobenia ublíženia na zdraví inej osobe tvorí samostatný skutok, by znamenalo, že aj pri prečine ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods.3 písm. c) Tr. zák. by bolo nutné

považovať samotné vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu za jeden skutok a spôsobenie dopravnej nehody takým vodičom so vznikom väčšej škody na cudzom majetku alebo so spôsobením ublíženia na zdraví inej osobe za ďalší skutok. Nie je totiž dôvodné použiť právnu kvalifikáciu skutku ako kritérium pre určenie, či určitá udalosť (konanie a následok) predstavuje jeden alebo dva skutky. Nemá logiku na jednej strane považovať za dva skutky jazdu pod vplyvom alkohol a spôsobenie dopravnej nehody, pri ktorej nevznikla väčšia škoda na cudzom majetku ani ublíženie na zdraví inej osoby a na druhej strane považovať za jeden skutok jazdu pod vplyvom alkoholu a spôsobenie dopravnej nehody, pri ktorej vznikla na cudzom majetku väčšia škoda alebo aspoň ublíženie na zdraví inej osoby.

Na základe vyššie uvedeného je preto dôvodné vyvodiť záver, že popísanými skutkovými okolnosťami vodič spácha len jeden skutok, ktorý je potrebné posudzovať ako prečin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods.1 Tr. zák., prípadne podľa § 289 ods. 4Tr. zák., (ak vedie prostriedok hromadnej dopravy). Okolnosť, že páchateľ spôsobil aj dopravnú nehodu, je dôvodné zohľadniť pri ukladaní trestu.

Pokiaľ ide o porušenie iných ustanovení zákona o cestnej premávke, na ktorých protiprávnosť sa vyžaduje súčasné vedenie motorového vozidla (napríklad nepoužitie svetelného znamenia o zmene smeru jazdy pri odbočovaní, prekročenie maximálnej dovolenej rýchlosti jazdy, obsluhovanie motorového vozidla počas vedenia vozidla a pod.), taktiež tieto predstavujú totožný skutok so súčasným vedením motorového vozidla pod vplyvom alkoholu s hladinou alkoholu v dychu aspoň 0,4762 mg/l, zakladajúcim znaky prečinu ohrozenie pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. Tr. zák. Jednotu skutku v naznačených prípadoch zachováva čiastočne spoločné konanie, ktorým je vedenie motorového vozidla. Bez toho, aby páchateľ viedol motorové vozidlo by sa nedopustil ani konania zakladajúceho znaky priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky (napr. nepoužitie svetelného znamenia o zmene smeru jazdy pri odbočovaní, prekročenie maximálnej dovolenej rýchlosti jazdy, obsluhovanie motorového vozidla počas vedenia vozidla), ani prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods.1 Tr. zák.

Obdobné úvahy sa vzťahujú tiež na prečin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods.1 písm. d) Tr. zák., ktorého sa páchateľ dopustí tým, že vedie motorové vozidlo v čase, keď mu plynie trest zákazu činnosti viesť motorové vozidlá uložený súdom alebo sankcia zákazu takejto činnosti uložená správnym orgánom. Taktiež v tomto prípade konanie, ktorým páchateľ napĺňa znaky vyššie uvedeného prečinu, spočíva vo vedení motorového vozidla. Preto aj spôsobenie dopravnej nehody zo strany vodiča pri vedení motorového vozidla v čase plynúceho zákazu činnosti, tvorí jeden skutok s prečinom marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods.1 písm. d) Tr. zák., pričom jednotu skutku zachováva čiastočne spoločné konanie, ktorým je vedenie motorového vozidla.

V tejto súvislosti je nutné podotknúť, že ak páchateľ vedie motorové vozidlo v čase zákazu činnosti viesť motorové vozidlá a súčasne zapríčiní dopravnú nehodu s ublížením na zdraví inej osobe (a poruší dôležitú povinnosť uvedenú v § 158 Tr. zák.) alebo so spôsobením ťažkej ujmy na zdraví inej osobe, jeho konanie je potrebné posudzovať ako jednočinný súbeh trestných činov marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods.1 písm. d) Tr. zák. a ublíženia na zdraví podľa § 158 Tr. zák., resp. marenia výkonu úradného rozhodnutia § 348 ods.1 písm. d) Tr. zák. a ublíženia na zdraví podľa § 157 Tr. zák. Nie je preto dôvodné posudzovať za rovnakých okolností dopravnú nehodu, ktorá by inak mala byť len priestupkom, ako odlišný skutok od vedenia motorového vozidla v čase plynúceho zákazu činnosti viesť motorové vozidlá.

Obdobne porušenie iných ustanovení zákona o cestnej premávke, ktorých protiprávnosť predpokladá súčasné vedenie motorového vozidla, inak zakladajúce znaky priestupku, tvorí jeden skutok s prečinom marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods.1 písm. d) Tr. zák., ak oba tieto delikty majú čiastočne spoločné konanie, ktorým je vedenie motorového vozidla, bez ktorého by sa páchateľ nedopustil ani priestupku uvedeného v § 22 zák. zákona o priestupkoch, ani prečinu uvedeného v § 348 ods.1 písm. d) Tr. zák.

Naopak, ak páchateľ zaviní dopravnú nehodu skutkom zakladajúcim znaky trestného činu a nezotrvá na mieste dopravnej nehody až do príchodu policajta alebo sa na toto miesto bezodkladne nevrátil po poskytnutí alebo privolaní pomoci, alebo po ohlásení dopravnej nehody, spácha dva

samostatné skutky. Prvým zo skutkov je zavinenie dopravnej nehody napĺňajúce znaky trestného činu a druhým skutkom je nezotrvanie na mieste dopravnej nehody do príchodu policajta bez vrátenia sa na miesto nehody po poskytnutí alebo privolaní pomoci alebo po ohlásení dopravnej nehody, zakladajúce znaky priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky podľa § 22 ods. 1 písm. b) zákona o priestupkoch. Vyššie uvedený názor je odvoditeľný taktiež z judikatúry vzťahujúcej sa na skutkovo obdobné trestné činy. V zmysle R 8/1984 ak je páchateľ stíhaný preto, lebo ako vodič motorového vozidla pri dopravnej nehode spôsobil inému z nedbanlivosti ujmu na zdraví a potom tejto osobe neposkytol potrebnú pomoc, ide o dva samostatné skutky.

Záver

Pri posudzovaní, či je zachovaná totožnosť skutku medzi skutkovými okolnosťami zakladajúcimi znaky trestného činu spáchaného v doprave a protizákonným konaním, ktoré v prípade samostatnosti skutku napĺňa znaky priestupku je potrebné vychádzať z rovnakých kritérií ako pri posudzovaní, či viaceré trestní činy sú spáchané v jednočinnom alebo viacčinnom súbehu. Použitie odlišných kritérií by nebolo právne, ani logicky odôvodniteľné. Skutkovou okolnosťou majúcou vedúcou k záveru o zachovaní totožnosti skutku spáchaného v doprave bude spravidla konanie, ktorým je vedenie vozidla.

Resumé

Medzi najspornejšie otázky vyskytujúce sa v trestno-právnej praxi patrí posudzovanie zachovania totožnosti skutku medzi skutkovými okolnosťami zakladajúcimi znaky trestného činu spáchaného v doprave a protizákonným konaním, ktoré v prípade samostatnosti skutku napĺňa znaky priestupku. Pritom ide problematiku nesporne významnú, majúcu vplyv na postih páchateľa. Vzhľadom na názorové rozdiely pri posudzovaní konkrétnych prípadov doposiaľ nedošlo ku sformulovaniu všeobecnejších a prevažnou časťou právnej praxe akceptovaných zásad, podľa ktorých by mohli byť posudzované konkrétne prípady. Autor príspevku vyjadruje názor, podľa ktorého zásady pre riešenie konkrétnych prípadov spadajúcich do rozoberanej problematiky, majú byť zhodné so zásadami, na základe ktorých sa posudzuje, či viaceré trestné činy sú spáchané v jednočinnom alebo viacčinnom súbehu. Autor v rámci analýzy konkrétnych prípadov zaujíma argumentmi podložené stanovisko k zachovaniu totožnosti skutku, identifikuje niektoré, z jeho pohľadu nesprávne názory, ktoré sa v rámci predmetnej problematiky vyskytujú a uvádza dôvody, pre ktoré sa s konkrétnym názorom nestotožňuje.

Resumé

The most disputable questions occurring in the penal practical experience entail the assessment of identical facts of crime among matters of facts constituting elements of a road traffic offence and unlawful conduct that in the case of autonomy of a fact accomplish elements of an administrative delict. And yet it is a matter indisputably significant having an impact on the offender´s sanction. With respect to differences of opinion regarding the consideration of particular cases there has been no verbalisation of more general and by a predominant part of legal practice accepted principles, according to which such particular cases could be considered. The author of the article is of the opinion that principles for solution of particular cases falling within the dealt set of problems have to be congruent with the principles on the basis of which it is considered whether several crimes were committed as a joinder of offences or multiple offences. Within his analysis of specific cases the author takes a stand supported by relevant arguments on preservation of the identical facts of crime, identifies from his point of view incorrect views that occur within the respective set of problems and states reasons for which he cannot identify himself with the specific view.

Zoznam použitých zdrojov:

Judikatúra súdov

- R 8/1984
- R t 5/88

- Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 30. januára 1996, sp. zn. 8Tz 207/95

Právne predpisy

- zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov
- zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
- zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
- zákona č. 8/2009 Z. z. ocestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Protokolu č. 7 k Dohovoru oochrane ľudských práv azákladných slobôd dojednanému v Ríme 4. novembra 1950

Kontaktné údaje:
JUDr. Remig Kubička
Kontaktná adresa:
Kuklovská 64
841 05 Bratislava
t. č. 0905 825 013
e-mail: remigkubicka@gmail.com
prokurátor
Okresná prokuratúra Bratislava IV
Hanulova 9/A
840 11 Bratislava

TRESTNÁ ZODPOVEDNOSŤ INSIDER – TRADINGU A JEHO SANKCIONOVANIE[1]

Dr.h.c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.[2]
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky.
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

doc. JUDr. Marek KORDÍK, LL.M., PhD.[3]
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky.
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Anotácia: *Príspevok sa zaoberá analýzou a komentárom k skutkovej podstate zneužívania informácii v obchodnom styku podľa ustanovenia §265 TZ a to jednak vo vzťahu k fyzickej osobe, ale i k právnickej osobe.*
Kľúčové slová: *trestná zodpovednosť, insider trading, zneužívanie informácií, obchodný styk, fyzická osoba, právnická osoba.*

Annotation: *The contribution deals with the analyses of the criminal responsibility of insider trading towards the natural person as well the legal person.*
Keywords: *criminal responsibility, insider trading, misuse of information, commercial relationship, natural person, legal person.*

Je potrebné zdôrazniť, že v uplynulých desiatich rokov nebola za tento trestný čin stíhaná žiadna fyzická osoba, z uvedeného vyplýva, že taktiež žiadna fyzická osoba nebola za tento trestný čin odsúdená. Od účinnosti zákona č. 91/2016 Z.z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb v znení neskorších predpisov (ďalej len ZoTZPO) nebola za tento trestný čin stíhaná ani žiadna právnická osoba.

V zmysle §265 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „TZ“)*kto neoprávnene použije informáciu dosiaľ verejne neprístupnú, ktorú získal vo svojom zamestnaní, povolaní, postavení alebo vo svojej funkcii a ktorej zverejnenie podstatne ovplyvňuje rozhodovanie v obchodnom styku, a uskutoční alebo dá podnet na uskutočnenie zmluvy alebo operácie na organizovanom trhu cenných papierov alebo tovaru, alebo kto neoprávnene použije dôvernú informáciu podľa osobitného predpisu alebo kto takú dôvernú informáciu nepovolanej osobe vyzradí, potrestá sa odňatím slobody až na štyri roky.*

Objektom tohto ustanovenia je ochrana podmienok hospodárskej súťaže. Ochrana podľa tohto ustanovenia sa poskytuje tzv. privilegovaným informáciám, ku ktorým má niekto prístup z titulu zamestnania, funkcie, povolania alebo postavenia, ku ktorým ho nemajú ostatné subjekty, ktoré sa pohybujú na v obchodnom styku, alebo trhu cenných papierov alebo komodít

Objektívna stránka tohto trestného činu spočíva alternatívne v:

- neoprávnenom použití informácie ktorú získala osoba vo svojom zamestnaní, povolaní, postavení alebo funkcii a ktorej zverejnenie podstatne ovplyvňuje rozhodovanie v obchodnom styku a súčasne sa vyžaduje, aby na základe takejto informácie uskutočnila osoba, ktorá informáciu získala, sama alebo dala podnet na uskutočnenie zmluvy alebo operácie na organizovanom trhu cenných papierov alebo tovarov. Ide o tzv. „poskytovanie a obchodovanie s „insider“ informáciami.

Obchodovanie na burze a burzové špekulácie sú založené na odhade vývoja cien, ponuky a dopytu po cenných papieroch alebo komoditách na určitom organizovanom trhu. Tento odhad sa

[1] Tento príspevok vznikol s podporou grantu VEGA „Právna ochrana účastníkov ekonomicko-právnych vzťahov s akcentom na trestnoprávnu ochranu veriteľov“ č. 1/0907/16.
[2] Autorka je hlavnou riešiteľkou grantu VEGA „Hodnotenie a implementácie a budúceho vývoja sankčného mechanizmu po 10 rokoch účinnosti trestných kódexov“ č VEGA 1/0542/17.
[3] Autor je spoluriešiteľom grantu VEGA „Právna ochrana účastníkov ekonomicko-právnych vzťahov s akcentom na trestnoprávnu ochranu veriteľov“ č. VEGA č. 1/0907/16.

vytvára na základe dostupných informácii, ktoré majú zaistiť rovnosť obchodníkov a investorov z hľadiska ich podstupovaného rizika.

Pod pojmom informácia, ktorá nie je doposiaľ verejne prístupná, sa rozumie informácia, o ktorej sa jeden alebo viaceré subjekty dozvedeli skôr, ako ostatné subjekty obchodovania na trhu s cennými papiermi alebo komoditami (informácia o vývoji úrokových sadzieb, zamestnanosti, deficite, emisii štátnych dlhopisov, poskytnutia úverov, resp. štátnych záruk, zlúčenie alebo rozdelenie spoločnosti, výsledky auditu a kontroly hospodárenia, záväzok ochrany informácii podľa § 271 ObZ, zmena obchodovaných kurzov a pod.), avšak ktorá z povahy veci bude neskôr zverejnená.

O verejne neprístupnú informáciu nepôjde, ak sa jedná napr. o odbornú informáciu, ktorá síce všeobecnej verejnosti známa nie je, ale v určitej odbornej, resp. vedeckej komunite, resp. kruhoch o tejto informácii „odborná verejnosť“ vie napr. formou publikácie, prednášky, výstupu z projektu a pod. Súčasne je nutné zdôrazniť, že táto informácia nemusí mať charakter obchodného tajomstva, bankového tajomstva, poštového tajomstva, telekomunikačného tajomstva alebo daňového tajomstva.

V zmysle § 30 ods. 2, ods. 3 Zákona o Komoditnej burze za dôvernú informáciu sa považuje akákoľvek presná informácia, ktorá sa priamo alebo nepriamo týka komodity alebo komoditného derivátu obchodovaného na komoditnej burze, ak informácia nie je verejne známa a jej uverejnenie by mohlo významne ovplyvniť kurz komodity, ktorej sa informácia týka. Za dôvernú informáciu sa považuje tiež informácia týkajúca sa osôb oprávnených zúčastniť sa na komoditných obchodoch, ak táto informácia nie je verejne známa, súvisí s komoditným obchodom a jej uverejnenie by mohlo osobe, ktorej sa informácia týka, spôsobiť značnú ujmu.

Súčasne táto informácia musí mať povahu, ktorá podstatne ovplyvňuje alebo môže ovplyvniť rozhodovanie v obchodnom styku. Musí ísť teda o informáciu, ktorá má určitý ekonomický, resp. hospodársky potenciál a dá sa využiť na obohatenie či prospech alebo spôsobenie škody inému subjektu. I keď to z povahy tohto trestného činu nebude častým javom, skutková podstata tohto trestného činu nevylučuje ani spôsobenie škody. Najmä ak by sa jednalo o konanie, ktorým je v zmysle § 21 ods. 3, ods. 4 Zákona o burze cenných papierov tzv. manipulovanie s trhom, kurzom cenného papiera alebo iného finančného nástroja alebo o manipuláciu komoditného obchodu v zmysle § 32 Zákona o komoditnej burze. Skutočnosť, že v tomto ustanovení nie je jasne vyjadrený úmysel konania, taktiež komplikuje výklad odseku 2, pretože v zmysle § 265 ods. 2 TZ, musí páchateľ konať s úmyslom uvedeným v odseku 1, ktorý nie je špecifikovaný.

Použitím informácie sa má na mysli podnet alebo uskutočnenie zmluvy alebo operácie na organizovanom trhu cenných papierov alebo tovaru. Využitím takejto informácie získava páchateľ neoprávnenú komparatívnu výhodu.

Pod pojmom operácia sa má na mysli v zmysle § 3 ods. 4 Zákona o burze cenných papierov najmä burzový obchod, ktorým je kúpa alebo predaj cenných papierov alebo iných finančných nástrojov na regulovanom trhu burzy alebo komoditný burzový obchod, ktorým je v zmysle § 2 ods. 3, písm. a) Zákona o komoditnej burze kúpa a predaj komodít a komoditných derivátov na komoditnej burze na burzovom zhromaždení alebo mimo komoditnej burzy za podmienok určených zákonom, stanovami komoditnej burzy, burzovými pravidlami, ak je cena z tohto obchodu zaznamenaná príslušným orgánom komoditnej burzy, alebo pomocný obchod v zmysle § 2 ods. 3, písm. b) Zákona o komoditnej burze uzavieraný na komoditnej burze, ktorý súvisí s komoditami, najmä poistná zmluva, zmluva o uskladnení, zmluva o preprave vecí a zasielateľská zmluva.

Obchodovať na burze, ako regulovanom trhu môže v zmysle § 19 Zákona o burze cenných papierov výlučne člen burzy a Národná Banka Slovenska. ˇV zmysle § 20 Zákona o cenných papieroch môže byť členom burzy len obchodník s cennými papiermi alebo zahraničný obchodník s cennými papiermi, banka alebo zahraničná banka a iná osoba, ak

a) je odborne spôsobilá na obchodovanie na burze podľa požiadaviek určených burzou v burzových pravidlách,
b) spĺňa organizačné požiadavky určené burzou v burzových pravidlách,
c) má dostatočné zdroje na úlohy spojené s členstvom vrátane finančných požiadaviek na zabezpečenie vyrovnania burzových obchodov určených burzou.

V zmysle § 2 ods. 7 Zákona o komoditnej burze osobami oprávnenými na komoditné obchody sú:

a) akcionári komoditnej burzy;
b) obchodník s komoditami;
c) obchodník s cennými papiermi;
d) právnické osoby zriadené zákonom na účel regulácie trhu komodít alebo vytvárania a ochraňovania štátnych hmotných rezerv.

Pod pojmom zmluva sa majú na mysli najmä jednotlivé zmluvy podľa Zákona o cenných papieroch v zmysle § 30 a nasl. Zmluva o kúpe cenných papierov, Komisionárska zmluva o obstaraní kúpy alebo predaja cenného papiera, Mandátna zmluva o obstaraní kúpy alebo predaja cenného papiera, Zmluva o sprostredkovaní kúpy alebo predaja cenného papiera a Zmluva o pôžičke cenného papiera.

Podmienkou trestnosti skutku podľa § 265 ods. 1, 1. alinea TZ je skutočnosť je, že k použitiu verejne neprístupnej informácie dôjde výlučne na organizovanom trhu. Nemôže teda ísť o akékoľvek miesto, kde sa stretáva ponuka s dopytom, na ktorom dochádza k uzatvoreniu zmlúv, Táto možnosť sa vzťahuje až na druhé dve alternatívy v rámci §265 ods.1.

Pod pojmom organizovaný trh sa má na mysli regulovaný trh v zmysle § 3 Zákona o Burze cenných papierov, ktorým je mnohostranný systém organizovaný organizátorom regulovaného trhu na účely spájania alebo umožnenia spájania záujmov viacerých osôb nakupovať a predávať finančné nástroje v rámci systému a v súlade s pevne určenými pravidlami spôsobom, ktorého výsledkom je uzavretie obchodu s finančnými nástrojmi prijatými na obchodovanie podľa pravidiel tohto systému a ktorý funguje pravidelne a v súlade s týmto zákonom. V podmienkach Slovenskej republiky je to Trh kótovaných cenných papierov/ kótovaný hlavný trh/ kótovaný paralelný trh/ kótovaný nový trh a regulovaný voľný trh prevádzkovaný Burzou cenných papierov a hlavný trh a vedľajší trh prevádzkovaný Komoditnou burzou.

Uvedeného konania v zmysle § 265 ods. 1 sa možno dopustiť aj na regulovaných trhoch v Európskej únii, pretože nie je rozhodujúce, kde dôjde k uvedenej operácii, resp., na ktorej burze je subjekt registrovaný. V rámci Európskej únie sú regulovanými trhmi:

a) Amtlicher Handel (hlavný trh) a Geregelter Freiverkehr (kótovaný paralelný trh) v Rakúsku;
b) Bourse de valeurs mobilieres de Bruxelles (Euronext Brussels)/ Le marché „Eurolist by Euronext/ Le marché „Trading Facility/ Le Marché des Instruments dérivés aLe marché secondaire hors bourse des obligations linéaires, des titres scindés et des certificats de trésorerie v Belgicku;
c) Официален пазар (hlavný trh) a Неофициален пазар (vedľajší trh) v Bulharsku;
d) Cyprus Stock Exchange (Cyperský trh cenných papierov) na Cypre;
e) Hlavný trh, Vedľajší trh, Voľný trh, Hlavný trh RM systému v Českej republike;
f) Kobenhavns Fondsbors/ trh akcií,/ trh dlhopisov,/ trh derivátov, XtraMarket – schválený trh nekótovaných cenných papierov investičných združení (UCITS) a združení na osobitné účely a Dansk Autoriseret Markedsplads A/S (Danish Authorised Market Place Ltd. (DAMP) – schválený dánsky trh) [schválený trh = pravidelné obchodovanie s cennými papiermi, ktoré spĺňajú podmienky na obchodovanie v Dánsku;
g) Arvopaperipörssi (Burza cenných papierov)/ Põhinimekiri (Hlavný zoznam)/ Investorinimekiri (Zoznam investorov)/ Võlakirjade nimekiri (Zoznam dlhových nástrojov)/ Fondiosakute nimekri (Zoznam podielových listov fondov) a Finantsins, Reguleeritud turg (Regulovaný trh)a Vabaturg (Voľný trh) v Estónsku;
h) Arvopaperipörssi (Burza cenných papierov), Päälista (hlavný zoznam podielových a dlhových nástrojov), Pre-lista ja ML-markkina (paralelné zoznamy, pre- zoznamy a zoznam maklérov podielových a dlhových nástrojov) vo Fíinsku;
i) Eurolist by Euronext Euronext Paris (1 – -3) Proposition de l'Autorité des des marchés financiers (AMF) (cf. Proposition de l'Autorité des marchés financiers (AMF) a MATIF a MONEP vo Francúzsku;
j) Börse Berlin-Bremen (Amtlicher Handel, Geregelter Markt), Düsseldorfer Börse (Amtlicher Handel, Geregelter Markt), Frankfurter Wertpapierbörse (Amtliche Markt, Geregelter Markt),

Eurex Deutschland 4. Eurex Frankfurt AG, Hanseatische Wertpapierbörse Hamburg (Amtlicher Markt, Geregelter Markt, Startup market), Niedersächsische Börse zu Hannover (Amtlicher Markt, Geregelter Markt), Börse München (Amtlicher Markt, Geregelter Markt), Baden-Württembergische Wertpapierbörse (Amtlicher Markt, Geregelter Markt), Risk Management Exchange Hannover (Geregelter Markt),European Energy Exchange v Nemecku;

k) Burza cenných papierov v Aténach (Organizátor trhu)/ trh cenných papierov/ trh derivátov, Elektronický vedľajší trh cenných papierov a (HDAT –- trh dlhových nástrojov) v Grécku;
l) Budapesti Értéktőzsde Zrt. (Burza cenných papierov v Budapešti)/ (Sekcia podielových cenných papierov)/ Hitelpapír Szekció (Sekcia dlhových cenných papierov)/ Származékos Szekció (Sekcia derivátov)/Áru szekció (Sekcia komodít) v Maďarsku;
m) Hlavný zoznam Írskej burzy cenných papierov v Írsku;
n) Elektronický akciový trh (Mercato Telematico azionario) (MTA)/ STAR segmento dell' MTA/ MTF segmento dell' MTA/ MTA International segmento dell' MTAa Elektronický trh s derivátmi cenných papierov (Mercato Telematico dei Securitised derivatives (SeDeX),Elektronický trh s dlhopismi (Mercato Telematico delle Obbligazioni) (MOT)/ DomesticMOT segmento del MOT/ EuroMOT segmento del MOT, MTAX Market, MTAX After-Hours Market (mimoburzový trh) TAH a TAHX,Mercato Expandi,Trh s derivátmi (Mercato degli strumenti derivati IDEM per la negoziazione degli strumenti finanziari previsti dall' art. 1, comma 2, lettere f) e i) del d. lgs. 24 febbraio 1998, n. 58, Veľkoobchodný trh so štátnymi cennými papiermi (MTS), Trh BONDVISION pre veľkoobchodné obchodovanie so štátnymi cennými papiermi cez internet, Veľkoobchodný trh s dlhopismi spoločností a medzinárodných organizácií,TLX v Taliansku;
o) Burza cenných papierov v Rige v Lotyšsku;
p) Hlavný zoznam Burzy cenných papierov vo Vilniuse,I-zoznam Burzy cenných papierov vo Vilniuse,Zoznam dlhových cenných papierov Burzy cenných papierov vo Vilniuse v Litve;
q) Bourse de Luxembourg: hlavný zoznam v Luxembursku;
r) Burza cenných papierov Malty na Malte;
s) Hotovostný trh Euronext Amsterdam:/ Eurozoznam Amsterdam atrh s derivátmi Euronext Amsterdam v Holandsku;
t) Rynek podstawowy (hlavný trh), Rynek równolegly (paralelný trh), Rynek Papierów Wartosciowych CeTO (regulowany rynek pozagieldowy) (CeTO regulovaný) trh v Poľsku;
u) Eurolist by Euronext Lisbon (Hlavný kótovaný trh), Mercado de Futuros e Opçőes (trh trhu a dohľad nad ním) s termínovanými obchodmi a opciami),MEDIP – Mercado Especial de Dívida Pública (zvláštny trh pre verejný dlh);
v) Borzni trg (burzový trh), Prosti trg (voľný trh), Trg uradnih vzdrževalcev likvidnosti državnih vrdnostnih papirjev (trh pre úradných tvorcov trhu so štátnymi cennými papiermi) v Slovinsku;
w) Bolsas de Valores (všetky obsahujú segment hlavného trhu, segment vedľajšieho trhu a segment nového trhu)/ Bolsa de Valores de Barcelona/ Bolsa de Valores de Bilbao;/ Bolsa de Valores de Madrid/ Bolsa de valores de Valencia, Mercados oficiales de Productos Finacieros Derivados, Mercado MFAO de Futuros del Aceite de Oliva,AIAF Mercado de Renta Fija, Mercados de Deuda Pública en Anotaciones v Španielsku;
x) Stockholmsbörsen,Nordic Growth Market, Aktietorget vo Švédsku;
y) Domestic Market (domáci trh), Gilt Edged and Fixed Interest Market (Trh s vládnymi dlhopismi a cennými papiermi s pevným úrokom) International Retail Service (Medzinárodná retailová služba, regulovaný segment), International Order Book (Medzinárodná kniha objednávok, regulovaný segment), International Bulletin Board (Medzinárodná výveska, regulovaný segment – iba kniha objednávok), Dutch Trading Service (Holandská obchodná služba, iba kniha objednávok), The London International Financial Futures and Options Exchange (LIFFE) (Londýnska medzinárodná burza futures a opcií), LIFFE Administratíva a managment, Regulated Market Segment for SMI securities (Regulovaný trhový segment pre

cenné papiere SMI), Regulated Market Segment for pan-European securities (Regulovaný trhový segment paneurópskych cenných papierov), EDX vo Veľkej Britániii;

z) Spotový regulovaný trh – BVB a Regulovaný trh s derivátmi – BMFMS v Rumunsku;

aa) Verđbréfaţing Íslands hf. (Kauphöll Íslands. – hlavný trh) Tilboðsmarkaður VŢÍ (regulovaný mimoburzový trh – trh úradne nie je na zozname) na Islande;

bb) Burza cenných papierov v Oslo/ trh podielových cenných papierov/ trh derivátov/ trh dlhopisov v Nórsku.

• *Neoprávnene použitie dôvernej informácie* podľa osobitného predpisu predstavuje druhú alternatívnu skutkovú podstatu a znamená akékoľvek nakladanie alebo dispozícia s neverejnou informáciou, ktorá je v rozpore so zákonom, alebo vnútorným predpisom, upravujúcim nakladanie.

Vo vzťahu k trestnej zodpovednosti právnickej osoby, neoprávnené použitie dôvernej informácie predpokladá aktívne konanie v mene, prospech, prostredníctvom právnickej osoby, ktoré spočíva vo faktickom využívaní potenciálu dôvernej informácie osobami uvedenými v §4 ods.1, ods. 2 ZoTZPO. Samotná skutočnosť, že subjekt uvedenú informáciu získa, hoc neoprávnene, a ďalej ju nevyužíva, len ju uchová, samo -osebe nezakladá trestnú zodpovednosť fyzickej alebo právnickej osoby. Trestné je až použitie uvedenej informácie, pričom je irelevantné, či ide o použitie v podnikaní, hospodárskej sfére alebo súkromnom živote, ktorý nesúvisí s podnikaním (napr. využívanie chránenej a dôvernej receptúry, používanie neoprávnene získanej zákazníckej databázy, použitie dôvernej informácie o akvizícii atď.). Pričom aj pre túto alternatívu platí, že informácia je spôsobilá významne ovplyvniť správanie v obchodnom styku.

Vzhľadom na skutočnosť, že dôvernosť a oprávnenosť použitia musí upravovať v zmysle tohto ustanovenia všeobecne záväzný predpis, ustanovením § 265 ods. 1, ods. 2 nie je chránené neoprávnené používanie alebo zverejňovanie informácii, ktoré sú za dôverné označené výlučne v Dohodách o nezverejňovaní a nesprístupnení informácii (NDA –- Non disclosure agreements) alebo v Pravidlách nakladania s informáciami v dátových úložiskách (tzv. Pravidlá dataroomu) a nemajú presah do zákonom chránených informácii. Podmienkou trestnosti skutku podľa tejto alinei § 265 ods. 1 TZ je skutočnosť je, že k použitiu verejne neprístupnej informácie dôjde inde než na organizovanom trhu. Môže teda ísť o akékoľvek aktívne využívanie potenciálu informácie.

• *Vyzradenie dôvernej informácie nepovolanej osobe* predstavuje tretiu alternatívnu skutkovú podstatu môže spočívať jednak v sprístupnení, alebo zverejnení takej informácie osobe, ktorá nie je oprávnená, ale taktiež je potrebné sem zahrnúť i prípad, kedy sa dôverná informácia sprístupní síce oprávnenej osobe, avšak vo väčšom rozsahu, než osoba potrebuje na plnenie svojich úloh (napr. osoba vybaví požiadavku na sprístupnenie údajov o určitom zákazníkovi tak, že zašle dotyčnej osobe prístupové heslá k celej zákazníckej databáze, alebo jej zašle celú zákaznícku databázu), alebo na čas, ktorý nie je nevyhnutne potrebný na splnenie pracovnej alebo inej úlohy. Pričom aj pre túto alternatívu platí, že informácia je spôsobilá významne ovplyvniť správanie v obchodnom styku.

Pre posúdenie pričítateľnosti trestného činu zneužívania informácii v obchodnom styku podľa § 265 ods. 1 TZ je potrebné v rámci trestného stíhania preukázať, v mene koho konala, prostredníctvom koho konala a v koho prospech konala osoba uvedená v § 4 ods. 1, ods. 2 ZoTZPO. Pričom nie je vylúčená situácia, že osoba bude konať v mene jednej právnickej osoby, v rámci jej činnosti, dokonca jej prostredníctvom, avšak v prospech inej právnickej osoby, ktorá bude „konkurenciou“. Toto rozlíšenie je potrebné pre správne určenie zodpovedného subjektu, ktorý „koristil“ zo spáchaného trestného činu. Pri nedostatočnom rozlišovaní tohto zodpovednostného vzťahu by v praxi mohla nastať situácia, že by sa tento trestný čin pričítal právnickej osobe, ktorá je súčasne vlastníkom dôvernej informácie, a teda má skôr postavenie poškodeného v trestnom konaní.

Pre pričítateľnosť trestného činu zneužívania informácii v obchodnom styku podľa § 265 ods. 1 TZ právnickej osobe sa vyžaduje, aby právnická osoba prostredníctvom osôb v zmysle § 4 ods. 1.ods. 2 ZoTZPO vo svojom mene, vo svoj prospech alebo v rámci jej činností alebo jej prostredníctvom:

a) neoprávnene použila informáciu, ktorá nie je doposiaľ verejne prístupná a ktorú získala osoba v zmysle § 4 ods. 1 ZoTZPO vo svojom zamestnaní, povolaní, postavení alebo funkcii a ktorej zverejnenie podstatne ovplyvňuje rozhodovanie v obchodnom styku a súčasne
   - aby na základe takejto informácie uskutočnila osoba, ktorá informáciu získala, sama alebo dala podnet na uskutočnenie zmluvy alebo operácie na organizovanom trhu cenných papierov alebo tovarov osobe podľa § 4 ods. 2 ZoTZPO.
b) neoprávnene použila dôvernú informáciu v rozpore so zákonom prostredníctvom osôb uvedených v §4 ods.1 ZoTZPO
c) vyzradila dôvernú informáciu neoprávnenej osobe prostredníctvom osôb uvedených v §4 ods.1 ZoTZPO.

Je pritom irelevantné, pre posúdenie pričítateľnosti trestného činu právnickej osobe, či fyzická osoba v zmysle § 4 ods. 1 ZoTZPO, vedela, že uvedená informácia má neverejný „insiderský" charakter, alebo nie , alebo či vedela, že používa informáciu neoprávnene, alebo ju sprístupňuje nepovolanej osobe.

Pre posúdenie pričítateľnosti trestného činu právnickej osobe či fyzickej osobe v zmysle § 4 ods. 2 ZoTZPO je relevantné, či zo strany nadriadených osôb nebola zabezpečená kontrola, dohľad nad podriadenými osobami, pričom ak by bol zabezpečený náležitý dohľad alebo náležitá kontrola, podriadená osoba podľa § 4 ods. 2 TZPO by postupovala s primeranou opatrnosťou a starostlivosťou alebo by vedela, resp. mala vedieť, alebo že:

a) neoprávnene použila informáciu, ktorá nie je doposiaľ verejne prístupná a ktorú získala osoba v zmysle § 4 ods. 1, ods. 2 ZoTZPO vo svojom zamestnaní, povolaní, postavení alebo funkcii a ktorej zverejnenie podstatne ovplyvňuje rozhodovanie v obchodnom styku a súčasne
   - -aby na základe takejto informácie uskutočnila osoba, ktorá informáciu získala, sama
   - alebo na podnet osoby v zmysle § 4 ods. 1 ZoTZPO na uskutočnenie zmluvy alebo operácie na organizovanom trhu cenných papierov alebo tovarov.
b) neoprávnene použila dôvernú informáciu v rozpore so zákonom prostredníctvom osôb uvedených v §4 ods.2 ZoTZPO
c) vyzradila dôvernú informáciu neoprávnenej osobe prostredníctvom osôb uvedených v §4 ods.2 ZoTZPO.

Subjekt tohto trestného činu je špeciálny. Pre pričítateľnosť tohto trestného činu sa vyžaduje, aby osoba, ktorá sa dopustila, trestného činu, môže byť výlučne fyzická osoba, ktorá získala informáciu doposiaľ verejne neprístupnú z titulu svojej funkcie, povolania, postavenia, zamestnania a následne sama alebo dala podnet na uskutočnenie zmluvy alebo operácie na organizovanom trhu cenných papierov alebo tovarov v mene, prostredníctvom, v rámci činnosti alebo v prospech právnickej osoby. Do tejto kategórie spadajú i zákonní alebo zmluvní zástupcovia, akými sú prokuristi, právni, resp. daňoví zástupcovia atď.

Avšak s poukazom na znenie samotnej skutkovej podstaty je možné pripustiť i taký výklad, že právnická osoba sa ho nemôže dopustiť ako páchateľ. V zmysle § 6 ods. 3 ZoTZPO je podľa nášho názoru prípustný výklad, že by bola právnická osoba za tento trestný čin zodpovedná vo forme účastníctva podľa § 6 ods. 3 ZoTZPO.

Jednočinný súbeh s trestným činom zneužívania právomoci verejného činiteľa podľa § 326 TZ nie je vylúčený.

Jednočinný súbeh s trestným činom zneužitia právomoci verejného činiteľa podľa § 326 TZ nie je vylúčený, pretože objekt pri oboch trestných činoch je odlišný.

Uvedený trestný čin je prečin

V zmysle § 265 ods. 2 TZ *rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto ako zamestnanec, člen štatutárneho orgánu, spoločník, podnikateľ alebo účastník na podnikaní dvoch alebo viacerých podnikov alebo právnických osôb s rovnakým alebo podobným predmetom činnosti v úmysle uvedenom v odseku 1 uzavrie alebo dá podnet na uzavretie zmluvy na úkor jednej alebo viacerých z nich.*

V tomto ustanovení je upravená druhá základná skutková podstata v § 265 TZ., ktorým je tzv. selftrading. , t.j. obchodovanie vo svoj prospech v súvislosti so zneužitím postavenia v dvoch alebo viacerých ekonomických subjektoch.

Objektom tohto trestného činu je ochrana ekonomických subjektov, hlavne v oblasti konkurencie v podnikateľskej činnosti a dôsledné dodržiavanie zákazu konkurencie.

Objektívna stránka spočíva kumulatívne v uskutočnení alebo v daní podnetu na uskutočnenie zmluvy, ktorou sa jeden alebo viacerí podnikatelia znevýhodnia resp. neoprávnene obohatia.

Pod pojmom zamestnanec sa rozumie najmä fyzická osoba, ktorá je v pracovnoprávnom vzťahu k chránenému subjektu, ktorým je jeho zamestnávateľ.

Pod pojmom člen štatutárneho orgánu sa rozumie fyzická osoba, ktorá je štatutárom chráneného subjektu (konateľ v spoločnosti s ručením obmedzeným v zmysle § 133 a nasl. ObZ, člen predstavenstva v akciovej spoločnosti v zmysle § 191 a nasl. ObZ, spoločník vo verejnej obchodnej spoločnosti v zmysle § 85 ObZ, komplementár v komanditnej spoločnosti v zmysle § 101 a nasl. ObZ , člen predstavenstva družstva v zmysle § 243 alebo § 245 ObZ).

Pod pojmom spoločník sa rozumie fyzická osoba, ktorá sa svojim vkladom má podiel na čistom imaní spoločnosti v zmysle § 61 ObZ. alebo sa tým rozumie

Pod pojmom podnikateľ sa rozumie výlučne fyzická osoba v zmysle §2 ObZ, ktorá je:

a) Zapísaná v Obchodnom registri;
b) Osobou, ktorá podniká na základe živnostenského oprávnenia;
c) Osobou, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov;
d) Osoba, ktorá vykonáva poľnohospodársku výrobu a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu

Účastníkom na podnikaní sa rozumie fyzická osoba, ktorá sa na základe určitej zmluvy alebo iného titulu zúčastňuje na podnikaní chráneného subjektu, akým je napr. prokurista v zmysle § 14 ObZ, vedúci organizačnej zložky podniku alebo vedúci podniku zahraničnej osoby podľa § 13 ods.5 ObZ, fyzická osoba, ktorá uzavrela zmluvu o tichom spoločenstve medzi ňou ako spoločníkom a podnikateľom v zmysle § 673 ObZ alebo iné fyzické osoby konajúce na základe mandátnej zmluvy, zmluvy o dielo, komisionárskej zmluvy alebo sprostredkovateľskej zmluvy atď.[4]

Pod pojmom uzavretie zmluvy sa rozumie včasná akceptácia návrhu na uzavretie zmluvy, ktorým sa stretnú prejavy vôle zmluvných strán. Tento prejav vôle musí byť dostatočne určitý a musí byť urobený vo forme, ktorú predpisuje zákon. Ak má tento prejav vôle nedostatky a nie je spôsobilý vyvolať zamýšľané účinky, je nutné takýto prejav vôle vykladať len ako podnet na uzavretie zmluvy. Ustanovenie § 128 ods.2 TZ (§ 265 ods.2 slovenského TZ- pozn. autora) chráni organizácie alebo podniky so rovnakým alebo podobným predmetom činnosti, na ktorých podnikaní sa páchateľ zúčastňuje, pred akoukoľvek zmluvou, ktorá bol uzavretá tak, že by jednu alebo viac z nich znevýhodňovala[5]

Pod pojmom podnet na uzavretie zmluvy sa rozumie jednak príkaz, žiadosť, návrh, podnet alebo iný zrozumiteľný prejav vôle, ktorého výsledkom má byť uzavretie zmluvy.

Pre trestnú zodpovednosť páchateľa sa nevyžaduje, aby bola zmluva, ktorou sa znevýhodnil jeden zo subjektov, pre ktorý bol páchateľ činný, perfektná. Na trestnosti skutku nič nemení fakt, že zmluva bola dodatočne vyhlásená súdom za neplatnú. Taktiež nie je rozhodujúce, že sa samotná zmluva neuzavrela medzi subjektmi pre ktoré je páchateľ činný ale s treťou osobou. Taktiež je irelevantné, že obsah takejto zmluvy priamo nesúvisí s predmetom činnosti subjektov pre ktoré je páchateľ činný, ale z hospodárskeho dopadu je zrejmé, že takáto zmluva znevýhodňuje alebo naopak zvýhodňuje subjekt, pre ktorý je páchateľ činný.

Subjekt tohto trestného činu je špeciálny. V zmysle § 265 ods.2 TZ je trestný len zamestnanec, štatutár, spoločník, alebo iná osoba, ktorá sa podieľa na podnikaní dvoch alebo viacerých podnikateľov, ktorí majú totožný, alebo podobný predmet činnosti.

Vzhľadom na to, že podmienkou trestnosti v zmysle tohto ustanovenia je spáchanie tohto skutku v úmysle podľa § 265 ods.1 TZ, bude veľmi problematické dodržať zásadu nullum crimen sine lege, pretože v odseku 1 spomínaného ustanovenia, nie je úmysel jasne špecifikovaný.

[4] K tomu pozri aj R NS ČR 31/2003.
[5] R NS ČR 36/2000

Pre posúdenie pričítateľnosti trestného činu zneužívania informácii v obchodnom styku podľa § 265 ods. 2 TZ je taktiež irelevantne či subjekt, ktorý sa podieľa na činnosti právnickej osoby podľa tohto odseku je samotná právnická osoba, ktorej sa bude trestný čin pričítať, alebo fyzická osoba podľa § 4 ods.1, ods.2 ZoTZPO. V prípade, že pôjde o fyzickú osobu podľa § 4 ods.1, ods. 2 ZoTZPO je potrebné v rámci trestného stíhania preukázať v mene koho konala, prostredníctvom koho konala a v koho prospech konala. Pričom nie je vylúčená situácia, že osoba bude konať v mene jednej právnickej osoby, avšak v prospech inej právnickej osoby. Pričom toto rozlíšenie je potrebné pre správne určenie zodpovedného subjektu, ktorý *„koristil"* zo spáchaného trestného činu. Inak by v praxi mohla nastať situácia, že by sa tento trestný čin pričítal právnickej osobe, ktorá je súčasne vlastníkom dôvernej informácie a teda má skôr postavenie poškodeného v trestnom konaní.
Ak páchateľ ako spoločník a konateľ stavebnej spoločnosti, ktorá bola vyhlásená za víťaza výberového konania na dodávku stavebných prác, odstúpil s uvedením zámerne nepravdivých skutočností od realizácie tejto dodávky a uzavrel s podnikom, ktorý výberové konanie vyhlásil, zmluvu dodávke týchto stavebných prác ako účastník združenia podnikateľov zaoberajúceho sa rovnakou stavebnou činnosťou, a to všetko preto, aby sa mohol vo väčšej miere podieľať na zisku z vykonaných prác, naplnil znaky skutkovej podstaty trestného činu zneužívania informácii v obchodnom styku podľa § 128 ods.2 TZ (§ 265 ods.2 slovenského TZ- pozn. autora)[6]

Pre pričítateľnosť trestného činu zneužívania informácii v obchodnom styku podľa § 265 ods. 2 TZ právnickej osobe sa vyžaduje aby právnická osoba prostredníctvom osôb v zmysle § 4 ods.1 ZoTZPO vo svojom mene, v svoj prospech alebo v rámci jej činností alebo jej prostredníctvom ako účastník na podnikaní dvoch alebo viacerých podnikov alebo právnických osôb s rovnakým alebo podobným predmetom činnosti v úmysle uvedenom v odseku 1 uzavrie alebo dá podnet na uzavretie zmluvy na úkor jednej alebo viacerých z týchto právnických osôb.

Je pritom irelevantné, pre posúdenie pričítateľnosti trestného činu právnickej osobe či fyzická osoba v zmysle § 4 ods. 1 ZoTZPO, vedela, že uvedená informácia má neverejný „insiderský" charakter, alebo nie, alebo či vedela, že informáciu používa alebo sprístupňuje neoprávnene.

Pre posúdenie pričítateľnosti trestného činu podľa § 265 ods. 2 TZ právnickej osobe je relevantné, či zo strany nadriadených osôb nebola zabezpečená kontrola, dohľad nad podriadenými osobami podľa § 4 ods. 2 ZoTZPO, pričom ak by bol zabezpečený náležitý dohľad alebo náležitá kontrola, podriadená osoba podľa §4 ods. 2 TZPO by postupovala s primeranou opatrnosťou a starostlivosťou alebo by vedela resp. mala vedieť, alebo že uzavrie alebo dá podnet na uzavretie zmluvy na úkor jednej alebo viacerých z týchto právnických osôb.

Subjekt tohto trestného činu je špeciálny. Pre pričítateľnosť tohto trestného činu sa vyžaduje, aby osoba, ktorá konala, bola výlučne fyzická osoba, ktorá získala informáciu doposiaľ verejne neprístupnú z titulu svojej funkcie, povolania, postavenia, zamestnania a následne sama alebo dala podnet na uskutočnenie zmluvy alebo operácie na organizovanom trhu cenných papierov alebo tovarov v mene, prostredníctvom, v rámci činnosti alebo v prospech právnickej osoby. Do tejto kategórie spadajú i zákonní alebo zmluvní zástupcovia, akými sú prokuristi, právni resp. daňoví zástupcovia atď. Podmienka spočívajúca v tom, že páchateľ trestného činu podľa § 128 ods.2 TZ (§ 265 ods.2 slovenského TZ – pozn. autora) je pracovníkom, členom orgánu, spoločníkom, podnikateľom, alebo účastníkom na podnikaní dvoch alebo viacerých podnikov, organizácii, nevyžaduje aby mal v oboch subjektoch rovnaké postavenie. Taktiež nie je potrebné, aby mali podniky či organizácie rovnakú právnu formu, a preto jednou z nich môže byť štátny podnik a druhou obchodná spoločnosť Vyžaduje sa, aby mali totožný, alebo podobný predmet činnosti.[7]

Avšak s poukazom na znenie samotnej skutkovej podstaty je možné pripustiť i taký výklad, že právnická osoba sa ho nemôže dopustiť ako páchateľ. V zmysle § 6 ods. 3 ZoTZPO je podľa nášho názoru prípustný výklad, že by bola právnická osoba za tento trestný čin zodpovedná vo forme účastníctva podľa § 6 ods. 3 ZoTZPO.

Pre trestnú zodpovednosť právnickej osoby sa nevyžaduje, aby bola zmluva, ktorou sa znevýhodnil jeden zo subjektov, pre ktorý bol páchateľ činný, perfektná. Na trestnosti skutku nič

[6] R NS ČR 41/1999
[7] R NS ČR 41/1999

nemení fakt, že zmluva bola dodatočne vyhlásená súdom za neplatnú. Taktiež nie je rozhodujúce, že sa samotná zmluva neuzavrela medzi subjektmi pre ktoré je páchateľ činný ale s treťou osobou. Taktiež je irelevantné, že obsah takejto zmluvy priamo nesúvisí s predmetom činnosti subjektov pre ktoré je páchateľ činný, ale z hospodárskeho dopadu je zrejmé, že takáto zmluva znevýhodňuje alebo naopak zvýhodňuje subjekt, pre ktorý je páchateľ činný.

Tento trestný čin je prečin.

V zmysle § 265 ods. 3 TZ *odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2*

a) a spôsobí ním väčšiu škodu,
b) z osobitného motívu, alebo
c) závažnejším spôsobom konania.

Prvou okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby v zmysle § 265 ods. 2 TZ je skutočnosť, že fyzická osoba páchateľ, alebo právnická osoba spôsobila konaním uvedeným v odseku 1 alebo odseku 2 väčšiu škodu. V zmysle § 125 sa väčšou škodou rozumie suma dosahujúca najmenej desaťnásobok takej sumy malej škody. Tieto hľadiská sa použijú rovnako na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu.

Druhou okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby je skutočnosť, že fyzická osoba páchateľ, alebo právnická osoba konala podľa odseku 1 alebo odseku 2 z osobitného motívu. V zmysle § 140 TZ sa osobitným motívom rozumie spáchanie trestného činu

a) na objednávku,
b) z pomsty,
c) v úmysle zakryť alebo uľahčiť iný trestný čin,
d) v úmysle spáchať trestný čin terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419,
e) z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie, alebo
f) so sexuálnym motívom.

Treťou okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby je skutočnosť, že fyzická osoba- páchateľ, alebo právnická osoba spáchal skutok v odseku 1 alebo odseku 2 závažnejším spôsobom konania. V zmysle § 138 TZ. pojmom závažnejší spôsob konania sa rozumie páchanie trestného činu:

a) so zbraňou okrem trestných činov úkladnej vraždy podľa § 144, vraždy podľa § 145, zabitia podľa § 147 a § 148, usmrtenia podľa § 149, ublíženia na zdraví podľa § 155, § 156 a § 157,
b) po dlhší čas,
c) surovým alebo trýznivým spôsobom,
d) násilím, hrozbou bezprostredného násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy,
e) vlámaním,
f) ľsťou,
g) využitím tiesne, neskúsenosti, odkázanosti alebo podriadenosti,
h) porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchateľovho zamestnania, postavenia alebo funkcie alebo uloženej mu podľa zákona,
i) organizovanou skupinou, alebo
j) na viacerých osobách.

Tento trestný čin je zločin.

V zmysle § 265 ods. 4 TZ *odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2*

a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo
b) ako člen nebezpečného zoskupenia.

Prvou okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby v zmysle § 265 ods. 4, písm. a) TZ je skutočnosť, že fyzická osoba- páchateľ alebo právnická osoba spôsobila konaním uvedeným v odseku 1 alebo odseku 2 škodu veľkého rozsahu. V zmysle § 125 sa škodou veľkého

rozsahu rozumie suma dosahujúca najmenej päťstonásobok malej škody. Tieto hľadiská sa použijú rovnako na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu.

Druhou skutočnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby v zmysle § 261 ods.4, písm. b) TZ je skutočnosť, že fyzická osoba- páchateľ alebo právnická osoba sa dopustila skutku uvedeného v odseku 1 alebo v odseku 2 ako člen nebezpečného zoskupenia. V zmysle § 141 TZ sa pojem nebezpečné zoskupenie vzťahuje na:

a) zločinecká skupina, alebo
b) teroristická skupina

Tento trestný čin je zločin.

Literatúra:

R NS ČR 36/2000

R NS ČR 31/2003.

R NS ČR 41/1999

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov;

Zákon č. 483/2001 Z.z. o bankách;

Zákon č. 747/2004 Z.z. o dohľade nad finančným trhom v znení neskorších predpisov;

Zákon č. 566/2001 Z.z. o cenných papieroch a investičných službách;

Zákon č. 429/2002 Z.z. o burze cenných papierov v znení neskorších predpisov;

Zákon č. 92/2008 Z.z. o komoditnej burze a o doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 145/1995 Z.z. o správnych poplatkoch v znení neskorších predpisov;

Prezentácia s poznámkami týkajúca sa regulovaných trhov a vnútroštátnych predpisov, ktorými sa vykonávajú príslušné požiadavky SIS (93/22/EHS) (2007/C 38/07)

Kontaktné údaje:

Dr.h.c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.
doc. JUDr. Marek Kordík, LL.M., PhD.
Právnická fakulta Univerzity Komenského
Šafárikovo nám. 6
818 06 Bratislava
Slovenská republika
marek.kordik(at)flaw.uniba.sk

TRESTNOPRÁVNE (HMOTNOPRÁVNE) NÁSTROJE OCHRANY INFORMÁCIÍ[1]

JUDr. Barbora LAMOŠOVÁ
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Informácie majú povahu nehmotných skutočností. Odovzdávajú sa ústnou, písomnou či elektronickou formou a v podmienkach súčasnej elektronickej a informačnej spoločnosti predstavujú veľmi cenný artikel. Postupne, ako vzrastala hodnota a význam informácií, formovali sa aj možnosti ich ochrany na úrovni rôznych odvetví práva. Predkladaný príspevok sa venuje možnostiam ochrany informácií prostriedkami trestného práva, pričom tieto možnosti analyzuje z pohľadu hmotnoprávneho.*
Kľúčové slová: *informácie, hmotnoprávne možnosti ochrany, trestné právo.*

Abstract: *Information has the nature of intangible facts. They are handed in oral, written or electronic form, and in the conditions of the present electronic and information society they are a very valuable piece of art. Gradually, as the value and importance of information have increased, the possibilities of their protection have also been shaped at the level of the various branches of law. The submitted contribution addresses the possibilities of information protection through criminal law, analyzing these possibilities from a substantive point of view.*
Key words: *information, substantive protection options, criminal law.*

Úvod

V rámci predkladaného článku sa zameriame na analýzu trestno-právnej ochrany informácií, ktorú zaručujú jednotlivé trestné činy ustanovené Trestným zákonom. Túto ochranu stanovuje Trestný zákon priamo alebo nepriamo. Priamu ochranu informácií si vysvetľujeme ako ochranu zaručenú jednotlivými trestnými činmi, ktorých primárnym chráneným objektom je ochrana informácií v ich jednotlivých podobách (napr. osobné údaje, utajované skutočnosti, bankové tajomstvo). Niektoré trestné činy poskytujú informáciám ochranu až sekundárne, pretože primárne sledujú za cieľ chrániť iné spoločenské vzťahy. Informácie sú sekundárnym chráneným objektom napr. pri trestnom čine krivého obvinenia (§ 345 TZ), nepravdivom znaleckom posudku, tlmočníckom úkone a prekladateľskom úkone (§ 347 TZ) a iných. Nepriama ochrana informácií vybraných druhov informácií. Zameriame sa na vybrané skutkové podstaty, pri ktorých možno hovoriť o priamej ochrane informácií nástrojmi trestného práva hmotného. Trestno-právna ochrana informácií osobného, resp. súkromného charakteru je na hmotno-právnej úrovni zabezpečovaná najmä týmito trestnými činmi: porušovanie tajomstva prepravovaných správ (§ 196 - 198 TZ), poškodzovanie cudzích práv (§ 375 - 376 TZ), neoprávnené nakladanie s osobnými údajmi (§ 374 TZ), porušenie dôvernosti ústneho prejavu a iného prejavu osobnej povahy (§ 377 TZ).

1. Porušovanie tajomstva prepravovaných správ

Tajomstvo prepravovaných správ je chránené trestným činom porušovania tajomstva prepravovaných správ, ktorého sa páchateľ môže dopustiť podľa piatich samostatných skutkových podstát uvedených v ustanoveniach § 196 až 198 TZ. Ustanovenia § 196 a § 197 TZ chránia listové tajomstvo a tajomstvo informácie prenášanej prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, pričom prvé menované ustanovenie navyše chráni aj tajomstvo neverejného prenosu počítačových dát do počítačového systému, z neho alebo v jeho rámci, vrátane elektromagnetického vyžarovania z počítačového systému, prenášajúceho takéto počítačové dáta. Ustanovenie § 198 TZ postihuje výrobu, zadovažovanie alebo prechovávanie zariadenia spôsobilého na odpočúvanie informácií prenášaných prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby.

Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu podľa § 196 ods. 1 TZ je bližšie špecifikovaná len v písm. a) tohto ustanovenia, ktoré uvádza, že konanie páchateľa pri porušení

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0521

listového tajomstva spočíva vo vyzvedaní alebo otvorení uzavretého listu alebo inej písomnosti (napr. pohľadnica) prepravovanej poštovým podnikom[2] alebo iným obvyklým spôsobom. V písm. b) a c) § 196 ods. 1 sa Trestný zákon obmedzuje len na uvedenie, že páchateľ porušil zákonom chránený objekt v znení, ako sme ho uviedli v predchádzajúcom odseku. Porušenie listového tajomstva bude spočívať predovšetkým v jeho svojvoľnom otvorení, pričom nie je dôležité či došlo k ďalšiemu oznámeniu obsahu listu. Pre subjekt a subjektívnu stránku podľa predmetného ustanovenia platí, že subjekt je všeobecný a vyžaduje sa úmyselné zavinenie.

Domnievame sa, že pri tzv. sniffingu ako jednej z foriem počítačovej kriminality by mohlo dôjsť k porušeniu tajomstva informácie prenášanej prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby a tajomstva neverejného prenosu počítačových dát do počítačového systému, z neho alebo v jeho rámci, vrátane elektromagnetického vyžarovania z počítačového systému, prenášajúceho takéto počítačové dáta. Sniffing predstavuje „neoprávnené odpočúvanie, resp. zachytávanie komunikácie na sieti, ktorého účelom je monitoring diania na sieti, zachytávanie hesiel, čítanie cudzích emailov, správ a pod.“[3]

Trestný čin podľa ustanovenia § 196 ods. 2 TZ sa môže dopustiť páchateľ, ktorým je výhradne zamestnanec poskytovateľa poštovej služby alebo elektronickej komunikačnej služby, a to tak, že sa úmyselne dopustí činu podľa § 196 ods. 1 TZ, umožní jeho spáchanie (napr. dovolí inej osobe vziať si uzavretý list alebo písomnosť, pozmení alebo potlačí (neoprávnene upraví písomnosť formou tlače písomnosť alebo správu podanú prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby. Ďalej možno trestno-právne postihovať páchateľa, ktorý sa dopustil trestného činu podľa § 197 ods. 1 TZ. Spomínané ustanovenie, v porovnaní s ustanovením § 196 ods. 1 TZ, poskytuje informáciám širšie koncipovanú ochranu, keď chráni listové tajomstvo a tajomstvo informácie prenášanej prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby nielen počas ich prepravy, resp. prenosu, ale aj následne po doručení. Rovnako však platí, že k narušeniu tohto chráneného záujmu muselo prísť v čase prepravy, resp. prenosu týchto tajomstiev. Ďalším zásadným rozdielom je úmysel, ktorým musí byť v tomto prípade spôsobenie škody inému alebo zadováženie neoprávneného prospechu sebe či inému. Konanie bude konkrétne spočívať v prezradení alebo využití tajomstva. O prezradenie pôjde najmä vtedy, ak páchateľ s obsahom tajomstva oboznámi tretiu osobu odlišnú od adresáta. Za využitie tajomstva by bolo možné považovať napr. situáciu, kedy by páchateľ so zištných dôvodov, na ktoré by inak nemal nárok, ľubovoľným spôsobom uplatnil znalosť takéhoto tajomstva. Spáchať trestný čin podľa § 197 ods. 1 môže ktorákoľvek trestne zodpovedná fyzická osoba (všeobecný subjekt).

V ustanovení § 197 ods. 2 TZ sa opätovne stretávame so subjektom špeciálnym, ktorým bude zamestnanec poskytovateľa poštovej služby alebo elektronickej komunikačnej služby, ktorý spácha trestný čin, ak sa dopustí činu podľa § 197 ods. 1 TZ alebo umožní inému, aby takýto čin spáchal. Vyžadovať sa bude úmyselné zavinenie.

Obe vyššie analyzované ustanovenia (§ 196 a 197 TZ) obsahujú v kvalifikovanej skutkovej podstate tri okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby, a to spôsobenie značnej škody (t.j. škody od 26 600 €), spôsobenie činu z osobitného motívu (napr. na objednávku, z pomsty) alebo závažnejším spôsobom konania (napr. ľsťou).

Ustanovenie § 198 TZ patrí medzi predčasne dokonané trestné činy, nakoľko postihuje páchateľa za to, že ešte len vyrobí, zadováži si alebo prechováva zariadenie spôsobilé na odpočúvanie informácií prenášaných prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, bez ohľadu na to či ho aj reálne použije a informácie získa. Takýmto zariadením môže byť tzv. sniffer – počítačový program, prípadne hardwarová súčiastka spôsobilá zachytiť a uchovať dáta prechádzajúce sieťou alebo jej časťou.[4] Trestný zákon ďalej stanovuje, že vyššie špecifikované konanie musí byť v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom, musí byť úmyselné a môže sa ho dopustiť ktokoľvek.

---

[2] Pod poštovým podnikom sa rozumie v zmysle § 7 ods. 1 zákona o poštových službách „podnikateľ, ktorý poskytuje jednu alebo viacero poštových služieb alebo poštový platobný styk“. Ku dňu 1. januára 2013 bolo v zmysle § 19 zákona o poštových službách zaregistrovaných 22 poštových podnikov, medzi nimi aj Slovenská pošta, a.s..

[3] LUKIČ, L. 2012. Základné formy počítačovej kriminality. [online]. [cit. 2012-12-20]. Dostupné na internete: <http://www.najpravo.sk/clanky/zakladne-formy-pocitacovej-kriminality.html?print=1#Citácie a poznámky>.

[4] LUKIČ, L. 2012. Základné formy počítačovej kriminality. [online]. [cit. 2012-12-20]. Dostupné na internete: <http://www.najpravo.sk/clanky/zakladne-formy-pocitacovej-kriminality.html?print=1#Citácie a poznámky>.

Hoci výroba, zadováženie či prechovávanie zariadenia spôsobilého na odpočúvanie informácií prenášaných prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby indikujú akúsi prípravnú fázu na spáchanie trestného činu spôsobom ustanoveným v § 196 a § 197 TZ, nebráni to tomu, aby bol páchateľ potrestaný za splnenia podmienok aj za konanie podľa § 198 TZ a zároveň, ak také zariadenie použije, aj za konanie ustanovené v niektorom z ustanovení § 196 a § 197 TZ. Za obe konania podľa § 196 a § 197 TZ by však súčasne potrestaný byť nemohol, nakoľko druhé menované ustanovenie je voči prvému vo vzťahu špeciality, teda je jednočinný súbeh týchto trestných činov vylúčený.

2. Neoprávnené nakladanie s osobnými údajmi

Žijeme v dobe technologického pokroku, ktorý so sebou prináša nespočetné množstvo pozitív a uľahčuje nám našu existenciu. Ruka v ruke s týmto pokrokom však rastie aj vynaliezavosť a možnosti ľudí, ako využiť, resp. skôr zneužiť údaje iných osôb vo svoj prospech. Každé zneužitie osobných údajov znamená pre „obeť" nepríjemné či už imateriálne, ale najčastejšie materiálne následky. Neopatrná manipulácia s osobnými dokladmi, poskytnutie osobných údajov cez telefón dôveryhodne znejúcej osobe či registrácia na nezabezpečenej internetovej stránke, to všetko môže vyústiť do neoprávneného nakladania s osobnými údajmi, ktoré možno kvalifikovať ako trestný čin podľa § 374 TZ. Na to je však nevyhnutné, aby došlo k naplneniu nižšie uvedených znakov tohto trestného činu.

Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu neoprávneného nakladania s osobnými údajmi spočíva v porušení povinnosti ustanovenej všeobecne záväzným právnym predpisom. Takýmto predpisom je najmä zákon o ochrane osobných údajov, ktorý ukladá povinnosti subjektom spracúvajúcim osobné údaje (napr. v § 6). Existuje však celý rad ďalších osobitných právnych predpisov, ktoré ustanovujú v súvislosti s osobnými údajmi povinnosť mlčanlivosti. Vzhľadom na skutočnosť, že cirkevná povinnosť mlčanlivosti nie je ustanovená zákonom, na duchovných sa ustanovenie § 374 TZ vzťahovať nebude.[5]

Okrem porušenia povinnosti ustanovenej všeobecne záväzným predpisom, sa musí páchateľ dopustiť aj neoprávneného poskytnutia (odovzdania), sprístupnenia (oznámenia, umožnenia prístupu) alebo zverejnenia (publikovania, vystavenia na verejnosti):

- osobných údajov zhromaždených o inom v súvislosti s výkonom verejnej moci alebo uplatňovaním ústavných práv, alebo
- osobných údajov získaných o inom v súvislosti s výkonom svojho povolania, zamestnania alebo funkcie.

Subjekt trestného činu neoprávneného nakladania s osobnými údajmi je podľa vyššie uvedeného bodu (i) všeobecný, podľa bodu (ii) sa vyžaduje špeciálny subjekt, ktorým je osoba disponujúca osobnými údajmi iného získanými v súvislosti s výkonom svojho povolania, zamestnania alebo funkcie. Spáchať tento trestný čin je možné len úmyselne.

Prísnejšie sa potrestá páchateľ, ktorý sa dopustí vyššie uvedeného konania za predpokladu, že týmto činom spôsobí vážnu ujmu na právach osoby, s ktorej údajmi neoprávnené nakladal (napr. škoda na dobrej povesti), dopustí sa ho verejne (napr. v televíznom vysielaní) alebo závažnejším spôsobom konania (napr. po dlhší čas, na viacerých osobách).

3. Poškodzovanie cudzích práv

S právom na ochranu informácií osobného a súkromného charakteru súvisí s účinnosťou od roku 2006 zavedený trestný čin poškodzovania cudzích práv podľa § 376 TZ. Predmetné ustanovenie poskytuje ochranu dokumentom, ktoré sú uchovávané v súkromí. K porušeniu tajomstva dokumentov uchovávaných v súkromí dochádza v trestnom konaní najmä pri porušení ustanovení § 99 – 102 TP týkajúcich sa oprávnenosti vykonania domovej prehliadky či osobnej prehliadky. Bližšie sa týmto inštitútom budeme venovať v rámci štvrtej kapitoly diplomovej práce.

Páchateľ sa dopustí trestného činu podľa § 376 TZ pri kumulatívnom naplnení nasledovných predpokladov:

[5] ČENTÉŠ, J. a kol. 2006. Trestný zákon s komentárom Žilina : Poradca podnikateľa, 2006. s. 475

- neoprávnene poruší tajomstvo listiny alebo inej písomnosti, zvukového záznamu, obrazového záznamu alebo iného záznamu, počítačových dát alebo iného dokumentu uchovávaného v súkromí iného, a
- zverejní (napr. sám uverejní na internete) alebo sprístupní (najmä umožní prístup neoprávnenej osobe) vyššie uvedené dokumenty tretej osobe, resp. ich iným spôsobom použije (napr. vyhotoví kópie), a
- spôsobí týmto konaním inému vážnu ujmu na právach.

Čo bude považované za vážnu ujmu na právach bude treba posúdiť ad hoc najmä s prihliadnutím na okolnosti prípadu, povahu ujmy či vzniknuté následky. Z konštrukcie skutkovej podstaty tohto trestného činu je zrejmé, že sa bude vyžadovať na jeho spáchanie úmyselné zavinenie, pričom dopustiť sa ho môže ktokoľvek (všeobecný subjekt).

Zavedenie tohto trestného činu do Trestného zákona hodnotíme zaiste pozitívne, nakoľko sa čoraz častejšie objavujú prípady zneužitia súkromných (a často aj intímnych) fotografií či videonahrávok predovšetkým zo strany bývalých partnerov, ktoré sú rozširované po sociálnych sieťach a spôsobilé spochybniť vážnosť a dobré meno poškodených osôb.

4. Porušenie dôvernosti ústneho prejavu a iného prejavu osobnej povahy

Trestný čin porušenia dôvernosti ústneho prejavu a iného prejavu osobnej povahy zakotvený v ustanovení § 377 TZ bol do právneho poriadku zavedený až rekodifikovaným Trestným zákonom, hoci mnohé trestné kódexy štátov Európskej únie ho obsahovali už skôr. Sleduje sa ním najmä zaistenie ochrany ústnych prejavov alebo iných prejavov osobnej povahy, ktoré neboli adresované verejnosti. Takéto zachytenie je prípustné za dodržania podmienok ustanovených v § 114 TP pri vyhotovovaní obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, ak by tieto mali byť významné pre trestné konanie.[6]

Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu podľa § 377 TZ vyžaduje, aby neverejne prednesené slová alebo iný prejav osobnej povahy:

- boli neoprávnene zachytené na záznamovom zariadení, t.j. zachytené bez súhlasu dotknutej osoby na záznamovom zariadení ako napr. diktafón alebo videokamera, a
- boli sprístupnené tretej osobe, resp. iným spôsobom použité, a
- v dôsledku takéhoto konania vznikla dotknutej osobe vážna ujma na jej právach.

„Ustanovenie postihuje všetky prípady, kedy sú pred úzkym okruhom ľudí zaznamenané vyjadrenia hovoriacej osoby prostredníctvom tajného zvukového záznamu alebo obrazovo-zvukového záznamu a následne sa sprístupnia verejnosti na internete. Znak „neoprávnenosti“ znamená v kontexte tohto ustanovenia, že páchateľ koná protiprávne, t. z. predovšetkým bez zákonného dovolenia alebo čo len konkludentného súhlasu hovoriaceho.“[7]

Ochrana prejavov osobnej povahy je zaručená aj právnou úpravou obsiahnutou v Občianskom zákonníku, ktorý v ustanovení § 12 uvádza, že prejavy osobnej povahy možno vyhotovovať a používať len s privolením dotknutej osoby. Ďalej uvádza, že takéto privolenie nebude potrebné, ak sa záznamy použijú primeraným spôsobom pre úradné účely alebo vedecké a umelecké účely (vtedy hovoríme o tzv. zákonnej licencii). Za vyhotovenie a použitie určitého substrátu s registrovanou osobnostnou hodnotou na úradné účely sa považuje napr. použitie listiny pri dokazovaní v konaní, vytvorenie podobizne osoby za účelom jej evidencie. O registrácii prejavov osobnosti na vedecké a umelecké účely pôjde najmä pri tlačovom, filmovom, rozhlasovom a televíznom spravodajstve. Na oprávnenosť podávania informácií zo strany novinárov teda možno aplikovať práve ustanovenie § 12 ods. 3 OZ, ktoré inak býva označované aj ako tzv. zákonná spravodajská licencia. Z uvedeného vyplýva, že voči podávaniu informácií zo strany novinárov nie je smerovaný trestný čin porušovania

[6] TITTLOVÁ, M., KURUCOVÁ, Z.: Information and their protection are not just criminal means.In: Verchovenstvo prava ta pravova deržava : materialy mižnarodnoji naukovo-praktičeskoji konferenciji.- Užgorod : Užgorodskij nacionaľnyj univeristet, 2017, s. 214-225

[7] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA a kol. 2010. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 1284

dôvernosti ústneho prejavu a iného prejavu osobnej povahy podľa § 377 TZ. Výkon tzv. spravodajskej licencie v zmysle zbierania informácií v súlade s právnym predpisom[8] môže založiť okolnosť vylučujúcu protiprávnosť v zmysle § 28 TZ ako výkon práva a povinnosti.

Uvedené tvrdenia si dovolíme v krátkosti demonštrovať aj na azda doposiaľ mediálne najznámejšom prípade z posledného obdobia, kedy bolo vedené trestné stíhanie vo veci prečinu porušenia dôvernosti ústneho prejavu a iného prejavu osobnej povahy. Podstatou tohto prípadu bolo vyšetrovanie údajne neoprávneného zachytenia osobného prejavu istej sudkyne (táto bola aj oznamovateľkou trestného činu) na nahrávke, ktorá bola následne zverejnená v istom značne kritickom filmovom dokumente o stave slovenského súdnictva. Podozrivou v tejto veci bola filmárka Zuzana Piussi, ktorej však nebolo napokon vznesené obvinenie, naopak, dňa 18.1.2013 došlo k zastaveniu trestného stíhania vo veci z dôvodu, že skutok nie je trestným činom a nebol daný dôvod na postúpenie veci. Z uvedeného možno dovodiť záver, že ak skutok nebol trestným činom, nemohlo dôjsť k naplneniu podmienok kladených na posudzovanie činu ako činu trestného, a to protiprávnosti a/alebo znakov skutkovej podstaty trestného činu. Tu sa opäť dostávame k skutočnostiam uvádzaným vyššie, kde sme deklarovali, že výkon tzv. spravodajskej licencie môže za určitých okolností znamenať okolnosť vylučujúcu protiprávnosť v dôsledku ktorej sa nebude jednať o trestný čin. Pre úplnosť si dovolíme uviesť, že oznamovateľka podala voči uzneseniu o zastavení trestného stíhania sťažnosť, o ktorej bude rozhodovať prokurátor.

5. Ochrana informácií ekonomického charakteru

V nasledujúcich častiach budeme venovať pozornosť vybraným trestným činom, ktorých primárnym objektom je záujem na ochrane informácií majúcich prevažne ekonomický charakter, resp. súvisiacich s podnikaním. Oba tieto trestné činy sú trestnými činmi hospodárskymi zaradené z hľadiska systematiky Trestného zákona medzi trestné činy proti hospodárskej disciplíne. Informáciám, ktorým poskytuje za naplnenia skutkových znakov trestného činu ochranu trestné právo, zaručuje v istej miere ochranu tiež civilné právo prostredníctvom negatórnych, zdržovacích či reivindikačných žalôb alebo správne právo v priestupkovom konaní.

Ohrozenie obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva

Trestno-právna ochrana informácií charakteru obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva je zaistená v podobe trestného činu podľa § 264 TZ. Objektom tohto trestného činu sú vyššie spomínané tajomstvá, ktoré sme bližšie obsahovo pozitívne i negatívne vymedzili v druhej kapitole diplomovej práce pri jednotlivých druhoch informácií majúcich ekonomický charakter. Nepochybne, správne vymedzenie a kvalifikovanie určitých skutočností, ktoré majú byť chránené ako tajomstvo v zmysle príslušných právnych predpisov, je nevyhnutné na to, aby sme mohli dôjsť k záveru, že došlo k naplneniu jedného z obligatórnych znakov skutkovej podstaty trestného činu – objektu.

Konštrukcia objektívnej stránky trestného činu ohrozenia obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva podľa § 264 TZ je sčasti rovnaká ako objektívna stránka trestného činu ohrozenia utajovanej skutočnosti podľa § 319 TZ a ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti podľa § 353 TZ. Pri všetkých týchto trestných činoch totiž konanie páchateľa spočíva vo vyzvedaní určitých chránených skutočností s úmyslom vyzradiť ich nepovolanej osobe, resp. v ich úmyselnom vyzradení. Aká osoba bude osobou nepovolanou stanovujú najmä právne predpisy chrániace jednotlivé druhy tajomstiev podľa § 264 TZ, ktoré zväčša pozitívne vymedzujú subjekty oprávnené sa s chráneným tajomstvom oboznamovať, t. z. výkladom a contrario dospejeme k záveru, ktoré osoby možno považovať za nepovolané. Vyzvedanie treba ponímať ako každé úmyselné konanie smerujúce k získaniu informácií chránených prostredníctvom tajomstva. Za vyzradenie sa považuje sprístupnenie chránených informácií nepovolaným osobám, pričom nezávisí na spôsobe ich vyzradenia.

[8] Súlad s právnym predpisom je ovplyvnený najmä dvoma faktormi, a to primeranosťou použitia zákonnej licencie z hľadiska rozsahu a spôsobu jej použitia a prípadného rozporu medzi použitím a oprávneným záujmom dotknutej osoby a tiež účelom použitia zákonnej licencie.

Z dikcie objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu uvedenej v § 264 TZ vyplýva zároveň subjektívna stránka tohto trestného činu, na ktorý sa vyžaduje úmyselné zavinenie. „Pre trestnú zodpovednosť páchateľa sa teda vyžaduje, aby vedel, že informácie, ktoré vyzvedá alebo vyzrádza tvoria predmet obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného alebo daňového tajomstva“.[9] Subjekt tohto trestného činu je všeobecný.

Ustanovenie § 264 TZ obsahuje dve kvalifikované skutkové podstaty, ktoré sprísňujú potrestanie páchateľa v zmysle možnej dĺžky odňatia jeho slobody. Predpokladom na takéto prísnejšie potrestanie páchateľa je spôsobenie väčšej škody, t.j. min. 2 660 €, spáchanie činu z osobitného motívu (napr. na objednávku, z pomsty) alebo závažnejším spôsobom konania, ktorý pri trestnom čine ohrozenia obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva podľa § 264 TZ prichádza do úvahy predovšetkým pri porušení dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchateľovho zamestnania, postavenia alebo funkcie. Druhá kvalifikovaná podstata umožňuje potrestanie páchateľa trestom odňatia slobody v rozmedzí siedmych až dvanástich rokov, ak sa dopustí trestného činu v zmysle § 264 ods. 1 TZ a spôsobí škodu veľkého rozsahu, t.j. min. 133 000 €, bude konať ako člen zločineckej alebo teroristickej skupiny, alebo ho spácha za krízovej situácie.

Pre úplnosť si dovolíme podotknúť, že úmyselné vyzradenie obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva nemusí vždy zakladať výlučne trestnoprávnu zodpovednosť. Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch totiž postihuje menej závažné konania odporujúce zákonu, pri ktorých dôjde k úmyselnému vyzradeniu skutočností, na ktoré sa vzťahuje povinnosť mlčanlivosti, ako priestupky na úseku podnikania. Sankciou za takýto priestupok bude uloženie pokuty až do výšky 3 319 €.

Zneužívanie informácií v obchodnom styku

Predmetom ustanovenia § 265 TZ je trestný čin zneužívania informácií v obchodnom styku, ktorý je tvorený dvoma samostatnými skutkovými podstatami. Ustanovenie § 265 ods. 1 TZ má za účel zaistiť rovnaké podmienky hospodárskej súťaže v kontexte využívania tzv. privilegovaných (insider) informácií ku ktorým nemajú všetky subjekty rovnaký prístup. Za insider informácie sú považované informácie o verejne obchodovanej spoločnosti, ktoré by mohli byť využiteľné v prospech investora.56 Ustanovenie § 265 ods. 2 TZ sleduje ochranu podnikov pred takým neoprávneným využitím informácií, ktoré by mali za následok ich znevýhodnenie voči konkurencii.

V zmysle § 265 ods. 1 TZ sa na vyvodenie trestnej zodpovednosti predpokladá kumulatívne naplnenie nasledovných skutočností:

- neoprávnené použitie informácie dosiaľ verejne neprístupnej,
- získanie takejto informácie v zamestnaní, povolaní, postavení alebo funkcii,
- zverejnenie takejto informácie je spôsobilé podstatne ovplyvniť rozhodovanie v obchodnom styku, t. z., že informácia musí mať určitý potenciál využiteľný na obohatenie, prospech, spôsobenie škody a pod.,
- na podklade takejto informácie dôjde k uskutočneniu, resp. podaniu podnetu na uskutočnenie zmluvy alebo operácie na organizovanom trhu cenných papierov (burza cenných papierov) alebo tovaru (komoditná burza).

Z hľadiska subjektívnej stránky skutkovej podstaty tohto trestného činu sa vyžaduje úmyselné zavinenie, pričom úmysel v ustanovení § 265 TZ nie je presne vymedzený. Páchateľom sa môže stať len osoba disponujúca insider informáciou, ktorá ju získala z titulu svojho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie. Páchateľmi tohto trestného činu sú najmä finančníci a osoby s vysokým postavením vo významných podnikoch disponujúci citlivými informáciami.

Druhá základná skutková podstata trestného činu zneužívania informácií v obchodnom styku upravená v ustanovení § 265 ods. 2 TZ má za cieľ zabezpečiť ochranu podnikov pri nedodržaní zákazu konkurencie vyplývajúcej z Obchodného zákonníka. Istými informáciami tu disponuje zamestnanec, člen štatutárneho orgánu, spoločník, podnikateľ alebo účastník na podnikaní (napr. prokurista, tichý spoločník), pričom takéto informácie využije na uzatvorenie zmluvy, resp. danie

[9] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA a kol. 2010. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. Praha : C. H. Beck, 2011. s. 725.

podnetu na uzatvorenie zmluvy na úkor jednej alebo viacerých spoločností. Právna perfektnosť takejto zmluvy, jej obsah sú irelevantné pre založenie trestno-právnej zodpovednosti, musí však byť zrejmé, že znevýhodňuje alebo naopak zvýhodňuje určitý subjekt.[10]

Za problematické považujeme pri trestnom čine podľa § 265 ods. 2 TZ preukazovanie úmyslu. Zákonodarca tu odkazuje na úmysel uvedený v ustanovení § 265 ods. 1 TZ, avšak v tomto ustanovení úmysel nie je explicitne a jasne uvedený. Akým spôsobom sa potom súdy vyporiadavajú so zásadou nullum crimen sine lege je minimálne otázne.

Páchateľ tohto trestného činu musí byť v pozícii zamestnanca, člena štatutárneho orgánu, spoločníka, podnikateľa alebo osoby účastnej na podnikaní, pričom sa zároveň musí podieľať na podnikaní dvoch alebo viacerých podnikov s totožným alebo obdobným predmetom podnikania, t.j. pôjde o subjekt špeciálny.

Za okolnosti, pri ktorých prichádza do úvahy uloženie prísnejšieho trestu, sa považuje spôsobenie väčšej škody, resp. škody veľkého rozsahu, osobitný motív konania, závažnejší spôsob konania alebo spáchanie tohto trestného činu ako člen nebezpečného zoskupenia.

6. Ochrana informácií súvisiaca s počítačovou kriminalitou

Celosvetové rozšírenie internetu a následné prekračovanie hraníc dát prinieslo do národných právnych systémov jednotlivých štátov závažné problémy. Najviac viditeľnými sa stali v oblasti trestného práva, pretože toto má na rozdiel od iných oblastí práva najsilnejšie korene v príslušnej národnej kultúre. Často sa hovorí, že postihovanie trestných činov súvisiacich s kyber kriminalitou nie je národným, ale globálnym problémom, ktorý je možné vyriešiť len medzinárodnými dohovormi.[11]

Z dôvodu nadnárodného rozmeru rozmáhajúcej sa počítačovej kriminality sa začali hľadať riešenia narastajúcich (nielen finančných) problémov s ňou spojených aj na úrovni medzinárodnej, a to najmä na pôde Rady Európy, Európskej únie, NATO, Interpolu a pod.. Slovenská republika s platnosťou odo dňa 1.5.2008 pristúpila k Dohovoru o počítačovej kriminalite, na základe ktorého sa zaviazala k prijatiu viacerých opatrení na vnútroštátnej úrovni, vrátane opatrení v oblasti trestného práva hmotného.

Práve na podklade Dohovoru o počítačovej kriminalite bol do nášho právneho poriadku zavedený typický a zároveň jediný počítačový trestný čin v jeho čistej podobe – poškodenie a zneužitie záznamu na nosiči informácií, ktorému sa budeme bližšie venovať v nasledujúcej kapitole. Trestný zákon obsahuje viacero trestných činov, ktoré súvisia či už priamo alebo nepriamo s počítačovou kriminalitou, a ktoré zároveň sledujú za cieľ okrem iného i ochranu informácií. Jedná sa napr. o trestný čin porušovania autorského práva, krádeže, neoprávneného nakladania s osobnými údajmi, ohrozenia obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva, skresľovania údajov hospodárskej a obchodnej evidencie, vyzvedačstvo a iné. Pre obmedzený rozsah práce sa budeme venovať len niektorým z nich.

7. Ochrana utajovaných skutočností

Trestno-právnu ochranu utajovaných skutočností zaisťuje Trestný zákon prostredníctvom trestných činov vyzvedačstva (§ 318 TZ), ohrozenia utajovanej skutočnosti (§ 319 a 320 TZ) a ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti (§ 353 TZ) (ďalej aj ako „trestné činy súvisiace s ochranou utajovaných skutočností“). Tieto trestné činy poznali v modifikovanej podobe aj predchádzajúce Trestné zákony. Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon ako aj zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon obsahovali trestné činy vyzvedačstva a ohrozenia štátneho tajomstva. Druhý menovaný Trestný zákon navyše až do roku 1990 obsahoval aj trestný čin vyzvedačstva a ohrozovania štátneho tajomstva na škodu štátu svetovej socialistickej sústavy.

V nasledujúcom texte uvedieme vo všeobecnosti komparáciu trestných činov súvisiacich s ochranou utajovaných skutočností, a to v kontexte ich zaradenia v osobitnej časti Trestného zákona

[10] STIFFEL, H., TOMAN, P., SAMAŠ, O. 2010. Trestný zákon. Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010. s. 587.

[11] HILGENDROF, E. 2004. Crime, Law and the Internet. In Analyse & Kritik. 2004, roč. 26, č. 1. s. 303

či jednotlivých znakov skutkovej podstaty trestného činu. V krátkosti objasníme vzťahy medzi týmto trestnými činmi z hľadiska ich vzájomnej špeciality a subsidiarity a priblížime tiež okolnosti zániku trestnosti. Dovolíme si tiež objasniť pojmy obsiahnuté v jednotlivých skutkových podstatách trestných činov, nakoľko ich správne a úplne pochopenie je nevyhnutné nato, aby bolo možné dôjsť k záveru, že spáchaný čin možno kvalifikovať ako čin trestný. Z hľadiska systematiky Trestného zákona patrí trestný čin vyzvedačstva a ohrozenia utajovanej skutočnosti medzi trestné činy proti republike, konkrétne proti bezpečnosti republiky (siedma hlava, druhý diel osobitnej časti Trestného zákona). Trestný čin ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti sa radí medzi trestné činy proti poriadku vo verejných veciach, konkrétne medzi iné formy rušenia činnosti orgánov verejnej moci (ôsma hlava, piaty diel osobitnej časti Trestného zákona). Na tomto mieste považujeme za potrebné zdôrazniť, že pred rekodifikáciou Trestného zákona, t.j. za účinnosti zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon, boli trestné činy vyzvedačstva a ohrozenia utajovanej skutočnosti zaradené do prvej hlavy, druhého oddielu osobitnej časti Trestného zákona a trestný čin ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti do tretej hlavy, piateho oddielu osobitnej časti Trestného zákona. Vzhľadom na skutočnosť, že systematika osobitnej časti Trestného zákona a poradie hláv by malo vyjadrovať priority trestno-právnej ochrany, možno pozorovať v tomto smere výrazný posun zapríčinený nielen politickými, ale aj hodnotovými zmenami v spoločnosti. Z hľadiska hierarchie a dôležitosti ochrany spoločenských vzťahov je dnes na poprednom mieste život, zdravie, sloboda a ľudská dôstojnosť jednotlivca, pričom záujmy štátu ustupujú do istej miery do úzadia.

Spoločným objektom týchto trestných činov je ochrana utajovaných skutočností v záujme bezpečnosti a ochrany záujmov Slovenskej republiky[12], resp. iného štátu, medzinárodnej organizácie, nadnárodnej organizácie alebo združenia štátov, na ochranu záujmov ktorých sa Slovenská republika zaviazala (ďalej aj ako „ochrana utajovaných skutočností“). Pri trestných činoch vyzvedačstva a ohrozenia utajovanej skutočnosti sú chráneným objektom utajované skutočnosti so stupňom utajenia Prísne tajné a Tajné, pri trestnom čine ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti sa jedná a utajované skutočnosti so stupňom utajenia Dôverné alebo Vyhradené.

Spomínané trestné činy chránia nielen záujmy Slovenskej republiky, ale aj záujmy iných subjektov, ktoré Slovenská republika chráni na základe svojho záväzku vyplývajúceho z medzinárodnej zmluvy alebo z členstva v medzinárodnej organizácii, nadnárodnej organizácii alebo v združení štátov. Medzinárodnú organizáciu pritom možno definovať ako „spoločenstvo štátov vybavené vlastnými orgánmi a právomocami, ktoré je trvalo činné a pôsobí v súlade s medzinárodným právom“[13]. Za medzinárodnú organizáciu sa považuje napr. OSN, Interpol či Rada Európy. Pod pojmom nadnárodná organizácia treba rozumieť Európsku úniu ako organizáciu sui generis. Dovolíme si však konštatovať, že vzhľadom na skutočnosť, že po prijatí Lisabonskej zmluvy bola Európskej únii explicitne priznaná medzinárodnoprávna subjektivita, a teda sa stala medzinárodnou organizáciou, možno pojem „nadnárodná organizácia“ považovať za obsolentný. Za združenie štátov považuje doc. Polák napr. vojensko-politické zoskupenie známe pod skratkou NATO, prof. Klučka NATO radí medzi medzinárodné organizácie pokrývajúce oblasť vojenských vzťahov.

Objektívna stránka skutkovej podstaty spomínaných trestných činov predstavuje konanie páchateľa spočívajúce vo vyzvedaní utajovanej skutočnosti príslušného stupňa, v zbieraní údajov obsahujúcich utajovanú skutočnosť alebo vo vyzradení utajovanej skutočnosti, pričom adresátom vyzvedanej, zozbieranej, resp. vyzradenej utajovanej skutočnosti je cudzia moc, cudzí činiteľ alebo nepovolaná osoba.

V trestnom práve sa uplatňuje zásada štátnej suverenity, ktorá okrem iného znamená, že štát bude disponovať na svojom štátnom území určitou jurisdikciou. Jeho jurisdikcia bude daná najmä nad vlastnými občanmi, resp. osobami s trvalým pobytom na jeho území. Uvedené však neplatí absolútne, čoho dôkazom je aj ustanovenie § 5a TZ, ktoré rozširuje osobnú a územnú pôsobnosť Trestného zákona. Ustanovenie § 5a TZ býva inak označované aj ako tzv. zásada ochrany a jeho

[12] GREGUŠOVÁ, D. a kol. 2005. Právo informačných a komunikačných technológií. Bratislava : STU, 2005. s. 95

[13] KLUČKA, J. 2008. Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť). Bratislava : IURA EDITION, 2008. s. 73.

podstata tkvie v skutočnosti, že trestné činy taxatívne vymedzené sa budú posudzovať podľa slovenského Trestného zákona aj vtedy, ak boli spáchané mimo územia Slovenskej republiky a dokonca aj vtedy, ak boli spáchané cudzincom, ktorý nemá na území Slovenskej republiky trvalý pobyt. Slovenská republika tak bude mať možnosť stíhať vybrané trestné činy, ak ohrozujú jej existenciu, resp. činnosť orgánov verejnej moci bez ohľadu na to, kde a kým boli tieto trestné činy spáchané. K týmto v § 5a TZ taxatívne uvedeným trestným činom patrí aj trestný čin vyzvedačstva a trestný čin ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti.

Subjekt trestných činov súvisiacich s ochranou utajovaných skutočností je v základnej skutkovej podstate vždy všeobecný, t.j. páchateľom môže byť ktokoľvek. Špeciálny subjekt sa vyskytuje v kvalifikovanej skutkovej podstate trestného činu vyzvedačstva (§ 318 ods. 2 TZ) a trestného činu ohrozovania utajovanej skutočnosti (§ 319 ods. 3 písm. a) TZ). Nemožno opomenúť vyššie uvádzaný výklad, ktorý spomína rozšírenie pôsobnosti Trestného zákona pri trestnom čine vyzvedačstva a trestnom čine ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti aj na subjekty, ktoré zväčša pod pojem všeobecný subjekt subsumovať nemožno.

Subjektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu, ktorá predstavuje psychický postoj páchateľa k spáchanému trestnému činu, predpokladá pri trestných činoch súvisiacich s ochranou utajovaných skutočností úmyselné zavinenie až na jeden prípad - § 320 TZ - kedy na trestnosť činu postačuje zavinenie z nedbanlivosti. Pri všetkých ostatných trestných činoch sa tiež vyskytuje cieľ a požadovaný je priamy úmysel páchateľa vo vzťahu k trestnému činu, t.j. páchateľ chcel spôsobiť poruchu alebo ohrozenie chráneného záujmu a platí domnienka, že vedel, že svojim konaním môže takéto následky spôsobiť.

Čo sa týka vzťahu špeciality a subsidiarity medzi jednotlivými trestnými činmi súvisiacimi s ochranou utajovaných skutočností platí, že trestný čin vyzvedačstva podľa § 318 TZ je vo vzťahu špeciality k trestnému činu ohrozovania utajovanej skutočnosti podľa § 319 a § 320 TZ, ako aj k trestnému činu ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti podľa § 353 TZ. Rovnako je vo vzťahu špeciality trestný čin ohrozenia utajovanej skutočnosti podľa § 319 TZ k trestnému činu ohrozenia dôvernej skutočnosti a vyhradenej skutočnosti podľa § 353 TZ. Zároveň platí, že je v týchto prípadoch vylúčený jednočinný súbeh, ktorý bude tiež vylúčený v prípade ustanovení § 319 TZ a § 320 TZ.

Resumé:

Ochrana informácií prostriedkami trestného práva predstavuje sústavne aktuálnu problematiku. Dalo by sa povedať, že je to jedna z ústredných témy 21. storočia v podmienkach modernej informačnej spoločnosti. Možnosti trestnoprávnej ochrany informácií, teda prostredníctvom konkrétnych skutkových podstát trestných činov tak nadobúdajú nový rozmer. Aj v tomto kontexte je dôležitá dôslednosť a detailnosť trestnoprávnej úpravy a možností ochrany informácií z rôznych uhlov pohľadu a v rôznych oblastiach. Na ich analýzu sa zameriava predkladaný príspevok.

Zoznam použitých zdrojov:

- BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA a kol. 2010. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. Praha : C. H. Beck, 2011.
- ČENTÉŠ, J. a kol. 2006. Trestný zákon s komentárom Žilina : Poradca podnikateľa, 2006.
- GREGUŠOVÁ, D. a kol. 2005. Právo informačných a komunikačných technológií. Bratislava : STU, 2005
- HILGENDROF, E. 2004. Crime, Law and the Internet. In Analyse & Kritik. 2004, roč. 26, č. 1.
- KLUČKA, J. 2008. Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť). Bratislava : IURA EDITION, 2008.
- .LUKIČ, L. 2012. Základné formy počítačovej kriminality. [online]. [cit. 2012-12-20]. Dostupné na internete: http://www.najpravo.sk/clanky/zakladne-formy-pocitacovej-kriminality.html?print=1#Citácie a poznámky

- STIFFEL, H., TOMAN, P., SAMAŠ, O. 2010. Trestný zákon. Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010.
- TITTLOVÁ, M., KURUCOVÁ, Z.: Information and their protection are not just criminal means. In: Verchovenstvo prava ta pravova deržava : materialy mižnarodnoji naukovo-praktičeskoji konferenciji.- Užgorod : Užgorodskij nacionaľnyj univeristet, 2017.

Kontaktné údaje:
JUDr. Barbora Lamošová
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ
Tomášikova 20
821 02 Bratislava
barbora.lamosova@paneurouni.co

NIEKTORÉ ŠPECIFIKÁ TRESTNOPRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI PRI VÝKONE ZDRAVOTNÍCKYCH POVOLANÍ

JUDr. Mgr. Monika LIČKOVÁ
Katedra obchodného a hospodárskeho práva
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Anotácia: *Cieľom tohto príspevku je čo najpresnejšie určiť pomyselnú čiaru, deliacu právne a protiprávne konanie pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, čo môže poslúžiť k pochopeniu trestnoprávnej zodpovednosti pri výkone zdravotníckych povolaní. Súčasťou uvedeného príspevku sú aj špecifiká niektorých skutkových podstát trestných činov, ktoré majú bezprostredný súvis s výkonom zdravotníckych povolaní.*
Kľúčové slová: *trestnoprávna zodpovednosť, zdravotnícky pracovník, konanie lege artis, poskytovanie zdravotnej starostlivosti.*

Annotation:*The aim of this contribution is to identify as accurately as possible the imaginary line separating legal and illegal procedures in the provision of health care, which can serve to understand criminal responsibility in the performance of health professions. This contribution also includes the specifics of some factual elements of offenses that are directly related to the performance of healthcare professions.*
Keywords: *criminal liability, health worker, lege artis, provision of health care.*

Úvod

Je nepochybné, že ľudský život a zdravie sú všeobecne pokladané za najdôležitejšie hodnoty.

Z hľadiska slovenského trestného práva o tom svedčí i zaradenie skutkových podstát trestných činov proti životu a zdraviu do prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Vzhľadom na to, že poskytovanie zdravotnej starostlivosti, na ktorej má dnešná spoločnosť záujem, priamo súvisí so zásahom do zdravia človeka, vyžaduje sa vylúčenie jej protiprávnosti na základe zákonom stanovených podmienok.

Právny poriadok koncipuje hranice, pokiaľ sa medicínska činnosť považuje za právom aprobovanú a subsumuje ju pod okolnosť vylučujúcu protiprávnosť, ktorou je výkon práva a povinnosti.

V praxi však nastávajú prípady, keď nie vždy sa vie jednoznačne určiť, kde končí konanie v súlade s právnymi normami, a kde naopak začína jeho protiprávnosť.

Zdravotnícki pracovníci takmer vždy pracujú s určitou mierou rizika poškodenia zdravia.

K tomuto všetkému, že zdravotnícki pracovníci pracujú s určitou mierou rizika sa pripája aj rozsiahla vnútroštátna a medzinárodná právna úprava kladúca na zdravotnícke profesie množstvo povinností, ktoré musia obligatórne dodržiavať, aby sa vyhli vyvodeniu právnej, prípadne trestnoprávnej zodpovednosti.

Z medicínsky skúsených doktorov, sestier, záchranárov a podobne sa tak musia stať i osoby poznajúce spletitosť právnych noriem, inak sa vystavujú vzniku zodpovednosti.

Trestnoprávna zodpovednosť ako jeden z druhov právnej zodpovednosti

Zodpovednosťou sa vo všeobecnosti rozumie nevyhnutnosť subjektu zodpovedať za svoje správanie, pričom v praxi sa vyskytujú rôzne druhy zodpovedností.[1]

Medzi dve základné druhy zodpovedností patrí:

- tzv. morálna zodpovednosť
- tzv. právna zodpovednosť.

Následkom morálnej zodpovednosti môže byť morálne odsúdenie nevynútiteľné právnym systémom.

[1] IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Bratislava: Iura Edition. 2006.s. 83

Morálna zodpovednosť môže a zároveň nemusí byť integrálnou súčasťou právnej zodpovednosti, ktorá už požíva donucovaciu moc štátu.

Zatiaľ čo právna zodpovednosť v širšom slova zmysle v sebe zahŕňa preventívnu funkciu resp. reguluje spoločenské vzťahy do budúcna, právna zodpovednosť v užšom slova zmysle nastupuje ako následok porušenia právnej normy, t. j. retrospektívne. Za právnu zodpovednosť sa považuje i trestnoprávna zodpovednosť, ktorá vzniká ako následok spáchania trestného činu.[2]

Inak povedané, trestnoprávna zodpovednosť vzniká bezprostredne ako následok protiprávneho konania, ktorým je spáchanie trestného činu a realizuje sa aplikačnou činnosťou orgánov činných v trestnom konaní.

Trestnoprávna zodpovednosť sa riadi dvoma základnými skupinami zásad, a to:

1. Zásady využívajúce sa pri zisťovaní podmienok a zákonných predpokladov trestnoprávnej zodpovednosti (patrí sem zásada nullum crimen sine lege, zásada primárne formálneho vymedzenia, zásada individuálnej subjektívnej trestnoprávnej zodpovednosti, zásada zákazu retroaktivity, zásada zákazu analógie, zásada ne bis in idem a zásada subsidiarity) a
2. zásady určujúce hranice trestnoprávnej zodpovednosti (patrí sem zásada diferenciácie trestnoprávnej zodpovednosti, zásada individualizácie trestnoprávnej zodpovednosti, zásada kategorizácie deliktov a zásada klasifikácie deliktov a ich páchateľov). [3]

Trestnoprávna zodpovednosť s akcentom na výkon zdravotníckych povolaní

Profesijná činnosť zdravotníckych pracovníkov môže mať za následok rôzne právne vzťahy.

Okrem želateľného výsledku je integrálnou súčasťou činnosti zdravotníckych povolaní aj omyl či komplikácia, čo môže viesť k poškodeniu zdravia pacienta.

Medzi ďalšie druhy zodpovednosti spojené s výkonom zdravotníckych povolaní patrí občianskoprávna, správno-právna, pracovno-právna, zmluvná a disciplinárna zodpovednosť voči profesijným komorám.

Je preto nevyhnutné zvažovať, aký druh, prípadne druhy právnej zodpovednosti sa v konkrétnom prípade uplatnia.

Conditio sine qua non pri určení vzniku trestnoprávnej zodpovednosti je spáchanie trestného činu, ktorého legálna definícia je stanovená v § 8 Trestného zákona v znení neskorších predpisov (ďalej len „TZ“).

V zmysle tohto ustanovenia je trestným činom protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v TZ, ak tento zákon neustanovuje inak.

V zásade pôjde o trestné činy uvedené v prvej hlave osobitnej časti TZ, t. j. objektom skutkových podstát trestných činov spáchaných zdravotníckymi pracovníkmi bude ľudské zdravie a život.

Objektívna stránka vyplýva z delenia prvej hlavy osobitnej časti TZ na tri diely. Pri trestných činoch proti životu spočíva v spôsobení smrti alebo usmrtenia plodu. Pre druhý diel je spravidla charakteristické spôsobenie ujmy na zdraví vo forme ublíženia na zdraví alebo ťažkej ujmy na zdraví. Z hľadiska objektívnej stránky trestných činov zakotvených v treťom diely postačuje ohrozenie života alebo zdravia.

Konanie páchateľa môže spočívať v aktívnej a pasívnej činnosti. V prípade trestných činov spáchaných v súvislosti s výkonom zdravotníckych povolaní prevládajú tzv. omisívne trestné činy, resp. trestné činy spočívajúce v zanedbaní povinnosti vykonať určitý liečebný úkon.

Každé zanedbanie má následne rovnakú váhu ako konanie, pričom sa vyžaduje, aby išlo o zanedbanie povinnosti vyplývajúcej z konkrétneho postavenia páchateľa v systéme spoločenských pomerov. Ide teda o zanedbanie povinnosti, s ktorou spoločnosť ráta.

V zásade sa v právnej teórii uvádza, že subjektom trestných činov proti životu a zdraviu môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba.

[2] IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Bratislava: Iura Edition. 2006.s. 84
[3] BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné: všeobecná a osobitná časť*. Bratislava: Veda.2005. s. 61

V súvislosti s tematickým zameraním príspevku však vychádzame z toho, že subjektom trestných činov bude zdravotnícky pracovník, t. j. subjekt, ktorý porušil povinnosť vyplývajúcu zo svojho zamestnania, postavenia alebo funkcie.

Špecifická situácia nastane v prípade práce v tíme, pri ktorej môže prichádzať do úvahy trestná súčinnosť.

Jedným z formálnych znakov každého trestného činu je aj ***zavinenie,*** t. j. zo strany páchateľa musí byť subjektívne prítomný úmysel alebo nedbanlivosť spáchať trestný čin.

Zavinenie existuje v dvoch základných formách, a to buď:

- v nedbanlivostnej
  alebo
- úmyselnej.

Pričom podľa § 17 TZ, sa pre trestnosť činu spáchaného fyzickou osobou vyžaduje úmyselné zavinenie, ak TZ výslovne neustanovuje, že postačuje zavinenie.

O zavinení môžeme uvažovať, ak sú naplnené základné predpoklady, ktorými sú:

1. protiprávne konanie,
2. následok a príčinná súvislosť medzi protiprávnym konaním a následkom.

Páchateľ je teda trestne zodpovedný za následok, len ak ho zavinil. Zavinenie možno konaniu páchateľa pričítať vtedy, pokiaľ sa preukáže, že si mal a mohol predstaviť, že príčinný vzťah medzi konaním a následkom sa môže rozvinúť tak, ako sa rozvinul.

Rovnako v prípade zavinenia z nedbanlivosti sa predpokladá, že páchateľ mal a mohol predvídať, že okrem spôsobeného zranenia môžu nastať rôzne zdravotné komplikácie.

Zatiaľ čo úmyselné zavinenie v oboch formách v sebe zahŕňa zložku vedomostnú aj vôľovú, pri nedbanlivosti absentuje vôľová zložka a vychádza sa len zo zložky vedomostnej.

Tzv. tímová zodpovednosť pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti

Tímová zodpovednosť a zodpovednosť za podriadených je pri uskutočňovaní zdravotníckych úkonov pre oblasť medicíny typická.

Na určení diagnózy a jej následnom liečení sa mnohokrát zúčastňujú viacerí špecialisti. Najmenším možným pracovným tímom pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti je lekár a zdravotná sestra.

Jednou zo zásad využívajúcou sa pri zisťovaní podmienok a zákonných predpokladov trestnoprávnej zodpovednosti je **zásada individuálnej trestnoprávnej zodpovednosti**, podľa ktorej páchateľom trestného činu musí byť fyzická osoba, ktorá trestný čin spáchala sama jednou z foriem zavinenia.

Rovnako sa táto zásada uplatňuje pri trestnoprávnej zodpovednosti pri výkone zdravotníckych povolaní, t. j. ani v prípade operačného tímu neexistuje generálna zodpovednosť vedúceho operačného tímu za následok, ale naopak každý zdravotnícky pracovník zodpovedá za ním spôsobenú a zavinenú chybu.

Trestné právo nepozná kolektívnu trestnú zodpovednosť. Preto je nevyhnutné vyselektovať čiastkové činnosti rôznych subjektov a zistiť, v konaní ktorého z nich došlo k pochybeniu.

Vzhľadom na to, že sa pri liečbe súbežne zúčastňuje viacero subjektov, môže dôjsť k prerušeniu príčinnej súvislosti a určenie konkrétneho zodpovednostného subjektu tak nebude jednoduché.

V praxi o tom svedčia i prípady zabudnutých nástrojov a pomôcok v telách pacientov, pri ktorých je tendencia prenosu zodpovednosti z operatéra na inštrumentára povinného skontrolovať a spočítať počet nástrojov pred a po výkone zákroku.

Konanie *lege artis, non lege artis* a následok protiprávneho konania

Základom pre výkon zdravotníckych povolaní je postupovanie v súlade s dostupnými medicínskymi poznatkami v rámci prevencie, diagnostiky a liečby.

Správne poskytnutá zdravotná starostlivosť sa v teórii označuje pojmom *lege artis* (resp. ide o konanie v súlade so súčasnými poznatkami vedy), ktorý exaktne nedefinuje žiadna právna norma. Ide o dôsledok skutočnosti, že oblasť zdravotníctva charakterizuje veľké množstvo pravidiel

vychádzajúcich z výskumu lekárskej vedy. Okrem toho, že tento pojem explicitne nevyplýva zo zákonnej úpravy, existujú rozdielne názory na jeho správny preklad a aplikáciu.

Základom pre vymedzenie tohto pojmu predstavuje § 4 ods. 3 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti a službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov podľa ktorého: „*Poskytovateľ je povinný poskytovať zdravotnú starostlivosť správne. Zdravotná starostlivosť je poskytnutá správne, ak sa vykonajú všetky zdravotné výkony na správne určenie choroby so zabezpečením včasnej a účinnej liečby s cieľom uzdravenia osoby alebo zlepšenia stavu osoby pri zohľadnení súčasných poznatkov lekárskej vedy.“*

Konanie *lege artis* preto predstavuje činnosť, ktorá je v súlade s najvyšším stupňom vedeckého poznania.

Žiadna právna norma však neupravuje presný postup, ako sa má pri liečbe postupovať.

Tento proces vyplýva z dostupných poznatkov a možností zdravotníckeho pracovníka.

Ak v súvislosti s jednou diagnózou existuje viacero možných spôsobov liečby, každý z nich sa bude považovať za *lege artis.*[4]

Ako už bolo spomínané v texte tohto príspevku pravidlá lekárskej vedy majú rámcový a všeobecný charakter, preto sa prijímajú medicínske štandardy obsahujúce postupy pri liečení určitých chorôb.

Napriek tomu, pri posudzovaní zodpovednosti zdravotníckeho pracovníka nemožno vychádzať z porovnania s ideálnym postupom, ale treba zohľadniť protiprávnosť konania v súlade s konkrétnymi podmienkami.

Všeobecné povinnosti zdravotníckeho pracovníka obsahuje tzv. Etický kódex, ktorý je prílohou zákona o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti (ďalej len „Etický kódex“), definujúci poslanie zdravotníckeho pracovníka ako „*povinnosť vykonávať zdravotnícke povolanie svedomito, statočne, s hlbokým ľudským vzťahom k človeku, v súlade s právnymi predpismi, s dostupnými poznatkami lekárskych vied a biomedicínskymi vedami a s prihliadnutím na technické a vecné vybavenie zdravotníckeho zariadenia, v ktorom poskytuje zdravotnú starostlivosť*“.

Taktiež sú povinní zdravotnícki pracovníci dodržiavať všeobecnú prevenčnú povinnosť v zmysle § 415 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej iba „OZ“), na základe ktorej je každý povinný počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na zdraví, na majetku, na prírode a životnom prostredí.

Opakom správneho poskytnutia zdravotnej starostlivosti je konanie *non lege artis*. K takémuto postupu môže dôjsť pri určovaní samotnej diagnózy (napr. ide o chyby pri zisťovaní anamnézy, neskoré alebo nesprávne určenie diagnózy, absencia potrebných znalostí).

O konanie *non lege artis* pôjde vtedy, ak sa zdravotnícki pracovníci dopustia takej chyby, ktorá by sa za iných okolností nemohla stať.

V procese dokazovania musí byť preukázané konanie páchateľa a hypotetický štandard priemerne kvalitného zdravotníckeho pracovníka. Ako páchateľ konal je otázka skutková, ako by páchateľ mal konať za iných okolností predstavuje právnu otázku, ale v medicínsko-právnych sporoch sa skôr blíži k otázke skutkovej.

Od pojmu ***non lege artis*** treba odlišovať tzv. ***vitium artis.***
Ide o pochybenie v lekárskom umení spočívajúce napr. v jednorazovom zlyhaní zručnosti operatéra, v omyle alebo chybe inej ako operačnej činnosti napriek dôslednej starostlivosti.

Zatiaľ čo pri konaní *non lege artis* spravidla vznikne trestnoprávna zodpovednosť minimálne pre nedbanlivostný trestný čin, pri výkone posúdenom ako *vitium artis* takýto následok nebude pravidlom, ale vyvodí sa iný druh zodpovednosti.[5] Nie vždy je jednoduché určiť či ide o konanie *non lege artis* alebo *vitium artis.*

Ujma vzniknutá v príčinnej súvislosti s trestným činom t. j. škoda, je rovnako ako problematika pojmu *lege artis* charakteristická zložitosťou jej faktického uplatnenia v praxi.

[4] BARANCOVÁ, H. a kol.: *Medicínske právo*. Bratislava: VEDA. 2008. s. 338
[5] KOVÁČ, P.: *Súdne lekárstvo pre právnikov*. Bratislava: IURA EDITION. 2005. s. 301

Určiť obsah pojmu škoda je nevyhnutné z občianskoprávneho hľadiska na stanovenie výšky odškodnenia poškodeného a z trestnoprávneho hľadiska na rozpoznanie konkrétneho trestného činu a jeho závažnosti.

Napriek tomu, že definícia škody je jednoznačne vymedzená v § 124 TZ, v súvislosti s výkonom zdravotníckych povolaní často dochádza ku škodám na zdraví, ktoré sú špecifické tým, že nie je jednoduché určiť hodnotu „strateného zdravia“, a tým aj celkovú škodu.

Vzniknutú škodu môžeme rozdeliť na skutočnú škodu (*damnum emergens*) a ušlý zisk (*lucrum cessans*).

V súvislosti s ujmou na zdraví môžeme poškodenie zdravia subsumovať pod § 123 TZ. Z teoretického hľadiska v sebe ujma na zdraví zahŕňa ublíženie na zdraví a ťažkú ujmu na zdraví. Z kvantitatívneho hľadiska ide o menej závažnú ujmu ako ublíženie na zdraví.[6]

Pokiaľ ide o ušlý zisk, odhadnúť rozdiel, o ktorý sa znížili príjmy poškodeného býva veľmi obtiažne. Pri určovaní ušlého zisku sa vychádza z priemerného príjmu dosahujúceho pred poškodením.

Niektoré skutkové podstaty trestných činov proti životu súvisiace s výkonom zdravotníckych povolaní

Problematika eutanázie v spojitosti s úkladnou vraždou, vraždou a účasťou na samovražde

V zásade sú trestné činy úkladnej vraždy a vraždy, ktorých objektom je ľudský život, páchané aktívnym konaním páchateľa.

Pre trestné činy zdravotníckych pracovníkov je naopak charakteristické omisívne konanie, t. j. opomenutie osobitných povinností páchateľa, na ktoré bol podľa svojich pomerov a okolností povinný. Musí ísť o porušenie povinnosti, s ktorou spoločnosť ráta a spolieha sa na ňu (napr. úmyselné nepodanie lieku chorému).

Ak dôjde k spáchaniu trestného činu zdravotníckym pracovníkom porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z jeho zamestnania, postavenia, povolania alebo funkcie, ide o závažnejší spôsob konania podľa § 138 písm. h) TZ zakladajúci kvalifikovanú skutkovú podstatu trestného činu.

Pre posúdenie skutočnosti, či došlo k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu úkladnej vraždy alebo vraždy je dôležité určiť zavinenie páchateľa. V spojitosti s trestným činom úkladnej vraždy a vraždy spáchanej zdravotníckym pracovníkom je často preberanou a dosiaľ nedoriešenou téma eutanázie.

Zmienka o eutanázii sa v slovenskom právnom poriadku vyskytuje iba na jednom mieste, a to v Etickom kódexe, ktorý je prílohou zákona o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti.

V zmysle znenia kódexu je „*zdravotnícky pracovník povinný u nevyliečiteľne chorých a zomierajúcich zmierňovať bolesť, rešpektovať ľudskú dôstojnosť, priania pacienta v súlade s právnymi predpismi a zmierňovať utrpenie. Eutanázia a asistované suicidium sú neprípustné*“.

Legalizácia eutanázie v slovenskom právnom poriadku je otázkou ďalekej budúcnosti, avšak ani ochrana života podľa Ústavy nie je absolútna.

Svedčí o tom článok 15 ods. 4 Ústavy, na základe ktorého „*nie je porušením práv, ak bol niekto pozbavený života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona nie je trestné*“.

Problematika prípustnosti eutanázie je skôr vecou etickou *a* mimoprávnou ako právnou. Vo svojich deklaráciách ju ako neetickú odsudzuje aj Svetová lekárska asociácia. Je predostretých mnoho argumentov pre a proti, avšak na tomto mieste sa budeme venovať skôr rozpoznaniu jej jednotlivých druhov a následnú subsumpciu pod príslušnú skutkovú podstatu trestného činu.

Účasť na samovražde

Účasť na samovražde je podľa § 154 TZ definovaná ako pohnutie k samovražde (konanie spôsobilé vyvolať v inej osobe rozhodnutie spáchať samovraždu) alebo pomoc pri samovražde (fyzická a psychická pomoc), ak došlo aspoň k jej pokusu.

[6] ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon s komentárom*. Žilina: Eurokódex Poradca Podnikateľa. 2006. s.179

Samotná samovražda ako spôsobenie smrti sebe samému nie je trestná, jej protiprávnosť nastáva vstupom ďalšieho subjektu.

V zmysle Etického kódexu je asistované suicidium v slovenskom právnom poriadku vylúčené.

Konanie zdravotníckeho pracovníka môže spočívať napr. v aktívnom zaobstaraní liekov na žiadosť pacienta alebo v nekonaní, ak napr. zdravotnícky pracovník vedome prehliada aplikáciu veľkého množstva liekov pacientom. Subjektívna stránka tohto trestného činu si vyžaduje úmyselné zavinenie.

Nedovolené prerušenie tehotenstva

Trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva je upravený v § 150 až 153 TZ. Objektívna stránka spočíva v umelom prerušení tehotenstva bez súhlasu tehotnej ženy, alebo s jej súhlasom za podmienok odporujúcim všeobecne záväzným právnym predpisom.

Trestný je taktiež aj návod tehotnej ženy, aby svoje tehotenstvo sama prerušila alebo iného požiadala, alebo inému dovolila, aby jej bolo tehotenstvo umelo prerušené postupom, alebo za podmienok, ktoré odporujú všeobecne záväzným právnym predpisom o umelom prerušení tehotenstva.

Rovnako pôjde taktiež o nedovolené prerušenie tehotenstva v prípade, kto tehotnej žene pomáha pri prerušení jej tehotenstva ňou samou alebo pri tom, aby iného požiadala, alebo inému dovolila umelo prerušiť jej tehotenstvo.

Z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžaduje úmyselné zavinenie. Predmetom útoku je teda ľudský plod. Kedy plod prestáva niesť status plodu a stáva sa človekom, resp. je z neho spôsobilý predmet útoku vraždy.

Plod sa považuje za právny subjekt okamihom „vyňatia“ z tela matky. Aby sa mohol plod považovať za človeka, vyžaduje sa v zásade jeho úplné oddelenie od tela matky. Plod je úplne oddelený od tela matky až prestrihnutím pupočníka.

Skutková podstata trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva poskytuje ochranu matke. Plod sa podľa slovenskej právnej úpravy chápe ako hmotný predmet útoku a „časť“ matky.

Pri trestnom čine nedovoleného prerušenia tehotenstva, ktorý bol spáchaný zdravotníckym pracovníkom (do úvahy prichádza najmä § 150 ods. 2 písm. a) TZ, 151 ods. 2 písm. d) TZ a 152 ods. 3 písm. a) TZ) sa vyžaduje úmyselné zavinenie. Ak by bolo usmrtenie plodu alebo vyvolanie potratu spôsobené z nedbanlivosti, pôjde o ublíženie na zdraví podľa § 157 TZ s následkom, ktorým je ťažká ujma na zdraví v zmysle § 123 ods. 3 písm. g) TZ.

Niektoré skutkové podstaty trestných činov proti zdraviu a trestných činov ohrozujúcich život alebo zdravie súvisiace s výkonom zdravotníckych povolaní

Ublíženie na zdraví

Objektom skutkovej podstaty trestného činu ublíženia na zdraví je ľudské zdravie, všetky funkcie ľudského tela a jeho orgánov.

Ide o zdravie narodeného človeka a nie o zdravie ľudského plodu, pretože predmetom útoku je ľudské telo. Rovnako je objektom tohto trestného činu aj zdravie už predtým chorého človeka, pričom ublíženie na zdraví spočíva v zhoršení choroby, ktoré vzniklo ďalšími skutkami. Objektívna stránka môže spočívať v konaní alebo opomenutí, pričom z hľadiska intenzity zásahu môže dôjsť k štyrom formám ublíženia na zdraví :

- spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví úmyselne,
- spôsobenie ublíženia na zdraví úmyselne
- spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví z nedbanlivosti
- spôsobenie ublíženia na zdraví z nedbanlivosti pod podmienkou porušenia dôležitej povinnosti vyplývajúcej zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, alebo povinnosti uloženej zákonom

Pri ublíženiach na zdraví, ktorých subjektom je zdravotnícky pracovník, je dôležité, že východiskom poškodenia zdravia je stav pred poškodením, napriek tomu, že mohol byť zhoršený vplyvom choroby, úrazu atď.

Rovnako nezáleží na tom, že k zhoršeniu stavu okrem konania zdravotníckeho pracovníka prispel zvláštny psychický či fyzický stav pacienta, bez ktorého by bol výsledný stav miernejší.

V medicínskej praxi sa stretávame so zodpovednosťou lekára najmä za predpísanie, prípadne podanie nesprávneho lieku a so zodpovednosťou za vedľajšie účinky lieku.

Ak lekár podá nesprávny liek, prípadne podá jeho nesprávne množstvo alebo kombináciu a vznikne tak ujma na zdraví, po preukázaní subjektívnej stránky bude zodpovedný za trestný čin ublíženia na zdraví.

Problematické sa môže zdať preukazovanie príčinnej súvislosti v prípade vedľajších účinkov liekov.

Trestnoprávna zodpovednosť nevznikne, ak lekár predpíše pacientovi liek s vedomím vedľajších účinkov a riadne ho o nich poučí. Ak v dôsledku nedbanlivosti lekár zanedbá možnosť nástupu možných vedľajších účinkov, pôjde najčastejšie o nevedomú nedbanlivosť a zároveň o konanie *non lege artis*.

Zdravotnícki pracovníci vystupujú pri trestnom čine ublíženia na zdraví ako špeciálny subjekt obsiahnutý v kvalifikovaných skutkových podstatách trestného činu ublíženia na zdraví (§ 155 ods. 2 písm. a) TZ, § 156 ods. 3 písm. a) TZ, § 157 ods. 2 písm. TZ a § 158 TZ).

Z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžaduje úmyselné zavinenie (§ 155 TZ a § 156 TZ) a zavinenie z nedbanlivosti (§ 157 TZ a § 158 TZ), pričom pre trestnoprávnu zodpovednosť zdravotníckych pracovníkov je charakteristická nedbanlivostná forma zavinenia.

Neoprávnené odoberanie orgánov, tkanív a buniek a nezákonná sterilizácia

Trestný čin neoprávneného odoberania orgánov, tkanív, buniek a nezákonná sterilizácia v sebe zahŕňa tri základné skutkové podstaty, a to:

1. neoprávnené odoberanie alebo zadovažovanie pre seba alebo pre iného orgán, tkanivo alebo bunku zo živej osoby;
2. neoprávnenú sterilizáciu
3. neoprávnené zadovažovanie pre seba alebo pre iného orgán, tkanivo alebo bunku z mŕtvej osoby.

Primárnym objektom tohto trestného činu je ľudské zdravie. Z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžaduje úmyselné zavinenie.

Čo sa týka subjektu, budeme vychádzať zo skutočnosti, že sa trestného činu dopustil zdravotnícky pracovník.

Neposkytnutie pomoci

Podľa § 177 ods. 2 TZ sa omisívneho trestného činu neposkytnutia pomoci dopustí ten, „*kto osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, neposkytne potrebnú pomoc, hoci je podľa povahy svojho zamestnania povinný takú pomoc poskytnúť*.“

Ťažká ujma na zdraví nemusí byť v skutočnosti prítomná, postačuje zdanie, že ňou osoba trpí.

Príčinou problémov bude posúdenie závažnosti stavu, keď popis symptómov je podávaný laikom a telefonicky. Ak z dosiahnutých údajov nebolo možné predpokladať vážnejšie poškodenie zdravia, trestnoprávna zodpovednosť za neposkytnutie pomoci nevznikne, aj keď sa následne preukázalo, že podávané informácie boli mylné a následky boli o mnoho závažnejšie.

Ustanovenie o poskytnutí pomoci sa vzťahuje aj na poskytovanie pomoci v zdravotníckych zariadeniach.

Často sa stalo, že došlo k odmietnutiu pacienta v ťažkom stave zo strany lekára z dôvodu ukončenia ordinačnej doby a pod. V takomto prípade nemožno pripustiť, aby lekár odkázal pacienta na službu prvej pomoci.

Každý prípad poskytnutia pomoci je potrebné hodnotiť individuálne, pretože v praxi dochádza k stretu úrovne poskytnutej pomoci a povinnosti konať *lege artis.*

Povinnosť poskytnúť pomoc je daná aj keď si zranenia osoba spôsobila sama, prípadne poskytnutie pomoci odmieta.

Rozsah poskytnutia pomoci závisí od povahy zranení, schopností, vedomostí, zručností, momentálneho psychického a fyzického stavu osoby povinnej poskytnúť potrebnú pomoc. Vzhľadom na to, že podstúpenie nebezpečenstva je súčasťou zamestnaní, s ktorými táto skutková podstata ráta, je osoba povinná poskytnúť pomoc aj ak pre ňu existuje určité riziko.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Vzťah založený medzi zdravotníckymi pracovníkmi a pacientmi doposiaľ prešiel mnohými zmenami. Pôvodné „nadriadené“ nazeranie zo strany subjektu vykonávajúceho medicínsku činnosť sa vývojom právnej úpravy a zvyšovaním informovanosti pacientov zmenilo na rovnocenný vzťah.

Tým sa na zdravotníckych pracovníkov začali klásť prísnejšie požiadavky v súlade so zmenami v právnej úprave, pričom v opačnom prípade by hrozilo vyvodenie príslušnej zodpovednosti. Zdravotnícki pracovníci tak už dnes neurčujú pravidlá svojej činnosti nezávisle od iných subjektov, ale sú podriadení právnemu poriadku.

Ako už bolo viackrát v texte tohto príspevku spomenuté, problematickosť pri posudzovaní protiprávnosti konania pri výkone zdravotníckych povolaní spočíva i v povinnosti rešpektovať dosiahnutý stav poznania. Ak zdravotnícki pracovníci konajú *lege artis*, spravidla zároveň nekonajú protiprávne, trestnoprávna zodpovednosť sa rovnako nevyvodí, ak síce konali *non lege artis,* no v zmysle právneho poriadku k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu nedošlo.

Záverom si dovolíme tvrdiť, že problematika vzniku trestnoprávnej zodpovednosti v oblasti medicíny si bude vyžadovať i ďalšie rozpracovanie do budúcnosti. Uvedený príspevok by sa mohol stať podkladom pre základnú orientáciu v problematike o aktuálnych problémoch na danú tému.

Resumé (v anglickom jazyku)

The relationship between healthcare professionals and patients has so far undergone many changes. The original "superior" look on the part of the medical practitioner has changed to an equal relationship with the development of legislation and awareness raising.

This has led to stricter requirements for healthcare professionals in line with changes in legislation, otherwise there would be a risk of liability. As a result, health workers no longer determine their rules of activity independently of other entities, but are subject to the rule of law.

As has been mentioned more than once in the text of this paper, the difficulty in assessing the unlawfulness of the procedure for the performance of healthcare professions lies in the obligation to respect the attainment of knowledge. If medical practitioners act as lege artis, they do not, at the same time, act unlawfully, criminal liability does not equally arise if they have acted non lege artis, however, within the meaning of the legal order to fulfill the facts of the offense did not occur.

In conclusion, let us argue that the issue of criminal liability in the field of medicine will require further development in the future. This contribution could be the basis for a basic orientation in the issue of current issues on the topic.

Zoznam bibliografických odkazov:

BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné: všeobecná a osobitná časť*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2005.s. 441. ISBN 80-224-0876-X.

BARANCOVÁ, H.a kol.: *Medicínske právo*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2008. s. 425. ISBN 978-80-224-1007-6.

BURDA, E.: *Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného Trestného zákona*. Šamorín: Heuréka, 2006. s. 212. ISBN 80-89122-35-3.

ČENTÉŠ, J.a kol.: *Trestný zákon s komentárom*. Žilina: Eurokódex Poradca Podnikateľa, 2006.s. 624.ISBN 80-88931-47-9.

IVOR, J.a kol.: *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006. s. 530. ISBN 80-8078-099-4

IVOR, J.a kol.: *Trestné právo hmotné: osobitná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006.s. 607.ISBN 80-8078-099-4.
KOVÁČ, P.: *Súdne lekárstvo pre právnikov*. Bratislava: IURA EDITION, 2005. s. 332. ISBN 80-8078-024-2.
Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v platnom právnom znení
Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom právnom znení
Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v platnom právnom znení

Kontaktné údaje:
JUDr. Mgr. Monika Ličková
Katedraobchodného a hospodárskeho práva
Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici
t.č. 0915 228 666
e-mail:monika.lickova@centrum.sk

NÁZORY ODBORNÍKOV Z VÄZENSKEJ PRAXE NA VYBRANÉ ASPEKTY VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY[1]

JUDr. Jakub ĽORKO, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta /
Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže

Anotácia: *Autor v príspevku analyzuje názory odborníkov z praxe sú cennou výskumnou matériou, ato hlavne z dôvodu, že prezentujú priame prepojenie s praxou a sú v každodennom kontakte s väznenými osobami.*
Kľúčové slová: *príslušník, trest odňatia slobody, odsúdený, podmienečné prepustenie, trest domáceho väzenia*

Annotation: *Author analyses the views of practitioners as valuable research material, mainly because they present a direct link to practice and are in daily contact with prisoners..*
Keywords: *correctional officer, custodial sentence, convicted, conditional release, home detention*

Úvod

Restoratívna justícia a alternatívne tresty podľa nášho názoru nemožno považovať za dva pojmy, ktoré by v súčasnosti v Slovenskej republike predstavovali úplnú neznámu, avšak je ešte dlhá cesta pokiaľ dôjde k naplneniu a uplatneniu zásad, procesov a cieľov daných pojmov v slovenskej trestnej justícii. Základným východiskom restoratívnych prístupov je presvedčenie o tom, že trestný čin nie je len porušenie trestnoprávnych ustanovení, ale najmä konflikt medzi konkrétnymi jedincami zasahujúcimi do ich medziľudských vzťahov, ktoré je potrebné riešiť na ich interpersonálnej úrovni so snahou obnoviť poškodené sociálne vzťahy a odčiniť následky spôsobené trestným činom. Jednými z cieľov restoratívnej justície je zníženie počtu väznených osôb a snaha o predchádzanie kriminality, snaha motivovať páchateľa na nápravu škody, ktorú spôsobil a viesť ho k zodpovednosti za svoj život bez konfliktu so zákonom, zohľadňovať pri riešení trestnej činnosti potreby a záujmy obetí a účinnejšie chrániť spoločnosť pred kriminalitou.[2] Alternatívne tresty alebo alternatívne spôsoby riešenia trestných vecí možno charakterizovať ako špecifické postupy využívané alternatívne oproti štandardnému trestnému konaniu a zvláštne formy reakcie na trestnú činnosť predstavujúcu alternatívu k tradičnému trestu odňatia slobody. Predmetnou alternatívou sa rozumie možnosť zvoliť si z dvoch alebo viacerých spôsobov riešenia, konkrétne pri ukladaní trestu to znamená, že sudca je oprávnený uložiť odsúdenému buď trest odňatia slobody alebo trest, ktorý bude vykonaný na slobode, pričom alternatívny charakter trestných sankcií sa nestráca ani v prípadoch, keď sú niektoré z nich spojené s obmedzením slobody.[3]

Nad rámec vyššie uvedeného možno paradoxne vnímať prvky restoratívnej justície aj alternatívneho spôsobu riešenia trestných vecí aj počas výkonu trestu odňatia slobody a to najmä s ohľadom na penitenciárnu starostlivosť a nastavenie programu zaobchádzania v kontexte resocializácie páchateľa či s odkazom na podmienečné prepustenie alebo premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia. Väzenstvo dlhodobo bojuje s preplnenosťou väzníc odsúdenými a obvinenými a Zbor väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „zbor“)preto logicky „neteší“ nárast klientely, ktorá predstavuje jeden z hlavných dôvodov predmetnej preplnenosti.

V rámci vedeckého projektu VEGA „Hodnotenie implementácie a budúceho vývoja sankčného mechanizmu po 10 rokoch účinnosti trestných kódexov v SR“ (ďalej len „vedecký projekt“) sa riešitelia zhodli, že k zhodnoteniu sankčného mechanizmu bude účelné zachytiť aj

[1] Príspevok je financovaný z prostriedkov projektu VEGA 1/0542/17 – „Hodnotenie implementácie a budúceho vývoja sankčného mechanizmu po 10 rokoch účinnosti trestných kódexov v SR“.
[2] STRÉMY T., KURILOVSKÁ L., VRÁBLOVÁ M. 2015. *Restoratívna justícia,* s. 324.
[3] STRÉMY T., KLÁTIK J. 2018. *Alternatívne tresty,* s. 233.

analyzovať spätnú väzbu osôb, ktoré v rámci sankčného systému pracujú a sú s ním v každodennom kontakte. Prvou skúmanou skupinou boli príslušníci ZVJS.

1 Aplikované vedecké metódy – dotazníkový výskum[4]

Hlavnou vedeckou metódou bol zvolený dotazník, ktorý bol adresne odosielaný so zatvorenými a polozatvorenými otázkami a záverečnou otázkou doplnený o riadenú diskusiu expertov z praxe pôsobiacich v ústavoch na výkon väzby a v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody.

Riešiteľský kolektív vedeckého projektu vytvoril v časovom období 09/2017 – 11/2017 dotazník. Súčasťou tvorby dotazníka bol predvýskum realizovaný na odbore výkonu väzby a výkonu trestu Generálneho riaditeľstva Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „generálne riaditeľstvo zboru“) dňa 16. novembra 2017. Dotazník obsahoval sprievodný text, 12 položiek a bol osobne odovzdaný 96 osloveným respondentom (z toho 71 pedagógov a 26 vedúcich oddelení výkonu väzby, výkonu trestu a otvorených oddelení). Ide o reprezentatívny súbor vytvorený kvótnym výberom zo základného súboru (celkový počet pedagógov a vedúcich oddelení výkonu väzby, výkonu trestu a otvorených oddelení) 306 osôb (280 pedagógov a 26 vedúcich oddelení výkonu väzby, výkonu trestu a otvorených oddelení). Vybrané kvóty = pohlavie a dĺžka služobného pomeru:

	pohlavie		**dĺžka služobného pomeru* (v rokoch)**			
	muž	**žena**	**do 5**	**6 – 10**	**11 – 15**	**nad 15**
základný súbor	81,07 %	18,93 %	12,14 %	33,93 %	26,43 %	27,50 %
výskumný súbor	80,95 %	19,05 %	4,76 %	34,92 %	30,16 %	30,16 %

Návratnosť dotazníka predstavovala 92,07 % - výskumný súbor tvorilo 89 respondentov (N=89). Z pohľadu vykonávaných funkcií bolo 64 pedagógov a 25 nadriadených (graf č. 1).[5]

Graf č. 1
Funkcie respondentov

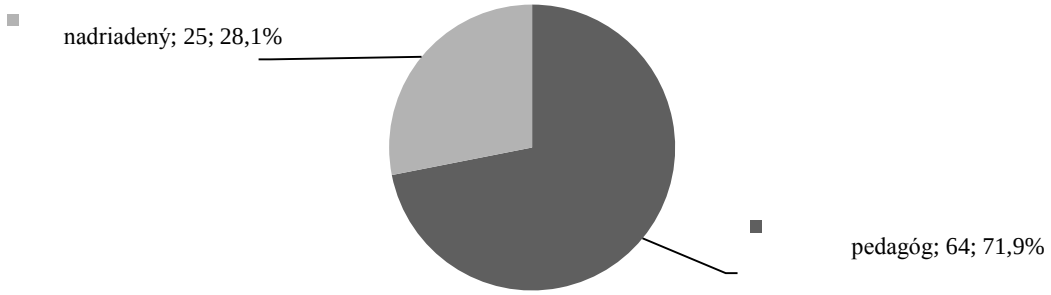

2 Dotazník – okruhy

Obsah dotazníka sa zameriaval na vybrané okruhy, ktoré reflektovali špecifické trestnoprávne aspekty. Riešitelia vedeckého projektu zostavili dotazník tak, aby otázky položené adresátom zodpovedali obsahu ich pracovnej činnosti a aby ich tak mohli adresáti ako experti z väzenskej praxe relevantne zodpovedať. V rámci dotazníka boli vymedzené nasledujúce okruhy: všeobecné vnímanie

[4] Vyhodnotenie dotazníka spracoval pplk. JUDr. Jozef Griger z Generálneho riaditeľstva ZVJS.

[5] Pre oboznámenie sa s úplným znením dotazníka a pre bližšie informácie o jednotlivých položkách kvótneho výberu (dĺžka služobného pomeru, fyzický vek a pohlavie) a ich vplyve pri odpovediach na jednotlivé otázky v dotazníku kontaktujte autora v príspevku prostredníctvom mailovej adresy uvedenej na konci príspevku.

trestu odňatia slobody, vonkajšia diferenciácia, program zaobchádzania, elektronický monitoring, premena zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, podmienečné prepustenie a návrhy, pripomienky, komentáre na zlepšenie trestnej politiky štátu.

2.1 Všeobecné vnímanie trestu odňatia slobody

Na zistenie toho, ako experti z praxe hodnotia účinnosť trestu odňatia slobody vo vzťahu k vytváraniu predpokladov na úspešnú resocializáciu odsúdených bola v položke č. 1 vytvorená bodová škála od 1 do 10, na ktorej respondenti vyjadrovali svoj názor na pravdepodobnosť recidívy, resp. úspešnosť resocializácie odsúdeného (1 = vysoká pravdepodobnosť recidívy a opätovného uloženia výkonu trestu odňatia slobody až 10 = úspešná resocializácia páchateľa). Najväčší počet respondentov (29,21%, n=26) uviedol resp. hodnotil účinnosť trestu odňatia slobody vo vzťahu k vytváraniu predpokladov na úspešnú resocializáciu odsúdených známkou 4.Priemerná známka bola 3,87.

Graf č. 2

Ako vnímate účinnosť trestu odňatia slobody, považujete súčasne zaužívaný systém práce s odsúdenými za dostačujúci a efektívny?

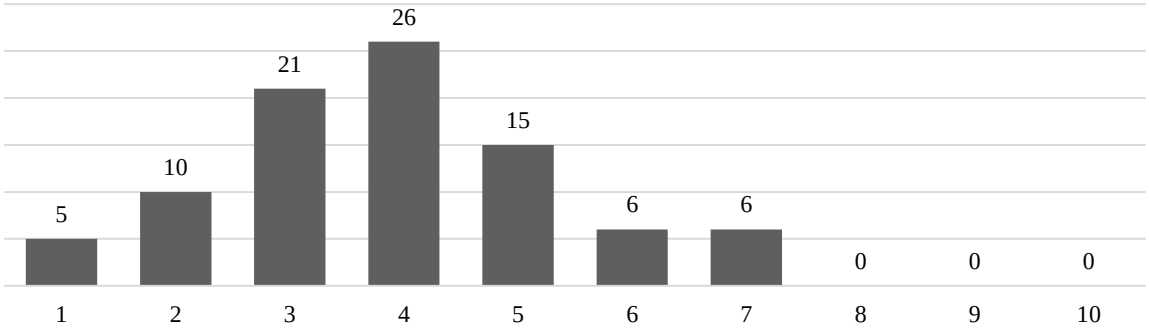

Na výzvu k uvedeniu zmien, ktoré by respondenti v práci s odsúdenými navrhovali zaviesť reagovalo všetkých 89 respondentov. V položke č. 4 si vyberali z preddefinovaných možností (vybrať bolo možné aj viacej odpovedí).

preddefinované návrhy zmien	pedagóg	nadriadený
nižší počet odsúdených na jedného príslušníka	87,5 %	60 %
elektronický monitoring všetkých odsúdených	1,5 %	0 %
menej administratívnej činnosti, resp. jej zjednodušenie	84,3 %	100 %
väčšie rozhodovacie právomoci riaditeľa ústavu	31,3 %	16 %

Medzi iné zmeny v práci s odsúdenými, ktoré by respondenti navrhovali zaviesť (neboli uvedené v preddefinovaných možnostiach), respondenti uvádzali nasledujúce oblasti navrhovaných zmien: podmienečné prepustenie, spolupráca s externými subjektami, technické inovácie v administratíve, postpenitenciárna starostlivosť, vnútorná a vonkajšia diferenciácia a obmedzenia práv odsúdených.

2.2 Vonkajšia diferenciácia

Trest odňatia slobody sa vykonáva diferencovane v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody minimálneho, stredného alebo maximálneho stupňa stráženia. Pohyb, kontakt, spôsob zabezpečenia a uplatňovania práv odsúdených je rozdielny podľa toho, do akého stupňa stráženia je odsúdený zaradený. Platí zásada, že čím je vyšší stupeň stráženia, tým väčší je rozsah obmedzení; rovnako diferencovane je upravený aj výkon práv a formy zaobchádzania. To znamená, že vonkajšia

klasifikácia má priamy vplyv na spôsob, akým sa vykonáva trest odňatia slobody (napr. právo na návštevy s priamym kontaktom, materiálne podmienky a/alebo režim). O zaradení odsúdeného do jednotlivých typov ústavov rozhoduje na základe trestnoprávnych kritérií uvedených v ustanovení § 48 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“) súd v odsudzujúcom rozsudku. Toto zaradenie však nemusí byť konečné, pretože okresný súd, v obvode ktorého odsúdený vykonáva trest, môže v priebehu výkonu trestu (po splnení zákonných podmienok) odsúdenému zmeniť určený stupeň stráženia.

Na zistenie toho, či súčasný spôsob zaradenia odsúdených do jednotlivých stupňov stráženia vytvára predpoklady pre prevýchovu páchateľov, boli v dotazníku vytvorené dve položky. Experti v nich vyjadrovali názor na súčasný – súdom určený spôsob zaradenia (položka č. 5), resp. úpravu de lege ferenda, podľa ktorej by vonkajšiu diferenciáciu určovala väzenská správa (položka č. 6).S výrokom, že súčasný systém považuje za jednoznačne vyhovujúci súhlasilo len 8 respondentov (9,1 %), pričom len jeden z nich bol vo funkcii nadriadeného. S výrokom, že súčasný systém považuje za jednoznačne nevyhovujúci súhlasilo 5 respondentov (5,7 %), pričom žiadny z nich nebol vo funkcii nadriadeného. Najväčšia časť respondentov bola zastúpená pri výroku, že súčasný systém je skôr vyhovujúci – 59 respondentov (67 %).

Graf č. 3

Považujete spôsob zaradenia odsúdených do jednotlivých stupňov stráženia za vyhovujúci?

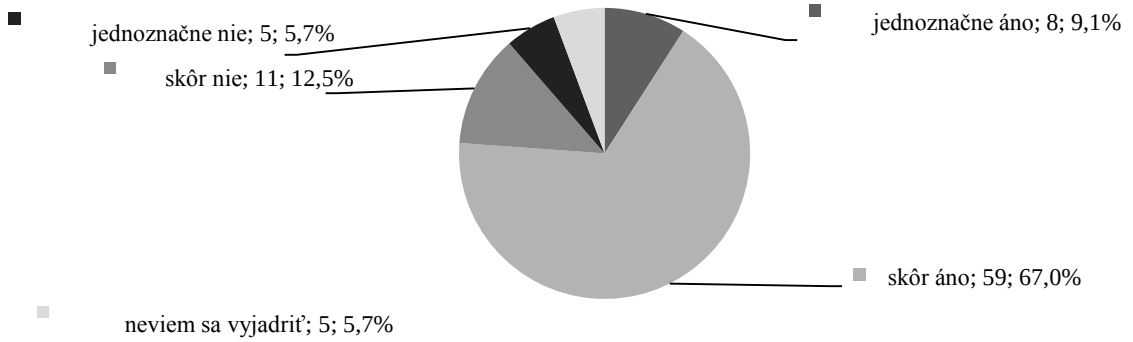

Na výzvu k uvedeniu zmien, ktoré by respondenti s negatívnym postojom k súčasnému systému vonkajšej diferenciácie zaviedli, reagovali vyplnením príslušnej položky 13 respondenti, ktorí ako navrhované zmeny uvádzali nasledovné: zaradovanie prvotrestaných do stredného stupňa stráženia s krátkym trestom, zaradzovanie odsúdených po obnove konania do pôvodného stupňa stráženia, sprísnenie kritérií pri zmene stupňa stráženia, napriek opätovnému spáchaniu prečinu možnosť zaradenia do minimálneho stupňa stráženia, väčšie rozdiely medzi stupňami stráženia, zohľadnenie recidívy, neprihliadať na kapacitné dôvody pri umiestňovaní a iné.

Zaujímavým zistením je, že i napriek prevažujúcemu súhlasu respondentov so súčasným spôsobom zaradenia odsúdených do jednotlivých stupňov stráženia (spolu až 76,1 % respondentov), si vyše polovica respondentov (n=54; 57,3 %) myslí, že možnosť určiť vonkajšiu diferenciáciu by mal mať namiesto súdu väzenský orgán.

Graf č. 4
Myslíte si, že by mal mať väzenský orgán možnosť určiť vonkajšiu diferenciáciu namiesto súdu – zaradzovať odsúdených do jednotlivých stupňov stráženia?

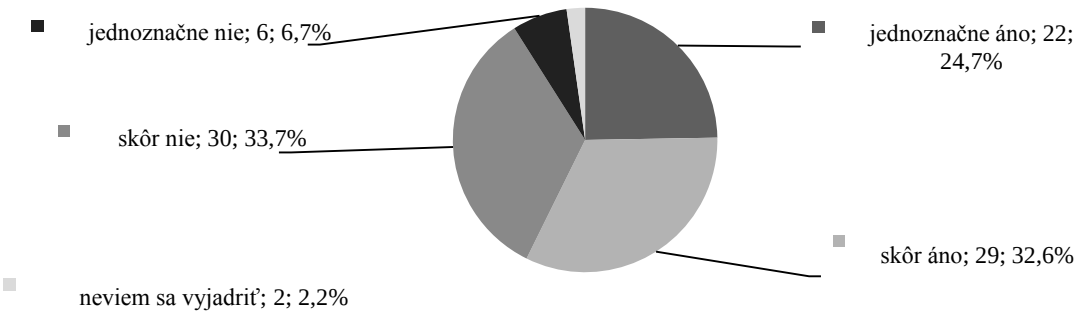

Zo 67 respondentov, ktorí v položke č. 5 súhlasili so súčasným spôsob zaradenia odsúdených do jednotlivých stupňov stráženia bolo 35 respondentov, ktorí v položke č. 6 súhlasili so zmenou orgánu, ktorý by rozhodoval o vonkajšej diferenciácii. Na výzvu k uvedeniu dôvodu, ktorý vedie respondentov k nesúhlasu so zmenou orgánu, ktorý by rozhodoval o vonkajšej diferenciácii, reagovali vyplnením príslušnej položky 3 respondenti, ktorí ako dôvody nesúhlasu uviedli potrebu vyššej odbornosti posudzovania, nárast administratívnej práce a potrebu úpravy opravných prostriedkov voči daným rozhodnutiam.

2.4 Program zaobchádzania

Funkcia individuálnej prevencie trestu sa pri výkone trestu odňatia slobody formálne prejavuje v programe zaobchádzania, ktorý sa vypracúva pre každého odsúdeného[6] v závislosti od odporúčaní vstupného psychodiagnostického vyšetrenia, dĺžky trestu, aktuálnych možností vzdelávacích, sociálno-intervenčných a výchovných programov vo väzniciach a ďalších faktorov uvedených v poriadku výkonu trestu odňatia slobody.[7] Program zaobchádzania dopĺňa princíp zákonnosti trestov o zásadu individualizácie výkonu trestov – v rámci mantinelov určených možnosťami väznice musí pedagóg oddielu, do ktorého je odsúdený umiestnený po pobyte v nástupnom oddiele, pôsobiť na odsúdeného cieľavedome, komplexne a štruktúrovane podľa osobnostných vlastností, odborných vedomostí a stupňa vzdelania odsúdeného. Odsúdený na príprave programu zaobchádzania aktívne participuje, je s jeho obsahom oboznámený a má povinnosť napĺňať stanovené ciele.

Na zistenie toho, ako experti z praxe hodnotia súčasný spôsob stanovenia programu zaobchádzania a jeho oblasti nás v položke č. 7 zaujímal názor expertov na efektívnosť programu zaobchádzania a najmä skúsenosť, či stanovený program zaobchádzania znižuje riziko opakovaného páchania trestného činu. S výrokom, že súčasný spôsob stanovenia programu zaobchádzania a jednotlivé oblasti, na ktoré sa zameriava je efektívny a znižuje riziko recidívy súhlasilo 38 respondentov. Paradoxne približne rovnaký počet respondentov (n=41) však vyjadrilo opačný názor. Žiaden z respondentov neoznačil súčasný spôsob stanovenia programu zaobchádzania ako jednoznačne efektívny.

[6] Ak ide o odsúdeného so zvyškom trestu kratším ako deväť mesiacov, vypracujú sa krátkodobé ciele zaobchádzania.
[7] § 23 a nasl. vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorým sa vydáva poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov (ďalej len „Poriadok výkonu trestu“).

Graf č. 5

Myslíte si, že súčasný spôsob stanovenia programu zaobchádzania a jednotlivé oblasti na ktoré sa zameriava je efektívny a znižuje riziko recidívy?

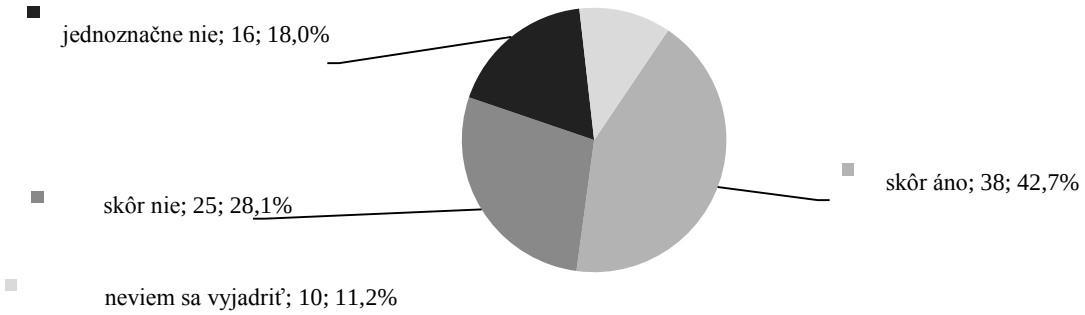

Na výzvu k uvedeniu návrhu zmien v súčasnom systéme programu zaobchádzania reagovalo 23 respondentov, medzi vybrané navrhované zmeny patria zjednodušenie stanovenia cieľov, zmena spôsobu motivácie, v poslednom roku výkonu trestu doplnenie o návrh postpenitenciárnej starostlivosti, ponechanie len edukáciu, prácu a kontakt s vonkajším prostredím, nedostatok času na realizáciu programu zaobchádzania a ďalšie.

2.5 Elektronický monitoring

Nadobudnutím účinnosti zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami (ďalej len „zákon č. 78/2015“) došlo okrem iného aj k novelizácii zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o výkone trestu“) a to v tom smere, že zákonodarca doplnil možnosti regulácie a kontroly pohybu osôb vo výkone trestu odňatia slobody (nielen v priestoroch väzníc ale aj voľného pohybu mimo väznice) o technické prostriedky podľa zákona č. 78/2015. Pri používaní technických prostriedkov v podmienkach väzníc sa postupuje primerane ako v prípade inej kontroly technickými prostriedkami.

Aktuálne je možnosť regulácie a kontroly pohybu odsúdených elektronickým monitoringom testovaná na vybraných vonkajších pracoviskách a pri udelení mimoriadneho voľna na opustenie ústavu a/alebo pri povolení opustenia ústavu z naliehavého rodinného dôvodu, najmä pri úmrtí blízkej osoby alebo narodení dieťaťa, a z dôvodu návštevy kultúrnych, osvetových, športových, vzdelávacích a duchovných aktivít. Vyhodnotenie pilotného využívania elektronického monitoringu je plánované v druhom štvrťroku 2018. V prípade pozitívneho vyhodnotenia bude potrebné internými predpismi upraviť nielen prípady využitia elektronického monitoringu, ale aj procesné otázky z toho vyplývajúce (najmä administratívne a logistické záležitosti).

V položke č. 8 sa experti vyjadrovali k možnostiam využitia elektronického monitoringu a vyberali z preddefinovaných možností (vybrať bolo možné aj viacej odpovedí, pričom viac ako jednu odpoveď si vybralo 20 respondentov a 11 respondentov si vybralo všetky možnosti).

Graf č. 6
Pri kontrole ktorého inštitútu výkonu trestu odňatia slobody by podľa Vás bolo vhodné využiť elektronický monitoring?

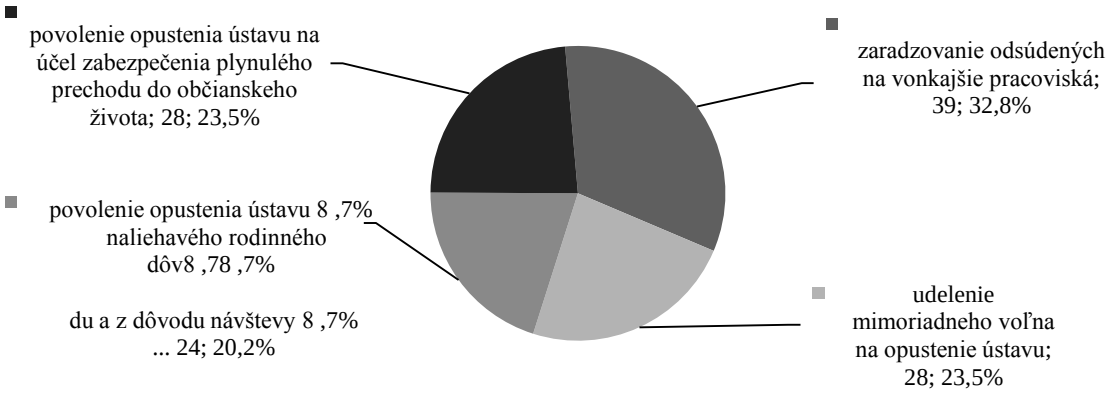

Napriek možnosti uviesť aj iné oblasti, v ktorých by experti pociťovali potrebu zavedenia elektronického monitoringu, žiadny respondent neuviedol takúto oblasť (5 respondentov uviedlo výhradu voči zavádzaniu elektronického monitoringu vo výkone trestu odňatia slobody a 2 respondenti uviedli odpoveď, ktorá sa uvádzala v preddefinovaných možnostiach – zaradzovanie do práce).

2.6 Premena zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia

V súlade s dôvodovou správou k zákonu č. 78/2015 sa inštitút premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia zaviedol ako alternatíva k podmienečnému prepusteniu z výkonu trestu odňatia slobody. Premena zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia je tak novým inštitútom trestného práva, ktorá rozširuje existujúce inštitúty progresívneho a diferencovaného spôsobu výkonu trestu odňatia slobody. Progresivita výkonu trestu odňatia slobody v tomto prípade zjednodušene znamená, že odsúdený si môže prostredníctvom zodpovedného správania získať viac slobody. V prípade premeny odsúdený rovnako nezíska „slobodu“ v plnom rozsahu, ale zabezpečí si zmiernenie zákonných obmedzení osobnej slobody – „umelé“ väzenské prostredie s múrmi, mrežami a kontrolou väzenského personálu je nahradené „prirodzeným“ rodinným prostredím s elektronickým monitoringom a kontrolou probačného a mediačného úradníka.

Podľa ustanovenia § 65a ods. 1 Trestného zákona a § 414a ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“) súd, v ktorého obvode sa trest odňatia slobody vykonáva, môže odsúdenému na verejnom zasadnutí premeniť zvyšok trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, ak sú súčasne splnené formálne podmienky (typová závažnosť trestného činu – prečin, kriminálna minulosť odsúdeného[8], doba výkonu trestu odňatia slobody, písomný sľub odsúdeného), materiálne podmienky (správanie vo výkone trestu odňatia slobody) a technické podmienky.

Respondenti mali vyjadriť svoj názor a posúdiť, či podmienky na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia nastavené správne? V prípade negatívnej odpovede mali navrhnúť zmeny vybraných podmienok.

[8] Odsúdený nebol pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody a/alebo nevykonáva aktuálny trest odňatia slobody ako následok premeny trestu domáceho väzenia na trest odňatia slobody a/alebo nevykonáva aktuálny trest odňatia slobody ako následok neosvedčenia sa v skúšobnej dobe určenej pri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, pri podmienečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody.

Graf č. 7

Sú podľa Vás podmienky na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia nastavené správne? Ak nie, zmeny ktorých podmienok by ste navrhovali?

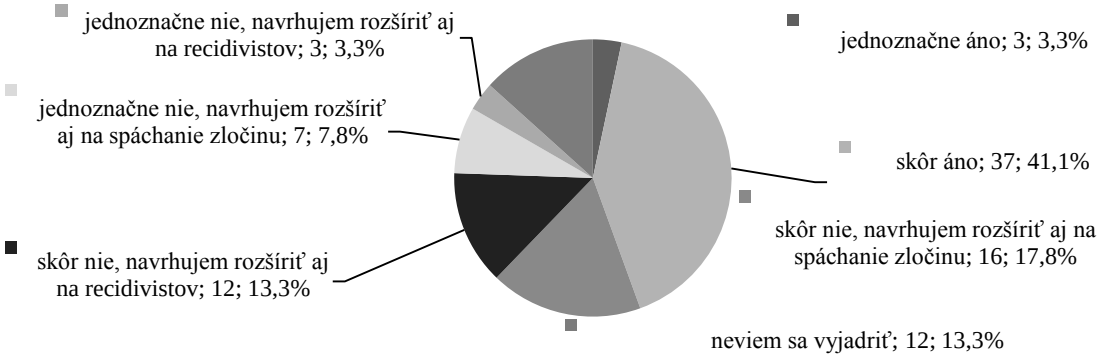

Keďže premena je prvým trestno-právnym inštitútom, ktorý umožňuje riaditeľom ústavov na výkon trestu odňatia slobody v obmedzenej miere vystupovať ako orgán „spolurozhodujúci“ o zmene súdom uloženého trestu, resp. o prepustení z výkonu trestu odňatia slobody (súd môže rozhodovať o premene len na návrh riaditeľa ústavu), tak nás v položke č. 9 zaujímal názor expertov na nastavenie podmienok, ktoré musia byť splnené pri premene zvyšku trestu na trest domáceho väzenia, resp. návrh ich modifikácie. Na otázku, či sú podmienky na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia nastavené správne odpovedalo kladne 40 respondentov (44,4%), záporne 38 respondentov (42,2%) a 12 respondentov (13,3%)sa nevedelo vyjadriť. Zaujímavé je rozloženie názorov podľa funkcií – kým záporný názor na nastavenie podmienok na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia malo približne rovnaké percento nadriadených a pedagógov 40% ku 39%, tak kladný postoj k súčasne nastaveným podmienkam malo viacej nadradených 52% ku 42%. V prípade pedagógov má značné zastúpenie aj skupina respondentov, ktorá sa na uvedenú otázku nevedela vyjadriť (19%).

K preddefinovaných možnostiam na zmenu súčasných podmienok premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia sa vyjadrilo 38 respondentov, z toho 23 respondentov navrhuje rozšíriť možnosť premeny aj na odsúdených za spáchanie zločinu a 15 respondentov navrhuje rozšíriť možnosť premeny aj na recidivistov.

2.7 Podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody

Rekodifikáciou Trestného zákona ostali zachované všetky materiálne podmienky, ktoré musia byť naplnené pri podmienečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. Pri formálnych podmienkach však dochádza k sprísneniu ohľadom doby, po uplynutí, ktorej je možné prepustiť odsúdeného z výkonu trestu v zmysle § 66 a 67 Trestného zákona - je možné podmienečne prepustiť z výkonu trestu odňatia slobody po vykonaní jednej polovice trestu u osoby odsúdenej za prečin, dvoch tretín trestu u osoby odsúdenej za zločin a troch štvrtín trestu u osoby odsúdenej za obzvlášť závažný zločin.

Na zistenie toho, čo je podľa expertov rozhodujúcim kritériom pre záver hodnotenia súdu, že odsúdený preukazuje splnenie podmienok na podmienečné prepustenie bolo v položke č. 11 preddefinovaných 6 odpovedí a jedna otvorená možnosť označená ako „iné“.

Graf č. 8

Čo je podľa Vás rozhodujúcim kritériom pre záver hodnotenia súdu, že odsúdený preukazuje splnenie podmienok na podmienečné prepustenie?

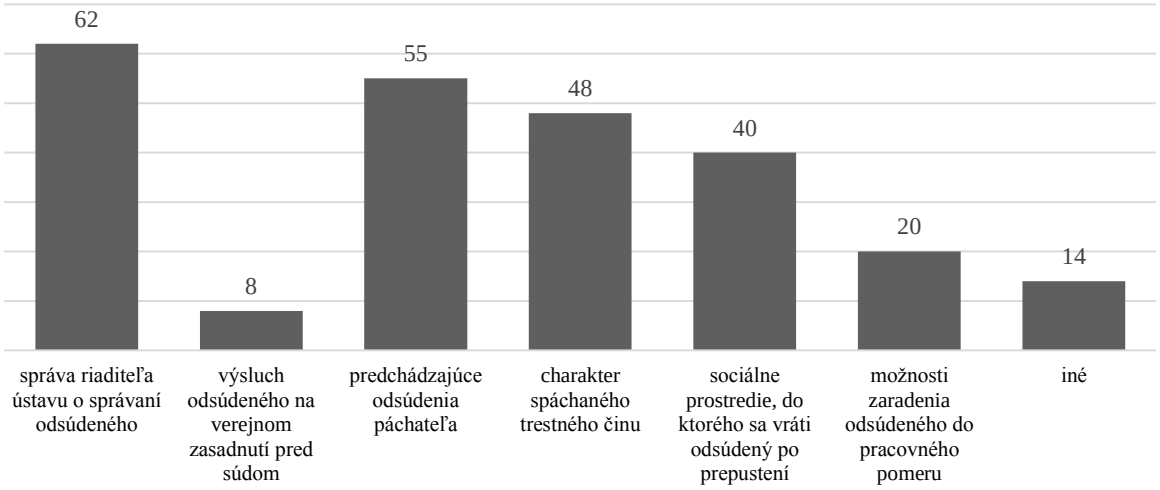

Od 1. októbra 2012 bola do zákona č. 4/2009 Sb. Trestní zákonník v znění pozdejších předpisu popri obdobnej úprave ako u nás doplnená možnosť pre riaditeľa ústavu pri prečinoch navrhnúť podmienečné prepustenie z výkonu trestu aj pred uplynutím zákonom stanovenej doby.[9] Riešiteľský kolektív sa preto rozhodol v položke č. 10 položiť osloveným expertom otázku, ako by vnímali podobnú úpravu v našom právnom poriadku. Z odpovedí respondentov vyplýva, že s možnosťou pri prečinoch navrhnúť podmienečné prepustenie z výkonu trestu aj pred uplynutím zákonom stanovenej doby jednoznačne súhlasila, resp. skôr súhlasili iba tretina respondentov (n=32), pričom z toho boli len 4 nadriadení (t. j. 16 % zo všetkých nadriadených).

[9] § 88 ods. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů: „*Jestliže odsouzený za přečin prokázal svým vzorným chováním a plněním svých povinností, že dalšího výkonu trestu není třeba, může ho soud podmíněně propustit na svobodu i předtím, než vykonal část trestu odnětí svobody vyžadovanou pro podmíněné propuštění podle odstavce 1. Soud nevyhoví návrhu ředitele věznice na podmíněné propuštění odsouzeného na svobodu, jen je-li zjevné, že by odsouzený po propuštění na svobodu nevedl řádný život.*“.

Graf č. 9
Myslíte si, že by mal mať riaditeľ ústavu možnosť pri prečinoch navrhnúť podmienečné prepustenie z výkonu trestu aj pred uplynutím zákonom stanovenej doby (teda pred uplynutím polovice výkonu trestu)?

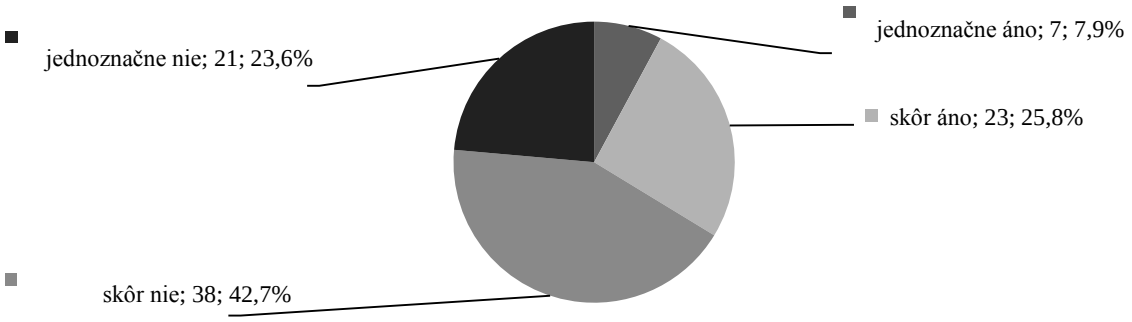

Medzi dôvodmi, ktoré prevažovali v negatívnych odpovediach bola ďalšia zámienka pre manipulatívne správania odsúdených a tlak na väzenský personál.

2.8 Otvorená otázka

V rámci distribuovaného dotazníka mali respondenti možnosť vyjadriť akékoľvek pripomienky, návrhy na zmeny a komentáre na zlepšenie trestnej politiky štátu. Túto možnosť využilo s uvedením textácie 36 % respondentov (n=32). Niektoré textácie jedného respondenta obsahovali viac ako 1 pripomienku, návrhy na zmenu a/alebo komentár. Odpovede možno zhrnúť do 8 základných kategórií: podmienečné prepustenie, alternatívne tresty, postpenitenciárna starostlivosť, práva a povinnosti väznených osôb, korupcia, personálne zabezpečenie, zásady ukladania trestov a iné.

Záver

V prvom roku riešenia vedeckého projektu sa členovia riešiteľského kolektívu zamerali na zhromažďovanie štatistických informácií jednak z verejne prístupných zdrojov Ministerstva spravodlivosti SR a Generálnej prokuratúry SR, ale aj z interných zdrojov ZVJS, okresných súdov a krajských súdov. Paralelne so získavaním štatistických informácií a písomných podkladov pre vedecké výstupy boli realizované aj empirické návštevy ústavov, v ktorých sa vykonáva trest odňatia slobody, aby sa riešitelia oboznámili so špecifickými problémami výkonu trestu odňatia slobody. Taktiež boli zisťované empirické informácie z oblasti elektronického monitoringu osôb a jeho počiatočného fungovania v Slovenskej republike. V kontexte vykonaných aktivít bolo predpokladané aj zhromažďovanie informácií od odborníkov z praxe a práve daná aktivita bola realizovaná prostredníctvom analyzovaného dotazníka zachytávajúceho vybrané názory odborníkov z väzenskej praxe.

V rámci vykonaného dotazníka sme dospeli k viacerým záverom. Odborníci z väzenskej praxe vnímajú ako najproblematickejšie zo skúmaných oblastí elektronický monitoring a podmienečné prepustenie. Ďalším výsledkom dotazníka bolo zistenie, že len na jednu z položených otázok bola v rámci jednotlivých možností odpoveď, ktorú si vybrala nadpolovičná väčšina respondentov, ktorí si myslia, že súčasný spôsob zaradenia odsúdených do jednotlivých stupňov stráženia je skôr vyhovujúci. Z nášho pohľadu za najvýznamnejšie zistenie z výsledkov dotazníka možno považovať odpovede na otázku, ako respondenti hodnotenia účinnosť trestu odňatia slobody vo vzťahu k vytváraniu predpokladov na úspešnú resocializáciu odsúdených, pri ktorej respondenti vyjadrovali svoj názor na pravdepodobnosť recidívy, resp. úspešnosť resocializácie odsúdeného (1 = vysoká

pravdepodobnosť recidívy a opätovného uloženia výkonu trestu odňatia slobody až 10 = úspešná resocializácia páchateľa). Negatívne hodnotenie (škála 1 – 5) označilo takmer 90 % respondentov a pozitívne hodnotenie (škála 6 – 10) označilo necelých 10 % respondentov. Predmetný výsledok môže poukazovať na systémový problém, ktorý spočíva v neefektívnosti trestu odňatia slobody vo vzťahu k resocializácii odsúdeného a zabránení jeho zrecidivovaniu. Ide o to závažnejší poznatok, že jeho zdrojom sú priamo osoby každodenne sa podieľajúce na chode ústavov vykonávajúcich trest odňatia slobody.

Záverom možno konštatovať, že predmetné výstupy z analyzovaného dotazníka nemožno objektivizovať a bude potrebné vykonať syntézu poznatkov s výstupmi, ktoré vyplynú z ďalších realizovaných dotazníkov, ktorých adresáti budú vybraní sudcovia, prokurátori a probační a mediační úradníci. Až vzájomná komparácia poznatkov z jednotlivých dotazníkových výskumov môže viesť k identifikácii zhody problematických oblastí, na ktoré členovia riešiteľského tímu v konečnej fáze vedeckého projektu zareagujú prostredníctvom návrhov *de lege ferenda*.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Spracovanie kvalitatívnych výrokov expertov z praxe pôsobiacich v ústavoch na výkon väzby a v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody na vybrané aspekty výkonu trestu odňatia slobody a ich možné úpravy *de lege ferenda* v súlade s vedeckými cieľmi vedeckého projektu „Hodnotenie implementácie a budúceho vývoja sankčného mechanizmu po 10 rokoch účinnosti trestných kódexov v SR“ prinieslo niekoľko zaujímavých námetov vo vzťahu k napr. vonkajšej diferenciácii, programu zaobchádzania, premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia či podmienečnému prepusteniu.

Resumé (v anglickom jazyku)

Processing of qualitative statements of correctional officers working in remand prisons and in prisons on selected aspects of serving custodial sentences and their possible *de lege ferenda* adaptations in accordance with the scientific objectives of the scientific project "Evaluation of the Implementation and Future Development of the Sanctions Mechanism after 10 years of effectiveness of criminal codes in Slovakia" has brought some interesting ideas for example in relation to external differentiation, treatment program, transformation the rest of the custodial sentence to the sentence of home detention or conditional release.

Zoznam bibliografických odkazov:

STRÉMY, T., KLÁTIK, J. *Alternatívne tresty*. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 288 s. ISBN 978-80-7502-075-8.

STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Vydanie prvé. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov.

Zákon č. 4/2009 Sb. Trestní zákonník v znění pozdejších předpisu.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje:
JUDr. Jakub Ľorko, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: jakub.lorko@flaw.uniba.sk
Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže
Odbor výkonu väzby a výkonu trestu
Šagátova ulica č.1
813 04 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: jakub.lorko@zvjs.sk

UBLÍŽENIE NA ZDRAVÍ A ZÁSADA SUBSIDIARITY TRESTNEJ REPRESIE[1]

doc. JUDr. Darina MAŠĽANYOVÁ, CSc.
Katedra trestného práva a kriminológie
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Anotácia: *Autorka sa vo svojom príspevku zameriava na jednu zo základných zásad trestného práva hmotného, ktorou je zásada subsidiarity trestnej represie vo vzťahu k trestnému činu ublíženia na zdraví. Rieši v ňom aký vplyv má podporná úloha trestnej represie pri rozlišovaní protiprávnych deliktov akými sú trestné činy a priestupky.*
Kľúčové slová: *základné zásady trestného práva hmotného; zásada subsidiarity trestnej represie; ublíženie na zdraví; trestný čin; priestupok*

Annotation: *The author deals in her contribution with one principle from the group of elementary principles of substantive criminal law, which is called principle of subsidiarity of criminal repression, in the relation to criminal offence of bodily harm. The author solves the question, what is the effect of criminal repression within distinguishing between unlawful acts in the form of crimes on the one hand and in the form of offences on the other.*
Key words: *elementary principles of substantive criminal law; principle of subsidiarity of criminal repression; bodily harm; criminal offence; offence*

1. Úvod

Zásada pomocnej úlohy trestnej represie je historickou súčasťou trestného práva hmotného. Uplatňovala sa ako v podmienkach spoločnej československej právnej úpravy, tak aj neskôr slovenskej. Aj keď v trestnom zákone nebola a nie je vyjadrená tak, ako v trestnom poriadku, rešpektuje sa. V období rekodifikačných prác bola spolu s ostatnými zásadami trestného práva hmotného navrhnutá priamo do znenia trestného zákona, analogicky ako to bolo a je v trestnom poriadku. Počas pôsobenia jednej z mnohých rekodifikačných komisií v rokoch 1994 až 1996 sa spomínaný návrh trestného zákona dostal do druhého čítania v parlamente, nebol však prijatý. V predkladanom príspevku sa pokúsim o prepojenie pomocnej úlohy trestnej represie s trestnými činmi ublíženia na zdraví.

2. Historický exkurz

Ako som spomínala v úvode, zásada pomocnej úlohy trestnej represie bola známa aj v minulosti. Poukazoval na ňu napríklad Albert Milota vo svojej učebnici trestného práva hmotného z roku 1926[2] ako aj v ďalších svojich prácach. Profesor Mičička sa ňou zaoberal v práci z roku 1934[3], pričom vychádzal aj zo zahraničných právnych úprav. Uvádzal, že by *nemalo byť k trestnej hrozbe pristúpené tam, kde dostatočnú ochranu právneho vzťahu možno dosiahnuť prostriedkami inými, najmä ochranou civilnoprávnou*. Už podľa Mičičku účel subsidiarity trestnej hrozby musel dosahovať nielen zákonodarca, ale aj trestný sudca.

So zmienkou o pomocnej úlohe trestnej represie sa stretávame aj v učebnici Československého trestného práva z roku 1956[4], kde patrila tak ako neskôr, medzi význačné rysy trestného práva. Zaoberajú sa ňou tiež komentáre trestného zákona z roku 1975[5] a 1978[6], v ktorých sa uvádza, že trest nie je hlavným prostriedkom ochrany spoločnosti, ale naopak, platí *zásada pomocnej úlohy trestnej represie.* Pomocný charakter sa prejavuje v dvojakom zmysle, a to jednak tak, že: trestné právo nepatrí medzi hlavné nástroje ochrany spoločnosti; iné sú dôležitejšie, a jednak v tom, že trestné právo sa uplatní tam, kde nemožno vystačiť s inými prostriedkami. V prípade potreby, môže trestné právo zasiahnuť okamžite a veľmi prísne, často zabráni ďalším trestným činom,

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106
[2] Milota, A.: Učebnice obojího práva trestního platného v československé republice. Právo hmotné. Kromněříž. 1926
[3] Mičička, A.: Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Praha. 1934
[4] Československé trestné právo. Zväzok I. Všeobecná časť. Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956. s.14 a 66.
[5] Trestní zákon. Komentář. Orbis - Praha 1975. s. 22.
[6] Matys, K. a kol.: Trestný zákon. Komentár 1. Obzor - Bratislava 1978. s. 24 - 25.

ale spravidla nezachráni ten objekt, ktorý bol trestným činom poškodený. Použitie prostriedkov trestného práva len čiastočne zasahuje samotné korene zločinnosti. Riešenie pomocou trestného práva je potrebné, a pokiaľ sa vhodne používa, verejnosť to pociťuje ako spravodlivé.

Zásada pomocnej úlohy trestnej represie sa týka predovšetkým zákonodarstva. Príkladom z minulosti je obmedzenie trestnosti umelého prerušenia tehotenstva. Dôvody, ktoré viedli k vydaniu zák. č. 68/1957 Zb. o umelom prerušení tehotnosti boli v prvom rade zamerané na zvýšenie ochrany žien. Do vydania citovaného zákona bola väčšina zákrokov smerujúcich k prerušeniu tehotenstva vykonávaná pokútne mimo zdravotníckych zariadení. V dôsledku toho dochádzalo k vážnym poškodeniam zdravia žien a boli tiež častou príčinou ich úmrtia. Skúsenosti ukázali, že boj proti tejto nelegálnej činnosti nemožno účinne viesť cestou trestnej represie proti tehotným ženám, ale predovšetkým vytváraním priaznivých sociálnych a kultúrnych podmienok pre pokojné materstvo. Nanovo sa upravila trestná zodpovednosť za umelé prerušenie tehotenstva s tým, že bola zrušená trestná zodpovednosť tehotných žien a umožnené legálne umelé prerušenie tehotenstva v zdravotníckych zariadeniach. Naproti tomu bola ponechaná trestná zodpovednosť tých, ktorí neoprávnene vykonávali takéto zákroky často spôsobom ohrozujúcim život a zdravie žien, ako aj trestná zodpovednosť návodcov a pomocníkov.

Rovnako, ako v učebnici z roku 1956, bola pomocná úloha trestnej represie zaradená medzi význačné rysy československého trestného práva aj v učebnici Československé trestní právo I. díl, ktorej autorom bol Jiří Nezkusil.[7] Uvádzal v nej, že Československé trestné právo je vybudované *na zásade len pomocnej úlohy trestnej represie.* Tento význačný rys trestného práva vyplýva zo všeobecnej zásady, že represia má v štáte síce nevyhnutnú, nie však hlavnú, ale pomocnú úlohu. Zásada pomocnej úlohy trestnej represie znamená, že trestná represia sa má ako krajný prostriedok uplatniť len v najzávažnejších prípadoch, v ktorých iné prostriedky spoločenského pôsobenia nepostačujú na nápravu, a má sa uplatniť len vtedy, ak je účinná a účelná. V tejto súvislosti je treba zdôrazniť, že zásada pomocnej úlohy trestnej represie bola významne rozvinutá reformou trestného práva z rokov 1956 až 1957.

Zásadu pomocnej úlohy trestnej represie je treba chápať a uplatňovať v súvislosti s konkrétnymi podmienkami vývoja štátu v určitom období. Z tohto hľadiska nebol zrejme opodstatnený hromadný presun menej závažnej protispoločenskej činnosti na miestne ľudové súdy v roku 1961, lebo tomu nezodpovedali dosiahnuté podmienky vývoja spoločnosti. Tento presun, ako sa ukázalo, viedol v skutočnosti k oslabeniu boja s protispoločenskou činnosťou a prispel k nežiaducemu stavu na trestnom úseku. So zreteľom nato boli legislatívne opatrenia, ktoré tento nežiaduci stav odstránili, nevyhnutné.

V súvislosti s uplatňovaním pomocnej úlohy trestnej represie nadobúda stále väčší význam *preventívna činnosť v boji proti zločinnosti,* ktorá smeruje k tomu, aby rôznymi prostriedkami a spôsobmi boli obmedzované a odstraňované podmienky, ktoré vedú k trestnej činnosti, a aby sa tak zločinnosti včas predchádzalo. Jedine účinná prevencia je spôsobilá zločinnosť postupne likvidovať. Na tomto úseku majú významné úlohy nielen prokurátori, v rámci všeobecného dozoru a sudcovia, ale aj záujmové združenia občanov.

Trestný zákon z r. 1961 *podstatne rozšíril* túto zásadu, a to jednak tým, že prehĺbil materiálne poňatie trestného činu, obmedzil (resp. vypustil) niektoré skutkové podstaty trestných činov, ktoré postihovali činy, ktorých stupeň nebezpečnosti pre spoločnosť bol vo vtedajšej situácii uznaný za nepatrný. Bola rozšírená *možnosť disciplinárneho vybavenia menej závažných trestných činov* podľa § 294 ods. 2. V zák. č. 140/1961 Zb. bolo uvedené ustanovenie označené ako Spoločné ustanovenie, a ods. 2 znel: „Ak stupeň nebezpečnosti iného trestného činu pre spoločnosť, než ktoré je uvedené v odseku 1[8] je malý a možno dôvodne očakávať, že prostriedky kázenského vybavenia postačia na

[7] Nezkusil, J.: Československé trestní právo. I. díl. Orbis Praha 1976. s. 14.

[8] „Ak to odôvodňujú okolnosti prípadu, možno kázensky vybaviť trestné činy nenastúpenia služby v ozbrojených silách podľa § 270, neposlúchnutia rozkazu podľa § 273 ods. 1 a § 274 ods. 1, sprotivenia a donútenia porušiť vojenskú povinnosť podľa § 275 ods. 1, urážky medzi vojakmi podľa § 276, § 277 ods. 1 a § 278 ods. 1, vyhýbania sa výkonu vojenskej služby podľa § 280 ods. 1, § 281, svojmocného odlúčenia podľa § 284 ods. 1 a 2, porušovania povinností strážnej služby podľa § 285 ods. 1, porušovania povinností dozornej služby podľa § 286 ods. 1, porušovania povinností

dosiahnutie účelu sledovaného týmto zákonom, možno potrestanie páchateľa prenechať príslušnému veliteľovi alebo náčelníkovi.“.

Avšak citovaný druhý odsek § 294 bol novelou, ktorou sa Trestný zákon č. 140/1961 Zb. (ďalej len Tr. zák.) uvádzal do súladu s prijatou Listinou základných práv a slobôd, podstatne zmenený, a to v tom zmysle, že trestný čin je činom súdne trestným, a preto je o ňom oprávnený rozhodovať výlučne súd. Zmenila sa teda predchádzajúca úprava umožňujúca disciplinárne vybaviť trestný čin príslušným veliteľom alebo náčelníkom, ak bolo možné dôvodne očakávať, že prostriedky disciplinárneho vybavenia trestných činov uvedených v odseku 1 ako aj iných trestných činov, ktorých stupeň nebezpečnosti pre spoločnosť bol malý by postačili na dosiahnutie účelu sledovaného týmto zákonom.[9] To je na margo nesprávne vyššie deklarovaného podstatného rozšírenia zásady pomocnej úlohy trestnej represie.

V zmysle spomínanej novely trestného zákona č. 557/1991 Zb. sa odsek druhý zbavil chýb, ktoré dlho obsahoval, tým spôsobom, že umožnil upustiť od potrestania páchateľa, ktorý ako osoba podliehajúca právomoci vojenských súdov spáchal trestný čin, ktorého stupeň nebezpečnosti pre spoločnosť bol malý, tiež vtedy, ak príslušný veliteľ alebo náčelník ponúkol výchovné pôsobenie na páchateľa a súd sa domnieval, že vzhľadom na to, na povahu spáchaného činu a na osobu páchateľa sa uloženie trestu nejaví potrebným. Takýmto spôsobom sa teda vyriešila nemožnosť nahrádzať rozhodnutie súdu o trestnom čine odkázaním na disciplinárne vyriešenie.

V dôvodovej správe k návrhu novely Trestného zákona č. 175/1990 Zb. sa o. i. uvádzalo: „O potrebe novelizácie niektorých ustanovení trestného práva hmotného sa uvažovalo už od polovice sedemdesiatych rokov. Výsledky analýz, ktoré boli od toho času niekoľkokrát vykonané ukázali, že ... Trestný zákon č. 140/1961 Zb., ktorý nadobudol účinnosť dňom 1. I. 1962 spolu s ostatnými právnymi predpismi upravujúcimi oblasť trestného práva hmotného vcelku vyhovujú mocenským potrebám vtedajšieho štátu. Vykonané analýzy poukazovali na sústavný rast počtu deliktov prejednávaných súdmi za dobu účinnosti Trestného zákona i na značný počet hlavne krátkodobých trestov odňatia slobody. Tieto ukazovatele nás v medzinárodnom porovnaní stavali do nepriaznivého postavenia vo vzťahu k väčšine... krajín.... Vzhľadom k vtedajšej situácii nemohli tieto analýzy vyústiť do otvoreného konštatovania, že tento stav je spôsobený rozporom medzi teoretickým a ideologickým postulátom *pomocnej úlohy trestnej represie* a medzi fakticky vykonávanou trestnou politikou určovanou vtedajším straníckym vedením na základe pragmatických potrieb.“[10] Uvedená novela TZ o. i. odstránila najzávažnejšie nedostatky brániace prehĺbeniu pomocnej úlohy trestného práva.

3. Zásada subsidiarity trestnej represie v aktuálnej slovenskej právnej úprave

Pomocná úloha trestnej represie má byť v prvom rade východiskom pri normotvornej činnosti. Pri tvorbe trestnoprávnych noriem má zákonodarca uprednostniť prijatie mimo trestných opatrení a nekriminalizovať konania, pri ktorých si to ich závažnosť nevyžaduje. Trestnoprávna represia má byť využívaná ako krajný prostriedok ochrany pred závažnými protispoločenskými a zároveň protiprávnymi deliktami. Samotné legislatívne riešenie kategorizuje protiprávne konania do určitých skupín podľa ich závažnosti, či ide napríklad o administratívne či súdne trestné delikty. Subsidiárna úloha trestnej represie by mala byť uplatňovaná len tam, kde to zákon umožňuje. Spočíva tak v uprednostnení zodpovednosti podľa noriem mimo trestných pred postihom páchateľa podľa trestného práva.

Je teda na zvážení zákonodarcu, ktoré konania označí za trestné činy a ktoré za menej závažné priestupky alebo súkromnoprávne delikty. Kategorizáciou jednotlivých druhov protiprávnych konaní zákonodarcom spravidla dochádza k naplneniu a vyčerpaniu princípu subsidiarity trestnej represie. Znamená to, že orgány aplikácie práva nemôžu túto klasifikáciu protiprávnych konaní meniť ani

---

služby pri obrane vzdušného priestoru podľa § 287 ods. 1 a ohrozovania politického a morálneho stavu jednotky podľa § 288 ods. 1.“

[9] Porovnaj Čl. 40 ods. 1 ústavného zákona č. 23/1991 Zb.

[10] TRESTNÝ ZÁKON, TRESTNÝ PORIADOK, Zákon o súdnej rehabilitácii, Zákon o advokácii. Vydavateľstvo Kriváň. Bratislava 1990. s. 111.

ignorovať a dotvárať zákonný text bez opory v zákone. Orgánom aplikujúcim právo neprináleží prisvojovať si zákonodarnú moc. Je totiž výlučným právom zákonodarcu stanoviť, ktoré konanie sa bude považovať za trestný čin a ktoré nie. Výnimočne sa subsidiárna úloha trestnej represie uplatňuje aj v aplikačnej rovine. Tu sa uplatňuje v reštriktívnej podobe, čo je iba v prípadoch, v ktorých na to právna norma vytvára priestor. Vychádzame tu zo základného delenia trestných činov v zmysle § 9 na prečiny a zločiny. Slovenský rekodifikovaný Trestný zákon totiž zaviedol materiálny korektív uvedený v § 10 ods. 2, ktorý negatívnym spôsobom dopĺňa vymedzenie pojmu prečin uvedené v odseku 1 § 10. „*Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchateľa je jeho závažnosť nepatrná.“*[11] Závažnosť protiprávneho konania je tak možné posudzovať výlučne u prečinov. Len tu je namieste posudzovanie, či sa použije trestnoprávna regulácia alebo budú uprednostnené inštitúty iných právnych odvetví.

U mladistvých sa zásada pomocnej úlohy trestnej represie uplatňuje osobitne výrazne. Prejavuje sa to predovšetkým v tom, že u mladistvých je trestným činom len konanie, ktorého závažnosť je vyššia ako malá. Je to zakotvené v § 95 ods. 2 nasledovne: „Prečin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone[12], nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť *malá*. U mladistvých tak nie je trestným činom *konanie malej závažnosti,* zatiaľ čo u plne trestne zodpovedných osôb nie je trestným činom konanie nepatrnej závažnosti. Ak konanie nebude zakladať trestnú zodpovednosť za prečin, ale administratívnu zodpovednosť za priestupok, či iné menšie previnenie, nemali by tieto poklesky zostať bez povšimnutia a obvykle je potrebné, aby sa nimi zaoberali či už záujmové združenia občanov, škola, zamestnávateľ a pod.). Z uvedeného vyplýva, že subsidiárna úloha trestnej represie nie je výlučne limitovaná legislatívnou činnosťou, ale dôležitým pre aplikačnú prax je tiež interpretačné pravidlo tam, kde to zákon umožňuje s cieľom posúdiť závažnosť deliktu a napomôcť odlíšeniu trestných činov od tých deliktov, ktoré by nemali byť považované za trestné činy (najmä priestupky a iné správne delikty), hoci zdanlivo napĺňajú znaky niektorých skutkových podstát trestných činov.

Princíp subsidiarity trestnej represie totiž vyžaduje, aby štát uplatňoval prostriedky trestného práva zdržanlivo, to znamená predovšetkým tam, kde iné najmä súkromnoprávne prostriedky zlyhávajú alebo nie sú efektívne. Sporné otázky, ktoré vyplynú zo súkromnoprávneho vzťahu, a ktoré sa týkajú porušenia tohto vzťahu majú byť riešené súdmi v civilnom konaní, nakoľko orgány činné v trestnom konaní a ani súd v trestnom konaní nie sú oprávnené nahrádzať ich činnosť. Trestné právo je možné použiť len v prípadoch, ktoré možno označiť za závažné excesy zo súkromnoprávnych vzťahov, ktoré už zjavne presahujú ich rámec. Len takémuto striktnému prístupu totiž zodpovedá to, že trestné právo má byť uplatňované len ako najkrajnejší prostriedok na postih typovo najzávažnejších prípadov porušenia práva. Prostriedky trestného práva nie je možné využiť len preto, že subjekt, ktorý sa cíti v práve, celkom rezignoval na ochranu, ktorú mu majú poskytnúť súdy v civilnom konaní.

Pri posudzovaní konkrétneho prípadu, môže súd dospieť k záveru, že uloženie zákonom stanoveného trestu môže byť pre páchateľa neprimerane prísne vzhľadom na poľahčujúce okolnosti, akými sú napríklad ťažké ochorenie, silné citové rozrušenie, či skutočnosť, že páchateľ je jediným živiteľom mnohopočetnej rodiny a pod. Zákonodarca pamätal na takúto situáciu, a v § 39 stanovil podmienky *mimoriadneho zníženia trestu* aj pod dolnú hranicu trestnej sadzby ustanovenej v Trestnom zákone.

Zásada pomocnej úlohy trestnej represie má význam aj pre trestnú politiku. Ak sú však zistené podmienky trestnej zodpovednosti v konkrétnom prípade, možno sa zriecť použitia trestných prostriedkov len v medziach ustanovených zákonom. *Upustenie od potrestania* predstavuje osobitý prípad trestnoprávnej reakcie na trestný čin. Možno ho aplikovať vtedy, ak je trestný čin prejednaný na hlavnom pojednávaní, páchateľ je uznaný vinným a netreba uložiť trest. Upustenie od potrestania je prostriedkom výchovného charakteru, ktorým sa za určitých podmienok môže dosiahnuť náprava páchateľa aj bez uloženia trestu. Uplatnenie tohto inštitútu vychádza z predpokladu, že rovnaké

[11] § 10 ods. 2 zák. č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

[12] Má sa na mysli zák. č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

účinky, aké má uloženie trestu, možno v určitých prípadoch dosiahnuť trestným stíhaním páchateľa a vyslovením viny, ktorá v sebe obsahuje negatívne zhodnotenie spáchaného trestného činu. Podmienky upustenia od potrestania sú zakotvené v § 40 zák. č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov a určité špecifiká platia v prípade upustenia od potrestania mladistvých podľa § 98 a 99. Podľa § 40 možno upustiť od potrestania páchateľa prečinu, ak ním nebola spôsobená smrť alebo ťažká ujma na zdraví a boli splnené ďalšie zákonom stanovené podmienky.

Aj v náleze Ústavného súdu SR zo dňa 14. 12. 2011 sp. zn. I. ÚS 316/2011 došlo k aplikácii princípu ultima ratio, v ktorom súd konštatoval, že podľa zásady pomocnej úlohy trestnej represie (zásady subsidiarity) má byť trestné právo použité len ako najkrajnejší prostriedok a len pri typovo najzávažnejších porušeniach spoločenských vzťahov, záujmov a hodnôt, teda len tam, kde iné možnosti, hlavne prostriedky ostatných právnych odvetví, nie sú dostatočné, teda už boli vyčerpané, sú neúčinné alebo zjavne nie sú vhodné.

Pomocná úloha trestnej represie v podobe poňatia trestného práva ako *ultima ratio* teda zaväzuje nielen zákonodarcu, ale aj orgány činné v trestnom konaní a súdy, nakoľko má aj interpretačný význam v tom, aby tieto orgány vykladali znaky skutkových podstát trestných činov v nadväznosti na netrestnú právnu úpravu a aplikovali ich len na závažné prípady, pričom musia zvažovať, či a ako bolo možné využiť inštitúty iných právnych odvetví v reakcii na porušenie práva, o aké iné možnosti išlo, ako boli efektívne, či ako boli použité, alebo prečo neboli použité, a musia tiež zabezpečiť dostatočné dôkazy na to, aby bolo možné odlíšiť obyčajný občianskoprávny, či obchodnoprávny vzťah od trestnej činnosti.[13]

Prejavom podpornej úlohy trestnej represie je aj *zánik trestnosti prípravy na zločin* podľa § 13 ods. 3 písm. a/ a b/ TZ, ako aj *zánik trestnosti pokusu trestného činu* podľa § 14 ods. 3 písm. a/ a b/ TZ. Rovnako možno hovoriť o odraze subsidiárnej úlohy trestnej represie aj v prípadoch *zániku trestnosti a trestu* podľa tretej hlavy všeobecnej časti TZ.

4. Ublíženie na zdraví a subsidiarita trestnej represie

Ako výrazný prejav zásady pomocnej úlohy trestnej represie vo vzťahu k ublíženiu na zdraví bolo možné v minulosti pozorovať postup zavedený na základe vyššie spomínanej novely Trestného zákona č. 175/1990 Zb., ktorou sa menil a dopĺňal predchádzajúci Trestný zákon č. 140/1961 Zb. v znení doplnkov a noviel. Okrem mnohých zmien vykonaných vo všeobecnej i osobitnej časti trestného zákona, ňou došlo k vypusteniu základnej skutkovej podstaty trestného činu Ublíženia na zdraví podľa § 223 ods. 1 v nasledujúcom znení: „Kto inému z nedbanlivosti ublíži na zdraví...“. Táto dispozícia trestnoprávnej normy prešla do úpravy zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, konkrétne do ustanovenia § 49 ods. 1 písm. b/ ako priestupok proti občianskemu spolunažívaniu.

Trestné činy ublíženia na zdraví sú v slovenskom rekodifikovanom Trestnom zákone upravené v druhom diele prvej hlavy osobitnej časti TZ pod názvom Trestné činy proti zdraviu. Obsiahnuté sú v § 155 – 158. Vo vzťahu k eventuálnej aplikácii materiálneho korektívu uvedeného v § 10 ods. 2 TZ je potrebné vypustiť § 155, ktorý je zločinom. Ide v ňom o úmyselné spôsobenie inému ťažkej ujmy na zdraví. Zostávajúca trojica skutkových podstát trestných činov ublíženia na zdraví spĺňa podmienku, že musí ísť o prečin. Ustanovenie § 156 v základnej skutkovej podstate postihuje úmyselné ublíženie na zdraví. Zostávajúce dve ustanovenia sú nedbanlivostnými trestnými činmi, čo v zmysle § 10 ods. 1 písm. a/ znamená, že ide o prečiny. Tieto postihujú nedbanlivostné spôsobenie inému ťažkej ujmy na zdraví a podľa § 158 možno postihnúť prípad, keď je inému z nedbanlivosti ublížené na zdraví tým, že páchateľ porušil dôležitú povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie alebo uloženú mu podľa zákona.

5. Záver

Ako som už uviedla vyššie, pri trestných činoch ublíženia na zdraví by podľa § 10 ods. 2 TZ bolo možné využiť materiálny korektív v prípade trestných činov ublíženia na zdraví podľa § 156 – 158 TZ. Otázkou však zostáva posúdenie jednotlivých kritérií majúcich za následok nepatrnú

[13]Čentík, T.: Kde sú hranice aplikácie princípu ultima ratio v trestnom práve? http://www.ulpianus.sk/blog/8472/ (2. XI. 2017)

závažnosť uvedených prečinov u plne trestne zodpovedných osôb. Hodnotiacimi kritériami sú spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, miera zavinenia a pohnútka páchateľa. Tieto kritériá korešpondujú s kritériami určujúcimi stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť v zmysle § 3 ods. 4 zák. č. 140/1961 Zb., s tým rozdielom, že v § 10 ods. 2 zák. č. 300/2005 Z. z. sú uvedené taxatívne, a že v predchádzajúcej právnej úprave ich bolo demonštratívne uvedených sedem. Okrem tých, ktoré pozná súčasná právna úprava tam boli ešte význam chráneného záujmu, ktorý bol činom dotknutý a osoba páchateľa. Nie všetky z taxatívne uvedených kritérií v § 10 ods. 2 zák. č. 300/2005 Z. z. musia byť rovnomerne zastúpené pri každom jednotlivom hodnotení závažnosti prečinu. Pri posudzovaní závažnosti prečinu prichádzajú do úvahy poľahčujúce okolnosti takisto taxatívne vypočítané v § 36 zák. č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ako napr. spáchal trestný čin v ospravedlniteľnom citovom rozrušení, v dôsledku nedostatku vedomostí alebo skúseností, v spojitosti s negatívnymi dôsledkami svojej choroby a pod. Pri posudzovaní spôsobeného následku je potrebné skúmať možnosť jeho nápravy. V rámci miery zavinenia sa skúma či ide o úmysel priamy alebo nepriamy, či bol trestný čin spáchaný z vedomej alebo nevedomej nedbanlivosti, hodnotí sa tu akou mierou páchateľ prispel k spáchaniu trestného činu, aký je význam a povaha jeho účasti na spáchaní trestného činu. Pod pojmom miera zavinenia je predovšetkým treba rozumieť bližšie vymedzený konkrétny subjektívny vzťah páchateľa ku konaniu, k spôsobu vykonania a k následkom. Ako príklad možno použiť dopravnú nehodu, ktorej následkom je spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví, či ublíženia na zdraví, pričom ju vodič zavinil len sčasti. Značnú časť viny nesie poškodený, ktorý tiež porušil dopravné predpisy. Zo strany vodiča ide o zníženú mieru zavinenia. Pohnútka (motív) predstavuje vnútorný podnet, ktorý viedol páchateľa k spáchaniu trestného činu, resp. k rozhodnutiu spáchať trestný čin. Označuje dôvod prečo bol v konkrétnom prípade spáchaný trestný čin, čo viedlo páchateľa k jeho spáchaniu. Avšak pohnútka ako okolnosť majúca vplyv na závažnosť trestného činu má význam len u úmyselných trestných činov.

Na základe takto stanovených kritérií zákonodarca diferencuje nepatrnú a malú závažnosť, ktoré podľa gradácie majú svoje právne a praktické dôsledky. Nepatrná závažnosť u prečinu nezakladá trestnú zodpovednosť, ako to vyplýva z dikcie § 10 ods. 2 TZ, kde pre trestnosť prečinu nestačí nepatrná závažnosť.

Nepatrná závažnosť teda môže byť posúdená ako priestupok v tom prípade, že konanie, ktorého sa páchateľ dopustil je uvedené v priestupkovom zákone.

Problémom pri posudzovaní závažnosti prečinu by mohla byť aj formulácia zakotvená v § 158 „*dôležitá povinnosť vyplývajúca zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie alebo uložená podľa zákona*“. Zákonodarcom je totiž volená tak, aby zahŕňala porušenie všetkých relevantných dôležitých povinností, ktoré páchateľovi vyplývajú z jeho povolania, pracovného zaradenia, zamestnania, postavenia či funkcie, pričom ide o povinnosti, ktoré majú vzťah k ochrane života a zdravia ľudí a ktoré sú z tohto hľadiska dôležité a uložené zákonom alebo sú obsiahnuté aj v inom všeobecne záväznom právnom predpise alebo aj v konkrétnom príkaze vydanom na základe zákona a spôsobom uvedeným v zákone. [14]

LITERATÚRA

- Čentík, T.: Kde sú hranice aplikácie princípu ultima ratio v trestnom práve? http://www.ulpianus.sk/blog/8472/
- Československé trestné právo. Zväzok I. Všeobecná časť. Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956. s. 14 a 66.
- Mašľanyová, D.: Nebezpečnosť činu pre spoločnosť ako materiálny znak trestného činu Bratislava: 1999. Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN80-8054-100-0.
- Matys, K. a kol.: Trestný zákon. Komentár 1. Obzor - Bratislava 1978. s. 24 - 25.
- Milota, A.: Učebnice obojího práva trestního platného v československé republice. Právo hmotné. Kromněříž. 1926
- Miřička, A.: Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Praha. 1934
- Nezkusil, J.: Československé trestní právo. I. díl. Orbis Praha 1976. s. 14.

[14] Bližšie k tomu viď.: judikát uverejnený v časopise Zo súdnej praxe 49/2011.

- Šamko, P. : Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnaný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre? In Právne listy. Publikované 1. IV. 2013
- Šamko, P. : Základné východiská princípu ultima ratio. In Právne listy. Publikované 11. V. 2014 http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio.
- Trestní zákon. Komentář. Orbis - Praha 1975. s. 22.
- TRESTNÝ ZÁKON, TRESTNÝ PORIADOK, Zákon o súdnej rehabilitácii, Zákon o advokácii. Vydavateľstvo Kriváň. Bratislava 1990. s. 111.
- Urbáni, R.: Princípy trestného práva a základné zásady spoločné pre vinu a trest. http://vjhr.sk/archive/2015_2/15.pdf
- Zák. č. 86/1950 Zb. v znení zák. č. 63/1956 Zb. a zák. č. 68/1957 Zb.
- Zák. č. 140/1961 Zb. v znení doplnkov a noviel
- Zák. č. 372/1990 Zb. v znení neskorších predpisov
- Zák. č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje:
doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc.
Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
e-mail: darina.maslanyova@truni.sk

MOŽNOSTI OCHRANY DAŇOVEJ SÚSTAVY PROSTRIEDKAMI TRESTNÉHO PRÁVA

JUDr. Ing. Marián SABÓ
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

Anotácia: *Daňový systém a výnosy, ktoré z neho plynú, sú významnou súčasťou štátneho rozpočtu. Tvorba a následné prerozdeľovanie prostriedkov sa významne opiera o príjme plynúce z daňovej sústavy. Vzhľadom na mieru zdanenia v Slovenskej republike, vzhľadom na povahu podnikateľského prostredia, sústavne sa častejšie a častejšie stretávame s útokmi a podvodnými konaniami namierenými voči povinnostiam odvádzať, zrážať a platiť dane. Závažnosť tohto konania plne odôvodňuje postih na úrovni trestného práva. Možnosti postihu neplnenia daňových povinností na úrovni trestného práva sú predmetom nasledujúceho príspevku.*
Kľúčové slová: *daňový systém, daňová povinnosť, neodvedenie dane, nezaplatenie dane.*

Annotation: *The tax system and the revenues flowing from it are an important part of the state budget. The creation and subsequent reallocation of funds is based largely on revenue flowing from the tax system. With regard to the rate of taxation in the Slovak Republic, due to the nature of the business environment, we are constantly and frequently encountering attacks and fraudulent actions directed against the obligation to pay, coerce and pay taxes. The gravity of this procedure fully justifies penalisation at the level of criminal law. The possibilities of prosecution of tax infringements at the level of criminal law are the subject of the following contribution.*
Keywords: *tax system, tax liability, tax evasion, non-payment of tax.*

Úvod

V piatej hlave osobitnej časti Trestného zákona sú upravené trestné činy, ktoré poskytujú najmä ochranu hospodárskym záujmom Slovenskej republiky. Nutnosť ochrany hospodárskych záujmov vyplýva zo skutočnosti, že aj s rozvojom nového hospodárskeho mechanizmu a s ním súvisiacich trhových vzťahov sa stretávame so správaním subjektov, ktoré porušujú, prípadne nerešpektujú zákon. Z uvedeného dôvodu treba takéto konania sankcionovať aj prostriedkami trestného práva. Pri uplatňovaní týchto prostriedkov by sa však mala uplatňovať zásada subsidiarity trestnej represie vo vzťahu k ďalším existujúcim právnym prostriedkom. Ochrana hospodárskych záujmov je obsiahnutá aj v ďalších ustanoveniach, najmä vo štvrtej hlave osobitnej časti Trestného zákona.[1]

Piata hlava osobitnej časti Trestného zákona sa delí do štyroch dielov a to sú:
prvý diel: Trestné činy ohrozujúce trhovú ekonomiku (§250 až 258), druhý diel: Trestné činy proti hospodárskej disciplíne (§259 až 269), tretí diel: Trestné činy proti mene a trestné činy daňové (§270 až 280), štvrtý diel: Trestné činy proti priemyselným právam a autorskému právu (§281 až 283).[2]

1. Skrátenie dane a poistného §276

Skrátenie dane predstavuje také konanie páchateľa, prostredníctvom ktorého mu bude zo strany príslušného orgánu vyrubená nižšia daň, ako je suma dane určená zákonom, alebo k vyrubeniu dane ani nedôjde. Pri skrátení dane teda vznikne rozdiel medzi daňou, ktorú má subjekt dane znášať, a daňou, ktorá sa v dôsledku trestnej činnosti páchateľa určila v nižšej sume, ako stanovuje príslušný právny predpis. Skrátením dane je aj vylákanie daňovej výhody. Z definovania skrátenia dane sa nám ponúka viacero alternatív spôsobu realizácie predmetného úmyselného konania. Vývojove zmeny v uskutočňovaní skrátenia dane v praxi predstavujú reflexiu na dynamické zmeny v aktuálnej právnej úprave, ktorým sa plynule prispôsobujú. Medzi najčastejšie spôsoby skrátenia dane patria rôzne machinácie v účtovníctve, nepriznanie príjmov (výnosov), deklarovanie fiktívnych výdavkov (nákladov) deklarovanie neexistujúcich zdaniteľných plnení a nesprávnych údajov a pod. Výsledkom predmetných konaní je, že páchateľ zníži daňový základ a tým si nezákonne zníži daňovú povinnosť.

[1] IVOR J., a kol., *Trestné právo hmotné, osobitná časť*, druhé doplnené a prepracované vydanie, Iura Edition 2010, s. 196
[2] TÓTHOVÁ, M.: *Systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike.* In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie COFOLA 2010*, Brno: MU PF Brno, 2010, s. 2

Napr. daňový subjekt deklaruje v účtovníctve neexistujúce výdavky za neuskutočnené prijaté zdaniteľné plnenia, čím si znižuje daňový základ dane z príjmov a následne i daňovú povinnosť. Pokiaľ ide o platiteľa dane z pridanej hodnoty, neoprávnene si zvyšuje DPH na vstupe, čím dosiahne nižšiu daňovú povinnosť na DPH. Tu je potrebné zdôrazniť, že v trestnoprávnej praxi dochádza k nedostatočnému rozlišovaniu trestného činu skrátenia dane a poistného a daňového podvodu pri dani z pridanej hodnoty a následne k nesprávnej kvalifikácii. V daných prípadoch je veľmi podstatné rozumieť základným pojmom DPH a následku, ktorý nezákonným konaním vznikol (tzn. primárne rozlišovať priznanie daňovej povinnosti v nižšej výške a uplatnenie si nároku na NO DPH). Za skrátenie dane je možné považovať i také úmyselné konanie páchateľa, ktorým sa úplne vyhne svojej daňovej povinnosti (napr. dostane sa z daňovej povinnosti do daňovej straty, vôbec nepodá daňové priznanie. hoci má príjmy podliehajúce dani a je si vedomý svojej povinnosti podať daňové priznanie a zaplatiť daň). Trestný čin je dokonaný až reálnym vymeraním nižšej dane (tzn. nepostačuje podanie daňového priznania so skreslenými údajmi), respektíve nepodaním daňového priznania vôbec, ak bolo úmyslom páchateľa úplne zatajiť príjmy podliehajúce dani. Skrátením však nie je samotné neodvedenie alebo nezaplatenie už vyrubenej dane alebo poistného. Ak bola daň správne vymeraná a daňovým subjektom zaplatená (jemu zrazená), nemožno vo vzťahu k takejto dani spáchať trestný čin skrátenia dane a poistného. Z judikatúry vyplýva, že zatajenie zisku dosiahnutého trestným činom nemožno považovať za skrátenie dane, pretože takú činnosť nemožno považovať za činnosť, z ktorej plynie príjem ako základ pre vymeranie dane výslovne označenej v zákone. Páchateľ by sa tým nepriamo nútil k oznámeniu svojej vlastnej trestnej činnosti, čo je v rozpore so zásadou, že obvinený nesmie byť k priznaniu nijakým spôsobom donucovaný.

Pri vymedzení pojmu „skrátenie poistného“ možno postupovať analogicky ako pri vymedzení skrátenia dane, tzn. že ide o konanie páchateľa, ktorý chce dosiahnuť (pre seba alebo pre iného), aby uhradil poistné v nižšej sume, ako by mu bolo stanovené zákonom, prípadne aby sa vyhol danej povinnosti a poistné vôbec neuhradil.[3]

V tomto prípade za daň považujeme povinnú, zákonom ustanovenú sumu, ktorú je fyzická a právnická osoba povinná odviesť v určenej lehote zo svojich príjmov do štátneho rozpočtu. Naopak poistenie rozdeľujeme na zdravotné a sociálne poistenie. Za zdravotné poistenie sa označuje pravidelná platba, ktorou sa v určitom rozsahu poskytuje zdravotná starostlivosť. Poistné na sociálne zabezpečenie je pravidelná platba z ktorého sa neskôr na základe vzniknutého nároku poskytuje sociálne zabezpečenie.

Objektom tohto trestného činu je záujem štátu na riadnom vymeraní dane, poistného na sociálne alebo zdravotné poistenie, či príspevku na starobné dôchodkové sporenie. Jedná sa o osobitný druh podvodu, na základe ktorého páchateľ uvádza do omylu príslušného správcu dane alebo iný povinný subjekt s cieľom znížiť skutočnú výšku svojej daňovej povinnosti, resp. poistného plnenia. Výsledkom toho je, že páchateľovi je vymeraná nižšia daň ako by mu mala byť podľa zákona.

Objektívna stránka uvedeného trestného činu spočíva v konaní páchateľa, ktorý aspoň v malom rozsahu skráti daň alebo poistné. Pre trestnosť sa vyžaduje, aby rozsah skrátenia dane alebo poistného bol vyšší ako 266 EUR, teda malá škoda.

Páchateľom tohto trestného činu môže byť ktokoľvek, nielen subjekt dane a poistného, ale aj subjekt, ktorý svojím úmyselným konaním spôsobí, že jemu alebo inej osobe nebola zákonná daň vymeraná vôbec, prípadne v zákonom stanovenej výške a tým pádom bola daň skrátená.

Pre naplnenie subjektívnej stránky sa vyžaduje úmyselné zavinenie aspoň formou nepriameho úmyslu. Úlohou príslušného orgánu je preukázať obvinenému, že si bol vedomý svojho konania, ktorým dochádza k skráteniu daní, resp. odvodov.

K okolnostiam, ktoré umožňujú uložiť prísnejší trest patrí, že páchateľ bol za taký čin už odsúdený, pre uľahčenie spáchania trestného činu porušil úradnú uzáveru, alebo ak bol čin spáchaný závažnejším spôsobom konania.

Aplikovaním účinnej ľútosti zaniká trestnosť trestného činu skrátenia dane a poistného.

[3] STIERANKA J., SABAYOVÁ M., ŠIMONOVÁ J., *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*, Epos 2016, s. 169

2. Neodvedenie dane a poistného § 277

Pred rokom 2012 obsahovali ustanovenia trestného činu neodvedenia dane a poistného v§ 277 osobitnej časti TZ dve aliney, tzn. dva samostatné trestné činy. Po novele TZ bola v § 277 ods.1 ponechaná len tzv. prvá alinea. Podstata konania páchateľa tohto trestného činu spočíva v tom, že páchateľ daného daňového deliktu zadrží a neodvedie určenému príjemcovi splatnú daň a poistné, ktoré vybral alebo zrazil podľa zákona. V prípade neodvedenia splatnej dane je týmto príjemcom správca dane. Za § 277 TZ bolo vložené ustanovenie § 277a TZ s názvom Daňový podvod. Trestný čin neodvedenia dane a poistného je možné chápať ako špeciálny druh daňovej sprenevery.[4]

Zadržaním a neodvedením dane rozumieme stav, keď určitý subjekt neodvedie určenému príjemcovi daň, ktorú vyberie, resp. zrazí od iného subjektu. Nevyhnutným predpokladom pre naplnenie tohto zákonného pojmu je to, aby platiteľ dane bol subjektom odlišným od daňovníka. So zadržaním a neodvedením dane sa najčastejšie stretávame v súvislosti s daňou z príjmu zo závislej činností podľa zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmu v znení neskorších predpisov, keď zamestnanec daň z príjmu neodvádza sám, ale túto činnosť za neho vykonáva jeho zamestnávateľ. Zamestnanec je v danom prípade daňovníkom, ktorého príjem je predmetom dane zo závislej činnosti a zamestnávateľ je platiteľom dane, ktorý zamestnancovi daň z príjmu vypočíta a odvádza do štátneho rozpočtu. Ak zamestnávateľ svojmu zamestnancovi splatnú daň zrazí a ponechá si ju so zámerom zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, dopúšťa sa trestného činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 ods.1. Pri zadržaní a neodvedení poistného na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevku na starobné dôchodkové sporenie určitý subjekt neodvedie určenému príjemcovi takéto poistné alebo príspevok, ktoré vyberie, resp. zrazí od iného subjektu. Pôjde o prípady, keď zamestnávateľ z hrubej mzdy svojho zamestnanca zráža poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie, alebo príspevok na starobné dôchodkové sporenie určené v zmysle príslušných právnych predpisov sociálnej poisťovni, príslušnej zamestnancom zvolenej zdravotnej poisťovni alebo dôchodkovej správcovskej spoločnosti, avšak tieto odvody neodvedie určenému príjemcovi.[5]

Trestný čin neodvedenia dane a poistného je podľa § 277 ods.1 TZ považovaný za prečin. V prípade, že sú naplnené kvalifikované skutkové podstaty podľa § 277 ods. 2, 3 a 4 TZ, ide už o zločin. Medzi okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby zaraďujeme spáchanie trestného činu závažnejším spôsobom, spáchanie činu vo väčšom rozsahu, vo veľkom rozsahu alebo ak ním páchateľ spôsobil značnú škodu.[6]

Pod splatnosťou dane rozumieme povinnosť daňovníka zaplatiť daň. Vychádza z rozhodnutia príslušného orgánu, ktorý konkrétnemu daňovému subjektu stanovuje povinnosť platiť daň, napríklad formou platobného výmeru. Ak nie je využitý uvedený postup vychádza sa z ustanovení zákona o dani z príjmov, alebo zákona o dani z pridanej hodnoty.

Splatnosťou poistného chápeme, povinnosť zaplatiť poistné konkrétnemu subjektu. Táto povinnosť vyplýva z rozhodnutia oprávneného orgánu, ktorý určuje povinnosť platiť poistné konkrétnemu subjektu, alebo z ustanovení všeobecne záväzného právneho predpisu.

Objektom trestného činu neodvedenia dane a poistného je ochrana záujmu štátu a právnických osôb na riadnom odvádzaní daní, resp. poistného na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové sporenie.

Objektívna stránka trestného činu pozostáva z konania páchateľa, ktorý v malom rozsahu zadrží a neodvedie zákonom stanovenému príjemcovi splatnú daň, poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové sporenie, ktoré zrazí alebo

[4] STIERANKA J., SABAYOVÁ M., ŠIMONOVÁ J., *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*, Epos 2016, s. 172

[5] MENCEROVÁ I., TOBIÁŠOVÁ L., TURAYOVÁ Y., a kol., *Trestné právo hmotné osobitná časť*, Heuréka 2014, s. 185

[6] STIERANKA J., SABAYOVÁ M., ŠIMONOVÁ J., *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*, Epos 2016, s. 173

vyberie. Takisto ak neoprávnene v malom rozsahu uplatní nárok na vrátenie dane s cieľom zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech.

Páchateľom trestného činu neodvedenia dane a poistného môže byť výlučne osoba, ktorej vzniká určitá povinnosť, ktorej porušenie umožňuje naplniť znaky trestného činu.

Subjektívna stránka vyžaduje pre svoje naplnenie úmyselné zavinenie. Z toho vyplýva, že ide o úmyselný trestný čin, ktorý sa podľa druhej časti skutkovej podstaty musí vzťahovať aj na zadováženie neoprávneného prospechu, a to sebe alebo inému.

3. Daňový podvod § 277a

Skutková podstata trestného činu neodvedenia dane a poistného je totožná so skutkovou podstatou daňového podvodu. Významný rozdiel však spočíva vo výške škody. Pri daňovom podvode výška škody musí byť vo väčšom rozsahu, teda aspoň 2660 EUR.

Trestný čin daňového podvodu na rozdiel od trestného činu skrátenia dane je koncipovaný ako tzv. predčasne dokonaný trestný čin, t.j. zákonodarca tu právne povýšil konanie, ktoré je faktický (reálne) pokusom, na dokonaný trestný čin. Vzhľadom na uvedené postačí na dokonanie trestného činu daňového podvodu len to, že páchateľ neoprávnene uplatní nárok na vrátenie DPH u príslušného správcu dane v daňovom priznaní s cieľom (úmyslom) získať neoprávnený prospech, t.j. na dokonanie činu sa nevyžaduje, aby bol uplatňovaný nárok na vrátenie DPH aj štátom reálne daňovému subjektu vyplatený. Tento zaver platí aj ohľadom kvalifikovanej skutkovej podstaty predmetného trestného činu. Z uvedeného vyplýva, že pokus daňového podvodu podľa §14 ods. 1 TZ nie je možný, nakoľko pokus (neoprávnené uplatňovanie nároku na vrátenie DPH) je už právne považovaný za dokonaný trestný čin daňového podvodu. Ak štát následne vyplatí neoprávnene uplatňovaný nárok na vrátenie DPH, môžeme hovoriť o dokončení (nie o dokonaní) trestného činu daňového podvodu, pretože páchateľ už získal sebe alebo inému neoprávnený prospech. Vzhľadom na uvedené neprichádza do úvahy ani zánik trestnosti trestného činu daňového podvodu podľa § 14 ods. 3 TZ.[7]

Neoprávneným uplatnením nároku na vrátenie dane z pridanej hodnoty je také konanie, keď páchateľ, napríklad na základe fiktívnych zdaniteľných plnení, požaduje od štátu tzv. nadmerný odpočet dane z pridanej hodnoty, t. j. vrátenie dane z pridanej hodnoty. Ak páchateľ podvodným konaním dosiahne, že daň na výstupe je nižšia ako daň na vstupe a uplatní si voči štátu nárok na vrátenie tohto rozdielu, dopúšťa sa trestného činu daňového podvodu podľa § 277a TZ. K neoprávnenému uplatneniu nároku na vrátenie spotrebnej dane dochádza napríklad v prípade, keď páchateľ predstiera vývoz určitého tovaru podliehajúceho spotrebnej dani do cudziny, ktorý v skutočnosti vôbec nebol vyvezený a uplatní si voči štátu nárok na vrátenie spotrebnej dane.[8]

Objektom trestného činu daňového podvodu je záujem štátu na vrátení dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane, avšak len v prípade ak sú na to splnené zákonom stanovené podmienky.

Objektívna stránka spočíva v neoprávnenom uplatnení si nároku na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane a to vo väčšom rozsahu, s úmyslom zadovážiť sebe alebo niekomu inému neoprávnený prospech.

Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie.

Subjekt trestného činu môže byť osoba, ktorá má právo uplatniť si nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane.

Trestnosť trestného činu daňového podvodu podľa § 277a TZ. nezaniká účinnou ľútosťou ani podľa § 85, ani podľa § 86 TZ - na rozdiel od trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 276. Trestnosť trestného činu daňového podvodu zaniká premlčaním trestného stíhania (§ 87 TZ).[9]

[7] ŠAMKO P., *Daňové podvodné konania a ich dokazovanie*, Wolters Kluwer 2015, s. 94

[8] MENCEROVÁ I., TOBIÁŠOVÁ L., TURAYOVÁ Y., a kol., *Trestné právo hmotné osobitná časť*, Heuréka 2014, s. 187

[9] ŠAMKO P., *Daňové podvodné konania a ich dokazovanie*, Wolters Kluwer 2015, s. 93

4. Nezaplatenie dane a poistného §278

V porovnaní s trestným činom skrátenia dane a poistného podľa § 276 TZ a trestným činom daňového podvodu podľa § 277a TZ, páchateľ pri tomto trestnom čine nekoná podvodným spôsobom, nepredstiera nepravdivé skutočnosti, nezatajuje určité príjmy, nedeklaruje neexistujúce výdavky a ani nechce vylákať od štátu určitú daňovú výhodu, páchateľ iba neplní svoju zákonnú povinnosť zaplatiť daň, resp. poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie a príspevku na starobné dôchodkové sporenie v lehote splatnosti. Rozhodujúcim pre posúdenie trestnej zodpovednosti páchateľa je určenie splatnosti dane, resp. poistného na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie a príspevku na starobné dôchodkové sporenie. Lehoty splatnosti sú určené príslušnými zákonmi upravujúcimi jednotlivé druhy daní, ako i poistné, resp. príspevok (napr. pri dani z príjmu lehota splatnosti dane je určená v § 49 ods. 2 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmu v znení neskorších predpisov; z tohto ustanovenia vyplýva, že daňovník je povinný zaplatiť daň do troch kalendárnych mesiacov po uplynutí zdaňovacieho obdobia). K pojmu splatnosť dane, poistného na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie a príspevku na starobné dôchodkové sporenie ďalej pozri primerane výklad k trestnému činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 TZ.[10]

Trestnoprávna prax poukazuje na komplikovanosť v procese dokazovania subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu nezaplatenia dane a poistného najmä v prípadoch, keď je daňovým subjektom obchodná spoločnosť najčastejšie spoločnosť s ručením obmedzeným, konateľ spoločnosti v priebehu daňovej kontroly nespolupracuje so správcom dane a nepreberie platobný výmer, ktorým bola daňovému subjektu určená daňová povinnosť na dani z príjmov. Z pohľadu daňových predpisov je rozhodnutie právoplatné a vykonateľné a daň je splatná. Inak povedané, v trestnom konaní napr. o trestnom čine nezaplatenia dane sa musí okrem iného preukázať, že páchateľ tohto trestného činu vedel o svojej daňovej povinnosti a úmyselne ju nezaplatil, hoci to bolo v jeho objektívnych možnostiach. Vyvodiť však trestnoprávnu zodpovednosť za trestný čin nezaplatenia dane voči konateľovi spoločnosti je v takýchto prípadoch veľmi problematické hlavne z dôvodu absencie subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu. Konateľ spoločnosti nemusel mať vedomosť o daňovej povinnosti daňového subjektu, ktorého je štatutárnym zástupcom, a preto nemohol úmyselne túto daň nezaplatiť. Je evidentné, že v takýchto prípadoch chýba prvok vôle spáchať trestný čin aj prvok vedomia o páchaní trestného činu.[11]

Objektom tohto trestného činu je záujem štátu na včasnom a riadnom zaplatení dane, poistného na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové sporenie.

Objektívna stránka skutkovej podstaty spočíva v konaní páchateľa, ktorý vo väčšom rozsahu nezaplatí splatnú daň, poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové sporenie. Z hľadiska trestnej zodpovednosti je dôležitý následok, teda nezaplatenie dane a poistného vo výške aspoň 2660 EUR.

Subjekt je špeciálny, teda páchateľom môže byť len osoba, ktorá ma povinnosť platiť určitý druh dane a poistného.

Subjektívna stránka trestného činu vyžaduje úmyselné zavinenie, teda úmyselné nezaplatenie dane a poistného vo väčšom rozsahu.

Trestnosť trestného činu nezaplatenia dane a poistného zaniká dodatočným zaplatením dane a poistného aj s príslušenstvom, avšak najneskôr v deň nasledujúci po dni, keď sa páchateľ mohol dozvedieť o výsledkoch vyšetrovania. Pod pojmom príslušenstvo sa rozumejú úroky, poplatky a pokuty. Takisto môže zaniknúť uplatnením účinnej ľútosti.

K okolnostiam podmieňujúcim uložiť prísnejší trest patrí spáchanie činu v značnom rozsahu alebo vo veľkom rozsahu.

[10] MENCEROVÁ I., TOBIÁŠOVÁ L., TURAYOVÁ Y., a kol., *Trestné právo hmotné osobitná časť*, Heuréka 2014, s. 188

[11] STIERANKA J., SABAYOVÁ M., ŠIMONOVÁ J., *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*, Epos 2016, s. 177

5. Marenie výkonu správy daní §278a

Skutková podstata tohto trestného činu je koncipovaná na princípe postihovania opakovaného protiprávneho konania spočívajúceho v porušovaní noriem daňového práva už normami trestného práva (hoci bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý). Recidíva daňového subjektu špecifikovaná v tomto ustanovení je už postihovaná normami trestného práva.[12]

Trestný čin marenie výkonu správy daní je úmyselný trestný čin. Preto bude v trestnom konaní o tomto trestnom čine potrebné preukázať jeho páchateľovi, že konanie vykonal úmyselne. Pokiaľ napr. bude podozrenie z tohto trestného činu spočívať v tom, že jeho páchateľ nesplnil svoju zákonnú oznamovaciu povinnosť, musí sa v trestnom konaní o tomto trestnom čine preukázať, že páchateľ vedel o tejto oznamovacej povinnosti a úmyselne ju nesplnil. Z nášho pohľadu je veľmi náročné tento úmysel preukázať.[13]

Daňové delikty, predovšetkým tie najzávažnejšie, sa páchajú prostredníctvom obchodných spoločnosti (väčšinou s.r.o.) na tento účel vytvorených ktoré nemajú žiadny majetok a nevykonávajú žiadnu reálnu podnikateľskú činnosť. Vyskytujú sa aj prípady, keď sa daňové delikty páchajú prostredníctvom spoločností, ktoré majú majetok a vykonávajú reálnu podnikateľskú činnosť. Po odhalení daňových deliktov sa však tieto spoločnosti väčšinou zbavujú svojho majetku a utlmujú svoju reálnu podnikateľskú činnosť. Len výnimočne páchajú závažné daňové delikty aj fyzické osoby – podnikatelia.[14]

Objektom trestného činu marenia výkonu správy daní je záujem štátu na riadnom a včasnom plnení daňovej povinnosti zo strany daňových subjektov.

Pod pojmom správa daní rozumieme postup týkajúci sa správnym zistením dane a zabezpečením úhrady a ďalšie činnosti podľa zákona 563/2009 Z.z. o správe daní.

Objektívna stránka charakterizuje konanie páchateľa, ktorý marí výkon správy daní tým, že

1.) V dokladoch predkladaných pri správe daní uvedie nepravdivé alebo hrubo skresľujúce údaje, alebo zatají povinné údaje o skutočnostiach rozhodujúcich pre správne určenie dane,
2.) Pozmení, znehodnotí alebo zničí doklady rozhodujúce pre správne určenie dane,
3.) Nesplní zákonom mu uloženú oznamovaciu povinnosť,
4.) Nesplní povinnosť uloženú mu zákonom pri daňovej kontrole.[15]

Subjektom môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná fyzická osoba a takisto aj právnická osoba.

Subjektívna stránka predpokladá úmyselné zavinenie.

6. Porušenie predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru § 279

Skutkovú podstatu trestného činu porušenia predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru podľa § 279 TZ naplní ten, kto s kontrolnými známkami, kontrolnými páskami alebo inými kontrolnými technickými opatreniami na označenie tovaru na daňové účely alebo na iné účely ustanovené zákonom nakladá v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech alebo kto v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom dovezie, vyvezie, prepraví dá prepraviť, uvádza do obehu alebo prechováva tovar bez kontrolných známok, kontrolných pások alebo bez iných kontrolných technických opatrení na jeho označenie na daňové účely alebo na iné účely ustanovené zákonom, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.[16]

---

[12] MENCEROVÁ I., TOBIÁŠOVÁ L., TURAYOVÁ Y., a kol., *Trestné právo hmotné osobitná časť*, Heuréka 2014, s. 189

[13] STIERANKA J., SABAYOVÁ M., ŠIMONOVÁ J., *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*, Epos 2016, s. 184

[14] STIERANKA J., SABAYOVÁ M., ŠIMONOVÁ J., *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*, Epos 2016, s. 184

[15] IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J., *Trestné právo hmotné osobitná časť*, Wolters Kluwer 2017, s. 255

[16] STIERANKA J., SABAYOVÁ M., ŠIMONOVÁ J., *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*, Epos 2016, s. 186

Nakladaním a uvádzaním do obehu bez kontrolných známok, pások alebo bez iných kontrolných technických opatrení rozumieme predaj tovaru, ktorý podľa zákona alebo iného právneho predpisu vyžaduje povinnosť označovať a predávať ho len s týmto označením. Pod takýmto uvádzaním rozumieme najmä predaj cigariet alebo alkoholických nápojov.

Objektom trestného činu porušovania predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru je záujem štátu na kontrole tovaru prostredníctvom kontrolných známok, pások a iných kontrolných opatrení. Táto kontrola súvisí so záujmom štátu na riadnom výbere spotrebnej dane, dane z pridanej hodnoty, a ak bol tovar dovezený z krajiny mimo Európskej únie tak aj clu.

Objektívna stránka skutkovej podstaty spočíva v konaní páchateľa, ktorý s kontrolnými známkami, kontrolnými páskami alebo inými kontrolnými technickými opatreniami na označenie tovaru na daňové účely alebo na iné účely ustanovené zákonom nakladá v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, alebo

- v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom dovezie, vyvezie, prepraví, dá prepraviť, uvádza do obehu alebo prechováva tovar bez kontrolných známok, kontrolných pások alebo bez iných kontrolných technických opatrení na jeho označenie na daňové účely alebo na iné účely ustanovené zákonom.[17]

Páchateľom môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba.

Subjektívna stránka predpokladá úmyselné zavinenie a v prvej alinei tohto trestného činu vyžaduje pohnútku, spočívajúcu v úmysle spôsobiť inému škodu poprípade sebe alebo inému zadovážiť neoprávnený prospech. Pre vznik trestnej zodpovednosti sa nevyžaduje aby škoda alebo prospech skutočne vznikli.

K okolnostiam umožňujúcim uložiť prísnejší trest patrí spáchanie trestného činu z osobitného motívu, závažnejším spôsobom konania alebo ak koná v nebezpečnom zoskupení.

Resumé:

Ochrana daňového systému a príjmov štátneho rozpočtu, ktoré plynú z jednotlivých daňových povinností, je predmetom ochrany tak na úrovni správneho, ako aj na úrovni trestného práva. Najzávažnejšie a úmyselné konania smerujúce k nesplneniu zákonných povinností postihujú práve normy trestného práva. Predkladaný príspevok je zameraný na analýzu trestnoprávnych ustanovení, ktoré umožňujú postihovať konania smerujúce proti riadnej daňovej disciplíne.

Zoznam použitej literatúry:

- IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J., Trestné právo hmotné osobitná časť, Bratislava: Wolters Kluwer 2017, J., a kol., Trestné právo hmotné, osobitná časť, druhé doplnené a prepracovanévydanie, Iura Edition 2010.
- MENCEROVÁ I., TOBIÁŠOVÁ L., TURAYOVÁ Y., a kol., *Trestné právo hmotné osobitná časť*, Heuréka 2014
- STIERANKA J., SABAYOVÁ M., ŠIMONOVÁ J., *Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike*, Epos 2016.
- ŠAMKO P., Daňové podvodné konania a ich dokazovanie, Wolters Kluwer 2015.
- TÓTHOVÁ, M.: *Systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike.* In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie COFOLA 2010, Brno: MU PF Brno, 2010.

Kontaktné údaje:

JUDr. Ing. Marián Sabó
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ
Tomášikova 20
821 02 Bratislava
hrckasabo@gmail.com

[17] IVOR J., a kol., *Trestné právo hmotné osobitná časť*, Iura Edition 2010, s. 241

VÝVOJ PRÁVNEJ ÚPRAVY PEŇAŽNÉHO TRESTU A POUKÁZANIE NA UDEĽOVANIE PEŇAŽNÉHO TRESTU SÚDMI NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY ZA VOPRED URČENÉ ČASOVÉ OBDOBIE

Mgr. Lucia SIVÁČKOVÁ
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autorka v príspevku analyzuje alternatívny trest a to konkrétne peňažný trest. Poukazuje na vývoj udeľovania peňažného trestu súdmi za vopred určený časový horizont a to od roku 1999 do roku 2016. Cieľom autorky je zistiť, či udeľovanie peňažného trestu má na území Slovenskej republiky klesajúcu alebo naopak stúpajúcu tendenciu. Okrem uvedeného autorka poukáže aj na vývoj právnej úpravy peňažného trestu, vrátane všetkých novelizácií, ktoré s predmetným ustanovením Trestného zákona súvisia taktiež za vopred určené časové obdobie.*
Kľúčové slová: *peňažný trest, alternatívny trest, vývoj právnej úpravy peňažného trestu, štatistika*

Annotation: *In the post, the author analyzes an alternative punishment, specifically a financial punishment. It points to the development of the financial punishment by courts for a predetermined period of time from 1999 to 2016. The author's goal is to find out whether the granting of a financial penalty has a decreasing or increasing tendency in the territory of the Slovak Republic. In addition, the author will also point out the development of the legal regulationfinancial punishment, including all amendments that relate to a predetermined period of time with the Criminal Code in question.*
Keywords: *financial punishment, alternative punishment, the development of the legal regulation of the financial penalty, statistics*

Úvod do problematiky peňažného trestu

Peňažný trest kategorizujeme do skupiny alternatívnych trestov. V zmysle zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len Trestný zákon) je možné uložiť páchateľovi peňažný trest.

V hierarchií možných trestov, ktoré sa udeľujú fyzickej osobe je peňažný trest uvedený v poradí ako *tretí alternatívny trest* hneď za trestom povinnej práce (celkovo je udelený v poradí ako štvrtý trest pod písmenom d.) za trestom odňatia slobody, trestom domáceho väzenia a taktiež ako sme uviedli za trestom povinnej práce). Zo samotnej hierarchie uvedenia peňažného trestu nie je možné konštatovať, že tento trest je menej dôležitý ako iné alternatívne tresty (tresty, ktoré sú v „hierarchií" uvedené pred peňažným trestom a to trest domáceho väzenia alebo trest povinnej práce).

Pri hlbšej analýze môžeme „vyvodiť", že samotné uvedenie peňažného trestu až za trestom domáceho väzenia a trestom povinnej práce má zmysel. Dovolíme si tvrdiť, že uvedené tresty predstavujú oveľa väčší zásah do slobody jednotlivca ako samotné uloženie peňažného trestu. Môžu mať teda výchovnejší charakter pre odsúdeného ako súdom uložený peňažný trest. Na základe uvedeného tvrdenia, autorka týmto nechce peňažný trest spomedzi ostatných alternatívnych trestov kategorizovať do skupiny „menej schopné nápravy páchateľa". Autorka týmto chcela poukázať, že trest domáceho väzenia a trest povinnej práce viac zasahujú do súkromia jednotlivca. Odsúdený je povinný si zariadiť svoj čas tak, aby napríklad pri treste povinnej práce mohol uskutočniť stanovenú prácu za vopred určené časové obdobie a v stanovenom rozsahu. Pri treste domáceho väzenia je odsúdený povinný zdržiavať sa v stanovenom čase vo svojom obydlí, taktiež je povinný dodržiavať povinnosti a obmedzenia, ak mu boli stanovené. Musia byť splnené všetky podmienky na uloženie týchto alternatívnych trestov, ktoré vyplývajú ex lege. Pri udelení peňažného trestu súdom odsúdenému môže vzniknúť dojem, že nejde o taký závažný zásah do jeho práv ako pri treste domáceho väzenia alebo treste povinnej práce. Z hľadiska všeobecného charakteru peňažného trestu je nutné uviesť, že ide o trest, ktorý svojim obsahom zasahuje majetok odsúdeného, pretože čiastkou, ktorú v rámci zákonného rozpätia určí súd, zmenšuje sa jeho majetok. Majetkom treba rozumieť súhrn všetkých majetkových hodnôt, t. j. vecí, pohľadávok a iných práv a hodnôt oceniteľných v peniazoch.

Ide teda o súhrn všetkých aktív páchateľa.[1] Pri uhradení peňažnej čiastky stanovenej súdom môže vznikať otázka, či odsúdený naozaj zaplatil sám predmetnú peňažnú čiastku zo svojich financií, ale taktiež aj iné otázky, ktoré v článku budeme subsumovať pod *negatíva peňažného trestu*. Peňažný trest je uložený buď ako samostatný trest alebo sa obvinenému uloží aj v kombinácií s inými druhmi trestu nespojenými s odňatím slobody.

V prvej časti tohto článku autorka poukáže na vývoj právnej úpravy peňažného trestu v znení Trestného zákona. V druhej časti článku autorka poukáže na celkový vývoj udeľovania peňažného trestu sudcami za vopred stanovené časové obdobie a to od roku 1999 do roku 2006 na území Slovenskej republiky.[2] Taktiež okrem uvedeného poukáže aj na vývoj podielu počtu uloženia peňažného trestu na celkom udeľovaní trestov sudmi na území Slovenskej republiky.

Problematika peňažného trestu je zaujímavá z dôvodu, že alternatívne tresty sú veľmi aktuálnou témou. K výhodám, ktoré determinujú udeľovanie peňažného trestu sú[3] napríklad miernosť, keďže sa týka len majetku odsúdeného, anonymita, diskrétnosť, nenarušenie sociálnych a integračných väzieb odsúdeného, absencia neželaného efektu vo forme spoločenského vylúčenia, hospodársky prínos. Naopak k nevýhodám udeľovania peňažného trestu patrí napríklad[4] konkurencia s náhradou škody, vedľajší efekt postihnutia blízkych osôb páchateľa, neurčitosť, či peňažný trest uhrádza priamo páchateľ.

Autorka v článku poukáže, ako už uviedla vyššie, na celkový vývoj právnej úpravy peňažného trestu od roku 1961, teda konkrétne od účinnosti zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon (účinný od 01.01.1962) až do prijatia zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ktorý nadobudol účinnosť 01.01.2006). Zároveň od prijatia tohto „nového“ Trestného zákona uvedieme všetky novelizácie týkajúce sa peňažného trestu až do aktuálnej podoby, ako ju „teraz poznáme“.[5]

Z dôvodu, že udeľovanie peňažného trestu je „časté“ (frekvenciu udeľovania peňažného trestu na území Slovenskej republiky za vopred stanovené obdobie uvedieme ďalej) poukážeme marginálne na prípady udelenia peňažného trestu z praxe, tak ako boli udelené sudcami. Medzi aktuálne[6] medializované prípady s uložením peňažného trestu patrí rozhodnutie Okresného súdu Košice I., kde sa riešil prípad náhradného trestu v prípade nezaplatenia peňažného trestu Karola P. (40). Tak, ako v článku ďalej uvedieme, v prípade, ak sudca obžalovanému určí peňažný trest, je v zmysle Trestného zákona povinný udeliť aj náhradný trest[7]. Dôvodom udelenia peňažného trestu bolo vyhrážanie sa policajtom, ktorí odsúdeného zastavili z dôvodu spôsobenia dopravného priestupku. Odsúdený Karol P. v zákonom stanovenej lehote nezaplatil peňažný trest. V dôsledku nezaplatenia peňažného trestu nastala premena peňažného trestu na trest odňatia slobody.[8]

Ďalší „prípad“, ktorý sa zmedializoval v kontexte s udelením peňažného trestu bolo rozhodnutie Špecializovaného trestného súdu v Pezinku. Špecializovaný trestný súd odsúdil študentku Líviu Sz. z Komárna, ktorá bola odsúdená na peňažný trest vo výške 300 eur za podplácanie docenta vysokej školy počas skúšky.[9] Študentka vložila do svojho výkazu o štúdiu 20 eur ako úplatok pre skúšajúceho docenta. Na súde sa študentka k prečinu priznala, uviedla, že svoj čin ľutuje.

---

[1] ZEMAN, Š. 2014. *Aplikácia peňažného trestu v Slovenskej a Českej republike*, 1. časť, in: Bulletin Slovenskej advokácie, s. 11.

[2] Na stránke Ministerstva spravodlivosti sú verejne dostupné Štatistické ročenky za časové obdobie od roku 1999 do roku 2016, čo determinovalo výber autorky na spracovanie uvedeného časového horizontu. Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 1999-2016 http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm

[3] POLÁKOVÁ V. 2014. *Aktuálne otázky peňažného trestu*, in Justičná revue, s. 389

[4] POLÁKOVÁ V. 2014. *Aktuálne otázky peňažného trestu*, in Justičná revue, s. 389

[5] Autorka spracovala článok podľa aktuálneho právneho stavu k 09.03.2018.

[6] Informácie dostupné o uložení peňažného trestu ku dňu 28.02.2018

[7] § 57 ods. 3 Trestný zákon - Ak súd ukladá peňažný trest, **ustanoví** pre prípad, že by výkon peňažného trestu mohol byť úmyselne zmarený, **náhradný trest odňatia slobody** až na päť rokov. Náhradný trest nesmie spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať zákonom dovolenú hranicu trestnej sadzby.

[8] zdroj: https://kosice.korzar.sme.sk/c/20765244/nezaplatil-penazny-trest-sud-ho-poslal-za-mreze.html[navštívená stránka dňa: 27.02.2018]

[9] zdroj: https://www.aktuality.sk/clanok/525379/studentka-dostala-za-podplacanie-docenta-penazny-trest/ [navštívená stránka dňa: 26.02.2018]

Náhradný trojmesačný trest odňatia slobody bol študentke stanovený v prípade neuhradenia peňažného trestu.

K problematike uloženia peňažného trestu je množstvo rozhodnutí súdov na základe ktorých boli odsúdeným uložené peňažné tresty. Napríklad v zmysle rozhodnutia Okresného súdu Žilina, sp. zn. 22T/68/2013 sa obvinený uznal za vinného z prečinu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 1 Trestného zákona, ktorého sa dopustil tým, že viedol osobné motorové vozidlo s0,85 mg/1 alkoholu v dychu (čo predstavuje 1,77 promile), pričom svojim konaním vodič porušil zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zato bol odsúdený T. K. na peňažný trest vo výške 500 eur. V uvedenom rozhodnutí súdu je odsúdenému umožnené „splácať" peňažný trest. V zmysle§ 56 ods. 3 Trestného zákona, ak to odôvodňuje výška uloženého peňažného trestu a osobné a majetkové pomery páchateľa, ***môže súd rozhodnúť, že peňažný trest zaplatí odsúdený v mesačných splátkach***. Súčasne ***určí ich výšku a lehotu v dĺžke*** najviac jeden rok od nadobudnutia právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, do ktorej musí byť peňažný trest zaplatený. V predmetnom rozhodnutí bolo obvinenému umožnené splatiť peňažný trest vo výške 100 eur v piatich mesačných splátkach. Náhradný trest bol určený v dĺžke jedného mesiaca. Súčasne bol obvinenému uložení aj trest zákazu činnosti, t. j. zákaz viesť akékoľvek motorové vozidlá na dobu osemnásť mesiacov. Podkladom rozhodnutia bola dohoda o vine a treste.

V uznesení Krajského súdu Banská Bystrica sp. zn. 5To/18/2017 bolo odvolanie okresného prokurátora zamietnuté. Podstatou uznesenia bolo odvolanie okresného prokurátora ohľadom nesúhlasu s udelením peňažného trestu. Prokurátor v odôvodnení odvolania uviedol, že sa nestotožňuje s uloženým peňažným trestom. *Vychádzajúc z týchto skutočností aj Krajský súd mal za to, že* ***aj peňažný trest odradí obžalovaného od páchania ďalšej trestnej činnosti****, pretože v* ***prípade navrhovaného nepodmienečného trestu odňatia slobody u obžalovaného*** *by* ***nebola zabezpečená*** *opatera rodičov obžalovaného, ktorí sú na jeho pomoc odkázaní. Navyše vedľa peňažného trestu bude pôsobiť na obžalovaného* ***aj ďalší trest zákazu činnosti v*** *trvaní 3 rokov.* ***Aj obžalovaný si musí uvedomiť****, že pokiaľ by opätovne porušil trest zákazu činnosti,* ***stratil*** *by akúkoľvek dôveryhodnosť a* ***bolo by potrebné na neho pôsobiť prísnejším nepodmienečným trestom odňatia slobody****.*[10]

Z uvedeného uznesenia vyplýva, aký postoj zaujal Krajský súd vo veci udelenia peňažného trestu. V samotnom uznesení je vyjadrené, že súd preferuje udelenie alternatívneho trestu, v tomto prípade peňažného trestu, pred prísnejším nepodmienečným trestom odňatia slobody. *Celkovo udelením alternatívneho trestu* sa zároveň výchovne pôsobí na odsúdeného, napríklad v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom.

Alternatívne tresty sú v poslednej dobe veľmi aktuálnou a pertraktovanou témou. V oblasti modernej trestnej politiky sa „dnes" presadzujú skôr prvky restoratívnej justície, kde je cieľom hľadanie akejsi alternatívy k potrestaniu. Presadzovanie retributívnej justície ide skôr do „úzadia", nakoľko jej primárnym cieľom je potrestanie páchateľa. Pojem restoratívnej justície (z angl. restore obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu, zodpovedá aj lat. restitútió) možno vysvetliť ako určitý koncept zaobchádzania s páchateľmi, odlišný od klasickej „retributívnej" trestajúcej justície (lat. retributio – odplata, potrestanie). Vychádza z názoru, že súčasná trestná spravodlivosť nie je adekvátnou reakciou spoločnosti na rast kriminality, nevedie k ochrane jednotlivca a spoločnosti. Ide o koncept, ktorý nadväzuje na niektoré myšlienky odmietajúce štátny monopol na riešenie konfliktov trestnej povahy, jej paradigma je však viditeľná vo veľmi dávnom ponímaní spravodlivosti. Restoratívnu justíciu môžeme chápať ako súbor postulátov, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti. Ide o také poňatie trestnej justície, v ktorom sú dostatočne zastupované prvky zdôrazňujúce práva obetí a ich ochranu, mimosúdne prejednávanie trestných veci a pod.[11]

S uložením alternatívneho trestu odsúdenému sú spojené „mnohé výhody, ktoré pri uložení nepodmienečného trestu odňatia slobody nie sú. Trest odňatia slobody má negatívny dopad nielen na

[10] uznesenie Krajského súdu Banská Bystrica sp. zn. 5To/18/2017

[11] KARABEC, Z.: *Koncepce restorativní justice*, In. Trestní právo, Praha Orac. Roč. 36, č. 3. 2003, s. 13

samotného odsúdeného, jeho rodinu, blízkych (napríklad v prípade, ak je odsúdený zárobkovo činný a je „živiteľom rodiny“), ale aj na štát, ako sú napríklad náklady na odsúdeného[12], častá recidíva, náročná resocializácia páchateľa. Ide len o niektoré vymedzené atribúty spojené s trestom odňatia slobody.

1. Právna úprava peňažného trestu v podmienkach Slovenskej republiky

V zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov je primárne upravená problematika alternatívnych trestov v pohľadu trestného práva hmotného.

Hneď na začiatku v nadväznosti na problematiku vývoja právnej úpravy peňažného trestu by sme radi uviedli, aký je rozdiel v skratkách *Zb.* a *Z. z.*, ktoré sa používajú v súvislosti s označením zákona. V predmetnom článku bude spomenutý nielen zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, teda „aktuálny“ Trestný zákon, ale poukážeme aj na celkový vývoj právnej úpravy peňažného trestu za obdobie účinnosti zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákony odlišujeme nie len podľa ich názvu, ale predovšetkým podľa číselného znaku. Tým znakom je číslo zákona a rok jeho zapísania do Zbierky zákonov.[13] Celkovým rozdielom medzi uvádzaním skratky v súvislosti s označením zákona či už ***Zb.*** alebo ***Z. z.*** spočíva v tom, že ak bol zákon zapísaný do zbierky zákonov pred rokom 1993, používa sa za číslom zákona skratka Zb., naopak ak bol zákon zapísaný do zbierky zákonov po roku 1993 používa sa skratka Z. z.[14]

Peňažný trest má nezastupiteľnú úlohu medzi trestami. Vychádzajúc zo štatistických ročeniek sudcovia využívajú možnosť udelia toho trestu páchateľom. Ako často a v akom počte je udeľovaný peňažný trest poukážeme ďalej v článku. Peňažný trest je v zmysle súčasnej právnej úpravy jedným z najdôležitejších a najvyužívanejších druhov trestov nespojených s odňatím slobody a je významnou alternatívou ku krátkodobým trestom odňatia slobody.[15]

Popri sebe nie je možné uložiť peňažný trest a trest prepadnutia majetku. Nemožnosť udelenia popri sebe týchto trestov „tak isto“ upravoval aj Trestný zákon z roku 1961.

Právna úprava peňažného trestu je primárne upravená v Trestnom zákone, konkrétne v § 56 až § 57. Taktiež je peňažný trest upravený aj v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Nakoľko problematika peňažného trestu je rozsiahlejšia, autorka poukáže na právnu úpravu peňažného trestu v kontexte s trestným právom hmotným, teda právnou úpravou podľa Trestného zákona.

Podľa § 56 ods. 1 (zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon): ***Peňažný trest môže súd uložiť od 160 eur do 331 930 eur páchateľovi úmyselného trestného činu, ktorým získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.***

V prípade uloženia peňažného trestu páchateľovi trestného činu je sudca viazaný ustanoveniami zákona aj v prípade určenia výšky peňažného trestu. Výmera peňažného trestu je od 160 eur do 331 930 eur, ktorá nemôže byť znižovaná alebo zvyšovaná mimo rámec rozpätia sadzby uvedenej v ustanovení § 56 ods. 1 Trestného zákona.[16] V zmysle zákona je peňažný trest možné uložiť len *páchateľovi úmyselného trestného činu*[17]. Čo možno považovať za *úmyselný trestný čin* definuje § 15 Trestného zákona.

Trestný čin je spáchaný úmyselne, ak páchateľ

a) **chcel** spôsobom uvedeným v tomto zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený týmto zákonom, alebo (pri uvedenom ide o priamy úmysel)

[12] Priemerné náklady na jedného odsúdeného v ústave na výkon trestu odňatia slobody predstavovali cca 40 eur denne. Zdroj: Záverečná správa NKÚ 2017. Kontrola implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb. [zo dňa: 01.03.2018]

[13] zdroj: https://www.prevenciouprotikriminalite.sk/news/zvysme-si-nase-pravne-vedomie/ [zo dňa: 12.03.2018]

[14] zdroj: https://www.prevenciouprotikriminalite.sk/news/zvysme-si-nase-pravne-vedomie/ [zo dňa: 22.02.2018]

[15] BURDA, E., ČENTÉŠ J., KOLESÁR J., ZÁHORA J. a kol. 2010. *Trestný zákon*, s. 423.

[16] R 4/1967

[17] s odkazom na § 56 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

b) **vedel**, že svojím konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrozumený (pri uvedenom ide o nepriamy úmysel).

Pri § 56 ods. 1 je uvedený ďalší determinant udelenia peňažného trestu a to: ***získanie alebo snaha o získanie majetkového prospechu***. Peňažný trest možno uložiť za kumulatívneho splnenia dvoch základných podmienok a to: úmyselný trestný čin a majetkový motív činu. Uloženie peňažného trestu podľa § 56 ods. 1 TZ nie je obmedzené typovou závažnosťou trestného činu, možno ho teda uložiť za akýkoľvek trestný čin, či už pôjde o prečiny alebo zločiny, kľúčovým bude len zištná pohnútka páchateľa a už vyššie spomenutá forma zavinenia – musí ísť o úmyselný trestný čin.[18]

Dôležité je ustanovenie § 34 ods. 6 Trestného zákona, ktoré definuje, kedy súd musí uložiť trest odňatia slobody. V zmysle uvedeného paragrafu ***za trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti zákona prevyšuje päť rokov, musí súd uložiť trest odňatia slobody.***

§ 56 ods. 2 (zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon): ***Bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1 môže súd peňažný trest uložiť, ak ho ukladá za prečin a vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchateľa trest odňatia slobody neukladá.***

V § 56 ods. 2 Trestného zákona je upravená aj iná možnosť uloženia peňažného trestu, teda akási alternatíva k § 56 ods. 1 Trestného zákona. Aj keď nepríde k naplneniu všetkých podmienok uvedených v § 56 ods. 1, je možné uložiť tento alternatívny trest, teda peňažný trest, ***ak sa ukladá za prečin a vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchateľa trest odňatia slobody neukladá***. Toto ustanovenie rozširuje možnosti uloženia peňažného trestu aj na postih trestných činov, ktoré neboli spáchané úmyselne alebo takých trestných činov, ktoré síce boli spáchané úmyselne, ale bez zištnej pohnútky, čím sa do popredia dostáva už zmiernená alternatívna povaha peňažného trestu k trestu odňatia slobody. V prípade, ak nie sú splnené podmienky podľa § 56 ods. 1 Trestného zákona (nie je možné uložiť peňažný trest podľa § 56 ods. 1), je potrebné zistiť, či bude možné uložiť páchateľovi peňažný trest podľa § 56 ods. 2.

Zjednodušene povedané, súd primárne skúma, či sa použije § 56 ods. 1 – *ide o úmyselný trestný čin a majetkový motív*. Ak nie je možné aplikovať odsek 1, nie sú splnené podmienky v odseku jedna, aplikuje sa odsek 2 (samozrejme, ak sú splnené ex lege podmienky), tak ako sme uviedli v predchádzajúcom odseku. V ustanovení sa odkazuje na ***prečin***. Čo je prečin definuje § 10 Trestného zákona. ***Prečin je trestný čin spáchaný z nedbanlivosti alebo úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov.*** Pri dôslednom vysvetľovaní jednotlivých pojmov v súvislosti s peňažným trestom je potrebné v zmysle Trestného zákona uviesť, čo pod ***trestný čin*** môžeme subsumovať. Vychádzajúc z§ 9 Trestného zákona ***trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak***.

V § 56 ods. 2 Trestného zákona je uvedené slovné spojenie ***možnosť nápravy páchateľa***. Pod možnosťou nápravy páchateľa sa **rozumie** určitá *prognóza budúceho vývoja správania páchateľa na základe objasnenia jeho osobnostných vlastností, jeho sociálneho prostredia, bezúhonnosti páchateľa, jeho pohnútky, postoju k vlastnej trestnej činnosti a pod.*[19]

§ 56 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov: ***Ak to odôvodňuje výška uloženého peňažného trestu a osobné a majetkové pomery páchateľa, môže súd rozhodnúť, že peňažný trest zaplatí odsúdený v mesačných splátkach. Súčasne určí ich výšku a lehotu v dĺžke najviac jeden rok od nadobudnutia právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, do ktorej musí byť peňažný trest zaplatený.***

Spravidla odsúdený zaplatí peňažný trest „naraz" v stanovenej sume. Ex lege vyplýva, že súd ***môže*** rozhodnúť, že peňažný trest zaplatí odsúdený v mesačných splátkach. Zväčša sa uloženie

[18] ZEMAN, Š. 2014. *Aplikácia peňažného trestu v Slovenskej a Českej republike*, 1. časť, in: Bulletin Slovenskej advokácie, s. 12.

[19] BURDA, E. ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J. ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon*. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vyd. Praha: C. H. BECK, 2010, s. 426

peňažného trestu v mesačných splátkach nepreferuje, nakoľko cieľom uloženia peňažného trestu je zaplatenie stanovenej sumy čo najskôr, vychádzajúc z účelu trestu[20]. Súd pri určení výšky peňažného trestu, tak, ako to vyplýva ex lege, prihliada na *osobné a majetkové pomery páchateľa,* kde pod ***osobné pomery*** z hľadiska uloženia peňažného trestu sa rozumejú *najmä vek páchateľa, rodinné pomery, zdravotný stav, povolanie, pracovná kvalifikácie, možnosť pracovného uplatnenia v danom čase a mieste a pod.*[21] *následne* pod ***majetkovými pomermi*** páchateľa rozumieme *stav všetkého páchateľovho majetku, kam patria aktíva, ale aj pasíva, zárobkové pomery.* Súd neuloží peňažný trest odsúdenému v prípade, ak je predpoklad, že nebude schopný sám zaplatiť stanovenú sumu.

V prípade, ak ale súd rozhodne, že peňažný trest zaplatí odsúdený v mesačných splátkach, je potrebné súčasne určiť výšku a lehotu na zaplatenie peňažného trestu. Zaplatená suma peňažného trestu pripadá štátu.

Pri udelení peňažného trestu sa ustanovuje pre prípad, že by bol výkon peňažného trestu úmyselne zmarený, náhradný trest. Náhradný trest sa určuje v dĺžke najviac na päť rokov. Peňažný trest je možné uložiť aj mladistvým páchateľom.

Vývoj právnej úpravy peňažného trestu od roku 1961

Prijatím zákona č. 86/1950 Zb. zo dňa 12. júla 1950, účinného odo dňa 1. augusta 1950 (ďalej len Trestný zákona alebo skratka TZ), ako aj zákona č. 87/1950 Zb. (Trestný poriadok), sa v Československej republike zavŕšil proces rekodifikácie trestného práva, čím sa „definitívne odstránil dualizmus recipovaného rakúskeho a uhorského práva i dualizmus práva všeobecného a vojenského.“[22]

Právna úprava peňažného trestu ako alternatívneho trestu nepredstavuje v Trestnom zákone žiadne nóvum. Už zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon upravoval peňažný trest v § 18 ods. 2 *vo vedľajších trestoch* pod písmenom *f.)*. Následne bola právna úprava peňažného trestu upravená aj v zákone č. 140/1961 Zb. Trestný zákon. Mohli by sme na základe uvedeného tvrdiť, že udeľovanie peňažného trestu má na našom území už „dlhú tradíciu“.

V tejto časti príspevku by autorka rada poukázala na vývoj právnej úpravy peňažného trestu a to od roku 1962, kedy zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon nadobudol účinnosť, teda od 01.01.1962. Trestný zákon prešiel až 43 novelami[23], následne bol prijatý nový Trestný zákon, zákon č. 300/2005 Trestný zákon Z. z., ktorý „máme dodnes“.

Autorka jednotlivé zmeny bude uvádzať kontinuálne v nadväznosti na vývoj právnej úpravy, ktoré budú smerovať k prijatiu zákona č. 300/2005 Z. z. ako ho „poznáme“ v dnešnej podobe.

Nielen účinný Trestný zákon, ale aj Trestný zákon z roku 1961 upravoval *druhy trestov,* to znamená, že upravoval/ upravuje, aké druhy trestov môže súd uložiť páchateľovi za spáchané trestné činy (konkrétne v *§ 27* boli uvedené *druhy trestov*, pod písmenom ***g.,*** bol uvedený peňažný trest). Ďalším spoločným komponentom aktuálnej právnej úpravy a úpravy peňažného trestu z roku 1962 je - *nemožno však uložiť peňažný trest popri prepadnutí majetku*[24].

---

[20] Rozsudok Okresného súdu Nitra 0T/96/2015 - Trest je prostriedkom na dosiahnutie účelu Trestného zákona, má pôsobiť výchovne na páchateľa s cieľom individuálnej prevencie a zároveň má vysielať signál voči ďalším členom spoločnosti - potencionálnym páchateľom, v čom sa prejavuje prvok generálnej prevencie (výchovné pôsobenie trestu na ostatných členov spoločnosti). Ochrana spoločnosti sa takto uskutočňuje prvkom donútenia (represie) a prvkom výchovy. Oba prvky sa uplatňujú zásadne súčasne v každom treste, pričom pri ukladaní trestu je potrebné mať na zreteli dôležitosť vzájomného pomeru medzi trestnou represiou a prevenciou. V treste má byť obsiahnuté aj spoločenské odsúdenie, negatívne ohodnotenie páchateľa a jeho činu, a to tak právne, ako aj etické.

[21] BURDA, E. ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J. ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vyd. Praha: C. H. BECK, 2010, str. 428

[22] VOJÁČEK, L. SCHELLE, K. *Právní dějiny na území Slovenska*, Ostrava, 2007, s. 410

[23] zdroj: www.slov-lex.sk, [zo dňa: 16.02.2018]

[24] Takto je to upravené aj v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon konkrétne v § 34 ods. 7 písm. c., - „ Popri sebe nemožno uložiť trest peňažný a prepadnutia majetku.

V § 53 až § 54 zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona je upravený peňažný trest. Autorka bude najprv citovať celé ustanovenie Trestného zákona a následne bude uvádzať, čo sa postupne novelami „zmenilo“.

§ 53 ods. 1 - ***Peňažný trest vo výmere od 500 Kčs do 50 000 Kčs súd môže uložiť ako samostatný trest len v prípade, že tento zákon v osobitnej časti uloženie tohto trestu dovoľuje a ak vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a možnosti nápravy páchateľa uloženie iného trestu na dosiahnutie účelu trestu nie je potrebné.***[25]

§ 53 ods. 2 – ***Popri inom treste súd môže uložiť peňažný trest, ak páchateľ úmyselnou trestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.***[26]

§ 54 ods. 1 - ***Pri výmere peňažného trestu súd prihliadne na osobné a majetkové pomery páchateľa, peňažný trest neuloží, ak je zrejmé, že by bol nevymožiteľný.***

§ 54 ods. 2 – ***Vymožená suma peňažného trestu pripadá štátu.***

Čo sa týka zahladenie odsúdenia v kontexte s peňažným trestom, to je upravené v § 69 ods. 1 – *Súd zahľadí odsúdenie, ak odsúdený viedol po výkone alebo odpustení trestu alebo po premlčaní jeho výkonu* ***riadny život pracujúceho človeka****, nepretržite po dobu najmenej*

a) desať rokov, ak ide o odsúdenie na trest odňatia slobody prevyšujúci päť rokov,
b) päť rokov, ak ide o odsúdenie na trest odňatia slobody prevyšujúci jeden rok,
c) tri roky, ak ide o odsúdenie na trest odňatia slobody neprevyšujúci jeden rok,
d) jedného roku, ak ide o odsúdenie na peňažný trest alebo na prepadnutie veci.

Zaujímavosťou pri ustanovení § 69 ods. 1 je uvedené slovné spojenie *...riadny život pracujúceho človeka...* Dôvodom zakomponovania tohto slovného spojenia do zákona bola povinnosť vyplývajúca ex lege, povinnosť pracovať každého jednotlivca.

V zmysle zákona bola povinnosť pracovať, čo upravuje Trestný zákon v podobe trestného činu príživníctva, podľa § 203 (v účinnom znení do 1. júla roku 1990)[27] - ***Kto sa sústavne vyhýba poctivej práci a zadovažuje si prostriedky na obživu prostitúciou, hazardnou hrou alebo iným nekalým spôsobom, potresce sa odňatím slobody až na dva roky.***

Peňažný trest je možné udeliť aj mladistvému páchateľovi. Pod mladistvou osobou sa rozumie osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu *dovŕšila pätnásty rok a neprekročila osemnásty rok svojho veku.*[28]

§ 78 – ***Mladistvému môže súd uložiť len trest odňatia slobody a prepadnutie veci, a ak je zárobkovo činný, aj nápravné opatrenie alebo peňažný trest. V kontexte s mladistvým, odsúdenie mladistvého, ktorému bol uložený len peňažný trest, môže súd zahladiť už po výkone tohto trestu***.[29] Uvedené ustanovenie obsahuje „***môže***“, naopak dnešná právna úprava ***„sa hľadí***“.

§ 87 ods. 2 – (prvá veta predmetného paragrafu)

---

[25] V danom prípade ide o právnu úpravu, ktorá umožňuje uloženie peňažného trestu samostatne.

[26] V § 53 ods. dva je uvedené, že peňažný trest je možné uložiť popri inom treste, z uvedeného § 53 vyplýva, že peňažný trest sa môže uložiť nielen ako samostatný trest, ale aj ako vedľajší trest, teda uloženie peňažného trestu popri inom treste.

[27] čl. 19 ods. 2 *Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Československej socialistickej republiky* dostupné z: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1960/100/19901124.html [zdroj zo dňa: 27.02.2018] - *V spoločnosti pracujúcich môže jednotlivec dospieť k plnému rozvinutiu svojich schopností a k uplatneniu svojich* oprávnených záujmov len aktívnou účasťou na rozvoji celej spoločnosti, predovšetkým patričným podielom na spoločenskej práci. Preto práca v prospech celku je prvoradou povinnosťou a právo na prácu prvoradým právom každého občana.

[28] V komparácií s platným a účinným Trestným zákonom (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov) je mladistvým osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila *štrnásty rok* a neprekročila osemnásty rok svojho veku.

[29] V komparácií s aktuálnym a účinným Trestným zákonom je zahladenie odsúdenia pri mladistvom upravené nasledujúco - § 121 ods. 4 - Na mladistvého, ktorému bol uložený peňažný trest, sa hľadí, ako keby nebol odsúdený, len čo bol trest vykonaný alebo sa od výkonu trestu alebo jeho zvyšku právoplatne upustilo.

Odsúdenie mladistvého, ktorému bol uložený len peňažný trest, môže súd zahladiť už po výkone tohto trestu.

Vo vyššie uvedenom sme uviedli účinnosť znenia od 01.01.1962 (od 27.12.1962 nadobudla účinnosť ďalšia novela). Následne sa potom peňažný trest novelizoval, **novela č. 56/1965 Zb., ktorá bola účinná od 01.08.1965.** V rámci predmetnej novely prišlo k zmene

§ 53 ods. 1:

Z pôvodného znenia: Peňažný trest vo výmere od 500 Kčs do 50 000 Kčs súd môže uložiť ako samostatný trest len v prípade, že tento zákon v osobitnej časti uloženie tohto trestu dovoľuje a ak vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a možnosti nápravy páchateľa uloženie iného trestu na dosiahnutie účelu trestu nie je potrebné *sa zmení na* ***Peňažný trest vo výmere od 500 Kčs do 50 000 Kčs súd môže uložiť, ak páchateľ úmyselnou trestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.***

Komentár autorky: Zmena ustanovenia po novela nastala v tom, že sa špecifikuje: ***úmyselná trestná činnosť'*** alebo sa ***snažil získať majetkový prospech***.[30]

V rámci predmetnej novely prišlo k zmene § 53 ods. 2:

Z pôvodného znenia: Popri inom treste súd môže uložiť peňažný trest, ak páchateľ úmyselnou trestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať majetkový prospech *sa zmení na* ***Bez podmienok odseku 1 môže súd uložiť peňažný trest iba v prípade, že tento zákon v osobitnej časti uloženia tohto trestu dovoľuje; ako samostatný trest môže sa peňažný trest uložiť, ak vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a možnosti nápravy páchateľa uloženie iného trestu na dosiahnutie účelu trestu nie je potrebné.***

Komentár autorky: Ako bolo v predchádzajúcej časti uvedené, peňažný trest bolo možné udeliť nielen ako samostatný trest, ale aj ako trest popri inom treste. Išlo o diferenciáciu v odseku jedna a odseku dva, kde bolo exaktne uvedené, že peňažný trest je možné udeliť aj ako samostatný trest, ale aj ako „vedľajší trest", teda trest popri inom treste. Taktiež sme uviedli, že príslušná novela špecifikovala právnu úpravu na *úmyselnú trestnú činnosť* a *získanie alebo snaha získať majetkový prospech*. Uvedená zmena ponecháva uloženie peňažného trestu nielen ako samostatný trest, ale aj ako „vedľajší trest", teda popri inom treste, nakoľko uvádza, že ***ako samostatný trest môže ...***

Uvedená novela zakomponovala nový odsek pri § 54, a to konkrétne § 54 ods. 3, ktorý znie:

Ak súd ukladá peňažný trest, ustanoví pre prípad, že by výkon tohto trestu mohol byť zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na jeden rok. Náhradný trest nesmie však ani spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať hornú hranicu trestnej sadzby.

Komentár autorky: Precizácia ustanovenia je určite prínosná, nakoľko náhradný trest „zaručuje" a poskytuje „určitú istotu" v prípade, ak by odsúdený nemal záujem o výkon peňažného trestu, nezaplatil by predmetnú peňažnú čiastku. Ak odsúdený „nezaplatí" peňažný trest, určený náhradný trest „zjednodušuje" následne fungovanie ohľadom peňažného trestu. Predchádza sa zmareniu tohto trestu.

Novela č. 175/1990, ktorá bola účinná od 01.07.1990 (od 30.10.1990 bola účinná ďalšia novela) „priniesla" zmenu peňažného trestu nasledujúco. **Zmena nastala** v § 53 ods. 1 **z pôvodného znenia**: Peňažný trest vo výmere 500 Kčs do 50 000 Kčs súd môže uložiť, ak páchateľ úmyselnou trestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať majetkový prospech *sa zmení na* ***Peňažný trest vo výmere od 2000 Kčs do 1 000 000 Kčs súd môže uložiť, ak páchateľ úmyselnou trestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.***

Komentár autorky: Príslušnou novelou v predmetnom ustanovení došlo k zmene len pri výške peňažného trestu. Ako už z uvedeného vyplýva, peňažný trest má ohraničenú sumu minimom

[30] V komparácii s platným a účinným Trestným zákonom - *Peňažný trest môže súd uložiť páchateľovi trestného činu, ktorým získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.* Podstata ustanovenia zostala zachovaná, zmena sa týka výšky určenia peňažnej sumy a meny, čomu sa budeme ďalej venovať v článku.

a maximom, čo znamená, že súd môže uložiť peňažný trest len v stanovenom rozsahu, nie je možné výšku peňažného trestu určiť v nižšej alebo naopak vo vyššej čiastke, ako to ustanovuje zákon.

Zmena nastala aj v § 53 ods. 2 **z pôvodného znenia:** Bez podmienok odseku 1 môže súd uložiť peňažný trest iba v prípade, že tento zákon v osobitnej časti uloženia tohto trestu dovoľuje; ako samostatný trest môže sa peňažný trest uložiť, ak vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a možnosti nápravy páchateľa uloženie iného trestu na dosiahnutie účelu trestu nie je potrebné *sa zmení na* ***Bez podmienok odseku 1 môže súd uložiť peňažný trest iba v prípade, že***

a., tento zákon v osobitnej časti uloženie tohto trestu dovoľuje, alebo

b., ukladá ho za trestný čin, pri ktorom horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody neprevyšuje tri roky a vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a možnosť nápravy páchateľa trest odňatia slobody súčasne neukladá.

Komentár autorky: V novelizovanom ustanovení v § 53 ods. 2 písm. b.) je uvedená oproti pôvodnému ustanoveniu špecifikácia hornej hranice nasledujúco: *...horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody neprevyšuje tri roky...*

Z dôvodu novelizácie „pribudnú“ **§ 53 ďalšie dva odseky**, ktoré znejú:

§ 53 ods. 3 – ***Ako samostatný trest môže byť peňažný trest uložený, ak vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a možnosť nápravy páchateľa uloženie iného trestu na dosiahnutie účelu nie je potrebné.***

Komentár autorky: Ide len o „presunutie“ ustanovenia z § 53 ods. 2 do samostatného odseku§ 53 ods. 3, čo považuje autorka za pozitívnu zmenu, nakoľko sa sprehľadnila právna úprava.

§ 53 ods. 4 – ***Súd môže určiť, že peňažný trest sa zaplatí v primeraných mesačných splátkach.***

Komentár autorky: Výhodou zakomponovania predmetného ustanovenia do Trestného zákona je umožnenie zaplatenia peňažného trestu v mesačných splátkach. Táto „možnosť“ platby v mesačných splátkach môže byť vnímaná nielen pozitívne, ale aj negatívne. Na jednej strane sa umožňuje udeliť peňažný trest aj odsúdeným, ktorí nedisponujú finančnými prostriedkami „ihneď“, na druhej strane sa akoby „odďaľuje“ samotná úhrada peňažného trestu. Uloženie peňažného trestu odsúdenému je ovplyvnené jeho finančným zázemím a finančnou situáciou.[31]

§ 54 v rámci novelizácie „mení pôvodné ustanovenie z “Ak súd ukladá peňažný trest, ustanoví pre prípad, že by výkon tohto trestu mohol byť zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na jeden rok.

[31] POLÁKOVÁ,V. *Aktuálne otázky peňažného trestu*. In Justičná revue, ročník 66, 2014, č. 3 s. 390– „Trestný zákon umožňuje uložiť peňažný trest v nominálne určenej výške v rámci sadzby od 160 eur do 331 930 eur. Napriek zneniu ustanovenia § 168 ods. 1 Trestného zákona vo vzťahu k odôvodneniu rozsudku aj v otázke trestu neumožňuje konkrétne uložený peňažný trest rozpoznať podiel viny a podiel majetkových pomerov páchateľa na svojej výmere. V prípade odsúdenia viacerých – hospodársky rozdielne zdatných – spolupáchateľov toho istého trestného činu môže navonok, a to tak smerom k samotným páchateľom i smerom k verejnosti, vzniknúť dojem nerovného zaobchádzania a tým porušenia zásady rovnosti pred zákonom. V prípade odsúdenia dvoch osôb s rôznymi majetkovými pomermi za podobný trestný čin k peňažnému trestu 500 eur a 1000 eur, s náhradným trestom 12 mesiacov pre prípad jeho úmyselného zmarenia, nie je z výroku o treste zrejmé, aká časť nominálu v treste reprezentuje podiel viny a majetkové pomery. Veľmi komplikované je jednou číslovkou vyjadriť tak vinu, ako aj majetkové pomery. Trestný zákon vo svojom platnom znení taktiež neobsahuje žiadne pravidlá, transparentné pre určenie náhradného trestu z pohľadu miery viny, s výnimkou zákazu prekročenia hornej hranice trestnej sadzby (§ 57 ods. 3 a 4). Pochopenie dôvodov rozhodujúcich pre zvolenie druhu trestu a určenie jeho výmery je prvým krokom k prevenčným, ako aj resocializačným účinkom penalizácie. Zahraničné právne systémy (rakúsky, nemecký, francúzsky) predchádzajú neurčitosti uvedenej pod bodom II., ukladaním peňažného trestu pomocou tzv. „systému dennej sadzby“. Jeho základnou výhodou je navonok prejavená a vnímateľná rovnosť posudzovania pre zákonom. Podľa uvedeného systému predstavuje počet dní dennej sadzby vo výroku o treste všetky okolnosti vzťahujúce sa na vinu spolu s osobou páchateľa. Výška dennej sadzby následne prispôsobí peňažný trest majetkovým pomerom páchateľa, pričom oba tieto kroky sú samostatné a od seba oddelené.“

s. 391 „Majetkové a osobné pomery sú tak rozhodujúcim faktorom pre určenie výšky dennej sadzby, pričom vymeriavacím základom je čistý príjem pri zohľadnení niektorých výdavkov ako výživné. Podľa poslednej judikatúry Najvyššieho súdneho dvora v Rakúsku má peňažný trest predstavovať citeľné zníženie životného štandardu počas celej výmery uloženého počtu dní dennej sadzby na úroveň sumy, ktorá sa blíži k výške existenčného minima.“

Náhradný trest nesmie však ani spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať hornú hranicu trestnej sadzby *sa zmení na* ***Ak súd ukladá peňažný trest, ustanoví pre prípad, že by výkon tohto trestu mohol byť zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na dva roky. Náhradný trest nesmie však ani spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať hornú hranicu trestnej sadzby.***

Komentár autorky: Zmena sa týka dĺžky náhradného trestu odňatia slobody z pôvodného ***až na jeden rok*** na náhradný trest odňatia slobody ***až na dva roky***. Dĺžka náhradného trestu v rozpätí *až na dva roky,* ktorá sa zmenila v dôsledku novelizácie môže istým spôsobom determinovať častejšie udeľovanie peňažného trestu súdmi z dôvodu, že je umožnené súdom určiť dlhší čas stanovenia náhradného trestu.

V rámci **§ 69 ods. 1**, ktorý sa týka zahľadenia odsúdenia sa z pôvodného ustanovenia: Súd zahľadí odsúdenie, ak odsúdený viedol po výkone alebo odpustení trestu alebo po premlčaní jeho výkonu riadny život pracujúceho človeka, nepretržite po dobu najmenej jedného roku, ak ide o odsúdenie na peňažný trest alebo na prepadnutie veci *sa zmení na* ***Súd zahľadí odsúdenie, ak odsúdený viedol po výkone alebo odpustení trestu alebo po premlčaní jeho výkonu riadny život, nepretržite po dobu najmenej jedného roku, ak ide o odsúdenie na peňažný trest alebo na prepadnutie veci.***

Komentár autorky: K zmene dochádza z ... *riadny život pracujúceho človeka* ... len na riadny život, vynecháva sa slovné spojenie ***pracujúceho človeka***. Dôsledkom absencia tohto slovného spojenia je, že od 01.07.1990 (konkrétne od 16. novely) trestný čin príživníctva už v Trestnom zákone nie je upravený.[32].

K zmene prichádza aj pri § 78 – Mladistvému môže súd uložiť len trest odňatia slobody a prepadnutie veci, a ak je zárobkovo činný, aj nápravné opatrenie alebo peňažný trest *sa zmení na* ***Mladistvému môže súd uložiť iba tresty odňatia slobody, prepadnutia veci, vyhostenia, a ak je zárobkovo činný, peňažný trest; trest zákazu činnosti môže súd mladistvému uložiť len vtedy, ak to nie je na prekážku príprave na jeho povolanie, pričom horná hranica sadzby tohto trestu nesmie prevyšovať päť rokov.***

Komentár autorky: Novelizácia § 78 Trestného zákona so sebou „priniesla“ zmenu v podobe rozšírenia trestov pre mladistvého. V pôvodnom znení, pred novelizáciou bolo možné mladistvému uložiť len trest odňatia slobody, prepadnutia veci, peňažný trest a nápravné opatrenie, čo bolo determinované zárobkovou činnosťou mladistvého. V novelizovanom ustanovení sa zmení ***„len“*** na ***„iba“***, a umožňuje sa mladistvému uložiť ďalšie tresty a to vyhostenie a trest zákazu činnosti. Nápravné opatrenie v novelizovanom ustanovení už nie je.

Novelizácia sa „týka“ aj § 87 ods. 2 z pôvodného znenia: Odsúdenie mladistvého, ktorému bol uložený len peňažný trest, môže súd zahladiť už po výkone tohto trestu sa modifikuje na: ***Na mladistvého, ktorému bol uložený peňažný trest, sa hľadí, akoby nebol odsúdený, len čo bol trest vykonaný alebo sa od výkonu trestu alebo jeho zvyšku právoplatne upustilo.***

Komentár autorky: Z pôvodného znenia kde sa používa slovné spojenie ***„môže súd zahladiť“*** sa novelizuje na ***...sa hľadí, akoby nebol odsúdený... Z*** uvedeného vyplýva, že v predchádzajúcom znení bolo na úvahe súdu, išlo o fakultatívnu možnosť súdu zahladiť odsúdenie mladistvého. Naopak, novelizácia ustanovenie zmenila z fakultatívnej možnosti súdu zahľadenia odsúdenia na obligatórnu povinnosť súdu zahladiť odsúdenie, ak bol mladistvému uložený peňažný trest. Samozrejme musia byť splnené všetky zákonné determinanty: *len čo bol peňažný trest vykonaný alebo sa od výkonu trestu alebo jeho zvyšku právoplatne upustilo.*

Novela č. 557/1991 Zb., ktorá bola účinná od 01.01.1992 (ďalšia novela bola účinná od 15.10.1992) „priniesla“ zmenu peňažného trestu nasledujúco: **Zmena právnej úpravy peňažného trestu nastala** v § 54, kde pribudol nový odsek 4: ***Ak páchateľ po výkone peňažného trestu nebol po dobu jedného roka znova odsúdený, hľadí sa na neho, akoby nebol odsúdený.***

[32] V „poslednom účinnom znení“, teda do 30.06.1990 Trestný zákon č. 140/1961 Zb. upravoval trestný čin príživníctva nasledovne: *Kto sa sústavne vyhýba poctivej práci a prostriedky na obživu si zadovažuje nekalým spôsobom, potresce sa odňatím slobody až na tri roky.*

Komentár autorky: Nový odsek v § 54 umožnil sprehľadniť právnu úpravu v súvislosti s peňažným trestom. Zahľadenie odsúdenia peňažného trestu bolo pôvodne v § 69 ods. 1 písm. d.) - Súd zahladí odsúdenie, ak odsúdený viedol po výkone alebo odpustení trestu alebo po premlčaní jeho výkonu riadny život nepretržite po dobu najmenej jedného roku, ak ide o odsúdenie na peňažný trest alebo na prepadnutie veci. Modifikáciu tohto ustanovenia priniesol nový ods. 4, kde zahľadenie odsúdenia nie je determinované *riadnym životom odsúdeného*, ale ak po výkone peňažného trestu nebol po dobu jedného roka znova odsúdený.

Novela č. 177/1993 Z. z., ktorá bola účinná od 12.08.1993 (ďalšia novela bola účinná od 01.10.1994) „priniesla“ zmenu peňažného trestu nasledujúco. **Zmena nastala** v § 53, kde sa upravila mena z pôvodnej meny Kčs na Sk, teda z pôvodného : *Peňažný trest vo výmere* ***od 2 000 Kčs do 1 000 000 Kčs*** *môže súd uložiť, ak páchateľ úmyselnou trestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať majetkový prospech* sa mení na ***Peňažný trest vo výmere od 2 000 Sk do 1 000 000 Sk môže súd uložiť, ak páchateľ úmyselnou trestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.***

Posledná novela, ktorá priniesla zmenu v rámci peňažného trestu je **novela č. 248/1994 Z. z.,** konkrétne novela č. 23, ktorá bola účinná od 01.10.1994 (ďalšia bola od 31.05.1995) V § 53 ods. 1 sa mení suma výšky uloženia peňažného trestu. Zmena nastáva z: Peňažný trest vo výmere od 2 000 Sk do 1 000 000 Sk môže súd uložiť, ak páchateľ úmyselnou trestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať majetkový prospech *sa zmení na* ***Peňažný trest vo výmere od 5 000 Sk do 5 000 000 Sk môže súd uložiť, ak páchateľ úmyselnou trestnou činnosťou získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.***

Ďalšia zmena v dôsledku novelizácie sa týka stále § 53, konkrétne ods. 2, kde pri písm. b.) dochádza k zmene z *neprevyšuje tri roky* na *neprevyšuje päť rokov*. Dochádza k navýšeniu hornej hranice trestnej sadzby odňatia slobody. Pôvodné znenie:

Bez podmienok odseku 1 môže súd uložiť peňažný trest iba v prípade, že

a) tento zákon v osobitnej časti uloženie tohto trestu dovoľuje, alebo

b) ukladá ho za trestný čin, pri ktorom *horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody neprevyšuje tri roky,* a vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a možnosť nápravy páchateľa trest odňatia slobody súčasne neukladá.

sa zmení na

(2)

Bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1 môže súd uložiť peňažný trest v prípade, ak tento zákon v osobitnej časti

a) uloženie tohto trestu dovoľuje, alebo

b) ho ukladá za trestný čin, pri ktorom horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody neprevyšuje päť rokov a vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a možnosť nápravy páchateľa trest odňatia slobody neukladá.

V § 54 ods. 3 dochádza k zmene z pôvodného znenia: Ak súd ukladá peňažný trest, ustanoví pre prípad, že by výkon tohto trestu mohol byť zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na dva roky. Náhradný trest nesmie však ani spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať hornú hranicu trestnej sadzby *sa zmení na* ***Ak súd ukladá peňažný trest, ustanoví pre prípad, že by výkon tohto trestu mohol byť úmyselne zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na päť rokov. Náhradný trest nesmie však ani spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať zákonom dovolenú hornú hranicu trestnej sadzby.***

Komentár autorky: Zmena nastala z *výkon tohto trestu mohol byť zmarený* na špecifikáciu ***výkon tohto trestu mohol byť úmyselne zmarený***, kde sa precizuje zmarenie na ***úmyselné***. Ďalšia zmena nastala v zmene určenia dĺžky náhradného trestu z pôvodného náhradného trestu ***až na dva roky*** je zmena ***náhradného trestu odňatia slobody až na päť rokov***. Tretia zmena z dôvodu novelizácie Trestného zákona sa „týka“ doplnenie slovného spojenia, kde v pôvodnom znení je uvedené

...presahovať hornú hranicu trestnej sadzby na... ***presahovať zákonom dovolenú hornú hranicu trestnej sadzby***, kde pribudlo v rámci novely Trestného zákona špecifikácia o ... ***zákonom dovolenú*** ...

V § 54 ods. 4 *sa zmení* ustanovenie z pôvodného: Ak páchateľ po výkone peňažného trestu nebol po dobu jedného roka znova odsúdený, hľadí sa na neho, akoby nebol odsúdený *na* ***Ak by náhradný trest presiahol hranicu uvedenú v odseku 3 alebo ak je peňažný trest ukladaný popri výnimočnom treste, súd náhradný trest neuloží.***

V § 54 pribudol ods. 5, ktorý znie: *Na páchateľa, ktorému bol uložený peňažný trest ako trest samostatný, sa hľadí, akoby nebol odsúdený, ak trest riadne vykoná alebo ak sa od jeho výkonu alebo jeho zvyšku upustilo.*

Vývoj právnej úpravy peňažného trestu od prijatia nového Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon)

„Nový“ Trestný zákon bol prijatý ako zákon č. 300/2005 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 01.01.2006. Tak, ako sme uvádzali pri predchádzajúcom Trestnom zákone (zákone č. 140/1961 Zb.), aj pri “novom“ Trestnom zákone budeme uvádzať jednotlivý vývoj právnej úpravy peňažného trestu v dôsledku jednotlivých novelizácií.

Ako už z uvedeného vyplýva, „nový“ Trestný zákon taktiež obsahuje právnu úpravu peňažného trestu. Pri komparácií právnej úpravy peňažného trestu podľa zákona č. 140/1961 Zb. a právnej úpravy peňažného trestu podľa zákona č. 300/2005 Z. z. napríklad nedochádza k zmene ustanovenia, že popri sebe nemožno uložiť peňažný trest a trest prepadnutia majetku.

Autorka považuje za potrebné z dôvodu sprehľadnenia jednotlivých zmien uviesť právnu úpravu peňažného trestu v čase prijatia a nadobudnutia účinnosti Trestného zákona (zákona č. 300/2005 Z. z.) a následne bude uvádzať jednotlivé zmeny, modifikácie peňažného trestu v dôsledku noviel.

Peňažný trest

§ 56
(1) Peňažný trest môže súd uložiť od 5 000 Sk do 10 000 000 Sk páchateľovi úmyselného trestného činu, ktorým získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.
(2) Bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1 môže súd peňažný trest uložiť, ak ho ukladá za prečin a vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchateľa trest odňatia slobody neukladá.
(3) Ak to odôvodňuje výška uloženého peňažného trestu a osobné a majetkové pomery páchateľa, môže súd rozhodnúť, že peňažný trest zaplatí odsúdený v mesačných splátkach. Súčasne určí ich výšku a lehotu v dĺžke najviac jeden rok od nadobudnutia právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, do ktorej musí byť peňažný trest zaplatený.
(4) Peňažný trest, ktorý odsúdený už vykonal, sa započítava do nového peňažného trestu, ktorý bol páchateľovi uložený pre ten istý skutok, alebo do tohto trestu, ak bol uložený ako súhrnný trest alebo úhrnný trest.
(5) Peňažný trest súd neuloží, ak by sa tým zmarila možnosť náhrady škody spôsobenej trestným činom.

§ 57
(1) Pri ukladaní peňažného trestu súd prihliadne na osobné a majetkové pomery páchateľa. Peňažný trest neuloží, ak je zrejmé, že by bol nevymožiteľný.
(2) Vymožená suma peňažného trestu pripadá štátu.
(3) Ak súd ukladá peňažný trest, ustanoví pre prípad, že by výkon peňažného trestu mohol byť úmyselne zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na päť rokov. Náhradný trest nesmie spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať zákonom dovolenú hranicu trestnej sadzby.

(4) Ak by náhradný trest presiahol hranicu uvedenú v odseku 3 alebo ak je peňažný trest ukladaný popri treste odňatia slobody na doživotie, súd náhradný trest neuloží.

§ 109 Mladistvému môže súd uložiť len
b) peňažný trest

§ 114 Peňažný trest
(1) Peňažný trest vo výmere od 1 000 do 500 000 Sk môže uložiť súd pri splnení podmienok ustanovených týmto zákonom, ak je mladistvý zárobkovo činný alebo jeho majetkové pomery uloženie tohto trestu umožňujú.
(2) Ak súd ukladá mladistvému peňažný trest, určí pre prípad, že by jeho výkon mohol byť v ustanovenej lehote úmyselne zmarený, náhradný trest odňatia slobody až na jeden rok. Náhradný trest odňatia slobody nesmie však ani spolu s uloženým trestom odňatia slobody presahovať hornú hranicu trestnej sadzby zníženej podľa § 117 ods. 1.
(3) Po právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol mladistvému uložený peňažný trest, môže súd rozhodnúť po vyjadrení mladistvého, že jeho zaplatenie alebo nevykonaný zvyšok sa nahradí tým, že mladistvý odsúdený vykoná všeobecne prospešnú činnosť v rámci probačného programu.

§ 115 Podmienečný odklad výkonu peňažného trestu
(1) Súd môže podmienečne odložiť výkon peňažného trestu, ak
a) vzhľadom na osobu mladistvého, najmä s prihliadnutím na jeho doterajší život a prostredie, v ktorom žije a pracuje, a na okolnosti prípadu, má za to, že účel trestu sa dosiahne aj bez jeho výkonu, alebo
b) prijme záruku za nápravu mladistvého a ak vzhľadom na výchovný vplyv toho, kto záruku ponúkol, má za to, že účel trestu sa dosiahne aj bez jeho výkonu.
(2) Povolenie podmienečného odkladu peňažného trestu sa netýka výkonu ostatných trestov uložených popri peňažnom treste, ak súd nerozhodol inak.

§ 116 Skúšobná doba
(1) Pri podmienečnom odložení výkonu peňažného trestu súd určí skúšobnú dobu až na tri roky. Zároveň môže mladistvému uložiť primerané obmedzenia a povinnosti uvedené v § 51 ods. 3 a 4, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život; skúšobná doba začína plynúť dňom nasledujúcim po dni nadobudnutia právoplatnosti rozsudku.
(2) Doba, počas ktorej podmienečne odsúdený viedol v skúšobnej dobe riadny život a vyhovel uloženým podmienkam, sa započítava do skúšobnej doby novo určenej pri podmienečnom odsúdení pre ten istý skutok alebo do skúšobnej doby určenej pri uložení úhrnného trestu alebo súhrnného trestu.
(3) Na rozhodovanie o osvedčení v skúšobnej dobe sa použijú ustanovenia o podmienečnom odsúdení.

Novela č. 498/2008, ktorá bola účinná od 01.01.2009 (od 01.04.2009 bola účinná ďalšia novela) zmenila výšku možnej sumy peňažného trestu a to z pôvodných (§ 56 ods. 1) – Peňažný trest môže súd uložiť od 5 000 Sk do 10 000 000 Sk - na sumu v inej mene, v mene euro – Peňažný trest môže súd uložiť od 160 eur do 331 930 eur.[33]

[33] Slovensko prijalo euro 1. januára 2009 potom, ako Európska rada 8. júla 2008 schválila jeho vstup do eurozóny.[zdroj: https://www.nbs.sk/sk/euro-na-slovensku/zavedenie-eura-v-sr zo dňa: 08.03.2018] V nadväznosti na prijatie novej meny euro na území Slovenskej republiky bolo potrebné zmenu meny zakomponovať aj do právnej úpravy peňažného trestu v Trestnom zákone. V dôsledku uvedeného Konverzný kurz bol stanovený na 1 EURO je 30,1260 Sk [zdroj: https://openiazoch.zoznam.sk/meny/eurokalkulackazo dňa: 08.03.2018]. Pri prepočte s konverzným kurzom by suma pôvodných 5000 Sk predstavovala sumu 165,97 eur, a suma 10 000 000 Sk by predstavovalo sumu 331 939,189 eur.

Zmena nastala aj pri § 114 ods. 1 v súvislosti s mladistvým, kde sa upravila suma z pôvodných od 1000 Sk do 500 000 Sk na od 30 eur do 16 590 eur.[34]

Novela č. 262/2011 účinná od 01.09.2011 (od 01.11.2011 bola účinná ďalšia novela), zmenila pôvodné ustanovenie zákona v § 57 ods. 1: Pri ukladaní peňažného trestu súd prihliadne na osobné a majetkové pomery páchateľa. Peňažný trest neuloží, ak je zrejmé, že by bol nevymožiteľný *sa zmení na* ***Pri ukladaní peňažného trestu súd prihliadne na osobné a majetkové pomery páchateľa. Peňažný trest neuloží, ak je zrejmé, že ho odsúdený nebude schopný zaplatiť.***

Komentár autorky: V uvedenom ustanovení zákona sa zmení slovné spojenie *nevymožiteľný* na ak *ho odsúdený nebude schopný platiť*. Zmena nastala v tomto paragrafe aj v odseku 2, kde sa mení len konštelácia vety z pôvodného *vymožená suma peňažného trestu pripadá štátu sa zmení na* ***Zaplatená suma peňažného trestu pripadá štátu***. (zmena nastala zo slova vymožená suma na *zaplatená suma*).

27. novela v poradí od prijatia „nového“ Trestného zákona účinná od 01.01.2016, zároveň aj posledná novela Trestného zákona, ktorá sa týkala zmeny právnej úpravy peňažného trestu[35] (celkovo od 01.07.2016 bola účinná ďalšia novela), zmenila § 116 ods. 1 z pôvodného: Pri podmienečnom odložení výkonu peňažného trestu súd určí skúšobnú dobu až na tri roky. Zároveň môže mladistvému uložiť primerané obmedzenia a povinnosti uvedené v § 51 ods. 3 a 4, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život; skúšobná doba začína plynúť dňom nasledujúcim po dni nadobudnutia právoplatnosti rozsudku na ***Pri podmienečnom odložení výkonu peňažného trestu súd určí skúšobnú dobu až na tri roky. Zároveň môže mladistvému uložiť primerané obmedzenia a povinnosti uvedené v § 51 ods. 3 a 4, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život a povinnosť podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak je takáto kontrola nariadená; skúšobná doba začína plynúť dňom nasledujúcim po dni nadobudnutia právoplatnosti rozsudku. Nariadiť kontrolu technickými prostriedkami možno, ak sú splnené podmienky podľa osobitného predpisu.***

2. Má udeľovanie peňažného trestu súdmi na území Slovenskej republiky od roku 1999 do roku 2016 stúpajúcu alebo naopak klesajúcu tendenciu? Aký vývoj má peňažný trest na celkovom počte uložených trestov na súdoch v Slovenskej republike?

V nasledujúcej časti autorka poukáže na vývoj udeľovania peňažného trestu od roku 1999 do roku 2016 na území Slovenskej republiky, na základe čoho bude vedieť autorka skonštatovať, či udeľovanie peňažného trestu súdmi na území Slovenskej republiky má stúpajúcu alebo naopak klesajúcu tendenciu. Dôvodom výberu pozorovania udeľovania peňažného trestu od roku 1999 do roku 2016 je determinovaný dostupnosťou štatistických ročeniek na webovej stránke Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.[36] Pre prehľadnosť autorka zvolila časové horizonty v ktorých skúmala jednotlivé závislosti. Autorka skúma aj podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch. Poukáže či udeľovanie peňažného trestu na celkovom počte jednotlivých druhov trestu má stúpajúcu alebo klesajúcu tendenciu tiež v rovnakom časovom rozpätí, teda od roku 1999 do roku 2016.

Z dôvodu sprehľadnenia autorka uvádza jednotlivé údaje o peňažnom treste, ktoré boli podkladom spracovania grafu č. 1 a grafu č. 2

[34] Pri prepočte konverzným kurzom pôvodná suma 1 000 Sk predstavuje 33,194 eur a suma 500 000 Sk predstavuje 16 596,96 eur.

[35] Autorka poukazuje na vývoj právnej úpravy peňažného trestu ku dňu 08.03.2018. Do uvedeného dátumu sú v článku uvedené všetky novelizácie zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon ohľadom právnej úpravy peňažného trestu.

[36] [zdroj: http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm]

rok	percentuálny podiel	počet odsúdených na území SR
1999	4,85%	1045
2000	4,99%	1116
2001	4,87%	1127
2002	4,50%	1085
2003	5,09%	1385
2004	5,08%	1361
2005	4,74%	1316
2006	5,10%	1320
2007	4,40%	1184
2008	5,90%	1681
2009	5,50%	1708
2010	5,00%	1630
2011	5,10%	1547
2012	4,30%	1512
2013	3,90%	1392
2014	3,70%	1243
2015	3,90%	1152
2016	4,20%	1147

Graf č. 1 – **Počet odsúdených na peňažný trest na území Slovenskej republiky od roku 1999 do roku 2016**

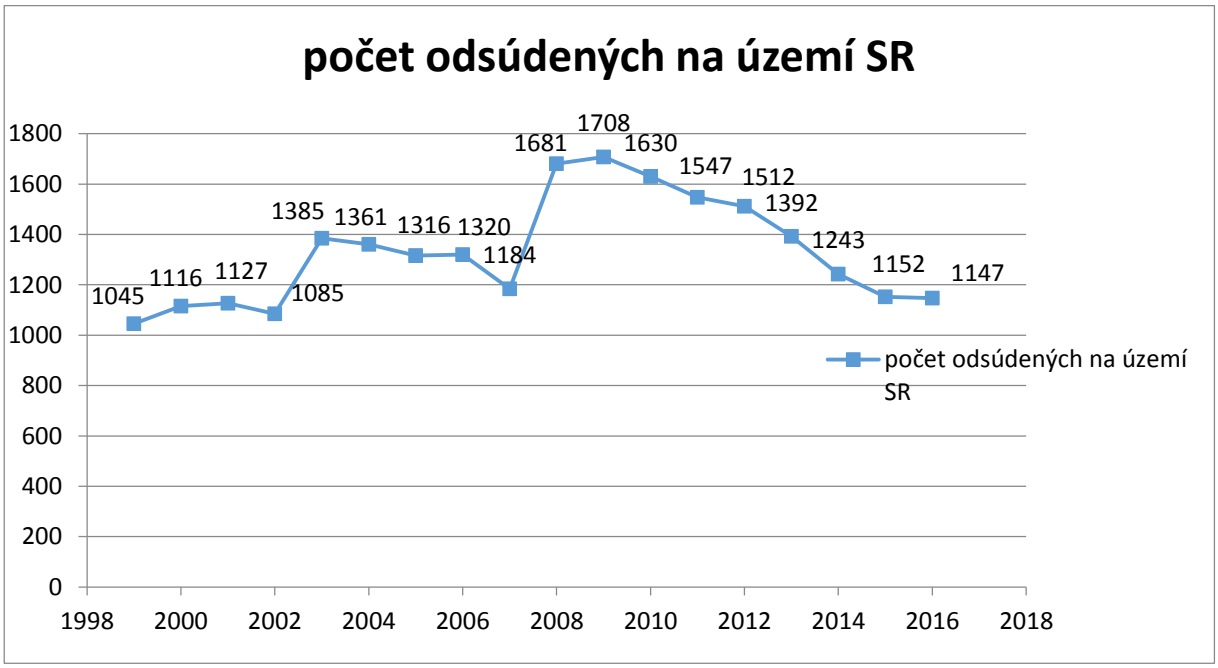

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf č. 2 – **Percentuálny podiel peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch Slovenskej republiky od roku 1999 do roku 2016**

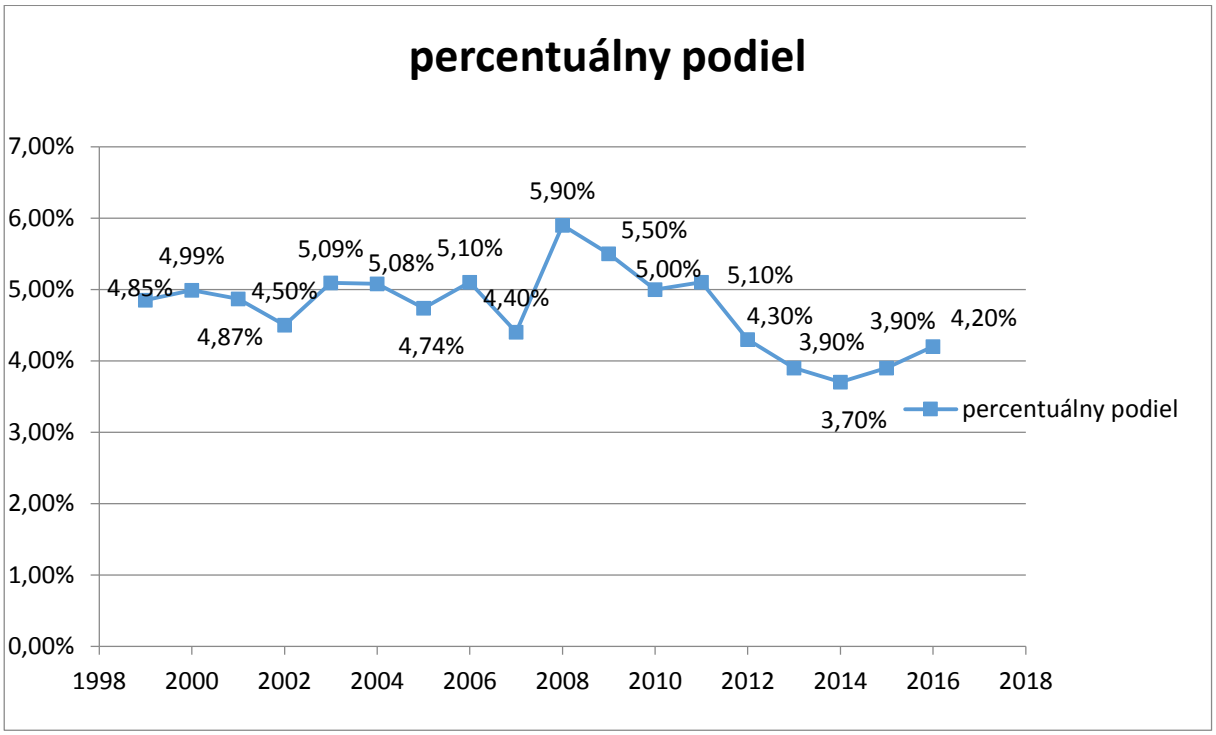

Zdroj: vlastné spracovanie

Autorka najprv analyzuje počet odsúdených na peňažný trest na území Slovenskej republiky od roku 2009 do roku 2016, nakoľko je pri uvedenom časovom horizonte možné jednoznačne uviesť, či udeľovanie peňažného trestu má klesajúcu alebo naopak stúpajúcu tendenciu. Naopak uviesť tvrdenie, či počet odsúdených na peňažný trest alebo podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov má stúpajúcu alebo klesajúcu tendenciu, nie je možné jednoznačne uviesť za celý časový horizont, ktorý si stanovila autorka za cieľ, teda od roku 1999 do roku 2016. Na základe uvedeného autorka rozdelila jednotlivé roky na „obdobia“ v ktorých uvádza jednotlivé poznatky získané zo spracovaných grafov.

Udeľovanie peňažného trestu od roku 2009 do roku 2016

Vychádzajúc zo štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti vyplýva, že ***udeľovanie peňažného trestu v počte odsúdených na území Slovenskej republiky*** od roku 2009 do roku 2016 ***má klesajúcu tendenciu***. Z grafu č. 1 vyplýva, že „významným míľnikom“ v počte odsúdených na území Slovenskej republike na peňažný trest je rok 2009. V uvedenom roku je najvyšší počet odsúdených na peňažný trest súdom. Od uvedeného roku, teda od roku 2009 do roku 2016 je možné konštatovať, že počet odsúdených na peňažný trest je z roka na rok nižší, teda udeľovanie peňažného trestu v počte odsúdených má na území Slovenskej republiky v určenom časovom horizonte klesajúcu tendenciu, ako to vyplýva z grafu č. 1. Napríklad v roku 2009 bolo na peňažný trest odsúdených až 1708 páchateľov v porovnaní s rokom 2016, kedy odsúdených bolo len 1147 páchateľov (oproti roku 2009 ide o pokles odsúdených na peňažný trest o 561, čo predstavuje pokles je o 32,85%).

Jednotlivý percentuálny podiel peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch Slovenskej republiky postupne klesá, aj keď napríklad v roku 2010 je percentuálny podiel 5%, v roku 2011 sa udeľovanie vychyľuje o desatinu percenta v krivke nahor. V roku 2013 a v roku 2015 je rovnaký percentuálny podiel[37] vo výške 3,9%. Na konci roku 2016 zaznamenávame mierny nárast

[37] Autorka niekedy v texte používa slovné spojenie „percentuálny podiel“, čím autorka myslí percentuálny podiel peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch Slovenskej republiky.

percentuálneho podielu peňažného trestu v porovnaní s rokom 2015, pričom v roku 2016 je to 4,2% a v roku 2015 je to 3,9%, na základe čoho môžeme konštatovať nárast percentuálneho podielu o 0,3%, čo predstavuje takmer zanedbateľný nárast. Z grafu č. 1 vyplýva, že s miernymi odchýlkami aj percentuálny podiel počtu peňažného trestu na území Slovenskej republiky na celkom počte uložených trestov na súdoch ma ***klesajúcu tendenciu***.

Udeľovanie peňažného trestu od roku 2007 do roku 2008

Dôvodom výberu autorky samostatne poukázať na vývoj v počte odsúdených na území Slovenskej republiky za rok 2007 a 2008 bolo, že v roku 2007 je počet odsúdených vo výške 1184, naopak v roku 2008 je počet odsúdených vo výške 1681. Ide o enormné vychýlenie sa krivky v grafe, ako to vyplýva z grafu č. 1. Nárast odsúdených na peňažný trest zaznamenávame vo výške 497 odsúdených. Ide o percentuálny nárast vo výške 41,98%, na základe uvedeného môžeme konštatovať ***stúpajúcu tendenciu*** krivky v grafe.

Z grafu č. 2 vyplýva, že percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov „narástol" v roku 2008 oproti roku 2007 o 1,5 %. Pri krivke v grafe č. 2 (ako aj v grafe č. 1) zaznamenávame teda nárast v percentuálnom podiele peňažného trestu, kde na základe uvedeného môžeme konštatovať, že percentuálny podiel peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov, ako aj počet odsúdených na peňažný trest na území Slovenskej republiky za určený časový horizont má ***stúpajúcu tendenciu***.

Udeľovanie peňažného trestu od roku 2004 do roku 2006

V roku 2004 zaznamenávame mierny pokles počtu odsúdených a to v porovnaní s rokom 2003 o 24 odsúdených. V roku 2005 zaznamenávame pokles oproti roku 2004 vo výške 45 odsúdených a následne v roku 2006 je oproti roku 2005 nárast o 4 odsúdených. Pri komparácií roku 2004 a 2006 ide o pokles odsúdených vo výške 41 odsúdených. Z uvedeného vyplýva, že krivka pri počte odsúdených za určený časový horizont je v podstate ***konštantná***.

Iné údaje evidujeme pri percentuálnom podiely počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch, kde v roku 2004 išlo o percentuálny podiel vo výške 5,08%, v roku 2005 - 4,74% a v roku 2006 - 5,10%. Pri porovnaní týchto troch rokov, v roku 2005 zaznamenávame percentuálny pokles 0,34% oproti roku 2004. Pri uvedenom časovom horizonte nie je možné jednoznačne konštatovať, či ide o pokles alebo vzostup. Z grafu vyplýva, že počet odsúdených z roku 2004 *klesol* oproti roku 2005. V roku 2006 oproti roku 2004 zaznamenávame taktiež pokles v počte odsúdených. Naopak pri komparácií rokov 2005 a 2006 môžeme konštatovať, že krivka v počte odsúdených je ***konštantná***.

Zaujímavosťou je napríklad to, že v roku 2004 bol percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch 5,08%, čo predstavovalo 1361 odsúdených na peňažný trest, naopak v roku 2006 je percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch 5,10%, čo predstavuje 1320 odsúdených na peňažný trest. V roku 2006 evidujeme menší počet odsúdených, ale väčší percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch v komparácií s rokom 2004, kde zaznamenávame vyšší počet odsúdených, ale nižší percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch.

Udeľovanie peňažného trestu od roku 1999 do roku 2003

V časovom horizonte od roku 1999 do roku 2003 vyplývajúc z grafu č. 1 môžeme konštatovať, že počet odsúdených na peňažný trest má ***stúpajúcu tendenciu***. Miernu výchylku zo stúpajúcej tendencie krivky evidujeme v roku 2002, kde počet odsúdených na peňažný trest poklesol oproti roku 2001 o 42 odsúdených. Z uvedeného časového horizontu evidujeme najvyšší počet odsúdených v roku 2003. Je to v komparácií s rokom 1999 nárast o 340 odsúdených.

Percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch od roku 1999 do roku 2001 je ***konštantný***, vychádzajúc z grafu č. 2. V roku 2002 zaznamenávame oproti predchádzajúcim rokom mierny pokles. Naopak v roku 2003 evidujeme vyšší nárast percentuálneho podielu počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch oproti predchádzajúcim rokom. Pri komparácií roku 1999 a 2003 môžeme zistiť vyplývajúc z grafu č. 2, že v roku 2003 evidujeme najvyšší percentuálny podiel peňažného trestu. V porovnaní s rokom 1999 ide o nárast v počte 0,24 %.

Ak by sme komparovali rok 1999 a 2016, v roku 1999 počet odsúdených bol 1045, percentuálny podiel peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch bol 4,85%. V roku 2006 bol počet odsúdených na peňažný trest 1147, percentuálny podiel peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch bol 4,2%. ***Počet odsúdených*** v roku ***2016 stúpol*** o 102 odsúdených, ale ***percentuálny podiel*** peňažného trestu (rozdiel medzi rokom 1999 a 2016) ***klesol*** o 0,65%.

V roku 1999 evidujeme najnižší počet odsúdených na peňažný trest a to vo výške 1045 odsúdených, naopak v roku 2009 evidujeme najvyšší počet odsúdených na peňažný trest a to vo výške 1708 odsúdených. V percentuálnom vyjadrení ide o výchylku 63,45%, čo predstavuje 663 odsúdených.

V roku 2008 evidujeme najvyšší percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch z pomedzi uvedených rokov. Ide o 5,9%. Naopak v roku 2014 evidujeme najnižší percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch z pomedzi stanoveného časového horizontu, ide o 3,7%. Vo vyjadrení percentuálneho podielu medzi najvyšším a najnižším percentom percentuálneho podielu peňažného trestu na celkom počte uložených trestov je rozdiel vo výške o takmer 2,2%.

Na základe uvedeného vyplýva ...

Z grafu č. 1 nie je možné jednoznačne vyvodiť, či počet odsúdených na peňažný trest na území Slovenskej republiky má od roku 1999 do roku 2016 klesajúcu alebo naopak stúpajúcu tendenciu. Môžeme, ale jednoznačne uviesť, že od roku 2009 do roku 2016 počet odsúdených na peňažný trest má klesajúcu tendenciu. Rok 2009 v počte odsúdených na peňažný trest „dosahuje najvyšší počet“ z pomedzi všetkých rokov od roku 1999, ako sme už uviedli. Za predchádzajúce obdobie v počte odsúdených na peňažný trest na území Slovenskej republiky, od roku 1999 do roku 2008 nie je možné jednoznačne tvrdiť, či ide o stúpajúcu alebo naopak klesajúcu tendenciu. Vieme, ale vyvodiť, že od roku 1999 do roku 2001 má mierne stúpajúcu tendenciu. Enormný nárast v počte odsúdených nastáva v roku 2003 oproti predchádzajúcim rokom. Od roku 2003 do roku 2006 evidujeme mierny pokles udeľovania peňažného trestu, naopak zaznamenávame mierne klesajúcu tendenciu počtu odsúdených. V grafe č. 1 najvyšší vzostup počtu odsúdených na peňažný trest je v roku 2008, ide o zvýšenie počtu odsúdených o 497 v porovnaní s predchádzajúcim rokom.

Z grafu č. 2. taktiež ako pri grafe č. 1 nie je možné jednoznačne vyvodiť, že percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch má klesajúcu alebo stúpajúcu tendenciu, ako sme si v úvode určili za cieľ. Je možné len poukázať na jednotlivé výchylky, ktoré nastali v jednotlivých rokoch.

Za obdobie rokov 1999 až 2001 nejde o enormnú výchylku v percentuálnom podiele peňažného trestu. V roku 2002 už evidujeme mierny pokles a to na 4,5% oproti predchádzajúcim rokom a v roku 2003 už je možné evidovať vzostup udeľovania peňažného trestu v percentuálnom podiele na celkovom počte uložených trestov na súdoch. Od roku 2003 do roku 2004 je krivka konštantná, výchylka je takmer nulovaná. Zároveň od roku 2004 do roku 2005 je možné konštatovať mierny pokles o 0,34%. Z krivky vyplýva, že v roku 2007 zaznamenávame pokles v percentuálnom podiele, a v roku 2008 evidujeme maximum v najvyššom počte percentuálneho podielu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch. Od roku 2008 do roku 2010 je pokles v percentuálnom podiele, v roku 2011 eviduje mierny nárast o 0,10% oproti predchádzajúcemu roku. Od roku 2011 evidujeme pokles v percentuálnom počte peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch. „Viditeľný“ pokles je od roku 2011 do roku 2014, z uvedeného môžeme vyvodiť, že ide

o klesajúcu tendenciu percentuálneho podielu počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch. V roku 2013 a v roku 2015 je výška percentuálneho podielu rovnaká, čo ale napríklad nepredstavuje rovnaký počet odsúdených v týchto rokoch. V roku 2013 ide o počet odsúdených vo výške 1392, v roku 2015 ide o počet odsúdených vo výške 1152. V roku 2016 evidujeme nárast v percentuálnom podiele peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch za posledné dva roky.

Resumé

Peňažný trest môžeme subsumovať do kategórie alternatívnych trestov. Autorka v článku poukazuje na problematiku peňažného trestu z hľadiska vývoja jeho právnej úpravy v Trestnom zákone v dôsledku jednotlivých novelizácií. Za vopred stanovený časový horizont od roku 1999 do roku 2016 si autorka stanovila za cieľ zistiť, či udeľovanie peňažného trestu odsúdeným má na území Slovenskej republiky stúpajúcu alebo naopak klesajúcu tendenciu. Okrem uvedeného si autorka stanovila za cieľ zistiť aj vývoj percentuálneho podielu peňažného trestu na celkovom uložení trestov súdmi za stanovené obdobie. Na základe uvedeného autorka rozdelila jednotlivé roky na časové horizonty v ktorých uviedla poznatky, či udeľovanie peňažného trestu na území Slovenskej republiky má stúpajúcu alebo naopak klesajúcu tendenciu. Nie je možné jednoznačne určiť, či udeľovanie peňažného trestu v počte odsúdených na území Slovenskej republiky a taktiež jednotlivý percentuálny podiel počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch Slovenskej republiky má jednoznačne stúpajúcu alebo klesajúcu tendenciu. Z roka na rok sa jednotlivé počty a percentá menia, nejde zväčša o enormne veľké výchylky. Pri určených časových horizontoch je autorkou konštatované, či evidujeme pokles, rast krivky alebo či je krivka na grafe konštantná.

Resumé

Financial punishment can be included in the category of alternative punishments. In the article, the author points out the issue of the money penalty in terms of the development of its legislation in the Criminal Code as a result of individual amendments. At a predetermined time horizon from 1999 to 2016, the author set out to determine whether the granting of a financial penalty to convicts has an increasing or decreasing tendency in the territory of the Slovak Republic. In addition, the author set out to determine also the evolution of the percentage of the money penalty on the total penalty imposed over a given period. On the basis of the above, the author divided the years into time horizons in which it stated the knowledge that the granting of a financial penalty on the territory of the Slovak Republic has a rising or decreasing tendency. It is not possible to determine unequivocally whether the granting of a monetary penalty in the number of convicted persons in the territory of the Slovak Republic, as well as the individual percentage of the number of the punishment imposed on the total number of sentences imposed in the courts of the Slovak Republic, has a clearly increasing or decreasing tendency. From year to year, individual numbers and percentages are changing, not mostly by enormous variations. At specified time horizons, the author discovers whether we notice the decrease, the curve growth, or whether the curve is constant.

Zoznam bibliografických odkazov:

Právne predpisy:

zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon

zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Elektronické zdroje:

zdroj: BALIŠOVÁ, K. Systém trestov podľa zákona č. 86/1950 ZB. (Trestný zákon) a ich aplikácia v ČSR (Structure of penalties according to a criminal code no. 86/1950 and its application in

Czechoslovak republic):
https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/sankce/Balisova_Kristina__1544_.pdf

zdroj: Študentka dostala za podplácanie docenta peňažný trest
https://www.aktuality.sk/clanok/525379/studentka-dostala-za-podplacanie-docenta-penazny-trest/

zdroj: Korzár Košice: https://kosice.korzar.sme.sk/c/20765244/nezaplatil-penazny-trest-sud-ho-poslal-za-mreze.html

zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 1999-2016:
http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm

zdroj: Národná banka Slovenska: https://www.nbs.sk/sk/euro-na-slovensku/zavedenie-eura-v-sr

zdroj: Občianske združenie - Prevenciou proti kriminalite (OZ PPK):
https://www.preventiouprotikriminalite.sk/news/zvysme-si-nase-pravne-vedomie/

zdroj: Vývoj trestného práva:
https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KPDPK/Prezentacie_PDS_II/PREZ_2015_PDS_8.pdf

zdroj: www.slov-lex.sk

zdroj: Záverečná správa NKÚ, 2017: https://www.nku.gov.sk/documents/10157/a2ca4a4c-c6ec-4f60-a629-2025d775224c

Knižné zdroje:

Rozhodnutia súdov: 5To/18/2017, R 4/1967, 0T/96/2015

BURDA, E. ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J. ZÁHORA, J. a kol., 2010. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vyd. Praha: C. H. BECK, ISBN: 978-80-7400-324-0.

POLÁKOVÁ, Veronika. 2014. Aktuálne otázky peňažného trestu, in: Justičná revue, č. 3, s. 388-396.

VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., 2007. Právní dějiny na území Slovenska, vyd. Ostrava: Key Publishing, Ostrava, ISBN: 978-80-87071-43-4

ZEMAN, Štefan, 2014. Aplikácia peňažného trestu v Slovenskej a Českej republike, In: Bulletin Slovenskej advokácie, č. 5, s. 10-19. ISSN: 1335-1079.

Kontaktné údaje:
Mgr. Lucia Siváčková
externá doktorandka
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57 413
e-mail: lucia.sivackova@minv.sk

K ETIOLÓGII DOMÁCEHO NÁSILIA[1]

doc. JUDr. Marcela TITTLOVÁ, PhD.
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ

***Anotácia**: Problematika domáceho násilia je sústavne aktuálnou otázkou. Napriek celému radu aktivít, ktorý sa tomuto problému venuje, napriek celému radu legislatívnych úprav, ktoré sa v tejto súvislosti už realizovali, stále sa zdá, že je to v procese kontroly tohto negatívneho javu málo. Ani nadnárodná koordinácia boja s domácim násilím sa neukazuje efektívna a účinná, hoci je nepochybne potrebná, nevyhnutná. V každom prípade, miera oznamovania tohto negatívneho javu a ani praktické skúsenosti pri práci s obeťami domáceho násilia, nenaznačujú zásadnému posunu vpred. Je tomu aj z dôvodu, že eliminácia a riešenie dôsledkov domáceho násilia by mala byť až posledným štádiom boja s týmto javom. Primárne je nutné zamerať sa vedecky a aj výskumne do oblasti poznávania a skúmania príčin domáceho násilia. Práve toto je oblasť, do ktorej by mala byť primárne zameraná pozornosť, legislatívne, organizačné a aj systémové zásady a nástroje tak, aby sa zabránilo vzniku a možnému rozvoju tohto problému. Aj z toho dôvodu sa v predkladanom príspevku zameriavame na charakteristiku a možné súvislosti príčin (alebo skôr kriminogénnych faktorov) domáceho násilia ako javu.*
***Kľúčové slová**: domáce násilie, príčiny domáceho násilia, zdôvodnenie príčiny, kriminogénne faktory.*

***Annotation:** The issue of domestic violence is a constantly up to date question. Notwithstanding the whole range of activities that address this issue, despite the whole series of legislative adjustments that have already been implemented in this context, it still seems to be little in the process of controlling this negative phenomenon. Neither the transnational co-ordination of domestic violence does not prove effective and effective, although undoubtedly necessary, unavoidable. In any case, the level of reporting of this negative phenomenon and the practical experience of dealing with victims of domestic violence do not indicate a major shift forward. This is also because the elimination and resolution of the consequences of domestic violence should only be the last stage in the fight against this phenomenon. Primarily, it is necessary to focus scientifically and research on the area of cognition and investigation of the causes of domestic violence. This is precisely the area where primary attention, legislative, organizational and systemic principles and tools should be primarily focused, so as to avoid the emergence and possible development of this problem. This is why, in the present paper, we focus on the characteristics and possible connection of the causes (or rather the criminogenic factors) of domestic violence as a phenomenon.*
***Keywords:** domestic violence, causes of domestic violence, justification of causes, criminogenic factors.*

Úvod

Hľadanie možných riešení a nástrojov boja s domácim násilím vždy končí na úrovni hľadania príčin tohto negatívneho javu. Prečo vôbec dochádza k vzniku domáceho násilia? Prečo sa určité skupiny obyvateľstva (či už ženy, deti, muži, seniori alebo osoby zdravotne znevýhodnené) stávajú obeťami domáceho násilia a čo podmieňuje na druhej strane vznik násilného správania sa u agresora? Prečo sa určité subjekty z rovnakej skupiny obeťou domáceho násilia stávajú a iné subjekty z rovnakej skupiny a za rovnakých podmienok nie? Zodpovedanie týchto otázok sa zdá na prvý pohľad možno jednoduché, no pri hlbšom skúmaní problému sa ukazuje, že ide o náročnú problematiku. Poznanie príčin domáceho násilia sa v súčasnej dostupnej literatúre považuje za poznanie jeho koreňov. A práve ich odstránenie sa prirovnáva k eliminácii a odstráneniu domáceho násilia z našej spoločnosti. Veľa výskumov sa venuje poznaniu problematiky domáceho násilia resp. jeho parciálnym otázkam. Podstatne menej je však takých, ktoré sa zamerali na poznávanie a skúmanie príčin, z akých k domácemu násiliu na jednotlivých skupinách dochádza. Najfrekventovanejšie sa pritom stretávame so štúdiami, ktoré sa zameriavajú na odhaľovanie a štúdium príčin násilia na ženách alebo deťoch. Iba minimum je takých, ktoré skúmajú príčiny domáceho násilia na senioroch či zdravotne postihnutých. Nestretla som sa však vôbec s výskumom príčin násilia páchaného na mužoch, hoci aj toto je jedna z možných skupín obetí domáceho násilia. S rozvojom, s emancipáciou a s dôsledným presadzovaním ľudských práv sa pritom stále viac a viac stretávame s rodinami, v ktorých dominantné postavenie majú ženy. Toto svoje určitým spôsobom mocenské postavenie v niektorých prípadoch zneužívajú, dostávajú sa do pozície agresora voči partnerovi či manželovi

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644

alebo druhovi. Štúdie príčin tohto správania sa ako násilia voči mužom, žiaľ zatiaľ, u nás celkom absentujú. Je tak zrejmé, že aj v tejto veľmi frekventovane skúmanej a popisovanej oblasti sa nachádzajú čiastkové aspekty, ktoré ešte neboli dostatočne preskúmané a popísané.

1. Problémy identifikácie a poznávania kriminogénnych faktorov domáceho násilia

V súvislosti s príčinami domáceho násilia je potrebné ozrejmiť skutočnosť, že ich poznanie je extrémne náročné, ba často priamo až nemožné. Väčšina kriminológov sa z toho dôvodu prikláňa k poznávaniu kriminogénnych faktorov ako rizikových faktorov domáceho násilia či násilného správania sa v rodine všeobecne.[2] Ako som už uviedla, kľúčové je zodpovedanie otázky prečo vôbec k domácemu násiliu dochádza a prečo sa určité subjekty z rôznych skupín stávajú obeťami tohto javu a iné nie. Často je pritom možné celkom dokonale porovnať životné a existenčné podmienky všetkých subjektov a je zaujímavé, že niektoré sa obeťami domáceho násilia stanú a iné v úplne totožných podmienkach nie. Aj preto nie je možné jednoznačne určiť, že príčinou domáceho násilia je ten alebo onen jav. Do úvahy prichádza úvaha iba o určitých rizikových faktoroch, pri ktorých sa možnosť násilného správania sa zvyšuje. Objaviť sa môže, no v konkrétnom prípade nemusí. Na vznik domáceho násilia vplýva množstvo interných a externých faktorov, pričom vývoj a priebeh mnohých z nich nie je možné nijakým spôsobom exaktne popísať. Zaujímavé je, že popri externých faktoroch sa veľmi výrazne na vzniku násilného správania sa v rodinách podpisujú faktory interné. Ide o faktory skúmané spravidla na strane agresora, no určitým spôsobom k vlastnej viktimácii môže prispievať aj správanie sa obete, hoci prirodzene nevedome a neúmyselne.[3] Dôležité je uvedomovať si sústavne osobitosti domáceho násilia voči iným druhom či formám kriminality. V prípade domáceho násilia sa do stretu dostávajú dve životné cesty, ktoré sú spojené pomerne hlbokými väzbami. Oba subjekty – obeť a aj agresor – prirodzene vyrastali v rodinnom prostredí, ktoré ich určitým spôsobom ovplyvňovalo a formovalo. Rovnako tak oba tieto subjekty spoločne vytvárajú rodinu resp. iné veľmi úzke spoločenstvo, ktoré značne ovplyvňuje svojich členov, formuje ich osobnosti. V neposlednom rade, spolunažívanie v rodine ovplyvňuje aj ďalšie subjekty, takže správanie sa obete a agresora a jednotlivé útoky v rámci domáceho násilia dopadajú aj na nich, prirodzene negatívne.

2. Rozpracovanie kriminogénnych faktorov domáceho násilia v dostupných zdrojoch

V dostupných zdrojov sa stretneme skutočne s rôznym nahliadaním na kriminogénne faktory, s rôznym pohľadom na ich členenie. Dá sa priamo povedať, že to závisí od konkrétneho uhla pohľadu, od konkrétneho autora, od uhla pohľadu, z ktorého na problematiku nahliada. Spomedzi rôznych kritérií členenia rizikových faktorov domáceho násilia považujem za najvhodnejšie ich členenie na faktory:

- individuálne resp. týkajúce sa jednotlivca,
- faktory zakorenené v predstave našej spoločnosti – tzv. spoločenské faktory,
- faktory odvíjajúce sa od povahy, charakteru a väzieb, ktoré vznikajú v určitom vzťahu (označujú sa ako faktory vzťahov) a
- taktiež aj faktory pôsobiace v určitom prostredí, v ktorom sa subjekty domáceho násilia pochybujú – tzv. faktory úzkej komunity, kolektívu alebo prostredia.

Do týchto kategórií je možné zaradiť celý rad rôznych faktorov, ktoré svojou povahou môžu byť ekonomické, finančné, materiálne, sociálne či vzťahové. Nepochybne, práve tiež sociálne, finančné a materiálne faktory možno považovať v súčasnej spoločnosti za vysoko rizikové. Práve tieto majú často za následok vytváranie prostredia, v ktorom v určitom období vypukne alebo bude eskalovať domáce násilie. Sociálna situácia a finančné pomery alebo ekonomická situácia rodín je podľa nadnárodných organizácií jedným z najrizikovejších faktorov nie len násilia domáceho, ale kriminálneho správania sa všeobecne.[4]

---

[2] Holcr, K. a kol.: Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 237 a nasl.

[3] Cabanová, V.: Kontext rodiny a spoločnosti v čase globalizácie, alebo prečo potrebujeme zachovať tradičnú rodinu. In: Rodina a škola, roč. 54, 3/2006, s. 25

[4] Svetová zdravotnícka organizácia: World Report on Violence and Health. Geneva, 2002, s. 98 a nasl. (preklad

Pod vyššie uvedené skupiny rizikových faktorov je možné zaradiť celý rad faktorov, ktoré spravidla v rodinách nepôsobia samostatne resp. vyskytujú sa spravidla v určitých kombináciách. Čím sa zvyšuje množstvo vzájomne sa kombinujúcich rizikových faktorov, tým síce prirodzene dochádza k oslabeniu jednotlivých z nich, no na druhej strane sa zvyšuje pravdepodobnosť výskytu násilného správania sa. Pod jednotlivé skupiny je možné subsumovať tieto rizikové faktory:[5]

- *individuálne faktory (týkajúce sa jednotlivca, vzťahujúce sa na jednotlivca):*
  - nízky vek resp. mladosť partnerov (manželov či druhov), ktorý sa spája s mierou ich osobnostnej vyzretosti, s fyzickými i psychickými predispozíciami; možnosťami stať sa rodičmi a v tejto úlohe fungovať,
  - nadmerné požívanie alkoholu na strane jedného z partnerov,
  - užívanie iných omamných látok u jedného z partnerov,
  - psychické ochorenia, poruchy, vážne depresívne stavy,
  - silný temperament, citová a emocionálna labilita, afektívnosť,
  - žiadne alebo iba základné či odborné vzdelanie,
  - finančne zle ohodnotené pracovné zaradenie resp. nízky príjem všeobecne,
  - dispozície k domácemu násiliu, ktoré sú v jedincoch zakódované z ich pôvodného rodinného prostredia (spravidla ak boli násiliu vystatovaní ako deti priamo alebo ak násilie v rodine sledovali ako deti).
- *faktory zakorenené v predstave našej spoločnosti – tzv. spoločenské faktory:*
  - v spoločnosti vžité usporiadanie rodiny, kde muž predstavuje jej hlavu, živiteľa, ochrancu i vodcu,
  - hierarchia vzťahov medzi ženou a mužom, v ktorej je žene priznané podriadené, menejcenné a menejhodnotné postavenie, menej oprávnení,
  - spoločenské vnímanie ženy výhradne ako manželky, rodičky a matky, s čím je spojená starostlivosť o domácnosť, o muža, rodenie a vychovávanie detí,
  - existencia noriem, ktoré napomáhajú k prežívaniu násilia v spoločnosti (rôzne porekadlá, príslovia, v ktorých sa domáce násilie často vyskytuje a iné).
- *faktory odvíjajúce sa od povahy, charakteru a väzieb, ktoré vznikajú v určitom vzťahu (označujú sa ako faktory vzťahov):*
  - hádky a konflikty v manželských, partnerských vzťahoch či vzťahoch medzi rodičmi a deťmi alebo medzi deťmi navzájom, vnúčatami a ich rodičmi či starými rodičmi,
  - neúplnosť rodín,
  - patologické a kriminálne správania sa v rodinách,
  - nestabilita vo vzťahoch,
  - nadmerná mužská dominancia,
  - preferovanie niektorého z potomkov,
  - sociálne slabá úroveň rodín, chudoba,
  - ekonomická nevyrovnanosť.
- *faktory pôsobiace v určitom prostredí, v ktorom sa subjekty domáceho násilia pohybujú – tzv. faktory komunity, kolektívu, prostredia:*
  - absencia právnych predpisov, ktoré by sa účinne a komplexne venovali problému domáceho násilia,
  - ťažkosti s odhaľovaním a dokazovaním domáceho násilia,
  - pomerne nízke postihy voči agresorom za ich násilné správanie v rámci domáceho násilia,
  - benevolencia voči domácemu násiliu, jeho prehliadanie, zľahčovanie, obviňovanie obetí, vyvodzovanie ich zodpovednosti, poukazovanie na ne,

autorky do slovenského jazyka)

[5] K tomu pozri Polák, P., Tittlová, M.: Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017

- nízke spoločenské povedomie,
- slabá súdržnosť komunity a
- nezáujem.

Užívanie alkoholu v nadmernom rozsahu, alebo priamo alkoholizmus sa významnou mierou podpisuje pod násilné správanie jedincov všeobecne. Rovnako významne dopadá aj na násilné správanie sa v rámci domáceho násilia.[6] Napomáha tak vzniku, rozvoju, eskalácii domáceho násilia a zabraňuje jeho efektívnemu riešeniu. Alkoholizmus ako jeden z patologických prejavov v rodinách s domácim násilím priamo a veľmi úzko súvisí. Jednoznačne sa totiž v množstve prieskumov preukázalo, že uvoľňovanie zábran, smeruje k zvýšeniu agresivity, k ventilácii stresových situácií a stupňovanie napätia, ktoré hrá v prípade domáceho násilia dôležitú úlohu, je výrazne umocňované práve požívaním alkoholických nápojov alebo iných omamných látok. Samotný alkoholizmus je síce možné vnímať ako rizikový faktor, no nie v jeho tradičnom vnímaní. Určité spojenie medzi alkoholizmom či užívaním iných omamných látok a domácim násilím je, no podstatne viac sú tieto závislosti schopné umocňovať existujúce problémy v podobe iných rizikových faktorov, ktoré sú prítomné. Podľa štatistických prieskumov a výskumov sa ukazuje, že v priemere až 70% agresorov bolo v čase násilného útoku pod vplyvom alkoholu alebo iných drog. V spojitosti viacerých faktorov možno uviesť, že alkoholizmus či iné závislosti prispievajú k prepuknutiu či zvyšujú intenzitu domáceho násilia. Žiadnym výskumom však nebol potvrdený kauzálny vzťah medzi užívaním alkoholu či iných drog a domácim násilím. Podľa psychologických štúdií sa ťažkí alkoholici iba ojedinele dopúšťajú násilného správania sa v rodine. Ich konanie je zamerané a motivované inak. Domáce násilie v týchto prípadoch zdôvodňuje existencia iných rizikových faktorov. Aj keď pod vplyvom týchto látok môže vzrastať agresivita fyzických útokov, v čase triezvosti sú realizované iné formy domáceho násilia – psychické týranie, intímne násilie, zanedbávanie, či sociálna a ekonomická kontrola. Tento fakt, že k iným formám dochádza pri plnom vedomí agresora, poukazujú na to, že príčinou domáceho násilia je iný rizikový faktor alebo ich kombinácia. Nie však samotná závislosť, hoci násilné útoky dokáže umocňovať a tieto sú pod vplyvom uvedených látok o niečo intenzívnejšie. U niektorých agresorov bola priamo preukázaná dôsledná príprava či plánovanie násilného útoku voči obeti a alkohol v tomto prípade bol len vhodným spúšťačom. Psychológovia uvádzajú, že ak by aj ku konkrétnym útokom nedošlo v alkoholovom či drogovom abúze, vyskytli by sa s určitosťou dodatočne.

Hoci teda určitú súvislosť medzi alkoholizmom či inými závislosťami nemožno poprieť, domáce násilie ako zneužitie dominantného či mocenského postavenia nie je priamym výsledkom týchto patologických javov. Podstatne častejšie sa alkoholizmus používa zo strany agresorov ako výhovorka, ktorá má násilné útoky zakrývať, ospravedlňovať. Na jednej strane je potrebné uvedomiť si, že alkoholizmus či závislosti sú v súčasnej dobe veľmi rozšírené, no iba určité percento osôb sa pod ich vplyvom dopúšťa násilného správania sa v rodine. Na druhej strane, k násilnému správaniu sa dochádza v mnohých prípadoch aj bez toho, aby agresor bol alkoholicky či drogovo závislý. Alkoholizmus a iné závislosti ako príčiny domáceho násilia je potrebné vnímať ako jeden z mýtov v oblasti zdôvodnenia tohto javu.

3. Zdôvodnenie existencie (príčiny) domáceho násilia podľa druhov obetí

Pokiaľ ide o príčiny domáceho násilia páchaného na ženách, existuje viacero teórií, ktoré sa tento jav snažia zdôvodniť. Stretávame sa s teóriami, ktoré zdôvodňujú domáce násilie faktormi na strane jednotlivcov, poskytujú osobitné vysvetlenia (závislosti, alkoholizmus, stres, psychické problémy či zažité domáce násilie). Takéto zdôvodnenie však nie je celkom dostačujúce resp. nie je úplne dôsledné. Všetky vyššie uvedené javy síce môžu byť spúšťačom agresívneho správania, no rizikové faktory, ktoré domáce násilie voči ženám zdôvodňujú, celkom neobjasňujú. Podstatne efektívnejšie sú pri zdôvodňovaní domáceho násilia na ženách štrukturálne prístupy. Tieto zdôrazňujú, že v dôsledku socializácie, naša spoločnosť žije v prostredí, v ktorom prevládajú *rodové stereotypy*. Násilie voči ženám, ku ktorému dochádza v rodinách je tak iba odrazom nerovnováhy

[6] Polák, P., Tittlová, M.: Kompendium kriminológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 51

medzi mužmi a ženami,[7] ktorá ešte stále v spoločnosti vládne a to v rôznych oblastiach. Prirodzene, azda úplne najmarkantnejšie sú tieto znaky v oblasti ekonomickej, ľudsko-právnej či intímnej. Tieto negatívne trendy, ktoré u nás sústavne prevládajú, sú pozostatkom minulých období, kedy sa v spoločnosti takéto usporiadanie a hierarchia prísne uplatňovali. V súčasnosti však ide o silne negatívne javy. Závislosť žien v oblasti politickej, ekonomickej či sociálnej automaticky vytvára priestor pre budovanie mocenského postavenia a mocenského monopolu mužského pohlavia. Takto sa v podstate vytvára priestor pre uplatňovanie starých zvyklostí, tradícií či usporiadania, ktoré bolo typické pre predošlé obdobia. Charakteristické vo všetkých prípadoch sú dôsledným triednym usporiadaním a rodovou nerovnosťou. Práve akceptovanie rodovej rovnosti medzi pohlaviami a vo všetkých oblastiach spoločenského života možno považovať za základ pre elimináciu násilia v rodine páchaného na ženách. Samozrejme, v mnohých prípadoch (v mnohých kultúrach a oblastiach) je domáce násilie voči ženám dôsledkom striktného náboženstva resp. väčšinovej viery. Typicky moslimské krajiny sa považujú za tie, v ktorých náboženstvo, tradície a zvyky podporujú rodovú nerovnosť mužov a žien, resp. jednoznačne uprednostňujú a preferujú mužské pohlavie. Priznávajú mu nie len mocenský monopol, ale aj monopol rozhodovania, oprávnení, materiálny, finančný i vzdelanostný. K prezentácii rodovej nerovnosti sa často pridávajú aj médiá a formáty, ktoré prezentujú. Taktiež, najmä v oblasti intímnej, vzdelávacie inštitúcie prezentujú tradičný pohľad na úlohy muža a ženy vo vzťahu. Toto všetko napomáha existencii rodovej nerovnosti v našej spoločnosti, vo vzťahoch a celkovo v predstavách značnej časti obyvateľstva. Mužovi je pripisované dominantné postavenie, mocenský monopol, možnosť rozhodovať o chode rodiny, o finančných otázkach, čo prirodzene vedie k určitej diskriminácii ženského pohlavia. Už len samotné tieto fakty sa považujú za vážny zásah do práv žien. Jednoznačne však možno takúto povahu priznať násilným útokom, pre ktoré je rodová nerovnováha základom i zdrojom.[8]

K ďalším príčinám resp. faktorom, ktoré napomáhajú vzniku násilia voči ženám v rodine, možno zaradiť tradičné nazeranie na mužské pohlavie ako také. Popri fyzickej dominancii, muž je prezentovaný ako ochranca, ako živiteľ rodiny, ako jej dominantný subjekt. V roly tradičného muža sa nepripúšťa žiadne osobné zlyhanie, či prejav osobnej slabosti. S týmto sú chlapci vychovávaní často od detského veku až do neskorej puberty. Pritom ide o rovnaké ľudské bytosti ako opačné pohlavie. Rovnako aj muži prežívajú emócie, hoci ich nedávajú najavo, nakoľko to nepatrí k ich biologickej podstate. Emócie, výhry i prehry a sklamania však prežívajú rovnakým spôsobom ako ženy. Presvedčenie, že muž musí byť silný, pevný v rozhodnutiach a v každom prípade úspešný, často vedie k vzniku rizikových faktorov domáceho násilia. Toto vo vzťahu k ženám vzniká ako určitá kompenzácia komplexov, fyzickej slabosti, psychickej nestabilite, labilite či bezmocnosti. Prejavy domáceho násilia (jednotlivé jeho formy) majú navonok prezentovať to, čo sa od muža očakáva a to, čo tomu – ktorému jedincovi v konkrétnom prípade chýba. Podľa výsledkov nemeckých prieskumov sa ukázalo, že zlyhanie, oproti štandardom, ktoré vyžaduje mužská úloha v spoločnosti, sa dá považovať za jednu z kľúčových príčin agresívneho správania sa v rodinách (voči ženám i deťom).[9] Agresívne a násilné správanie sa je určitou formou presadenia seba samého (muža či chlapca) v sociálnom prostredí. Odhliadnuc od toho, či násilné vzory správania sa mal muž zakódované od detstva, tento poznatok umožňuje zdôvodniť násilné správanie sa nie len voči ženám, ale aj voči deťom pri akomkoľvek mužskom jedincovi. Samozrejme, nie všetci muži sa násilne správajú, hoci potenciálne by tento nástroj presadenia seba samého mohli využívať. Tradične orientovaná socializácia pri mužoch vedie k ich chápaniu ako hlavy rodiny a žien ako matiek a manželiek. Prieskumy ukázali, že všetci jedinci, ktorí využívajú násilné modely správania sa, pochádzali z rodín a z prostredia, v ktorom sa uplatňovala typická deľba úloh, pozícií či rolí, tradičné vnímanie muža a ženy tak nebolo žiadnym spôsobom spochybnené. Muž sa veľmi ťažko dokáže zmieriť so zmenou svojej dominantnej pozície, v ktorej bol vychovávaný, v ktorej prežil celý svoj život a automaticky si

[7] Papáček, P.: Základné formy domáceho násilia. In Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 20. apríla 2017. Bratislava: FP PEVŠ, 2017, s. 468-471

[8] Egger, R. : Násilie voči ženám v intímnych vzťahoch. Záznam z workshopu, In: Násilie II –tematické číslo Aspektu č. 1/1999, s. 114

[9] Bentovim, A.: Týraní a sexuální zneužívaní v rodinách. Praha: Grada publishing, 1998, s. 37

túto pozíciu opätovne chce získať. Mocensky sa chce v novom prostredí presadiť a na tieto účely využíva násilné formy správania v rodine.

Dostupné zdroje poukazujú na fakt, že mnohí jedinci mužského pohlavia, ktorí sa násilne v rodinách správajú, žili a boli vychovávaní v prostredí, v ktorom prevládala extrémna patriarchálna štruktúra. Pre mužov, ktorí boli vychovaní v tomto systéme, je absolútne prirodzené ich dominantné postavenie. Spôsob ich správania je vlastnícky, rozmýšľanie mocenské. Pre takýchto mužov je násilie voči ženám a deťom prirodzeným nástrojom zabezpečovania poslušnosti a riadneho chodu domácnosti.[10] Domáce násilie je reakciou na neplnenie si povinností žien či detí tak alebo v takom rozsahu, ako to vyhovuje mužovým predstavám. Takéto zakorenenie násilného správania sa z pohľadu výskytu domáceho násilia v neskorších obdobiach je vysoko rizikové a skoro vždy ústi do domáceho násilia.

Domáce násilie vo vzťahu k deťom je v mnohých prípadoch veľmi podobné s násilím páchaným na ženách. Ide o prejav dominantnej, mocenskej a autoritatívnej pozície muža v rodine resp. v domácnosti. Je to určitý nástroj vynucovania poslušnosti a presadzovania sa muža ako takého. Tak ako v minulých obdobiach, o výchove a vzdelaní detí rozhodoval muž, tak už pred niekoľkými tisíckami rokov to bol muž, ktorý rozhodoval o ich fyzickej existencii. Rovnako tak v Starom Ríme sa presadzovalo mužské potomstvo na úkor ženského. Novonarodené dievčatá boli hneď po pôrode vraždené, pretože neboli pre otca prínosné. Práve naopak, spájali sa s nimi ďalšie náklady a tak bolo aj ekonomicky menej výhodné mať dievča ako chlapca. Vnímanie takto dôležitej pozície muža v našej spoločnosti aj v súčasnosti pretrváva. Často je práve toto tradičné postavenie dôvodom týrania detí. V neposlednom rade je to nástroj vynucovania sa poslušnosti a nástroj výchovy detí v rodinách, ktorý prirodzene nie je prijateľný a ani akceptovateľný. Zanedbávanie ako forma násilia na deťoch je prejavom určitej benevolencie voči vlastným deťom, určitá forma týrania, ako výchovná metóda – potrestanie dieťaťa a taktiež napovedá o nezáujme o dieťa. Takéto formy týrania využívajú najmä rodičia (matky i otcovia samostatne, alebo aj spoločne), ktorí deti nechceli alebo k nim nemajú pozitívny vzťah. Týranie detí však môže byť aj reakciou na ich nezvládnuteľnosť, nezvládanie výchovy a to, že rodičia nie sú už schopní zvládať deti, ktoré sú hyperaktívne, veľmi temperamentné či živé. Násilie voči nim tak môže mať pre rodiča výchovný charakter, no môže byť aj vrcholom dlhodobo sa hromadiaceho napätia a stresu, ktorý často výchova detí a jej nezvládanie spôsobuje.

Pokiaľ ide o mužov ako obete domáceho násilia, spravidla nejde o fyzické formy, ale o psychické násilie, ekonomickú či sociálnu kontrolu. Do určitej miery možno tento, hoci netradičný, no reálny jav pripisovať miere emancipácie žien a jej nesprávnemu vnímaniu. V mnohých smeroch chcú byť ženy sebestačné, chcú byť nezávislé a odchyľujú sa tak od vnímania žien ako jemného a nežného pohlavia. Stávajú sa dominantnými v rodine, v majetkových či finančných vzťahoch a takto chcú o daných otázkach rozhodovať aj vo svojom súkromí. Nezriedkavo z tohto dôvodu vznikajú niektoré druhy domáceho násilia voči mužom. Za jednu z príčin sa považuje aj záujem žien na pomste opačnému pohlaviu. Vo väčšine prípadov ide o ženy, ktoré boli obeťou klasického stereotypného vnímania úlohy žien v pôvodnej rodine alebo sa obeťami násilia stali ako deti. Zakorenená nenávisť voči mužskému pohlaviu, ktorá je v tomto prípade psychickým problémom, vedie ženy k mocenskému a dominantnému manipulovaniu s nimi. Veľmi zákerné a spravidla pomstou či záujmom ublížiť mužom alebo konkrétnemu z nich, sú motivované psychické formy domáceho násilia – urážanie, zosmiešňovanie, podceňovanie, poukazovanie na slabosti muža, na jeho nízky príjem či na neschopnosť zabezpečiť rodinu. Snaha o dokonalosť, o dosiahnutie totálnej harmónie, poriadku či bezproblémového fungovania vedú perfekcionalistky k takto orientovanému psychickému či ekonomickému a sociálnemu násiliu. Veľmi ojedinele sa stretávame s fyzickým násilím, keďže ženy vo väčšine prípadov fyzicky mužov neprevyšujú. Rovnako aj tento jav je motivovaný alebo záujmom o dominanciu vo vzťahu, o riadenie domácnosti alebo záujmom pomstiť sa mužom či konkrétnemu z nich.

Špecifickou kategóriou obetí domáceho násilia sú seniori. Domáce násilie majú často tendenciu prehliadať, trpia ho aj napriek často sa opakujúcim útokom. Niektorí z nich nie sú schopní

[10] Medelská Tkáčová, Z.: Netrestnoprávne inštitúty riešenia domáceho násilia. In Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 20. apríla 2017. Bratislava: FP PEVŠ, 2017, s. 253

riešiť tento problém vzhľadom na svoju fyzickú a psychickú kondíciu. Mnohí seniori však o ňom vôbec nehovoria a neriešia ho, hoci je to v ich silách. Sú vďační za každú pozornosť, za každý prejav záujmu zo strany agresora, prípadne sami seba vnímajú ako príťaž, takže násilie sa rozhodnú akceptovať. V neposlednom rade sa niekedy obávajú hanby a majú pocity zlyhania z výchovy agresorov, no napriek tomu ide často o jediných príbuzných, ktorých majú, takže vzťahy neprerušia a domáce násilie ani neriešia. Príčiny domáceho násilia na senioroch sú rôzne – od stresových až po finančné či majetkové. Za rizikové faktory na strane seniorov sa považuje najmä:

- vysoký vek,
- fyzická nevládnosť,
- typické ochorenia charakteristické pre vysoký vek, vážnejšie ochorenia spájajúce sa s opotrebovaním organizmu,
- psychické ochorenia,
- potreba starostlivosti o seniora, jeho odkázanosť,
- finančne náročná liečba,
- kvalitné majetkové a finančné zázemie a iné.

Starostlivosť o seniorov rovnako ako o osoby zdravotne znevýhodnené nie je jednoduchá a často si vyžaduje určitú odbornú kvalifikáciu alebo časté návštevy lekárov. Agresor spravidla už má svoju rodinu a svoj vlastný svet, v ktorom chce a musí určitým spôsobom fungovať, takže starostlivosť o seniora sa stáva pre neho finančne, časovo a po všetkých stránkach náročná. Senior sa z pohľadu agresora stáva príťažou, ktorá ho vyčerpáva, nemôže sa venovať tomu, čomu by sa chcel (svojej práci, svojej rodine, záujmom), čo vedie k pocitom bezmocnosti, únavy, často hnevu a vyčerpania. V niektorých prípadoch dochádza aj k pocitom bezmocnosti u agresora, ak starostlivosť nevie zabezpečiť tak, ako by bolo potrebné, seniora nevedome zanedbáva a tak mu určitým spôsobom ubližuje. Všetky tieto pocity – frustrácia, ktorá je nimi spôsobená, je významný rizikový faktor. Ide často o základ, na ktorom sa začínajú objavovať určité formy domáceho násilia. Spravidla ide o fyzické útoky, psychické týranie alebo o zanedbávanie seniorov. Vo veľmi podobnej situácii sa pritom nachádzajú aj osoby zdravotne postihnuté. Zarážajúce je, že obeťami násilia sa seniori stávajú aj z majetkových či finančných dôvodov. Spravidla je v tomto prípade agresorom dieťa či vnuk, ktorí takýmto spôsobom získavajú značnú časť alebo celý dôchodok seniora. Nezriedkavo sa intenzívne agresor zaujíma aj o iný majetok seniora (spravidla rôzne nehnuteľnosti či cenné hnuteľnosti). Násilné správanie sa detí tiež môže byť motivované odkázaním alebo prepisom vlastníckeho práva k nehnuteľnosti, či záujmom donútiť seniora opustiť svoje pôvodné bývanie (spoločný dom, či byt) a uchýliť sa do domova seniorov.

Resumé:

Za základný nástroj smerujúci ku kontrole domáceho násilia ako vysoko latentného druhu kriminality, je nutné považovať dôsledné poznávanie a skúmanie príčin domáceho násilia, resp. faktorov, ktoré vznik, rozvoj a vývoj tohto javu umožňujú, podporujú, ktoré domáce násilie priamo vyvolávajú. Práve s týmto je možné spájať efektívnosť a účinnosť eliminácie domáceho násilia a zvyšovanie možností jeho kontroly. Problematické je, že väčšina aktuálnych legislatívnych a vlastne všetkých dostupných opatrení, sa zameriava na riešenie následkov domáceho násilia a popisuje ho, poznáva ho ex post. Iba minimum je takých, ktoré sa venujú podstatne náročnejšiemu skúmaniu faktorov, ktoré majú vplyv na vznik domáceho násilia. Tomto javu sa venuje predkladaný príspevok s tým, že poukazuje na rôznosť prístupov k poznávaniu príčin domáceho násilia, na rôzne zdôvodnenia vzniku tohto javu a to všeobecne, ako aj diferencovane vo vzťahu k jednotlivým druhom obetí.

Zoznam použitej literatúry:

- Bentovim, A.: Týraní a sexuální zneužívaní v rodinách. Praha: Grada publishing, 1998.
- Cabanová, V.: Kontext rodiny a spoločnosti v čase globalizácie, alebo prečo potrebujeme zachovať tradičnú rodinu. In: Rodina a škola, roč. 54, 3/2006.

- Egger, R. : Násilie voči ženám v intímnych vzťahoch. Záznam z workshopu, In: Násilie II – tematické číslo Aspektu č. 1/1999.
- Holcr, K. a kol.: Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008.
- Medelská Tkáčová, Z.: Netrestnoprávne inštitúty riešenia domáceho násilia. In Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 20. apríla 2017. Bratislava: FP PEVŠ, 2017.
- Papáček, P.: Základné formy domáceho násilia. In Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 20. apríla 2017. Bratislava: FP PEVŠ, 2017.
- Polák, P., Tittlová, M.: Kompendium kriminológie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.
- Polák, P., Tittlová, M.: Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.
- Svetová zdravotnícka organizácia: World Report on Violence and Health. Geneva, 2002.

Kontaktné údaje:
doc. JUDr. Marcela TITTLOVÁ, PhD.
Docentka
Ústav verejného práva
Fakulta práva PEVŠ
Tomášikova 20
821 02 Bratislava
marcela.tittlova@paneurouni.com

TRESTNÉ ČINY PROTI ŽIVOTU A ZDRAVIU V SR – VÝVOJOVÉ TRENDY A POSTREHY[1]

doc. JUDr. Miroslava VRÁBLOVÁ, PhD. – JUDr. Štefan ZEMAN, PhD.
Katedra trestného práva a kriminológie
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Anotácia: *Príspevok sa zameriava na problematiku trestných činov proti životu a zdraviu. Autori analyzujú dostupné štatistiky Ministerstva spravodlivosti SR za roky 2010-2016 v tejto oblasti, sledujú počet odsúdených páchateľov za predmetnú kriminalitu, ich zloženie podľa pohlavia a veku, popisujú dynamiku páchania týchto trestných činov, tresty, ktoré súdy ukladajú odsúdeným páchateľom, vývoj recidívy ako aj vplyv alkoholu pri páchaní trestných činov proti životu a zdraviu. Prichádzajú s viacerými čiastkovými závermi, ktoré budú v ďalšom výskume hlbšie analyzovať.*
Kľúčové slová: *trestné činy proti životu a zdraviu, odsúdený, tresty, vplyv alkoholu, mladiství, recidíva.*

Annotation: *The paper focuses on the issue of crimes against life and health. The authors analyze the available statistics of the Ministry of Justice of the SR for the years 2010-2016 in this area, they are monitoring the number of sentenced offenders for these crimes, their composition by sex and age. They describe also the dynamics of these crimes, the sentences imposed by the courts on convicted offenders, as well as the impact of alcohol on committing crimes against life and health. The authors offer several interesting partial conclusions that will be analyzed in further research.*
Keywords: *crimes against life and health, sentenced offender, punishments, alcohol, juveniles, recidivism.*

1. Stručný úvod k problematike

Ochrana života a zdravia je v každej demokratickej spoločnosti jednou z najdôležitejších úloh štátu. Právo občanov na ochranu života a zdravia patrí medzi základné ľudské práva a slobody. Toto právo je zakotvené jednak v Ústave SR,[2] ako aj v rôznych medzinárodných dokumentoch, ktorými je SR viazaná.[3] Nadväzujúc na uvedené, ako aj v dôsledku nenahraditeľnej hodnoty každého ľudského života, aj trestné právo hmotné kladie ochranu života a zdravia na popredné miesto v rebríčku zákonom chránených hodnôt, čo je demonštrované najmä tým, že trestné činy proti životu a zdraviu[4] boli rekodifikáciou zaradené do I. hlavy osobitnej časti Trestného zákona.[5]

V príspevku sa zameriavame na kriminologickú a štatistickú analýzu vybraných segmentov páchania a postihovania predmetnej trestnej činnosti v SR, prostredníctvom údajov Ministerstva spravodlivosti SR, a to od roku 2012 až po posledný zatiaľ štatistický spracovaný rok 2016. Vzhľadom však na skutočnosť, že projekt našej katedry, zameraný na dôkladnú trestnoprávnu, kriminologickú, kriminalistickú či penologickú analýzu predmetnej oblasti kriminality, v rámci ktorého vznikol aj tento príspevok, je ešte len úplne v počiatočnej fáze riešenia, dovoľujeme si čitateľom ponúknuť zatiaľ skutočne len niektoré čiastkové zistenia.[6]

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106. This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

[2] Najmä v čl. 15 Ústavy č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

[3] Pozri napr. čl. 2 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokoly na tento Dohovor nadväzujúce uverejnené v oznámení Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. v znení oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 102/1999 Z. z.

[4] Ďalej aj ako „TČ PŽaZ".

[5] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TZ").

[6] Údaje za kalendárny rok 2017 nie sú v tomto výstupe spracované vzhľadom na tú skutočnosť, že MS SR každoročne zverejňuje svoje štatistiky až v priebehu letných mesiacov, kým tento príspevok bol spracovaný k 31. 3. 2018. Dovoľujeme si zároveň upriamiť pozornosť aj na tú skutočnosť, že predmetný príspevok zohľadňuje len trestné činy upravené v I. hlave osobitnej časti TZ, to jest tie, pri ktorých je život alebo zdravie jediným alebo primárnym objektom trestného činu. Nemožno si ich preto zamieňať s pojmom „násilná kriminalita", čo je pojem nepochybne širší a zahŕňa aj trestné činy upravené v iných hlavách TZ.

2. Analýza páchania a postihovania trestných činov proti životu a zdraviu v SR

Tabuľka č. 1: Odsúdení za TČ proti životu a zdraviu podľa I. hlavy osobitnej časti TZ

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Počet odsúdených celkovo SR	31 179 (11,3%)	30 110 (11,2%)	35 077 (9%)	36 079 (8,8%)	33 610 (9,3%)	29 691 (9,4%)	27 187 (9,8%)
Odsúdení za TČ PŽaZ	3 530 (11,3%)	3 372 (11,2%)	3 167 (9%)	3 171 (8,8%)	3 128 (9,3%)	2 786 (9,4%)	2 677 (9,8%)
Ženy	314 (8,9%)	318 (9,4%)	319 (10%)	300 (9,4%)	294 (9,4%)	260 (9,3%)	277 (10,3%)
Mladiství	163 (4,6%)	136 (4%)	140 (4,4%)	143 (4,5%)	136 (4,3%)	97 (3,5%)	neuvedené -
Recidivisti	711 (20,1%)	691 (20,5%)	622 (19,6%)	640 (20,2%)	567 (18,1%)	522 (18,7%)	511 (19%)
Alkohol	387 (11%)	307 (9,1%)	325 (10,2%)	281 (8,9%)	272 (8,7%)	198 (7,1%)	174 (6,5%)

Graf č. 1: Dynamika počtu odsúdených za TČ proti životu a zdraviu v SR v r. 2010-2016

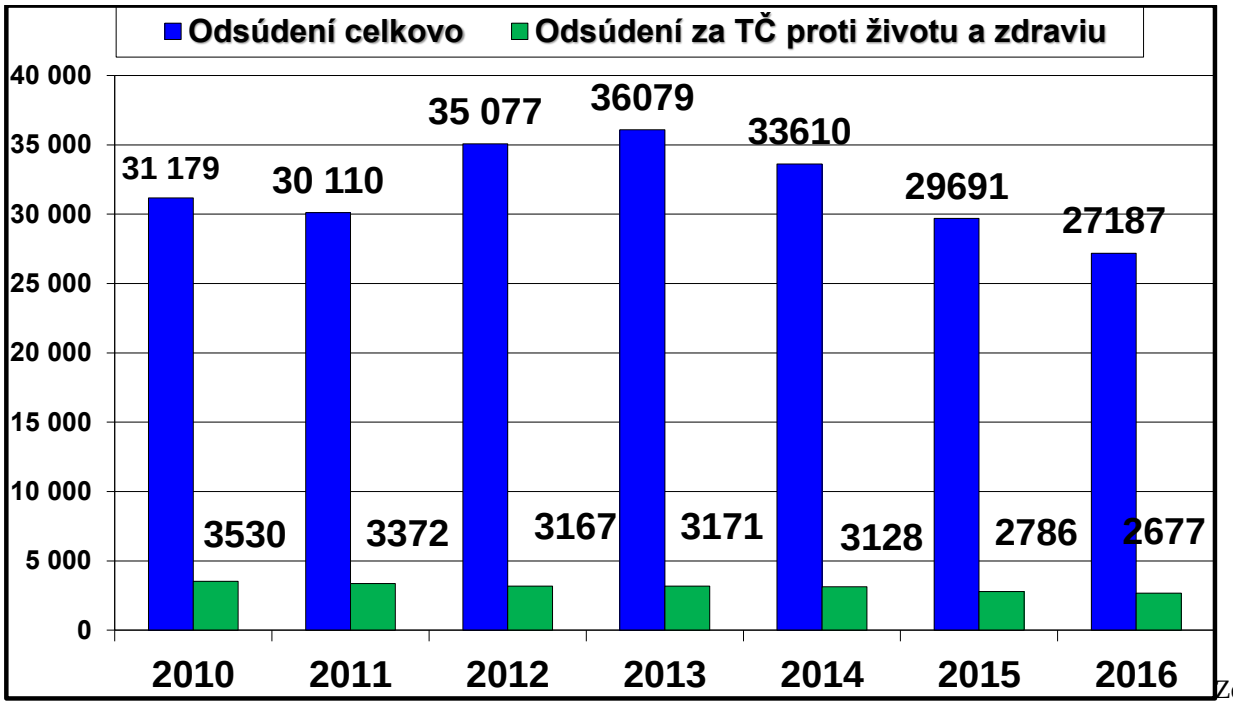

Zdroj: Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR 2010-2016

K tabuľke č. 1 a grafu č. 1:

Pri pohľade na uvedené štatistiky možno konštatovať viacero vývojových trendov v predmetnej oblasti.

Je všeobecne známe, že na Slovensku už dlhšiu dobu permanentne klesá poznaná kriminalita. V sledovanom období rokov 2010-2016 došlo k poklesu počtu políciou stíhaných osôb o takmer 19% (r. 2010 – 53 310 stíhaných; r. 2016 – 43 350 stíhaných osôb).[7] To sa následne logicky odzrkadľuje aj v počte súdmi odsúdených osôb. Tu možno konštatovať, že v sledovanom období došlo k poklesu počtu odsúdených o takmer 13% (r. 2010 – 31 179 odsúdených osôb; r. 2016 – 27 187 odsúdených).[8] V tomto smere je teda trend vývoja poznanej kriminality celospoločensky pozitívny. Otázka, akým spôsobom sa vyvíja latencia a sofistikovanosť páchania trestnej činnosti, resp. či a ako tento pokles ovplyvňuje demografický vývoj v krajine, je však nepochybne na mieste...

Každopádne, pozitívom je aj trvalý pokles počtu odsúdených pre trestné činy proti životu a zdraviu v zmysle I. hlavy osobitnej časti TZ. Kým totiž pokles počtu odsúdených celkovo zaznamenal vyššie uvedených takmer 13%, v prípade nami skúmanej kriminality došlo k poklesu počtu odsúdených za predmetné trestné činy až o vyše 24% (r. 2010 – 3 530 odsúdených za TČ proti životu a zdraviu; r. 2016 – 2 677 odsúdených). To naznačuje **prvý dôležitý priebežný záver, že v SR skutočne dochádza k poklesu páchania trestných činov proti životu a zdraviu,** minimálne pokiaľ ide o prezentované absolútne čísla.

Na druhej strane je potrebné uviesť, že uvažovanie výlučne v absolútnych číslach môže byť mnohokrát scestné, a namieste je skôr opatrnejší a komplexnejší prístup. Pri pohľade na pomerné zastúpenie počtu odsúdených za trestné činy proti životu a zdraviu na celkovom počte odsúdených v SR sa nám však vyššie vyslovený priebežný záver zdá byť pravdivý a seriózny. Kým totiž v roku 2010 bolo z celkového počtu odsúdených až 11,3% odsúdených práve za predmetnú trestnú činnosť, v roku 2016 toto číslo dosiahlo len 9,8%, čo je pokles za sledované obdobie o vyše 13%. Možno tak vysloviť **druhý dôležitý záver, že v súčasnosti je až každý desiaty odsúdený páchateľ v SR odsúdeným za TČ proti životu a zdraviu.**

Kriminálna geografia nám v tejto oblasti prináša ďalší dôležitý záver. **Najviac odsúdených za TČ proti životu a zdraviu je každoročne v bratislavskom kraji**, pričom toto číslo dosahuje v sledovanom období rokov 2010-2016 priemerne až takmer 20%. Nasleduje košický kraj (13%) a nitriansky kraj (13%).[9]

Napokon možno uviesť ďalšie dôležité zistenie, ktorým je vek páchateľov predmetnej trestnej činnosti. Zo štatistík Generálnej prokuratúry SR vyplýva, že **s významným náskokom sa trestných činov proti životu a zdraviu dopúšťajú páchatelia vo veku 22-30, resp. 31-40 rokov.** Páchatelia z týchto dvoch vekových kategórií predstavujú až okolo 35% zo všetkých osôb, voči ktorým bolo vedené trestné stíhanie pre trestné činy proti I. hlave osobitnej časti TZ.[10]

[7] K tomu pozri bližšie Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra SR. Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-csv, cit. 2. 3. 2018.

[8] K tomu pozri Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné na: http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm, cit. 2. 3. 2018.

[9] Ibidem. Problematike kriminálnej geografie v predmetnej oblasti sa budeme podrobne venovať v ďalších výstupoch v rámci riešeného projektu.

[10] K tomu pozri Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2010-2016. Dostupné na: https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html, cit. 3. 3. 2018.

Graf č. 2: Vývoj pomeru žien na celkovom počte odsúdených za TČ proti životu a zdraviu

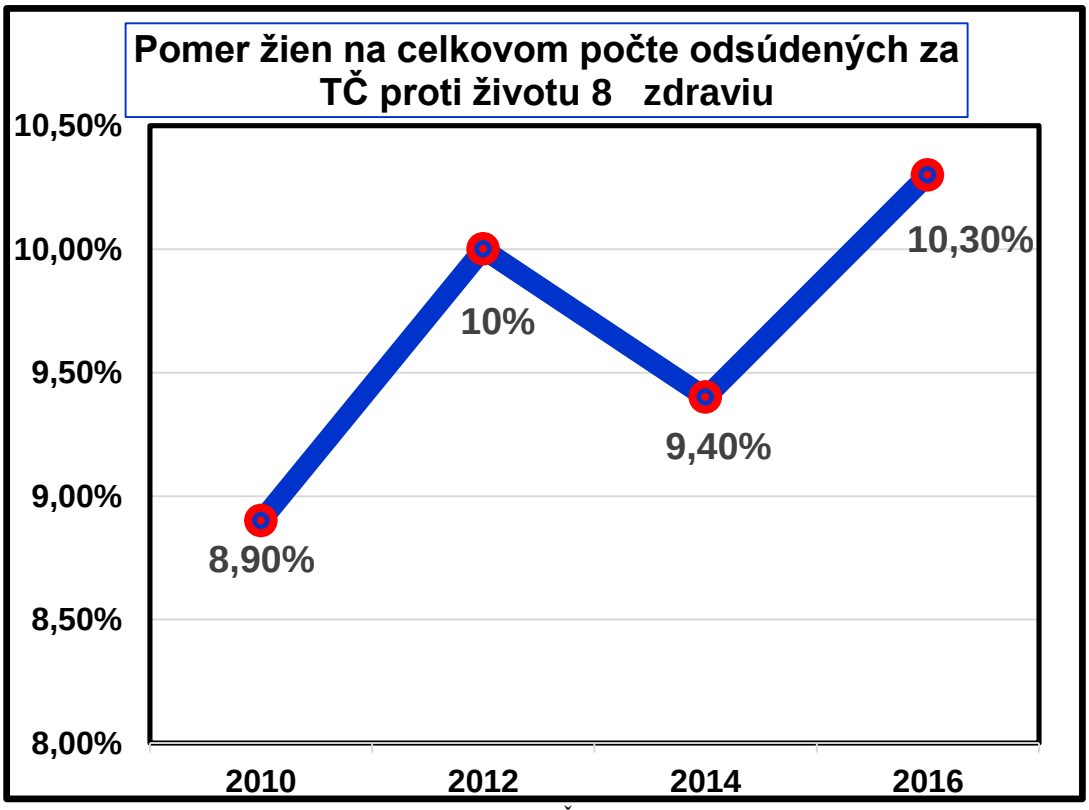

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2010-2016

Ku grafu č. 2:

Ďalšou dôležitou skutočnosťou, ktorú je potrebné prezentovať, je zastúpenie žien na páchaní predmetnej kriminality.

Ženy predstavujú dlhodobo asi 15% z celkového počtu odsúdených v SR, čiže len každý 6-7 odsúdený je ženského pohlavia, čo je za sledované obdobie priemerne asi 4800 odsúdených žien ročne (v r. 2010 bolo z 31 179 celkovo odsúdených – 4 600 žien; v r. 2013 bolo z 36 079 celkovo odsúdených až 5 267 žien; v r. 2016 bolo z 27 187 odsúdených – 4 284 žien).

V prípade TČ proti životu a zdraviu je však ich pomer výrazne nižší. Za sledované obdobie rokov 2010-2016 to prakticky znamená, že **medzi odsúdenými za túto trestnú činnosť je len 10% osôb ženského pohlavia**, čiže až každý desiaty odsúdený za TČ proti životu a zdraviu je žena (r. 2010 – 314 odsúdených žien za tieto trestné činy; r. 2016 – 277 odsúdených žien). Súdy tak odsudzujú za sledované obdobie každoročne priemerne asi 300 žien za TČ proti životu a zdraviu.

Najviac žien je za túto trestnú činnosť s prehľadom odsúdených v bratislavskom kraji (r. 2010 – 80 v BA kraji, čo tvorilo vyše 25% z celkového počtu odsúdených žien za túto trestnú činnosť; r. 2016 – 59 v BA kraji, čiže vyše 21%).

Zarážajúcim zistením je však tá skutočnosť, že zastúpenie žien na tejto trestnej činnosti, s menšími výchylkami, narastá. V sledovanom období ide dokonca o nárast zastúpenia žien medzi odsúdenými za trestné činy proti životu a zdraviu až o 16% (viď graf č. 2). Kým totiž ženy tvorili v roku 2010 medzi odsúdenými za predmetnú kriminalitu len 8,9%, tento pomer vzrástol v roku 2016 na zatiaľ historické maximum od rekodifikácie, a dosiahol hodnotu 10,3%.

Graf č. 3: Vývoj pomeru mladistvých na celkovom počte odsúdených za TČ PŽaZ

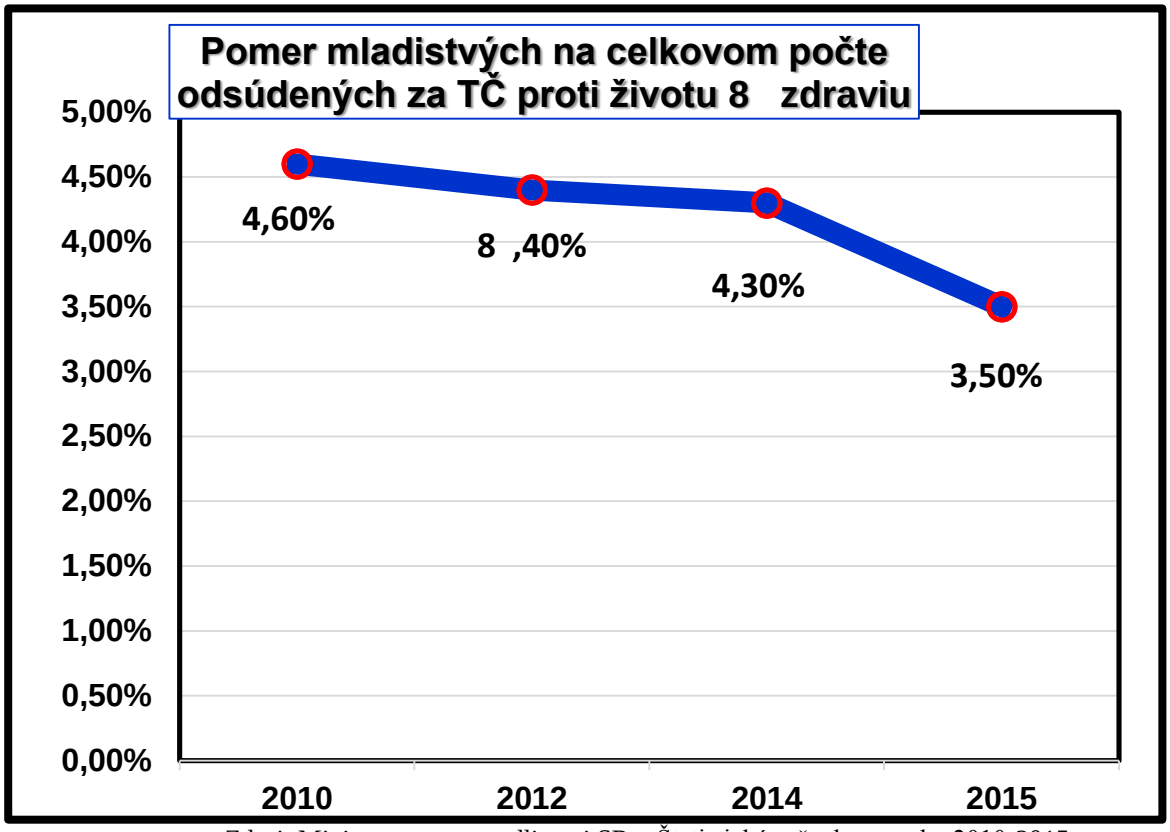

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2010-2015

Ku grafu č. 3:

Hneď v úvode je nutné poznamenať, že v prípade mladistvých MS SR zrejme omylom neuverejnilo niektoré podrobné štatistické údaje za rok 2016, preto sme limitovaní rokom 2015.

Každopádne, medzi odsúdenými osobami v SR celkovo tvoria mladiství za sledované obdobie rokov 2010-2015 asi 5% páchateľov, čo je priemerne asi 1 600 odsúdených mladistvých za rok (r. 2010 bolo odsúdených 1 748 mladistvých, ktorí tak tvorili 5,6% zo všetkých odsúdených v SR; r. 2016 bolo odsúdených 1 209 mladistvých, ktorí tvorili 4,4% z odsúdených v SR celkovo).

Zastúpenie mladistvých odsúdených konkrétne za TČ proti životu a zdraviu je však o niečo nižšie. To potvrdzuje ten fakt, že **medzi odsúdenými páchateľmi za predmetnú kriminalitu predstavujú mladiství v sledovanom období priemerne len asi 4,2%, pričom ich zastúpenie trvalo každoročne klesá**, a v súčasnosti dosiahlo historické minimum od rekodifikácie (r. 2010 – 4,6% odsúdených za TČ proti životu a zdraviu bolo mladistvých; r. 2015 – mladiství predstavovali už len 3,5% z odsúdených páchateľov za predmetnú kriminalitu).

Najviac odsúdených mladistvých za TČ proti životu a zdraviu je v sledovanom období v prešovskom kraji (napr. v r. 2014 bolo v prešovskom kraji odsúdených 38 zo 136 celkovo odsúdených mladistvých za predmetnú kriminalitu, čo činilo až 28%).

Graf č. 4: Vývoj počtu recidivistov na celkovom počte odsúdených za TČ PŽaZ

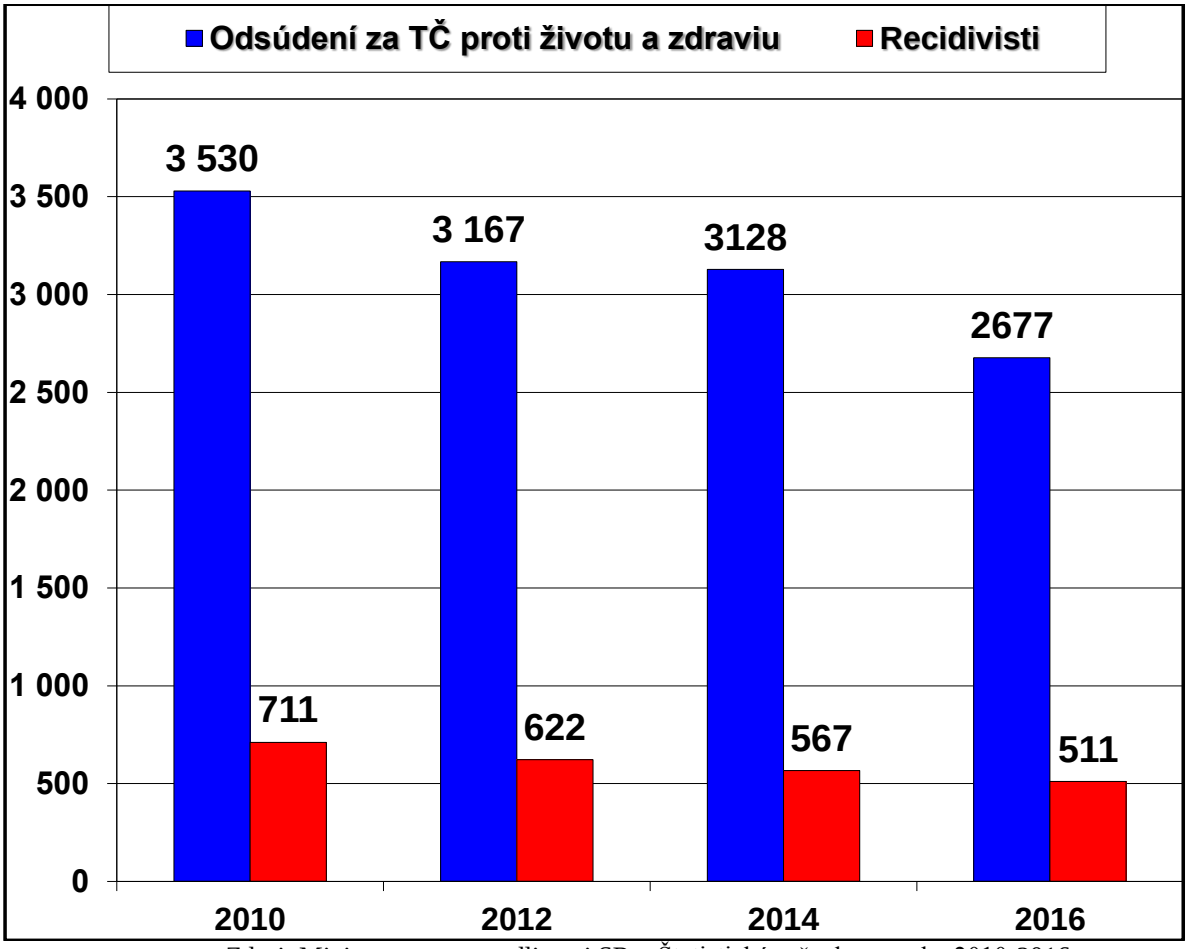

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2010-2016

Ku grafu č. 4:

Súdom uznaní recidivisti tvoria v sledovanom období rokov 2010-2016 medzi odsúdenými osobami celkovo asi 30% páchateľov, čo činí ročne priemerne okolo 9 500 odsúdených recidivistov (r. 2010 – z počtu 31 179 odsúdených celkovo v SR, bolo 9 881 páchateľov uznaných recidivistami, t.j. asi 32%; r. 2016 – z celkového počtu 27 187 odsúdených bolo recidivistami uznaných 7 987 páchateľov, t.j. asi 29%).

V prípade odsúdených za trestné činy proti životu a zdraviu, tu je **pomer odsúdených recidivistov v sledovanom období len okolo 19%, dlhodobo však osciluje okolo tejto hodnoty.** Zdá sa, že napriek miernemu poklesu v absolútnych číslach, recidíva si pri tejto kriminalite predsa len drží svoje stabilné zastúpenie, v zmysle ktorého je priemerne každý piaty odsúdený za TČ proti životu a zdraviu uznaný recidivistom (r. 2010 – 711 odsúdených recidivistov, čo tvorilo asi 20% z odsúdených páchateľov; r. 2016 – 511 odsúdených recidivistov, t.j. asi 19%).

Z hľadiska krajov je prevažne najviac odsúdených recidivujúcich páchateľov v bratislavskom kraji (napr. v roku 2010 bolo zo 711 recidivistov odsúdených až 162 v BA kraji, t.j. asi 23%; v roku 2016 bolo najviac recidivujúcich páchateľov TČ proti životu a zdraviu odsúdených v košickom kraji, a to 113 z celkového počtu 511 recidivistov, t.j. asi 22%).

Graf č. 5: Pomer odsúdených za TČ PŽaZ konajúcich pod vplyvom alkoholu

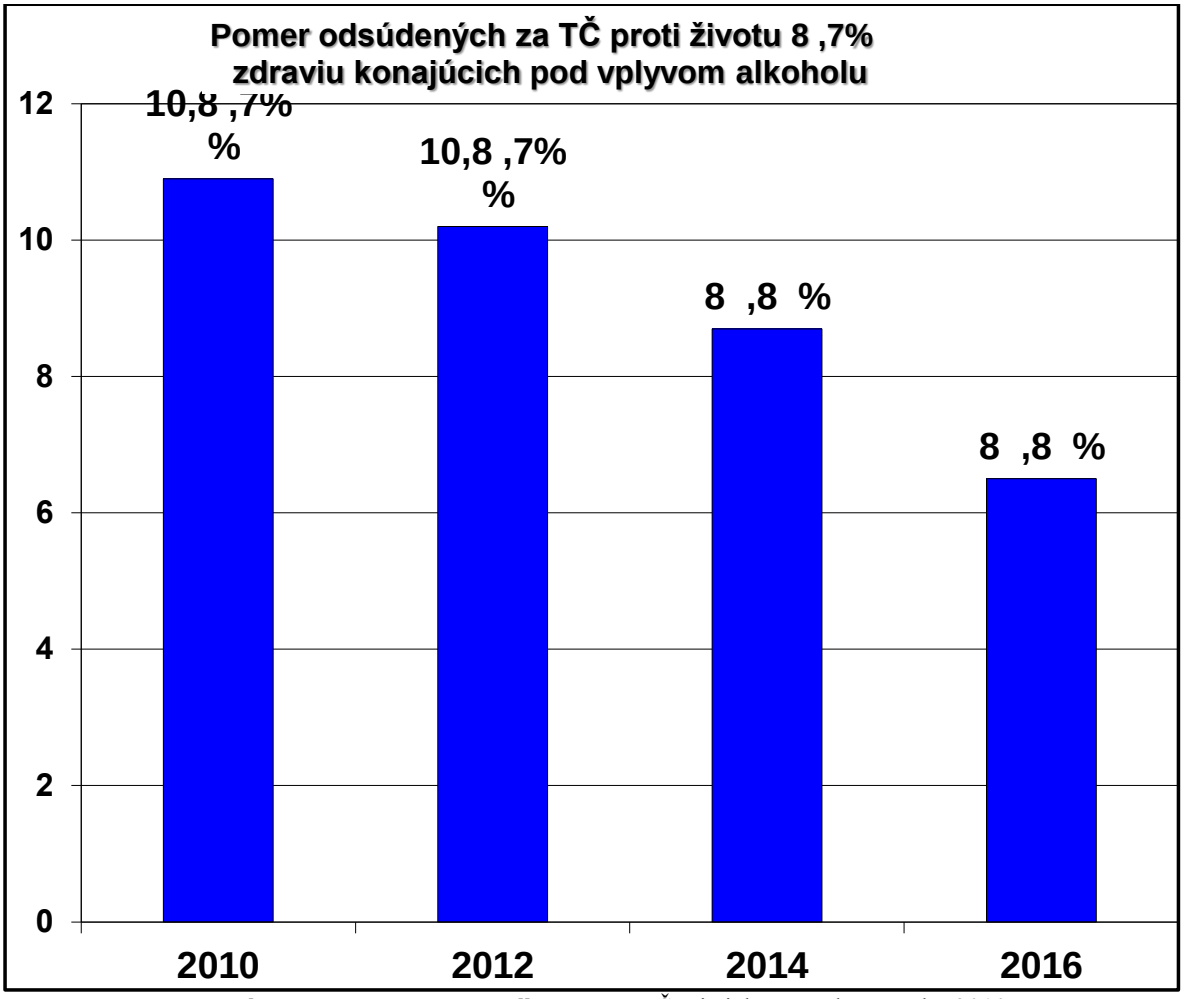

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2010-2016

Ku grafu č. 5:

V prípade odsúdených za TČ proti životu a zdraviu je páchateľom pod vplyvom alkoholu v sledovanom období rokov 2010-2016 priemerne okolo 280 osôb za rok, čo znamená, že približne **každý desiaty odsúdený páchateľ sa predmetnej trestnej činnosti dopustil pod vplyvom návykovej látky** (r. 2010 sa z celkového počtu 3 530 odsúdených za TČ proti životu a zdraviu dopustilo trestného činu pod vplyvom alkoholu 387 páchateľov, t.j. 10,9%; v r. 2016 toto číslo kleslo na 174 alkoholom ovplyvnených páchateľov z 2 677 odsúdených, t.j. už len 6,5%). V sledovanom období tak ide o **masívny pokles počtu odsúdených, ktorí sa TČ proti životu a zdraviu dopustili pod vplyvom alkoholu, a to až o vyše 40%.**

Z hľadiska kriminálnej geografie je **najvyšší pomer odsúdených páchateľov konajúcich pod vplyvom alkoholu dlhodobo v košickom kraji**, kde takýto páchatelia tvoria priemerne okolo 20% odsúdených (napr. v roku 2014 bolo v košickom kraji odsúdených až 56 páchateľov konajúcich pod vplyvom alkoholu z celkového počtu 272 odsúdených páchateľov v celej SR, ktorí sa TČ proti životu a zdraviu dopustili pod vplyvom alkoholu).

Je však na škodu veci, že s výnimkou štatistík MV SR sa okrem vplyvu alkoholu zatiaľ prakticky nevykazuje vplyv drog a iných návykových látok...

Tabuľka č. 2: Tresty uložené za TČ proti životu a zdraviu v SR v rokoch 2010 - 2016

	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Odsúdení za TČ PŽaZ	3 530	3 372	3 167	3 171	3 128	2 786	2 677
NEPO	587 (17%)	600 (18%)	551 (17%)	474 (15%)	532 (17%)	474 (17%)	459 (17%)
PODM.	2 333 (66%)	2 158 (64%)	1 994 (63%)	2 144 (68%)	2 024 (65%)	1 782 (64%)	1 707 (64%)
Peňažný trest	353 (10%)	336 (10%)	297 (9,4%)	254 (8%)	269 (9%)	276 (10%)	250 (9,3%)
Iný samostatný trest	232 (6,6%)	245 (7,3%)	276 (8,7%)	251 (7,9%)	259 (8,3%)	225 (8,1%)	261 (9,7%)

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky za roky 2010-2016

K tabuľke č. 2:

Prostredníctvom uvedenej tabuľky demonštrujeme jednotlivé tresty, ktoré v sledovanom období rokov 2010-2016 súdy ukladali odsúdeným páchateľom za TČ proti životu a zdraviu. Z týchto údajov možno dospieť takisto k viacerým zaujímavým zisteniam.

Prvým dôležitým faktom je, že **súdy v rozhodujúcej miere ukladajú odsúdeným podmienečné tresty odňatia slobody**, ktoré si prakticky stabilne držia priemer okolo 65%, čo znamená, že takmer v 2/3 prípadov súd páchateľom TČ proti životu a zdraviu uložil práve podmienečný trest odňatia slobody.

Druhým najpočetnejším trestom sa stabilne ukazuje nepodmienečný trest odňatia slobody, ktorý súdy ukladajú páchateľom v tejto oblasti v 17% prípadov.

Tretím najčastejšie ukladaným trestom je peňažný trest, ukladaný ako samostatný. V zásade si takisto udržiava stabilné zastúpenie, súdy ho ukladajú vo vyše 9% prípadov, čo je v porovnaní s ukladaním samostatného peňažného trestu celkovo v SR takmer dvojnásobok.[11]

V rámci ďalšieho výskumu sa zamierame aj na analýzu aplikovania odklonov v prípadoch týchto trestných činov.

3. Záver

Problematika trestnoprávnej ochrany života a zdravia je nepochybne stále aktuálna. Ľudský život a zdravie sú zákonom chránené záujmy, ktoré musia mať v každej demokratickej spoločnosti a v právnom štáte najvyššiu prioritu.

V príspevku sme prezentovali viacero zaujímavých zistení, ku ktorým sme dospeli v rámci študovania dostupných údajov Ministerstva spravodlivosti SR za roky 2010-2016, a hoci sme zatiaľ vykonali len čiastočnú analýzu páchania a postihovania trestnej činnosti proti životu a zdraviu v SR, tak ako je upravená v zmysle I. hlavy osobitnej časti TZ, niektoré trendy sa nám javia ako mimoriadne pozoruhodné. Sledovali sme osobitne dynamiku počtu odsúdených za predmetnú kriminalitu, ich zloženie podľa pohlavia a veku, kriminálnu geografiu páchania tejto kriminality, účasť mladistvých

[11] K tomu pozri napr. MAŠĽANYOVÁ, D. – ZEMAN, Š.: Nástroje restoratívnej justície v aplikačnej praxi SR – vývojové trendy a postrehy. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov.* Praha: Leges, 2017, s. 124-148.

na nej, vplyv alkoholu pri páchaní týchto trestných činov, ako aj otázku recidívy v tejto oblasti. Je nepochybné, že zistené trendy si zaslúžia ďalšiu, hlbšiu, komplexnejšiu analýzu.

Z hľadiska prezentovaných zistení za sledované obdobie možno uviesť nasledovné čiastkové závery:

- V Slovenskej republike reálne dochádza k poklesu páchania trestných činov proti životu a zdraviu, a to tak v absolútnych číslach, ako aj z hľadiska pomeru odsúdených za predmetnú kriminalitu na celkovom počte odsúdených v SR.
- V súčasnosti je až každý desiaty odsúdený páchateľ v SR odsúdeným za TČ proti životu a zdraviu.
- Najviac odsúdených za TČ proti životu a zdraviu je každoročne v bratislavskom kraji.
- S významným náskokom sa trestných činov proti životu a zdraviu dopúšťajú páchatelia vo veku 22-30, resp. 31-40 rokov.
- Medzi odsúdenými za túto trestnú činnosť je len 10% osôb ženského pohlavia.
- Najviac žien je za túto trestnú činnosť s prehľadom odsúdených v bratislavskom kraji.
- Zarážajúcim zistením je však tá skutočnosť, že zastúpenie žien na tejto trestnej činnosti, s menšími výchylkami, narastá.
- Mladiství predstavujú medzi odsúdenými páchateľmi za predmetnú kriminalitu v sledovanom období priemerne len asi 4,2%, pričom ich zastúpenie trvalo každoročne klesá.
- Najviac odsúdených mladistvých za TČ proti životu a zdraviu je v sledovanom období v prešovskom kraji.
- Pomer odsúdených recidivistov v sledovanom období dlhodobo osciluje okolo 19%.
- Z hľadiska krajov je prevažne najviac odsúdených recidivujúcich páchateľov v bratislavskom kraji.
- Každý desiaty odsúdený páchateľ sa predmetnej trestnej činnosti dopustil pod vplyvom alkoholu.
- Dlhodobo však dochádza k masívnemu poklesu počtu odsúdených, ktorí sa TČ proti životu a zdraviu dopustili pod vplyvom alkoholu, v sledovanom období až o vyše 40%.
- Najvyšší pomer odsúdených páchateľov konajúcich pod vplyvom alkoholu je trvalo v košickom kraji.
- Súdy v 2/3 prípadov ukladajú odsúdeným podmienečné tresty odňatia slobody.
- Druhým najpočetnejším trestom sa stabilne ukazuje nepodmienečný trest odňatia slobody, ktorý súdy ukladajú páchateľom v tejto oblasti v 17% prípadov.

Resumé

Autori v príspevku analyzujú vybrané aspekty páchania a postihovania trestných činov proti životu a zdraviu v SR, tak ako sú upravené v I. hlave osobitnej časti TZ. Svoju kriminologickú analýzu opierajú najmä o štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti SR v sledovanom období rokov 2010-2016. Zamerali sa na dynamiku počtu odsúdených za predmetné trestné činy, zloženie odsúdených z hľadiska pohlavia a veku, vplyv alkoholu pri páchaní uvedenej kriminality a prítomnosť recidívy v tejto oblasti. Z hľadiska kriminálnej geografie skúmajú aj jednotlivé kraje, a napokon analyzujú tresty, ktoré súdy v SR najčastejšie ukladajú odsúdeným páchateľom za trestné činy proti životu a zdraviu.

Autori prinášajú v práci viaceré zaujímavé čiastkové zistenia a poskytujú k nim krátky komentár.

Resumé

The authors analyze the selected aspects of committing and sanctioning crimes against life and health in the Slovak Republic. Their criminological analysis is mainly based on the statistical data of the Ministry of Justice of the Slovak Republic in the monitored period 2010-2016. Through

multiple tables and charts they are describing the dynamics of the number of sentenced offenders, their sex and age, the impact of alcohol in committing these offenses, and the presence of recidivism in this area. Finally, authors mentioned the penalties which are most often used by courts in the SR, to combate crimes against life and health.

They are presenting several interesting partial findings with a short comment on them.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné - osobitná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, 625 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
2. MAŠĽANYOVÁ, D. – ZEMAN, Š.: Nástroje restoratívnej justície v aplikačnej praxi SR – vývojové trendy a postrehy. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov*. Praha: Leges, 2017, s. 124-148. ISBN 978-80-7502-224-0.
3. Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné na: http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm, cit. 2. 3. 2018.
4. Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2010-2016. Dostupné na: https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html, cit. 3. 3. 2018.
5. Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra SR. Dostupné na: https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-csv, cit. 2. 3. 2018.

Kontaktné údaje autorov:

doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD. - JUDr. Štefan Zeman, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: miroslava.vrablova@truni.sk
zeman.stefan@centrum.sk

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ

EURÓPSKA PROKURATÚRA A AKTUÁLNE PRÁVNE DÔSLEDKY V SR PLYNÚCE Z JEJ EXISTENCIE

prof. JUDr. Jozef ČENTÉŠ, PhD.[1]
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Generálna prokuratúra Slovenskej republiky
JUDr. Ján ŠANTA, PhD., LL.M., MBA.[2]
Úrad špeciálnej prokuratúry
Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

Anotácia: *V predkladanom príspevku jeho autori skúmajú vznik Európskej prokuratúry v jej historickom a zmluvnom kontexte. Prioritne sa venujú nariadeniu Rady (EÚ) 2017/1939 z 12.10.2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry a jeho dopadu na legislatívu SR. Popisujú niektoré predpokladané konkrétne legislatívne zmeny v SR plynúce z tohto nariadenia.*
Kľúčové slová: *Európska prokuratúra, ochrana finančných záujmov EÚ, podvod, nariadenie, smernica, legislatíva Slovenskej republiky*

Annotation: *In the present paper, the authors examine the establishment of the European Prosecutor's Office in its historical and contractual context. Priority is given to Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12.10.2017 that implements enhanced cooperation for the purpose of establishment of the European Prosecutor's Office and its impact on the legislation of the Slovak Republic. They describe some of the assumed specific legislative changes in the Slovak Republic resulting from this regulation.*
Key words: *European Prosecutor's Office, protection of EU financial interests, fraud, regulation, directive, legislation of the Slovak Republic*

I. Úvod

Rozpočet Európskej únie každoročne prevyšuje čiastku 100 miliárd eur. Napríklad za rok 2015 činil rozpočet EÚ 142 miliárd eur. Podľa odhadov Európskeho účtovného dvora je až 10% fondov Európskej únie používaných v rozpore s právnymi predpismi a podľa Komisie je 1 až 4% príspevkov z týchto fondov získavaných podvodným spôsobom po zavedení jednotnej meny. Rozpočet Európskej únie tak predstavuje významnú čiastku a ako každý riadny hospodár sa Európska únia snaží svoje finančné prostriedky chrániť. Problematika ochrany finančných prostriedkov dlhodobo zostávala v pozadí, keďže hlavná pozornosť bola upriamená na hospodárske a ekonomické problémy členských štátov a na ich riešenia. Až s prijímaním nových členských štátov, a tým pádom s výrazným nárastom finančných prostriedkov, s ktorými Európska únia disponuje, prichádzajú úvahy o ich nedostatočnej ochrane a o potrebách zavádzania nových inštitútov pre ich ochranu. Ani jednotlivé členské štáty nezaujali pôvodne aktívny postoj k tejto problematike, keďže nevideli dôvod k úprave právnych noriem obsahujúcich trestný prvok k ochrane finančných záujmov pôvodných Európskych spoločenstiev, pretože sa nejednalo o „ich financie."

II. Ochrana finančných záujmov Európskej únie

K poškodzovaniu alebo ohrozovaniu finančných záujmov Európskej únie dochádza najmä v dvoch nasledujúcich oblastiach – u príjmov, sú to daňové a colné podvody, pašovanie tovaru, nedodržiavanie dovozných kvót, zámena tovaru a jeho kvality, zneužitie vnútorných colných preferencií, antidumpingové opatrenia a u výdajov priama pomoc štátom a regiónom, podpora vývozu, výdaje na spoločnú agrárnu politiku, subvencovaný vývoz, vývozné kvóty, subvencované ceny, reštrukturalizácia, cestovné náklady pracovníkov Európskej únie, priame výdaje na spoločné politiky – vzdelanie, výskum, energetika, ochrana životného prostredia, sociálna politika.[3]

[1] jozef.centes@flaw.uniba.sk.
[2] jan.santa@genpro.gov.sk.
[3] FOJT, D.: Projekt Evropského veřejného žalobce v současnosti. In: Fryšták, Marek; Hrušáková, Milana (eds.). Nové jevy v hospodářské kriminalitě se zaměřením na kriminalitu finanční: Sborník příspevků z konference. 1. vyd. Brno:

Už od 70. rokov minulého storočia (od projektu európskeho trestného priestoru V. G. d'Estainga) sa objavili snahy pre prekonanie teritoriality trestného práva. Pritom zo strany európskych inštitúcií bola táto oblasť predmetnom osobitného záujmu, a to s ohľadom na zaistenie efektívnej ochrany finančných záujmov Európskych spoločenstiev (ďalej aj „ES") z dôvodov neustále rastúceho objemu prerozdeľovaných finančných prostriedkov.

Samotný pôvod myšlienky na zriadenie úradu Európskeho prokurátora možno nájsť v štúdii Corpus Juris, spracovanej v druhej polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia. Návrh na vypracovanie Corpus Juris vzišiel zo strany Európskeho parlamentu na konferencii proti podvodom v apríli 1996, kedy predseda parlamentu vyzval Komisiu k spracovaniu štúdie o ochrane finančných záujmov ES. Skupina odborníkov, prevažne akademikov, pod vedením profesorky parížskej Sorbony Mireille Delmas-Marty vypracovala prvú verziu Corpus Juris v roku 1997. Táto verzia mala slúžiť pre ďalšiu diskusiu. Podľa štúdie boli tradičné inštrumenty trestného práva pri ochrane finančných záujmov ES nedostatočné a pre účinnú ochranu finančných záujmov ES vyplynula potreba zriadenia úradu Európskeho prokurátora. Podľa čl. 18/2 Corpus Juris mal byť tento orgán orgánom ES, zodpovedajúci za vyšetrovanie, trestné stíhanie, postavenie obžalovaného pred súd, zastupovanie obžaloby pred súdom a výkon rozsudkov vo veciach kvalifikovaných ako trestné činy podľa článku 1-8 tohto predpisu. Mal byť orgánom nezávislým ako na národných orgánoch, tak na orgánoch ES. Tento úrad v sebe kombinoval centrálnu jednotku so sídlom v Bruseli a ďalej podriadených prokurátorov pôsobiacich v jednotlivých štátoch. Pojatie úradu podľa Corpus Juris bolo založené na prenesení časti trestnoprávnych právomocí členských štátov na ES, a to s cieľom už zmieňovaného vytvorenia jednotného európskeho justičného priestoru (niekedy uvádzaného ako „európska právna oblasť"). V ňom by na princípe európskej teritoriality európsky prokurátor vykonával svoju právomoc.

Corpus Juris ďalej obsahoval návod pre harmonizáciu trestného práva hmotného v oblasti ochrany finančných záujmov ES a základných procesných pravidiel v štátoch Európskej únie, čo malo okrem iného za cieľ prekonať zásadnú odlišnosť anglosaského a kontinentálneho pojatia prípravného konania. Corpus Juris ani Corpus Juris 2000 (prepracovaný na tzv. Florentskú verziu v r. 1999) neboli ako celok uvedené do života, avšak podstatným prínosom Corpus Juris bolo, že obsahoval myšlienky, ktoré už naďalej nemohli byť úplne ignorované. Komisia sa síce pokúsila presadiť včlenenie právneho základu tohto úradu podľa Corpus Juris do právneho základu Zmluvy z Nice, avšak takýto návrh bol v danej dobe a za daných podmienok až príliš ambiciózny a nestretol sa s úspechom.[4]

Ďalším dokumentom, ktorý sa týka predmetnej problematiky je Zelená kniha o trestnoprávnej ochrane finančných záujmov Spoločenstva a vytvorenie Európskeho prokurátora (EP) z roku 2001.Tento dokument predstavila Komisia, a ako vyplýva z jednotlivých formulácií a návrhov Zelenej knihy , projekt Corpus Juris bol preň vzorom. Hlavným dôvodom prečo tento dokument vznikol bolo poskytnúť odbornej verejnosti podmienky prijatia EP. Obsahuje už konkrétne odpovede, ktoré so zriadením EP súvisia. Ide napr. o postavenie EP, jeho vymenovanie, odvolanie, zodpovednosť za závažné chyby pri plnení úloh, hierarchické nastavenie, základné zásady pre fingovanie EP, vyšetrovanie, zaistenie osôb a vecí, vzťahy medzi EP a národným prokurátorom, možnosť odvolať sa proti rozhodnutiu EP, vzťahy medzi EP a inými inštitútmi EÚ a iné. Reakciou na Zelenú knihu bola vyše 70 stranová odpoveď, ktorá vyjadrovala názory na vytvorenie EP a to väčšinou od vlád, parlamentov, zástupcov justičných orgánov, expertov na trestné právo, právnikov a mimovládnych organizácií. Správa Komisie ohľadom Zelenej knihy obsahovala všeobecné hodnotenie EP. Prvá časť zahŕňala názory o EP vyzdvihujúc najmä prínos aký by priniesol v oblasti justičnej spolupráce v trestných veciach. Druhá časť obsahovala inštitucionálne otázky ako postavenie, štatút EP a jeho vzťah s Europolom, Eurojustom, OLAFom a právne otázky z oblasti

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017. 165 s. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 596, ISBN 978-80-210-8674-3 (brož.), 978-80-210-8676-0 (online).

[4] ZARIVNIJ, P.: Úřad Evproského veřejného žalobce jako ochránce finančních zájmů Evropské unie. In: Nové jevy v hospodářské kriminalitě: juristický, kriminalistický, a kriminologický pohled: Sborník příspěvků z konference. [Fryšták, Marek; Žatecká Eva editoři]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014. 306 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, sv. č. 492, ISBN 978-80-210-7515-3.

trestného práva hmotného a trestného práva procesného. Komisia odporúčala, aby sa ďalej pracovalo na aproximácii skutkových podstát trestných činov ohrozujúcich finančné záujmy EÚ a zefektívnilo sa trestné stíhanie týchto trestných činov, a to najmä z dôvodu dosiahnutia cieľa, ktorým je EP. Napriek tejto veľkej iniciatíve Komisie sa nepodarilo na konferencii v Nice Zelenú knihu schváliť a o EP ostalo na pár rokov ticho.[5]

Hlavnými cieľmi návrhu Nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry, ktorý možno označiť za ďalší medzník v tejto agende, a ktorý Komisia prijala 17. júla 2013 boli:

- prispieť k upevneniu ochrany finančných záujmov Únie a k ďalšiemu rozvoju v oblasti spravodlivosti; posilniť dôveru podnikov a občanov EÚ voči orgánom Únie, pri rešpektovaní všetkých základných práv zakotvených v Charte základných práv Európskej únie;
- vytvoriť koherentný systém pre vyšetrovanie a stíhanie trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy Únie;
- zabezpečiť účinnejšie a efektívnejšie vyšetrovanie a stíhanie trestných činov, ktoré poškodzujú finančné záujmy EÚ;
- zvýšenie počtu trestných stíhaní, ktoré vedú k zvýšeniu počtu odsúdení a vymáhaní podvodne získaných finančných prostriedkov Únie;
- zabezpečiť úzku spoluprácu a účinnú výmenu informácií medzi európskymi a vnútroštátnymi orgánmi;
- zvýšiť odstrašujúci účinok na páchanie trestných činov, ktoré ohrozujú finančné záujmy Únie.

Páchatelia podvodov zameriavajúci sa na rozpočet EÚ totiž v tom čase vedeli, že majú veľkú šancu ponechať si zisk z trestnej činnosti, a spoliehali sa na nekonzistentnosť presadzovania práva v EÚ.[6]

III. Základné právne akty Európskej únie ochraňujúce jej finančné záujmy

Keďže Európska prokuratúra bude zodpovedná za vyšetrovanie, trestné stíhanie páchateľov trestných činov poškodzujúcich finančné záujmy Európskej únie a za podanie obžaloby na nich, považujeme za dôležité ďalej uviesť aspoň najdôležitejšiu zmluvnú právnu základňu v jej stručnom historickom pohľade, vzťahujúcu sa k ochrane finančných záujmov Európskej únie.

Úplne samostatná a veľmi významná právna úprava sa uplatnila v rámci čl. 209A (neskôr čl. 280) Zmluvy o založení ES, ktorá zakotvila prvé hmatateľné úvahy o ochrane finančných záujmov ES. Článok 209A Zmluvy o založení ES všeobecne zaviazal členské štáty predovšetkým prijať zodpovedajúce opatrenia k prevencii a postihu konania útočiaceho na finančné záujmy ES. Je to vlastne jedno z mála ustanovení komunitárneho práva, ktoré obsahuje prvky práva trestného (všeobecne ako hmotného, tak procesného), resp. minimálne odkaz na ne. Vykonávacia právna úprava však nebola vzápätí prevedená, takže ďalší krok v tejto oblasti nastal až v roku 1994 v súvislosti s prijatím Uznesenia Rady o právnej ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev. Podľa uvádzaného článku 209A členské štáty príjmu k zamedzeniu podvodov ohrozujúcich finančné záujmy Spoločenstva rovnaké opatrenia, aké prijímajú k zamedzeniu podvodov ohrozujúcich vlastné finančné záujmy. Bez toho aby boli dotknuté ostatné ustanovenia tejto zmluvy, členské štáty koordinujú svoju činnosť zameranú na ochranu finančných záujmov Spoločenstva proti podvodom. Za tým účelom organizujú s podporou Komisie úzku a pravidelnú spoluprácu medzi príslušnými útvarmi štátnej správy.[7]

Následne Amsterdamská zmluva, okrem ďalších zmien priniesla podstatné zmeny v oblasti ochrany finančných záujmov – čl. 280 (bývalý článok 209a) a namiesto dovtedy neurčitej, v sekundárnom práve neprejavenej vôli bojovať proti finančným záujmom Spoločenstva, bola doplnená o nové ustanovenia požadujúce efektivitu opatrení v prevencii postihu podvodu proti rozpočtu Spoločenstva a o požiadavku aby tieto opatrenia mali odstrašujúci účinok. Konkrétne

[5] BENEDEKOVÁ, D.: Európsky verejný prokurátor – cui bono? In: Marková V. ed. Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi: Zborník príspevkov z 3.roč. medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave s.17, ISBN 978-80-8054-636-6.

[6] KURILOVSKÁ, L.: Európska prokuratúra. In: Záhora, J. (ed.): Aktuálne problémy prípravného konania trestného. Praha: Leges, 2014, s. 219

[7] FENYK. J.; SVÁK. J.: Europeizace trestního práva. Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 26

v článku 280 zakotvila, že spoločenstvo a členské štáty zamedzia podvody a iné protiprávne konanie poškodzujúce finančné záujmy Spoločenstva prostredníctvom opatrení, ktoré sa prijmú v súlade s týmto článkom, čo má pôsobiť odradzujúco a tak, aby to poskytlo členským štátom účinnú ochranu. Členské štáty prijmú rovnaké opatrenia na zamedzenie podvodov poškodzujúcich finančné záujmy Spoločenstva, aké prijímajú na zamedzenie podvodov poškodzujúcich ich vlastné finančné záujmy. Členské štáty, bez toho, aby boli dotknuté ostatné ustanovenia tejto zmluvy, koordinujú svoju činnosť zameranú na ochranu finančných záujmov Spoločenstva proti podvodom. Za týmto účelom organizujú s pomocou Komisie úzku a pravidelnú spoluprácu medzi príslušnými orgánmi štátnej správy. Rada v súlade s postupom uvedeným v článku 251 a po porade s Dvorom audítorov prijíma nevyhnutné opatrenia v oblastiach prevencie a boja proti podvodom poškodzujúcim záujmy Spoločenstva s cieľom zabezpečiť v členských štátoch účinnú a rovnocennú ochranu. Tieto opatrenia neovplyvňujú uplatňovanie vnútroštátneho práva a vnútroštátnej justičnej správy. Komisia v spolupráci s členskými štátmi predkladá Rade a Európskemu parlamentu správu o opatreniach prijatých na vykonanie tohto článku. V zmysle uvádzaného čl. 280 Amsterdamskej zmluvy podpísanej v Amsterdame 17.6.1997, platnej od 1.5.1999, ktorá mení Zmluvu o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty , rozšírila skôr citovaný článok 209a ďalej uvedeným spôsobom tak, ako je v súčasnosti zakotvený v Lisabonskej zmluve.

Nakoniec spomenutá Lisabonská zmluva podpísaná v Lisabone 13.12.2007, platná od 1.12.2009, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, samotný výslovne zakotvený Boj proti podvodom upravuje v článku 325 tým, že stanovuje, že Únia a členské štáty zamedzia podvody a iné protiprávne konanie poškodzujúce finančné záujmy Únie prostredníctvom opatrení, ktoré sa príjmu v súlade s týmto článkom, čo má pôsobiť odradzujúco a tak, aby poskytovalo v členských štátoch, inštitúciách, orgánoch, úradoch a agentúrach Únie účinnú ochranu. Členské štáty príjmu rovnaké opatrenia na zamedzenie podvodov poškodzujúcich finančné záujmy Únie, aké prijímajú na zamedzenie podvodov poškodzujúcich ich vlastné finančné záujmy. Členské štáty, bez toho, aby boli dotknuté ostatné ustanovenia zmlúv, koordinujú svoju činnosť zameranú na ochranu finančných záujmov Únie proti podvodom. Za týmto účelom organizujú s pomocou Komisie úzku a pravidelnú spoluprácu medzi príslušnými orgánmi štátnej správy.

Európsky parlament a Rada v súlade riadnym legislatívnym postupom a po porade s Dvorom audítorov prijímajú nevyhnutné opatrenia v oblastiach prevencie a boja proti podvodom poškodzujúcim finančné záujmy Únie s cieľom zabezpečiť v členských štátoch, inštitúciách, orgánoch, úradoch a agentúrach Únie účinnú a rovnocennú ochranu.

Z predmetného textu vyplýva, že článok 325 prevzal a naďalej uplatňuje z Maastrichtskej zmluvy princíp asimilácie (čl. 325 ods. 2) a kooperácie (čl. 325 ods. 3) a z Amsterdamskej zmluvy sa zdôrazňuje spoločná zodpovednosť Únie a členských štátov v predmetnej oblasti, ako aj požiadavka efektivity prijímaných opatrení (čl. 325 ods. 1), pričom legislatívna aktivita prislúcha Európskemu parlamentu a Rade (čl. 325 ods. 4), pri zachovaní povinnosti Komisie v spolupráci s členskými štátmi každoročne predkladať Rade a Európskemu parlamentu správu o prijatých opatreniach (čl. 325 ods. 5).[8]

K tomuto ustanoveniu je potrebné dodať, že je súčasťou VI. časti II. hlavy tejto zmluvy s názvom Inštitucionálne a finančné ustanovenia, pričom v článku 310 ods. 6 je navyše zakotvené, že Únia a členské štáty bojujú v súlade s článkom 325 proti podvodom a akýmkoľvek iným protiprávnym konaniam, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie. Kapitoly 1-5 tejto hlavy ďalej zakotvujú vlastné zdroje Únie, viacročný finančný rámec, ročný rozpočet Únie, plnenie rozpočtu, absolutórium a spoločné ustanovenia. Kapitola 6 potom upravuje už spomínaný Boj proti podvodom.

Ďalšia právna úprava boja proti poškodzovaniu finančných záujmov EÚ pre členské štáty je obsiahnutá v troch kľúčových právnych predpisoch a to:

- Dohovor o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev z roku 1995; tento dohovor je založený na princípe, že každý členský štát EÚ má chrániť jej finančné záujmy rovnako ako vlastné;

[8] JÁNOŠÍKOVÁ. M.: Repetitórium práva EÚ. Bratislava: IURIS LIBRI, s.r.o., r. 2013, s. 15

- Protokol k Dohovoru o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev z roku 1996; tento Protokol vychádzal z potreby zaviesť trestnosť korupcie vo vzťahu ku konaniu, ktoré by mohlo porušiť finančné záujmy EÚ;
- Druhý protokol k Dohovoru o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev z roku 1997; tento protokol stanovuje trestnosť prania špinavých peňazí v súvislosti s korupciou.

Aj keď síce všetky uvedené dokumenty (najmä samotný dohovor) nesú v názve finančné záujmy Európskych spoločenstiev, v dnešnej terminológii ide o finančné záujmy EÚ.[9]

IV. Nariadenie Rady (EÚ) 2017/1939, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry

Možnosť zriadenia Európskej prokuratúry (EPPO) sa uvádza v Zmluve o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ) v rámci hlavy o priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Únia aj členské štáty Európskej únie majú povinnosť chrániť finančné záujmy Únie pred trestnými činmi, ktoré každý rok spôsobujú značné finančné ujmy. Tieto trestné činy však relevantné vnútroštátne orgány trestnej spravodlivosti v súčasnosti vyšetrujú a stíhajú nie vždy dostatočne. Komisia prijala 17. júla 2013 návrh nariadenia Rady o zriadení Európskej prokuratúry. Rada na zasadnutí 7. februára 2017 vzala na vedomie, že v súvislosti s návrhom nariadenia sa nedosiahla jednomyseľnosť. V súlade s článkom 86 ods. 1 druhým pododsekom ZFEÚ skupina 17 členských štátov listom zo 14. februára 2017 požiadala, aby sa návrh nariadenia predložil Európskej rade. Európska rada o návrhu rokovala 9. marca 2017 a skonštatovala, že sa nedosiahol konsenzus v zmysle článku 86 ods. 1 tretieho pododseku ZFEÚ.

Belgicko, Bulharsko, Chorvátsko, Cyprus, Česká republika, Nemecko, Fínsko, Francúzsko, Grécko, Litva, Luxembursko, Portugalsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko a Španielsko 3. apríla 2017 oznámili Európskemu parlamentu, Rade a Komisii, že si želajú nadviazať posilnenú spoluprácu na účely zriadenia Európskej prokuratúry. Preto sa v súlade s článkom 86 ods. 1 tretím pododsekom ZFEÚ považuje povolenie vykonávať posilnenú spoluprácu podľa článku 20 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii (Zmluva o EÚ) a článku 329 ods. 1 ZFEÚ za udelené a ustanovenia o posilnenej spolupráci sa uplatňujú od 3. apríla 2017. Okrem toho Lotyšsko listom z 19. apríla 2017, Estónsko listom z 1. júna 2017, Rakúsko listom z 9. júna 2017 a Taliansko listom z 22. júna 2017 oznámili, že si želajú zúčastniť sa na nadviazaní posilnenej spolupráce.

V súlade s článkom 328 ods. 1 ZFEÚ je posilnená spolupráca pri nadviazaní otvorená všetkým členským štátom Európskej únie. Naďalej im má byť kedykoľvek otvorená, a to aj keď prebieha, pričom je podmienená dodržaním právnych aktov, ktoré sa už prijali v jej rámci. Komisia a členské štáty, ktoré sa zúčastňujú na posilnenej spolupráci na účely zriadenia Európskej prokuratúry (ďalej len „členské štáty“), by mali zabezpečiť podporu účasti čo najväčšieho počtu členských štátov Európskej únie. Toto nariadenie by malo byť záväzné v celom rozsahu a priamo uplatniteľné len v tých členských štátoch, ktoré sa zúčastňujú na posilnenej spolupráci na účely zriadenia Európskej prokuratúry, alebo na základe rozhodnutia prijatého v súlade s článkom 331 ods. 1 druhým alebo tretím pododsekom ZFEÚ. Okrem toho, aby sa zabezpečila jednotnosť Európskej prokuratúry v jej činnostiach, a tým rovnocenná ochrana finančných záujmov Únie, by organizačná štruktúra a vnútorný rozhodovací proces Európskej prokuratúry mali ústrediu umožniť sledovať a usmerňovať všetky vyšetrovania a stíhania, ktoré vedú európski delegovaní prokurátori, ako aj vykonávať nad nimi dozor.

Európska prokuratúra je nedeliteľný orgán Únie, ktorý koná ako jediný úrad s decentralizovanou štruktúrou. Európska prokuratúra je organizovaná na ústrednej a decentralizovanej úrovni. Ústredná úroveň pozostáva z ústredia v mieste sídla Európskej prokuratúry. Ústredie pozostáva z kolégia, stálych komôr, hlavného európskeho prokurátora, zástupcov hlavného európskeho prokurátora, európskych prokurátorov a administratívneho riaditeľa. Decentralizovanú úroveň tvoria európski delegovaní prokurátori, ktorí sa nachádzajú v členských štátoch. Ústrediu a európskym delegovaným prokurátorom pomáhajú pri plnení ich povinností podľa tohto nariadenia zamestnanci Európskej prokuratúry.

[9] KLIMEK, L. Základy trestného práva EÚ. Bratislava: Wolters Kluwer, r. 2017, s. 119

Do právomoci Európskej prokuratúry patria trestné činy poškodzujúce finančné záujmy Únie ustanovené v smernici (EÚ) 2017/1371, ako je vykonaná vo vnútroštátnom práve, bez ohľadu na to, či by sa tá istá trestná činnosť mohla podľa vnútroštátneho práva klasifikovať ako iný druh trestného činu. Pokiaľ ide o daňové trestné činy uvedené v článku 3 ods. 2 písm. d) smernice (EÚ) 2017/1371, ako je vykonaná vo vnútroštátnom práve, Európska prokuratúra má právomoc, len ak sa úmyselné konanie alebo opomenutie vymedzené v uvedenom ustanovení týkajú územia dvoch alebo viacerých členských štátov a spôsobujú celkovú škodu najmenej 10 000 000 EUR. Do právomoci Európskej prokuratúry patria tiež trestné činy týkajúce sa účasti na zločineckej organizácii v zmysle rámcového rozhodnutia 2008/841/SVV, ako je vykonané vo vnútroštátnom práve, ak trestnú činnosť páchanú zločineckou organizáciou predstavujú ktorékoľvek z trestných činov uvedené v odseku 1. Do právomoci Európskej prokuratúry patrí tiež každý trestný čin neoddeliteľne spojený s trestnou činnosťou, ktorá patrí do jej pôsobnosti. V každom prípade do právomoci Európskej prokuratúry nepatria trestné činy týkajúce sa vnútroštátnych priamych daní, vrátane trestných činov, ktoré sú s nimi neoddeliteľne spojené. Toto nariadenie nemá vplyv na štruktúru a fungovanie daňovej správy členských štátov.

Určenie vecnej príslušnosti EPPO patrí medzi najvýznamnejšie ustanovenia tohto nariadenia. Základy vecnej príslušnosti EPPO sa vyvodzujú z ďalej analyzovanej smernice (označovanej aj PIF) . Nariadenie odkazuje na smernicu PIF tak, ako je vykonaná vo vnútroštátnom práve, teda na vnútroštátny zákon, ktorým bude smernica prevzatá. Keďže EPPO má podávať obžalobu na vnútroštátnych súdoch, jej právomoc sa vymedzuje odkazom na trestné právo členských štátov vykonávajúcich smernicu PIF. Nariadenie tak určuje vecnú príslušnosť EPPO užšie, ako sú vymedzené trestné činy poškodzujúce finančné záujmy Únie v smernici PIF. Trestné činy poškodzujúce finančné záujmy Únie menšej závažnosti prenecháva na trestné stíhanie vnútroštátnym orgánom.

Z formulácie, že do právomoci EPPO patria trestné činy poškodzujúce finančné záujmy Únie ustanovenie v smernici PIF, ako je vykonaná vo vnútroštátnom práce, „bez ohľadu na to, či by sa tá istá trestná činnosť mohla podľa vnútroštátneho práva klasifikovať ako iný druh trestného činu“, vyplýva, že trestné činy ustanovené v smernici PIF „pohlcujú“ iné trestné činy podľa vnútroštátneho práva, ktoré majú rovnaké znaky.

Jedna z najťažších diskusií medzi členskými štátmi, ale najmä medzi Radou a Európskym parlamentom sa týkala zahrnutia podvodov s DPH do príslušnosti EPPO. Argumentácia členských štátov vychádzala z toho, že iba nepatrná časť DPH je príjmom rozpočtu Únie (približne 0,3% DPH je príjmom Únie a zostávajúcich 99,7% je príjmom členského štátu), ale tiež z obáv členských štátov, aby Únia neprevzala ich právomoci v oblasti vnútroštátnych priamych daní. Uvádzané stanovenie o daňových trestných činoch slúži hlavne na ubezpečenie členských štátov, že právomoc EPPO sa nevzťahuje na štruktúru a fungovanie správy daní členských štátov.[10]

V súvislosti s konkrétnym vnútorným fungovaním Európskej prokuratúry je potrebné ďalej uviesť, že keď európsky delegovaný prokurátor predloží návrh rozhodnutia o podaní obžaloby, stála komora rozhodne o tomto návrhu do 21 dní v súlade s postupmi stanovenými v článku 35 nariadenia. Stála komora nesmie vec odmietnuť, ak sa v návrhu navrhuje podanie obžaloby. Ak stála komora nerozhodne v lehote 21 dní, považuje sa návrh rozhodnutia predložený európskym delegovaným prokurátorom za prijatý. Ak vec patrí do právomoci viacerých členských štátov, stála komora spravidla vydá pokyn na podanie obžaloby vo veci v členskom štáte konajúceho európskeho delegovaného prokurátora. Stála komora sa však môže po zohľadnení správy rozhodnúť vydať pokyn na trestné stíhanie veci v inom členskom štáte, ak je to dostatočne opodstatnené a vydá európskemu delegovanému prokurátorovi daného členského štátu pokyn konať zodpovedajúcim spôsobom. Predtým, ako príslušná stála komora rozhodne o podaní obžaloby vo veci, môže na návrh konajúceho európskeho delegovaného prokurátora rozhodnúť o spojení viacerých vecí, v ktorých rôzni európski delegovaní prokurátori viedli vyšetrovania proti tej istej osobe alebo tým istým osobám, s cieľom podať v týchto veciach obžalobu na súde jedného členského štátu, do ktorého právomoci tieto veci patria podľa jeho práva. Po tom, ako sa rozhodne o členskom štáte, v ktorom sa má podať obžaloba,

[10] ONDREJOVÁ, A.: Európsky prokurátor. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 139

určí sa na základe vnútroštátneho práva uvedeného členského štátu príslušný súd (v SR by prichádzal do úvahy jedine Špecializovaný trestný súd Pezinok). Ak je to potrebné na účely vymáhania, následných administratívnych krokov alebo sledovania, ústredie informuje o rozhodnutí podať obžalobu príslušné vnútroštátne orgány, zainteresované osoby a príslušné inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie. Ak sa po vydaní rozsudku súdom musí prokuratúra rozhodnúť, či podá opravný prostriedok, európsky delegovaný prokurátor predloží príslušnej stálej komore správu zahŕňajúcu návrh rozhodnutia a počká na jej pokyn. Ak vzhľadom na lehotu stanovenú vo vnútroštátnom práve nie je možné počkať na uvedený pokyn, európsky delegovaný prokurátor je oprávnený podať opravný prostriedok bez predchádzajúceho pokynu stálej komory a následne bezodkladne podá stálej komore správu. Stála komora potom vydá pokyn európskemu delegovanému prokurátorovi trvať na opravnom prostriedku alebo ho vziať späť. Rovnako sa postupuje, keď konajúci európsky delegovaný prokurátor zaujme počas súdneho konania podľa uplatniteľného vnútroštátneho práva stanovisko, ktoré by viedlo k odmietnutiu veci.

Európska prokuratúra pri vykonávaní svojich činností v plnej miere dodržiava práva podozrivých a obvinených osôb zakotvené v charte, vrátane práva na spravodlivé súdne konanie a práva na obhajobu. Každá podozrivá alebo obvinená osoba má v trestnom konaní Európskej prokuratúry aspoň procesné práva ustanovené v práve Únie, vrátane smerníc týkajúcich sa práv podozrivých a obvinených osôb v trestnom konaní, ako sú vykonané vo vnútroštátnom práve, ako napríklad právo na tlmočenie a preklad podľa smernice 2010/64/EÚ, právo na informácie a prístup k spisovým materiálom podľa smernice 2012/13/EÚ, právo na prístup k obhajcovi a právo na komunikáciu s tretími osobami a na informovanie tretích osôb v prípade pozbavenia osobnej slobody podľa smernice 2013/48/EÚ, právo odoprieť výpoveď a právo na prezumpciu neviny podľa smernice (EÚ) 2016/343 a právo na právnu pomoc podľa smernice (EÚ) 2016/1919. Bez toho, aby boli dotknuté tieto práva, podozrivé a obvinené osoby, ako aj iné osoby dotknuté konaniami Európskej prokuratúry majú všetky procesné práva, ktoré sú im k dispozícii podľa uplatniteľného vnútroštátneho práva, vrátane možnosti predložiť dôkazy, požiadať o ustanovenie znalca alebo skúmanie znalcom a výsluch svedkov a požiadať, aby Európska prokuratúra inak dosiahla prijatie takýchto opatrení v prospech obvineného.

Ak sa Európska prokuratúra rozhodne začať vyšetrovanie alebo uplatniť svoje právo odňať prípad podľa tohto nariadenia, konajúci európsky delegovaný prokurátor založí spis. Spis obsahuje všetky informácie a dôkazy, ktoré sú dostupné európskemu delegovanému prokurátorovi a súvisia s vyšetrovaním alebo trestným stíhaním, ktoré vedie Európska prokuratúra. Spis spravuje konajúci európsky delegovaný prokurátor v súlade s právom svojho členského štátu. Vnútorný rokovací poriadok Európskej prokuratúry môže obsahovať pravidlá o organizácii a správe spisov v rozsahu, ktorý je potrebný na zabezpečenie fungovania Európskej prokuratúry ako jediného úradu. Prístup podozrivých a obvinených osôb, ako aj iných osôb dotknutých konaním k spisom udeľuje konajúci európsky delegovaný prokurátor v súlade s právom svojho členského štátu. Systém správy prípadov Európskej prokuratúry obsahuje všetky informácie a dôkazy zo spisu, ktoré sa môžu uchovávať v elektronickej podobe, s cieľom umožniť ústrediu vykonávať svoje funkcie podľa tohto nariadenia.

Pokiaľ je to potrebné na plnenie jej úloh, Európska prokuratúra môže nadviazať a udržiavať spoluprácu s inštitúciami, orgánmi, úradmi a agentúrami Únie v súlade s ich cieľmi, ako aj spoluprácu s orgánmi členských štátov Európskej únie, ktoré sa nezúčastňujú na posilnenej spolupráci na účely zriadenia Európskej prokuratúry, s orgánmi tretích krajín a medzinárodnými organizáciami. Pokiaľ nie je v tomto nariadení ustanovené inak, môže si Európska prokuratúra priamo vymieňať akékoľvek informácie so týmito subjektmi, ak sú relevantné pre plnenie jej úloh. Európska prokuratúra môže s týmito inštitúciami uzavrieť dohody o spolupráci. Tieto dohody o spolupráci sú technickej a/alebo operatívnej povahy a ich cieľom je najmä uľahčenie spolupráce a výmeny informácií medzi ich zmluvnými stranami.

Európska prokuratúra nadviaže a bude udržiavať úzke vzťahy s Eurojustom založené na vzájomnej spolupráci v rámci ich mandátov a na rozvoji ich vzájomných operatívnych, administratívnych a riadiacich vzťahov. Na tento účel sa budú hlavný európsky prokurátor a predseda Eurojustu pravidelne stretávať s cieľom diskutovať o otázkach spoločného záujmu.

Európska prokuratúra nadviaže a bude udržiavať úzke vzťahy s úradom OLAF založené na vzájomnej spolupráci v rámci ich mandátov a na výmene informácií. Cieľom týchto vzťahov je predovšetkým zabezpečiť využívanie všetkých dostupných prostriedkov na ochranu finančných záujmov Únie prostredníctvom komplementárnosti a podpory, ktorú OLAF poskytuje Európskej prokuratúre. OLAF v prípadoch, keď Európska prokuratúra vedie vyšetrovanie trestného činu podľa tohto nariadenia, nezačne žiadne súbežné administratívne vyšetrovanie pre tie isté skutky. Európska prokuratúra môže úradu OLAF poskytnúť relevantné informácie o prípadoch s cieľom umožniť mu zvážiť vhodné administratívne kroky v súlade s jeho mandátom, ak rozhodla, že nebude viesť vyšetrovanie alebo vec odmietla.

Európska prokuratúra nadviaže a bude udržiavať úzke vzťahy s Europolom. Na tento účel uzatvoria dohodu o spolupráci, v ktorej sa stanovia spôsoby svojej vzájomnej spolupráce. Ak to je potrebné na účely vyšetrovania, je Európska prokuratúra oprávnená získať na základe žiadosti všetky relevantné informácie týkajúce sa akéhokoľvek trestného činu patriaceho do jej právomoci, ktoré má v držbe Europol, a môže Europol požiadať, aby určitému vyšetrovaniu vedenému Európskou prokuratúrou poskytol analytickú podporu.

Európska prokuratúra nadviaže a bude udržiavať tiež vzťahy a spoluprácu s Komisiou na účely ochrany finančných záujmov Únie. Na tento účel uzatvoria dohodu, v ktorej sa stanovia spôsoby ich vzájomnej spolupráce.

Dohody o spolupráci s orgánmi tretích krajín a ďalšími medzinárodnými organizáciami sa môžu predovšetkým týkať výmeny strategických informácií a vysielania styčných dôstojníkov do Európskej prokuratúry. Európska prokuratúra môže po dohode s dotknutými príslušnými orgánmi určiť kontaktné miesta v tretích krajinách s cieľom zjednodušiť spoluprácu podľa operatívnych potrieb Európskej prokuratúry.

Dohody o spolupráci s orgánmi členských štátov Európskej únie, ktoré sa nezúčastňujú na posilnenej spolupráci na účely zriadenia Európskej prokuratúry sa môžu týkať predovšetkým výmeny strategických informácií a vysielania styčných dôstojníkov do Európskej prokuratúry.

V. Vzájomný súvis Nariadenia Rady EÚ 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry a Smernice EP a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva

Predmetný súvis možno charakterizovať ako vzájomný vzťah práva hmotného a procesného. Toto konštatovanie priamo vyplýva z bodu 11, 12, 55, 56 a 60 Preambuly citovaného Nariadenia Rady (EÚ) 2017/1939, v zmysle ktorých sa stanovuje, že vecná príslušnosť Európskej prokuratúry je v súlade s týmto nariadením obmedzená na trestné činy poškodzujúce finančné záujmy Únie. Úlohami Európskej prokuratúry by preto malo byť vyšetrovať, stíhať a podať obžalobu na páchateľov trestných činov, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie podľa smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 (2) a trestných činov, ktoré sú s nimi neoddeliteľne spojené.

Bojovať proti trestným činom poškodzujúcim finančné záujmy Únie možno v súlade so zásadou subsidiarity z dôvodov jej rozsahu a účinkov lepšie na úrovni Únie. V súčasnej situácii, keď je stíhanie trestných činov, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, výlučne v rukách orgánov členských štátov Európskej únie, sa tento cieľ nie vždy plní dostatočne. Keďže ciele tohto nariadenia, a to posilnenie boja proti trestným činom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom zriadenia Európskej prokuratúry, nie je možné uspokojivo dosiahnuť na úrovni samotných členských štátov Európskej únie vzhľadom na roztrieštenosť vnútroštátnych prokuratúr v oblasti trestných činov, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, ale vzhľadom na skutočnosť, že Európska prokuratúra má mať právomoc na trestné stíhanie týchto trestných činov, ich možno lepšie dosiahnuť na úrovni Únie, môže Únia prijať opatrenia v súlade so zásadou subsidiarity podľa článku 5 Zmluvy o EÚ. V súlade so zásadou proporcionality toto nariadenie neprekračuje rámec nevyhnutný na dosiahnutie týchto cieľov a zabezpečuje, aby sa ním čo najmenej zasahovalo do právnych poriadkov a inštitucionálnych štruktúr členských štátov. Európska prokuratúra by mala mať právo vykonávať právomoc vtedy, keď sú trestné činy neoddeliteľne spojené a trestný čin poškodzujúci finančné

záujmy Únie prevláda z hľadiska závažnosti dotknutého trestného činu zohľadnenej v najvyššej sadzbe sankcie, ktorú zaň možno uložiť.

Európska prokuratúra by však tiež mala mať právo vykonávať právomoc v prípade neoddeliteľne spojených trestných činov, keď trestný čin poškodzujúci finančné záujmy Únie neprevláda z hľadiska sadzby sankcie, ale s ním neoddeliteľne spojený trestný čin sa považuje svojou povahou za vedľajší, pretože má zásadný význam jedine vo vzťahu k trestnému činu poškodzujúcemu finančné záujme Únie, najmä ak bolo hlavným cieľom spáchania takého trestného činu vytvoriť podmienky na spáchanie trestného činu poškodzujúceho finančné záujmy Únie, ako napríklad trestný čin zameraný výlučne na zabezpečenie hmotných alebo právnych prostriedkov na spáchanie trestného činu poškodzujúceho finančné záujmy Únie alebo na zaistenie prospechu z neho alebo veci získanej jeho spáchaním.

Ak Európska prokuratúra nemôže vykonávať svoju právomoc v konkrétnej veci, pretože spôsobená škoda alebo škoda, ktorá pravdepodobne bude spôsobená na finančných záujmoch Únie, nepresahuje škodu spôsobenú inej obeti alebo škodu, ktorá inej obeti pravdepodobne bude spôsobená, mala by mať napriek tomu možnosť vykonávať svoju právomoc, ak je v lepšej pozícii vyšetrovať alebo stíhať trestný čin ako orgány daného členského štátu alebo daných členských štátov. Európska prokuratúra by mohla byť v lepšej pozícii vyšetrovať alebo stíhať trestný čin okrem iného vtedy, ak by bolo oveľa efektívnejšie, aby vyšetrovala a stíhala daný trestný čin z dôvodu jeho nadnárodnej povahy a rozsahu, ak takýto trestný čin zahŕňa zločineckú skupinu alebo ak by konkrétny druh trestného činu mohol predstavovať závažné ohrozenie finančných záujmov Únie alebo dobrej povesti inštitúcií Únie a dôvery občanov Únie. V takých veciach by Európska prokuratúra mala mať možnosť vykonávať svoju právomoc so súhlasom príslušných vnútroštátnych orgánov členského štátu alebo členských štátov, ak vznikla škoda inej obeti alebo iným obetiam.

Na druhej strane článok 15 ods. 1 Smernice EP a Rady (EÚ) 2017/1371 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva stanovuje, že bez toho, aby boli dotknuté predpisy týkajúce sa cezhraničnej spolupráce a vzájomnej právnej pomoci v trestných veciach, členské štáty, Eurojust, Európska prokuratúra a Komisia v rámci svojich príslušných právomocí vzájomne spolupracujú v oblasti boja proti uvádzaným trestným činom. Na tento účel Komisia a prípadne Eurojust poskytujú takú technickú a operačnú pomoc, ktorú príslušné vnútroštátne orgány potrebujú na lepšiu koordináciu svojich vyšetrovaní.

Nakoniec je potrebné uviesť, že spomínaný hmotnoprávny základ činnosti Európskej prokuratúry vyplýva najmä z článku 3 citovanej smernice s názvom Podvod poškodzujúci finančné záujmy Únie, podľa ktorého členské štáty prijmú potrebné opatrenia, aby zabezpečili, že podvod poškodzujúci finančné záujmy Únie predstavuje trestný čin, ak bol spáchaný úmyselne.

Na účely tejto smernice podvod poškodzujúci finančné záujmy Únie predstavuje: pokiaľ ide o výdavky nesúvisiace s verejným obstarávaním, akékoľvek konanie alebo opomenutie týkajúce sa používania alebo predkladania falšovaných, nesprávnych alebo neúplných výkazov alebo dokladov, ktoré majú za následok spreneveru alebo neoprávnené zadržiavanie finančných prostriedkov alebo aktív z rozpočtu Únie alebo z rozpočtov spravovaných Úniou, alebo v jej mene, neposkytnutia informácií v rozpore s konkrétnou povinnosťou, a to s rovnakým následkom, alebo zneužitia takýchto finančných prostriedkov alebo aktív na iné účely, než na ktoré boli pôvodne poskytnuté.

Pokiaľ ide o výdavky súvisiace s verejným obstarávaním, aspoň pokiaľ k nemu došlo v úmysle získať pre páchateľa alebo inú osobu neoprávnený prospech, a to poškodením finančných záujmov Únie, akékoľvek konanie alebo opomenutie týkajúce sa používania alebo predkladania falšovaných, nesprávnych alebo neúplných výkazov alebo dokladov, ktoré majú za následok spreneveru alebo neoprávnené zadržiavanie finančných prostriedkov alebo aktív z rozpočtu Únie alebo z rozpočtov spravovaných Úniou, alebo v jej mene, neposkytnutia informácií v rozpore s konkrétnou povinnosťou, a to s rovnakým následkom, alebo zneužitia takýchto finančných prostriedkov alebo aktív na iné účely, než na ktoré boli pôvodne poskytnuté, ktoré poškodzuje finančné záujmy Únie.

Pokiaľ ide o iné príjmy, než sú príjmy z vlastných zdrojov založených na DPH , akékoľvek konanie alebo opomenutie týkajúce sa používania alebo predkladania falšovaných, nesprávnych alebo neúplných výkazov alebo dokladov, ktoré majú za následok protiprávny úbytok zdrojov

rozpočtu Únie alebo rozpočtov spravovaných Úniou alebo v jej mene, neposkytnutia informácií v rozpore s konkrétnou povinnosťou, a to s rovnakým následkom, alebo zneužitia legálne nadobudnutého prospechu s rovnakým následkom.

Pokiaľ ide o príjmy z vlastných zdrojov založených na DPH, akékoľvek konanie alebo opomenutie, ku ktorému došlo v rámci cezhraničných podvodných schém, týkajúce sa používania alebo predkladania falšovaných, nesprávnych alebo neúplných výkazov alebo dokladov týkajúcich sa DPH, ktoré majú za následok úbytok zdrojov rozpočtu Únie, neposkytnutia informácií týkajúcich sa DPH v rozpore s konkrétnou povinnosťou, a to s rovnakým následkom, alebo predloženia správnych výkazov týkajúcich sa DPH na účely podvodného zamaskovania nezaplatenia alebo neoprávneného vzniku práv na vrátenie DPH.

Článok 4 Smernice upravuje aj iné trestné činy poškodzujúce finančné záujmy Únie, konkrétne pranie špinavých peňazí, pasívnu a aktívnu korupciu, spreneveru a tiež definuje pojem verejný činiteľ. Následné ďalšie články smernice zakotvujú okrem iného tiež trestnosť podnecovania, napomáhania, pokusu, zodpovednosť právnických osôb, sankcie v prípade fyzických aj právnických osôb, priťažujúce okolnosti, zaistenie a konfiškáciu, premlčacie doby a ďalšie inštitúty.

V súvislosti s touto smernicou je potrebné podčiarknuť, že s účinnosťou od 6. júla 2019 táto smernica nahrádza analyzovaný Dohovor o ochrane finančných záujmov ES a jeho dva zmieňované protokoly vo vzťahu k členským štátom, ktoré sú ňou viazané.

VI. Vplyv nariadenia Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry (ďalej aj „NEP“) na niektoré právne predpisy Slovenskej republiky

Je nepochybné, že tak rozsiahle nariadenie so 120 článkami nielen z kvantitatívnych, ale najmä z kvalitatívnych dôvodov daných jeho významom a dôležitosťou bude mať výrazný vplyv na viaceré právne predpisy účinné v Slovenskej republike, a preto tieto normy budú musieť byť čoskoro novelizované, resp. zrejme bude musieť dôjsť aj k prijatiu samostatného zákona o postupe orgánov SR pri výbere kandidátov na funkciu európskeho prokurátora (EP) a európskeho delegovaného prokurátora (EDP). V tomto samostatnom zákone bude nevyhnutné najmä:

- stanoviť predpoklady kandidáta na funkciu EP - napr. 40 rokov , výkon funkcie prokurátora 10 rokov , skúsenosti pri vyšetrovaní ekonomickej kriminality, znalosť cudzieho jazyka , previerka NBÚ na stupeň utajenia Prísne tajné, úspešné absolvovanie výberového konania
- stanoviť postup pri výbere kandidátov na funkciu EP – napr. vyhlásenie výberového konania generálnym prokurátorom , náležitosti oznámenia o vyhlásení výberového konania, požadované údaje predkladané uchádzačom, stanovenie predpokladov a činnosti výberovej komisie, ďalší postup po výberovom konaní , napr. vo vzťahu k vláde
- predpoklady kandidáta na funkciu EDP , napr. 35 rokov, výkon funkcie prokurátora najmenej 5 rokov, skúsenosti pri vyšetrovaní ekonomickej kriminality, znalosť cudzieho jazyka , previerka NBÚ na stupeň utajenia Prísne tajné, úspešné absolvovanie výberového konania
- obdobný postup pri výbere kandidátov na funkciu EDP ako v prípade EP.

Ďalej bude potrebné novelizovať najmä nasledovné právne predpisy:

1) Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov
- v Trestnom poriadku bude potrebné konkretizovať postup orgánov činných v trestnom konaní vo veciach, v ktorých bude prichádzať do úvahy vecná príslušnosť EP od podania trestného oznámenia do ukončenia trestného konania, a v rámci toho
- zakomponovať pojem EP, EDP do všeobecných ustanovení§ 10 Trestného poriadku
- upraviť spory o príslušnosť (čl. 25 bod 6 NEP)
- spôsob oznamovacej povinnosť orgánov členského štátu (čl. 24 NEP), vzájomného poskytovania informácií
- spôsob aplikácie čl. 27 ods. 2 NEP – (eventuálne analogicky § 199 TP)

- zosúladiť zabezpečovacie inštitúty čl. 30 NEP(týka sa to najmä§§ 111, 115 Trestného poriadku , resp. prichádza do úvahy uplatnenie čl. 30 bod 3 NEP)
- mechanizmus postupu pri postúpení alebo odovzdaní veci (čl. 34 NEP, zrejme GP SR analogicky § 528 TP)
- preniesť do Trestného poriadku čl. 37 NEP
- mechanizmus prejednania pri odmietnutí veci EP a iných spôsobov ukončenia trestného stíhania(čl. 39 NEP)
- úprava postupu pri mimoriadnych opravných prostriedkoch, najmä § 363 a nasl. Trestného poriadku
- implementáciu čl. 42 NEP týkajúceho sa súdneho preskúmania.

2) Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov
- zaradenie EP a EDP v systéme prokuratúry a vzťah k iným subjektom
- úlohy EP a EDP, otázky týkajúce sa nadriadenosti a podriadenosti
- spôsob poskytovania informácií, riešenie sporov o príslušnosť
- pôsobnosť generálneho prokurátora vo vzťahu k Európskej prokuratúre
- spory o príslušnosť medzi EP a vnútroštátnymi orgánmi(čl. 25bod 6 NEP) , považujeme za sporné, že kompetenčné spory medzi EP a prokuratúrou SR by mal riešiť GP SR,
- spôsob výmeny informácií a iné.

3) Zákon o Policajnom zbore č. 171/1993 Z. z. v znení neskorších predpisov
- nie je zrejmé, akým spôsobom bude vyriešená činnosť polície vo vzťahu k EP, preto je namieste novelizácia napr. §4 ods. 3 tohto zákona, podľa ktorého minister zriaďuje osobitné útvary s pôsobnosťou pre celé územie SR na odhaľovanie a vyšetrovanie trestných činov vo veciach, ktoré patria do právomoci Špecializovaného trestného súdu podľa osobitného zákona.

4) Zákon č. 330/2007 Z. z. o registri trestov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- napr.§ 1 ods. 2, podľa ktorého súčasťou registra trestov sú aj informácie o odsúdeniach a ostatných súvisiacich rozhodnutiach vydaných súdmi iných členských štátov EÚ a súdmi iných štátov, ak to ustanovuje medzinárodná zmluva.

5) Ďalšia právna úprava v SR musí reagovať tiež na potrebu upraviť
- práva a povinnosti týchto prokurátorov a ich postavenie vo vzťahu k národným orgánom (keďže budú aj prokurátormi SR)
- spôsob prideľovania úloh EDP v rámci orgánov členského štátu (čl. 13 NEP)
- spôsob riešenia sporov v prípade úloh EDP a prokuratúry členského štátu
- počet EDP (podľa počtu trestných vecí predbežne navrhujeme 4 osoby)
- úpravu administratívy pre EDP
- zakotvenie článku 6 NEP o nezávislosti EP od orgánov členského štátu a iné.

K predmetným novelizáciám by malo dôjsť napriek tomu, že právny účinok týchto nariadení je v členských štátoch EÚ priamy. Priamy účinok nariadení vyvodzujeme z toho, že tieto právne akty sú v zmysle definície obsiahnutej v článku 249 ZFEÚ priamo použiteľné, a preto ich priamy účinok nastáva bez ďalšieho uvažovania o kritériách takého účinku. Priamy účinok je vlastne pojmovým znakom nariadení. Nariadenia sú súčasťou právneho poriadku členských štátov, teda aj právneho poriadku SR, zásadne bez potreby ich implementovať. Implementácia by bola v rozpore s ich priamou použiteľnosťou. Priamy účinok nariadení je z povahy veci vertikálny, pretože jednotlivec sa môže práv, ktoré mu vyplývajú z nariadenia, domáhať voči štátu. V prípade nariadení však netreba zabúdať na to, že majú vertikálny priamy účinok aj v opačnom smere, teda aj štát môže žiadať od jednotlivca plnenie povinností, ktoré mu vyplývajú z komunitárneho práva. Nariadenia majú jednoznačne aj

horizontálny priamy účinok, teda práva a povinnosti z nich vyplývajúce sa uplatňujú aj vo vzájomných vzťahoch medzi jednotlivcami, keďže nariadenia môžu ukladať povinnosti aj jednotlivcom a tieto povinnosti sú vynútiteľné v súdnom konaní rovnako ako povinnosti vyplývajúce zo zákonov uverejnených v Zbierke zákonov SR alebo aj iného členského štátu.[11]

Predmetné rozsiahle novelizácie sú však nevyhnutné preto, že aj toto analyzované nariadenie upravuje len časť, hoci základnú, danej agendy. Dopad na iné právne normy v SR je nevyhnutné zohľadniť len formou novelizácií dotknutých zákonov.

V konečnom dôsledku, pretože spomínaná Smernica EP a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva má byť hmotnoprávnym základom citovaného Nariadenia Rady (EÚ) 2017/1939, v jej intenciách by podľa nášho názoru trestný čin poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 Trestného zákona, mal byť ustanovený takto

Poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie
§ 261

(1) Kto
a) použije alebo predloží falšovaný, nesprávny alebo neúplný výkaz alebo doklad, alebo neposkytne povinné údaje, alebo použije finančné prostriedky alebo aktíva zo všeobecného rozpočtu Európskej únie, z rozpočtu spravovaného Európskou úniou alebo v zastúpení Európskej únie, a tým umožní spôsobenie sprenevery alebo protiprávne zadržanie prostriedkov z uvedeného rozpočtu, alebo
b) zneužije takéto finančné prostriedky alebo aktíva na iné účely ako boli pôvodne poskytnuté, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.
(2) Odňatím slobody na dva roky až päť rokov sa páchateľ potrestá, ak ako zamestnanec, člen, zástupca alebo iná osoba oprávnená konať za toho, kto finančné prostriedky alebo aktíva uvedené v odseku 1 umožní získať tomu, o kom vie, že nespĺňa podmienky určené na jeho poskytnutie.
(3) Odňatím slobody na tri až desať rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2
a) a spôsobí ním väčšiu škodu,
b) z osobitného motívu, alebo
c) závažnejším spôsobom konania.
(4) Odňatím slobody na päť rokov až dvanásť rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2 a spôsobí ním značnú škodu.
(5) Odňatím slobody na desať rokov až pätnásť rokov sa páchateľ potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2
a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo
b) ako člen nebezpečného zoskupenia.

Toto nové znenie predmetnej skutkovej podstaty by tak okrem zosúladenia trestov s inými podvodnými konaniami zakotvenými v Trestnom zákone v SR, dopĺňalo aj nový odsek 2 , a teda obdobne ako u subvenčného podvodu podľa § 225 Trestného zákona by bola zakotvená priamo trestná zodpovednosť aj poskytovateľov nenávratného finančného príspevku (nielen poberateľov ako doposiaľ) , navyše by bol do tejto skutkovej podstaty trestného činu zakotvený nový pojem aktíva a jej nové písmeno b takto v súlade s citovanou smernicou reaguje na neexistenciu kumulácie s následkom – spôsobením sprenevery alebo protiprávnym zadržaním prostriedkov z uvedených rozpočtov.

VII. Záver

Ako je zrejmé z predchádzajúceho textu, novo vzniknutý inštitút Európskej prokuratúry, vznikajúci na základe nariadenia Rady (EÚ) 2017/1939 z 12. októbra 2017, ktorým sa vykonáva posilnená spolupráca na účely zriadenia Európskej prokuratúry, má svoj asi 20 ročný vývoj, preto je potrebné jeho existenciu vnímať aj v tomto kontexte. Rovnako relevantný je ekonomický a politický

[11] MAZÁK, J.; JÁNOŠÍKOVÁ, M..: Základy práva Európskej únie. Bratislava: IURA EDITION, r. 2009, s. 287

kontext, vyplývajúci z toho, že Európska prokuratúra má oveľa intenzívnejšie a účinnejšie chrániť finančné záujmy EÚ ako to bolo doposiaľ, pričom posilnenú spoluprácu na základe tohto nariadenia a prvotne priamo nadviazalo len 16 štátov EÚ (vrátane SR a ČR, nie však napr. Poľsko alebo Maďarsko, v súčasnosti 20 štátov). Nezastupiteľné miesto v tomto kontexte mali historický projekt Corpus Juris (2000), Zmluva o založení ES, Amsterdamská a Lisabonská zmluva. Súčasné znenie predmetného nariadenia Rady (EÚ) 2017/1939, je preto vecou náročného konsenzu a je potrebné ho vnímať aj v kontexte citovanej smernice EP a Rady (EÚ) 2017/1371, ako jej hmotnoprávneho základu.

Predmetné nariadenie rady (EÚ) 2017/1939 má značný význam a dosah na legislatívu štátov zúčastnených na tejto posilnenej spolupráci. To samozrejme platí aj o legislatíve Slovenskej republiky, pretože viaceré slovenské zákony musia byť už v roku 2018 prijaté alebo novelizované práve v intenciách tohto nariadenia. Tieto zmeny sa budú prioritne týkať najmä zákona o prokuratúre, zákona o prokurátoroch a právnych čakateľoch prokuratúry, Trestného poriadku, Trestného zákona, zákona o Policajnom zbore, zákona o registri trestov a resp. aj ďalších a pravdepodobné je aj prijatie samotného zákona o spôsobe výberu kandidátov za Slovenskú republiku za európskeho prokurátora a delegovaných európskych prokurátorov, s vymedzením ich práv a povinností a ďalších skutočností uvedených v predchádzajúcom texte. A práve poukázanie na všetky naznačené súvislosti a predpokladané legislatívne zmeny bolo účelom tohto príspevku.
(Vzhľadom na prebiehajúci legislatívny proces poznamenávame, že predmetný príspevok bol spracovaný k právnemu stavu účinnému k 15.2.2018.)

Zoznam bibliografických odkazov:

BENEDEKOVÁ, D.: Európsky verejný prokurátor – cui bono? In: Marková V. ed. Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi: Zborník príspevkov z 3. roč. medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave s. 17.

FENYK. J.; SVÁK. J.: Europeizace trestního práva. Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 26.

FOJT, D.: Projekt Evropského veřejného žalobce v současnosti. In: Fryšták, Marek; Hrušáková, Milana (eds.). Nové jevy v hospodářské kriminalitě se zaměrením na kriminalitu finanční: Sborník příspevků z konference. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017. 165 s. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretické, edice Scientia, sv. č. 596, ISBN 978-80-210-8674-3 (brož.), 978-80-210-8676-0 (online).

JÁNOŠÍKOVÁ. M.: Repetitórium práva EÚ. Bratislava: IURIS LIBRI, s.r.o., r. 2013, s. 15.

KLIMEK, L. Základy trestného práva EÚ. Bratislava: Wolters Kluwer, r. 2017, s. 119.

KURILOVSKÁ, L.: Európska prokuratúra. In: Záhora, J. (ed.): Aktuálne problémy prípravného konania trestného. Praha: Leges, 2014, s. 219.

ONDREJOVÁ, A.: Európsky prokurátor. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 139.

MAZÁK, J.; JÁNOŠÍKOVÁ, M..: Základy práva Európskej únie. Bratislava: IURA EDITION, r. 2009, s. 287.

ZARIVNIJ, P.: Úřad Evproského veřejného žalobce jako ochránce finančních zájmů Evropské unie. In: Nové jevy v hospodářské kriminalitě: juristický, kriminalistický, a kriminologický pohled: sborník příspěvků z konference. [Fryšták, Marek; Žatecká Eva editoři]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014. 306 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretické, Edice Scientia, sv. č. 492.

Kontaktné údaje:
prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
jozef.centes@flaw.uniba.sk

JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA.
Úrad špeciálnej prokuratúry
Generálna prokuratúra Slovenskej republiky
Štúrova 2
812 85 Bratislava 1
jan.santa@genpro.gov.sk

POSTAVENIE OBVINENÉHO V TRESTNOM KONANÍ

Mgr. Karol ČOPÁK
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave
Externý doktorand

Anotácia: *Obsah príspevku je zameraný na zistenie postavenia osoby proti ktorej sa vedie trestné stíhanie v rôznom procesnom postavení – podozrivý, obvinený, obžalovaný, odsúdený.*
Kľúčové slová: *Podozrivý, obvinený, obžalovaný, odsúdený*

Annotation: *Content of this tribute aims to finding out the position of a person against whom a criminal prosecution is being conducted in various procedural stances – suspicious, accused, impeached, sentenced.*
Keywords: *suspicious, accused, impeached, sentenced*

Úvod

Trestné konanie predstavuje zákonom upravený postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ktorých hlavným cieľom je náležite a objektívne zistiť, či bol trestný čin spáchaný, ak áno, zistiť jeho páchateľa a spravodlivo ho potrestať. Jeho predmet je vlastne skutok, ktorý je považovaný orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi za trestný čin a osoba, ktorá je z toho činu obvinená. Súčasťou tohto konania sú samozrejme subjekty, ktoré môžeme považovať za činitele, ktorým Trestný zákon priznáva nejaké práva a zakladá nejaké povinnosti, ktorými ovplyvňujú priebeh trestného konania a práve jedným z týchto činiteľov je osoba, proti ktorej sa vedie trestné konanie. Osoba proti ktorej sa vedie trestné stíhanie je bezpochyby ústrednou postavou tohto konania a jej pomenovanie alebo označenie sa v rôznych štádiách trestného konania mení. Tieto zmeny pomenovania závisia od charakteru jej procesných práv a povinností v rámci trestného konania. Takáto osoba, môže byť označovaná ako zadržaný podozrivý, ak sa voči nemu vykonávajú úkony ešte pred vznesením obvinenia, v skrátenom vyšetrovaní podozrivý, po vznesení obvinenia obvinený, obžalovaný v konaní pred súdom a nakoniec odsúdený, ak je táto osoba vo výkone trestu.

V prípade, že dôjde k začatiu trestného stíhania voči osobe, ktorá bola obvinená zo spáchania trestného činu, dochádza k intenzívnemu zásahu do jeho civilných práv a slobôd tak isto aj spoločenského postavenia. Takéto následky, môžu pretrvávať aj po skončení vyšetrovania, aj v prípade, keď súd konania zastaví, alebo obžalovaného oslobodí spod obžaloby. Práve na základe uvedeného je nutné sa patrične venovať statusu obvineného a jeho práv, jednak z pohľadu zákonnej úpravy a jednak aplikačnej praxe orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Je nutné spomenúť, že každé porušenie zákona, či už vo veľkom rozsahu, alebo v malom rozsahu, môže mať pre obvineného, niekedy až nenapraviteľné následky. Na základe uvedeného, môžeme jednoznačne konštatovať, že obvinený je v prvom rade subjektom trestného konania a má postavenie procesnej strany, dôkazného prostriedku, a v prípade právoplatného odsudzujúceho rozsudku je predmetom výkonu uloženého trestu.[1] Charakter postavenia obvineného závisí aj od toho v akom procesnom postavení sa v jednotlivých štádiách trestného konania nachádza. Všeobecný pojem obvinený možno v jednotlivých štádiách trestného konania nazvať konkrétne podľa skutočného procesného postavenia pričom môže ísť o podozrivého, obvineného, obžalovaného alebo odsúdeného.

1. Podozrivý v trestnom konaní

Osobu, môžeme označiť za podozrivú v prípade, ak táto osoba bola zdržaná z podozrenia zo spáchania trestného činu a to len v prípade ak boli naplnené zákonné podmienky uvedené v ustanovení § 85 ods. 1 a 2 Trestného poriadku.[2] Policajt, môže zadržať osobu podozrivú z trestného činu ak existuje niektorý z dôvodov väzby podľa § 71 ods. 1 alebo 2 Trestného poriadku, alebo ak je

[1] Rašla, A.: Niekoľko úvah o obsahu obhajoby. In: Socialistické súdnictvo, 10/1971, str. 31.
[2] Ivor, J., Polák, P., Záhora, J.: Trestné právo procesné I. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, str. 208.

osoba podozrivá podľa § 204 ods. 1 Trestného poriadku, aj napriek skutočnosti, že ešte nebolo voči nej vznesené obvinenie. Na zadržanie je potrebné predchádzajúce udelenie súhlasu prokurátorom. Ak nemožno takýto súhlas získať, je možné vykonať zadržanie, len ak vec neznesie odklad a súhlas nie je možné získať, najmä ak osoba bola pristihnutá pri trestnom čine, alebo je táto osoba na úteku. (§ 85 ods. 1 Trestného poriadku).

Podozrivým na účely trestného konania rozumieme osobu, ktorá voči ktorej doposiaľ nebolo vznesené obvinenie a všetky zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že mala spáchať trestný čin.[3] **Podozrivý, ktorým sa označuje osoba, ktorá je zadržaná podľa § 85, ako aj iné špeciálne subjekty, ktorý trestné stíhanie je v pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu (§ 14), a to do momentu vznesenia obvinenia podľa § 206 (účinok vznesenia obvinenia nastáva vydaním prípadne vyhlásením uznesenia o vznesení obvinenia, nie až jeho neskorším oznámením obvinenému).**[4] Aby mohol byť podozrivý zadržaný, musia byť kumulatívne splnené určité podmienky:

a) existencia dôvodného podozrenia, že bol spáchaný trestný čin
b) existencia dôvodného podozrenia, že trestný čin spáchala osoba, ktorá má byť zadržaná
c) existencia niektorého z dôvodov väzby podľa § 71 ods. 1 alebo 2 Trestného poriadku, alebo osobitný dôvod podľa § 204 Trestného poriadku so súhlasom prokurátora.

Samotné zadržanie podozrivého predstavuje zaisťovací prostriedok podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku, a preto v okamihu zadržania osoby môžeme hovoriť o začiatku trestného stíhania. Policajt je povinný po vykonaní zadržania podozrivej osoby vyhotoviť zápisnicu o zdržaní a taktiež uznesenie o začatí trestného stíhania, Je nutné spomenúť, že samotný skutok zadržania predstavuje začatie trestného stíhania, takže vydanie uznesenia má iba deklaratórny charakter. Policajtovi týmto vzniká povinnosť upovedomiť osobu, ktorá je zadržaná ohľadom dôvodov zadržania, oznámiť jej skutok, na základe ktorej je podozrivá a následne ju vypočuť. Ak z výsluchu nie je jasné a nedá sa objektívne posúdiť, že osoba spáchala trestný čin je, policajt následne povinný podozrivú osobu prepustiť na slobodu. Ak bolo voči osobe podané trestné oznámenie zo spáchania niektorého z trestných činov a na základe vykonaného dokazovania sa objektívne nepreukáže, že osoba sa dopustila trestného činu, tak vyšetrovateľ dané trestné oznámenie zamietne na základe postupu podľa § 197 ods. 1, písm. d) a vydá odôvodnenie o odmietnutí, ktoré zašle oznamovateľovi. V prípade splnenia zákonných podmienok zadržania, ktoré sme uviedli vyššie, policajt bez odkladu vznesie obvinenie voči podozrivej osobe a znova vykoná výsluch, ale už ako s obvineným a prokurátorovi predloží návrh na vzatie obvineného do väzby. Pre policajta a prokurátora platí lehota 48 dní od zadržania podozrivého aby prokurátor mohol podať návrh súdu na vzatie obvinenej osoby do väzby. Čo sa týka práva na osobnú slobodu, tak v tomto prípade môže byť toto právo obmedzené akoukoľvek osobou, ak je potrebné náležite zistiť jej totožnosť, zamedziť jej útek, zabezpečiť dôkazy, alebo zabrániť ďalšie páchanie trestnej činnosti. Samozrejme je takúto osobu odovzdať útvaru Policajného zboru, útvaru Vojenskej polície alebo útvaru Colnej správy ako je uvedené v § 85 ods. 2 Trestného poriadku. V odbornej literatúra sa s týmto ustanovením stretávame ako s občianskym obmedzením osobnej slobody osoby pristihnutej pri trestnom čine, alebo bezprostredne po ňom, práve preto, lebo takéto obmedzenie môže urobiť hociktorá osoba s výnimkou policajta alebo prokurátora.

Pojem obvinený sa v rámci Trestného poriadku vyskytuje často, ale doteraz neexistuje jeho ucelená definícia. Zákonodarca sa snažil prostredníctvom navrhovanej novely Trestného poriadku z roku 2014 túto absenciu definície odstrániť, v ktorej uvádza v § 10 ods. 11 a 13, že podozrivým sa rozumie osoba, podľa § 10„u ktorej vzhľadom na čas, miesto, spôsob a okolnosti vykonania činu alebo na zanechané stopy alebo na iné okolnosti sa možno domnievať, že je páchateľom, spolupáchateľom alebo účastníkom na trestnom čine“, a podľa § 13 „kto je podozrivý zo spáchania trestného činu, možno považovať za obvineného a použiť proti nemu prostriedky určené týmto zákonom proti obvinenému až vtedy, ak bolo proti nemu vznesené obvinenie.“. Avšak doteraz sa zákonodarcovi nepodarilo toto ustanovenie dostať do štádia účinnosti.

[3] Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok, Veľký komentár 3. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2017, str. 269.
[4] Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok, Veľký komentár 3. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2017, str. 91.

V momente vznesením obvinenia sa začína trestné konania voči konkrétnej osobe a v tom istom momente sa určí jeho procesná pozícia, z toho vyplýva že obvinenému vzniká právo na obhajobu. Tak isto v tomto momente je možné proti obvinenému už použiť všetky prostriedky, ktoré umožňuje trestný poriadok.

2. Obvinený v trestnom konaní

Pojmom obvinený, možno označovať osobu, proti ktorej sa začalo trestné stíhanie pre určitý trestný čin, až do momentu, kým súd nenariadi hlavné pojednávanie. Trestný poriadok definuje pojem obvinený nasledovne: „Toho, kto je podozrivý zo spáchania trestného činu, možno považovať za obvineného a použiť proti nemu prostriedky určené týmto zákonom proti obvinenému až vtedy, ak bolo proti nemu vznesené obvinenie“ (§ 33 Trestného poriadku). **Z procesného hľadiska je obvineným osoba, voči ktorej bolo vznesené obvinenie podľa §206 do momentu nariadenia hlavného pojednávania súdom.**[5] Na základe uvedeného, je možné hovoriť o obvinenom ako o osobe, ktorá je podozrivá zo spáchania trestného činu, voči ktorej príslušný orgán činný v trestnom konaní (prokurátor, policajt), vzniesol obvinenie, pretože na základe zistených okolností dospel k záveru, že trestný čin spáchala táto osoba. Označenie osoby za obvineného má dôležitý charakter, pretože slúži na určenie rozsahu práv a povinností obvineného, ako aj ich uplatňovanie. Od okamihu vznesenia obvinenia si takáto osoba, môže uplatňovať práva, ktoré jej priznáva Trestný poriadok. O obvinenom možno hovoriť už pri začatí trestného stíhania. Už samotné uznesenie musí obsahovať opis skutočností – správanie, ktoré možno považovať za trestný čin, určenie miesta a času a iných okolností za akých k nemu došlo, vymedzenie konkrétneho trestného činu spolu s príslušným paragrafom, pod ktorým je tento trestný či v zákone uvedený. Trestné stíhanie je vykonávané buď policajtom, alebo vyšetrovateľom, podľa toho o aký závažný trestný čin ide. Keď je zo zistených skutočností zjavné, že trestný čin spáchala konkrétna osoba, vydá policajt alebo vyšetrovateľ uznesenie o vznesení obvinenia. Od tohto momentu sa osoba považuje za obvineného z trestného činu a je možné voči nej použiť niektoré opatrenia ako napríklad vzatie do vyšetrovacej väzby. V Trestnom poriadku je uvedené ustanovenie § 10 ods. 12, v ktorom je uvedené „ak z povahy veci nevyplýva niečo iné, obvineným sa rozumie aj obžalovaný a odsúdený“.

3. Obžalovaný v trestnom konaní

Na obžalovaného v trestnom konaní môžeme pozerať z viacerých hľadísk. Obvinený je predovšetkým procesnou stranou, pretože v konaní je stranou subjekt ten, proti ktorému sa vedie trestné konanie ako je uvedené v § 10 ods. 13, inými slovami stranou môže byť iba osoba alebo subjekt, ktorému zákon umožňuje podporovať obžalobu, alebo proti obžalobe obhajovať seba alebo obvineného a z toho vyplýva, že obvinenému prináleží pozícia subjektu práv a povinností a v konaní pred súdom aj procesnej strany[6] a v momente ako je nariadené hlavné pojednávanie je označovaný ako obžalovaný. Vzhľadom na uvedené, môžeme o obvinenom hovoriť ako o procesnom subjekte v celom trestnom konaní, avšak stranou s stáva až v štádiu konania pred súdom. Vyšetrovacie konanie, v ktorom koná vyšetrovací orgán, stojí v prípravnom konaní len obvinený, z toho vyplýva, že obvinený ako strana podlieha obžalovacej zásade, ktorá je príznačná pre akuzačné konania, ktorá sa uplatňuje v našom právnom poriadku. Na základe ustanovenia § 10 ods. 11, môžeme tvrdiť, že obžalovaný alebo obvinený má v konaní pred súdom rovnaké postavenie ako žalobca – prokurátor a z toho vyplýva, že môžeme považovať obžalovaného a prokurátora za hlavné strany konania. Zákon stranám samozrejme priznáva určité procesné práva, ako napríklad právo aktívnej účasti na konaní, vypočúvať znalcov, vypočúvať svedkov, právo vyjadrovať sa k vykonávaným úkonom, predkladať návrhy na vykonanie dôkazov, obstarávať dôkazy ako aj ich predkladať a podávať opravné prostriedky. Čo sa týka samotného ustanovenia 10 ods. 11 tak, z ktorého vyplýva že obžalovaný je v rovnakom procesnom postavení ako prokurátor, nie je úplne sto percentná, lebo obžalovanému prináležia určité obmedzenia, ktoré zasahujú do jeho základných práv, určite z najvážnejších

[5] Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok, Veľký komentár 3. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2017, str. 91.
[6] Mathern , V.: Výpoveď obvineného a svedka v konaní pred súdom. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti, 1968 str. 18

obmedzení je väzba, ktorá podstatným spôsobom rozdeľuje postavenie prokurátora a obžalovaného. Aj napriek takémuto zásahu do základných práv obžalovaného sa prostredníctvom rôznych práv zákon snaží vyrovnať tento nepomer a to predovšetkým právom záverečnej reči a právom posledného slova, ktoré výhradne prináležia len obžalovanému. Je nutné spomenúť, že obvinený sa neoznačuje ako obžalovaný len v štádiu hlavného pojednávania ale aj v konaní o mimoriadnych opravných prostriedkoch, v prípade, že by sa vec vrátila na opätovné prejednanie prvostupňovým súdom. **Z procesného hľadiska opätovne uvádzame, že osobu môžeme označiť ako obžalovanú, proti ktorej sa vedie trestné konanie, od momentu nariadenia hlavného pojednávania počas súdneho po právoplatné meritórne rozhodnutie súdu.**[7]

4. Odsúdený v trestnom konaní

Odsúdeným sa na základe ustanovenia § 10 ods. 14 rozumie ten, proti ktorému bol vydaný odsudzujúci rozsudok, ktorý už nadobudol právoplatnosť, prípadne iné rozhodnutie s obdobnými účinkami.[8] Označiť obvineného odsúdeným je možné prakticky v momente fakultatívneho štádia trestného konania čiže vykonávacieho štádia konania. V tomto štádiu môžeme hovoriť o odsúdenom ako o predmete výkonu rozhodnutia, pretože úkony, ktoré sú realizované v rámci výkonu rozhodnutia, smerujú voči nemu.

Rozsudkom, ktorý nadobudol právoplatnosť, rozumieme taký rozsudok, ktorý už nemožno zmeniť riadnym opravným prostriedkom. Charakteristickou črtou právoplatného rozsudku je jeho nezmeniteľnosť a záväznosť.

Nezmeniteľnosť sa rozumie nemožnosť ďalej pokračovať v tom istom procese. Takéto rozhodnutie je zrušiteľné len prostredníctvom mimoriadneho opravného prostriedku, ktorými sú obnova konania a dovolanie. Okrem iného existujú v rámci zásady nezmeniteľnosti aj výnimky ak je napríklad navrátenie lehoty, ukladanie spoločného trestu alebo súhrnného trestu, beneficium cohaesionis, opätovné prejednanie veci v konaní proti ušlému a ústavná sťažnosť. Popri nezmeniteľnosti existuje ešte spomínaná záväznosť, ktorá znamená, že vo veci sa už konečne a záväzne rozhodlo a nie je možné aby sa prejednávala v inom procesnom konaní (zásada ne bis in idem). Takáto právoplatnosť zavádza prekážku veci rozhodnutej (excepcio rei iudicatae). Je nutné poznamenať, že rozsudok je vykonateľný spravidla súčasne so svojou právoplatnosťou. Osobitným dôvodom pre vykonateľnosť takéhoto rozsudku, môže byť iba prijatie návrhu na konanie podľa čl. 125 ods. 1 Ústavy SR ústavným súdom a vyslovením, že medzi právnymi predpismi uvedenými v čl. 125 ods. 1 Ústavy SR, je nesúlad. Obvinený sa stáva odsúdeným aj v prípade nadobudnutia trestného rozkazu, vzhľadom na ustanovenie § 353 ods. 6 Trestného poriadku, podľa ktorého má trestný rozkaz charakter odsudzujúceho rozsudku. Je to jediný prípad kedy sa obvinený sa stáva odsúdeným ešte pred označením ako obžalovaný.[9]

5. Obvinený ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní

V teórii a aj praxi sa stretávame s pojmami ako dôkazný prostriedok, dôkazné bremeno a aj prameň dôkazu. Všetky tieto pramene na seba majú určitú nadväznosť. O prameni dôkazu môžeme hovoriť ako o prejave hmoty vo vonkajšom svete a dôkazným prostriedkom ako procesným úkonom, ktorý smeruje k zisteniu objektívnych skutočností získavaných z prameňa dôkazov a nepochybne aj obvineného môžeme pokladať za dôkazný prostriedok, pretože výpoveď obvineného je možné pokladať za relevantný dôkazný prostriedok, ktorý smeruje k objasneniu veci. Účelom výsluchu obvineného je predovšetkým objasnenie stanoviska obvineného k predmetu obvinenia a ak je to možné, aj všetky relevantné informácie, ktoré by napomohli zistiť stav veci a iné skutočnosti v trestnej veci.[10] Vo všeobecnosti uvádzame, že cieľom výsluchu je predovšetkým zistiť objektívnu pravdu. Považujeme za dôležité uviesť, že obvinený ma najväčší záujem na výsledku konania a práve preto sa môže stať, že jeho výpoveď nebude pravdivá, ale naopak bude zavádzajúca, ale zároveň je

[7] Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok, Veľký komentár 3. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2017, str. 91.
[8] Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok, Veľký komentár 3. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2017, str. 91.
[9] Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok, Veľký komentár 3. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2017, str. 419.
[10] Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. Praha: ASPI, 2008, str. 311

aj subjekt, ktorý vie najviac o trestnom čine, ktorý sa mu kladie za vinu a preto informácie získane prostredníctvom výpovede tohto subjektu, môžu viesť k rozhodujúcemu záveru. V konečnom dôsledku právny poriadok Slovenskej republiky v konaní umožňuje uplatnenie zásady prezumpcie neviny a voľného hodnotenia dôkazov, takže je na uvážení orgánov činných v trestnom konaní a súdov ako budú predložené dôkazy a dôkazy získané z výsluchu obvineného, hodnotiť. Je dôležité uviesť, že samotné dôkaz získane z výsluchu obvineného, nemusia byť smerodajné pre orgány činné v trestnom konaní, pretože výpoveď obvineného môže priznať vinu aby zakryl skutočného páchateľa a preto by orgány činné v trestnom konaní mali postupovať podľa skutočne zisteného skutkového stavu a dôkazov získaných zákonným spôsobom, práve preto aj existuje skutočnosť v Trestnom poriadku, že výsluch obvineného nemá nadradený charakter voči zisteným dôkazom. Považujeme na dôležité zdôrazniť, že v našom Trestnom poriadku je uvedený postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov a to tak, že majú postupovať zákonným spôsobom, spôsobom aby bol náležite zistený skutkový stav veci, v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. V Trestnom poriadku je možné sa stretnúť s dvoma rovinami, ktoré sa svojim charakterom približujú samotnému výsluchu obvineného, ale nemôžeme ich stotožniť. Prvou rovinou je výsluch osoby, ktorú musí príslušný vyšetrovateľ na základe trestného oznámenia alebo iného podnetu vypočuť, aby boli objasnené signifikantné okolnosti nasvedčujúce, že bol spáchaný trestný čin. Procesné práva a povinnosti takejto osoby sú uvedené v ustanovení § 196 ods. 2 Trestného poriadku. V praxi je takáto osoba nie len svedok ale aj samotný oznamovateľ alebo poškodený, ktorý podal trestné oznámenie. Podľa tohto ustanovenia, má táto osoba právo odoprieť výpoveď ak by sebe alebo svojej rodine spôsobila ujmu a pociťovala by to ako vlastnú ujmu. V prípade, že by sa takáto osoba ocitla v budúcnosti v pozícií obvineného, už v inom konaní, tak žiadne informácie získane z výsluchu takejto osoby by sa už nedali použiť proti nej, takže by sa musela takáto osoba opäť zúčastniť výsluchu ale už ako obvinený.

V praxi sa často stáva, že mnoho krát navrhované trestné oznámenia obsahujú skutočnosti, kde navrhovateľ svoje tvrdenia dostatočne nepodloží relevantnými dôkazmi a jeho tvrdenia sú mnohokrát len tvrdeniami, a práve preto súd často takého navrhovanie odmietne.[11]

Výsluch obvineného musí byť vykonávaný orgánmi činnými v trestnom konaní tak, aby objasnil skutočnosti relevantný pre trestné konanie. Z uvedeného vyplýva, že obvinený nesmie byť žiadnym spôsobom donútený k výpovedi a musia s obvineným zaobchádzať v súlade so základnými ľudskými právami a slobodami a so všeobecne záväznými predpismi. Výsluch obvineného predstavuje v zásade realizáciu jeho práva na obhajobu, konkrétne právo na vyjadrenie stanoviska ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu a práve z tohto vyplýva, že nejde o povinnosť ale o právo, ktoré môže vždy využiť, ale aj nevyužiť, čiže inými slovami nevypovedať a aj bez uvedenia dôvodu.

Resumé: Vykonaná analýza postavenia osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie v trestnom konaní jednoznačne nasvedčuje tomu, že jej právne postavenie sa odvíja od tzv. procesného postavenia v tej ktorej časti a štádiu trestného konania. Možno dokonca hovoriť aj o diametrálnych rozdieloch v procesnom postavení, napríklad ak porovnávame medzi sebou postavenie podozrivého a obvineného, alebo ak porovnávame medzi sebou procesné postavenie obvineného a obžalovaného. Takisto zásadný rozdiel v procesnom postavení je medzi obžalovaným a odsúdeným. Napríklad pokiaľ ide o obžalovaného, hľadí sa na neho ako na nevinného, ale v prípade odsúdeného na základe právoplatného rozsudku už ide o osobu vinnú, ktorá je objektom výkonu rozhodnutia. Dôležité preto je pri posudzovaní postavenia osoby proti ktorej sa vedie trestné stíhanie v akom konkrétnom procesnom postavení sa nachádza. Dokonca o špecifickom procesnom postavení možno hovoriť v prípade obvineného v čase keď je obvinený dôkazným prostriedkom.

Résumé: Fulfilled analysis of a status of a person, against whom a criminal prosecution is being conducted in a criminal proceeding indicates that his law given status unfolds from procedural status in which the criminal proceeding is being held. We can even speak of diametrical differences in criminal stance such as comparison of a suspicious and accused persons. Also a significant difference

[11] Okresný súd Bratislava I: Sp.: 31Cb/248/2012

between a impeached person and sentenced. For instance if we speak about impeached person we look upon him as an innocent person but in case of sentenced person once a final judgement is in effect we look at him as a guilt person who is also the object of court decision. The importance of looking upon a person against whom a criminal prosecution is being conducted is in determine in which procedural faze the person is. We can even speak about a specific procedural stance in case of the accused person when he is considered as a proper evidence.

Zoznam bibliografických odkazov

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestný poriadok, Veľký komentár 3. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2017, 997 s.ISBN 978-80-8155-070-6

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2017. *Trestné právo procesné.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 476s. ISBN 978-80-8168-618-4.

MATHERN , V.: Výpoveď obvineného a svedka v konaní pred súdom. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti, 1968, 229 s.

CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GŘIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. Praha: ASPI, 2008, 485 s. ISBN 978-80-7357-348-5.

Kontaktné údaje

Mgr. Karol Čopák
Ústav verejného práva
Fakulty práva PEVŠ
Tomašíková 20, 821 02
Mobil. č. 0905900221
e-mail: ius.regium@gmail.com

ZÁKAZ MUČENIA A NEŽIADUCA POLICAJNÁ PRAX

JUDr. Jakub CHRENŠŤ
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autor sa v príspevku zameriava na dodržiavanie práv osôb obmedzených na osobnej slobode zo strany policajných zložiek. Zlé zaobchádzanie s osobami obmedzenými na osobnej slobode sa obvykle spája so zákazom mučenia, neľudského či ponižujúceho zaobchádzania a trestania. Pre potreby tohto príspevku uvedené konania označíme súhrnným pojmom zlé zaobchádzanie. Nežiaducu policajnú prax v tejto oblasti budeme posudzovať z najmä z hľadiska existujúcej judikatúry.*
Kľúčové slová: *mučenie, zákaz mučenia, neľudské zaobchádzanie, ponižujúce zaobchádzanie, ľudské práva, judikatúra, ESĽP, polícia, výsluch, obmedzenie osobnej slobody*

Annotation: *The author in this paper focuses on the rights of persons deprived of their liberty by the police authorities. Ill-treatment of persons deprived of their liberty is usually associated with the prohibition of torture, inhuman or degrading treatment or punishment. For the purposes of this paper we refer to all of them as aterm ill-treatment. Undesirable police practice in this area will be assessed from the point of view of existing case law.*
Keywords: *torture, prohibition of torture, inhuman treatment, degrading treatment, human rights, case law, ECHR, police, interrogation, restriction of personal liberty.*

Úvod

Na ochranu práv osoby obmedzenej na osobnej slobode možno nahliadať v rôznych kontextoch. Postup policajta pri obmedzovaní osobnej slobody jednotlivca bude spĺňať požiadavku zákonnosti ak dodrží stanovené podmienky, dôvody a lehoty pri realizácii ktorejkoľvek z foriem obmedzenia osobnej slobody. Tieto podmienky, dôvody a lehoty definuje najmä Ústava SR, Trestný poriadok alebo a zákon o Policajnom zbore. Na druhej strane aj v prípade bezchybného a zákonného vykonania obmedzenia osobnej slobody osoby policajtom, existuje riziko ohrozenia jej ďalších práv.

V medzinárodných zmluvách, v odbornej literatúre, v judikatúre súdov, ale aj v rozhodnutiach, hodnotiacich správach a odporúčaniach mimosúdnych orgánov ochrany ľudských práv sa **práva osôb obmedzených na osobnej slobode sa obvykle koncentrujú okolo práva nebyť mučený.**

V predkladanom príspevku sa zameriame na existujúcu judikatúru štrasburských rozhodovacích orgánov, ktorá sa zaoberá nevhodnou policajnou praxou pri zaobchádzaní s osobami obmedzenými na osobnej slobode. Uvidíme, že môže ísť úkony, ktoré policajti vykonávajú bežne, ako napríklad zadržania alebo výsluchy.

Zákaz mučenia, neľudského, ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania a ochrana jednotlivca pred takýmto zaobchádzaním predstavuje v demokratickej spoločnosti jednu zo základných hodnôt.

Osvietenecký filozof, právnik a ekonóm Cesare Beccaria sa vo svojom diele *O zločinoch a trestoch* už v roku 1764 zamýšľal nad eticko-právnou dilemou uplatňovania (vtedy ešte dovoleného) mučenia ako dôkazného prostriedku: *„Človeka nemožno nazvať vinným pred vynesením rozsudku sudcom, ani spoločnosť ho nemôže zbaviť verejnej ochrany skôr než sa rozhodne, že porušil dohody, ktorými mu táto ochrana bola poskytnutá. Aké je teda právo, ak nie právo sily, keď sudcovi dáva moc udeliť občanovi trest, zatiaľ čo sa ešte len uvažuje, či je vinný alebo nevinný? Táto dilema nie je nová: zločin je istý alebo neistý. Ak je istý nevyžaduje si iný trest než trest stanovený zákonmi a mučenie je zbytočné, pretože zbytočné je aj priznanie obvineného; ak je neistý, nevinný sa nesmie mučiť, pretože nevinný je podľa zákonov človek, ktorého zločiny nie sú dokázané.“*[1]

Citovaný filozof svojimi nadčasovými úvahami, podnietil ďalší rozvoj šírenia osvieteneckých myšlienok, na ktoré nadviazali ďalší učenci. Jeho dielo podnietilo reformy právneho systému mnohých štátov a ovplyvnilo trestné právo moderných štátov. S príchodom prvých moderných

[1] BECCARIA, C., *O zločinoch a trestoch*, s. 59 – 60

ľudskoprávnych dohovorov sa zákaz mučenia a iných foriem zlého zaobchádzania stal ich stabilnou súčasťou.

Právo nebyť mučený je absolútne právo, ktoré nesmie byť nikdy obmedzené a jeho porušenie nesmie byť nikdy a za žiadnych okolností ospravedlňované zo strany štátu, a to ani v čase vojny , ani v čase výnimočného verejného ohrozenia napr. v prípade teroristických akcií *(Selmouni proti Francúzsku)* ani ak je ohrozený život iného jednotlivca *(Gäfgen proti Nemecku)*. Tento zákaz vychádza z nevyhnutnosti zachovania telesnej a psychickej integrity človeka, ktoré sú predpokladmi jeho humánneho zakotvenia v spoločnosti. Ide o právo absolútne, pričom absolútnosť tohto ľudského práva znamená jeho aplikovateľnosť na všetkých ľudí, na každom mieste, v každom čase. [2]

Povaha zákazu mučenia v medzinárodnom práve **predstavuje *ius cogens***, normu všeobecného medzinárodného práva, od ktorej sa nemožno nijakým spôsobom odchýliť a **nemožno ju derogovať.**[3] Absolútnosť a nederogovateľnosť zákazu mučenia sa prejavuje v praxi štátov a možno ju doložiť významnými medzinárodnými dokumentmi univerzálnej aj regionálnej povahy.

Zákaz mučenia, neľudského, ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania sa môžeme nájsť vo významných dokumentoch humanitárneho práva, akými bezpochyby sú štyri Ženevské dohovory tvoriace základ humanitárneho práva. Na pôde OSN je zákaz mučenia vyjadrený predovšetkým vo **Všeobecnej deklarácii ľudských práv** (čl. 5),v **Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach** (čl. 7)**, v Dohovore proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (UNCAT) a jeho opčnom protokole**.

Európsky regionálny systém ochrany ľudských práv je reprezentovaný Európskou úniou a jej **Chartou základných práv EÚ**, ale predovšetkým Radou Európy a jej dohovormi. V konkrétnej rovine ide o **Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (EDĽP)** a **Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania**, ktorý však nepojednáva priamo o zákaze mučenia, ale vytvára preventívno-kontrolný mechanizmus (Výbor CPT), ktorý prostredníctvom vykonávania pravidelných návštev zmluvných štátov napomáha zlepšiť prax štátov v zaobchádzaním s osobami obmedzenými na osobnej slobode na základe úradného rozhodnutia. Závery Výboru CPT majú síce právne nezáväznú povahu, ale sú významným politickým a interpretačným nástrojom.

Základnými prameňmi zakotvujúcimi zákaz mučenia v Európskom systéme ochrany ľudských práv sú teda EDĽP z dielne Rady Európy a Charta základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta"). Zákaz mučenia je v oboch uvedených dokumentoch zadefinovaný pomerne stručne. V prípade EDĽP ide o čl. 3 – Zákaz mučenia, ktorý znie: *„Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu*."[4] Znenie uvedené čl. 4 Charty – Zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu je takmer totožné vyššie citovaným ustanovením: „*Nikoho nemožno mučiť ani podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu*."[5] V zmysle Vysvetliviek k Charte[6] je potrebné chápať ustanovenie článku 4 Charty totožne s právom zaručeným v článku 3 EDĽP a v zmysle článku 52 ods.3[7] Charty má rovnaký význam a rozsah ako uvedený článok EDĽP.

Oporou pri interpretácii uvedených ustanovení, ako aj konkrétnych pojmov v nich obsiahnutých, je predovšetkým judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ESĽP). Ďalším významným orgánom je Súdny dvor Európskej únie (SDEÚ), ktorý (hoci v podstatne menšej miere) záväzne interpretuje predmetné ustanovenia Charty vo vzťahu k právnym predpisom EÚ. V judikatúre SDEÚ je otázka mučenia a iných foriem zlého zaobchádzania s osobami obmedzenými

[2] SVÁK, J., Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv), s. 191

[3] Bližšie: Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (čl. 4, ods.2); Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 15 ods. 2), Spoločný čl.3 Ženevských konvenncií

[4] EDĽP, čl. 3

[5] 2012/C 326/02 Charta základných práv Európskej únie, čl. 4

[6] 2007/C 303/02 Vysvetlivky k Charte základných práv

[7] V rozsahu, v akom táto charta obsahuje práva, ktoré zodpovedajú právam zaručeným v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených v uvedenom dohovore. Toto ustanovenie nebráni tomu, aby právo Únie priznávalo širší rozsah ochrany týchto práv

na osobnej slobode riešená výlučne v prípadoch nedostatočného alebo úplného neuplatňovania princípu *non-refoulment* v prípadoch aplikácie únioného práva pri vyhostení a extradícii. V týchto prípadoch nejde priamo o zlé zaobchádzanie zo strany príslušníkov PZ, ale o nedostatočné záruky ochrany jednotlivca pred takýmto zaobchádzaním. Vzhľadom na to, že predmetom príspevku bude zaobchádzanie policajtov s osobami bezprostredne na útvaroch PZ, porušovanie princípu *non-refoulment* vyčleníme mimo predmetnej problematiky.

Mučenie

Definícia mučenia je do určitej miery subjektívna. Zlé zaobchádzanie, ktorému by bol vystavený zdravý dospelý človek môže pre dieťa alebo inak zraniteľnú osobu znamenať iný stupeň zlého zaobchádzania. Obdobne je potrebné posudzovať kontext zaobchádzania, spôsob a metódu vykonávania zaobchádzania, fyzické a psychické účinky, pohlavie, vek a zdravotný stav osoby. Definíciu mučenia v samotnom EDĽP nenájdeme avšak prvý krát ju definovala judikatúra ESĽP v tzv. „Gréckom prípade" ako *„pokročilú formu neľudského zaobchádzania za prítomnosti účelu."*[8] Podobný postoj zaujalo aj Valné zhromaždenie OSN v rezolúcii GA Resn 3452 (XXX), 9/12/1975, kde mučenie definuje ako *„závažnejšiu a zámernú formu krutého, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu."*[9] Komprehenzívnu definíciu mučenia ponúka dohovor UNCAT vo svojom čl. 1[10], ktorý definuje štyri definičné znaky mučenia, a to: **úmyselnosť, spôsobenie silnej bolesti alebo duševného utrpenia, smerovanie ku konkrétnemu cieľu a spojitosť s pôsobením verejnej moci alebo k jej omisívnemu konaniu**.[11]

ESĽP sa ku konštatovaniu mučenia v niektorých prípadoch staval vyhýbavo. V prípade *Írsko proti Spojenému kráľovstvu* neuznal ako mučenie použitie tzv. **„piatich techník"**.[12] Írsko chcelo podaním medzištátnej sťažnosti dosiahnuť to, aby Spojené kráľovstvo prestalo porušovať čl. 3 pri svojich aktivitách smerovaných proti Írskej republikánskej armáde (IRA) a proti severoírskemu terorizmu vo všeobecnosti. Spojené kráľovstvo naznačilo, že pri potlačovaní severoírskeho terorizmu a snahe zachovať bezpečnosť a mier v Severnom Írsku si nevystačí s bežnými postupmi kriminálnej polície a trestného súdnictva. V rokoch 1971-1975 vytvorilo mechanizmy pre mimosúdne zatýkanie a držanie vo väzení, resp. v osobitne zriadených výsluchových centrách pre osoby podozrivé z teroristických aktivít. Tieto osoby mohli byť zadržané aj bez bežných dôkazov, ktoré by postačovali britským súdom. Írsko protestovalo nielen proti zbavovaniu osobnej slobody, ale najmä proti zaobchádzaniu so zadržanými so strany polície. V uvedených výsluchových centrách boli aplikované a vzájomne kombinované výsluchové techniky, ktoré boli neformálne schvaľované so strany najvyššieho policajného velenia. Išlo o nasledovných päť techník:

1. státie oproti stene po dobu do niekoľkých hodín vo veľmi nepohodlnej pozícii s prstami vysoko nad hlavou a nohami od seba;
2. zakrytie hlavy kapucňou tmavej farby počas celej doby zadržania okrem času výsluchov;
3. dlhodobé vystavovanie hlučnému rušivému zvuku;
4. znemožňovanie spánku;
5. dlhodobé obmedzovanie prídelu jedla a pitia.

[8] STEJSKAL, J., Absolutní povaha čl. 3 EÚLP v judikatuře ESLP. *In: Omezování svobod z důvodu veřejného zájmu*, 2017, s. 126

[9] SMITH, R., *International Human Rights Law*, 2018. p. 239

[10] „mučenie znamená akékoľvek konanie, ktorým je človekovi úmyselne pôsobená silná bolesť alebo telesné alebo duševné utrpenie s cieľom získať od neho alebo od tretej osoby informácie alebo priznanie, potrestať ho za konanie, ktorého sa dopustil on alebo tretia osoba alebo z ktorého sú podozriví alebo s cieľom zastrašiť alebo prinútiť jeho alebo tretiu osobu alebo z akéhokoľvek iného dôvodu založeného na diskriminácii akéhokoľvek druhu, keď takú bolesť alebo utrpenie pôsobí verejný činiteľ alebo iná osoba konajúca z úradného poverenia alebo z ich podnetu alebo s ich výslovným alebo tichým súhlasom. Toto vymedzenie nezahŕňa bolesť alebo utrpenie, ktoré vznikajú iba v dôsledku zákonných sankcií, sú od týchto sankcií neoddeliteľné alebo sú s nimi náhodou vyvolané

[11] MOLEK, P. *Základní práva. Svazek první – Důstojnost.* 2017, s.161

[12] STEJSKAL, J., Absolutní povaha čl. 3 EÚLP v judikatuře ESLP. *In: Omezování svobod z důvodu veřejného zájmu*, 2017, s. 126

Britská vláda pred ESĽP argumentovala, že vďaka využívaniu uvedených piatich techník odhalila vyše sedemsto členov IRA a vyriešila 85 neobjasnených trestných činov.

Podľa ESĽP „päť techník“ používaných súbežne na základe predbežnej úvahy štátnych orgánov, po dobu viacerých hodín, možno nespôsobilo u osôb, ktoré im boli vystavené skutočné fyzické zranenia, spôsobilo však vážne fyzické a psychické utrpenie a viedlo tiež k akútnemu psychickému zmäteniu osôb počas výsluchu. V tomto kontexte ESĽP uplatňovanie uvedených techník zaradilo do kategórie **neľudského zaobchádzania.** [13]

Ak uvedieme opísaný prípad do kontextu so štyrmi vyššie uvedenými definičnými znakmi mučenia zistíme, že tieto boli jednoznačne naplnené. Z tohto dôvodu sa objavili úvahy o relatívnej miernosti súdneho výroku ESĽP, ktorý vychádzal z vážnosti situácie v Severnom Írsku. **Pokiaľ by podobné techniky boli posudzované dnes, pravdepodobne by boli už kvalifikované ako mučenie.**[14]

S ohľadom na uvedené potvrdzujeme, že spomínaný judikát už bol prekonaný, pričom ESĽP využil princíp chápania EDĽP ako „živého inštrumentu“. Súd tak konštatoval, že konania, ktoré boli v minulosti posudzované ako neľudské zaobchádzanie môžu byť v budúcnosti posudzované prísnejšie. Ide napr. o prípad *Selmouni proti Francúzsku,* v ktorom bol podozrivý vystavený praktikám ako pomočovanie a bitie, že súd musel skonštatoval, že sa jednalo o mučenie a zároveň pripomenul, že čl. 3 sa vzťahuje na každého, bez ohľadu na to, aký čin spáchal. Sťažovateľom bol holandský a marocký občan, ktorého v Paríži zatkli pre podozrenie z obchodovania s drogami. Po prvom výsluchu bol prevezený na lekársku pohotovosť. Lekárske správy hovorili o pomliaždeninách na tvári, bruchu, povrchových zraneniach na končatinách. Sťažovateľ uviedol, že príčinou zranení boli **opakované údery päsťami, kopance, údery obuškom, baseballovou pálkou, ťahanie za vlasy, behanie dlhou chodbou, pri ktorom mu policajti podrážali nohy, znásilnenie obuškom a ďalšie surovosti**. ESĽP v tomto prípade konštatoval, že súbor popísaných zranení potvrdených lekárskymi správami, rovnako ako aj vyhlásenie sťažovateľa o zlom zaobchádzaní počas zadržania preukazuje existenciu bolesti a fyzického utrpenia a nepochybne, nehľadiac na poľutovaniahodnú absenciu psychologickej expertízy, aj duševného utrpenia. Utrpenie bolo Selmounimu spôsobené úmyselne, najmä **s cieľom vynútiť priznanie** k drogovej trestnej činnosti. Bolo jasne preukázané, že pán Selmouni bol vystavený dlhotrvajúcemu a opakovanému násiliu po dobu niekoľkých dní výsluchu. Akty fyzického a psychického násilia páchané na sťažovateľovi vo svojom súhrne spôsobili také bolesti a utrpenia, ktoré možno považovať za obzvlášť závažné a kruté a podľa názoru ESĽP na ne musí byť nazerané ako na mučenie v zmysle čl. 3 EDĽP.[15]

V prípade *Ayadin proti Turecku* bolo **ako mučenie označené zaobchádzanie, ktoré spočívalo v znásilnení** sedemnásťročného kurdského dievčaťa **počas vyšetrovania.** [16]

V prípade *Aksoy proti Turecku* bol sťažovateľ zaistený 24. novembra 1992 z dôvodu, že je členom PPK (Strany kurdských pracujúcich). Vláda tvrdila, že bol zaistený až o dva dni neskôr. Aksoy bol spolu s ďalšími dvoma zadržanými osobami v cele, ktorá mala rozmer 1,5 x 3 metre a v ktorej sa nachádzala iba jedna posteľ a prikrývka. Dostávali stravu dvakrát denne. Na druhý deň po zaistení bol predvedený na výsluch, kde ho vyzliekli donaha, **ruky mu zviazali za chrbát a vyvesili ho za ramená spôsobom, ktorý sa nazýva „palestínske zavesenie“.** Zatiaľ čo takto visel, policajti umiestnili na jeho genitálie elektródy, polievali ho vodou a **mučili ho elektrickými šokmi.** Počas tohto mučenia, ktoré trvalo asi tridsaťpäť minút, mal zaviazané oči. Počas ďalších dní **bol bitý v pol až dvojhodinových intervaloch**. Mučenie **trvalo štyri dni**, pričom prvé dva dni dosahovalo mimoriadnej intenzity. Dňa 10. decembra 1992 bol prepustený na slobodu. Dňa 15. decembra 1992 bol hospitalizovaný pre zranenia, ktoré utrpel počas zaistenia. Jeho zdravotný stav si vyžiadal hospitalizáciu v trvaní dvoch týždňov.

[13] MOLEK, P. *Základní práva. Svazek první – Důstojnost.* 2017, s.165
[14] MOLEK, P. *Základní práva. Svazek první – Důstojnost.* 2017, s. 166
[15] SVÁK, J., *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*, 2011, s. 268 - 269
[16] STEJSKAL, J., Absolutní povaha čl. 3 EÚLP v judikatuře ESLP. *In: Omezování svobod z důvodu veřejného zájmu*, 2017, s. 127

Sťažovateľ namietal, že sa s ním zle zaobchádzalo rôznymi spôsobmi. Tvrdil, že počas výsluchu mal zaviazané oči, čo spôsobilo, že bol dezorientovaný, že bol zavesený za ruky, ktoré mal spolu zviazané za chrbtom („palestínske zavesenie"), že dostával elektrické šoky, ktoré boli znásobované tým, že ho polievali vodou, že ho bili, fackovali a slovne napádali. Odvolal sa na lekársku správu z Lekárskej fakulty Univerzity v Dickle, ktorá preukazovala, že v čase prijatia do nemocnice trpel zranením väziva na oboch horných končatinách. Toto zranenie zodpovedalo „palestínskemu zaveseniu". Uviedol, že namietané zaobchádzanie bolo dostatočne vážne na to, aby sa rovnalo mučeniu. Bol mu podrobený s cieľom primäť ho k priznaniu, že pozná muža, ktorý ho identifikoval. Navyše tvrdil, že podmienky, v ktorých bol zaistený a sústavný strach z mučenia, ktorým trpel počas zaistenia, boli neľudským zaobchádzaním.

Turecká vláda spochybňovala sťažovateľove tvrdenia a argumentovala tým, že nepodal sťažnosť prokurátorovi, že bol mučený a považovala za ťažké pochopiť, prečo, ak bol skutočne podrobený mučeniu, neurobil žiadnu obviňujúcu výpoveď. Považovala tiež za podozrivé, že až po uplynutí piatich dní po jeho prepustenia vyhľadal lekársku pomoc a poznamenala, že nemožno preukázať, že poranenia v lekárskej správe nenastali v čase po prepustení. Vláda tiež vzniesla niekoľko námietok súvisiacich s lekárskymi správami vrátane skutočností, že si sťažovateľ vzal lekársku správu so sebou, keď opúšťal nemocnicu, a že neexistoval lekársky dôkaz o popáleninách alebo o iných stopách, ktoré mali sťažovateľovi spôsobiť elektrické šoky.

ESĽP je toho názoru, že **ak osobu umiestnia do policajného zaistenia v dobrom zdravotnom stave, ale zistí sa, že je zranená v čase prepustenia, je povinnosťou štátu poskytnúť prijateľné vysvetlenie**, týkajúce sa príčin zranenia.

Aby ESĽP určil, či má byť konkrétna forma zlého zaobchádzania kvalifikovaná ako mučenie, musí brať do úvahy rozdiel medzi týmto pojmom a pojmom neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania v čl. 3. Ako už poznamenal skôr, tento rozdiel je zakotvený v Dohovore preto, aby umožnil špeciálne **označenie „mučenie" pripísať iba úmyselnému neľudskému zaobchádzaniu, ktoré zapríčiňuje veľmi vážne a ukrutné utrpenie**. To, že sťažovateľ bol podrobený „palestínskemu zaveseniu", vyzlečený donaha s rukami spolu zviazanými za chrbtom a zavesený za ruky podľa názoru ESĽP mohlo byť spôsobené iba úmyselne. **Mučenie vyžadovalo určitý rozsah prípravy a úsilia, aby sa mohlo vykonať.** Javilo sa, že bolo vykonané s cieľom získať priznania alebo informácie od sťažovateľa. Okrem silnej bolesti, ktorú muselo v tom čase spôsobiť, lekárska správa dokazuje, že viedlo k paralýze obidvoch rúk, ktorá trvala určitý čas**. Súd je toho názoru, že toto zaobchádzanie bolo takej vážnej a krutej povahy, že ho možno označiť iba ako mučenie.**[17]

V rozsudku *Aksoy proti Turecku* sa okrem iného uvádza aj to, že čl. 3 chráni jednu zo základných hodnôt demokratickej spoločnosti. Dokonca aj pri najzávažnejších okolnostiach, akými sú boj proti organizovanému terorizmu a zločinu EDĽP absolútne zakazuje mučenie alebo neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie, alebo trest.

Toto tvrdenie bolo v prácach viacerých právnych teoretikov (Twinning, Parry, Dershowitz...) podrobené hypotetickému modelu, kedy by pristúpenie k mučeniu bolo možné v prípade, že by sa ním zabránilo ešte väčšej hrozbe. Tzv. **„scenár tikajúcej bomby"** je hypotetickým modelom, ktorý má za cieľ otestovať, hranice humánneho prístupu k mučeniu. Scenár, v ktorom by zadržaný terorista zatajujúci informáciu o umiestnení spustenej časovanej atómovej bomby, vytvára dilemu či pristúpiť k jeho mučeniu z nádejou, že získame informácie vedúce k zneškodneniu bomby. Je možné si položiť otázku, či takéto myšlienkové experimenty, založené na mnohých predpokladoch, ktorých pravdepodobnosť kumulatívneho naplnenia je nízka, majú nejakú praktickú hodnotu v reálnom živote. Scenáre týkajúce sa mučenia sú založené na **predpoklade účinnosti** takéhoto postupu. Americký senátor McCain, ktorý bol sám počas Vietnamskej vojny podrobený mučeniu sa vyjadril, že: *„zneužívanie väzňov často vedie k získaniu nesprávnych informácií, pretože v dôsledku mučenia osoba povie čokoľvek, o čom sa domnieva, že jej väznitelia chcú počuť, bez ohľadu na to, či je to pravda alebo nie, pokiaľ verí, že to ukončí jej utrpenie".*[18]

[17] Rozsudok ESĽP z dňa18.12.1996, *Aksoy proti Turecku*, č. sťažnosti 21987/93

[18] BARTOŇ, M. a kol., *Základní práva*, 2016, s. 252

Ďalšou námietkou proti scenáru tikajúcej bomby je tvrdenie, že sa **nezakladá na reálnej situácii.** Uvedenú námietku na základe historických skúseností vyvracia vo svojej štúdii Alex Bellamy, ktorý poukázal na prípad z čias alžírskych nepokojov vo Francúzsku. Francúzskym úradom sa podarilo zadržať komunistického extrémistu pri inštalácii bomby v objekte plynárne. Podozrievali ho, že nastražil ešte jednu výbušninu, ktorej výbuch vy mohol znamenať smrť tisícov nevinných ľudí. Polícia zvažovala, či ho podrobiť mučeniu, čo nakoniec neurobila. Nedošlo k žiadnemu výbuchu.[19]

Podobný scenár je zaznamenaný aj v rozsudku ESĽP vo veci *Gäfgen proti Nemecku.* V tomto prípade nedošlo k samotnému aktu mučenia – použitia fyzického násilia v zmysle naplnenia vyššie uvedených definičných znakov, ale iba k hrozbe, že mučenie bude použité. Táto skutočnosť bola jedným z dôvodov prečo ESĽP prípad neklasifikoval ako mučenie.

Neľudské zaobchádzanie

V prípade neľudského zaobchádzania ide o menej intenzívne alebo menej závažné konania, ktoré však dosiahli určitý stupeň závažnosti. Pri posudzovaní neľudského zaobchádzania už **nie je potrebné kumulatívne splnenie definičných znakov mučenia** a vo všeobecnosti je považované za menej násilné ako mučenie. ESĽP v hľadaní rozdielov či hraníc medzi mučením a neľudským zaobchádzaním zohľadňuje **či bolo konanie vopred premyslené, či trvalo po dlhšiu dobu, či bolo fyzické alebo psychické utrpenie intenzívne.**[20] Ako sme už spomínali v prípade *Írsko proti Spojenému kráľovstvu*, EDĽP je potrebné vnímať ako „živý nástroj", ktorý je potrebné interpretovať v svetle dnešných podmienok. Konania, ktoré mohli byť v minulosti klasifikované ako neľudské zaobchádzanie, môžu byť dnes považované za mučenie. Dôležité pre posudzovanie neľudského, ale aj ponižujúceho zaobchádzania je posúdenie, či zlé zaobchádzanie nie je štátnymi orgánmi využívané systematicky. V takomto prípade sa konanie neposudzuje ako náhodný exces, ale ako **zavedená štátna prax** *(administrative practice).*[21]

Primeranosť **použitia fyzického násilia** pri obmedzovaní osobnej slobody zohrala rolu pri nasledovných dvoch prípadoch policajných zásahov. V prípade *Rehbock proti Slovinsku* išlo o známeho nemeckého kulturistu, ktorý previezol cez rakúsko-slovinskú hranicu balíček tabletiek, ktoré mal na slovinskom území predať. Bol zatknutý pre podozrenia z drogovej trestnej činnosti. Podľa sťažovateľovej verzie došlo k zatknutiu tak, že ho bez vyzvania obkľúčilo a napadlo šesť osôb ozbrojených pištoľami a puškami, ktoré mali oblečené čierne oblečenie a masky. Napriek tomu, že anglicky a nemecky kričal, že nebude klásť odpor bol brutálne odtiahnutý ku kapote auta, kde ho dvaja muži spútavali a zvyšní štyria bili päsťami do tváre. Spôsob akým bol pán Rehbock zatknutý mal za následok **početné pohmoždeniny tváre a dvojitú fraktúru čeľuste.** Vláda argumentovala, že pri zostavovaní zásahového týmu sa vychádzalo zo skutočnosti sťažovateľ, podozrivý z drogovej trestnej činnosti je mimoriadne silný nakoľko je niekoľkonásobným majstrom Nemecka v kulturistike. Vzhľadom na závažnosť zranení mal ESĽP za to, že vláda neposkytla dostatočne presvedčivé a dôveryhodné argumenty, ktoré by podporili potrebu použitia uvedeného fyzického násilia pri zatýkaní a podľa jeho verdiktu zasahujúci policajti spôsobili sťažovateľovi také utrpenie, ktoré svojou povahou predstavujú neľudské zaobchádzanie podľa čl. 3 EDĽP.[22]

K opačnému záveru dospel súd v podobnom prípade *Berlinski proti Poľsku.* Aj v tomto prípade išlo o zváženie primeranosti použitia násilia policajtmi pri uskutočňovanom zásahu a aj v tomto prípade sa zasahovalo voči aktívnym kulturistom, bratom Berlinským. Sťažovatelia navštívili športový klub, v ktorom ich manažér vyzval aby odišli. Keď tak neurobili, zavolal na nich políciu. V tomto prípade šiesti zasahujúci policajti skutočne početne prevyšovali sťažovateľov, avšak títo boli aktívny kulturisti a kládli účinný odpor proti zákonnej akcii policajtov, pričom do nich kopali. ESĽP sa stotožnil so záverom domácich súdov, že sťažovatelia nevyhodnotili svoje správanie, keď sa mali

[19] BELLAMY, A. J. *No Pain, No Gain? Torture and Ethics in the War on Terror*. In: International Affairs, Vol. 82, iss. 1, s. 121 – 148.

[20] NECHVÁTALOVÁ, L., Absolutní pojetí absolutnosti práva jednotlivce nebýt mučen či podroben špatnému zacházení dle ESLP. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law*, 2010, s. 2630

[21] MOLEK, P. *Základní práva. Svazek první – Důstojnost.* 2017, s.176

[22] SVÁK, J., *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*, 2011, s. 301

podriadiť pokynom zasahujúcich policajtov. Prvý sťažovateľ bol po zásahu hospitalizovaný jedenásť dní, hoci bolo zistené, že pri zotavovaní sa z jeho zranení mohol byť prepustený z liečby už po štyroch dňoch. Druhý sťažovateľ bol mal menej závažné zranenia a liečil sa ambulantne. Závažnosť zranení ako takých nezatieňuje skutočnosť, že použitie sily v danom prípade bolo nevyhnutné voči správaniu sťažovateľov. ESĽP preto v tomto prípade vyslovil záver, že použitie sily nebolo neprimerané, a teda, že nešlo o neľudské zaobchádzanie podľa čl. 3 EDĽP.[23]

Okrem fyzického násilia sa možno stretnúť aj ďalšími prejavmi neľudského zaobchádzania ako sú **odopieranie stravy a vody, odopieranie zdravotnej starostlivosti**, telesné tresty[24] (v zmysle trestnoprávnej sankcie), **dlhodobá izolácia počas väzby, uloženie doživotného trestu odňatia slobody, bez možnosti jeho budúceho prehodnotenia**.[25]

Za neľudské zaobchádzanie sa považuje aj **hrozba použitia mučenia**, tak ako to bolo v prípade *Gäfgen proti Nemecku*, ktorý sme spomínali na konci predošlej časti príspevku. Na jeseň v roku 2002 uniesol študent práva M. Gäfgen jedenásťročného syna majetného nemeckého bankára. Uškrtil ho a telo ukryl. Od rodiny chlapca požadoval miliónové výkupné. Od momentu prevzatia výkupného ho sledovala polícia a pri pokuse opustiť krajinu bol zatknutý. Vyšetrovatelia sa domnievali, že chlapec je stále živý, ale počas výsluchu Gäfgena neboli schopní zistiť miesto úkrytu chlapca. S ubúdajúcim časom sa rozhodli použiť drastickejšie metódy a pristúpili k **pohrozeniu použitia fyzického násilia**. Gäfgen sa tomuto nátlaku podvolil, priznal sa vyšetrovateľom, že chlapca zavraždil a zaviedol ich na miesto, kde bolo ukryté telo chlapca. ESĽP v rozsudku vyslovene uviedol, že **vyšetrovatelia v danej chvíli konali v záujme záchrany života dieťaťa**, a teda v záujme ochrany ďalšieho základného ľudského práva garantovaného EDĽP – práva na život**. Ani toto však súd neviedlo k rozhodnutiu vytvoriť výnimku zo zákazu mučenia.** ESĽP teda v zhode so svojou predošlou judikatúrou kvalifikoval konanie policajtov ako neľudské zaobchádzanie spadajúce pod čl. 3.[26]

Ponižujúce zaobchádzanie

Na rozdiel od mučenia, neľudské ani ponižujúce zaobchádzanie nemusí byť úmyselné. Dá sa teda spáchať aj z nedbanlivosti a nevyžaduje si sledovanie nejakého konkrétneho účelu. Za **ponižujúce zaobchádzanie** sa považuje také **zaobchádzanie, ktoré potupuje či pokoruje jednotlivca, nepreukazuje dostatočnú úctu jeho ľudskej dôstojnosti, znižuje dôstojnosť, vyvoláva pocity strachu, úzkosti alebo menejcennosti, ktoré sú spôsobilé zlomiť morálny a fyzický odpor osoby.**[27] Uvedenému konaniu zodpovedá aj prípad *Zherdev proti Ukrajine.*

Dňa 16. februára 2005 bola v obchode v meste Toretsk nájdená mŕtva a čiastočne vyzlečená nočná strážnička. Mala zranenia na hlave a v oblasti genitálií. V nasledujúcich dňoch bolo vypočutých viacero svedkov. Dňa 20. februára 2005 navštívili sťažovateľa, ktorý mal v tom čase 16 rokov, dvaja policajti a požiadali ho, aby spoločne so svojím otcom šiel na policajnú stanicu. Sťažovateľ bol vypočutý v prítomnosti advokáta. Všetky obvinenia poprel. O 16.00 h bol vzatý do väzby ako podozrivý z vraždy. Sťažovateľ bol vyzlečený a jeho šaty boli zaslané na forenzné skúmanie. Po viac ako dvoch hodinách boli sťažovateľovi prinesené náhradné šaty. Medzičasom bol sťažovateľ spútaný na policajnej stanici, oblečený iba v spodnej bielizni. Podľa jeho vyjadrení ho policajti naďalej bili a nútili **priznať sa k vražde**. Vyhrážali sa mu, že dostane dlhý trest, že bude obvinený zo znásilnenia, za čo ho znásilnia spoluväzni, a že jeho rodina bude mať problémy. Pod tlakom sa sťažovateľ priznal k vražde „v sebaobrane“

[23] SVÁK, J., *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*, 2011, s. 301 - 302

[24] Špecifické postavenie vo vzťahu k neľudskému zaobchádzaniu má trest smrti. V štátoch, kde je povolený trest smrti sa samotné uloženie a vykonanie tohto trestu nepovažuje za neľudské, avšak špecifické podmienky v cele smrti (tzv. „Death-row Phenomenon“) alebo podmienky vykonania popravy (ukameňovanie, splynovanie...) sú považované za neľudské.

[25] POLLMANN, A., LOHMANN, G., *Ľudské práva: Interdisciplinárna príručka*, 2017, s. 285

[26] BOJAR, T., *Cesare Beccaria a problém tortury – historické a soudobé aspekty*. In: Právník, 4/2016, s. 345

[27] BARTOŇ, M. a kol., *Základní práva*, 2016, s. 254

Z okolností tohto prípadu vyplýva, že sťažovateľ bol spútaný a **oblečený iba v spodnej bielizni po dobu vyše dvoch hodín**. Orgány zjavne mali dôvod na to, aby sťažovateľa vyzliekli, keďže sa domnievali, že šaty, ktoré mal oblečené, mohli byť dôkazom jeho podieľania sa na trestnom čine. Vláda však pred ESĽP nevysvetlila, prečo musel byť sťažovateľ následne vyzlečený bez poskytnutia náhradných šiat. ESĽP v tejto súvislosti uviedol, že nútené vyzlečenie osoby je výrazným opatrením, ktoré často zahŕňa určitý stupeň trápenia. V tomto prípade neexistoval žiaden dôkaz o tom, že úmyslom orgánov bolo sťažovateľa ponížiť.[28] Uvedené predstavuje relevantný faktor pri posudzovaní prípadu, i keď **absencia takéhoto úmyslu nie je rozhodujúca** podobne ako v prípadoch *V. proti Spojenému kráľovstvu* alebo *Bouyidovci proti Belgicku.*

Keďže sťažovateľ bol ako neplnoletý prvýkrát v styku so súdnym systémom, bol spútaný a takmer bez šiat vyše dva a pol hodiny v stave neistoty a zraniteľnosti, ESĽP dospel k záveru, že tieto skutočnosti mohli vyvolať otázku podľa čl. 3 EDĽP. Okrem toho bolo potrebné prihliadať na to, že sťažovateľ bol ihneď umiestnený do cely s dospelými osobami, čo bolo v rozpore s vnútroštátnym právnym poriadkom a čo muselo prispieť k navodeniu pocitu **strachu, úzkosti, bezmocnosti a podradenosti.**[29]

V súvislosti s ponižujúcim zaobchádzaním sa ďalej budeme zaoberať prípadom, v ktorom mal ESĽP posúdiť, či **úder vykovaný bez motívu ponížiť osobu alebo vynútiť jej priznanie, môže vykazovať známky ponižujúceho zaobchádzania v zmysle čl. 3.** Ide o prípad *Bouyidovci proti Belgicku*. Sťažovatelia bratia Bouyidovci žijú z rodinou v mestskej časti Bruselu, Saint-Josse-ten-Noode vedľa policajnej stanice. Medzi rodinou sťažovateľov a miestnou políciou panujú dlhodobo napäté vzťahy. Prvý sťažovateľ bol 08. 12. 2003 na ulici vyzvaný policajtom k predloženiu preukazu totožnosti, čo odmietol. Policajt ho schmatol za bundu, čím ju roztrhol a odviedol ho na policajnú stanicu za účelom overenia totožnosti, kde sťažovateľa v neprítomnosti iných osôb udrel do tváre. V ten istý deň bol sťažovateľ vyšetrený všeobecným lekárom, pričom v lekárskej správe sa uvádzalo, že bol sťažovateľ v stave šoku a mal ustupujúce začervenanie kože na ľavom líci a začervenanie kože na vonkajšom ľavom zvukovode. Na druhý deň podal sťažovateľ sťažnosť Výboru pre dohľad nad policajnými zložkami, kde bol vypočutý.

Druhý sťažovateľ bol 23. 02. 2004 vypočúvaný na rovnakej policajnej stanici ohľadom hádky týkajúcej sa jeho a tretej osoby. Sťažovateľ sa počas výsluchu mal správať neúctivo a vulgárne voči policajtovi, načo policajt reagoval tak, že ho udrel do tváre. V ten istý deň bol vyšetrený lekárom, ktorý konštatoval pohmoždenie na ľavom líci. Sťažovateľova matka podala za toto konanie sťažnosť na vyššie uvedený výbor, pričom policajt, ktorý mal sťažovateľa napadnúť, uviedol, že ho chytil s cieľom vykázať ho s kancelárie, avšak do tváre ho neudrel. ESĽP tvrdenia popierajúce násilie zo strany policajtov vylúčil z dôvodu, že obaja sťažovatelia v čase pred privedením na policajnú stanicu nevykazovali známky fyzického násilia uvádzané v lekárskych správach, pričom sa opieral aj o vyššie uvedené rozhodnutie *Aksoy proti Turecku*.

Súd sa tiež zaoberal otázkou, či uvedené konanie aj bez motívu ponížiť osoby alebo vynútiť si jej priznanie môže byť ponižujúcim zaobchádzaním v zmysle čl. 3. V tejto súvislosti ESĽP s odkazom na svoju predošlú judikatúru pripomenul, že absencia týchto motívov nemôže sama o sebe nezvratne vylúčiť záver o porušení článku 3. Akékoľvek uchýlenie sa k fyzickej sile, ktoré nie je nevyhnutné a zároveň vyvolané správaním osoby zbavenej slobody, resp. konfrontovanej policajtmi znižuje ľudskú dôstojnosť. Ani neúctivé správanie sťažovateľov voči policajtom dostatočne nezakladá nevyhnutnosť faciek. Aj jedna neopodstatnená facka môže obeťou byť vnímaná ako ponižujúca o to viac, keď je facka daná policajtom osobe, ktorá je pod jeho kontrolou. Takáto facka zdôrazňuje ich vzájomnú nadradenosť a menejcennosť, môže v obeti vyvolať pocit svojvôle, nespravodlivosti a bezmocnosti. **Veľký senát ESĽP rozhodol, že použitie fyzickej sily nebolo nevyhnutné vzhľadom k správaniu sťažovateľov, znížilo ich dôstojnosť a predstavuje ponižujúce správanie v zmysle článku 3.** [30]

[28] Rozsudok ESĽP z dňa 27. 04. 2017 vo veci *Zherdev proti Ukrajine*, č. sťažnosti 34015/07
[29] Rozsudok ESĽP z dňa 27. 04. 2017 vo veci *Zherdev proti Ukrajine*, č. sťažnosti 34015/07
[30] SKŘIVÁNKOVÁ, K., *Věc Bouyidovi proti Belgii (Inzultace mladistvého policistou na policejní stanici).* In: Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, č. 2/2016, s. 121 - 126

Záver

Smerom k potláčaniu nežiaducej policajnej praxe a k znižovaniu prípadov zlého zaobchádzania považujeme za kľúčové viaceré aspekty. Významnými faktormi, ktoré ovplyvňujú úroveň dodržiavania práv osôb obmedzených na osobnej slobode sú **vzdelávanie** a **spôsob výberu uchádzačov** o policajné zamestnanie. Taktiež nemožno opomenúť ani dostupnosť a efektivitu **mechanizmov sťažností** a **efektivitu vyšetrovania** prípadov zlého zaobchádzania. Posledným faktorom, na ktorý by som chcel poukázať je celková policajná kultúra.

Je dôležité podporovať takú policajnú kultúru, v ktorej sa považuje za neprofesionálne, ak policajt spolupracuje a stýka sa s kolegami, ktorí sa uchyľujú k zlému zaobchádzaniu. Je potrebné podporovať vhodné správanie sa policajtov voči osobám obmedzeným na osobnej slobode najmä tým, že budú dôraznejšie vedení k tomu, aby svojim kolegom bránili v zlom zaobchádzaní so zadržiavanými osobami, a aby prostredníctvom vhodných kanálov oznamovali všetky prípady zlého zaobchádzania zo strany ich kolegov. **Vina za zlé zaobchádzanie nepadá len na tých, čo sa ho dopúšťajú, ale na každého, kto vie alebo by mal vedieť, že dochádza alebo došlo k zlému zaobchádzaniu bez toho, aby mu zabránil, alebo aby ho ohlásil.** Mali by sa prijať opatrenia na ochranu oznamovateľov profesionálnych pochybení (tzv. **„whistle-blowers“**). Od 1. Januára 2015 je účinný Zákon č. 307/2014 Z.z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý ochranu takýchto oznamovateľov v podmienkach SR aspoň čiastočne posilnil. V konečnom dôsledku je to však samotný policajt, ktorý sa musí rozhodnúť.

Zoznam bibliografických odkazov:

BARTOŇ, M. a kol., *Základní práva*, Praha: Leges, 2016, 608 s. ISBN 978-80-7502-128-1

BECCARIA, C., *O zločinoch a trestoch*, Bratislava: Kalligram, 2009, 125 s. ISBN 978-80-8101-252-5

BELLAMY, A. J. *No Pain, No Gain? Torture and Ethics in the War on Terror*. In: International Affairs, Vol. 82, iss. 1, Oxford: Oxford University Press, 2006, ISSN 0020-5850 p. 121 – 148

BOJAR, T., *Cesare Beccaria a problém tortury – historické a soudobé aspekty*. In: Právník, 4/2016, ISSN: 0231-6625, s. 331-348

MOLEK, P., *Základní práva. Svazek první – Důstojnost.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. 552 s. ISBN: 978-80-7552-167-5

NECHVÁTALOVÁ, L., Absolutní pojetí absolutnosti práva jednotlivce nebýt mučen či podroben špatnému zacházení dle ESLP. In: *Dny práva – 2010 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2010,ISBN 978-80-210-5305-2,s. 2628 – 2636

POLLMANN, A., LOHMANN, G., *Ľudské práva: Interdisciplinárna príručka*, Bratislava: Kalligram, 2017, 560s. ISBN 978-80-8101-960-9

SMITH, R., *International Human Rights Law*, 8th edition, New York: Oxford University Press, 2018, 480 p. ISBN 978-0-19-252761-5

SVÁK, J., *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv),*2. rozš. vyd. - Žilina: Poradca podnikateľa, 2006,1116 s., ISBN 80-88931-51-7.

SVÁK, J., *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch*, Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, 1904 s., ISBN 978-80-89447-43-5

STEJSKAL, J., Absolutní povaha čl. 3 EÚLP v judikatuře ESLP. *In: Omezování svobod z důvodu veřejného zájmu*, Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2017, s. 125 – 132. ISBN 978-80-87975-68-8

Charta základných práv Európskej únie(konsolidované znenie) 2012/C 326/02

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 143/1988 Zb. o Dohovore proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu

Vysvetlivky k Charte základných práv 2007/C 303/02

Rozsudok ESĽP z dňa 27. 04. 2017 vo veci Zherdev proti Ukrajine, č. sťažnosti 34015/07

Rozsudok ESĽP z dňa18.12.1996, Aksoy proti Turecku, č. sťažnosti 21987/93

Kontaktné údaje:
kpt. JUDr. Jakub Chrenšť
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57125
e-mail: jakub.chrenst@akademiapz.sk

PRINCÍP PREZUMPCIE NEVINY V SÚVISLOSTI S VYBRANÝMI SKUTKOVÝMI PODSTATAMI NIEKTORÝCH FORIEM TRESTNEJ SÚČINNOSTI

Mgr. Sebastián JANKO
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Predkladaný príspevok rozoberá vybrané čiastkové aspekty princípu prezumpcie neviny a ich presahy do trestného práva hmotného. Pozornosť je venovaná skutkovým podstatám trestných činov podľa ustanovení § 338 a 339 Trestného zákona predovšetkým z hľadiska subjektívnej stránky.*
Kľúčové slová: *prezumpcia neviny, niektoré formy trestnej súčinnosti, schvaľovanie trestného činu, nadržovanie, neoznámenie trestného činu, neprekazenie trestného činu, zavinenie.*

Annotation: *The presented paper analyses selected partial aspects of the principle of presumption of innocence and their overlaps with substantive criminal law.Attention is paid to the subject-matters of crimes listed under § 338 and 339 of Criminal code, especially from the perspective of the subjective side.*
Key words: *presumption of innocence, certain forms of criminal involvement, approving a criminal act, aiding and abetting, fault.*

Úvod

Napriek tomu, že trestné právo je nepochybne jednotným uceleným odvetvím právneho poriadku Slovenskej republiky, možno pozorovať určitú úroveň odčleňovania problematiky trestného práva hmotného od procesného a to v rovine teoretickej (od výučby trestného práva na jednotlivých fakultách, až po konferenčný zborník z tohto podujatia, v ktorom sa už tradične príspevky zaraďujú do rubrík trestného práva hmotného a procesného), ako aj praktickej (existencia Trestného zákona a Trestného poriadku, nie napr. Trestného kódexu zahŕňajúceho obe roviny). Uvedený prístup je podmienený osobitosťami predmetu toho-ktorého pododvetvia trestného práva, ktoré sa prejavujú vo viacerých aspektoch, napr. používanie špecifickej terminológie. Základnou ideou predkladaného príspevku je snaha poukázať na úzke prepojenie zmieňovaných rovín nie len v zmysle štandardnej nadväznosti chápajúcej procesnú rovinu ako nadstavbu, či spôsob realizácie hmotného práva, ale aj v zmysle vplyvu procesných inštitútov na samotný vznik trestnej zodpovednosti. Konkrétne bude rozoberaný princíp prezumpcie neviny a jeho vplyv na trestnú zodpovednosť za niektoré TČ podľa štvrtého dielu ôsmej hlavy Trestného zákona, konkrétne schvaľovanie trestného činu a nadržovanie.

Prezumpcia neviny

Prezumpcia neviny predstavuje štandardnú súčasť moderných demokratických právnych poriadkov, súčasne sa však jedná o tradičný princíp s dlhou históriou. V literatúre venovanej historickému vývoju tohto inštitútu sa možno stretnúť s viacerými historickými momentami či epochami, ktoré sú považované za určité míľniky. Podľa L. Kurilovskej historické korene prezumpcie neviny siahajú do Anglicka 13. stor. a sú spojené s udalosťami vedúcimi k podpisu Veľkej listiny slobôd, ktorú autorka považuje za prvú listinu v histórii zakotvujúcou ľudské práva.[1]

Naproti tomu A. Jalč kladie počiatky prezumpcie neviny až do staroveku argumentujúc zakotvením zásady *actori incumbit probatio* (dôkazné bremeno zaťažuje žalobcu) už v Chammurapiho zákonníku.[2]

[1] KURILOVSKÁ L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia.* Šamorín: Heuréka, 2013, s. 103-104.
[2] JALČ A. *Teoretickohistorický pohľad na prezumpciu neviny v trestnom konaní.* In: *Právny obzor,* 1/2013, s. 27.

Moderná formulácia prezumpcie neviny pochádza od francúzskeho predstaviteľa Johannesa Monachusa, ktorý koncom 13. stor. formuloval jej znenie dodnes používanou vetou „nevinný, kým sa nepreukáže vina.“[3]

Napriek tomu, že uvedené lapidárne vyjadrenie prezumpcie neviny je moderné už viac ako 700 rokov, ani zďaleka nemožno konštatovať, že obsahový vývoj tohto inštitútu je uzavretou kapitolou; naopak aj vo veľmi nedávnej histórií je prezumpcii neviny, resp. niektorým jej čiastkovým aspektom venovaná pozornosť a to aj na úrovni EÚ čo dokazuje napr. Smernica Európskeho parlamentu a Rady o posilnení určitých aspektov prezumpcie neviny a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní z 9. marca 2016, ktorá bola prijatá v súvislosti so stále intenzívnejšími snahami o stanovenie minimálnych trestnoprávnych štandardov v rámci EÚ, ktorých cieľom je uľahčiť uznávanie rozhodnutí posilnením princípu vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi.[4] Okrem predpisov práva EÚ je princíp prezumpcie neviny zakotvený aj v medzinárodnoprávnych dokumentoch- čl. 14 ods. 2 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach ustanovuje, že *„Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, pokiaľ nie je zákonným postupom preukázaná jeho vina.“* Takmer identickú definíciu obsahuje aj Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd vo svojom čl. 6 ods. 2. V kontexte vnútroštátnej právnej úpravy v SR je pojem zákonným postupom z vyššie zmienených prameňov konkretizovaný pojmom právoplatný odsudzujúci rozsudok, ktorý v našich podmienkach predstavuje výsledok medzinárodnými normami predpokladaného zákonného postupu. Prezumpcia neviny je zakotvená v čl. 50 ods. 2 Ústavy SR, čl. 40 ods. Listiny základných práv a slobôd a v ustanovení § 2 ods. 4 TP. Vo všetkých citovaných ustanoveniach je vymedzenie prezumpcie neviny v podstate totožné a potvrdzuje, že výrok J. Monachusa je stále aktuálny- každý proti komu sa vedie trestné konanie sa pokladá za nevinného, kým súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom nevysloví jeho vinu.

Už zo samotného pojmu prezumpcia neviny vyplýva na prvý pohľad jednoznačný záver, že v tomto prípade sa bude jednať o právnu domnienku (prezumpciu). V. Mathern, ako aj D. Korgo však v súvislosti s prezumpciou neviny používajú aj pojem právna fikcia.[5] Rozdiel medzi fikciou a domnienkou spočíva v tom, že kým u domnienky môže, hoci nemusí existovať súlad s objektívnou realitou, v prípade právnej fikcie je známe, že skutočnosť predpokladaná fikciou reálne neexistuje, nenastala. Či sa v súvislosti s prezumpciou neviny skutočne jedná o prezumpciu, alebo už ide o fikciu sa v niektorých prípadoch môže javiť diskutabilné- napr. pokiaľ sa obvinený prizná ku spáchaniu skutku, pričom priznanie je v súlade s ďalšími dôkazmi, ale dôjde k aplikácií § 218 TP a teda nebude vydaný právoplatný odsudzujúci rozsudok, je skutočne namieste uvažovať o tom, či sa nebude jednať skôr o fikciu neviny než ako o prezumpciu.

Ponechajúc vyššie formulované úvahy bokom, z princípu prezumpcie neviny trestnoprávna teória[6] vyvodzuje niekoľko čiastkových procesných pravidiel:

1.) *in dubio pro reo* (v pochybnostiach v prospech obvineného)- toto pravidlo vo svojej podstate úzko súvisí so zásadou zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností a hovorí, že pokiaľ boli vykonané všetky známe resp. dostupné dôkazy a napriek tomu nedošlo k ustáleniu skutkového stavu bez dôvodných pochybností, je potrebné sa prikloniť v prospech obvineného. To však nemusí v každom prípade znamenať oslobodenie spod obžaloby resp. iné priaznivé rozhodnutie v otázke viny, pochybnosti sa môžu týkať aj iných skutkových okolností, napr. okolností podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby. Na pochybnosti o výklade právnych predpisov sa toto pravidlo nevzťahuje, v tejto súvislosti platí zásada *iura novit curia* (súd pozná právo), v zmysle ktorej súd (ale aj OČTK) musia

[3] QUINTARD-MORÉNAS F. *The Presumption of Innocence in the French and Anglo-American Legal Traditions.* In: *The American Journal of Comparative Law* 1/2010, s. 114. [online] [cit. 16.3.2018] Dostupné na: https://scribd.com/document/226095348/Presumption-of-Inncocence

[4] K problematike pozri napr. GÁŽIOVÁ I., LACIAK O. *Nová smernica Európskeho parlamentu a Rady o posilnení určitých aspektov prezumpcie neviny a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní.* In: *Justičná revue,* 3/2016, s. 356-363.

[5] IVOR J. a kol. *Trestné právo procesné.* Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 82.
KORGO D., MARKOVÁ V. a kol. *Trestné právo procesné.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 55.

[6] KURILOVSKÁ L. cit. dielo, s. 119 a nasl.

vždy jednoznačne (hoci nie nevyhnutne správne, to je však vecou prípadného opravného konania) rozhodnúť o akejkoľvek právnej otázke,

2.) nedokázaná vina má rovnaký význam ako dokázaná nevina- to platí v tom zmysle, že súd je v oboch uvedených prípadoch povinný obžalovaného spod obžaloby oslobodiť. Nad rámec právnych dôsledkov však treba dodať, že samotné pojmy nedokázaná vina a dokázaná nevina nie sú v žiadnom prípade totožné, pričom v médiách, bohužiaľ, dochádza k častému nepochopeniu tohto rozdielu, čo sa prejavuje nezriedka používanou formuláciou „podľa rozhodnutia súdu (resp. OČTK) sa skutok nestal“ t.j. dokázaná nevina, hoci by správne malo byť uvedené „nebolo (procesne korektným spôsobom) preukázané, že sa skutok stal“ t.j. nedokázaná vina. Takáto nedôslednosť potom môže u laickej verejnosti vyvolávať dojem „zametania pod koberec“ obzvlášť pri zdanlivo jednoznačných prípadoch, čo azda pomerne výrazným spôsobom prispieva k nie práve najlichotivejšiemu obrazu justície v očiach verejnosti.

3.) obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu- práve v tomto aspekte sa prejavuje vyššie spomínaná zásada *actori incumbit probati.* Úzko súvisí s právom obvineného na obhajobu. Nakoľko sa jedná o právo, obvinený má možnosť ho realizovať, nie povinnosť, z nedodržania ktorej by bolo možné vyvodzovať právne následky, najmä vyvodzovať záver o vine.[7]

Predchádzajúce riadky boli venované vymedzeniu obsahu princípu prezumpcie neviny, v riadkoch nasledujúcich bude pozornosť venovaná z hľadiska tohto článku mimoriadne dôležitému aspektu prezumpcie neviny a to jej rozsahu. Je potrebné podotknúť, že v slovenskom právnom poriadku je princíp prezumpcie neviny koncipovaný ako základné právo (vychádzajúc zo systematického zaradenia v rámci ústavy), čo sa v podstate zhoduje s moderným iusnaturalistickým poňatím základných práv ako právnych princípov formulovaným jedným z najvýznamnejších právnych teoretikov súčasnosti R. Alexym.[8] Pokiaľ teda chápeme princíp prezumpcie neviny ako základné právo byť považovaný za nevinného do momentu právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, musí mu zodpovedať právna povinnosť, ktorej obsahom je príkaz rešpektovať toto právo. Otázka rozsahu potom spočíva vo vymedzení toho, komu uvedené právo patrí a koho naopak viaže jemu zodpovedajúca povinnosť.

Vymedzenie oprávneného subjektu v intenciách prezumpcie neviny tak, ako je vymedzená vo vyššie citovaných predpisoch je pomerne nenáročné- ide o osobu obvinenú zo spáchania trestného činu, teda jeden zo subjektov trestného konania. Prezumpciu neviny však možno vnímať aj v širších dimenziách a uplatňuje sa aj v konaniach správnych, daňových, či disciplinárnych. V týchto prípadoch však už nemá povahu základného práva explicitne garantovaného ústavou (čl. 50 ods. 2), ale „len“ povahu všeobecného princípu implikovaného v čl. 1 ods. 1 ústavy.[9] Dalo by sa teda povedať, že prezumpcia neviny v širšom slova zmysle zakladá právo byť považovaný za nevinného u všetkých subjektov, voči ktorým je vedené konanie, predmetom ktorého je otázka vyvodzovania zodpovednosti za zavinené porušenie právnych predpisov. V ďalšom texte sa však budem pridŕžať užšieho ponímania prezumpcie neviny, t.j. len v kontexte trestného konania.

Výrazne problematickejšou je otázka povinných subjektov, nakoľko právne predpisy ich okruh explicitne nevymedzujú. Nakoľko sa pohybujeme v rámci trestného konania, je azda prirodzené hľadať odpoveď v prvom rade v Trestnom poriadku. Podľa § 1 TP tento zákon: *„...upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu...“*, podľa § 10 ods. 11 TP *„Subjekt trestného konania je každý, kto má a vykonáva vplyv na priebeh konania a komu tento zákon na uskutočnenie tohto vplyvu priznáva určité procesné práva alebo ukladá povinnosti.“* Ako už bolo povedané, právna úprava explicitne nevymedzuje okruh povinných subjektov prezumpcie neviny. Preto sa podľa môjho názoru treba domnievať, že ide o absolútne trestno-procesné právo, ktoré je povinný rešpektovať každý, na koho sa vzťahuje TP- teda predovšetkým OČTK a súdy (§ 1), ale aj

[7] JALČ A. cit. dielo, s. 32-33.
[8] Pozri najmä ALEXY R. *Recht, Vernunft, Diskurs.* Frankfurt am Main, 1995, s. 262 a nasl.
[9] DRGONEC J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax.* Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 962.

ďalšie osoby v pozícií subjektu trestného konania (§ 10 ods. 11). Samozrejme, hovoriť o prezumpcii neviny napr. v súvislosti s poškodeným môže na prvý pohľad vyznieť nelogicky, je však potrebné mať na zreteli, že rešpektovanie tohto princípu nevyžaduje presvedčenie o nevine.[10]

Okruh subjektov povinných rešpektovať prezumpciu neviny však predchádzajúcim vymedzením nie je vyčerpaný pokiaľ vezmeme do úvahy ústavno-právnu dimenziu tohto princípu (ktorú samozrejme vzhľadom k prednosti ústavy pred TP musíme brať do úvahy vždy). V takom prípade dochádza k jeho výraznému rozšíreniu. K uvedenej problematike sa v rámci svojej rozhodovacej činnosti vyjadril aj ústavný súd, keď uviedol, že *„Prezumpcia neviny sa však neobmedzuje len na trestné konanie, v ktorom sa má rozhodnúť o vine toho, proti komu sa konanie vedie, ale má širší dosah. O.i. z nej vyplýva, že žiadny orgán štátu (vrátane jeho ústavných činiteľov) nie je oprávnený vysloviť, či rozhodovať o vine osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie ešte predtým, ako ju vyslovil príslušný súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom.“*[11] V inom rozhodnutí uviedol: *„Povinnosť rešpektovať prezumpciu neviny obvinenej osoby sa preto na národnú radu vzťahuje v rovnakej miere, ako na ktorýkoľvek iný štátny orgán.“*[12] V podobných intenciách sa vyjadruje aj ESĽP.[13] Možno teda uzavrieť, že na základe ustálenej judikatúry možno považovať za porušenie princípu prezumpcie neviny aj ďalšie orgány štátu. Podľa môjho názoru však ani takéto vymedzenie nevyčerpáva okruh subjektov, pre ktoré z ústavy vyplýva povinnosť rešpektovať prezumpciu neviny. Adresátom ústavného príkazu rešpektovať prezumpciu neviny obvineného je každý, nakoľko ústava v súvislosti s aplikáciou čl. 50 ods. 2 nijakým spôsobom neredukuje okruh povinných subjektov, ako tomu bolo v prípade TP. Uvedené nazeranie možno podporiť napr. vyjadrením Európskej komisie ešte z 30. marca 1963, v ktorom sa uvádza, že štát nie je zodpovedný za prejavy súkromnoprávnych osôb porušujúce princíp prezumpcie neviny.[14] Odhliadnuc od otázky zodpovednosti štátu, z uvedeného výroku vyplýva záver, že aj súkromná osoba, nie len orgán verejnej moci, môže porušiť princíp prezumpcie neviny, teda že je viazaná povinnosťou nazerať na obvineného ako na nevinného, kým sa nepreukáže opak. Argumentovať možno taktiež skutočnosťou, že ani pri iných základných právach nie je okruh osôb povinných tieto práva jednotlivca rešpektovať nijakým spôsobom zužovaný (napr. čl. 15 rozhodne nemožno interpretovať tak, že by ukladal povinnosť rešpektovať právo na život len orgánom verejnej moci). Téza o všeobecnom okruhu adresátov zaviazaných rešpektovať prezumpciu neviny bude východiskom pre ďalšie úvahy.

Niektoré formy trestnej súčinnosti a prezumpcia neviny

Pojem niektoré formy trestnej súčinnosti sa používa na označenie pomerne špecifickej skupiny trestných činov zakotvených v štvrtom diele ôsmej hlavy trestného zákona. Špecifickosť tejto skupiny trestných činov spočíva v skutočnosti, že musia nadväzovať na páchaný, alebo už spáchaný trestný čin inej osoby, alebo trestný čin inej osoby vyvolať, pričom však nesmie ísť o účastníctvo ani spolupáchateľstvo.[15]

Pre účely tohto príspevku budú analyzované TČ schvaľovania TČ a nadržovania, ktorých objektívne stránky sú v skutkových podstatách vymedzené nasledovne:

- schvaľovanie trestného činu - dopustí sa ho ten, kto (podľa § 338 ods. 1) verejne schvaľuje trestný čin, alebo vychvaľuje pre trestný čin jeho páchateľa, alebo (podľa § 338 ods. 2) páchateľa, alebo jemu blízku osobu odškodní, alebo zbiera prostriedky na takú odmenu alebo odškodnenie, pričom sa vyžaduje aj špecifický úmysel vyjadriť súhlas s trestným činom. V oboch odsekoch sú formulované základné skutkové podstaty, pričom každá z týchto základných skutkových podstát predpokladá 2 alternatívne spôsoby spáchania tohto TČ. V zmysle prvej alternatívy podľa ods. 1 môže byť schvaľovaný aj určitý TČ ako taký, bez nadväznosti na konkrétny skutok- napr. vyjadrením, že odopieranie jedla maloletým deťom je správna výchovná metóda by sa autor

[10] IVOR J. a kol., dielo cit. v pozn. č. 5.
[11] Nález ÚS SR sp. zn. PL. ÚS 12/98.
[12] Uznesenie ÚS SR sp. zn. I. ÚS 54/01.
[13] Napr. rozsudky Allenet de Ribemont v. Francúzsko, Sekanina v. Rakúsko.
[14] JALČ A. cit. dielo, s. 33.
[15] IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 394.

takého vyhlásenia dopustil schvaľovania TČ podľa § 208 ods. 1 písm. b.) aj bez toho aby toto vyhlásenie smerovalo ku konkrétnemu prípadu. V týchto prípadoch však treba brať do úvahy aj ústavou garantované právo na slobodu prejavu. Aj samotné trestné právo totiž podlieha v čase zmenám a trestnosť niektorých prejavov by mohla byť v tomto kontexte diskutabilná- napr. vyjadrenie kladného postoja k eutanázii by malo byť posudzované citlivo, nakoľko hoci podľa slovenského právneho poriadku ide o trestný čin, v niektorých iných, demokratických, krajinách ide o dovolené konanie. V tomto zmysle by uvedený kladný prejav mohol byť chápaný aj ako vyslovenie názoru de lege ferenda o potrebe dekriminalizácie eutanázie. Dôležitú úlohu zohráva materiálny korektív. V prípade druhej alternatívy podľa § 338 ods. 1 sa vyžaduje verejné vychvaľovanie páchateľa pre konkrétny TČ. Rovnako aj ku konaniam vymedzeným v ods. 2 musí dôjsť v úmysle vyjadriť súhlas s konkrétnym TČ.

- nadržovanie- tohto prečinu sa dopustí ten, kto páchateľovi TČ pomáha v úmysle umožniť mu vyhnúť sa trestnému stíhaniu, trestu, alebo ochrannému opatreniu, alebo ich výkonu. Nadržovanie nie je trestné ak je spáchané v prospech blízkej osoby (s výnimkou prípadov, keď blízka osoba spáchala niektorý z taxatívne vymenovaných TČ a úmyslu získať majetkový prospech) a ak bol spáchaný v dôsledku donútenia, ktorému sa nebolo možné vzoprieť bez vzniku nebezpečenstva smrti, ublíženia na zdraví, alebo inej závažnej ujmy pre osobu poskytujúcu pomoc, alebo jej blízke osoby.

Spoločným znakom objektívnych stránok skutkových podstát oboch TČ je pojem páchateľ trestného činu. Tento pojem je trestným zákonom legálne definovaný v ustanovení § 19, podľa ktorého *„páchateľom je ten, kto trestný čin spáchal sám."* Páchateľom trestného činu sa môže stať len trestne zodpovedná osoba (fyzická os. spĺňajúca podmienky veku a príčetnosti, ale od s účinnosťou od 1.7.2016 aj právnická osoba, pokiaľ ide o taxatívne vymedzené TČ- viď. § 3 zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb). Status páchateľa trestne zodpovedný subjekt nadobúda momentom, keď naplní všetky znaky konkrétnej skutkovej podstaty trestného činu. V dôsledku použitia pojmu páchateľ (teda pojmu hmotnoprávneho) je v trestnoprávnej teórii, ale i judikatúre jednoznačne ustálený názor, že na procesnom postavení osoby, ktorej trestný čin je vychvaľovaný, resp. ktorej je poskytovaná pomoc nezáleží- môže sa jednať o obvineného, obžalovaného, odsúdeného, ale aj osobu bez akéhokoľvek procesného statusu.[16] Prekážkou vyvodzovania trestnej zodpovednosti nie je ani zánik trestnosti u páchateľa „pôvodného" TČ, alebo jeho nestíhateľnosť.[17]

S uvedenými tvrdeniami sa však možno vo svetle skôr načrtnutých úvah polemizovať. Pojem páchateľ je totiž v prípade uvedených skutkových podstát jednoznačne jedným zo znakov skutkovej podstaty trestného činu schvaľovania, ako aj nadržovania. Rovnako je ustáleným a všeobecne akceptovaným tvrdenie, že zavinenie, ktoré je nevyhnutným predpokladom trestnej zodpovednosti, musí existovať vo vzťahu ku všetkým znakom skutkovej podstaty TČ.[18] Zavinenie predstavuje subjektívnu stránku trestného činu a vyjadruje psychický vzťah páchateľa ku spáchanému skutku. Rozlišujeme zavinenie úmyselné a nedbanlivostné. V zmysle § 17 sa pre trestnosť skutku vyžaduje úmyselná forma zavinenia, ak nie je ustanovené, že postačuje forma nedbanlivostná, čo v prípade ustanovení § 338 a § 339 stanovené nie je, vyžaduje sa teda zavinenie úmyselné. Esenciálnou zložkou úmyselného zavinenia (či už hovoríme o úmysle priamom, alebo nepriamom) je zložka vedomostná- páchateľ musí vedieť a chcieť (priamy úmysel) porušiť objekt chránený TZ, alebo vedieť o možnosti

[16] BURDA E., ČENTÉŠ J., KOLESÁR J., ZÁHORA J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* Praha: C. H. Beck, 2011, s. 1111.Obdobné stanovisko zastávajú aj českí autori viď. DRAŠTÍK A., FREMR R., DURDÍK T., RŮŽIČKA M., SOTOLÁŘ A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. II. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 2849, 2855. Obdobne aj R 5176/1935.

[17] R 58/1973

[18] Pozri BURDA E., ČENTÉŠ J., KOLESÁR J., ZÁHORA J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 114.

DRAŠTÍK A., FREMR R., DURDÍK T., RŮŽIČKA M., SOTOLÁŘ A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 71.

BALÚN L. *Niekoľko poznámok k trestnému činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 Trestného zákona.* In: MARKOVÁ, V. ed. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi: Zborník príspevkov z 3. roč. medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie.* Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 12.

Rovnako aj R 20/1981, R 17/2003.

porušenia objektu chráneného TZ a byť s ňou uzrozumený (nepriamy úmysel). V zmysle čl. 50 ods. 1 ústavy však *„len súd rozhoduje o vine za trestné činy.“* Kým nie je obžalovaný uznaný vinným právoplatným odsudzujúcim rozsudkom, hľadí sa naňho ako na nevinného bez ohľadu na to, či v skutočnosti reálne páchateľom je alebo nie je. Ako bolo zdôvodnené vyššie, domnievam sa že z prezumpcie neviny vyplývajúca povinnosť hľadieť na každého, proti komu sa vedie trestné konanie ako na nevinného zaväzuje všetky subjekty práva. Dochádza tu teda k rozporu- na jednej strane TZ vyžaduje na vznik zodpovednosti za schvaľovanie, alebo nadržovanie vedomosť o tom, že určitá osoba je páchateľom (v zmysle citovaných zdrojov bez ohľadu na jeho procesný status), na strane druhej prezumpcia neviny prikazuje na každého, kto nebol právoplatne odsúdený hľadieť ako na nevinného, t.j. ako keby nebol páchateľom TČ. Je možné, že predkladaný výklad môže pôsobiť príliš formalisticky a v určitých prípadoch by mohol byť na prekážku ochrane záujmov spoločnosti. Na druhej strane súčasne akceptovaný výklad však umožňuje napríklad situácie, kedy by bola určitá osoba odsúdená za TČ podľa § 338 s tým, že osoba, ktorej údajný trestný čin mal byť schvaľovaný nakoniec bude oslobodená spod obvinenia, čo znamená, že schvaľovaný bol skutok, ktorý nie je TČ a teda neboli splnené podmienky na vyvodzovanie trestnej zodpovednosti.

Záver

Načrtnutý problém je možné vyriešiť novelizáciou ustanovení § 338 a § 339 TZ, kde by bolo vhodné zo znenia skutkovej podstaty odstrániť pojem páchateľ a nahradiť ho pojmom iným, ktorý by reflektoval aj vyššie rozoberané aspekty. Možný je posun v dvoch smeroch:

- nahradenie pojmom odsúdený - takýto posun by síce odstránil načrtnuté teoretické rozpory, na druhej strane by však mohol viesť k neprimerane reštriktívnemu ponímaniu uvedených skutkových podstát,
- nahradenie pojmom osoba, o ktorej sa možno dôvodne domnievať, že spáchala trestný čin - táto koncepcia by umožnila zachovať aplikáciu predmetných ustanovení bez neželaných reštrikcií vo vzťahu ku skutkom subsumovateľným pod predmetné skutkové podstaty; rizikom je určitá vágnosť pojmu dôvodne sa domnievať. Je otázne, či bo bolo vhodnejšie uvedený pojem vykladať v zmysle objektívnom (teda dôvodnosť z pohľadu bežne zodpovedného a rozumovo vyspelého subjektu), alebo subjektívnom (teda s prihliadaním na pomery konkrétnej osoby). Vhodným by snáď bol kombinovaný prístup, keď by sa primárne uplatnil pohľad subjektívny, avšak len po určitú hranicu, kedy by už nastupovala interpretácia objektívna (napr. boli by medializované informácie o nariadení hlavného pojednávania v danej veci).

Resumé: Predkladaný príspevok ponúka teoretický rozbor princípu prezumpcie neviny a niektorých interpretačných dôsledkov v súvislosti s trestnými činmi schvaľovania trestného činu a nadržovania. V závere sú formulované návrhy de lege ferenda.
Resumé: The submitted paper offers a theoretical analysis of the presumption of innocence and some of its interpretational consequences with regard to the crime of approving a criminal act and the crime of aiding and abbeting. In the conclusion, proposals de lege ferenda are formulated.

Zoznam bibliografických odkazov:

ALEXY R. *Recht, Vernunft, Diskurs.* Frankfurt am Main, 1995. ISBN 978-3-518-28767-5.
BALÚN L. *Niekoľko poznámok k trestnému činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 Trestného zákona.* In: MARKOVÁ, V. ed. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi: Zborník príspevkov z 3. roč. medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie* Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, ISBN 978-80-8054-636-6.
BURDA E., ČENTÉŠ J., KOLESÁR J., ZÁHORA J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-324-0.
DRAŠTÍK A., FREMR R., DURDÍK T., RŮŽIČKA M., SOTOLÁŘ A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.
DRAŠTÍK A., FREMR R., DURDÍK T., RŮŽIČKA M., SOTOLÁŘ A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. II. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.

DRGONEC J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-89603-39-8.
GÁŽIOVÁ I., LACIAK O. *Nová smernica Európskeho parlamentu a Rady o posilnení určitých aspektov prezumpcie neviny a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní.* In: *Justičná revue,* 3/2016. ISSN 1335-6461.
IVOR J. a kol. *Trestné právo procesné.* Bratislava: IURA EDITION, 2006. ISBN 80-8078-101-X.
IVOR J., POLÁK P., ZÁHORA J. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-8168-585-9.
JALČ A. *Teoretickohistorický pohľad na prezumpciu neviny v trestnom konaní.* In: *Právny obzor,* 1/2013. ISSN 0032-6984.
KORGO D., MARKOVÁ V. a kol. *Trestné právo procesné.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-650-7.
KURILOVSKÁ L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia.* Šamorín: Heuréka, 2013. ISBN 978-80-89122-91-2.
QUINTARD-MORÉNAS F. *The Presumption of Innocence in the French and Anglo-American Legal Traditions.* In: *The American Journal of Comparative Law* 1/2010. [online] [cit. 16.3.2018] Dostupné na: https://scribd.com/document/226095348/Presumption-of-Inncocence

Kontaktné údaje:
Mgr. Sebastián Janko
Katedra trestného práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57299
e-mail: sebastian.janko@akademiapz.sk

ZAISTENIE ÚROKU ZA ONESKORENÉ VRÁTENIE NADMERNÉHO ODPOČTU DANE Z PRIDANEJ HODNOTY

JUDr. Ing. Jitka MLYNARČÍKOVÁ, LL.M.
Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky

Anotácia: *Autorka v príspevku analyzuje inštitút zaistenia peňažných prostriedkov na bankovom účte daňového subjektu v trestnom konaní a predkladá niekoľko úvah nad problematikou aplikácie tohto inštitútu vo vzťahu k správcom dane vyplatenému úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu dane z pridanej hodnoty.*
Kľúčové slová: *zaistenie peňažných prostriedkov na bankovom účte, daň z pridanej hodnoty, nadmerný odpočet dane z pridanej hodnoty, úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu dane z pridanej hodnoty, sankcia „ex lege“.*

Annotation: *Author analyses acurrent legislation of freezing funds held in the bank account of ataxable entity by the law enforcement bodies. Author´sreport also contains some considerations of the application of thisinstitute in relation to interest payment on late repayment of excess value added tax („VAT“).*
Keywords: *freezing funds held in the bank account, VAT, excess VAT, interest payment on late repayment of excess VAT, sanction as amatter of law.*

Úvod

Pre lepšie pochopenie problematiky je vhodné na začiatku načrtnúť skutkovú situáciu, ktorá bola impulzom pre napísanie tohto článku. Článkom reagujem na situáciu, keď príkazom prokurátora v prípravnom konaní došlo v rámci vyšetrovania trestného činu daňového podvodu podľa § 277a zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „TZ“) v súbehu s trestným činom skrátenia dane podľa § 276 TZ k zaisteniu aj takých peňažných prostriedkov podľa § 95 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „TP“) na bankovom účte tuzemského daňového subjektu, platiteľa dane z pridanej hodnoty (ďalej len „DPH“), ktoré predstavovali úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu DPH (ďalej len „nadmerný odpočet“). Daňový úrad (ďalej len „DÚ“ alebo „správca dane“) v lehote na vrátenie nadmerného odpočtu tento nevrátil a ani nezačal daňovú kontrolu na zistenie oprávnenosti jeho vrátenia. V dôsledku oneskoreného vrátenia nadmerného odpočtu vznikol daňovému subjektu nárok a správcovi dane povinnosť rozhodnúť o priznaní úroku za oneskoreného vrátenie nadmerného odpočtu podľa § 79 ods. 3 a 7 zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „daňový poriadok“) a tento úrok vyplatiť na bankový účet v prospech daňového subjektu - platiteľa DPH. Následne vznikla odôvodnená pochybnosť o oprávnenosti vrátenia nadmerného odpočtu a podozrenie, že finančné prostriedky štátu zaslané daňovému subjektu správcom dane boli vylákané podvodným spôsobom, keďže tento subjekt vykazoval uskutočnenie *intrakomunitárnych* transakcií, k realizácií ktorých zrejme v skutočnosti vôbec nedošlo. U konkrétneho platiteľa DPH vzniklo dôvodné podozrenie o jeho zapojení do karuselového podvodu. Bolo začaté trestné stíhanie pre podozrenie zo spáchania vyššie uvedených trestných činov a obvinená bola konkrétna fyzická osoba. Správca dane v rámci daňovej kontroly zameranej však už na zistenie a preverenie skutočností rozhodujúcich pre správne určenie DPH v zmysle zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o DPH“) zistil za vymedzené kontrolované zdaňovacie obdobie, že platiteľovi DPH vznikla namiesto nároku na nadmerný odpočet vlastná daňová povinnosť. Správca dane si v takýchto prípadoch v adhéznom konaní následne uplatňuje „nárok na náhradu škody“ vo výške nadmerného odpočtu, resp. vo výške dorubenej DPH za príslušné zdaňovacie obdobia.

Nadmerný odpočet alehota na jeho vrátenie

Na účely zákona o DPH sa nadmerným odpočtom rozumie prevýšenie celkovej výšky odpočítateľnej DPH za príslušné zdaňovacie obdobie nad celkovou výškou DPH za príslušné zdaňovacie obdobie, okrem DPH pri dovoze tovaru vyrubenej colným úradom. Smerodajnými

hodnotami pri inštitúte nadmerného odpočtu je celková DPH na vstupe a DPH na výstupe, pričom ich porovnaním vzniká platiteľovi DPH buď daňová povinnosť, kedy DPH na výstupe prevyšuje DPH na vstupe – nadmerný odpočet alebo v opačnom prípade, keď DPH na vstupe prevyšuje DPH na výstupe, vznikne platiteľovi DPH nadmerný odpočet, ktorý je mu vrátený zo strany štátu prostredníctvom DÚ.[1] Zákon o DPH v ustanovení § 79 určuje lehoty na vrátenie nadmerného odpočtu. Platiteľ DPH vykázaný nadmerný odpočet odpočíta od vlastnej daňovej povinnosti v nasledujúcom zdaňovacom období a ak takýto postup nebude možný, DÚ mu nadmerný odpočet vráti do 30 dní od podania daňového priznania za zdaňovacie obdobie nasledujúce po zdaňovacom období, v ktorom nadmerný odpočet vznikol. Ak platiteľ DPH vykáže nadmerný odpočet v daňovom priznaní za posledné zdaňovacie obdobie pri zrušení registrácie pre DPH, DÚ nadmerný odpočet vráti do 30 dní od uplynutia lehoty na podanie posledného daňového priznania. Lehota 30 dní na vrátenie nadmerného odpočtu je stanovená aj v prípade, ak platiteľ DPH uplatňuje alebo zvyšuje nadmerný odpočet dodatočným daňovým priznaním po podaní daňového priznania za zdaňovacie obdobie nasledujúce po zdaňovacom období, v ktorom tento nadmerný odpočet vznikol. V predmetnom prípade lehota začína plynúť od podania dodatočného daňového priznania. V lehote na vrátenie nadmerného odpočtu je DÚ oprávnený začať daňovú kontrolu u platiteľa DPH na zistenie oprávnenosti nároku na jeho vrátenie s tým, že v danom prípade vráti nadmerný odpočet do 10 dní od skončenia daňovej kontroly, a to vo výške zistenej DÚ. Daňová kontrola je jedným z najvýznamnejších inštitútov v rámci správy daní, keďže sa ňou zisťujú alebo preverujú skutočnosti rozhodujúce pre správne určenie dane podľa osobitných daňových predpisov, medzi ktoré sa radí aj zákon o DPH. DPH svojou konštrukciou vyvoláva snahu platiteľov DPH o daňové podvody, nakoľko im umožňuje deklarovaním nadmerného odpočtu poukázanie finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu. Zneužívanie stanovených podmienok na odpočítanie DPH predstavuje najrozšírenejšie a najväčšie daňové úniky. [2]

Úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu

V súvislosti s vrátením nadmerného odpočtu je potrebné uviesť, že na nadmerný odpočet sa primerane vzťahujú ustanovenia daňového poriadku upravujúce použitie daňového preplatku. Z uvedeného vyplýva, že pred vrátením nadmerného odpočtu sa primerane postupuje podľa § 55 ods. 6 a 7 daňového poriadku. Nadmerný odpočet je možné použiť na kompenzáciu daňového nedoplatku na dani, splatného preddavku na daň, na úhradu exekučných nákladov a hotových výdavkov, daňovej pohľadávky na inej dani, daňového nedoplatku na inej dani, splatného preddavku na daň na inej dani, nedoplatku na cle a nedoplatku na iných platbách. Nadmerný odpočet bude v požadovanej výške vrátený iba v prípade, ak platiteľ DPH nemá vyššie uvedené nedoplatky alebo splatné preddavky, pričom DÚ je oprávnený použiť nadmerný odpočet na úhradu pohľadávky členského štátu podľa zákona č. 466/2009 Z. z. o medzinárodnej pomoci pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.[3]

DÚ je oprávnený vo všeobecnej 30 dňovej lehote na vrátenie nadmerného odpočtu začať daňovú kontrolu na zistenie oprávnenosti nároku na vrátenie nadmerného odpočtu podľa § 46 ods. 2 daňového poriadku. V prípade vrátenia nadmerného odpočtu po uplynutí všeobecnej lehoty na jeho vrátenie, pokiaľ nedošlo k začatiu spomenutej daňovej kontroly v dôsledku ktorej všeobecná lehota prestáva plynúť, nastupuje na strane správcu dane povinnosť rozhodnúť o priznaní úroku zo sumy daňového preplatku, resp. sumy nadmerného odpočtu, ktorý sa pre účely daňového poriadku považuje za daňový preplatok. Povinnosť zaplatiť predmetný úrok do 15 dní od doručenia rozhodnutia o priznaní úroku má však správca dane len za predpokladu, že neeviduje voči daňovému subjektu daňový nedoplatok. Uvedené vyplýva zo štvrtej vety § 79 ods. 3 daňového poriadku, podľa ktorej ak správca dane eviduje voči daňovému subjektu daňový nedoplatok, použije tento úrok alebo jeho časť v lehote na jeho zaplatenie podľa § 55 ods. 6 a 7 daňového poriadku. Daňový nedoplatok môže

[1] JÁNOŠÍKOVÁ, P., P. MRKÝVKA a kol. 2016. *Finančné a daňové právo 2. aktualizované a doplněné vydání,* s. 379.
[2] JAROŠOVÁ, B. 2015. *Daňová kontrola zameraná na DPH,* s. 3.
[3] FILO, M. 2016. *Daňová kontrola nadmerného odpočtu DPH a „úrok zoměškania“*, s. 18.

vzniknúť tak počas lehoty na vydanie rozhodnutia o priznaní úroku, ako aj počas plynutia lehoty na zaplatenie úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu.

Niekoľko úvah ocharaktere úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu

Je alebo nie je úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu závislý od „osudu" samotného nadmerného odpočtu? Je úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu závislý od následného podozrenia či zistenia, že nadmerný odpočet by mohol byť vylákaný od štátu neoprávnene? V nasledujúcom texte sa zamierame na úvahy o otázke charakteru úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu.

V slovenskej judikatúre možno identifikovať prípad ešte za účinnosti zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov (ďalej len „zákon č. 511/1992 Zb."), ktorý bol nahradený daňovým poriadkom, kedy sa úrok za vrátenie daňového preplatku po lehote stanovenej v ustanovení § 63 ods. 4 zákona č. 511/1992 Zb. považoval Najvyšším súdom Slovenskej republiky za príslušenstvo pohľadávky – daňového preplatku daňového subjektu voči štátu.[4] Uvedený záver bolo možné vzhľadom na totožný postup správcu dane pri priznávaní úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu aplikovať aj na úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu. Na tomto mieste si dovolím uviesť niekoľko úvah o vyššie uvedenom závere. Je zrejmé, že súdy úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu považujú za príslušenstvo pohľadávky - nadmerného odpočtu. V nadväznosti na to môže podľa súdov tento sankčný úrok podľa § 79 ods. 3 a 7 daňového poriadku predstavovať v prípade jeho vyplatenia DÚ škodu, o ktorej náhradu sa môže DÚ v adhéznom konaní snažiť. V súdnej praxi napríklad Krajský súd v Trnave priniesol právny záver, že sankčný úrok vyplatený kontrolovanému daňovému subjektu nemôže vzniknúť v prípade, ak si platiteľ DPH uplatnil nadmerný odpočet, na ktorý mu nevznikol nárok. Medzi nárokom na vrátenie nadmerného odpočtu a úrokom za jeho oneskorené vrátenie existuje podľa Krajského súdu v Trnave akcesorický vzťah. Závislosť a akcesoritu úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu súd vyvodil zo zákonom stanoveného výpočtu predmetného sankčného úroku. Úrok podľa § 79 ods. 3 a 7 daňového poriadku sa počíta ako určené percento zo sumy nadmerného odpočtu. V nadväznosti na vzorec výpočtu úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu následne Krajský súd Trnava uzavrel, že ak by bolo v trestnom konaní zistené, že nadmerný odpočet bol vyplatený neoprávnene, neoprávnene by bol platiteľovi DPH vyplatený aj úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu DPH.[5] Je tomu v skutočnosti tak? Dovolím si o dostatočnosti argumentácie súdu v prospech nepochybnosti takéhoto záveru polemizovať.

V prvom rade je nevyhnutné odlíšiť úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu podľa § 79 ods. 3 a 7 daňového poriadku, ktorý patrí platiteľovi DPH pri vrátení nadmerného odpočtu od uplynutia zákonnej všeobecnej lehoty v prípade, keď sa daňová kontrola na zistenie oprávnenosti nároku na vrátenie nadmerného odpočtu vôbec nezačala, od úroku z nadmerného odpočtu podľa § 79a zákona o DPH. Úrok podľa § 79a zákona o DPH v dôsledku novelizácie zákona o DPH s účinnosťou od 01.01.2017 predstavuje kompenzáciu pre poctivého daňovníka, ktorý po dobu zákonného preverovania údajov v daňovom priznaní dočasne nemohol disponovať finančnými prostriedkami vo výške nadmerného odpočtu, v dôsledku čoho bol postihnutý hospodárskym znevýhodnením.

Ako bolo už uvedené, daňový poriadok jasne upravuje lehoty, v ktorých je DÚ povinný nadmerný odpočet vrátiť. Ak by správca dane nepostupoval v súlade s daňovými predpismi a nadmerný odpočet by nevrátil, platiteľ DPH by sa mohol domáhať svojho práva podľa ustanovení v tomto čase už Správneho súdneho poriadku žalobou proti nečinnosti orgánu verejnej správy.[6] Ak správca dane vráti nadmerný odpočet po lehote ustanovenej v § 79 ods. 2 daňového poriadku v spojení

[4] Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3Sžf 50/2009 zo dňa 11.03.2010, s.5.

[5] Uznesenie Krajského súdu Trnava č.k. 9CoPr/5/2017-221 zo dňa 19.12.2017, s. 4 a Uznesenie Krajského súdu Trnava č.k. 23CoPr/6/2017-239 zo dňa 13.11.2017, s. 3

[6] KUBINCOVÁ, S. 2015. *Daňový poriadok. Komentár,* s. 455

s § 79 ods. 7 daňového poriadku, je povinný v lehote do 15 dní od oneskoreného vrátenia nadmerného odpočtu rozhodnúť o priznaní úroku zo sumy nadmerného odpočtu.

Analýzou ustanovenia § 79 ods. 3 daňového poriadku možno zistiť, že vymedzuje sankciu, keďže predpokladá porušenie právnej povinnosti, čím zároveň pôsobí na účastníka daňovo-právneho vzťahu (správcu dane) prevenčne. Je to z toho dôvodu, že účastník týchto vzťahov, správca dane, je ustanovením zákona upozornený na možnosť uloženia sankcie, ak nedodrží povinnosť, ktorú mu zákon stanovuje.[7] Daňový poriadok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu automaticky predpokladá sankciu; ide teda o formu finančného postihu za nedodržanie daňovo-právnej normy správcom dane, ktorá ustanovuje jeho povinnosť urobiť úkon v oblasti správy daní v zákonom ustanovenej lehote. Predmetná sankcia vzniká „ex lege“, a to v stanovenej výške odvodenej od výšky uplatneného nadmerného odpočtu deklarovaného v daňovom priznaní platiteľom DPH. Sankcia má tiež časový charakter, keďže jej výška narastá v čase v závislosti od dĺžky omeškania správcu dane s vrátením nadmerného odpočtu. Výšku úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu správca dane oznamuje daňovému subjektu rozhodnutím, ktoré má podľa môjho názoru deklaratórny charakter. Z uvedeného možno preto uzavrieť, že skutočnosť, či správca dane rozhodne o priznaní úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu nie je nijako závislá od jeho správneho uváženia či jeho vôle, ale zákonodarca predmetnou právnou úpravou ustanovil cestu uloženia sankcie automaticky „ex lege.“ V prípade nečinnosti správcu dane je tento nárok dokonca vymožiteľný súdnou cestou, kedy sa platiteľ DPH bude domáhať, aby správca dane konal a rozhodol o priznaní tohto sankčného úroku. Takéto legislatívne riešenie je vopred predvídateľné a vylučuje arbitrárnosť zo strany správcu dane, ako i prípadnú možnosť korupčného správania.

Povinnosť podať daňové priznanie a tvrdiť v ňom skutočnosti, ktoré sú dôležité pre správu daní zaťažuje v danom prípade platiteľa DPH. Správca dane má na druhej strane právo vykonať revíziu v daňovom priznaní deklarovaných skutočností, a to vrátane práva skontrolovať oprávnenosť uplatneného nároku na vrátenie nadmerného odpočtu. Je všeobecne známe, že práve nadmerný odpočet je tým inštitútom, ktorý je zneužívaný na daňové podvody. Aj vzhľadom na to, že v prípade daňových podvodov proti finančnej správe stoja často organizované kriminálne skupiny, ktorých cieľom je vykázať nadmerný odpočet, získať ho a zmiznúť, je daňová kontrola uskutočňovaná „ex post“, teda až následne po vrátení nadmerného odpočtu neefektívna, keďže subjekty špecializované na daňové podvody na DPH existujú po vylákaní tejto výhody zväčša len niekoľko dní a nečakajú kým príde regulárny daňový kontrolór preverovať skutočnosti rozhodujúce pre správne určenie DPH.[8]

K dosiahnutiu zamedzenia neoprávneného vylákania daňovej výhody je správcovi dane daňovým poriadkom poskytnutý prostriedok daňovej kontroly na zistenie oprávnenosti nároku na vrátenie nadmerného odpočtu alebo jeho časti podľa § 46 ods. 2 daňového poriadku. Výsledkom takejto daňovej kontroly môže byť akceptácia tvrdeného nadmerného odpočtu, ktorý je správca dane povinný vrátiť alebo naopak začatie vyrubovacieho konania po zistených výsledkoch daňovej kontroly. Správca dane má v prípade pochybností o oprávnenosti uplatneného nadmerného odpočtu, zákonnú možnosť tieto pochybnosti rozptýliť, a to predmetnou daňovou kontrolou. Legitímny záujem štátu na preverení skutočností pre správne určenie nadmerného odpočtu sa dostáva do stretu so záujmom daňového subjektu na včasnom vrátení nadmerného odpočtu. Využitie zákonného prostriedku spočívajúceho v daňovej kontrole oprávnenosti vrátenia nadmerného odpočtu správcom dane je však časovo limitované. V prípade prekročenia ustanovenej lehoty a nevyužitia tohto inštitútu, a to bez vrátenie nadmerného odpočtu, je nečinnosť správcu dane sankcionovaná práve sankčným úrokom správcu dane. Je teda výlučne v kompetencii správcu dane, aby v prípade pochybností o oprávnenosti vrátenia nadmerného odpočtu, začal včas daňovú kontrolu podľa § 46 ods. 2 daňového poriadku.

Možno považovať sankciu predvídanú daňovým poriadkom za chybné konanie správcu dane, ktorý nerešpektuje časovú limitáciu na vykonanie určitých úkonov vo vzťahu k platiteľovi DPH, za

[7] ČIČVÁKOVÁ, M., D. TREŠČÁKOVÁ. 2010. *Zodpovednostné vzťahy v daňovom práve*, s. 205
[8] LENÁRTOVÁ, G. 2013. *Boj proti daňovým podvodom a daňovým únikom,* s. 22

závislú od samotného „osudu“ nadmerného odpočtu? Na predmetnú otázku neevidujem zo strany Krajského súdu Trnava prijateľne odôvodnenú odpoveď. Uplatňovanie nároku na vrátenie DPH v daňovom priznaní je zákonnou možnosťou platiteľa DPH, ktorá škodu v podobe vylákania daňovej výhody ešte podľa môjho názoru nijako nespôsobuje. Verifikácia uplatneného nároku na vrátenie nadmerného odpočtu je plne v kompetencií správcu dane, ktorý je v daňovo – právnom vzťahu nadradeným subjektom. Možnosť verifikácie je samozrejme časovo limitovaná, a to aj z dôvodu ochrany druhého účastníka daňovo-právneho vzťahu (platiteľa DPH). V tomto smere je potrebné zdôrazniť aj princíp zákonnosti, ktorý sa v daňovom konaní uplatňuje a v zmysle ktorého sa vždy musí postupovať v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi.

Pokiaľ správca dane predmetné limity nerešpektoval a nekonal v súlade s princípom zákonnosti v dôsledku čoho má povinnosť priznať a zaplatiť zákonný sankčný úrok druhému účastníkovi daňovo – právneho vzťahu v čase, keď o oprávnenosti vrátenia nadmerného odpočtu nemá žiaden poznatok, vzhľadom na nevyužitie prostriedku daňovej kontroly oprávnenosti vrátenia nadmerného odpočtu, nie je možné prijať záver Krajského súdu v Trnave o akcesorickom vzťahu medzi sankčným úrokom a nadmerným odpočtom bez podrobenia kritickému vyhodnoteniu tejto úvahy.

Sankčný úrok sa spája so skutočnosťou daňovo-právnej normy obsahujúcej stanovenie časovej limitácií na vykonanie určitých úkonov či postupov zo strany správcu dane. Pokiaľ by správca dane postupoval v súlade s daňovo právnymi normami a zachoval by princíp zákonnosti k vyplateniu sankčného úroku by nedošlo. K rozmnoženiu majetku platiteľa DPH o výšku priznaného a vyplateného sankčného úroku podľa § 79 ods. 3 a 7 daňového poriadku nedošlo v dôsledku spáchania trestného činu, ale v dôsledku pochybenia správcu dane. Skutková situácia bola taká, že správca dane vrátil nadmerný odpočet po lehote, nevykonal ani úkon k zastaveniu plynutia lehoty (nezačal daňovú kontrolu), a preto bol daňovým poriadkom sankcionovaný za svoj laxný postup povinnosťou zaplatiť platiteľovi DPH úrok, a to opätovne zdôrazňujem v čase, kedy vonkoncom nedisponoval žiadnym relevantným záverom o oprávnenosti či neoprávnenosti vrátenia nadmerného odpočtu, keďže sa sám pripravil o možnosť získať tento poznatok nezačatím daňovej kontroly na zistenie oprávnenosti vrátenia nadmerného odpočtu včas. V danom prípade by bolo možné hovoriť i o vzniku novej sekundárnej povinnosti, ako následok porušenia primárnej povinnosti, resp. o vzniku nového zodpovednostného vzťahu, ktorý je odvodený od základného porušeného právneho vzťahu, ktorým je nedodržanie časovej limitácie na vykonanie úkonov zo strany správcu dane pri správe daní, na ktoré je zákonom legitimovaný. V tomto smere si dovolím poukázať aj na zásadu, ktorá platila už v rímskom práve „vigilantibus iura scripta sunt“, t.j. bdelým patrí právo, a to zvlášť, ak ide o subjekty práva znalé, akým by mal bez pochyby byť aj správca dane. Správca dane ako nadradený subjekt v daňovo-právnom vzťahu pri správe daní musí v súlade s aplikáciou čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky konať len na základe daňového poriadku (prípadne iného zákona, na ktorý daňový poriadok odkazuje) a v jeho medziach. Je legitímne od správcu dane očakávať, že bude konať zákonom aprobovaným spôsobom a pokiaľ tak nekoná je za to sankcionovaný. Odvodzovanie neoprávnenosti sankčného úroku od následne zistenej neoprávnenosti uplatnenia nadmerného odpočtu DPH s odôvodnením, že výpočet sankčného úroku vychádza zo základu, ktorý predstavuje nadmerný odpočet, nebolo súdom dostatočne dôveryhodne vysvetlené.

Mám v tomto smere za to, že dôvodom, pre ktorý zákonodarca upustil od možnosti diskrečnej právomoci v časti rozhodovania správcu dane o výške úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu a zvolil variantu sankcie „ex lege“, je primárne zamedzenie ľubovôle zo strany správcu dane ako orgánu verejnej moci. Aj vzorec výpočtu úroku musel byť z tohto dôvodu jednoznačne stanovený tak, aby ho bolo možné pri vysokom počte platiteľov DPH pôsobiacich v Slovenskej republiky a tým vzhľadom na predpoklad vyššej početnosti výskytu takýchto prípadov automaticky používať. Dôvodom je tiež predvídateľnosť rozhodnutia správcu dane a s tým spojená právna istota, eliminácia korupcie, administratívnej záťaže a zaistenie rýchlosti a automatizácie riešenia prípadov. Hoci výpočet úroku vychádza z výšky peňažného základu, ktorým je v danom prípadne výška nadmerného odpočtu, porušenie primárnej povinnosti sa v danom prípade, ako bolo uvedené vyššie v texte, výšky nadmerného odpočtu podľa môjho názoru netýka. Rozsah nadmerného odpočtu nie je v danom

prípade kľúčový. Úrokom sankcionované pochybenie správcu dane sa týka povinnosti postupovať v súlade s daňovým poriadkom a dodržiavať zákonné lehoty zo strany správcu dane pri správe daní. Uvedený sankčný úrok má motivovať správcu dane k včasnému realizovaniu predmetných úkonov.

Predmetné načrtnuté pochybnosti o argumentačnej opodstatnenosti záveru súdov o charaktere úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu, ktorý by mal znášať „osud" nadmerného odpočtu sa v ďalšom prejavujú aj v trestnoprávnej rovine, a to pri úvahe zameranej na posúdenie opodstatnenosti záveru, či úrok podľa § 79 ods. 3 a 7 daňového poriadku, ktorý vznikol v dôsledku pochybenia správcu dane, je možné považovať za výnos z trestnej činnosti, ktorý môže byť postihnutý inštitútom zaistenia peňažných prostriedkov zo strany orgánov činných v trestnom konaní.

Sankčný úrok správcu dane ako výnos ztrestnej činnosti

Objektívna stránka trestného činu daňového podvodu podľa § 277a TZ vyžaduje následok vo forme neoprávneného vrátenia DPH. Následkom uvedeného trestného činu nemôže byť priznanie úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu DPH, nakoľko sa nejedná o jeho neoprávnené priznanie (t.j. priznanie v rozpore so zákonom). Povinnosť rozhodnúť o priznaní predmetného sankčného úroku správcovi dane vyplynula priamo zo zákona – daňového poriadku v dôsledku pochybenia správcu dane a faktického omeškania s vrátením nadmerného odpočtu. Zákonodarca nedáva správcovi dane žiaden priestor na to, aby „vyčkával" s rozhodnutím o priznaní tohto sankčného úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu na hypotetickú možnosť začatia inej daňovej kontroly a na jej možný výsledok spočívajúci v zistenom rozdiele na DPH, t.j. daňovej kontroly zameranej na zistenie a preverenie skutočností rozhodujúcich pre správne určenie DPH v zmysle zákona o DPH za vymedzené zdaňovacie obdobie. Ak sa po vydaní rozhodnutia o priznaní úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu dodatočne zmenili skutkové okolnosti v tom smere, že následnou daňovou kontrolou „ex post" po oneskorenom vrátení nadmerného odpočtu, bola namiesto nadmerného odpočtu zistená vlastná daňová povinnosť platiteľa DPH, vzhľadom na čo vznikol rozdiel na DPH, DÚ nie je oprávnený rozhodnutie o priznaní úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu zmeniť alebo zrušiť prostredníctvom mimoriadnych opravných prostriedkov daňového poriadku. Rozhodujúce sú vždy pre DÚ okolnosti, ktoré sú dané v čase vydania rozhodnutia a v čase priznania sankčného úroku nemôže správca dane predpokladať vývoj zmeny skutkových okolností do budúcna oproti pôvodnému stavu existujúcemu v čase vydania rozhodnutia o priznaní sankčného úroku podľa § 79 ods. 3 a 7 daňového poriadku, pokiaľ tento stav vykazoval všetky zákonné predpoklady na vydanie predmetného rozhodnutia a nebol v rozpore s právnymi predpismi.

Výnos z trestnej činnosti ako pojem z oblasti trestného práva nie je výslovne legislatívne definovaný. Možno však uviesť, že sa v zásade jedná o akékoľvek majetkové hodnoty z trestnej činnosti. Vzhľadom na vyššie naznačené úvahy o charaktere sankčného úroku následne vzniká aj otázka či možno považovať sankčný úrok správcu dane za výnos z trestnej činnosti a či ho možno postihnúť inštitútom zaistenia peňažných prostriedkov na účte v banke, ktorý je „de lege lata" upravený v § 95, § 95a a §95b TP. Možno konštatovať, že i napriek značnému legislatívnemu úsiliu patrí inštitút zaistenia peňažných prostriedkov na účte v banke medzi tie, ktoré sú stále spájané s aplikačnými problémami a niekoľkými negatívnymi faktormi.[9] Hneď na začiatku si však dovolím uviesť, že využitie tohto inštitútu trestného práva procesného považujem za možné i vo vzťahu k sankčnému úroku podľa § 79 ods. 3 a 7 daňového poriadku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu. Na druhej strane však dopĺňam, že aplikáciu tohto inštitútu neodvodzujem v tomto prípade od skutočnosti, že by sankčný úrok správcu dane predstavoval peňažné prostriedky určené na spáchania trestného činu, alebo peňažné prostriedky, ktoré by boli na spáchanie trestného činu použité, resp. by boli výnosom z trestnej činnosti, ale skôr od dočasného charakteru predmetného inštitútu. Podstatou zaistenia peňažných prostriedkov na účte v banke je obmedzenie dispozičného práva majiteľa účtu k týmto prostriedkom, nie však ich odobratie majiteľovi účtu. Právna úprava zaistenia peňažných prostriedkov na účte v banke je formulovaná ako dočasný prostriedok, ktorý

[9] COUFALOVÁ, B. 2017. *Několik úvah nad právní úpravou zajištění peněžních prostředků na účtu u banky, s. 434*
[9] COUFALOVÁ, B. 2017. *Několik úvah nad právní úpravou zajištění peněžních prostředků na účtu u banky, s. 437*

svojou povahou nepredstavuje meritórne rozhodnutie vo veci. Záver, že zaistený majetok má vyššie uvedené určenie, nemusí byť celkom hodnoverný či spoľahlivý. V neskoršom konaní nemusí byť dôveryhodnosť informácií orgánov činných v trestnom konaní, ktorá ich viedla k zaisteniu určitého rozsahu peňažných prostriedkov na účte v banke daňového subjektu, potvrdená, či dokonca môže byť aj vyvrátená.[9]

Vzhľadom na uvedenú dočasnú a zaisťovaciu povahu tohto inštitútu, kedy sa peňažné prostriedky na účte neodnímu len sa zakáže akákoľvek dispozícia s nimi, možno pripustiť i zaistenie predmetného sankčného úroku správcu dane. Na záver o tom, že peňažné prostriedky na účtu v banke sú určené ku spáchaniu trestnej činnosti alebo k jeho spáchaniu boli použité alebo sú výnosom z trestnej činnosti, postačuje orgánom činným v trestnom konaní vyšší stupeň pravdepodobnosti, čo naznačuje už predvetie „*Ak skutočnosti nasvedčujú tomu...*“. O miere hodnovernosti či dôveryhodnosti prameňa zdroja informácií, ktoré vedú orgány činné v trestnom konaní k využitiu tohto inštitútu existujú v odbornej literatúre rôzne názory. Na jednej strane je to názor, že vierohodnosť musí byť daná, hoci v neskoršom trestnom konaní nemusí byť potvrdená a na druhej strane je to názor, že na zdroje informácií, ktoré sú často podkladom na počiatku trestného konania, k zaisteniu peňažných prostriedkov na účte v banke, nemožno vzťahovať všeobecné požiadavky hodnovernosti, vierohodnosti a spoľahlivosti, aké sú kladené na dôkazy v trestnom konaní zabezpečené v procesnej podobe, ktorých hodnovernosť sa vždy verifikuje.[10] Mám za to, že prípadne názorové rozdiely by bolo možné odstrániť vymedzením zákonnej definície pojmu výnos z trestnej činnosti v 5. hlave, 1. diel TZ, ktorý je venovaný výkladu pojmov.

Uplatňovanie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní v časti vyplateného úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu

Poslednou otázkou prepojenou na v úvode riešenú problematiku charakteru úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu predstavuje ponímanie tohto majetkového prospechu predstavujúceho prírastok v majetkovej sfére platiteľa DPH ako „škody“, ktorá postihla poškodeného - správcu dane a ktorú si správca dane môže uplatňovať v adhéznom konaní. Aj v tomto smere rozhodnutia súdov nie sú čo do myšlienkových konštrukcií racionálne logickým spôsobom odôvodnené. Ustanovenie § 124 TZ vymedzuje pojem škoda: *„Škodou sa na účely tohto zákona rozumie ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo jeho iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. Škodou sa na účely tohto zákona rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom.“* V kontexte celého textu tohto článku sa možno potom opakovane s pochybnosťami pozerať na záver, či škodou na účely TZ je len DPH, ktorá bola platiteľovi DPH vyplatená v rámci neoprávnene uplatneného nároku na nadmerný odpočet, alebo je škodou aj úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu bez ohľadu na to, že vzniku tejto „škody“ mohol správca dane predísť dôsledným dodržiavaním právnych noriem, o ktorých má mať znalosť a vedomosť.

Podľa Šamka trestný čin daňového podvodu je trestným činom s majetkovým charakterom, kedy vzniká reálny úbytok na majetku poškodeného (zmenšenie majetku štátu) v dôsledku vyplatenia neoprávneného nároku na vrátenie DPH. Ďalej uvádza aj to, že: *„nárok daňového subjektu na vyplatenie nadmerného odpočtu DPH zo strany štátu je síce nárokom vyplývajúcim zo zákona o DPH, no škoda v trestnoprávnom zmysle tu vznikne len v prípade, ak štát vyplatí nadmerný odpočet, na ktorý daňový subjekt nemal nárok. Škoda na majetku štátu tu vzniká v príčinnej súvislosti s protiprávnym konaním páchateľa a nie v príčinnej súvislosti s tým, že inak (vo všeobecnosti) nárok na vyplatenie nadmerného odpočtu zo strany štátu vyplýva zo zákona o DPH.“*[11] Možno však v uvedenom smere uvažovať aj vo vzťahu k sankčnému úroku správcu dane? Je sankčný úrok správcu dane v príčinnej súvislosti s protiprávnym konaním páchateľa?

[10] ŠÁMAL, P. 2008. *Trestní řád. Komentář*, s. 618
[11] ŠAMKO, P. 2015. *Daňové podvodné konania a ich dokazovanie*, s. 297

Vo všeobecnosti platí o vzťahu príčinnej súvislosti ako predpokladu vzniku zodpovednosti za škodu, že sa jedná o otázku skutkovú a nie právnu, ktorá musí byť riešená len v konkrétnych súvislostiach. Pri zisťovaní príčinnej súvislosti je podľa rozsudku *Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 28. 10. 2010, sp. zn. 3 Cdo 130/2010* potrebné škodu izolovať zo všeobecných súvislostí a skúmať, ktorá konkrétna príčina ju vyvolala, pričom je rozhodujúca vecná súvislosť príčiny a následku.[12] Nakoľko škodu je možné aj v trestnom práve chápať obdobne ako v iných právnych odvetviach upravujúcich majetkové a záväzkové vzťahy, vrátane zodpovednosti za škodu, mám za to, že spomenutý judikát možno použiť i na náš prípad. Aj v kontexte záverov Najvyššieho súdu Slovenskej republiky je potom na mieste poukázanie na argumentačné nedostatky záveru, že ak bol nadmerný odpočet vyplatený neoprávnene, bol neoprávnene vyplatený aj úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu. Mám za to, že napriek skutočnosti, že si platiteľ DPH mohol uplatniť nadmerný odpočet DPH neoprávnene, nie je bezprostrednou príčinou vzniku „škody“ v podobe vyplateného sankčného úroku uvedená skutočnosť. Vzťah príčinnej súvislosti je vzťahom priamej väzby javov, v rámci ktorého jeden jav (príčina) vyvolá druhý jav (následok). Vzťah príčiny a následku musí byť preto priamy, bezprostredný a neprerušený, pričom príčinou vzniku škody nie je skutočnosť, ktorá je už sama následkom.

V kontexte uvedeného mám potom za to, že Krajský súd v Trnave nesprávne vnímal obsah príčinnej súvislosti, a to tak, že ak následok spočívajúci v neoprávnenom vrátení nadmerného odpočtu spôsobil skutočnú škodu štátu v podobe vylákanej daňovej výhody, potom úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu je tiež „škodou“ spôsobenou v priamej súvislosti s neoprávneným vrátením nadmerného odpočtu. Nijako však nie je zohľadnená „priamosť“ a „bezprostrednosť“ pôsobenia príčiny na následok. V tomto smere mám za to, že samotné oprávnenie uplatniť nárok na vrátenie nadmerného odpočtu nie je skutočnou škodou. Majetok štátu sa zmenšil až vrátením nadmerného odpočtu, na ktorý platiteľovi DPH nevznikol zákonný nárok. Vzťah medzi správcom dane a daňovníkom je vzťahom verejnoprávnym, vyplývajúcim z finančnej činnosti štátu a jeho orgánov. Podľa konkrétnych okolností prípadu, ktoré som v článku uviedla, je zrejmé, že to bolo práve omisívne konanie správcu dane (oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu v dôsledku porušenia stanovených zákonných lehôt na jeho vrátenie), ktorá bola bezprostrednou príčinou následku spočívajúceho v povinnosti rozhodnúť o vyplatení úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu s tým, že pri prijímaní záveru o priznaní úroku podľa § 79 ods. 3 a 7 daňového poriadku správca dane nedisponuje žiadnou možnosťou voľnej úvahy. Platiteľ DPH s prihliadnutím na bežný chod vecí nemohol mať úmysel a ani nemal ako predpokladať aj majetkový prospech v podobe vyplateného úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu, keďže ak by správca dane dodržal zákon k vzniku tohto ekonomického prospechu by nedošlo. Nemožno preto bez detailnejšieho vysvetlenia konštatovať, že úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu je závislý od oprávnenosti či neoprávnenosti uplatneného nároku na nadmerný odpočet.

Záver

Zhrnutím uvedeného si dovolím uviesť, že ak správca dane nevykoná vrátenie nadmerného odpočtu v zákonnej lehote, pričom tento nadmerný odpočet správca dane vrátiť mal a mohol, pochybenie správcu dane a jeho nesprávny postup v rozpore s právnymi normami je ujmou správcu dane, vyvolanou jeho vlastným omisívnym konaním. Vzhľadom na skutočnosť, že bezprostrednou príčinou vzniku negatívneho následku pre štát v podobe povinnosti priznať a uhradiť úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu, je nerešpektovanie časovej limitácie na vykonanie úkonov pri správe daní zo strany samotného správcu dane, je možné mať dôvodné pochybnosti o správnosti vnímania úroku podľa § 79 ods. 3 a 7 daňového poriadku ako výnosu z trestnej činnosti podliehajúcemu možnosti jeho zaistenia orgánmi činnými v trestnom konaní ako i o správnosti jeho vnímania ako „škody“ vzniknutej na strane správcu dane.

[12] *rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Cdo 130/2010 zo dňa 28. 10. 2010*

Resumé (v slovenskom jazyku)

V článku sa snažím poukázať na potrebu dôsledného vnímania úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu DPH ako sankcie za porušenie daňovo-právnych noriem správcom dane v nadväznosti na aplikáciu noriem trestného práva. Konkrétne na viacerých faktoch bolo upozornené na nedostatočné zdôvodnenie opodstatnenosti záveru, ku ktorému v súdnej praxi dochádza a ktorý automaticky počíta s tým, že úrok za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu je závislý od „osudu" samotného nadmerného odpočtu. Prijíma sa názor, že v prípade neoprávneného vyplatenia nadmerného odpočtu je neoprávnene vyplatený aj tento sankčný úrok správcu dane. Uvedeným postupom v uvažovaní vo vzťahu k úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu ako príslušenstvu nadmerného odpočtu, sa podľa môjho názoru opomína dôležitý fakt, že priamym javom, ktorý vyvolal následok v podobe úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu, bolo samotné pochybenie správcu dane nedôsledným rešpektovaním časovej limitácie vyplývajúcej z daňovo-právnych noriem.

Resumé (v anglickom jazyku)

In the follow-up to application of criminal standards this article points the need for consistent approach to interest payment on late repayment of excess VAT as a legal sanction for infringement of the tax legislation. This article aims to identify the flaws in law on the part of the courts in their assessment that the interest payment on late repayment of excess VAT is highly dependent on the excess VAT. The courts take the view that in the event that the VAT initially deducted is not adjusted in such a way that the amount of the deduction may not be reimbursed, that interest payment has not been paid out as eligible payment too. In my point of view this procedure ignores the fact that the issue which has the negative effect that the interest must be paid is the tax authority´s failure to respect laws and to refund the excess VAT to taxable person within the time period referred to rules of law.

Zoznam bibliografických odkazov:

COUFALOVÁ, B., 2017. Několik úvah nad právní úpravou zajištění peněžních prostředků na účtu u banky, In: Justičná revue, č. 3, s. 433 – 441. ISSN 1335-6461.

ČIČVÁKOVÁ, M., D. TREŠČÁKOVÁ, 2010. Zodpovednostné vzťahy v daňovom práve, In: Vybrané otázky zodpovednosti za škodu spôsobenú nesprávnym profesijným postupom. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, s. 202– 215. ISBN 978-80-89284-54-2.

FILO, M. 2016. Daňová kontrola nadmerného odpočtu DPH a „úrok z omeškania", In: Bulletin slovenskej advokácie, č. 7-8, s. 16 – 25, ISSN 1335-1079.

JÁNOŠÍKOVÁ, P., P. MRKÝVKA a kol., 2016. Finančné a daňové právo 2. aktualizované a doplněné vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-639-2.

JAROŠOVÁ, B., 2015. Daňová kontrola zameraná na DPH. In: DPH v praxi, č. 6, s. 3 a nasl. ISSN: 1338-7006.

KUBINCOVÁ, S., 2015. Daňový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, s.r.o. organizačná zložka v Bratislave. ISBN: 978-80-89603-28-2.

LENÁRTOVÁ, G., 2013. Boj proti daňovým podvodom a daňovým únikom. In: Finančný manažér, č. 2, s. 21-28, ISSN 1335-5813.

ŠÁMAL, P. a kol., 2008. Trestní řád. Komentář – I. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-043-0.

ŠAMKO, P., 2015. Daňové podvodné konania a ich dokazovanie. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-8168-262-9.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Cdo 130/2010 zo dňa 28.10.2010. Dostupné z: [http://merit.slv.cz/3Cdo130/2010].

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3Sžf 50/2009 zo dňa 11.03.2010. Dostupné z: [http://merit.slv.cz/3Szf50/2009].

Kontaktné údaje:
JUDr. Ing. Jitka Mlynarčíková, LL.M.
metodik, Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky
Lazovná 63, 974 01 Banská Bystrica
t. č. 0908 183 324
e-mail: jitka.mlynarcikova@gmail.com

PÔSOBENIE ZÁKONOV LOGIKY V PROCESNOM DOKAZOVANÍ

doc. JUDr. Antonín NESVADBA, PhD.
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Článok pojednáva o podstate hodnotenie kritéria vierohodnosti v procese hodnotenia dôkazov s využitím pôsobenia zákonov logiky, konkrétne zákona pravdepodobnosti, totožnosti, protikladu, vylúčenia tretieho a dostatočného odôvodnenia, najmä ako tieto zákony ovplyvňujú mieru možného a nemožného pri hodnotení vierohodnosti dokazovaných skutočností. Autor v ňom znázorňuje pôsobenie uvedených zákonov a ich vplyv na kritérium vierohodnosti pomocou praktického príkladu.*
Kľúčové slová: *zákony logiky, kritérium vierohodnosti, stupeň možného a nemožného, zákon pravdepodobnosti, totožnosti, protikladu, vylúčenia tretieho, dostatočného odôvodnenia.*

Annotation: *Presented contribution discusses the essence of the assessment of the credibility test in the process of evaluating evidence, using the law of logic, namely the law of probability, identity, contradiction, exclusion of the third and sufficient justification, especially as these laws affect the level of possible and impossible assessment of the credibility of the evidence. The author describes the operation of these laws and their impact on the criterion of credibility by means of a practical example.*
Key words: *the laws of logic, the criterion of credibility, the degree of possible and impossible, the law of probability, identity, contradiction, exclusion of the third, sufficient justification.*

Úvod

Proces dokazovania ako osobitná forma poznávacieho procesu je neodmysliteľnou súčasťou trestného konania, či už ide o dokazovanie v prípravnom konaní alebo o dokazovanie na hlavnom pojednávaní. Jeho cieľom je spoľahlivo zistiť okolnosti, ktoré majú relevantný význam pre objektívne objasnenie daného trestného činu. Ide jednoznačne o náročný myšlienkový proces, ktorý kladie vysoké nároky jednak na odborné poznatky, ako aj na praktické skúsenosti subjektu vykonávajúceho dokazovanie. Celý proces dokazovania tvoria štyri na seba nadväzujúce etapy a to vyhľadávanie dôkazov, vykonávanie dôkazov, previerka a napokon hodnotenie dôkazov. Vo svojom príspevku sa chcem zamerať na kritérium vierohodnosti, pretože práve kritérium vierohodnosti v procese dokazovania má vysoký význam pre stanovenie záverov v rozhodovaní o vyšetrovanej udalosti a práve pri hodnotení tohto kritéria zohráva svoju nezastupiteľnú úlohu pôsobenie zákonov logiky, t. j. zákona pravdepodobnosti, totožnosti, protikladu, vylúčenia tretej možnosti a zákona dostatočného odôvodnenia, čo má v konečnom dôsledku dopad na hodnotenie daného dôkazu a jeho označenie ako dôkazu buď vierohodného a teda pravdivého alebo dôkazu nevierohodného a teda nepravdivého.

Hodnotenie kritéria vierohodnosti na základe pôsobenia zákonov logiky

Ako som už naznačil vyššie, hodnotenie kritéria vierohodnosti dôkazov je veľmi náročné, nakoľko vyžaduje vysokú odbornosť a dlhoročné praktické skúsenosti hodnotiaceho orgánu. Podceňovanie tohto kritéria vedie často k znižovaniu dôkaznej hodnoty dôkazu alebo k jeho úplnému odmietnutiu. Teória dokazovania učí, že hodnotiaci orgán na základe zásady voľného hodnotenia dôkazov hodnotí každý dôkaz osobitne a všetky v jednom súhrne na základe svojho vnútorného presvedčenia založeného na odborných vedomostiach, praktických skúsenostiach a prísnom logickom úsudku. Formovanie logického úsudku však v žiadnom prípade neznamená nejakú voľnú úvahu, ale presnú myšlienkovú činnosť založenú práve na aplikácii, resp. na základe pôsobenia zákonov logiky. Ide najmä o využívanie pôsobenia zákona pravdepodobnosti, zákona totožnosti, zákona protikladu, zákona vylúčenia tretieho a zákona dostatočného odôvodnenia. Profesionálna odbornosť hodnotiaceho orgánu pri hodnotení dôkazov spočíva v jeho schopnosti presne a logicky uvažovať, správne využívať a aplikovať pôsobenie zákonov logiky a to najmä pokiaľ ide o nepriame a odvodené dôkazy.

V procese hodnotenia kritéria vierohodnosti na seba vzájomne pôsobia a ovplyvňujú sa dve kategórie a to kategória **pravdepodobnosti** a kategória **vierohodnosti.** V čom spočíva podstata pôsobenia kategórie pravdepodobnosti a vierohodnosti? **Vierohodnosť** dôkazu znamená, že každý dôkaz je dokázaný a súčasne musí byť zdôvodnený. Vierohodnosť teda znamená dokázanú a zdôvodnenú pravdivosť záverov. Na rozdiel od vierohodnosti pravdepodobnosť znamená len určitú kvantitu existencie možného. Teda aj určitú kvantitu existencie nemožného. Pravdepodobný úsudok môže do určitej miery zodpovedať reálnej skutočnosti ale aj nezodpovedať. Preto môže byť do určitej miery pravdivý ale aj nepravdivý. Miera pravdepodobnosti vyjadruje mieru presvedčenia hodnotiaceho subjektu o reálnosti existencie určitého faktu alebo javu. Vierohodnosť je preukázané a zdôvodnené pravdivé poznanie. Pričom vierohodnosť súčasne vylučuje možnosť akéhokoľvek iného riešenia. Pravdepodobnosť však možnosť iného riešenia pripúšťa. Vierohodné poznanie je teda dokázaná nemožnosť opaku, je to zdôvodnená a preukázaná pravdivosť.

V procese hodnotenia kritéria vierohodnosti, pri vzájomnom porovnávaní kategórie pravdepodobného a vierohodného ide o vývoj procesu poznávania od pravdepodobného k vierohodnému. Vývoj od pravdepodobného úsudku (možného alebo nemožného) k vierohodnému poznaniu existenciu určitého javu alebo faktu potvrdzuje alebo vyvracia. Tento proces prebieha na základe pôsobenia dôkazných informácií obsiahnutých v dôkazoch. Kvantita a kvalita pôsobenia dôkazných informácie vedie k postupnému odstraňovaniu **entrópie**, t. j. neurčitosti. Odstraňovanieentrópie (neurčitosti) úmerne ustupuje s kvalitou dôkazných informácií. Pretože existencia entropie (neurčitosti) pripúšťa protikladný záver, pravdepodobnosť je z tohto dôvodu neúplnou informáciou. Podľa miery a kvality dôkazných informácií sa stupeň pravdepodobnosti zvyšuje a entropia ustupuje, až sa napokon stráca. Zvyšovanie iba kvantity informácií by automaticky neznamenalo zvyšovanie miery poznania a znižovanie miery neurčitosti. Neznamenalo by posun od pravdepodobného k vierohodnému. Nebolo by to priblíženie k poznaniu pravdy. Pri hodnotení kritéria vierohodnosti má význam iba tá dôkazná informácia, ktorá obsahuje nový poznatok o predmete dokazovania. Iba takáto dôkazná informácia spôsobuje posun od pravdepodobného k vierohodnému. V závislosti od miery a dôkaznej hodnoty dôkazných informácií za súčasného znižovania entropie získavajú poznatky hodnotiaceho orgánu charakter hodnoverného poznania. Kvantitatívno-kvalitatívny rast dôkazných informácií je základom prechodu od pravdepodobného k vierohodnému a teda pravdivému.

Pokiaľ ide o **pravdepodobnosť**, táto kategória tak isto obsahuje určitý stupeň možného ako aj nemožného. Ak vplyvom prísunu kvalitných dôkazných informácií začne stúpať stupeň možného, začne úmerne s ním klesať stupeň nemožného a entropia ustupuje a pravdepodobnosť možného sa zvyšuje. Ak však začne stúpať stupeň nemožného, súčasne začne klesať stupeň možného. Entropia opäť ustupuje a zvyšuje sa pravdepodobnosť nemožného. Ak stupeň možného v dôsledku prísunu kvalitných dôkazných informácií dosiahne maximum, ide o maximálnu pravdepodobnosť možného, čo má za následok, že stupeň nemožného klesol na nulu, neurčitosť dosiahla nulovú hodnotu a miera pravdepodobnosti dosiahla úroveň skutočného a pravdepodobne možné sa stalo skutočným.

Na základe uvedeného je možné vysloviť záver, že ak je vierohodnosť odrazom objektívnej reality, potom maximálna miera pravdepodobnosti možného dosiahla úroveň vierohodnosti, t. j., stala sa objektívnou realitou, maximálne pravdepodobne možné sa stalo vierohodným, teda pravdivým. Pravdepodobný úsudok vyústil do vierohodného, t. j. pravdivého záveru. Z praxe je známa skutočnosť, že v procese dokazovania, konkrétne v etape hodnotenia dôkazov len vierohodný dôkaz, resp. dôkazy môžu byť smerodajné pre rozhodnutie vo veci samej. Rovnako je však známe, že kvantita vierohodných dôkazov, resp. v nich obsiahnutých dôkazných informácií pre vytvorenie vierohodných, teda pravdivých záverov sa nedá jednoznačne určiť, pretože každý dokazovaný trestný čin má svoje osobitosti, ktorými sa jednotlivé trestné činy rovnakého druhu od seba navzájom odlišujú. Z tohto dôvodu kvantita dôkazov, resp. dôkazných informácií závisí vždy od konkrétneho prípadu.

V nasledujúcej časti môjho príspevku sa pokúsim objasniť, ako v etape hodnotenia dôkazov pri hodnotení kritéria vierohodnosti pôsobia jednotlivé zákony logiky. V prvom rade, aký má vplyv na hodnotenie kritéria vierohodnosti dôkazu **pôsobenie zákona pravdepodobnosti.** Jeho pôsobenie,

resp. pohyb miery možného a nemožného je možné veľmi dobre vysvetliť pomocou praktického príkladu, s tým že síce ide o vymyslený príklad ale k veľmi podobných často dochádza v praxi. Hliadka PZ v neskorých nočných hodinách pristihla v násilne otvorenom osobnom motorovom vozidle zaparkovanom na parkovisku pred bytovkou muža ktorý tvrdil, že vozidlo nechcel odcudziť, ale že sa v ňom chcel iba zohriať. Vo vozidle boli nájdené vytrhnuté káble zo spínacej skrinky, u muža prípravky k nedovolenému odomknutiu a otvorení dverí vozidla. Je pravdou, že vonkajšia teplota ovzdušia v tom čase bola len niekoľko stupňov nad nulou, no v okolí boli obytné budovy, pričom niektoré mali odomknuté vchodové dvere a neďaleko bola aj železničná stanica s vykúreným vestibulom. Napriek uvedenému tvrdeniu a okolnostiam policajný orgán muža po predvedení hliadkou prepustil s tým, že proti nemu nie je dostatok dôkazov a dôvodných skutočností zakladajúcich podozrenie z prečinu neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla. Vzniká otázka, ako by mal policajný orgán v danej veci postupovať.

Pristihnutý muž hliadke PZ tvrdil, že sa chcel vo vozidle iba zohriať, keďže vonku bola poriadna zima a on sa bál že zaspí a zomrie na podchladenie. Pravdepodobnosť tvrdenia muža sa na začiatku vyznačovala určitým stupňom možného, ako aj nemožného. Avšak vzhľadom na zistené skutočnosti a okolnosti, ich vplyvom na vedomie hodnotiaceho orgánu (nájdené prípravky na nedovolené a násilné odomknutie dverí vozidla, odtrhnuté káble od spínacej skrinky, okolnosť, že muž sa bez problémov a žiadneho rizika mohol ísť zohriať či už do vestibulov obytných budov alebo na železničnú stanicu) začal stúpať stupeň nemožného so súčasným klesaním stupňa možného, čo viedlo k vytvoreniu úsudku o maximálnej nepravdepodobnosti (nemožnosti), že tvrdenie muža je pravdivé. Teda pravdepodobnosť možného klesla na nulovú hodnotu, naopak pravdepodobnosť nemožného dosiahla maximálnu úroveň, opakom pravdepodobného je nepravdepodobné, vierohodného nevierohodné, pravdivého nepravdivé, teda tvrdenie muža bolo maximálne nemožné, nepravdepodobné, teda aj nevierohodné, čo vyústilo ku konečnému záveru, že tvrdenie muža je nepravdivé.

Ďalej sa pokúsim objasniť, aký vplyv má na pôsobenie kritéria vierohodnosti **pôsobenie zákona totožnosti**. Zákon totožnosti hovorí o tom, že žiadne tvrdenie nemôže mať súčasne dva významy v jednej a v tej istej veci, v jednom a tom istom vzťahu, pretože zákon totožnosti sa vyznačuje jednoznačnosťou a nezameniteľnosťou určenia javov, pojmov a tvrdení. Ak teda v tej istej veci, v tom istom vzťahu A je A a B je B, potom A nemôže byť B a B nemôže byť A. Teda prečin neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla je prečin a nie iba skutok zohrievania sa a skutok zohrievanie sa je iba skutok zohrievania sa a nie prečin neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla. Daný prečin teda nie je skutok zohrievania sa a zohrievanie sa nie je prečin.

Na hodnotenie kritéria vierohodnosti má významný vplyv aj **pôsobenie zákona protikladu.** Tento zákon pôsobí súčasne s pôsobením zákona pravdepodobnosti a zákona totožnosti. Podstata pôsobenia zákona protikladu spočíva v tom, že ak súčasne existujú dva súvisiace javy alebo dve tvrdenia, môže súčasne platiť iba jeden jav, iba jedno tvrdenie. Ak platí a je pravdivé jedno tvrdenie (jeden jav), potom neplatí a je nepravdivé druhé tvrdenie (jav) a opačne. V uvádzanom prípade boli dané dve tvrdenia, dva protiklady. Prvý – tvrdenie podozrivého muža, že sa chcel iba zohriať. Druhé tvrdenie – že chcel cudzie motorové vozidlo ukradnúť, resp. neoprávnene ho použiť. Pokiaľ pôsobením zákona pravdepodobnosti prestalo platiť tvrdenie muža (stalo sa nepravdivým), podľa zákona protikladu platí a je teda pravdivé druhé tvrdenie, t. j. že podozrivý muž chcel cudzie motorové vozidlo neoprávnenie používať.

Pôsobenie zákona pravdepodobnosti, zákona totožnosti a protikladu podporuje a dopĺňa aj **pôsobenie zákona o vylúčení tretieho**. Podstata pôsobenia tohto zákona spočíva v tom, že ak z dvoch rozporných výrokov v tom istom vzťahu alebo v tom istom jave je pravdivý iba jeden, tak druhý je nepravdivý a tretí nie je daný, neexistuje. Pôsobenie tohto zákona sa vzťahuje aj na prípady, kedy jeden výrok niečo tvrdí, druhý tú istú myšlienku odmieta ako nepravdivú a tretia možnosť neexistuje. Z nepravdivosti jedného výroku môže byť odvodený záver o pravdivosti druhého výroku a opačne. Tretia možnosť neexistuje. Ak pôsobenie tohto zákona aplikujeme na popisovaný prípad, jeho pôsobením bolo vyvrátené tvrdenie podozrivého muža, že sa chcel vo vozidle iba zohriať a naopak, potvrdila sa pravdivosť tvrdenia, že toto vozidlo chcel neoprávnene používať. Tretia možnosť,

možnosť tretia riešenia v zmysle pôsobenia zákona o vylúčení tretieho nemohla existovať a neexistovala.

Pôsobenie všetkých vyššie uvádzaných zákonov logiky pri dokazovaní vyšetrovanej udalosti, resp. posudzovaní kritéria vierohodnosti oboch tvrdení doplňuje aj **pôsobenie zákona dostatočného odôvodnenia.** Pôsobenie zákona dostatočného odôvodnenia spočíva v dostatočnom odôvodnení vierohodného záveru. To znamená, že ak má byť určitý jav alebo výrok označený ako vierohodný a teda aj pravdivý, musí byť aj dostatočne odôvodnený. To znamená, že musí byť podložený a podporovaný ďalšími dôkazmi a skutočnosťami. V uvádzanom prípade zistenými a preukázanými ďalšími okolnosťami a skutočnosťami boli: prípravky na násilne otvorenie dverí vozidla nájdené u podozrivého muža, vytrhnuté káble zo spínacej skrinky vozidla, blízkosť obytných budov s otvorenými vchodovými dvermi do ich chodieb, blízkosť železničnej stanice s vykúreným vestibulom a v neposlednom rade zistená recidíva u podozrivého muža z majetkovej trestnej činnosti spáchanej v minulosti.

Literatúra:

ČAPKA, R. a kol.: Teória a prax dokazovania, I. časť. Bratislava, 1988.
MATHERN, V.: Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984.
NESVADBA, A., VIKTORYOVÁ, J.: Teoretické základy dokazovania vo vyšetrovaní. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 1996.
KOLESÁR, J.:Preverenie pravdivosti výpovede použitím niektorých osobitných metód. Justičná revue č. 12/1992.

Kontaktné údaje:

doc. JUDr. Antonín NESVADBA, PhD.
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémie Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57460
e-mail: antonin.nesvadba@minv.sk

PROCESNOPRÁVNE POSTAVENIE DIEŤAŤA (EURÓPSKY A MEDZINÁRODNÝ ROZMER)

Mgr. Ivana RUBISOVÁ
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Príspevok približuje právne postavenie dieťaťa v rámci súdneho konania s ohľadom na jeho právo na spravodlivý súdny proces, ako aj jeho aktívnu účasti na ňom, jeho právo byť vypočuté a informované v prípade, že sa ho konanie týka. Cieľom príspevku je poukázať na dôležitosť zákonnej úpravy procesného postavenia dieťaťa, rovnako ako aj jej následnej vymožiteľnosti. Východisko spracovania predmetného príspevku predstavujú právne dokumenty medzinárodnej a európskej povahy. Dôkazom ich otáznej vymožiteľnosti v praxi sú reálne skúsenosti detí, ktoré sa ocitli v pozícii účastníka predmetných konaní. V závere príspevku autorka poukazuje na osobitosti prípravy a taktiky výsluchu dieťaťa.*
Kľúčové slová: *právo na spravodlivý súdny proces, právo dieťaťa byť vypočuté, účasť detí, výsluch dieťaťa, detská obeť, najlepší záujem dieťaťa, Dohovor o právach dieťaťa*

Annotation: *The paper elucidates the legal status of the child in legal proceedings. The paper elucidates the right to a fair trial, the right of the child to participate in it, the right of the child to be heard and informed. The aim of this paper is to highlight the importance of regularization measures governing the procedural status of the child, as well as its subsequent enforcement. The paper is based on international and European legal documents. The paper also approaches the real experiences of children who have participated in court proceedings. At the end of the paper, the author points out the details of the preparation and tactics of the child's hearing.*
Keywords: *right to a fair trial, right of the child to be heard, participation of children, hearing a child, child victim, best interests of the child, Convention on the Rights of the Child*

Úvod

„Základné práva a slobody sú garantované normami najvyššej právnej sily, sú predmetom úpravy medzinárodných dokumentov, ale aj vnútroštátnych zákonov. Sú neustálou témou odborných diskusií na medzinárodných fórach, ale aj záujmom laickej verejnosti. Ich súčasťou je i neustále sa vyvíjajúci systém právnej a inej ochrany, a napriek tomu sú často porušované, obmedzované, nerešpektované.“[1]

Základom vnútroštátnej ochrany ľudských práv je norma najvyššej právnej sily, Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „*Ústava*“), ktorej súčasťou je právo na súdnu a inú právnu ochranu. Bez existencie tejto ústavnej garancie by sa nemohlo uplatniť žiadne iné právo. Z obsahu práva na súdnu ochranu vyplýva, že každému je zaručená možnosť domáhať sa svojho práva na nezávislom a nestrannom súde alebo inom orgáne Slovenskej republiky zákonom určeným postupom. Základné práva a slobody v Slovenskej republike chráni rad štátnych orgánov a inštitúcií, a to prokuratúra, polícia, advokácia, právna pomoc a pod. V spoločnosti existujú skupiny, ktoré si tieto práva nedokážu uplatniť samostatne a potrebujú ochranu a podporu pri ich uplatňovaní.[2] Takouto skupinou sú aj deti. Aj samotná Ústava zaručuje osobitnú ochranu detí garantovanú článkom 41 ods.1.

Deti potrebujú osobitnú ochranu pri realizácii svojich práv, čo je východiskom Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý zaviedol pojem *„najlepší záujem dieťaťa“,* čím vyzdvihol to hľadisko, ktoré by malo byť uprednostňované pri každej činnosti týkajúcej sa detí, realizovanej správnymi alebo zákonodarnými orgánmi, súdmi ako aj verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej

[1] MARCZYOVÁ, K. *Práva dieťaťa a systém ich ochrany v Slovenskej republike*. In: Policajná teória a prax. roč. 18, č. 4/2010, s. 25.
[2] KANDRÁČ, P. *Úvaha o ochrane práv dieťaťa.* In: Práva dieťaťa a ich ochrana. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 10. novembra 2004 v Bratislave, 2004. s. 5.

starostlivosti.[3] Pre efektívnu účasť na súdnom konaní je nevyhnutná garancia práva na vypočutie a vyjadrenie svojich názorov. Toto právo priznáva dospelým a deťom Európska únia, Rada Európy, ako aj Organizácia spojených národov. Vytvorenie procesných záruk na zabezpečenie účasti detí na súdnom procese je nevyhnutné, čo zdôrazňujú aj odborníci, nakoľko tieto záruky znižujú stres detí, uľahčujú ich účasť na súdnych konaniach a pomáhajú zabrániť sekundárnej viktimizácii.[4]

Zlepšenie fungovania súdnictva je podmienené efektívnou účasťou detí na súdnom konaní, ktoré sa detí priamo týka. Európske a medzinárodné nástroje v oblasti ľudských práv potvrdzujú význam účasti detí na predmetných konaniach. Práve procesné postavenie dieťaťa, jeho právo účasti na súdnych konaniach, či už v pozícii svedka, detskej obete, podozrivého, obvineného alebo uznaného vinným je predmetom predkladaného článku, pričom východiskom pre jeho spracovanie sa stali právne dokumenty európskeho a medzinárodného práva.

Dieťa ako obeť, podozrivý, obvinený, vinný v medzinárodných dokumentoch

Prvým medzinárodným dokumentom, ktorý pojednával o právach detí, bola ***Ženevská deklarácia o právach dieťaťa*** prijatá Ligou národov v roku 1924, ktorá okrem iného stanovila, že dieťa pre svoju telesnú a duševnú nezrelosť potrebuje zvláštnu záruku, starostlivosť a zvláštnu právnu ochranu, a to pred i po jeho narodení. V roku 1959 bola prijatá ***Deklarácia práv dieťaťa,*** ktorá rovnako poukázala na nutnosť zabezpečiť právnu ochranu a osobitné záruky dieťaťa. S ohľadom na jej odporúčajúci charakter narastala potreba prijatia záväzného dokumentu, v dôsledku čoho bol v roku 1989 Valným zhromaždením OSN prijatý ***Dohovor o právach dieťaťa*** (ďalej len *„Dohovor"*). Jeho prijatím sa jednotlivé štáty zaviazali k realizácii svojich politík s ohľadom na najlepší záujem dieťaťa, ktorý sa stal východiskovým princípom predmetného dohovoru. Okrem uvedeného princípu vychádza Dohovor aj z princípu nediskriminácie, práva na život, prežitie a rozvoj, ako aj práva na rešpektovanie názorov dieťaťa.

Z ustanovení Dohovoru pojednávajúcich o detskej obeti vyplýva pre jeho zmluvné strany viacero povinností. Prioritnou úlohou sa pre jednotlivé štáty stáva povinnosť prijať všetky príslušné opatrenia na podporu fyzického a psychického zotavenia detských obetí. Prijaté opatrenia musia rovnako smerovať k sociálnemu znovuzačleneniu dieťaťa, ktoré bolo obeťou akejkoľvek formy zanedbávania, vykorisťovania alebo zneužívania, mučenia alebo akejkoľvek inej formy krutého, neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu a pod. Jeho zotavenie a znovuzačlenenie sa musí realizovať v prostredí podporujúcom zdravie, sebaúctu a dôstojnosť detskej obete.[5]

V súlade s uznesením Hospodárskej a sociálnej rady OSN 2005/20, „***Usmernenia k súdnej praxi vo veciach týkajúcich sa detských obetí a svedkov trestných činov"*** musí dostať detská obeť a detský svedok trestného činu možnosť plne uplatniť svoje právo slobodne vyjadriť názor, čo znamená, že je potrebné vynaložiť všetku snahu a zabezpečiť, aby detská obeť/svedok, s ktorým sa konzultuje o relevantných záležitostiach s ohľadom na jeho účasť na prípade, ktorý sa vyšetruje, mohla slobodne a svojím spôsobom vyjadriť názory a obavy týkajúce sa jeho účasti na súdnom procese. [6]

Právo detskej obete a svedka sa spája aj s právom byť informovaný o veciach ako je dostupnosť zdravotníckych, psychologických a sociálnych služieb, o spôsobe vedenia výsluchu, o existujúcich zavedených podporných mechanizmoch, ktoré má dieťa k dispozícii pri podávaní sťažnosti a počas účasti na vyšetrovaní a súdnom konaní, rovnako aj o dostupnosti ochranných opatrení, možnostiach získania odškodného, podmienkach odvolania a pod. [7]

[3] Pozri bližšie: Analýzy zvýšenej účinnosti ochrany práv detí [online]. [cit. 29. marca 2018]. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/ 16804ba0fb>

[4] Pozri bližšie: Súdnictvo zohľadňujúce potreby detí – hľadiská a skúsenosti detí a odborníkov. [online]. [cit. 29. marca 2018]. Dostupné na internete: <fra.europa.eu/sites/default/files/fra.../fra-2017-child-friendly_justice-summary_sk.pdf>

[5] Dohovor o právach dieťaťa, čl. 39.

[6] Uznesenie hospodárskej a sociálnej rady OSN 2005/20, čl. 8,19,20.

[7] Všeobecný komentár Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 12 (2009) k právu dieťaťa byť vypočuté, ods. 62-64.

V článku 40 ods. 1 pojednáva Dohovor o povinnosti štátu garantovať práva dieťaťu v postavení podozrivého, obvineného alebo uznaného vinným z porušenia trestného práva, na to, *„aby sa s ním zaobchádzalo spôsobom zlučiteľným s podporovaním jeho zmyslu pre dôstojnosť a hodnoty posilňujúce jeho úctu k ľudským právam a základným slobodám iných, spôsobom, ktorý berie do úvahy vek dieťaťa i požiadavku podporovať ho v znovuzačlenení a prevzatí konštruktívnej úlohy v spoločnosti.“*

Každé dieťa podozrivé alebo obvinené z porušenia trestného práva má mať v zmysle Dohovoru garantované záruky, ako napr. *„byť neodkladne a priamo informované o obvineniach vznesených proti nemu, a ak je to vhodné, prostredníctvom jeho rodičov či poručníkov; mať právnu alebo inú vhodnú pomoc pri príprave a prednesení vlastnej obhajoby; aby jeho záležitosť bola rozhodnutá bez odkladu kompetentným, nezávislým a nestranným úradom alebo súdnym orgánom na základe vypočutia podľa zákona a za prítomnosti právnej alebo inej vhodnej pomoci, iba ak by si najlepšie záujmy dieťaťa vyžadovali inak, predovšetkým s prihliadnutím na jeho vek alebo postavenie jeho rodičov či poručníkov...“*[8]

Okolnosti trestania dieťaťa sú obsahom článku 37 Dohovoru, v zmysle ktorého musia zmluvné štáty zabezpečiť, aby žiadne dieťa nebolo podrobené mučeniu alebo inému krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu. *„Za trestné činy spáchané osobami mladšími ako 18 rokov nesmie byť uložený trest smrti ani doživotný trest odňatia slobody bez možnosti prepustenia.“*[9] Zatknutie, väzba alebo uväznenie dieťaťa musí byť v súlade so zákonom a takéto opatrenia možno použiť iba ako poslednú možnosť a na najkratšiu možnú dobu. S deťmi pozbavenými osobnej slobody sa musí zaobchádzať s ľudskosťou, úctou k prirodzenej dôstojnosti ľudskej osobnosti a spôsobom, ktorý berie do úvahy potreby osôb ich veku.[10]

Čo sa legitímneho obmedzenia osobnej slobody detského podozrivého/obvineného týka, musí byť každé dieťa, pozbavené slobody, držané oddelene od dospelých, výnimkou sú okolnosti, v zmysle ktorých si nerešpektovanie uvedeného vyžaduje najlepší záujem dieťaťa. Dieťa zbavené osobnej slobody musí mať právo (s výnimkou mimoriadnych okolností) udržiavať styk so svojou rodinou prostredníctvom korešpondencie a návštev. Každému dieťaťu, ktoré je pozbavené slobody, musí byť zaručené právo na okamžitý prístup k právnej a inej adekvátnej pomoci, rovnako právo namietať zákonnosť pozbavenia slobody pred súdom alebo iným kompetentným, nezávislým a nestranným orgánom, ako aj na okamžité rozhodnutie o akejkoľvek takejto námietke.[11]

„Štáty — zmluvné strany musia zabezpečiť dieťaťu, ktoré je schopné si utvárať vlastné názory, právo ich vyjadrovať slobodne vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho týkajú, pripisujúc názorom dieťaťa náležitú váhu podľa jeho veku a zrelosti. Na tento účel musí byť dieťaťu predovšetkým poskytnutá možnosť byť vypočuté v akomkoľvek súdnom alebo administratívnom konaní, ktoré sa ho týka buď priamo, alebo prostredníctvom zástupcu, resp. príslušnej osoby, spôsobom zlučiteľným s procesnými pravidlami vnútroštátneho práva.“[12]

Ako uvádza Výbor OSN pre práva dieťaťa je citovaný čl. 12 Dohovoru o právach dieťaťa unikátnym ustanovením zmluvy o ľudských právach. Toto ustanovenie pojednáva o právnom a sociálnom postavení detí, ktoré nemajú plnú autonómiu dospelých, no sú nositeľmi (subjektmi) práv. Toto právo dieťaťa byť vypočuté predstavuje jednu zo základných hodnôt Dohovoru, preto ho Výbor OSN pre práva dieťaťa identifikoval ako jeden zo štyroch hlavných všeobecných princípov predmetného Dohovoru. Článok 12 Dohovoru *„nezakladá len právo ako také, no mal by sa brať do úvahy aj pri výklade a implementácii všetkých ostatných práv“.*[13]

Z jeho obsahu vyplýva, že každému dieťaťu schopnému vytvoriť si vlastné názory sa zaručuje právo tieto názory voľne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa

[8] Pozri bližšie Dohovor o právach dieťaťa, čl. 40 ods. 2.
[9] Dohovor o právach dieťaťa, čl. 37.
[10] Tamtiež.
[11] Tamtiež.
[12] Dohovor o právach dieťaťa, čl. 12, ods. 1, 2.
[13] Všeobecný komentár Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 12 (2009) k právu dieťaťa byť vypočuté, ods. 1, 2.

názorom detí musí venovať primeraná pozornosť zodpovedajúca ich veku a úrovni vyspelosti. Článok 12 ods. 2 Dohovoru uvádza, že možnosť vypočutia musí byť poskytnutá obzvlášť „*v akomkoľvek súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa dieťaťa týkajú“*.

Výbor OSN pre práva dieťaťa zdôrazňuje, *„že sa toto ustanovenie vzťahuje bez obmedzenia na všetky relevantné súdne konania, ktoré sa dieťaťa týkajú, vrátane napríklad rozluky rodičov, zverenia do opatrovníctva, náhradnej starostlivosti a adopcie, na deti, ktoré majú konflikt so zákonom, deti, ktoré sú obeťami fyzického alebo psychického násilia, sexuálneho zneužívania či iných zločinov, poskytovania zdravotnej starostlivosti, sociálneho zabezpečenia, na deti bez sprievodu, detských žiadateľov o azyl alebo utečencov, a na obete ozbrojených konfliktov a iných mimoriadnych okolností.“*[14]

Ďalším dokumentom medzinárodnej povahy garantujúcim právo na spravodlivý súdny proces je ***Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach*** (ďalej len *„Pakt“*), v ktorom sa tomuto právu, konkrétne v článku 14, venuje široký priestor, a tak sa predmetný článok radí medzi najobsiahlejšie a najpodrobnejšie členené články celého Paktu.

Aj tento široký priestor venovaný právu na spravodlivý proces v rámci ustanovení Paktu dokazuje dôležitosť predmetného práva ako kľúčového nástroja ochrany ľudských práv. Prejavom jeho absolútnosti je skutočnosť, že zmluvné štáty predmetného Paktu nedisponujú žiadnou mierou uváženia, pokiaľ ide o základný obsah procesných záruk obsiahnutých v uvedenom článku 14. Zmluvné štáty rovnako nemajú právo sa od základných zásad spravodlivého súdneho procesu žiadnym spôsobom odchýliť, a to ani v prípade vyhlásenia mimoriadnej situácie ohrozujúcej život národa. Článok 14 sa vyznačuje svojou absolútnou povahou aj napriek tomu, že nepatrí medzi nederogovateľné články uvedené v článku 4 ods. 2 predmetného Paktu. Dôvodom, prečo je venovaná pozornosť ustanoveniu článku 14, ktorý výslovne nepojednáva o procesných zárukách priznaných dieťaťu, je vyjadrenie Výboru OSN pre ľudské práva, v zmysle ktorého musia byť aj deťom poskytnuté všetky základné procesné záruky vyplývajúce z pojednávaného článku 14 Paktu. [15]

S ohľadom na osobité postavenie dieťaťa ako zraniteľného subjektu sú procesné záruky priznané dieťaťu vyplývajúce z ustanovenia článku 14 Výborom OSN pre ľudské práva ďalej priblížené, a to právo na okamžité informovanie o obvinení, právo na zaistenie primeranej pomoci pri príprave a uplatňovaní svojej obhajoby, právo byť súdený čo najrýchlejšie v spravodlivom konaní a pod. S cieľom zachovania procesných záruk stanovených v článku 14 Paktu by mal štát prijať opatrenia, aby formálne konanie, vedené proti dieťaťu pre porušenie noriem trestného práva, mohlo byť vo všetkých vhodných prípadoch odklonené. Podľa Výboru OSN pre ľudské práva je za týmto účelom možné využiť predovšetkým mediáciu medzi dieťaťom a obeťou, psychologické a sociálne poradenstvo, príp. rôzne výchovné programy.[16]

Okrem uvedených medzinárodnoprávnych dokumentov je dôkazom dôležitosti ochrany práv detí v tejto oblasti rad **ďalších právnych nástrojov OSN**, napr. Štandardné minimálne pravidlá OSN pre výkon súdnictva voči mladistvým (*„Pekingské pravidlá“,* 1985), Pravidlá OSN na ochranu mladistvých zbavených slobody *(„Havanské pravidlá*“, 1990), Usmernenia OSN pre spravodlivosť v záležitostiach týkajúcich sa detských obetí a svedkov trestných činov (ECOSOC Res 2005/20, 2005), Usmernenia OSN pre prevenciu kriminality mladistvých (*„Rijádske pravidlá“,* 1990) a pod.[17]

Procesné záruky dieťaťa podľa európskeho práva

V rámci práva Európskej únie pojednáva o práve dieťaťa v súdnom konaní (okrem iných) ***Charta základných práv Európskej únie*** v článku 47, ktorá garantuje záruky podobné zárukám vyplývajúcim z ustanovenia článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd,

[14] Tamtiež, ods. 32.
[15] HOFSCHNEIDEROVÁ, A. 2014. *Ochrana práv dětí v konfliktu se zákonem v mezinárodněprávních dokumentech*. Brno: Liga lidských práv, 2014. s. 23.
[16] Tamtiež.
[17] Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí prijaté Výborom ministrov Rady Európy 17. novembra 2010, s. 14.

vrátane práva, aby vec každého bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom, ako aj práva na účinné prostriedky nápravy.

V kontexte práva Európskej únie, ktoré pojednáva o procesných zárukách priznaných priamo dieťaťu nemožno opomenúť ***Smernicu Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní***, ktorej účelom je „*zaviesť procesné záruky na zaistenie toho, aby deti, teda osoby mladšie ako 18 rokov, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, boli schopné pochopiť a sledovať toto konanie a uplatniť svoje právo na spravodlivý proces a aby sa predišlo tomu, že deti budú opätovne páchať trestné činy, a posilnila sa ich sociálna integrácia.*“[18] *Uvedená* smernica by mala byť uplatňovaná na deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní, ako aj na deti, ktoré sú vyžiadanými osobami, pričom pokiaľ ide o deti v takomto postavení, predmetné ustanovenia uvedenej smernice by sa mali uplatňovať okamihom ich zatknutia vo vykonávajúcom členskom štáte.[19]

Na pôde Rady Európy vzniká ďalší významný dokument opierajúci sa o Dohovor OSN o právach dieťaťa, predovšetkým jeho článok 4, ktorý vyžaduje, aby členské štáty urobili všetky adekvátne zákonodarné, administratívne a iné opatrenia na implementáciu práv uznaných v Dohovore o právach dieťaťa, a to ***Európsky dohovor o výkone práv detí.*** Ten sa vzťahuje na osoby, ktoré nedosiahli vek 18 rokov. Jeho predmetom je v najlepšom záujme detí podporiť ich práva, poskytnúť im procesné práva a uľahčiť výkon týchto práv tým, že sa zaručí, aby deti samostatne alebo prostredníctvom iných osôb alebo orgánov boli informované a bolo im umožnené zúčastniť sa tých konaní pred justičnými orgánmi[20], ktoré sa ich týkajú. Za konania pred justičnými orgánmi sa považujú rodinnoprávne konania, ktoré sa týkajú detí, ako napr. konania týkajúce sa výkonu práv a povinností rodičov, umiestnenia detí a styk s nimi.[21] S ohľadom na orientáciu predkladaného príspevku je kľúčová kapitola II Európskeho dohovoru o výkone práv detí pojednávajúca o procesných opatreniach na podporu práv detí.

Európsky dohovor o výkone práv detí garantuje dieťaťu právo vyjadriť slobodne svoj názor. Jeho cieľom je podporovať práva detí tým, že vymedzuje konkrétne procesné práva v súdnych konaniach týkajúcich sa rodinných vecí. Deti majú právo byť informované a majú právo vyjadriť svoj názor. V zmysle Európskeho dohovoru o výkone práv detí sa deťom, (okrem iného) priznáva právo žiadať o ustanovenie osobitného zástupcu v súdnom konaní, ktoré sa ho týka. Rovnako významné je pre procesné postavenie dieťaťa ustanovenie čl. 6 tohto Dohovoru pojednávajúce o rozhodovaní justičných orgánov v konaniach týkajúcich sa detí. Pred vydaním takéhoto rozhodnutia je justičný orgán povinný zvážiť, či má k dispozícii dostatočné množstvo informácií na vydanie rozhodnutia, ktoré bude v najlepšom záujme dieťaťa, v prípade potreby si vyžiada ďalšie informácie. Ak je dieťa vnútroštátnym právom považované za dostatočne rozumovo vyspelé, rozhodujúci justičný orgán sa ubezpečí, že dieťaťu boli poskytnuté všetky relevantné informácie. Vo vhodných prípadoch je dieťa osobne prítomné, pričom jeho vypočutie je primerané úrovni jeho chápania. Osobná prítomnosť dieťaťa sa nezabezpečuje, ak by to bolo v evidentnom rozpore s najlepším záujmom dieťaťa. S ohľadom na ustanovenia pojednávaného Dohovoru justičný orgán rozhodujúci vo veci umožní dieťaťu vyjadriť svoje názory, ktoré berie primerane do svojej úvahy.[22]

Európsky súd pre ľudské práva v rámci práva Rady Európy nevykladá článok 8 ***Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*** garantujúci rešpektovanie rodinného a súkromného života tak, že by sa za každých okolností vyžadovalo vypočutie dieťaťa pred súdom. Vo všeobecnosti platí, že úlohou vnútroštátnych súdov je posúdiť predložené dôkazy, vrátane spôsobov, prostriedkov

[18] Smernica Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, ods. 1.
[19] Tamtiež, ods. 10.
[20] *"justičný orgán*" vymedzuje Európsky dohovor o výkone práv detí vo svojom čl. 2 nasledovne - „*súd alebo administratívny orgán, ktorý má porovnateľné právomoci*“
[21] Európsky dohovor o výkone práv detí , čl.1, 2.
[22] Tamtiež, čl. 3-6.

využitých k zisteniu dôležitých skutočností. V rámci procesného aspektu článku 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd sa Európsky súd pre ľudské práva uistí, že konajúce kompetentné úrady, orgány zrealizovali adekvátne kroky k tomu, aby boli ich rozhodnutia podložené nevyhnutnými ochrannými opatreniami.[23]

S ohľadom na ustanovenie už uvedeného čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd **spracoval Európsky súd pre ľudské práva zvláštne požiadavky** na zaistenie aktívnej účasti detí na trestnom konaní. V rámci konania je nevyhnutné prihliadať na vek dieťaťa, jeho úroveň vyspelosti a citové schopnosti. Aktívna účasť dieťaťa je podľa Európskeho súdu pre ľudské práva podmienená napr. týmito požiadavkami: neverejné vypočutie, obmedzená publicita, zaistenie porozumenia podstate konania zo strany dieťaťa, ako aj obmedzenie formálnosti súdneho konania. Európsky súd pre ľudské práva doteraz nevydal rozhodnutie, v ktorom by stanovenie príliš nízkeho veku trestnej zodpovednosti bolo dôvodom porušenia článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práva a základných slobôd. Pri posudzovaní potreby/možnosti aktívnej účasti dieťaťa na vnútroštátnom konaní prihliada Európsky súd pre ľudské práva na individuálnu povahu každého prípadu.[24]

Vec T. proti Spojenému kráľovstvu[25] sa týka vraždy dvojročného dieťaťa dvoma desaťročnými deťmi. Deti boli súdené verejne za veľkej pozornosti médií. Súdne konanie bolo čiastočne upravené, a to tak, že súdne konania trvali kratšie, rodičia sťažovateľa sedeli v jeho blízkosti, počas prestávok mali deti k dispozícii priestor na hranie. Sťažovateľ a spoluobvinený boli súdení súdom pre dospelých a prísnosť trestného konania bola viac-menej zachovaná. Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že v tomto prípade došlo k porušeniu práv sťažovateľa podľa článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práva základných slobôd, nakoľko sa sťažovateľ nemohol aktívne zúčastniť konania vzhľadom k publicite/verejnosti konania sprevádzaného veľkou pozornosťou médií, ako aj obmedzeným schopnostiam dieťaťa poskytnúť adekvátnu výpoveď.

Reakcie, názory, skúsenosti detí, ktoré sa ocitli v pozícii účastníka predmetných konaní*[26]*

Agentúra Európskej únie pre základné práva (ďalej len *„agentúra FRA“*) ako agentúra poskytujúca nezávislé poradenstvo európskym a vnútroštátnym tvorcom politiky týkajúcej sa základných práv v rôznych oblastiach, medzi nimi aj práva detí, uskutočnila[27] v 10 členských štátoch Európskej únie výskum v teréne založený na rozhovoroch, pričom výber krajín bol realizovaný s cieľom dosiahnuť rozmanitosť súdnych systémov a postupov týkajúcich sa účasti detí v súdnictve, a tak bol zrealizovaný v Bulharsku, Estónsku, Fínsku, Francúzsku, Chorvátsku, Nemecku, Poľsku, Rumunsku, Španielsku a Spojenom kráľovstve.

Prvá časť terénnej práce agentúry FRA bola zameraná na zber informácií od odborníkov. Výsledkom tohto terénneho výskumu je Publikácia *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, ktorá vychádzala z odpovedí 570 sudcov, prokurátorov, právnikov, zamestnancov súdov, psychológov, sociálnych pracovníkov, ako aj policajtov, teda osôb ktoré sú v každodennom kontakte s deťmi počas trestnoprávnych a občianskoprávnych konaní. Druhá časť výskumnej činnosti bola zameraná na hľadiská detí, ktoré sa zúčastnili na konaniach v postavení obete, svedka alebo účastníka súdneho konania a zameriava sa na prípady týkajúce sa sexuálneho zneužívania, domáceho násilia, zanedbávania a opatrovníctva. Výsledná publikácia vychádza z odpovedí 392 detí. Predmetom výskumu neboli deti podozrivé alebo obvinené v trestnoprávnom

[23] Příručka evropského práva v oblasti práv dítěte, s. 42.
[24] Příručka evropského práva v oblasti práv dítěte, s. 200.
[25] Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci T. proti Spojenému kráľovstvu zo 16. decembra 1999, č. 24724/94.
[26] Pozri bližšie: Súdnictvo zohľadňujúce potreby detí – hľadiská a skúsenosti detí a odborníkov. [online]. [cit. 29. marca 2018]. Dostupné na internete: <fra.europa.eu/sites/default/files/fra.../fra-2017-child-friendly_justice-summary_sk.pdf>
[27] Systematický a koordinovaný zber údajov zahŕňal ukazovatele týkajúce sa právneho postavenia dieťaťa, ktoré agentúra FRA vypracovala v roku 2010 a ďalej rozpracovala v roku 2012.

konaní. Uvedená práca agentúry FRA bola zameraná aj na prístup k spravodlivosti a podporu pre obete.[28]

S ohľadom na zistenia predmetného výskumu realizovaného agentúrou FRA je pre deti dôležité, aby sa zúčastnili na súdnom konaní. Rovnako ako odborníci aj deti zdôrazňovali, že potrebujú informácie a podporu v priebehu celého konania, ako aj garanciu a následnú vymožiteľnosť procesných záruk pre ich efektívnu účasť na konaní. Deti aj odborníci poskytli v priebehu predmetného terénneho výskumu agentúre FRA konkrétne návrhy na to, ako docieliť, aby konanie viac zohľadňovalo potreby detí a identifikovali viaceré perspektívne postupy, z ktorých niektoré sú premietnuté do predkladaného článku.

„Dieťa by nemali trápiť, aby veľakrát opisovalo, čo sa stalo… Je to veľmi mučivé... Ale povedať to raz, napríklad… priamo psychológovi, aby o tom povedal vyšetrovateľovi, povedať to niekomu, a potom by mohli celé svedectvo odovzdať sudcovi a nebolo by potrebné dieťa znova predvolávať. A v najhoršom prípade (by to dieťa mohlo povedať sudcovi)... ale nie na súde.“ (Bulharsko, 14-ročné dievča, obeť, prípad sexuálneho zneužívania)

„Uprednostnila by som, aby sa to urobilo (krížový výsluch) za zástenou, pretože lepšie sa hovorí osobne než cez (videokonferenčné) spojenie… Hovorili sme o tom a ja som sa spýtala, „ak by som bola za zástenou, kto by ma mohol vidieť?“ a oni mi povedali, že vidieť ma môže len porota a sudca a osoby, ktoré mi kladú otázky. Takže namiesto videokonferenčného spojenia som sa rozhodla to urobiť takto.“ (Spojené kráľovstvo, 17-ročné dievča, obeť, prípad sexuálneho zneužívania)

Deti oceňujú poskytovanie svojej výpovede v neprítomnosti obvinených, ich rodiny, priateľov a ak to nie je možné, navrhujú realizovať tento proces prostredníctvom zásteny, čím by sa zabránilo vizuálnemu kontaktu, ktorí v deťoch znásobuje pocit strachu, stres, keď musia svedčiť viac než raz, pred mnohými ľuďmi častokrát v prostredí, ktoré nezohľadňuje ich potreby. S ohľadom na názory detí, uprednostňujú v priebehu vypočúvania prítomnosť čo najmenšieho počtu ľudí a rovnako prejavili potrebu byť informované o tom, akú úlohu zastávajú prítomné osoby.

Ak sa dieťa rozhodne zúčastniť súdneho konania, je viac než potrebné prijať opatrenia uľahčujúce ich účasť, pričom by mali vychádzať z individuálneho posúdenia dieťaťa a rovnako by mali byť prispôsobené viacerým hľadiskám ako je vek, zrelosť, úroveň chápania a samotné okolnosti konkrétneho prípadu. Z názorov a skúseností detí vyplýva, že používanie komunikácie zohľadňujúcej potreby detí nie je bežnou praxou. Pravidlá a usmernenia upravujúce postup vedenia vypočúvania príslušných orgánov častokrát absentujú, predovšetkým v občianskoprávnych sporoch. *„Výsledkom je, že takmer vo všetkých členských štátoch v trestnoprávnych a občianskoprávnych konaniach postupy vypočúvania a miera prispôsobenia komunikácie potrebám detí závisia od zručností jednotlivých odborníkov. Líšia sa tiež v závislosti od súdu a regiónu.“*[29]

„Tí ľudia, ktorí vedú výsluchy. Myslím si, že sú najdôležitejší – mali by byť pokojní a priateľskí. To je zásadná vec.“ (Poľsko, 16-ročný chlapec, obeť, prípad domáceho násilia)

„Sudkyňa bola veľmi milá a vysvetlila mi znovu, že sa nemusím ničoho báť, že ona ľudí neje – hovorila priateľským, žartovným tónom – a že vždy, keď budem počas vypočúvania potrebovať prestávku, môžem ich kedykoľvek prerušiť a pokračovať, až keď budem chcieť, alebo skončiť, ak by som nechcela ďalej pokračovať.“ (Bulharsko, 16-ročná účastníčka konania, prípad opatrovníctva)

Osoby zúčastnené na predmetnom terénnom výskume rovnako poukázali na „detské domy“ existujúce napr. na Islande a v Nórsku, ktoré poskytujú integrované medziagentúrne, multidisciplinárne služby pre detské obete a detských svedkov na jednom mieste, ktoré sú zámerne umiestnené mimo budov súdov. Ako vyplynulo zo zistení prieskumu agentúry FRA, deti považujú prostredie súdu častokrát za hrozivé, strašidelné, spájajú ho s kriminalitou. S ohľadom na to uprednostňujú vypočúvania mimo priestorov súdu a to v priestoroch zohľadňujúcich ich potreby.

„Podľa môjho názoru (súdna sieň) by nemala byť taká čierna a biela, pretože neviem to ani opísať, bolo to hrozné. Katastrofálne! Možno by mali pridať niektoré farby, napríklad zelenú, aby to

[28] Súdnictvo zohľadňujúce potreby detí – hľadiská a skúsenosti detí a odborníkov, s. 1,2.
[29] Súdnictvo zohľadňujúce potreby detí – hľadiská a skúsenosti detí a odborníkov, s. 5.

bolo trochu veselšie. Keď som prišiel, všetci vyzerali ako duchovia. Čudoval som sa, kam som to prišiel, všetci sa len pozerali na mňa a potom prišiel sudca a tiež bol v čiernej a bielej s čiernou viazankou… stoličky boli biele, čierne, biele, čierne, čierne, biele, biele, čierne…" (Chorvátsko, 15-ročný svedok, prípad domáceho násilia)

Nie všetky členské štáty disponujú trestnými alebo občianskymi súdmi, kolégiami alebo senátmi špecializovanými na prácu s deťmi. V prípade špecializovaných subjektov, sudcov je predpoklad využitia špecializovaných odborníkov vyškolených v oblasti detskej psychológie a vývoja, rovnako aj špecializovaných techník na vypočúvanie detí zohľadňujúc tak potreby detí. V prípade špecializovaných súdov je rovnako predpoklad, že budú disponovať zariadeniami a informačnými materiálmi zohľadňujúcimi potreby detí. Preto agentúra FRA odporúča vytvorenie špecializovaných súdov pre deti alebo špecializovaných kolégií/senátov v rámci všeobecných súdov so skúsenosťami v oblasti práv detí a súdnictva zohľadňujúceho ich potreby s cieľom zabezpečiť, aby prípady týkajúce sa detí boli riešené v prostredí zohľadňujúcom ich potreby. Rozvíjať by sa mali aj špecializované útvary odborníkov pracujúcich s deťmi vrátane polície, súdnictva ako aj právnických profesií.[30]

Zistenia agentúry FRA dokazujú, že miestnosti zohľadňujúce potreby detí – priestory, kde by sa deti cítili bezpečne, nebývajú bežne dostupné a ako uvádzajú samotné deti zapojené do predmetného terénneho výskumu, dochádza častokrát k stretu detí s údajnými páchateľmi na chodbách alebo čakárňach príslušných orgánov.

„Videla som ho na súde, niekoľkokrát. Občas som stála stuhnutá na mieste a cítila som, že neviem od strachu urobiť ani krok." (Poľsko, 18-ročná svedkyňa a obeť, prípad sexuálneho zneužívania)

„Musela som čakať na lavičke pred miestnosťou na výsluchy. Po celý čas som sa bála, že by niekto mohol vyjsť zo súdnej siene. Všetci môžu kedykoľvek vyjsť. Preto som často zašla do niektorého kúta alebo som sa prechádzala dokola… Môj biologický otec prišiel so svojimi oddanými, so všetkými jeho ľuďmi a oni stáli na chodbe, tu a tam niektorí z nich postávali. Musela som – sudca ma vzal tadiaľ, musela som prejsť cez všetkých týchto ľudí, a to bolo naozaj – pokým sme dostali do miestnosti na výsluchy. Sudca bol tiež toho názoru, že to nie je v poriadku." (Nemecko, 14-ročná účastníčka konania, prípad týkajúci sa opatrovníctva)

Na druhej strane je pravdou, že viaceré krajiny vyvíjajú úsilie na sprístupnenie miestností zohľadňujúcich potreby detí v trestných prípadoch v podobe vybavenia policajných staníc miestnosťami určenými na výsluchy zohľadňujúcimi potreby detí, kde sa zvyčajne nachádzajú hračky, videorekordéry na nahrávanie vypočúvaní na neskoršie použitie na súde a iné nástroje na zadováženie dôkazov. Deti zúčastnené predmetného výskumu hodnotili takto upravené miestnosti pozitívne.

V priebehu spomínaného terénneho výskumu agentúry FRA deti jasne uvádzali, ako je potrebné posilniť ich pocit ochrany, pričom odborníci by tieto návrhy mali pri výbere ochranných opatrení zohľadňovať. Patrí k nim napr. informovanie detí o prítomnosti obvineného a o iných prvkoch konania, ponúknutie možnosti vybrať si, či niekto – a kto – ich bude sprevádzať počas vypočúvaní, príprava prostredia zohľadňujúceho potreby detí a pod. Členské štáty Európskej únie by mali stanoviť procesné záruky a monitorovať ich uplatňovanie s cieľom chrániť deti v postavení účastníkov všetkých typov súdnych konaní pred ujmou, potenciálnou opakovanou traumatizáciou, sekundárnou viktimizáciou ako aj identifikáciou pred konaním, počas neho a po jeho ukončení. Je potrebné, aby odborníci pri výbere ochranných opatrení zohľadnili tieto návrhy detí. *„Mnohé deti uvádzajú, že sa v dôsledku nedostatočných procesných záruk v trestnoprávnych a občianskoprávnych konaniach museli stretnúť s obvinenými."* [31]

Takéto neželané stretnutia detí s obvinenými a ich príbuznými, ku ktorým v praxi dochádza pred alebo po vypočúvaní, sú pre deti hlavným zdrojom strachu. Dôvodom je absencia adekvátnych

[30] Tamtiež, s. 6.
[31] Súdnictvo zohľadňujúce potreby detí – hľadiská a skúsenosti detí a odborníkov, s. 13.

čakacích priestorov, ktoré by zohľadňovali potreby detí. Rovnako nedostatkom, ktorý znásobuje pocit strachu detí sú chýbajúce samostatné vchody a v tom dôsledku nedostatočné bezpečnostné opatrenia na súde, napr. zlyhanie časovej koordinácie príchodu a odchodu strán konania tak, aby nedošlo k stretu detí s obvineným.

Skúsenosti, postoje detí dopĺňame o názory odborníkov, ktorí sa rovnako zúčastnili terénneho výskumu agentúry FRA. Častým dôvodom nedostatkov pri realizácii ochranných opatrení, alebo skôr ich absencie, sú podľa slov odpovedajúcich odborníkov zapojených do predmetného výskumu agentúry FRA pridelené nedostatočné ľudské a finančné zdroje. *„Sudcovia a sociálni pracovníci čelia vysokému pracovnému zaťaženiu a je ich nedostatok. Pridelené zdroje nezodpovedajú zaťaženiu množstvom prípadov, ani potrebám detí, ktoré sú účastníkmi konaní.“*[32]

Aj krajiny s prepracovaným vnútroštátnym legislatívnym rámcom v tejto oblasti predstavujú úsporné opatrenia možné ohrozenie uplatňovania týchto rámcov alebo opatrení, ktoré sú základom existujúcich overených postupov. Dôkazom absencie primeraných zdrojov je nízky počet odpovedí detí, z ktorých by vyplynulo, že dostali pre ne vhodné informačné materiály alebo boli vypočúvané na miestach zohľadňujúcich ich potreby. Význam citlivého profesionálneho správania na zabezpečenie konaní zohľadňujúcich potreby detí by sa nemal podceňovať. Ako agentúra FRA vo svojej publikácii *Súdnictvo zohľadňujúce potreby detí – hľadiská a skúsenosti detí a odborníkov* uvádza, na súdnych konaniach v rámci celej Európskej únie sa každoročne zúčastňuje približne 2,5 mil. detí či už v dôsledku rozvodu svojich rodičov alebo ako obete príp. svedkovia trestnej činnosti. *„Aj keď ich efektívna účasť v týchto konaniach je zásadná pre zlepšenie fungovania súdnictva, zaobchádzanie s deťmi v súdnych systémoch je naďalej znepokojujúce.“*[33]

Odborníci vo svojich odpovediach prezentovaných v rámci výskumu agentúry FRA poukazovali na potrebu jasných a jednotných noriem pre všetkých zainteresovaných odborníkov rovnako ako aj s tým súvisiacu potrebu následného systematického monitorovania ich plnenia. Výskum realizovaný medzi deťmi túto potrebu len potvrdzuje. „*Keď deti majú pocit, že odborníci s nimi zaobchádzajú s rešpektom, sú otvorení a priateľskí, počúvajú ich a berú vážne ich názory, je pravdepodobnejšie, že uvedú, že sa s nimi zaobchádzalo spravodlivo a v súlade s ich záujmami.“*[34] Deti súhlasia, že uvedené opatrenia a zákonné záruky prispievajú k zníženiu ich stresu pri poskytovaní svedeckých výpovedí. Na druhej strane ich nesystematické, otázne uplatňovanie, prípadne ich absencia predstavuje častokrát hlavný zdroj strachu a úzkosti detí.

Príprava a taktika výsluchu dieťaťa

Výsluch dieťaťa je obzvlášť náročný, nakoľko musí byť rešpektovaný jeho telesný a duševný vývoj. Pri príprave výsluchu dieťaťa je nevyhnutné zistiť vývojový stupeň psychiky vypočúvaného, či bude schopný pochopiť dôležitosť výsluchu, vypovedať vierohodne, aké sú jeho sklony, záľuby a pod. Podkladové materiály k príprave predmetného výsluchu je možné získať od učiteľov, rodičov, susedov, lekárov. V individuálnych prípadoch je možné, s cieľom adekvátnej prípravy výsluchu dieťaťa, vyžiadať znalecký posudok z odboru psychológie.[35]

Výsluch dieťaťa je potrebné pripraviť natoľko, aby sa nemusel opakovať. V prípade výsluchu dieťaťa, ktoré je obeťou trestného činu, je nevyhnutné zvoliť osobitne citlivý prístup, aby výsluch nepriaznivo neovplyvňoval jeho duševný a telesný vývoj. Za vhodné miesto vykonania výsluchu dieťaťa býva považovaná škola, príp. rodinné prostredie, to za predpokladu, že páchateľ nepochádza

[32] Tamtiež, s. 18.
[33] Tamtiež, s. 19.
[34] Tamtiež, s. 2.
[35] BAČIKOVÁ, I. a kol. 2013. *Výsluch v kriminalistickej teórii a v praxi*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2013. s. 85.

z okruhu rodiny a v prípadoch, keď sa rodičia alebo iné osoby žijúce v spoločnej domácnosti s dieťaťom nesnažia ovplyvniť jeho výpoveď, alebo jej zabrániť.[36]

K výsluchu dieťaťa sa priberá pedagóg, príp. iná osoba majúca skúsenosti s výchovou mládeže/detí, ktorá by so zreteľom na predmet výsluchu a stupeň duševného vývoja dieťaťa dopomohla k správnemu vedeniu výsluchu. Prijatie zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov rozšírilo znenie ustanovenia § 134 Trestného poriadku o ods. 4 a 5 v zmysle ktorého, ak je ako svedok v trestnom konaní vypočúvaná osoba, ktorá je obzvlášť zraniteľnou obeťou[37] podľa osobitného zákona, sa výsluch vykoná ohľaduplne, po obsahovej stránke tak, aby sa v ďalšom konaní už nemusel opakovať, s využitím technických zariadení určených na záznam zvuku a obrazu. Pričom, ak sa tým nenaruší priebeh trestného konania, orgán činný v trestnom konaní zabezpečí, aby výsluchy v prípravnom konaní viedla tá istá osoba. *„K výsluchu sa priberie psychológ alebo znalec, ktorý so zreteľom na predmet výsluchu vypočúvanej osoby prispeje k správnemu vedeniu výsluchu.“*[38]

Čo sa materiálneho zabezpečenia výsluchu dieťaťa týka, možno v odôvodnených prípadoch využiť aj hračky, ktoré pomáhajú s formovaním psychologického kontaktu. Negatívom, ktoré nemožno opomenúť, je, že rovnako môžu aj odvádzať pozornosť dieťaťa neželaným smerom.[39] Prax je dôkazom, že využitím hračiek boli deti schopné „zahrať“ konanie na nich páchané, bez slovného komentára, čím možno vypočuť aj detskú obeť týrania, či nemé dieťa.[40]

Čo sa zabezpečenia prítomnosti dieťaťa na výsluchu týka, pôsobí písomné predvolanie vyslovene negatívne. Osobné pozvanie, s cieľom formovania psychologického kontaktu, je vhodnejší spôsob. Do úvahy rovnako prichádza zabezpečenie prítomnosti dieťaťa na výsluchu prostredníctvom učiteľa. Čo sa už samotného vedenia výsluchu týka, je vhodné začať voľným rozhovorom na všeobecnú tému, čím dochádza k uvoľneniu psychického napätia a postupnému formovaniu psychologického kontaktu. Ďalším negatívom, ktorému je sa, podľa možností, potrebné vyhnúť, je fyzická podobnosť vypočúvajúceho a páchateľa. Vypočúvajúci by mal byť v civilnom odeve (pri výsluchu mladistvých sa odporúča služobná rovnošata). Čo sa pohlavia osoby vypočúvajúceho týka, uplatňuje sa odôvodnených prípadoch uvedené ustanovenie: *„Ak je ako svedok v trestnom konaní vedenom pre trestný čin proti ľudskej dôstojnosti, trestný čin obchodovania s ľuďmi alebo trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby vypočúvaná osoba, ktorá je obzvlášť zraniteľnou obeťou podľa osobitného zákona, výsluch v prípravnom konaní spravidla vedie osoba rovnakého pohlavia ako vypočúvaná osoba, ak tomu nebránia závažné dôvody, ktoré je orgán činný v trestnom konaní povinný uviesť v zápisnici.“*[41]

Zvlášť v prípade výsluchu dieťa zohráva zásada včasnosti dôležitú úlohu, nakoľko v prípade detí nízkeho veku bývajú poznatky o udalostiach v pamäti po určitú dobu. Nakoľko je rovnako schopnosť sústrediť sa na predmet výsluchu podmienená vekom a stupňom duševného vývoja, je vo vzťahu k rozsahu výsluchu potrebné akceptovať odporúčania, čo sa času výsluchu jednotlivých vekových kategórií detí týka, a to:

- deti vo veku 5-7 rokov – okolo 15 minút
- deti vo veku 7-10 rokov – okolo 20 minút
- deti vo veku 10-12 rokov – 25 minút

[36] KUBÍKOVÁ, I. 2002. *Výsluch ako kriminalistická metóda*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2002. s. 69.

[37] V zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 písm. c) zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa obzvlášť zraniteľnou obeťou rozumie podľa bodu 1. dieťa, pričom sa dieťaťom rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov. Ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, dovtedy kým sa nepreukáže opak.

[38] Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, § 134, ods. 4.

[39] Napr. „Jája“ a „Pája“ – dvojica bábok so zobrazením ženských a mužských druhotných pohlavných orgánov, zavedené službou kriminálnej polície v Českej republike

[40] BAČIKOVÁ, I. a kol. 2013. *Výsluch v kriminalistickej teórii a v praxi*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2013. s. 86-87.

[41] Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, § 134, ods. 5.

- deti vo veku 12-15 rokov – 30 minút
- v prípade výsluchu mladistvých nie je doba obmedzovaná, avšak najneskôr po hodine je potrebné urobiť vo výsluchu prestávku. [42]

Vhodná voľba výrazových prostriedkov a prispôsobenie sa duševnému vývoju dieťaťa je rovnako dôležitá, no nemala by viesť k používaniu „detského jazyka“. Zásadou výsluchu dieťaťa je nechať dieťa voľne vypovedať a až po skončení jeho výpovede, keď už nevie, čo má ďalej rozprávať, pristúpiť ku kladeniu doplňujúcich otázok. V priebehu celého výsluchu vykonáva vypočúvajúci analýzu výpovede, v rámci ktorej si všíma výrazy dieťaťa, predovšetkým tie, ktoré nezodpovedajú jeho veku a mentálnej úrovni. Tie môžu vypovedať o tom, že dieťa bolo pred výsluchom ovplyvňované a na výsluch pripravované. V takom prípade je vhodné viesť výsluch „do široka“, za hranice predmetu výsluchu, kde vypočúvaný nie je pripravený a jeho odpovede na nepredvídané otázky sprevádzajú značné rozpory. Tlak na vyjasnenie týchto rozporov má za následok neschopnosť dieťaťa vypovedať nepravdivo, až napokon povie pravdu. Ak si dieťa na určitú udalosť nedokáže spomenúť, môže pri rozpamätávaní sa napomôcť zistenie detailov a okolností, ktoré mohlo dieťa v tom okamihu vnímať. Dôležitú úlohu pri výsluchu dieťaťa zohrávajú aj osobnostné vlastnosti vypočúvajúceho, ktorý by mal disponovať empatiou, zdvorilosťou, ľudským prístupom a dospieť tak k získaniu si dôvery vypočúvaného dieťaťa. [43]

Záver

Efektívne zapájanie detí do ochranných opatrení vyžaduje, aby boli deti informované o svojom práve byť vypočuté a práve vyrastať bez akýchkoľvek foriem fyzického a psychického násilia. Inštitúcie zaoberajúce sa deťmi by sa mali preto zaviazať k zabezpečeniu jednoduchého prístupu k jednotlivcom a organizáciám, ktorým môžu dôverne a bez obáv takéto prípady hlásiť, vrátane telefonických liniek a poskytovať miesta, kde môžu deti prispievať svojimi skúsenosťami a názormi o boji proti násiliu páchanom na deťoch.[44]

Právne poradenstvo pre deti by malo byť realizované s cieľom podpory detí v občianskoprávnych alebo trestnoprávnych veciach. Zo zistení uvedeného terénneho výskumu agentúry FRA vyplynulo, že právna podpora bola opýtaným deťom poskytnutá zriedka a rovnako nie je vo väčšine krajín inštitucionalizovaná. Niektoré deti neuznávajú advokátov a právnych poradcov ako zdroj podpory, pretože sa domnievajú, že ich neinformujú o konaní a ich úlohách a povinnostiach. Niektoré deti, ktoré boli účastníkmi v prípadoch týkajúcich sa opatrovníctva, uvádzajú, že využili právne zastúpenie svojich rodičov a nie svojho vlastného advokáta. V mnohých prípadoch tieto deti vnímajú poskytovanú podporu negatívne, keďže sa domnievajú, že títo odborníci uprednostňujú záujmy ich rodičov a nie ich pocity a želania.[45]

Aj keď vnútroštátne právne rámce upravujú rôzne ochranné opatrenia na použitie počas vypočúvaní na súde (vyvedenie obvinených zo súdnej siene, používanie videozáznamov z predsúdnych vypočúvaní, videokonferenčné spojenia na poskytnutie svedectva a zásteny na vizuálne oddelenie detí od obvinených...), bývajú v praxi často nedostatočne využívané, nakoľko deti, v rámci realizovaného výskumu, opísali závažné prípady, keď ich ochrana a bezpečnosť neboli zabezpečené.[46]

Podľa medzinárodného a európskeho práva je právo na prístup k právnemu poradenstvu zvlášť dôležité pre zraniteľné skupiny podozrivých a obvinených osôb, medzi ktorými majú svoje postavenie aj deti. Jednotlivé štáty by mali preto realizovať kroky podporujúce schopnosť detí

[42] KONRÁD, Z. NĚMEC, M. NOVOTNÝ, F. 2008. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008. s. 64.
[43] BAČIKOVÁ, I. a kol. 2013. *Výsluch v kriminalistickej teórii a v praxi. Bratislava*: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2013. s. 89-92.
[44] Všeobecný komentár Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 12 (2009) k právu dieťaťa byť vypočuté ods. 118-121.
[45] Súdnictvo zohľadňujúce potreby detí – hľadiská a skúsenosti detí a odborníkov, s. 7.
[46] Tamtiež, s. 13.

porozumieť a efektívne sa zúčastniť konania, aby tak mohli v prípade potreby za pomoci tlmočníka, právnika, sociálneho pracovníka porozumieť myšlienke toho, čo je predmetom konania.[47]

Resumé (v slovenskom jazyku):

Deti potrebujú osobitnú ochranu pri realizácii svojich práv. Záruka osobitných opatrení realizovaných v konaní, ktorého účastníkom je dieťa, či už v pozícii svedka, detskej obete, podozrivého, obvineného alebo uznaného vinným, je obsiahnutá vo viacerých dokumentoch európskeho a medzinárodného práva. Prioritné postavenie medzi nimi, s ohľadom na pojednávanú tému, má Dohovor o právach dieťaťa, Európsky dohovor o výkone práv detí, Smernica Európskeho parlamentu a rady o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní. a pod. Aj Ústavou Slovenskej republiky zakotvuje osobitnú ochranu detí.

Uplatňovanie, vopred stanovených, osobitných opatrení zohľadňujúcich potreby detí, zjednodušuje ich prístup k spravodlivosti a vytvára podmienky ich efektívnej účasti na súdnych konaniach, čo pomáha pri predchádzaní obmedzovania alebo porušovania práv detí zúčastnených na takýchto konaniach. Výbor OSN pre práva dieťaťa vyzýva zmluvné strany Dohovoru o právach dieťaťa, aby implementovali jeho odporúčania poskytnúť deťom priestor, v rámci ktorého by mohli slobodne vyjadriť svoje názory, ktoré by boli riadne zvážené z hľadiska prevencie, ohlasovania a monitorovania násilia páchaného na deťoch.[48]

Predkladaný príspevok pojednáva o procesnoprávnom postavení dieťaťa priblížením opatrení a práv realizovaných s cieľom vytvorenia spravodlivého súdneho procesu, ktorého je dieťa súčasťou.

Resumé (v anglickom jazyku)

Children need special protection in the implementation of their rights. Guarantee of specific measures implemented in proceedings involving a child (as a witness, child victims, suspects, accused or convicted) is a touch more documents of European and international law. Important is the Convention on the Rights of the Child, the European Convention on the Rights of the Child, the European Parliament and the Council on procedural safeguards for children who are suspected or accused in criminal proceedings. etc. The Constitution of the Slovak Republic also guarantees special protection for children.

The application of these special measures facilitates children's access to fair and efficient trial. These measures help to prevent or limit the rights of children participating in such proceedings.The UN Committee on the Rights of the Child calls on the parties to the Convention on the Rights of the Child to implement its recommendations to give children a space within which children can express their views.

The paper deals with the procedural status of the child. The paper elucidates measures and the rights of the child as a witness, a child victim, the suspect, accused or convicted, implemented in order to create a fair trial for children.

Zoznam bibliografických odkazov:

BAČIKOVÁ, I. a kol. 2013. *Výsluch v kriminalistickej teórii a v praxi*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2013. 232 s. ISBN 978-80-8054-565-9.

HOFSCHNEIDEROVÁ, A. 2014. *Ochrana práv dětí v konfliktu se zákonem v mezinárodněprávních dokumentech*. Brno: Liga lidských práv, 2014. 113 s. ISBN 978-80-87414-19-4.

[47] Příručka o evropských právních předpisech v oblasti přístupu ke spravedlnosti, s. 82.

[48] Správa nezávislého experta k štúdii spojených národov o násilí páchanom na deťoch (A/61/299).

KANDRÁČ, P. 2004. *Úvaha o ochrane práv dieťaťa. In: Práva dieťaťa a ich ochrana.* Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 10. novembra 2004 v Bratislave, 2004. 70 s. [online]. [cit. 15. marca 2018]. Dostupné na internete: <http://www.vop.gov.sk/files/prava_ dietata_ocami_deti.pdf>

KONRÁD, Z. NĚMEC, M. NOVOTNÝ, F. 2008. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008. 98 s. ISBN 978-80-7251-294-2.

KUBÍKOVÁ, I. 2002. *Výsluch ako kriminalistická metóda*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2002. 101 s. ISBN 80-8054-268-6.

MARCZYOVÁ, K. 2010. *Práva dieťaťa a systém ich ochrany v Slovenskej republike*. In: Policajná teória a prax. Roč. 18, č. 4/2010, s. 28-35. ISSN 1335-1370.

Analýzy zvýšenej účinnosti ochrany práv detí [online]. [cit. 29. marca 2018]. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/ 16804ba0fb>

Příručka evropského práva v oblasti práv dítěte. [online]. [cit. 27. marca 2018]. Dostupné na internete: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f5e4f4b6-8e87-11e5-b8b7-01aa75ed71a1/language-cs>

Příručka o evropských právních předpisech v oblasti přístupu ke spravedlnosti. [online]. [cit. 29. marca 2018]. Dostupné na internete: <https://www.echr.coe.int/ Documents/ Handbook_ access_justice_CES.PDF>

Súdnictvo zohľadňujúce potreby detí – hľadiská a skúsenosti detí a odborníkov. [online]. [cit. 29. marca 2018]. Dostupné na internete: <fra.europa.eu/sites/default/files/fra.../fra-2017-child-friendly_justice-summary_sk.pdf >

Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí prijaté Výborom ministrov Rady Európy 17. novembra 2010. [online]. [cit. 29. marca 2018]. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/16804ba0fb>

Dohovor o právach dieťaťa

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach

Všeobecný komentár Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 12 (2009) k právu dieťaťa byť vypočuté

Uznesenie hospodárskej a sociálnej rady OSN 2005/20

Európsky dohovor o výkone práv detí

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Smernica Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci T. proti Spojenému kráľovstvu zo 16. decembra 1999, č. 24724/94.

Správa nezávislého experta k štúdii spojených národov o násilí páchanom na deťoch (A/61/299)

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje:
por. Mgr. Ivana Rubisová
Katedra verejnoprávnych vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57470
e-mail: ivana.rubisova@minv.sk

VYBRANÉ PROBLÉMY PRÁVNEJ ÚPRAVY REKOGNÍCIE OSÔB

JUDr. Martin SAMEK, PhD.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminalistiky a forenzných vied

Anotace: *Autor vo vedeckej štúdii pojednáva o rekognícii, ako jednej z kriminalistických metód, ktorá z pohľadu trestného práva predstavuje dôležitý procesný úkon. Vedecká štúdia je jedným z výstupov výskumnej úlohy „Realizácia rekognície v policajnej praxi", ktorej projekt je na Akadémii Policajného zboru v Bratislave vedený pod číslom výsk. 167. Cieľom vedeckej štúdie je snaha autora upozorniť na nejasné vymedzenie podobného zovňajšku poznávanej osoby predvádzanej v skupine podobných pribratých osôb v rámci aktuálnej právnej úpravy rekognície v Slovenskej republike.*
Klíčová slova: *rekognícia, procesný úkon, dôkazný prostriedok, Trestný poriadok, podobnosť osôb*

Annotation: *The author of the study present recognition as one of the forensic methods that is seen as a key procedural act from the perspective of Penal Law. The scientific study is one of the outcomes of the research assignment on "Implementation of Recognition in Police Practice", the project of which is registered under number 167 at the Academy of the Police Force in Bratislava. The aim of the scientific study is the author's effort to highlight the unclear definition of a similarity of a recognized person presented in a group of similar persons under the current legal regulation of recognition in the Slovak Republic.*
Keywords: *recognition, procedural act, means of evidence, Code of Criminal Procedure, similarity of persons*

Metódy kriminalistiky zastávajú v procese poznávania kriminalisticky relevantnej udalosti nenahraditeľné miesto. Aplikácia kriminalistických metód v trestnom konaní predstavuje konkrétny spôsob získavania dôkazov na preverenie už existujúcich zistení.

Jednou zo spektra využívaných metód je rekognícia, ktorá predstavuje kriminalisticko-taktickú metódu, ktorou sa zisťuje totožnosť objektu pomocou procesu znovupoznania, a zároveň je procesným úkonom vystupujúcim v trestnom konaní ako dôkazný prostriedok.

Využívanie rekognície v trestnom konaní je priamo podmienené aktuálnou právnou úpravou Trestného poriadku, pričom rekognícia nemôže byť vykonávaná nad rámec zákona.

Výsledkom rekodifikácie slovenského trestného práva bol vznik a prijatie zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, ktoré v podstatnej miere zmenili ráz trestného konania. Zmenu priebehu trestného konania prinieslo zavádzanie prvkov kontradiktórnosti, ktorých účelom bolo stimulovať aktivitu strán v trestnom konaní. Strany tak nadobudli rovnocenné postavenie, ktoré sa prejavilo v procese dokazovania pred súdom. Z pohľadu svojho zákonného postavenia môžu strany obstarávať a vykonávať dôkazy, čo by malo prispieť k zrýchleniu trestného konania.

Aktuálna právna úprava Trestného poriadku sa pozitívne prejavila taktiež v konkrétnom rozpracovaní vybraných dôkazných prostriedkov, čo predpokladá jednoduchšie dodržiavanie zákonnosti pri ich praktickom uplatňovaní. Konkrétna charakteristika dôkazných prostriedkov by tak mala byť určitým „pomocníkom" pri uplatňovaní práva v trestnom konaní v tom, že výsledky dosiahnuté dôkaznými prostriedkami budú disponovať potrebnou dôkaznou silou. Podrobnejšia zákonná úprava sa nevyhla ani rekognícii, ktorej priebeh je pod samostatným názvom „rekognícia" vymedzený v § 126 Trestného poriadku nasledovne:[1]

„Ak sa má výsluchom zistiť totožnosť nejakej osoby alebo veci, vyzve sa obvinený, aby ju opísal. Až potom sa mu má osoba alebo vec ukázať, a to medzi viacerými osobami podobného zovňajšku alebo vecami toho istého druhu. Rekogníciu možno vykonať aj podľa fotografií, prípadne s použitím technických prostriedkov. K rekognícii treba vždy pribrať nezúčastnenú osobu."

Keďže výsledky rekognície musia disponovať s čo najväčšou dôkaznou silou je nevyhnutné upozorniť na určité nejasnosti v aktuálnej právnej úprave tejto metódy, a to konkrétne na podobný zovňajšok poznávanej osoby predvádzanej v skupine podobných pribratých osôb.

[1] Zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Výber a príprava objektov rekognície

Príprava objektov rekognície zahŕňa prípravu stotožňovaného objektu a pribratých objektov. V prípade rekognície živej osoby „in natura“ je potrebné objekt rekognície poučiť na základe príslušných ustanovení Trestného poriadku, a inštruovať o správaní počas rekognície.

Do prípravy pribratých objektov sa zahŕňa ich výber, a ak ide o osoby, aj ich poučenie podľa ustanovení Trestného poriadku a inštruktáž na zabezpečenie nerušeného priebehu rekognície. Výber pribratých osôb je náročný, keďže ide o osoby, u ktorých sa vyžaduje ich podobnosť. V nadväznosti na túto skutočnosť je dôležité aj stanovenie počtu predvádzaných objektov.

Stotožňovaný objekt rekognície má byť ukázaný spravidla medzi niekoľkými pribratými objektmi rovnakého druhu. Počet všetkých pribratých objektov nie je presne stanovený, ale z doterajších skúseností vyplýva, že ich počet nemá byť nižší než 3 objekty. Kriminalistické poznatky, vychádzajúce z pozorovacích schopností poznávajúcej osoby stanovujú, že počet objektov rekognície nesmie byť vyšší ako taký, ktorý umožňuje jednoohniskové pozorovanie celej skupiny objektov stotožňujúcou osobou.[2]

Prípravu pribratých osôb je dôležité zamerať na výber skupiny osôb na základe znakov identifikovaného objektu. Pribraté osoby si musia byť navzájom podobné vo všetkých svojich všeobecných znakoch. Zmysel pravidla možno vidieť v skutočnosti, že stotožňujúca osoba nie je žiadnym spôsobom sugestívne ovplyvnená, čím je prinútená zo skupiny predvádzaných objektov vybrať len ten objekt, ktorého identifikačné vlastnosti sa zhodujú s jej pamäťovou stopou. Voľba poznávajúcej osoby musí byť doplnená o jej vyjadrenie k charakteru znakov, podľa ktorých bol objekt rekognície identifikovaný.

Pribraté objekty musia byť podobné a druhovo zhodné s objektom rekognície

K zaisteniu hodnovernosti rekognície osoby „in natura“ podľa vonkajších znakov, nestačí len dodržanie už spomínaných pravidiel, no splnené musí byť aj pravidlo o podobnosti všetkých predvádzaných osôb vo všeobecných znakoch. V odbornej literatúre je toto pravidlo uvádzané viacerými spôsobmi, avšak nie je nikdy opomenuté.

Čo vlastne rozumieme pod všeobecnými znakmi podobnosti predvádzaných osôb? Na základe zovšeobecnených poznatkov kriminalistickej praxe je možné vysloviť názor, že predvádzané osoby sa nesmú výrazne odlišovať v nasledujúcich identifikačných znakoch:[3]

- pohlavie, resp. zdanlivé pohlavie (otázku zdanlivého pohlavia je nutné riešiť vtedy, ak stotožňovaný muž bol v čase spáchania trestného činu prezlečený za ženu a ako žena vystupoval, pričom svedok vo výpovedi uviedol, že sa jednalo o ženu, prípadne uviedol, že sa najskôr domnieval, že sa jedná o ženu a neskôr zistil, že je to muž),
- etnikum (v prípade stotožňovania osoby z inej etnickej skupiny, ktorá má výrazne odlišné znaky, musia byť predvádzané osoby rovnakej etnickej skupiny),
- vek, resp. zdanlivý vek (otázku zdanlivého veku musí vyšetrovateľ riešiť v situáciách, v ktorých vzhľad stotožňovanej osoby nezodpovedá všeobecnej predstave o jej veku. V niektorých prípadoch osoba vyzerá staršia než v skutočnosti je, v iných prípadoch sa naopak zdá mladšia. Problém môže nastať vtedy, ak svedok nedokáže počas výsluchu odhadnúť vek poznávanej osoby. V takomto prípade je potrebné zvoliť pribraté osoby, ktoré zodpovedajú svojim vzhľadom zdanlivému veku poznávanej osoby),
- oblečenie (ak svedok vo výsluchu uviedol popis oblečenia, resp. aj pokrývku hlavy, nemali by sa predvádzané osoby výrazne odlišovať ani odevom),

[2] KRAJNÍK, V., STRAUS, J. a kol. *Kriminalistická taktika*. Bratislava: A PZ, 2000. s. 166.
[3] KONRÁD, Z., VESELÁ, J. *Rekognice*. Praha: PA ČR, 2008. s. 54.

- výška osoby (predvádzané osoby by sa nemali výrazne odlišovať vo výške postavy. Nemusí sa jednať o výšku uvádzanú svedkom, keďže tento údaj môže byť skreslený, ale o skutočnú výšku poznávanej osoby),
- stavba tela (predvádzané osoby by sa nemali odlišovať ani telesnými proporciami),
- farba, dĺžka a hustota vlasov a fúzov.

Napriek vymedzeniu všeobecných znakov však v niektorých prípadoch dochádza k značnej nezhode medzi pribratými osobami a poznávanou osobou. Nezhoda sa môže dotýkať rôznych všeobecných znakov, kedy pri veku osoby nie je rozhodujúci vek skutočný, ale zdanlivý, no nie je možné veriť tomu, že podobný sa zdá 18-ročný a povedzme 45-ročný muž. Hlavne pri znovu poznávaní mladistvých osôb je treba dodržať, aby vek pribratých osôb bol približne rovnaký. Čo znamená, že aj keď sa nemožno presvedčiť o zdanlivom veku, vznikajú vážne pochybnosti, či možno pripustiť vysoký vekový rozdiel a očakávať vierohodný výsledok rekognície. Odborná literatúra zaoberajúca sa touto problematikou stanovuje prípustný vekový rozdiel „až do 5 rokov". V praxi tomu tak vždy nebýva, naopak je možné sa stretnúť so závažnými nedostatkami čo do výšky a telesnej stavby, odevu, druhu a farby vlasov. Nemôže sa stať, aby poznávaná osoba mala napr. krátke čierne vlasy a bola tak aj popísaná, avšak všetky pribraté osoby budú mať vlasy dlhé. Uvádzaný postup by v takomto prípade neviedol k získaniu vierohodného výsledku rekognície, nakoľko by ho bolo možné považovať za istú formu sugestívneho ovplyvnenia poznávajúcej osoby (dĺžka vlasov).

Skúsenosti z policajnej praxe nás neustále presviedčajú, že v niektorých prípadoch nepostačí, aby pribraté osoby boli podobné poznávanej osobe len vo všeobecných znakoch. Musia byť podobné aj v zvláštnom (špecifickom) znaku, a to v prípadoch, ak poznávaná osoba naozaj disponuje takým zvláštnym znakom (okuliare, jazva, materské znamienko, tetovanie a pod.), ktorý poznávajúca osoba uviedla v predchádzajúcom výsluchu. Ak má tento znak iba znovu poznávaná osoba a nie aj pribraté osoby, je veľmi pravdepodobné, že poznávajúca osoba okamžite označí osobu s týmto znakom. K označeniu v takomto prípade môže dôjsť dokonca vtedy, ak aj v ostatných znakoch podobnosť nie je taká evidentná. Keby v takejto situácii nebola poznávaná osoba zhodou okolností osobou hľadanou, došlo by ku komplikáciám pri zisťovaní objektívnej pravdy.[4]

Existujú dva základné postupy, ako splniť túto podmienku, pričom prvý z nich spočíva v tom, že sa vyberú pribraté osoby, ktoré už majú analogický špecifický znak, alebo je im takýto znak umelo vytvorený.

Kazuistika č. 1

Obvinený, ktorý bol znovu poznávaný rekogníciou, mal na ruke sadrový obväz. Pretože táto skutočnosť bola znovu poznávajúcej osobe známa, vyšetrovateľ nechal aj pribratým osobám navliecť na ruky hotové sadrové obväzy, aby sa v tomto znaku podobali znovu poznávanému obvinenému. V inom prípade bol obvinený poškriabaný na tvári a tento znak bol svedkom popísaný v predchádzajúcom výsluchu. Pribraté osoby mali následne vytvorený analogický špecifický znak, ktorý dal vyšetrovateľ na tvárach pribratých osôb vytvoriť maskérom.[5]

Druhý postup spočíva v tom, že sa poznávanej osobe a všetkým pribratým osobám zakryje tá časť tela, na ktorej má poznávaná osoba špecifický znak, ktorý nie je možné vytvoriť.

Kazuistika č. 2

Obvinený, ktorý mal byť znovupoznávaný, mal nohu v sadrovom obväze. Aby nebolo treba prácne vytvárať analogický zhodný znak u pribratých osôb, bol obvinený spolu s pribratými osobami posadený za stôl, ktorého spodná časť bola zakrytá plachtou, aby osobám nebolo vidieť nohy.

[4] SAMEK, M. *Rekognícia*. Bratislava: A PZ, 2016. s. 75-76.
[5] PROTIVINSKÝ, M., TIPLICA, M. *Teorie a praxe dokazování v trestním řízení znovupoznáním osob a věcí*. Praha: UK, 1986. s. 36.

Vzhľadom k rôznorodosti znakov, ktoré sú využívané pri poznávaní, nie je možné vopred stanoviť stupeň ich vzájomnej podobnosti, potrebný pre uskutočnenie konkrétnej rekognície. Stupeň podobnosti jednotlivých znakov však musí zostať v rámci skupinovej zhody, a nesmie narušiť individuálnosť poznávanej osoby, ako aj pribratých objektov. Dodržanie uvedených požiadaviek tým smeruje k vytváraniu podmienok k voľbe len jedného objektu z niekoľkých jemu podobných objektov.[6]

S cieľom zistiť stupeň poznania a využívania teoretických poznatkov spojených s výkonom rekognície v policajnej praxi bol zrealizovaný výskum, ktorý prebiehal v období rokov 2009 až 2010. Zber empirického materiálu bol zabezpečený pomocou štruktúrovaného dotazníka, pričom výskumná vzorka pre dotazníkovú metódu pozostávala celkovo zo 100 respondentov, z ktorých bolo 50 vyšetrovateľov, a 50 policajtov poverených skráteným vyšetrovaním.

Na výsledky zrealizovaného výskumu nadväzovala výskumná úloha „Realizácia rekognície v kriminalistickej praxi“, ktorej projekt je na Akadémii Policajného zboru v Bratislave vedený pod číslom *výsk. 167*. Samotný výskum prebiehal od roku 2012 a bol ukončený v roku 2016. Zber empirického materiálu bol zabezpečený pomocou štruktúrovaného dotazníka, pričom výskumná vzorka pre dotazníkovú metódu pozostávala celkovo zo 150 respondentov, z ktorých bolo 75 vyšetrovateľov, a 75 policajtov poverených skráteným vyšetrovaním. Po vyhodnotení všetkých odpovedí na otázky, ktoré sa vzťahovali k vybranej problematike boli zaznamenané nasledovné názory:[7]

Tabuľka: Percentuálne vyhodnotenie odpovedí na položenú otázku:
Čo si predstavujete pod <u>podobnosťou</u> predvádzaných objektov (osôb)?

	SV (%)	**V (%)**
pohlavie	1,37	1,64
výška	8,03	8,77
váha	2,71	3,65
vlasy a účes	6,22	10,67
podobný vzhľad	21,93	10,66
fúzy a brada	2,46	2,09
postava	9,08	7,36
oblečenie	2,36	1,91
vek	2,12	2,41
plešivosť	0,33	0
črty tváre	4,48	4,72
reč a hlas	0,83	0
rasa, etnikum	2,92	5,85
okuliare	0,26	1,37
oči	0,16	1,85
vonkajšie znaky	9,26	11,33
funkčné a dynamické vlastnosti	2,16	2
približne rovnaký čas výkonu	0,33	0

[6] SAMEK, M. a kol. *Rekognícia v kriminalistickej teórii a praxi.* Bratislava: A PZ, 2015. s. 100.
[7] Výber z výsledkov výskumu, ktoré vypovedajú o ponímaní rekognície policajnou praxou.

zvláštne znamenia	0,16	1,28
zhoda v popísaných znakoch	0	5,77
najvernejšia podoba predvádzanej osoby k skutočnosti	0	4
tvar hlavy	0	0,26
zhoda miesta	1,33	0
neviem	5,33	4
neuviedlo	16	6,66
nevyhodnotiteľné	0	1,33

Policajti zaradení na úseku skráteného vyšetrovania si pod podobnosťou predvádzaných osôb predstavujú najmä: podobnosť vonkajších znakov 9,26%, postava 9,08%, výška 8,03%, vlasy a účes 6,22%, črty tváre 4,48%, rasa a etnikum 2,92%, váha 2,71%, fúzy a brada 2,46%, oblečenie 2,36%, funkčné a dynamické vlastnosti 2,16%, vek 2,12%, pohlavie 1,37%, zhoda miesta 1,33%, reč a hlas 0,83%, plešivosť 0,33%, približne rovnaký čas výkonu 0,33%, okuliare 0,26%, oči 0,16% a zvláštne znamenia 0,16%. Určitá skupina respondentov 21,93% si pod podobnosťou predvádzaných osôb predstavuje tzv. podobný vzhľad, ktorý však vo svojich odpovediach bližšie nešpecifikuje. Na položenú otázku nevedelo odpovedať 5,33% a až 16% respondentov svoj názor neuviedlo.

Vyšetrovatelia si pod podobnosťou predvádzaných osôb predstavujú najmä podobnosť vo vonkajších znakoch 11,33%, vlasy a účes 10,67%, výška 8,77%, postava 7,36%, rasa a etnikum 5,85%, črty tváre 4,72%, váha 3,65%, vek 2,41%, fúzy a brada 2,09%, funkčné a dynamické vlastnosti 2%, oblečenie 1,91%, oči 1,85%, pohlavie 1,64%, okuliare 1,37%, zvláštne znamenia 1,28% a tvar hlavy 0,26%. Určitá skupina respondentov 10,66% si pod podobnosťou predvádzaných osôb predstavuje tzv. podobný vzhľad, ktorý však vo svojich odpovediach bližšie nešpecifikuje. Svoj názor bližšie nešpecifikuje ani 5,77% respondentov, ktorí podobnosť vnímajú ako tzv. zhodu v popísaných znakoch. Neurčitý názor je možné zaznamenať aj u vyšetrovateľov, ktorí si pod podobnosťou predstavujú najvernejšiu podobu predvádzanej osoby k skutočnosti 4%. Na položenú otázku nevedeli odpovedať 4% a 6,66% respondentov svoj názor neuviedlo. Vyhodnotiť nebolo možné 1,33% odpovedí.

V súvislosti s podobnosťou predvádzaných osôb zastávame názor, že stupeň podobnosti vo vybraných znakov by nemal za žiadnych okolností narušiť individuálnosť poznávanej osoby, ako aj pribraných osôb. Dodržanie pravidla by malo smerovať len k vytvoreniu podmienok pre voľbu jednej osoby spomedzi niekoľkých podobných osôb.[8]

ZÁVER

V predkladanej vedeckej štúdii autor prezentuje čiastkové výsledky výskumnej úlohy „Realizácia rekognície v policajnej praxi“. Štúdia sa zaoberá nejasným vymedzením podobnosti poznávanej osoby predvádzanej v skupine podobných pribratých osôb v rámci aktuálnej právnej úpravy rekognície v Slovenskej republike.

Zozbierané a vyhodnotené údaje potvrdzujú predpoklad, že policajti nemajú o podobnosti predvádzaných osôb úplne jasnú predstavu. Ako inak by sme si mohli vysvetliť konštatovanie väčšej časti respondentov, ktorí vymedzenie konkrétnych znakov podobnosti zúžili len na neurčité slovné spojenie „podobný vzhľad“ . Naozaj vedia, v akých minimálnych znakoch by sa mali predvádzané osoby navzájom podobať? Na druhej strane existuje skupina policajtov, ktorí za podstatné znaky podobnosti považujú najmä typ postavy, výšku, vlasy a účes. V tejto súvislosti sa zaujímavým javí aj zistenie, že podobnosti oblečenia, veku či etnika nie je zo strany opýtaných venovaná až taká pozornosť.

[8] SAMEK, M. a kol. *Rekognícia v kriminalistickej teórii a praxi.* Bratislava: A PZ, 2015. s. 138-139.

Nepochybne názory na podobnosť sú a môžu byť do určitej miery rôzne, keďže každý prípad z pohľadu dotknutých osôb vykazuje svoje vlastné špecifiká. Svoju úlohu tu taktiež zohráva kvalita pamäťovej stopy, ktorej skúmanie sa realizuje s rôznym odstupom času. Úspešnosť rekognície je však v podstatnej miere ovplyvnená aj teoretickými poznatkami a praktickými skúsenosťami policajta, ktorý metódu aplikuje. Akceptácia podobnosti predvádzaných osôb je základom k navodeniu situácie pre voľbu jednej osoby spomedzi viacerých podobných osôb.

Literatúra

- KONRÁD, Z., VESELÁ, J. *Rekognice*. Praha: PA ČR, 2008. 71 s. ISBN 978-80-7251-269-0.
- KRAJNÍK, V., STRAUS, J. a kol. *Kriminalistická taktika*. Bratislava: A PZ, 2000. 221 s.
- ISBN 80-8054-146-9.
- PROTIVINSKÝ, M., TIPLICA, M. *Teorie a praxe dokazování v trestním řízení*
- *znovupoznáním osob a věcí*. Praha: UK, 1986. 108 s.
- SAMEK, M. a kol. *Rekognícia v kriminalistickej teórii a praxi.* Bratislava: A PZ, 2015. 198 s. ISBN 978-80-8054-625-0.
- SAMEK, M. *Rekognícia.* Bratislava: A PZ, 2016. 90 s. ISBN 978-80-8054-669-4.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje

JUDr. Martin SAMEK, PhD.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminalistiky a forenzných vied
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
email: martin.samek@minv.sk

VAZBA MLADISTVÝCH JAKO KRAJNÍ PROSTŘEDEK

Mgr. et Mgr. Martina SLÁMOVÁ
Katedra trestního práva
Policejní akademie České republiky v Praze

Anotace: *Příspěvek se zabývá problematikou vazby mladistvých pachatelů dle platné právní úpravy České republiky. Autorka akcentuje subsidiárnost a fakultativnost tohoto prostředku.*
Klíčová slova: *mladistvý, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, vazba, subsidiarita, nahrazení vazby*

Annotation: *The paper deals with juvenile custody according to the applicable legislation of the Czech Republic. The author emphasizes the subsidiarity and facultativity of this institute.*
Keywords: *juvenile, Juvenile Justice Act, custody, subsidiarity, replacement of custody*

Úvod

Ke dni 1. ledna roku 2004 vešel na území České republiky v účinnost dlouho očekávaný zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ZSM). Problematika trestně odpovědné mládeže byla do té doby řešena v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Nutno podotknout, že nový zákon není úpravou na našem území doposud nevídanou, inspiraci ZSM hledal mimo jiné v zákoně č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. Podle mého názoru, byl návrat k oddělené úpravě zcela na místě. Mládež si rozhodně zaslouží samostatnou právní úpravu, která zohlední nevyzrálost a křehkost, jakož i jiná specifika pro tuto věkovou kategorii příznačná.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je úpravou speciální *lex specialis* ve vztahu k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen trestní zákoník, TZ) a zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen trestní řád, TŘ), jakož i dalším právním předpisům, jmenovitě občanskému soudnímu řádu, občanskému zákoníku, zákonu o sociálně-právní ochraně dítěte a zákonu o probační a mediační službě. Základy ZSM spočívají na koncepci restorativní (obnovující) justice, která je protiváhou k postaršímu retributivnímu (trestajícímu) přístupu.

Věcnou působnost zákona o soudnictví ve věcech mládeže vymezuje ust. § 1 odst. 3, podle kterého se zákona užije na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku.

Unikem tohoto zákona je, že vedle sebe stojí trestně hmotně právní normy a trestně procesní normy. Zákon má sedm částí a stanoví podmínky odpovědnosti mládeže, opatření ukládaná mládeži a procesní postup při rozhodování o výkonu soudnictví ve věcech mládeže.

Režim užití institutu vazby u mladistvých je podrobně vymezen v ust. § 46 a násl. ZSM (rovněž je třeba mít na paměti výše zmíněný § 1 odst. 3 ZSM).

1. Obecné vymezení pojmů mladistvý a vazba

Podle ust. § 2 odst. 1. písm. c) ZSM se mladistvým rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Podle obecného ustanovení o počítání času (§139 TZ) lze osobu považovat za mladistvou až dnem po jejích 15. narozeninách, tzn., že v den narozenin je osoba ještě trestně neodpovědná. Naopak v den 18. narozenin je osoba ještě pokládána za mladistvou. Jinými slovy lze říci, že obecně zažitý pojem mladistvý se užívá pro určení dětí, které jsou již trestně odpovědné a mohou se dopustit trestného činu označovaného jako provinění. Trestní odpovědnost mladistvého je založena jednak dosažením požadovaného věku, jednak znakem příčetnosti a rozumové a mravní vyspělosti. Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný (blíže viz § 5 ZSM). Kromě pojmu mladistvý zákon pracuje s pojmy

mládež, dítě mladší patnácti let a osoba blízká věku mladistvého.[1] *V praxi se setkáme dále s výrazem nezletilá osoba, pokud se jedná o činnost trestně neodpovědných dětí. Toto označení však není vhodné, neboť dle občanského práva jsou za nezletilé osoby považovány všechny osoby do dosažení zletilosti, tedy do dosažení věku 18 let. Pojem zletilost je odlišný od pojmu svéprávnost, kdy plné svéprávnosti (dle civilních předpisů) se nabývá dosažením zletilosti nebo přiznáním soudu nebo uzavřením manželství (§ 30 odst. 2 obč. zák.). Pojem nezletilý je tedy pojem ryze občanskoprávní, a nemá tedy v případě trestního práva oporu v zákoně.*[2]

Dle článku 8 odst. 5 Listiny základních práv a svobod (srov. čl. 5 odst. 1 písm. c) EÚLP a čl. 10 Ústavy) nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu. *Vazbu je možné pojímat jako institut trestního řízení, s jehož použitím je obviněný, na základě rozhodnutí oprávněného orgánu, dočasně zbaven osobní svobody, aby mu bylo zabráněno vyhýbat se trestnímu stíhání nebo trestu tím, že by uprchl nebo se skrýval, mařit nebo ztěžovat objasnění věci nepřípustným působením na prameny důkazů nebo pokračovat v trestné činnosti.*[3] Vazba není trestem, a proto nemůže plnit ani výchovnou funkci.[4] Vazba má pouze zajišťovací funkci. *Při uplatňování vazby je třeba dbát zásady přiměřenosti a zdrženlivosti, tzn. že vždy by mělo být užito opatření, které nejlépe povede k dosažení účelu trestního řízení, avšak zároveň nebude nepřiměřeně zasahovat do základních práv a svobod osoby, vůči níž je uplatňováno, a bude šetřena její osobnost v mezích daných povahou příslušného omezení.*[5]

2. Vazba v trestních věcech mladistvých

2.1 Subsidiarita vazby

Subsidiární ráz vazby je zdůrazňován jak na poli mezinárodním, tak i národním. Na nadnárodní úrovni připomeňme již mnohokrát zmiňovanou Úmluvu o právech dítěte čl. 37 b): *Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby žádné dítě nebylo nezákonně nebo svévolně zbaveno svobody. Zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte se provádí v souladu se zákonem a používá se pouze jako krajní opatření a na co nejkratší možnou dobu.*[6] Z novějších dokumentů uveďme například směrnici Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/800 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení čl. 47: *Děti jsou obzvláště zranitelnou skupinou, jsou-li zbaveny osobní svobody. Vzhledem k možným rizikům pro jejich tělesný, duševní a sociální vývoj a vzhledem k tomu, že by zbavení osobní svobody mohlo způsobit problémy při jejich opětovném začlenění do společnosti, je třeba věnovat zvláštní úsilí tomu, aby se zamezilo zbavování osobní svobody, a zejména zadržování dětí v jakémkoli stadiu řízení před tím, než soud pravomocně rozhodne o tom, zda dotyčné dítě uvedený trestný čin spáchalo.*[7] V obdobném duchu hovoří Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, které ale zároveň připouští, že *vyšetřovací vazba však přesto může být v určitých případech nezbytná, například k zamezení rizika manipulace s důkazy, ovlivňování svědků, nebo pokud hrozí riziko koluze či útěku atd. Je nutné se co nejvíce vyhýbat právním prostředkům, které zahrnují zadržení v jakékoli podobě. Takovéto prostředky by měly být pouze krajním opatřením, měly by být používány na co nejkratší možnou dobu a omezeny na vážné případy.*[8]

---

[1] ZSM nikde nestanoví definici tzv. osoby blízké věku mladistvých. Tento pojem definovala až judikatura a rozumí se jí osoba, která překročila 18. rok věku, ovšem nedovršila 19. rok věku.

[2] ŽATECKÁ, E., HRUŠKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 7. ISBN: 978-80-7478-848-2.

[3] RŮŽIČKA, M., ZEZULOVÁ, J. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 369. ISBN: 80-7179-817-7.

[4] NOVOTNÝ, F. a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 177. ISBN: 978-80-7380-651-4.

[5] ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUCHTA, J. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 275 an. ISBN: 978-80-7400-496-4.

[6] Viz Úmluva o právech dítěte, čl. 37 b).

[7] Viz Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/800 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení čl. 47.

[8] Viz Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem.

Podle Důvodové zprávy k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže by použití vazby v trestních věcech mladistvých mělo být opatřením zcela výjimečným a striktně omezeným zákonem. Vazba má pouze zajišťovací nikoli represivní nebo dokonce nápravnou funkci. Platí zásada, dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu vyslovena vina, nelze na toho, kdo byl vzat do vazby, hledět, jako by byl vinen. Šámal ve shodě s důvodovou zprávou konstatuje, že *vazba jako zajišťovací institut nemá ani povahu sankční, ani výchovné poslání. Nelze vychovávat a pokoušet se o resocializaci někoho, u koho ještě není známo, zda vůbec má být takovému výchovnému (resocializačnímu) procesu podroben. Vazba nesmí být chápána jako prejudikování odsuzujícího rozsudku o vině obviněného, neboť to by bylo v rozporu se zásadou presumpce neviny.*[9]

Vazba musí být vždy ukládána jako krajní prostředek *ultima ratio* a na co nejkratší dobu. Vazba je fakultativní prostředek. Fakultativnost institutu se odráží v postupu soudu, který přesto, že shledá některý z důvodů vazby dle § 67 TŘ, nemusí vzít obligatorně mladistvého obviněného do vazby.

Považuji za nutné zdůraznit, že do vazby má jít mladistvý, jehož osobnostní vývoj je dosud neukončený proces. Mladistvý se nachází v období dospívání, které je spojené s celou řadou biologických, psychických, hormonálních a emočních změn. Tyto změny kladou na mladistvého vysokou zátěž a v důsledku toho se mohou negativně odrážet v jeho motivaci, sebeovládání, citové a morální složce osobnosti. Rozhodnutím o vzetí do vazby je doposud presumově nevinný mladistvý vytrhnut ze svého rodinného a sociálního prostředí. Samostatný pobyt ve vazbě může mít pak na vývoj osobnosti mladistvého nepříznivé až fatální dopady. Dá se zpravidla předpokládat, že mladistvý jedinec bude snášet takový zásah do osobní svobody mnohem hůře než dospělý jedinec. Obdobně se vyjadřuje Žatecká: *Na mladistvé může vazba působit mnohem negativnějším způsobem nežli na dospělou osobu a způsobit tak v psychickém stavu mladistvého nepříznivé následky, které byly pozorovány a jsou dokumentovány i v odborné literatuře.*[10] Proto zejména u osob mladistvých princip subsidiarity vazby nabírá na váze.

U mladistvého je tedy vazba zcela mimořádným zajišťovacím prostředkem za situace, kdy již účelu vazby nelze dosáhnout žádným jiným opatřením. Účelem vazby je zajištění osoby mladistvého pro trestní řízení v trestních věcech mladistvých z důvodu, aby bylo náležitě zjištěno a projednáno jím spáchané provinění a aby se vůči němu užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchání provinění zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho proviněním.[11]

Šámal k institutu vazby akcentuje, že *dočasné omezení osobní svobody vazbou musí vždy vyhovovat určitým základním principům, mezi které patří nezbytnost uvalení vazby a držení v ní jen pro určitý legitimní účel z hlediska vedení řízení v trestních věcech mladistvých, a to při vyvažování přínosů omezení osobní svobody s ohledem na z toho vyplývající ztráty, dále proporcionalita mezi osobní svobodou mladistvého a zájem společnosti na omezení této osobní svobody, výhradní pravomoc soudu rozhodovat o vazbě, jakož i nezbytnost omezení osobní svobody pro absenci jiného prostředku k dosažení totožného cíle, což vše je třeba u mladistvých zvažovat především k jejich věku, rodinným a dalším poměrům, jakož i k možnosti negativního ovlivnění rozumového a mravního vývoje mladistvého uloženou vazbou.*[12]

2.2 Zákonné důvody vazby

V řízení v trestních věcech mladistvých se tak jako u dospělých pachatelů plně uplatní důvody vazby taxativně vymezené § 67 TŘ (ve spojení s § 1 odst. 3 ZSM). Ve shodě s tímto ustanovením smí obviněný být vzat do vazby jen tehdy, jestliže z jeho jednání nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava, že uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu

[9] ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 735 an. ISBN 978-80-7400-465-0.
[10] ŽATECKÁ, E., HRUŠKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 127. ISBN: 978-80-7478-848-2.
[11] ŠÁMAL, P. *K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.* Trestněprávní revue Roč. 3, č. 2(2004), s. 33. ISSN: 1213-5313.
[12] ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář.* 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 424. ISBN: 978-80-7400-350-9.

vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest (útěková vazba), že bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (koluzní vazba), nebo že bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil (předstižná vazba). Vedle důvodů vazby, tak jak je vymezuje ust. § 67 TŘ, považuji za nutné zmínit ust. § 350c TŘ upravující vyhošťovací vazbu, jakožto *další, výjimečný typ zajišťovacího úkonu osoby, proti které se vede trestní řízení.*[13] Podle tohoto ustanovení předseda senátu rozhodne o vzetí odsouzeného do vyhošťovací vazby, hrozí-li obava, že odsouzený se bude skrývat nebo jinak mařit výkon trestu vyhoštění a nerozhodne-li o jejím nahrazení zárukou, slibem nebo peněžitou zárukou.

Do vazby může být vzat jen mladistvý, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání, a to podle ust. § 46 odst. 1 ZSM jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak. Zmíněné ustanovení ZSM je aplikovatelné jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem pro mládež po podání obžaloby nebo návrhu na potrestání.

Před samotným rozhodnutím o vazbě je vždy třeba zvážit možnost využití náhradního zajišťovacího opatření - nahrazení vazby zárukou, dohledem, slibem, umístěním v péči důvěryhodné osoby apod. V přípravném řízení tak činí státní zástupce ještě před podáním návrhu na vzetí mladistvého do vazby. *Učiní-li mladistvý nebo jiná osoba návrh na nahrazení vazby jiným opatřením až poté, co státní zástupce předložil návrh na vzetí mladistvého do vazby soudci okresního soudu pro mládež (§ 26 TŘ, § 4, 37, 39 ZSM), a účastní-li se státní zástupce výslechu zadrženého mladistvého před soudem, vyjádří se státní zástupce i k tomuto návrhu. Má-li za to, že jsou důvody pro přijetí opatření nahrazujícího vazbu, navrhne soudci, aby je přijal. Pokud se státní zástupce výslechu mladistvého před soudem nezúčastní a byl-li informován včas o tom, že návrh byl mladistvým nebo jinou osobou učiněn, vyjádří se písemně. Obdobně v řízení před soudem pro mládež se musí soud (předseda senátu, samosoudce i soudce) zabývat vždy tím, zda není možno nahradit vazbu jiným opatřením.*[14]

2.3 Rozhodování o vazbě

O vzetí do vazby rozhoduje soud pro mládež, v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce soudu pro mládež, a to z důvodů definovaných v § 67 TŘ. *Soudce obecného soudu by o vzetí do vazby v přípravném řízení mohl rozhodnout jen tehdy, pokud by nebylo možno zajistit provedení úkonu soudcem soudu pro mládež a provedení tohoto úkonu by nebylo možno odložit*.[15] Při rozhodování o vazbě mladistvého se s přihlédnutím k mladistvé osobě obviněného modifikovaně užije omezení § 68 TŘ, kdy nelze vzít do vazby mladistvého obviněného, který je stíhán pro úmyslné provinění, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje dvě léta, nebo pro provinění spáchané z nedbalosti, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta. Uvedená omezení se neužijí, jestliže mladistvý obviněný uprchl nebo se skrýval, opakovaně se nedostavil na předvolání a nepodařilo se jej předvést ani jinak zajistit jeho účast při úkonu trestního řízení, je neznámé totožnosti a dostupnými prostředky se ji nepodařilo zjistit, již působil na svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařil objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, nebo již opakoval trestnou činnost, pro niž je stíhán, nebo v takové trestné činnosti pokračoval. Uvalení vazby mladistvému obviněnému by zpravidla nemělo přicházet v úvahu ani tam, kde lze očekávat uložení trestu nespojeného s odnětím svobody.

Pokud je mladistvý vzat do vazby, vždy je nutno písemně odůvodnit toto rozhodnutí, přičemž je nezbytné se opřít o konkrétní skutečnosti, jakož i proč nebylo v tom konkrétním případě pro

[13] JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 7. vydání. Praha: Leges, 2017, s. 1203. ISBN: 978-80-7502-230-1.

[14] ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář.* 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 424 an. ISBN: 978-80-7400-350-9.

[15] ŽATECKÁ, E., HRUŠKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 128. ISBN: 978-80-7478-848-2.

dosažení zákonného účelu vazby užito jiného alternativního prostředku. Ve smyslu ust. § 46 odst. 2 ZSM (srov. § 70 TŘ) o vzetí do vazby mladistvého je třeba bez zbytečného odkladu vyrozumět jeho zákonného zástupce nebo opatrovníka, jeho zaměstnavatele, příslušné středisko Probační a mediační služby a příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD).[16] Jde-li o mladistvého, kterému byla uložena ochranná výchova, vyrozumí se o tom výchovné zařízení, ve kterém vykonává ochranou výchovu. *Zejména v těchto případech mladistvých, kteří mají nařízenou ochrannou výchovu, bývá velmi častým důvodem jejich umístění do vazby skutečnost, že z výchovného zařízení neustále utíkají a na těchto útěcích páchají trestnou činnost a naplňují tak ustanovení § 67 písm. a) trestního řádu.*[17] Namísto zákonného zástupce nebo opatrovníka, kteří nemohou mladistvého zastupovat pro střet zájmů, se vyrozumí, je-li to v zájmu mladistvého, opatrovník ustanovený podle § 43 odst. 2 ZSM. O vyrozumění těchto osob se v praxi zpravidla postará sám soud. Vyjma zaměstnavatele musí být všechny jmenované osoby vyrozuměny bez ohledu na to, zda mladistvý s jejich vyrozuměním souhlasí. Zaměstnavatel mladistvého se vyrozumí pouze, prohlásí-li mladistvý, popřípadě jeho zákonný zástupce nebo opatrovník, že s takovým vyrozuměním souhlasí.

Podmínky výkonu vazby v trestním řízení upravuje zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Podle tohoto zákona se mladiství obvinění umísťují do cel odděleně od ostatních obviněných. Umístit mladistvého do cely společně s dospělými obviněnými je možné pouze ve výjimečných případech, lze-li mít důvodně za to, že takový postup je z hledisek uvedených v § 6 odst. 1 pro mladistvého vhodnější (srov. čl. 37 písm. c) Úmluvy OSN o právech dítěte). Mimoto musí být odděleny osoby stejného pohlaví a osoby, u nichž lze předpokládat, že u nich bude konáno společné řízení. Během výkonu vazby smí být mladistvý obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.

2.4 Trvání a možnosti prodloužení vazby

Lhůty trvání vazby v trestních věcech mladistvých jsou ZSM stanoveny odlišně od obecné úpravy, zejména je zde výrazné zkrácení vazebních lhůt, což by mělo eliminovat průtahy a přimět orgány činné podle tohoto zákona k rychlému jednání. Plně se zde uplatní obecná zásada, že vazba může trvat jen nezbytně nutnou dobu. V případě mladistvých tato zásada platí dvojnásob. *Doba omezení osobní svobody mladistvého by měla být vzhledem k hrozícím negativním dopadům na další vývoj jeho osobnosti co nejvíce zkrácena*.[18]

Doba trvání vazby se odvíjí od toho, zda je mladistvý obviněn ze spáchání provinění nebo zvlášť závažného provinění.[19] Podle ust. § 47 ZSM vazba v řízení ve věcech mladistvých nesmí trvat déle než dva měsíce, a jde-li o zvlášť závažné provinění, nesmí trvat déle než šest měsíců. Po uplynutí této doby může být vazba výjimečně prodloužena až o další dva měsíce a v řízení o zvlášť závažném provinění až o dalších šest měsíců, pokud nebylo možné pro obtížnost věci nebo z jiných závažných důvodů trestní stíhání v této lhůtě skončit a propuštěním mladistvého na svobodu hrozí, že bude zmařeno nebo podstatně ztíženo dosažení účelu trestního stíhání. Zákon dále uvádí, že může k prodloužení dojít pouze jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem pro mládež. Z řečeného jednak vyplývá, že v konkrétním případě je možno vazbu prodloužit i na kratší dobu, a jednak že maximální délka vazby může činit 6 měsíců a v řízení o zvlášť závažném provinění 18 měsíců.

Ve výroku rozhodnutí o prodloužení vazby je třeba vždy časově vymezit dobu dalšího trvání vazby.

---

[16] Povinnost vyrozumět se krom vazby vztahuje i na zadržení a zatčení

[17] ŽATECKÁ, E. *Trestní řízení ve věcech mladistvých ve vybraných státech Evropské unie z pohledu harmonizace evropského práva*. 1. vydání. [online]. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 41. Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, sv. č. 508. ISBN: 978-80-210-7705-8. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/624.

[18] Viz Důvodová zpráva k ZSM

[19] Zvlášť závažné provinění odpovídá zvlášť závažnému zločinu, tedy úmyslnému trestnému činu, za který TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let (viz § 6 odst. 2 ZSM a § 14 odst. 3 TZ).

Pokud soud v konkrétním případě prodlouží vazbu mladistvého na dobu kratší, nemůže již následně rozhodnout o dalším prodloužení vazby, a to ani o dobu, o kterou bylo původní prodloužení vazby kratší, než byla maximálně možná doba jejího prodloužení.

Doba trvání koluzní vazby není ZSM upravena, proto se vychází z obecné úpravy ust. § 72a odst. 3 TŘ, podle kterého vazba z důvodu uvedeného v § 67 písm. b) může trvat nejdéle tři měsíce.

Názory na délku maximálních vazebních lhůt jsou ze strany odborné veřejnosti rozličné. Například Chromý upozorňuje, že *prodloužení trvání vazby bývalo v minulosti někdy zneužíváno a vedlo k jejímu faktickému prodloužení.*[20] Nespokojenost s maximální délkou vazby projevili i státní zástupci a soudci pro mládež, kdy *v dotazníkovém šetření provedeném IKPS v roce 2010 se 55 % dotázaných státních zástupců a 42 % dotázaných soudců pro mládež vyjádřilo, že nepovažuje dosavadní úpravu vazby za dostatečnou, přičemž jako hlavní problém je označována právě délka jejího trvání a způsob prodlužování. Jako řešení navrhovali prodloužení maximální délky nebo stejnou právní úpravu jako u dospělých, se zkrácením či omezením délky pro mladistvé*.[21] Na to si dovoluji argumentovat, že prodloužení maximální délky vazby nepovažuji za vhodné, neboť i sebekratší pobyt mladistvého ve vazbě může mít destruktivní dopad na jeho další osobnostní vývoj a tvorbu životních hodnot. Nejenže by navýšením maximálních lhůt mohlo dojít k nárůstu rizika poškození psychiky mladistvého, ale zejména by mohlo dojít k narušení sociálních vazeb, které jsou pro něj zejména v tomto útlém věku tak důležité. V neposlední řadě platí, čím déle bude mladistvý ve vazbě, o to déle na něj budou působit negativní vlivy od ostatních delikventů. Podle mého názoru v otázce maximální délky vazby česká právní úprava nijak výrazně nevybočuje z právních úprav ostatních evropských zemí. Oproti slovenské právní úpravě, kdy může být mladistvému v případě zvlášť závažných zločinů uložena vazba až na 4 roky, je česká úprava k nevyzrálé osobě mladistvého obviněného mnohem ohleduplnější.

Otázku, který orgán je oprávněn vydat rozhodnutí o prodloužení vazby, řeší ust. § 47 odst. 2, 3 ZSM. O prodloužení lhůty vazby v přípravném řízení rozhoduje soudce okresního soudu pro mládež na návrh státního zástupce. *Tomuto odpovídá dikce zákona, kdy v přípravném řízení je příslušný ten soud, v jehož obvodu je činný státní zástupce, který podal příslušný návrh. Tedy, i když v řízení před soudem by měl být příslušný krajský soud, o vazbě rozhoduje vždy okresní soud.*[22] Návrh na prodloužení lhůty vazby je povinen doručit státní zástupce tomuto soudu nejpozději 15 dnů před skončením lhůty. O prodloužení vazby v řízení před soudem rozhoduje soudce soudu pro mládež nadřízeného soudu pro mládež, který je příslušný věc projednat nebo který věc již projednává. Návrh na prodloužení lhůty vazby je povinen předseda senátu doručit nadřízenému soudu pro mládež nejpozději 15 dnů před skončením lhůty. Lhůta 15 dnů je nepřekročitelnou lhůtou. Podle mého názoru patnáctidenní lhůta dává soudu dostatečný prostor k včasnému přezkoumání důvodů vazby a rozhodnutí o dalším prodloužení. Pokud návrh není uvedeným způsobem doručen, musí předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce propustit mladistvého na svobodu nejpozději den po uplynutí lhůty, na niž bylo trvání vazby omezeno. Lhůty se počítají od doby, kdy došlo k zatčení nebo zadržení mladistvého, anebo nepředcházelo-li zatčení nebo zadržení, od doby, kdy došlo na základě rozhodnutí o vazbě k omezení osobní svobody mladistvého.

V řízení o mimořádných opravných prostředcích[23] se o vazbě rozhoduje samostatně, tedy délka trvání vazby se posuzuje samostatně a nezávisle na vazbě v původním řízení, tzn. lhůty podle

[20] CHROMÝ, J. *Vazba mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy*. Časopis pro právní vědu a praxi. [Online]. 2003, č. 4, s. 340. ISSN: 1805-2789 (on-line). [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7906https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7906.

[21] HULMÁKOVÁ, J. *Vazba v řízení ve věcech mladistvých deset let od účinnosti ZSM*. Státní zastupitelství Roč. 10, č. 3(2013), s. 26. ISSN: 1214-3758.

[22] ŽATECKÁ, E. Trestní řízení ve věcech mladistvých ve vybraných státech Evropské unie z pohledu harmonizace evropského práva. 1. vydání. [online]. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 43. Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, sv. č. 508. ISBN: 978-80-210-7705-8. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/624.

[23] Rozhodnutí o vazbě v:
řízení o dovolání (§ 265o odst. 2 TŘ)
řízení o stížnosti pro porušení zákona (§ 275 odst. 3 TŘ)

§ 47 odst. 1 začínají běžet od počátku. O těchto lhůtách rozhoduje Nejvyšší soud na základě návrhu nejvyššího státního zástupce.

V usnesení o propuštění mladistvého z vazby nebo samostatným usnesením lze uložit dohled probačního úředníka nad mladistvým. Dohled může být stanoven až do skončení trestního stíhání, tedy do právní moci rozhodnutí nebo na dobu kratší. *Bude tak zajištěno zejména pravidelné sledování a kontrola chování mladistvého tak, aby u něho nedocházelo k opakování trestné činnosti.*[24] Proti usnesení o uložení dohledu probačního úředníka není stížnost přípustná.

Ustanovení § 48 určí povinnost všech orgánů činných podle tohoto zákona zkoumat v každém období trestního stíhání, zda důvody vazby trvají nebo zda se nezměnily, zda nelze další výkon vazby mladistvého nahradit jiným opatřením. *Úzce přitom spolupracují s Probační a mediační službou a orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Spolupráce s oběma subjekty je výhodná zejména z toho důvodu, že orgán sociálně-právní ochrany dětí má ze zákona dány lepší pravomoci pro zjišťování rodinných poměrů mladistvého.*[25] Povinnost, orgánů činných podle tohoto zákona spolupracovat s OSPOD, vyplývá ze základních zásad, tak jak je v § 3 odst. 4 stanoví ZSM. Ustanovení § 36 a § 40 již konkrétně vymezuje zaměření orgánů činných podle ZSM a úředníků Probační a mediační služby s příslušným OSPOD a dalšími subjekty. Orgánem sociálně-právní ochrany dětí je zpravidla referát sociálních věcí příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, zastoupený pověřeným pracovníkem, tzv. kurátorem mládeže. Jeho stěžejní úpravu najdeme v zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Pomine-li důvod vazby, musí být mladistvý ihned propuštěn na svobodu.

Z judikatury:

Vazby mladistvého má být použito pouze jako poslední možnosti; má být tak krátká, jak jen to jde a je-li vážně nutná, mladiství mají být drženi odděleně od dospělých. ***(Stížnost č. 20817/04 Nart proti Turecku)***

Vyplývá ze zásady presumpce neviny (čl. 40 odst. 2 LPS, čl. 6 odst. 2 EÚLP, § 2 odst. 2 TrŘ), že během trestního řízení smí být do práv obviněných zasahováno jen v nezbytné míře (tzv. zásada přiměřenosti, viz § 2 odst. 4 TrŘ, věta druhá za středníkem). Na prvním místě se tato zásada uplatní v případech vazebního stíhání, přípustného jen v mezích článku 8 odst. 5 LPS. Vazba představuje v rámci trestního procesu nejzávažnější zajišťovací opatření, které má na obviněného i jeho blízké osoby velmi citelný dopad. Orgány činné v trestním řízení musejí proto při rozhodování o vazbě obviněného postupovat s maximální obezřetností a velmi důkladně zkoumat důvodnost vazby, popř. jejího dalšího trvání. Přitom je vždy třeba mít na paměti fakultativní charakter vazebního stíhání a jeho nepřípustnost, je-li účelu vazby možno dosáhnout mírnějšími zajišťovacími prostředky. ***(ÚS 215/2006-n)***

Ustanovení § 47 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. stanoví maximálně možné doby, na něž lze v řízení proti mladistvému prodloužit trvání vazby. Nevyužije-li soud plně této možnosti a v konkrétním případě prodlouží vazbu mladistvého na dobu kratší, nemůže již následně rozhodnout o dalším prodloužení vazby, a to ani o dobu, o kterou bylo původní prodloužení vazby kratší, než byla maximálně možná doba jejího prodloužení. ***(MS Praha 63 Tm 3/2005)***

Opětovné vzetí mladistvého do vazby, z níž byl propuštěn na svobodu po uplynutí dvou, resp. šesti měsíců, je-li stíhán pro zvlášť závažné provinění, v řízení před soudem není možné, nebylo-li o prodloužení vazby rozhodnuto způsobem upraveným v ustanovení § 47 odst. 2, 3 zák. č. 218/2003 Sb. Postupoval-li soud pro mládež v rozporu s tímto pravidlem, jde o pochybení, které je důvodem

---

řízení po povolení obnovy (§ 287 TŘ)

řízení po zrušujícím nálezu Ústavního soudu (§314k odst. 1 TŘ).

[24] CHROMÝ, J. *Vazba mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy.* Časopis pro právní vědu a praxi. [Online]. 2003, č. 4, s. 340. ISSN: 1805-2789 (on-line). [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7906https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7906.

[25] ŽATECKÁ, E. Trestní řízení ve věcech mladistvých ve vybraných státech Evropské unie z pohledu harmonizace evropského práva. 1. vydání. [online]. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 41. Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, sv. č. 508. ISBN: 978-80-210-7705-8. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/624.

pro zrušení rozhodnutí o vzetí do vazby v řízení o stížnosti (§ 149 odst. 1 tr. ř.). ***(VS Olomouc 4 Tmo 30/2005)***

*Doby uvedené v ustanovení § 47 odst. 1 ZSM, o které lze u mladistvého prodloužit trvání vazby, jsou stanoveny jako nejvýše přípustné. Z toho vyplývá, že v konkrétním případě je možno vazbu prodloužit i na kratší dobu. Ve výroku rozhodnutí učiněného podle § 47 odst. 2, 3 ZSM je však třeba vždy časově vymezit dobu dalšího trvání vazby, a to buď stanovením počtu dnů, týdnů nebo měsíců, anebo stanovením konkrétního data, do kdy vazba potrvá, a to i tehdy, pokud by vazba byla prodloužena na dobu nejdéle možnou, tedy o další dva měsíce, popřípadě o dalších šest měsíců. (****TR NS 7/2004-T 713)***

3. Nahrazení vazby jiným opatřením

Vzhledem k tomu, že vazba je krajním prostředkem a má být užita jen, nelze-li jejího účelu dosáhnout jiným způsobem, je třeba její důvodnost zkoumat co nejčastěji, a to v každé části trestního řízení s mladistvým. Je nutné vždy zkoumat, zda trvají její důvody a zda ji nelze nahradit jiným způsobem. V případě možnosti jejího nahrazení některým z opatření, je třeba této možnosti využít.[26]

Ustanovení § 49 ZSM stanoví, že vazbu mladistvého lze nahradit zárukou, peněžitou zárukou, dohledem, slibem nebo jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby. *Byť to ZSM výslovně neuvádí, je vhodné využít i možnosti nahrazení vazby předběžným opatřením dle § 73 TŘ. Toto je v souladu se subsidiaritou vazby a se zásadou speciality ZSM vůči trestnímu řádu.*[27] Mimo těchto procesních prostředků nahrazujících vazbu mohou dle mého názoru sehrát zásadní roli i neprocesní prostředky, jako je umístění mladistvého ve výchovném zařízení, a to s využitím soudního rozhodnutí o uložení ústavní výchovy a zejména pak použití tzv. včasné pomoci probačního úředníka, která není dohledem probačního úředníka v trestněprávním smyslu. Úpravou jednotlivých substitutů se podrobně zabývá TŘ (§ 73 a 73a TŘ), vyjma institutu umístění do péče důvěryhodné osoby, který jako jediný je upraven ZSM. Stručně k jednotlivým prostředkům:

Nabídka převzetí záruky zájmovým sdružením občanů[28]*, důvěryhodnou osobou*[29] *nebo umístěním v péči důvěryhodné osoby má psychicky působit na mladistvého, aby se zdržel dalšího nevhodného jednání, které by vedlo k jeho umístění do vazby. Záruka rodičů mladistvého, kteří jeho výchovu nezvládli již před spácháním provinění, nebude v daném případě dostatečná.*[30]

S písemným slibem mladistvého se v praxi příliš nesetkáváme. Mladistvý na výzvu orgánu činného podle ZSM přislíbí, že povede řádný život, zejména že se nedopustí trestné činnosti, na vyzvání se dostaví k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, vždy předem oznámí vzdálení se z místa pobytu a že splní povinnosti a dodrží omezení. Ve skutečnosti zpravidla slib sepíše obhájce, nebo jej mladistvému nadiktuje, a mladistvý jej pak osobně podepíše. Vlastnoruční podpis je nezbytnou náležitostí. Slib může mít podobu samostatného podání nebo může být součástí žádosti o propuštění z vazby, případně stížnosti proti usnesení, jímž byl vzat do vazby.

Dohledem probačního úředníka[31] se podle ust. § 16 odst. 1 ZSM rozumí pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností a omezení uložených

[26] Srov. ŽATECKÁ, E. *Trestní řízení ve věcech mladistvých ve vybraných státech Evropské unie z pohledu harmonizace evropského práva.* 1. vydání. [online]. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 41. Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, sv. č. 508. ISBN: 978-80-210-7705-8. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/624.

[27] Tamtéž, s. 45.

[28] Odborové organizace nebo organizace zaměstnavatelů a ostatní občanská sdružení s výjimkou politických stran a politických hnutí, církve, náboženské společnosti a právnické osoby sledující v předmětu své činnosti charitativní účely mohou působit při zamezování a předcházení trestné činnosti způsobem uvedeným v tomto zákoně (§ 3 odst. 1 TŘ).

[29] Důvěryhodnou osobou může být např. vychovatel v internátu, vedoucí zaměstnanec nadřízený mladistvému, příbuzný mladistvého apod.

[30] ŽATECKÁ, E., HRUŠKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 138. ISBN: 978-80-7478-848-2.

[31] Dohled vykonávají úředníci a asistenti Probační a mediační služby.

mladistvému soudem pro mládež a v přípravném řízení státním zástupcem nebo vyplývajících ze zákona a jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem. Mladistvý, kterému byl uložen dohled probačního úředníka, je povinen spolupracovat s probačním úředníkem, dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve stanovených termínech, informovat probačního úředníka o změně svého pobytu, zaměstnání atd.

U nahrazení vazby složením peněžité záruky je v případě mladistvých zcela jasné, že tato bude složena nikoliv mladistvým, avšak jinou osobou, obvykle jeho zákonným zástupcem. I kdyby mladistvý sám disponoval dostatečně velkou sumou, která by mohla odpovídat výši peněžité záruky, je zde třeba zvážit, zda mladistvý bude mít způsobilost s touto finanční sumou nakládat. Stejně tak, pokud by se jednalo o vyšší peněžní částku ve vlastnictví mladistvého, kterou by chtěl užít jeho zákonný zástupce jako peněžitou záruku, je třeba k tomuto úkonu schválení soudu v civilním řízení.[32] Ustanovení § 73a odst. 1 TŘ vyjmenovává situace, kdy nelze peněžitou záruku přijmout, tj. v případě trestního stíhání mladistvého
pro provinění vraždy, teroru, ublížení na zdraví a dalších závažných provinění.

Umístění v péči důvěryhodné osoby je jediným substitutem, jehož úpravu nalezneme přímo v ZSM (TŘ tento institut neobsahuje). Jedná se o výsledek spojení dvou samostatných institutů – záruky důvěryhodné osoby a písemného slibu obviněného. Důvěryhodnou osobou může být rodič, jiný příbuzný, vychovatel, zaměstnavatel apod. *Vždy však je třeba zkoumat, zda osoba nabízející záruku za mladistvého a péči o něj opravdu může chování mladistvého zvládnout a dostatečně spolehlivě na něj výchovně působit.*[33] Nezbytnou podmínkou je nekonfliktní vztah mezi touto osobou a mladistvým obviněným. Přesto, že se tento institut osvědčil v zahraničí, v domácí praxi je užíván jen sporadicky. Hulmáková jako *hlavní důvod uvádí především absenci vhodné důvěryhodné osoby, neboť tam, kde již hrozí u mladistvého vazba, zpravidla nelze v rámci rodiny ani v blízkém sociálním okolí takovou důvěryhodnou osobu, která by zároveň měla na mladistvého potřebný vliv, nalézt.*[34]

Nahrazení vazby umístěním mladistvého ve výchovném zařízení má dle mého názoru své výrazné limity. Zejména nepovažuji za vhodné této alternativy použít v případě útěkové vazby. Rovněž je zde vysoká míra nebezpečí, že přítomnost těchto mladistvých delikventů bude mít negativní vliv na ostatní svěřence ústavu.

Za velmi vhodnou alternativu naopak považuji použití tzv. včasné pomoci probačního úředníka, kdy tento úředník poskytuje pomoc a poradenství již v nejranějším stádiu řízení, což může sehrát pro další život mladistvého zásadní roli.

Jednotlivé prostředky lze vzájemně, nebo i s jinými opatřeními kombinovat.

4. Vývoj počtu mladistvých ve vazbě

Ze statistik Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR vyplývá, že za posledních 20 let výrazně klesly jejich absolutní počty. Ještě v roce 1997 byla vazba u mladistvých zaznamenána v 339 případech. Při sledování vývoje počtu mladistvých za poslední dekádu (viz níže) je patrné, že počet vazebně stíhaných mladistvých se drží ve dvojmístných číslech. Nejvyšší počet mladistvých držených ve vazbě byl zaznamenán v roce 2008, kdy se v českých vazebních věznicích nacházelo 61 osob. Oproti tomu v roce 2015 bylo drženo ve vazbě pouhých 6 osob. Vazební populaci tvoří dlouhodobě výrazně větší podíl mužů.

Tabulka č. 1: *Vývoj ukládání vazby mladistvým v ČR, 2009-2017*

[32] ŽATECKÁ, E. *Trestní řízení ve věcech mladistvých ve vybraných státech Evropské unie z pohledu harmonizace evropského práva.* 1. vydání. [online]. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 46. Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, sv. č. 508. ISBN: 978-80-210-7705-8. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/624.

[33] ŽATECKÁ, E., HRUŠKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 140. ISBN: 978-80-7478-848-2.

[34] HULMÁKOVÁ, J. *Vazba v řízení ve věcech mladistvých deset let od účinnosti ZSM*. Státní zastupitelství Roč. 10, č. 3(2013), s. 30. ISSN: 1214-3758.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Obvinění muži	33	58	44	47	43	29	31	24	5	10	19
Obviněné ženy	1	3	1	2	3	3	1	1	1	2	0
Obvinění celkem	34	61	45	49	46	32	32	25	6	12	19

Pramen: Vlastní zpracování statistik Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR.

Graf č. 1: *Vývoj stavu vazebně stíhaných mladistvých v ČR, 2007-2017*

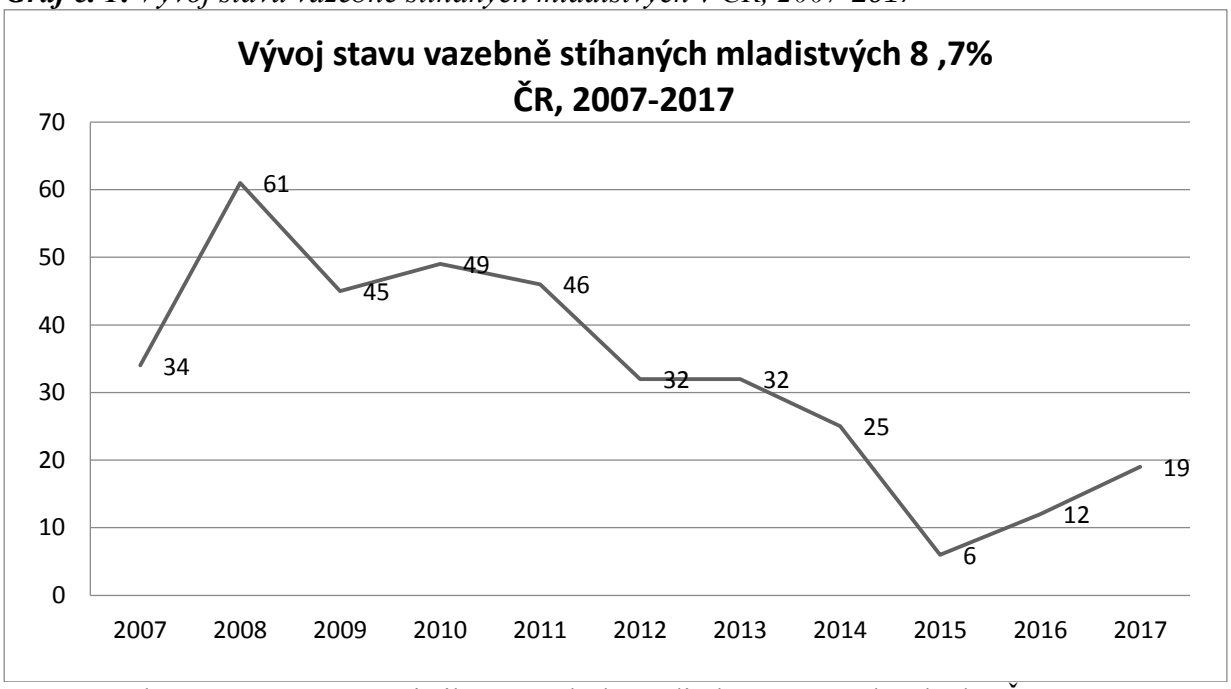

Pramen: Vlastní zpracování statistik Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR.

Závěr

Česká právní úprava v zásadě naplňuje mezinárodní požadavky na užití vazby jako krajního prostředku. Pokud jde o ZSM, nejen že dostatečně upravuje vazbu v trestních věcech mladistvých, ale nabízí i její rozmanité alternativy.

Ze strany odborné veřejnosti se někdy setkáváme s kritikou příliš krátkých maximálních vazebních lhůt. Na to lze argumentovat, že v tomto směru česká právní úprava nijak výrazně nevybočuje z právních úprav řady evropských zemí.

Co se týče alternativních prostředků náhrady vazby mladistvých, nabídka je široká a přispěla k rapidnímu snížení počtu obviněných umístěných ve vazbě. Do budoucna by měl být nadále kladen důraz na tzv. včasnou pomoc probačního úředníka. Takový zásah může přispět k tomu, že otázka užití vazby či jejích alternativ nebude muset být ani řešena. Za zajímavé považuji, že by v budoucnu mohlo dojít k rozšíření monitoringu prostřednictvím elektronických náramků i na vazebně stíhané. Mladiství by tak nemuseli být nuceni přetrhat své rodinné a sociální vazby, nebo by se mohli nadále věnovat svým školním i mimoškolním zájmům.

Lze konstatovat, že ve vztahu k mládeži je na tom Česká republika velmi dobře, neboť trestná činnost u mladistvých statisticky klesá a klesá i počet vazebně stíhaných osob. Ideálem by bylo do budoucna snížit počty vazebně stíhaných mladistvých na nezbytné minimum.

Resumé: Mladiství obvinění jsou skupinou, která není specifická jen svým věkem. U mladistvých je třeba mimo jiné zohlednit jejich nevyzrálost, mentální úroveň a malou životní zkušenost. Proto se vyžaduje zvláštního přístupu vůči této věkové kategorii. Mezinárodní úprava volá, aby zásahy do osobní svobody dítěte byly v souladu se zákonem a používány pouze jako krajní opatření na co

nejkratší možnou dobu. Tento požadavek je ideálně řešen českou právní úpravou. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže na jednu stranu vytváří pevný a účinný právní rámec pro uvalení vazby mladistvému, přičemž dostatečně zohledňuje specifičnost jeho osoby.

Resumé: The juveniles who are charged are not only a group that is specific by their age but there is also a need to take into account their lack of maturity, their mental level and their little life experience. Therefore, a special approach towards this age category is required. The international legislation requires to interfere with the child's personal freedom in accordance with the law and as a last resort measure for as short a period as possible. This requirement is perfectly reflected by the Czech legislation. The Juvenile Justice Act creates a firm and effective legal framework for the detention of juveniles while taking into account their specificity.

Seznam bibliografických odkazů:

HULMÁKOVÁ, J. *Vazba v řízení ve věcech mladistvých deset let od účinnosti ZSM*. Státní zastupitelství Roč. 10, č. 3(2013), s. 26-31. ISSN: 1214-3758.

CHROMÝ, J. *Vazba mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy*. Časopis pro právní vědu a praxi. [online]. 2003, č. 4, s. 338-341. 1805-2789 (on-line). [cit. 2018-03-12]. ISSN: Dostupné z: https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7906https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/7906.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 7. vydání. Praha: Leges, 2017, s. 1312. ISBN: 978-80-7502-230-1.

NOVOTNÝ, F. a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 373. ISBN: 978-80-7380-651-4.

RŮŽIČKA, M., ZEZULOVÁ, J. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 810. ISBN: 80-7179-817-7.

ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUCHTA, J. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1056. ISBN: 978-80-7400-496-4.

ŠÁMAL, P. *K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue Roč. 3, č. 2(2004), s. 33-39. ISSN: 1213-5313.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád.* 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 4720. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 1043. ISBN: 978-80-7400-350-9.

ŽATECKÁ, E., HRUŠKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 293. ISBN: 978-80-7478-848-2.

ŽATECKÁ, E. *Trestní řízení ve věcech mladistvých ve vybraných státech Evropské unie z pohledu harmonizace evropského práva.* 1. vydání. [online]. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 177. Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, sv. č. 508. ISBN: 978-80-210-7705-8. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://munispace.muni.cz/index.php/munispace/catalog/book/624.

Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem. [online]. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2010, s. 88. ISBN 978-92-871-7274-7. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://coraminternational.org/wp-content/uploads/Guidelines_CZ.pdf.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/800 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení. [online]. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: http://www.eurlex.cz/dokument.aspx?celex=32016L0800.

Úmluva o právech dítěte: Vláda české republiky. [online]. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/.

Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Kontaktní údaje:
Mgr. et Mgr. Martina SLÁMOVÁ
Katedra trestního práva
Policejní akademie České republiky v Praze
Lhotecká 559/7
P.O.Box 54
143 01 Praha 4
t.č. +420 974 828 238
e-mail: m.slamova@polac.cz

VÝKLAD ZÁKONA O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV

npor. JUDr. Miroslav SRHOLEC
vyšetrovateľ
2. oddelenia vyšetrovania na
OR PZ Košice - okolie

Anotácia: *Autor v príspevku predkladá návrh výkladu k aplikácií zákona o obetiach trestných činov*
Kľúčové slová: *trestné konanie, zákon o obetiach trestných činov, výsluch obetí trestných činov*

Abstract: *The author in his contribution filed a proposal for the aplication of the Act of victims of Crime*
Key words: *criminal proceedings, Act on victims of Crime, hearing victims of Crime*

Úvod

Dňa 15.11.2017 nadobudol platnosť zákon č. 274/2017 Z.z. známejší ako zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Príslušné orgány žiaľ nevyužili legisvakačnú dobu na spracovanie kvalitnej metodiky či preškolenia relevantnej časti zamestnancov, či ďalších opatrení vedúcich k hladkému presunu do aplikačnej praxe. Dňa 01.01.2018 nadobudol príslušný zákon účinnosť, a aplikačná prax sa dostala do stavu aplikačnej strnulosti. Vzhľadom k uvedenému autor pristúpi k výkladu zákona o obetiach trestných činov a jeho jednotlivých ustanovení z dôvodu vyplnenia tejto medzery. Predkladaný výklad vychádza z pohľadu OČTK a zabehnutej aplikačnej praxe, teda je obmedzený v tom zmysle, že v sebe neobsahuje budúce nároky na vedenie trestného konania zo strany prokuratúry, súdov či obhajoby, ktoré majú na vedenie trestného konania priamy dosah. Z tohto hľadiska je teda predkladaný výklad skôr pohotový ako trvalý.

Z metodologického hľadiska autor musí uviesť, že výklad je vedený na základe právnej normy, súčasnej aplikačnej praxe, ďalej je formovaný na základe materiálov ako Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov a tiež smernice č. 2012/29 EÚ zo dňa 25.10.2012. Autor taktiež marginálne prihliadol na teleologický výklad právnej normy.

K príklonu k eurokomformnému výkladu autora priviedol najmä rozpor medzi cieľom právnej normy a jej normatívnym zobrazením tj. textom právnej normy. Eurokomformný výklad je v oblasti trestnoprávnych noriem nezvyklý a v podmienkach trestnoprávnej praxe málo používaný. Je potrebné uviesť, že nízka frekvencia eurokonformného výkladu je odôvodnená. V prvom rade je nutné uviesť, že smernice v sebe obsahujú len interpretačný a aplikačný korektív. Smernice v žiadnom prípade nemajú prednosť pred zákonom a dokonca nezakladajú ani priame účinky. Samotný zákon môže a aj často stanovuje širší rozsah práv ako ten, ktorý určuje smernica. Na druhej stane je nutné uviesť, že viaceré rozhodnutia Súdneho dvora EÚ[1] ilustrujú povinnosť členských štátov a to v prvom rade, a štátnych orgánov v druhom rade na presadzovanie cieľov smernice.[2] V zmysle Čl. 288 Zmluvy o fungovaní EÚ hovorí že: „*Smernica je záväzná pre každý členský štát, ktorému je určená, a to vzhľadom na výsledok, ktorý sa má dosiahnuť, pričom sa voľba foriem a metód ponecháva vnútroštátnym orgánom.*“ Vzhľadom k uvedenému je možné konštatovať, že v prípade ak právna norma nehovorí jasne, je možné použiť výklad ovplyvnený aj eurokonfromným výkladom práva.

[1] Rozsudky SD EÚ C-14/83 Colson en Camann, C-106/88 Marleasing, C-91/92 Faccini Dori, Wagner Miret, C-334/92, C- 397/01 a 407/01 Pfeiffer, Karin Mau, C-160/01, C-105/03 Pupino, C-212/04 Adeneler

[2] *„ak bola smernica prebratá do právneho poriadku dotknutého členského štátu oneskorene a jej príslušné ustanovenia nemajú priamy účinok, vnútroštátne súdne orgány sú od uplynutia lehoty na prebratie povinné vykladať vnútroštátne právo v čo najväčšej možnej miere s prihliadnutím na znenie a účel predmetnej smernice s cieľom dospieť k výsledkom, ktoré sleduje táto smernica, uprednostniac taký výklad vnútroštátnych predpisov, ktorý je najviac zlučiteľný v súlade s týmto účelom, aby dosiahli riešenie zlučiteľné s ustanoveniami danej smernice.“ Rozsudok C-212/04, Adeneler, ods. 124*

Právna norma

Zákon č. 274/2017 Z.z. obsahuje vlastnú časť, ako aj priame legislatívne zmeny týkajúce sa Trestného poriadku ako aj ďalších nadväzných právnych noriem. V úvode je nutné pripomenúť, že zákon predstavuje aj transpozíciu smernice 2012/29 EÚ zo dňa 25.10.2012. Práve tá a rovnako ako aj dôvodová správa umožňujú pristúpiť k výkladu normy. Povaha právnej normy je špeciálna vzhľadom k Trestnému poriadku. Samotná norma je z pohľadu praxe zásadnou z niekoľkých hľadísk. V prvom rade je norma „nesystémová" z hľadiska zabehnutej aplikačnej praxe, čo znamená, že ju nemožno bez dôkladného výkladu aplikovať.

V druhom rade sa jedná o normu, ktorá zasahuje do pomerne veľkého množstva trestných konaní. V treťom rade možno uviesť, že samotné normatívne zobrazenie tj. text právnej normy odporuje teleologickému cieľu normy.

Dôvodová správa ako aj medializované vyjadrenia navrhovateľov[3] ozrejmovali, že predložený zákon, zásadným spôsobom posilňuje ochranu obetí trestných činov. Posilňovanie tejto ochrany sa malo diať na podklade smerničnej predlohy. Smernica č. 2012/29 EÚ zo dňa 25.10.2012 vo svojom texte v zásade nezavádzala nové, „prevratné" štandardy. Prevažná väčšina opatrení vedúcich k zlepšeniu postavenia obetí už bola do trestnoprávnej praxe premietnutých. Išlo napríklad o zabezpečenie práva na tlmočenie, povinnosť štátnych orgánov poskytnúť obeti informácie, ochrana bezpečnosti obete a pod. Smernica vo svojej prvej, zámerovej časti pojednávala o násilí z dôvodu pohlavia, rodovej identity alebo rodového vyjadrenia či rodovo motivované násilie, pod ktorým sa rozumie napríklad diskriminácia, sexuálne delikty, obchodovanie s ľuďmi, mrzačenie ženských pohlavných orgánov, trestné činy spáchané v mene cti, ďalej násilie páchané blízkou osobou či obete terorizmu a podobne. Či ju takto poňal aj zákonodarca je málo pravdepodobné.

Ten pristúpil k doslovnému chápania cieľov smernice. Má sa na mysli „prebranie" pojmov ako obeť, obzvlášť zraniteľná obeť, ktoré sú vzhľadom k súčasnej systematike pojmového aparátu nové a svojim spôsobom mätúce[4]. Obeť a ani obzvlášť závažná obeť, či ďalšie označenia osôb, nie sú „nové" kategórie trestného konania v zmysle subjektov trestného konania alebo strany konania (§ 10 ods. 11 TP). Predstavujú kategóriu selektívno – statusovú. Štatút obete resp. obzvlášť zraniteľnej obete atď. zákon priznáva osobám, ktoré v súvislosti s trestným činom utrpeli ujmu. Štatút vzniká *ex lege,* teda zo zákona. Obeť a obzvlášť zraniteľná obeť však musia byť chápané ako osoba ktorej vznikla v súvislosti s trestným činom určitá ujma, t.j. je poškodeným. Opačne však nemožno uviesť, že každý poškodený je automaticky obeťou trestného činu.

Pre doplnenie, z hľadiska trestného práva sa obeťou, obzvlášť zraniteľnou obeťou (tiež osoby podľa § 2 ods. 1 písm. c) body 1 až 3 ZoO; svedok, na ktorom bol trestný čin spáchaný v súlade s ustanovením § 125 ods. 5 TP; svedok, ktorý je obzvlášť zraniteľnou obeťou podľa osobitného zákona v zmysle § 134 ods. 4 TP; svedok ako osoba, ktorá je obzvlášť zraniteľnou osobou v zmysle § 135 ods. 5 TP znamenajú vždy poškodenú osobu t.j. osobu ktorej vznikla v príčinnej súvislosti s trestnou činnosťou zákonom predpokladaná ujma.

Výkladová časť

§ 2 ods. 21 TP právna zásada poučovania

Právne zásady predstavujú špecifický druh právnej normy. Ich hlavnou úlohou je smerovanie výkladu ako aj aplikácie predmetnej právnej normy.

„*Orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v priebehu celého trestného konania umožniť poškodenému plné uplatnenie jeho práv, o ktorých ho treba riadne, vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť. Trestné konanie sa musí viesť s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému. Treba zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vyspelosť a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Ustanovenia osobitného zákona o právach obetí trestných činov tým nie sú dotknuté.*"

[3] http://www.justice.gov.sk/_layouts/mobile/dispform.aspx?List=f6b281db-814e-4e1a-8ba3-cb782b92d953&View=06d0b0f7-803d-4f2d-9c2f-75e77c830b1f&ID=2255

[4] Český norma obdobne aj keď ďaleko dôslednejšie, zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

Nová právna zásada špecifikuje prístup štátnych orgánov k poškodenému jedná sa skôr o otázku profesno-etickú ako otázku právnu či interpretačnú. Za známku stojí, že zákonodarca uvedenú právnu normu *de facto* plagioval z čl. 9 smernice. Plagiačná chyba sa týka dvoch momentov. Prvým je nesprávne chápanie textu smernice. V čl. 9 sa totiž jedná o „dôvody" prijatia smernice a nie jej cieľov na ktoré má nadväzovať zákonodarca. Druhou je skutočnosť, že v čl. 9 smernice sa pojednáva výhradne o obeti, tým zákonodarca v Trestnom poriadku použil širší výklad. Je potrebné pripomenúť, že zákon môže ísť nad rámec smernice avšak v praktických dopadoch novej právnej zásady vyplýva, že napr. OČTK musí v prípadoch poškodeného, ktorý je len splnomocnený zástupcom, zisťovať vek, pohlavie, zdravotné postihnutie, vyspelosť, fyzickú či morálnu integritu osoby čo je vzhľadom k prejednávanej veci ďaleko nad rámec trestného konania.

§ 30a Psychológ:

Asi jednou z najviac pertraktovaných výhod z hľadiska procesných noriem malo priniesť „zlepšenie" postavenia psychológov. Do prijatia zákona o obetiach bolo postavenie psychológa ktorý nebol v trestnom konaní prizvaný ako znalec otázne a často prinášalo praktické problémy pri vyplácaní úhrad psychológom. Nová právna úprava mala tento stav radikálne zlepšiť a to nasledovne:

„V prípadoch ustanovených týmto zákonom sa na vykonanie úkonu priberie psychológ. Psychológ má právo na náhradu nevyhnutých výdavkov a ušlej mzdy alebo iného preukázateľného ušlého príjmu. Nárok zaniká, ak ho psychológ neuplatní do troch dní po svojej prítomnosti na úkone alebo po tom, čo mu bolo oznámené, že k úkonu nedôjde, na to musí byť psychológ upozornený."

Zaradenie psychológa pod ustanovenie § 30a nás pri systematickom výklade vedie k záveru, že zákonodarca jednoznačne zaradil psychológa k tzv. pomocným osobám trestného konania. Psychológ sa teda svojim postavením v trestnom konaní rovná postaveniu probačného a mediačného úradníka, vyššieho súdneho úradníka, súdneho tajomníka a asistenta prokurátora, zapisovateľa, tlmočníka a prekladateľa, nezúčastnenú osobu a figuranta.

Uvedená právna norma v zásade zlepší postavenie psychológov, ktorý dobrovoľne pre úkony trestného konania opúšťali pracovisko. V tom prípade majú právo na náhradu, mzdy, iného príjmu, či iných výdavkov ako napríklad cestovné a pod. Z hľadiska ekonomických benefitov sú teda psychológovia na nule, bez zisku. Na druhej strane ale jednoznačne nijako nemotivujú psychológov dostavovať sa na úkony napr. po pracovnej dobe, nakoľko je málo pravdepodobné, že väčšia časť psychológov bude chodiť na niekoľko hodinové výsluchy len za úhradu cestovných nákladov v čase služobného alebo pracovného voľna.

Tiež treba pripomenúť, že psychológ (pomocná osoba) a psychológ (znalec) budú tvoriť dve oddelené skupiny. Z tohto pohľadu je nemožné prizvanie psychológa nezapísaného do zoznamu znalcov na podanie znaleckého posudku.

Pribratie psychológa možno vykonať aj opatrením, ktoré má technicko-organizačnú podobu. Opatrenie nemá stanovenú povinnú písomnú podobu, hoci sa často písomná forma vyžaduje. Čo sa týka samotnej smernice, tak tá v zásade o psychológovi mlčí. Psychológa možno formálne prizvať až po začatí trestného konania.

§ 48 ods. 2 Poškodený:

V prípadoch ak sa jedná o TČ proti blízkej osobe *(§ 127 ods. 4 TZ príbuzný v priamom pokolení, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec a manžel; iné osoby v rodinnom alebo obdobnom pomere sa pokladajú za navzájom blízke osoby len vtedy, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá právom pociťovala ako ujmu vlastnú*), osobe zverenej *(§ 127 ods. 8 TZ osobou zverenou do starostlivosti alebo dozoru sa na účely tohto zákona rozumie osoba, ktorá je vzhľadom na svoj vek alebo zdravotný stav alebo z iného dôvodu na základe rozhodnutia súdu alebo iného štátneho orgánu, na základe zmluvy zverená inému, aby vo svojej domácnosti alebo v zariadení určenom na tento účel alebo inde na ňu dozeral, staral sa o ňu, zaopatroval ju alebo ju vychovával*) a tiež osobe mladšej ako 18 rokov, policajt v podnete na vydanie návrhu na ustanovenie opatrovníka musí navrhnúť aj zástupcu z radov subjektov poskytujúcich pomoc obetiam. Návrh má na súd smerovať aj keď takýto zástupca nie je akreditovaný.

§ 49 Poučovanie:

Pôvodné ustanovenie § 49 Trestného zákona znelo: „„**(1)** *Orgán činný v trestnom konaní je povinný pri prvom kontakte s poškodeným poskytnúť mu v písomnej forme informácie o jeho právach v trestnom konaní a o organizáciách na pomoc poškodeným vrátane služieb nimi poskytovaných.* **(2)** *Orgán činný v trestnom konaní a súd je povinný poškodeného o jeho právach poučiť a poskytnúť mu plnú možnosť na ich uplatnenie. Ak je spôsobilosť poškodeného rozumieť poučeniu ovplyvnená jeho osobnými vlastnosťami, poškodenému sa jeho práva primerane vysvetlia tak, aby tomu rozumel.* **(3)** *V závislosti od osobitných potrieb a osobných pomerov poškodeného a od druhu alebo povahy trestného činu poskytne orgán činný v trestnom konaní poškodenému informácie o* **a)** *možnostiach poskytnutia nevyhnutnej zdravotnej starostlivosti,* **b)** *druhoch špecializovanej podpory vrátane psychologickej podpory, o ostatných druhoch podpory, ktorá sa mu môže poskytnúť a o náhradnom ubytovaní* **c)** *postupoch týkajúcich sa podania trestného oznámenia a o postavení poškodeného v súvislosti s týmito postupmi,* **d)** *podmienkach poskytnutia ochrany v prípade hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia alebo značnej škody na majetku,* **e)** *podmienkach získania prístupu k právnemu poradenstvu alebo právnej pomoci,* **f)** *práve na tlmočenie a preklad,* **g)** *opatreniach na ochranu jeho záujmov, o ktoré môže požiadať, ak má bydlisko v inom členskom štáte Európskej únie,* **h)** *postupoch domáhania sa nápravy v prípade porušenia svojich práv v trestnom konaní zo strany orgánov činných v trestnom konaní,* **i)** *možnosti a podmienkach uzavretia zmieru, alebo o* **j)** *možnosti a podmienkach náhrady trov poškodeného“*

Nové ustanovenie § 49 znie: „*Orgán činný v trestnom konaní a súd je povinný poškodeného o jeho právach poučiť podľa tohto zákona a poskytnúť mu plnú možnosť na ich uplatnenie.*“

Uvedené ustanovenie v zásade pojednáva o osobe s procesným postavením poškodeného podľa § 46 Trestného poriadku. V prípade, ak poškodený nemá štatút obete (napr. zástupca právnickej osoby) nedostáva písomnú informáciu.

Pri poučovaní obetí je potrebné ďalej prihliadať na § 4 ods. 1 ZoO, ak je poškodený zároveň: „*obeť má v rozsahu ustanovenom zákonom právo na prístup k informáciám, ktoré sa týkajú veci, v ktorej je obeťou. Informácie sa obeti poskytujú pre ňu zrozumiteľným spôsobom v ústnej forme a písomnej forme*“ a § 4 ods. 2 ZoO „*Policajt je povinný pri prvom kontakte poskytnúť obeti pri zohľadnení odôvodnených potrieb obete v závislosti od jej veku, rozumovej a vôľovej vyspelosti, zdravotného stavu vrátane psychického stavu a charakteru trestného činu informácie...“„**a)** postupoch týkajúcich sa podania oznámenia o skutočnostiach, že bol spáchaný trestný čin (ďalej len „trestné oznámenie“) a o právach a povinnostiach obete, ktorá má postavenie poškodeného v trestnom konaní v súvislosti s týmito postupmi, **b)** subjektoch poskytujúcich pomoc obetiam, kontaktných údajoch na tieto subjekty a forme odbornej pomoci, ktorá sa jej môže poskytnúť podľa tohto zákona, **c)** možnostiach poskytnutia nevyhnutnej zdravotnej starostlivosti* **d)** *prístupe k právnej pomoci* **e)** *podmienkach poskytnutia ochrany v prípade hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia alebo značnej škody na majetku,* **f)** *práve na tlmočenie a preklad,* **g)** *opatreniach na ochranu jej záujmov, o ktoré môže požiadať, ak má bydlisko v inom členskom štáte, **h)** postupoch domáhania sa nápravy v prípade porušenia svojich práv v trestnom konaní zo strany orgánov činných v trestnom konaní,* **i)** *kontaktných údajoch na komunikáciu v súvislosti s vecou, v ktorej je obeťou, **j)** postupoch súvisiacich s uplatnením nároku na náhradu škody v trestnom konaní, **k)** postupoch mediácie v trestnom konaní,* **l)** *možnosti a podmienkach uzavretia zmieru,* **m)** *možnosti a podmienkach náhrady trov trestného konania obete, ktorá má postavenie poškodeného.*“

Smernica v čl. 21 určuje, že poučenie obete má byť v prvom rade zrozumiteľné. „*Takéto informácie a poradenstvo by mali poskytovať v jednoduchom a zrozumiteľnom jazyku. Malo by sa tiež zaistiť, že obeť bude počas konania rozumieť. V tejto súvislosti sa musí pri obeti zohľadniť jej znalosť jazyka, v akom sa podávajú informácie, vek vyspelosť, intelektuálne a emocionálne schopnosti, gramotnosť a rôzne duševné alebo telesné postihnutia. Osobitne by sa mali zohľadniť ťažkosti pri porozumení alebo komunikácií, ktoré môžu vyplývať z určitého druhu zdravotného postihnutia, napríklad sluchového alebo rečového postihnutia...*“

Pre výklad prihliadnime aj na ustanovenie § 134 ods. 4 TZ. Zo znenia smernice možno vyvodiť prvoradý záujem o obeť a chápanie jej osobitnej životnej situácie v ktorej jej má štát povinnosť pomôcť. V cieľoch smernice čl. 1 ods. 2 sa vyžaduje aby členské štáty brali hlavný zreteľ

aj na najlepší záujem dieťaťa, ktoré sa posudzuje individuálne. Nemožno neuviesť, že štát a rovnako tak aj smernica sa v tomto bode posúva do role „ochrancu záujmov obete". Siahodlhé poučovanie obete sa preto môžu zdať skôr ako zaťažujúce či kontraproduktívne. Autor považuje za najvhodnejší model poučovania mix zjednodušených hlavných povinností a oprávnení poškodeného s prihliadnutím na charakter trestného činu, záujmu obete a miery „pozornosti a chápania" obete. V tejto súvislosti je nutné pripomenúť skutočnosť, že zákon predpokladá selektivitu poučovania či adaptácie vzhľadom k poškodenému. V prípade neúplnosti poučenia napr. na kameru teda nedochádza k „absolútnej neplatnosti" úkonu a v tomto bode je potrebné viac dbať na záujmy poškodeného ako na formálne požiadavky. O vhodnosti správneho poučenia platí prezumpcia správnosti, teda že OČTK zvolil správnu metódu pokiaľ sa nepreukáže opak.[5]

§ 125 TP Konfrontácia

Zákonodarca v domnení, že napomáha obeti trestného činu určil, že konfrontácia nie je možná, ak ide o svedka mladšieho ako 18 rokov, rovnako tak: „*V trestnom konaní o trestných činoch proti ľudskej dôstojnosti(aby bolo jasné o čom norma hovorí § 199 znásilnenie, § 200 sexuálne násilie, § 201 sexuálne neužívanie, § 203 súlož medzi príbuznými) o trestnom čine týrania blízkej osoby a zverenej osoby(§ 208) alebo o trestnom čine obchodovania s ľuďmi(§ 179) sa ustanovenia odsekov 1 a 2 nepoužijú, ak ide o svedka, na ktorom bol takýto trestný čin spáchaný. Ustanovenie odsekov 1 a 2 sa nepoužijú ani v prípade svedka, na ktorom bol spáchaný trestný čin násilím alebo hrozbou násilia, ak hrozí nebezpečenstvo spôsobenia druhotnej viktimizácie alebo opakovanej viktimizácie, najmä s ohľadom na vek, pohlavie, sexuálnu orientáciu, rasu, národnosť, náboženské vyznanie, rozumovú vyspelosť alebo vzťah k páchateľovi trestného činu alebo závislosti na ňom"* hoc by v spise existovala dôkazná núdza a poškodený by sa konfrontácie vyslovene dožadoval. Pojmovo možno stotožniť *„svedka, na ktorom bol spáchaný trestný čin..." so svedkom- poškodeným.*

Samotné stanovenie veku 18 rokov pre výluku v konfrontácií je ľahké spochybniť. Jazykovým výkladom je možné dôjsť k záveru, že konfrontovať svedka – poškodeného s ostatnými svedkami aj pri takto uvedených TČ je možné, nie však s obvineným. Uvedený postup je v zásade v praxi dodržiavaný.

V tejto súvislosti je nutné uviesť, že inštitút konfrontácie je primárne určený do trestného konania po vznesení obvinenia aj keď je analogicky využívaný aj v konaní pred vznesením obvinenia. V prípade osoby mladšej ako 18 rokov zákonodarca vylúčil konfrontácie obvinený-svedok, svedok-svedok a to úplne. Konverzne možno uviesť, že konfrontácia obvineného, ktorý je mladistvý je v zásade možná.

Ako už bolo uvedené zákonodarca vylúčil aj konfrontácie osoby nad 18 rokov a to pri trestných činoch proti ľudskej dôstojnosti t.j. § 199 znásilnenie, § 200 sexuálne násilie, § 201 sexuálne zneužívanie, § 203 súlož medzi príbuznými o trestnom čine týrania blízkej osoby a zverenej osoby § 208 alebo o trestnom čine obchodovania s ľuďmi § 179, ustanovenia odsekov 1 a 2 *„ak ide o svedka, na ktorom bol takýto trestný čin spáchaný."*

Ďalšia časť ustanovenia konštatuje, že obmedzenie konfrontácie sa týka aj svedka(svedka – poškodeného) pri trestných činoch spáchaných násilím alebo hrozbou násilia (lúpež, nátlak, vydieranie atď.) a to v prípadoch rizika druhotnej viktimizácie[6], či opakovej viktimizácie[7] s ohľadom na vek, pohlavie, sexuálnu orientáciu, rasu, národnosť atď. Z uvedenej dikcie možno vyvodiť, že

[5]Určitú pomôcku predstavuje aj „vzorové" poučenie vypočúvanie osoby mladšej ako 14 rokov: " Si povinný vypovedať ako svedok o tom, čo je Ti známe o trestnom čine a o páchateľovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie. Si povinný vypovedať úplnú pravdu a nič nezamlčať. Si oprávnený odoprieť vypovedať, ak by si svojou výpoveďou spôsobila nebezpečenstvo trestného stíhania sebe, svojmu príbuznému v priamom rade, svojmu súrodencovi, osvojiteľovi alebo iným osobám v rodinnom alebo obdobnom pomere, ktorých ujmu by si právom pociťoval ako vlastnú ujmu."

[6]§ 2 ods. 1 písm. f) ZoO: „Druhotnou viktimizáciou ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obetiam, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov"

[7]§ 2 ods. 1 písm. g) ZoO: „Opakovanou viktimizáciou ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchateľa, ktoré spočíva v pôsobení na obeť vyhrážaním, zastrašovaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, pomstením sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú integritu obete alebo psychickú integritu obete"

konfrontácia svedka – poškodeného a obvineného pri týchto trestných činoch je v zásade možná, ak nehrozí týmto úkonom „viktimizácia“ obeti. Posúdenie vykoná OČTK, pričom ak svedok-poškodený bude súhlasiť a nepovedie to k následnej ujme, v zásade neexistuje prekážka pre výkon konfrontácie aj pri TČ spáchanom násilím alebo hrozbou násilia (lúpež a pod.), teda ak tým nehrozí viktimizácia obete.

Smernicač.2012/29 EU o problematike zákazu konfrontácie nepojednáva, resp. nie priamo. Skôr v rozsahu práva obete na ochranu pred druhotnou viktimizáciou.[8]

§ 134 ods. 4 „výsluch na kameru“

„*(4) Ak je ako svedok v trestnom konaní vypočúvaná osoba, ktorá je obzvlášť zraniteľnou obeťou podľa osobitného zákona, treba vykonať výsluch ohľaduplne a po obsahovej stránke tak, aby sa výsluch v ďalšom konaní už nemusel opakovať; ustanovenie § 135 ods. 1 tým nie je dotknuté. Výsluch sa vykoná s využitím technických zariadení určených na záznam zvuku a obrazu; ustanovenie § 270 ods. 2 tým nie je dotknuté. Orgán činný v trestnom konaní zabezpečí, aby výsluchy v prípravnom konaní viedla tá istá osoba, ak sa tým nenaruší priebeh trestného konania. K výsluchu sa priberie psychológ alebo znalec, ktorý so zreteľom na predmet výsluchu vypočúvanej osoby prispeje k správnemu vedeniu výsluchu; ustanovenie § 135 ods. 1 tým nie je dotknuté.*

(5) Ak je ako svedok v trestnom konaní vedenom pre trestný čin proti ľudskej dôstojnosti, trestný čin obchodovania s ľuďmi alebo trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby vypočúvaná osoba, ktorá je obzvlášť zraniteľnou obeťou podľa osobitného zákona, výsluch v prípravnom konaní spravidla vedie osoba rovnakého pohlavia ako vypočúvaná osoba, ak tomu nebránia závažné dôvody, ktoré je orgán činný v trestnom konaní povinný uviesť v zápisnici.“

Uvedené ustanovenie tvorí pre aplikačnú prax asi najväčší problém v otázke výkladu ako aj samotnej aplikácie. Vzhľadom k viacerým nezrovnalostiam je potrebné rozmeniť si uvedené ustanovenie na drobné.

Kto má byť vypočúvaný na kameru

Prvým problémom je okruh osôb na ktoré sa vzťahuje uvedená norma a teda zároveň vykonávať výsluch osôb na kameru.

Podľa ustanovenia § 2 ods. 1 písm. c) ZoO sa obzvlášť zraniteľnou obeťou rozumejú

- (odsek 1.) dieťa do 18 rokov a to aj vtedy ak vek osoby nie je známy avšak dôvodne možno predpokladať že je dieťaťom,
- (odsek 2.) osoba nad 75 rokov, osoba so zdravotným postihnutím – to možno chápať jedine v intenciách Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z.), podľa ktorého „*Osoby so zdravotným postihnutím zahŕňajú osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými“*
- (odsek 3.), osoba so zdravotným postihnutím – to možno chápať jedine v intenciách Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z.), podľa ktorého „*Osoby so zdravotným postihnutím zahŕňajú osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými“*
- (odsek 4.) obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných

[8] Pre porovnanie § 104a TR ČR“ Osobu mladší než osmnáct let lze postavit tváří v tvář jen zcela výjimečně, jestliže to je pro objasnění věci nezbytně nutné; v takovém případě se užije přiměřeně § 102. Tváří v tvář nelze postavit svědka, jehož totožnost se utajuje z důvodů uvedených v § 55 odst. 2. Tváří v tvář nelze postavit též poškozeného mladšího osmnácti let s obviněným v případě trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.“

činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násilia,

- (odsek 5.) obeť trestného činu spáchaného násilím, hrozbou násilia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery v tejto súvislosti možno uviesť, že pojem obeť v § 2 ods. 1 b) je aj 1. fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody, 2. príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich,
- (odsek 6.) obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistenému na základe individuálneho posúdenia obete a jej osobných vlastností, vzťahu k páchateľovi alebo závislosti od páchateľa, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu,
- § 3 ods. 1 ZoO podľa ktorého: „*Každá osoba, ktorá tvrdí, že je obeťou, sa považuje za obeť, kým sa nepreukáže opak, alebo ak nejde o zjavné zneužitie postavenia obete podľa tohto zákona, a to bez ohľadu na to, či bol páchateľ trestného činu zistený, trestne stíhaný alebo odsúdený*“

Už z prvého prezretia je zrejmé, že sa bude jednať o pomerne široký okruh osôb a teda pomerne vysoký podiel výsluchov poškodených. Či vedenie výsluchov na kameru u uvedených osôb napomôže k zlepšeniu postaveniu je otázne.

Kto má byť prítomný pri vypočúvaný na kameru

„*...K výsluchu sa priberie psychológ alebo znalec, ktorý so zreteľom na predmet výsluchu vypočúvanej osoby prispeje k správnemu vedeniu výsluchu...“* Právna norma v zásade nepripúšťa výnimku. Hlavná aplikačná otázka sa vynára v súvislosti s tým, aký psychológ. Ak by sme boli na právnu normu prísny mohli by sme tvrdiť, len psychológ – znalec alebo iný znalec. Uvedený výklad by znamenal, že aktuálny počet psychológov zapísaných v zozname súdnych znalcov, čo je aktuálne 78 by musel pokrývať[9] všetky výsluchy podľa § 134 ods. 4 TP, čo je v zásade nemysliteľné. Pri širšom chápaní výkladu tj. psychológa ako pomocnú osobu podľa § 30a TP. To potvrdzuje aj samotná dôvodová správa, kde sa uvádza, že: „*tu však treba poznamenať, že psychológom, ktorý sa priberá do konania môže byť aj napríklad príslušník Policajného zboru, za predpokladu, že má príslušnú kvalifikáciu, resp. odborné vzdelanie v príslušnom odbore*“. Neželaným následkom je ale skutočnosť, či sa môže pomocná osoba zoznamovať so spisom a klásť vypočúvaným otázky. Podľa názoru autora, sa môže psychológ zoznamovať so spisom len v nevyhnutom rozsahu a aj to len tak, aby nebolo narušené súkromie obete a otázky pri výsluchu klásť priamo nemôže. Účelom právnej úpravy je správne vedenie výsluchu. Pomocná osoba – psychológ teda nemôže klásť otázky, môže ich však navrhnúť vyšetrovateľovi za účelom ozrejmenia situácie.

Rovnako tak treba prihliadnuť aj na znenie: „*psychológ alebo znalec“*. Podľa štruktúry trestnej činnosti však možno pripustiť že v prípade znalca sa nemusí jednať automaticky len o psychológa prípadne psychiatra. Môže sa jednať aj o iného znalca, ktorý prispeje k tomu, aby sa výsluch viedol správe (ozrejmenie napr. procesu vzniku následku)tak, aby sa už výsluch nemusel opakovať.

Smernica psychológa spomína len raz a to nasledovne: „*úlohou služieb na podporu obetí nie je, aby samy poskytovali rozsiahlu špecializovanú a profesionálnu pomoc. Ak je to potrebné, služby na podporu obetí by mali obetiam pomáhať obrátiť sa na existujúcu profesionálnu podporu, napríklad psychológov.*“ Predošlý článok smernice sa však týkal špecializovanej podpory pre obete a nie orgánov činných v trestnom konaní resp. trestného konania. Priradenia psychológa k výsluchu ide ďaleko nad rámec smernice, ktorá s touto účasťou ani nepracovala.

[9] http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/htm_reg/jaspiw_mini_regz_zobraz_skup1.asp?skupina=10

Kto má zabezpečovať výsluch na kameru

Výsluch takejto obeti, teda môže realizovať osoba vo výjazde na zápisnicu o trestnom oznámení v ďalšom konaní tá istá osoba a s prihliadnutím na odstavec 5. pri obzvlášť zraniteľnej obeti pri taxatívne uvedených TČ (*len taxatívne uvedené, ako sú TČ proti ľudskej dôstojnosti, obchodovanie s ľuďmi, týranie blízkej a zverenej osoby osoba rovnakého pohlavia*). Výsluchy pri inej trestnej činnosti môže viesť aj osoba rozdielneho pohlavia. Zákon však v tomto odseku uvádza, že aj pri taxatívne uvedených TČ a pri obzvlášť zraniteľnej obeti môže vykonať výsluch takejto osoby OČTK rozdielneho pohlavia, ak tomu bránia závažné dôvody. Aké to sú je pomerne ťažké vzhľadom k rôznorodosti praxe uviesť. V zásade ako pomôcku možno uviesť: tie ktoré vyslovene bránia prideleniu trestnej veci osobe rovnakého pohlavia, napr. prirodzená fluktuácia, prípadne keď na príslušnom oddelení nepracuje osoba rovnakého pohlavia alebo jej zaťaženosť je oveľa vyššia ako u osôb rôzneho pohlavia a v záujme plynulosti konania je nutné prideliť vec osobe rovnakého pohlavia, prípade ide o väzobnú vec a je potrebné vykonať výsluch viacerých obetí naraz, prípadne smernica spomína chorobu, materskú alebo rodičovskú dovolenku, či prípady ďalších „operačných alebo praktických obmedzení“. Dôvod musí byť zaznačený v zápisnici.

Pri realizácií výsluchu svedka do 18 rokov sa postupuje podľa pôvodného ustanovenia § 135 TP.

§ 135 ods. 1 Trestného poriadku "výsluchy mladistvých"

„*Pred vypočutím svedka podľa prvej vety orgán činný v trestnom konaní prekonzultuje spôsob vedenia výsluchu so psychológom alebo znalcom, ktorý bude pribraný k výsluchu, a ak je to potrebné, aj s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, zákonným zástupcom alebo pedagógom tak, aby sa zabezpečilo správne vykonanie výsluchu a predišlo sa druhotnej viktimizácii*“

Doplnok predstavuje povinnosť pre OČTK konzultovať správne vedenie výsluchu s vypočúvanou osobou. Obsah a ani rozsah zákonodarca nešpecifikoval. Cieľom však je správne vedenie samotného výsluchu a tiež zabránenie druhotnej viktimizácii. Prípravná konzultácia má pre OČTK odporúčací charakter.

§ 135 ods. 3 Trestného poriadku

Duplicitná úprava požaduje, aby OČTK pri svedkovi do 18 rokov pri trestnom čine voči blízkej osobe alebo zverenej osobe alebo pri rizikových trestných činoch vždy a) ak je možnosť budúceho ovplyvňovania výpovede b) bude mať výsluch nepriaznivý vplyv na duševný a mravný vývoj vykonal výsluch tak, aby sa už spravidla nemusel opakovať. Právna norma však opakovaný výsluch nevylučuje, avšak požaduje súhlas zákonného zástupcu alebo opatrovníka prípadne prokurátora v súlade s § 135 ods. 2 TP

§ 287 ods. 1 TP adhézne konanie

Uvedené ustanovenie predstavuje špecifickú normu, ktorá upravuje postup súdu pri priznaní nároku poškodeného alebo jeho rozsahu. Pôvodná norma znela: „*Ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému škodu uvedenú v § 46 ods. 1, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť neuhradenú škodu alebo jej neuhradenú časť, ak jej výška je súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, ak škoda nebola doposiaľ uhradená*“ Z uvedenej dikcie bolo zjavné, že v špecifikovaných prípadoch súdu nebolo bránené rozhodovať o nárokoch poškodených a to bez odkazu na civilný súd. To že sa tak nedialo sa rozhodol zákonodarca vyriešiť normatívne a to nasledovne: „*Ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému škodu uvedenú v § 46 ods. 1, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť neuhradenú škodu alebo jej neuhradenú časť, ak jej výška je súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, ak škoda nebola dosiaľ uhradená.*“

Zákonodarca odstránil návetie druhej vety: „*Ak tomu nebráni zákonná prekážka...“*. Či povedie uvedená zmena k zmene aplikačnej praxi ukáže až samotná judikatúra.

§ 2 ods. 1 písm. f) ZoO, druhotná viktimizácia

„*druhotnou viktimizáciou ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obetiam, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov*“ a § 8 ods. 2 ZoO „*Orgán činný v trestnom konaní, súd a subjekt poskytujúci pomoc obetiam postupuje tak, aby jeho činnosť nespôsobovala obeti druhotnú viktimizáciu a prijíma účinné opatrenia, ktoré majú zabrániť opakovanej viktimizácii. Na tento účel orgán činný v trestnom konaní a súd používa vhodne prispôsobené úradné miestnosti, ak to ich priestorové možnosti umožňujú*.“ Súčasné materiálno technické zabezpečenie PZ neumožňuje vedenie prevažnej väčšiny takýchto výsluchov v zodpovedajúcich priestoroch, ktoré by boli špeciálne upravené pre tieto účely. Je preto otázne ako správne aplikovať uvedené ustanovenie, vzhľadom k priestorovým možnostiam jednotlivých útvarov PZ.

Asi najzaujímavejšia okolnosť v súvislosti s druhotnou viktimizáciou je tá skutočnosť, že použitou formuláciu normy zákonodarca priamo vylúčil možnosť druhotnej viktimizácie obete a to samotným výsluchom na kameru a prítomným ansámblom (vyšetrovateľa, zapisovateľa, psychológa, znalca, rodiča, pedagóga, právneho zástupcu, dôverníka, splnomocnenca, právneho zástupcu poškodeného, zástupca kurately atď.) akúkoľvek traumu, hanbu, poníženie, a pod.

V prípade, ak by obeť uvedený postup považovala za druhotne viktimizujúci a odmietala by takýto postup znamenalo by to, buď nemožnosť vykonania výsluchu tj. znemožnenie náležitého objasnenia veci alebo a čo je pravdepodobnejšie porušenie povinnosť zo strany OČTK.

§ 8 ods. 4 ZoO ochrana pred opakovanou viktimizáciou

„*V záujme ochrany obete pred opakovanou viktimizáciou alebo hroziacim nebezpečenstvom je príslušný orgán oprávnený rozhodnúť o uložení osobitných opatrení podľa osobitného predpisu*“ ktorým sa v poznámke pod čiarou rozumejú § 27a zákona 171/1993 Z.z. o PZ (vykázanie z obydlia), § 82 Trestného poriadku (primerané povinnosti a obmedzenie) a § 325 ods. 2 písm. e) až h) CSP (obsah neodkladného opatrenia).

Zákonodarca úplne bez koncepcie a opodstatnenia uvádza duplicitnú právnu normu k menovaným ustanoveniam.

Záver aplikácie

Záverom by autor zhrnul, že zákonná úprava č. 274/2017 Z.z. zákona o obetiach trestných činov v sebe skrýva viaceré aplikačné problémy. Čo v prípade, ak sa na úkon podľa § 135 ods. 4 TP nedostaví psychológ? Čo v prípade ak výsluch nebude možné vykonať z objektívnych dôvodov s osobou rovnakého pohlavia? Čo v prípadoch ak nebude možné zabezpečiť alebo bude poškodený kamerový záznam z výsluchu? Čo ak osoba bude považovať priestory vecne a miestne príslušných útvarov za druhotne viktimizujúce? Čo ak individuálna úvaha o postavení obete alebo jej situácie nedostatočná? Čo ak individualizácia a selektivita poučovania zo strany OČTK nebude v danom prípade náležitá?

Odpoveď na túto otázku čiastočne približuje aj dôvodová správa: „*Nie je účelom návrhu zákona zavádzať sankcie za porušenie povinností ustanovených týmto zákonom, v neposlednom rade to nevyžaduje ani transponovaná smernica. Je však potrebné upriamiť pozornosť na to, že porušenie povinností zo strany orgánov verejnej moci môže zakladať právo na náhradu škody za nesprávny úradný postup orgánov verejnej moci; k tomu pozri zákon č.514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*.“

Práve v tomto bode je na mieste aj prihliadnutie k zneniu smernice tj. eurokonformnému výkladu právnej normy. Prevažná väčšina opatrení ide výrazne nad rozsah smernice. S výnimkou výluky pri konfrontáciách pri § 125 Trestného poriadku možno vysloviť, že nové ustanovenia sú právne „imperfektné“ v tom zmysle, že nedodržanie uvedených postupov neznamená automatickú neplatnosť procedúr či úkonov trestného konania. Naopak, ak sú dostatočne odôvodnené relevantnými okolnosťami prípadu, možno vysloviť, že tieto úkony sú z hľadiska trestného práva „bezvadné“ a teda ich nie je potrebné opakovať.

Autor si záverom neodpustí poznámku k nízkej úrovni zákona č. 274/2017 Z.z. a to jednak pre jeho slabú kompatibilitu so stavom a možnosťami aplikačnej praxe a vyslovene nedostatočným spôsobom transpozície európskej normy. V prípade pochybností o záveroch autora, možno odporučiť čitateľa na zákona 45/2013 Sb., o obětech trestných činů ČR či anglickej verzie smernice.

Autor touto cestou úprimne ďakuje JUDr. Petrovi Šamkovi za pomoc a ústretovosť pri koncipovaní príspevku.

Resumé (v slovenskom jazyku)
Práca predkladá niektoré prístupy k vybraným ustanoveniam Trestného poriadku a zákona o obetiach trestných činov z pohľadu OČTK a to formou eurokonformného výkladu právnej normy.
Resumé (v anglickom jazyku)
The work presents some approaches to selected provisions of Criminal Code and the Act on victims of Crime with euroconformn form of interpretation law.

Zoznam bibliografických odkazov:
Dôvodová správa k zákonu č. 274/2017 Z.z.
Trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z.z.
Trestní řád, zákon č. 141/1961 Sb.
Smernica č. 2012/29 EÚ zo dňa 25.10.2012
Zákon o obetiach trestných činov č. 274/2017 Z.z.
Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů
http://www.justice.gov.sk/_layouts/mobile/dispform.aspx?List=f6b281db-814e-4e1a-8ba3-cb782b92d953&View=06d0b0f7-803d-4f2d-9c2f-75e77c830b1f&ID=2255
http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/htm_reg/jaspiw_mini_regz_zobraz_skup1.asp?skupina=10
http://www.pravnelisty.sk/clanky/a624-par-poznamok-k-zakonu-o-obetiach-trestnych-cinov
http://www.pravnelisty.sk/clanky/a633-poznamky-k-aplikacii-zakona-o-obetiach-trestnych-cinov

Kontaktné údaje:
npor. JUDr. Miroslav Srholec
vyšetrovateľ
OR PZ Košice - okolie
Odbor kriminálnej polície
2. oddelenia vyšetrovania na
Trieda SNP č. 35, 040 11 Košice
t. č. 09619 268 46
e-mail: miroslav.srholec@minv.sk

ZAJIŠTĚNÍ SVĚDKA PRO ÚČELY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

doc. JUDr. Roman SVATOŠ, Ph.D.
Zdravotně sociální fakulta
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Anotace: *Autor příspěvku analyzuje současné možnosti zajištění přítomnosti svědka pro účely trestního řízení a možnosti jeho nucení k plnění povinnosti vypovídat v České republice, a komparuje s obdobnou úpravou ve Slovenské republice a dalších středoevropských zemích, za účelem inspirace pro právní úpravu de lege ferenda v ČR.*
Klíčová slova: *svědek, pořádkové zajištění, lhůty, mezinárodní úprava*

Abstract: The author of this paper analyses the current possibilities of ensuring the presence of a witness for the purposes of criminal proceedings and the possibility of his compulsion to perform the obligation to testify in the Czech Republic, and compares with similar regulation in the Slovak Republic and other Central European countries, for purpose of the legal regulation "de lege ferenda" in the Czech Republic.
Keywords: *witness, order detainment, deadlines, international adjustment*

Úvod

Stále častěji se ve své práci orgány činné v trestním řízení setkávají s problémem, že řádně předvolaní svědci se nedostavují bez omluvy před tyto orgány a tak není možné neukázněné svědky vyslechnout, čímž maří průběh trestního řízení a tak dochází k prodlužování trestního řízení. Ministerstvo spravedlnosti ČR vyslyšelo tyto „nářky" a navrhuje zavedení institutu pořádkových opatření do našeho právního řádu, tak jak je tomu i v ostatních okolních zemích. K této věci se rozpoutala živá diskuse. Smyslem tohoto článku je na základě analýzy dostupných informačních zdrojů, za použití zejména mezinárodní a historické komparace dospět k závěru, zda vůbec a pokud ano, jakým způsobem regulovat zmiňovanou problematiku.

Navrhovaná česká úprava

Legislativní odbor Ministerstva spravedlnosti ČR připravil návrh novely trestního řádu, který obsahoval nově § 66a zakotvující pořádkové zajištění za účelem umožnění omezit svědka a jiné osoby na svobodě, pokud opakovaně neuposlechnou výzvy nebo úkon závažným způsobem maří.

Tento návrh zněl: *„ (1) Kdo bez dostatečné omluvy opětovně neuposlechne příkaz nebo výzvu orgánu činného v trestním řízení anebo jednání soudu nebo úkon přípravného řízení závažným způsobem maří, přičemž byla již proti němu bezvýsledně použita jiná opatření, a s ohledem na osobu, jíž se pořádkové zajištění má týkat, povahu a závažnost jejího jednání, nelze v době rozhodování účelu pořádkového zajištění dosáhnout jiným opatřením, může být omezen na svobodě, nejvýše však na 48 hodin, a to pouze v rozsahu nezbytném k zajištění účasti na úkonu. (2) O omezení osobní svobody rozhodne soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce usnesením, ve kterém stanoví délku trvání omezení osobní svobody. Překročení stanovené doby je vždy důvodem pro propuštění dotčené osoby z pořádkového zajištění na svobodu. (3) Proti usnesení podle odstavce 2 je přípustná stížnost, která nemá odkladný účinek.„*

Novinka se týká svědků, kteří nechodí k soudu nebo maří jiné důležité úkony vyšetřování. „Navrhuje se jako krajní prostředek umožnit zajištění svědka nebo jiné osoby za účelem zajištění přítomnosti při požadovaném úkonu," píše skupina pro rekodifikaci trestního řádu prof. Šámala. Dále předseda Nejvyššího soudu prof. Šámal uvádí: „Hlavní líčení by mělo mít kontradiktorní povahu, v zásadě jsou velké snahy vyřešit, aby v těch věcech, o kterých jsem hovořil výše, došlo ke zrychlení řízení. Proto se předpokládá například z hlediska zajišťovacích úkonů i možnost zajištění svědka na určitou dobu za účelem zabezpečení jeho přítomnosti v hlavním líčení tak, jak je to v zahraničí obvyklé. V praxi by to mohlo vypadat tak, že si soud u notorického absentéra objedná u policie jeho zajištění v předstihu. Takové zajištění bude moci být použito jen proti osobě, která bez dostatečné omluvy neuposlechne příkaz nebo výzvu soudu nebo jednání soudu zmaří a požadovaného cíle nelze

docílit použitím jiných donucovacích prostředků," uvádí návrh. Lhůta pro zajištění by měla být stanovena na maximálně 48 hodin.[1]

Pokud jde o samotný věcný záměr trestního řádu – hlavní principy navrhované rekodifikace trestního práva procesního, tak tento se mimo jiné dotýká této problematiky, když v rámci části „Pořádková opatření" se uvádí, že s ohledem na skutečnost, že trestní řízení mnohdy maří nejen obviněný, ale například i neukáznění svědci, kteří se účelově vzdalují z místa bydliště v době konání hlavního líčení a protahují tak řízení, je navrhováno jako krajní prostředek umožnit zajištění svědka nebo jiné osoby za účelem zajištění přítomnosti při požadovaném úkonu. Takové zajištění bude možné použít jen proti takové osobě, která bez dostatečné omluvy neuposlechne příkaz nebo výzvu soudu anebo jednání soudu zmaří a požadovaného cíle nelze docílit prostřednictvím použití jiných donucovacích prostředků. V souladu se zásadou zdrženlivosti a přiměřenosti může být omezena na svobodě maximálně 48 hodin. O omezení osobní svobody rozhodne soud usnesením; proti usnesení je přípustná stížnost, která nemá odkladný účinek. Omezení osobní svobody na základě písemného příkazu soudu vykonají orgány Policie ČR.[2]

Záporně se k tomuto návrhu postavila Unie obhájců ČR ve svém stanovisku č. 8/2015 k návrhu novely trestního řádu, ve kterém se mimo jiné uvádí, že Unie také hlasitě protestuje proti novému návrhu na zavedení pořádkového zajištění. „Nesouhlas s touto úpravou je umocňován navrhovaným institutem pořádkového zajištění, který by měl umožnit zajistit na 48 hodin toho, kdo neuposlechne příkaz nebo výzvu orgánu činného v trestním řízení anebo jednání soudu nebo úkon trestního řízení závažným způsobem maří, přičemž byla již proti němu bezvýsledně použita jiná opatření a s ohledem na jeho osobu a povahu a závažnost jeho jednání nelze v době rozhodování účelu pořádkového zajištění dosáhnout jiným opatřením. Že to může být i neposlušný obhájce je mimo diskusi. Pak by ovšem obhajoba nebyla ani součástí obžaloby, ale rovnou její obětí. Z celkem pochopitelných důvodů i proti takovým návrhům Unie obhájců ČR co nejzásadněji protestuje."[3]

Podle vyjádření Ministerstva spravedlnosti není navrhovaná úprava neobvyklá. Institut zadržení nespolupracujícího svědka zná například Slovenský či Rakouský právní řád. "Podmínkou pro omezení by bylo předchozí neúspěšné užití mírnějších prostředků (vztah subsidiarity) k zabezpečení přítomnosti osoby při úkonu. Soud (soudce) by při ukládání tohoto omezení zasahujícího do osobní svobody musel dbát na princip přiměřenosti; musel by tudíž zvážit, zda veřejný zájem na řádném plnění účelu trestního řízení převažuje nad zájmem minimalizovat zásahy do osobní svobody osoby. Jinými slovy musel by pečlivě zvážit, zda by zajišťovací opatření bylo za daných okolností případu zcela nezbytné a zda by nebylo v nepoměru k významu trestní věci a k účasti zajištěné osoby pro průběh trestního řízení (viz i § 2 odst. 4 trestního řádu). Osoba takto krátkodobě omezená na své svobodě by byla umisťována do policejní cely."[4]

O potřebnosti zavedení tohoto institutu do našeho trestního řádu hovoří dále například Fryšťák, dle kterého by de lege ferenda pro tyto případy bylo žádoucí upravit možnost, že ten, kdo bez dostatečné omluvy opětovně neuposlechne příkaz nebo výzvu orgánu činného v trestním řízení nebo jejich jednání závažným způsobem maří a s ohledem na osobu, jíž se pořádkové zajištění má týkat, povahu a závažnost jejího jednání, nelze v době rozhodování účelu pořádkového zajištění dosáhnout jiným opatřením, může být omezen na svobodě, nejvýše však na 48 hodin, a to pouze v rozsahu nezbytném k zajištění účasti na úkonu.[5]

---

[1] *Novinky trestního řádu: předběžná opatření a zajištění svědka.* [online].[cit. 10.07.2017]. Dostupné zhttp://www.ceska-justice.cz/2014/04/novinky-trestniho-radu-predbezna-opatreni-a-zajisteni-svedka/

[2] *Rekodifikace trestního řádu.* [online].[cit. 10.07.2017]. Dostupné z http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/rekodifikace-trestniho-radu

[3] *Stanovisko Unie obhájců ČR č. 8/2015 k návrhu novely trestního řádu.* [online].[cit. 10.07.2017]. Dostupné z http://www.uocr.cz/stanovisko-unie-obhajcu-cr-c-82015-k-navrhu-novely-trestniho-radu/

[4] *Unie obhájců: Navrhovaná novela trestního řádu je protiústavní.* [online].[cit. 10.07.2017]. Dostupné z http://www.ceska-justice.cz/2015/09/unie-obhajcu-navrhovana-novela-trestniho-radu-je-protiustavni/

[5] FRYŠŤÁK, M. Procesní postavení svědka (poškozeného) a jeho výslech v přípravném řízení. *Trestněprávní revue*, č. 10/2014, s. 225, ISSN 1213-5313.

Slovenská republika

Ve Slovenské republice je problematika zajištění svědka (zabezpečenie svedka) pro účely trestního řízení řešena v § 88 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, ve kterém se mimo jiné uvádí:

„(1) Svedkovi, ktorý sa napriek riadnemu predvolaniu na konanie pred súdom bez ospravedlnenia nedostavil, minulo sa účinkom aj nariadenie jeho predvedenia a jeho prítomnosť nemožno inak zabezpečiť, môže byť na ten účel uznesením súdu nariadené, aby bola obmedzená jeho osobná sloboda a aby bol predvedený príslušníkom Policajného zboru alebo Vojenskej polície; uznesenie súdu sa v plnom znení uvedie v zápisnici o úkone a svedkovi sa oznámi pri jeho výsluchu.

(2) Pred rozhodnutím podľa odseku 1 požiada predseda senátu stranu, ktorá navrhla svedka vypočuť, aby uviedla skutočnosti a otázky, na ktoré má byť svedok vypočutý.

(3) Obmedzenie osobnej slobody svedka podľa odseku 1 môže trvať len čas nevyhnutne potrebný na vykonanie úkonu, najviac 72 hodín, z ktorých 24 hodín pripadá na jeho predvedenie a 48 hodín na jeho výsluch predsedom senátu, ktorý o tom rozhodol podľa odseku 1. O výsluchu sa vhodným spôsobom upovedomí prokurátor a obvinený, a ak má obvinený obhajcu, jeho obhajca.

(4) Po výsluchu svedka sa svedkovi doručí predvolanie na súdne konanie alebo vyžiada sa jeho adresa, na ktorú treba predvolanie zaslať. Ak sa svedok opätovne nedostaví na konanie pred súdom, môže predseda senátu namiesto jeho výsluchu prečítať výpoveď urobenú podľa odsekov 1 a 2 aj bez podmienok podľa § 263; to neplatí, ak o výsluchu nebol upovedomený prokurátor a obvinený, a ak má obvinený obhajcu, jeho obhajca, iba ak by upovedomenie nebolo možné zabezpečiť. O tomto úkone sa urobí záznam, ktorý sa založí do spisu.

(5) Ak nemožno svedka, ktorému bola obmedzená osobná sloboda, predviesť pred predsedu senátu podľa odseku 3, predvedie sa pred iného sudcu toho istého súdu, ktorý postupuje podľa odsekov 1, 3 a 4.

(6) Proti rozhodnutiu podľa odseku 1 je prípustná sťažnosť.“

Institut „zabezpečenie svedka“ je obsažen v právním řádu Slovenské republiky od 1. ledna 2006, kdy nabyl účinnosti rekodifikovaný trestní řád, zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. Zajištění svědka je procesní prostředek donucovacího charakteru, kterým se zajišťuje a vynucuje přítomnost svědka před soudem v rámci průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání za účelem splnění jeho povinnosti svědčit.[6]

Slovenská úprava vychází z filozofie, že svědek, který neplní dobrovolně svojí povinnost a nejsou účinná jiná opatření, která jej mají přimět, aby se dostavil před předsedu senátu a vypovídal, tak může být omezen na osobní svobodě. Svědek je policií vypátrán, poté předveden před předsedu senátu, který jej pak následně vyslechne. Na předvedení, které může být časově náročné, pokud je například svědek vypátrán na druhé straně republiky, tak trestní řád pro tento úkon stanoví lhůtu 24 hodin. Během této lhůty by se mělo podařit svědka předvést před předsedu senátu. Poté má předseda senátu lhůtu 48 hodin na to, aby svědka vyslechl. Pochopitelně lhůta 48 hodin je krátká na to, aby v této mohl nařídit hlavní líčení, v rámci něhož by svědka vyslechl a také umožnil stranám, a to jak straně, která výslech svědka navrhla, tak především protistraně, aby byl jimi svědek kontradiktorním způsobem vyslechnut. Vzhledem k takto stanovené lhůtě bude tedy k výslechu svědka docházet mimo hlavní líčení, případně veřejné zasedání, a to ze strany předsedy senátu. Aby však bylo dodrženo právo na možnost kontradiktorním způsobem svědka vyslechnout stranami, musí předseda senátu, který o zajištění svědka rozhodl, vhodným způsobem vyrozumět prokurátora a obviněného, v případě, že má obviněný obhájce, jeho obhájce. Pokud byli prokurátor a obvinění, případně jejich obhájce vyrozuměni o možnosti být přítomni u výslechu zajištěného svědka, i když se tohoto práva vzdali, a tento svědek, i když byl předvolán k hlavnímu líčení nebo veřejnému zasedání se opět nedostaví, je protokol o jeho výslechu možné v hlavním líčení nebo veřejném zasedání přečíst.

Trestní řád připouští možnost, že v případě, že nebylo možné prokurátora nebo svědka a má-li obhájce, tohoto obhájce vyrozumět, tak se výslech přesto provede, a o tom, že nebylo možné zmiňované subjekty vyrozumět, se sepíše záznam, který se založí do spisu. I v takovémto případě

[6] ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2. vydanie*. Šamorín: Heureka, 2012, str. 218.

bude možné protokol o výpovědi provedený bez účasti stran přečíst v hlavním líčení nebo veřejném zasedání. Domnívám se, že tato možnost přečtení protokolu o výpovědi zajištěného svědka v hlavním líčení či veřejném zasedání, aniž by obviněný (jeho obhájce) nebyli vyrozuměni o úkonu a tedy se jej nemohli účastnit, a tento výslech nemohl pro nepřítomnost tohoto svědka při hlavním líčení nebo veřejném zasedání být opakován, omezuje právo obviněného na spravedlivý proces ve smyslu mezinárodních smluv. Například v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech[7] se v článku 14 odst. 3, písm. e) uvádí, že každému, kdo je obviněn z trestného činu, má být dána možnost, aby provedl výslech nebo dal provést výslech svědků proti sobě a aby měl možnost účasti a výslechu svědků svědčících v jeho prospěch za stejných podmínek jako u svědků svědčících proti němu. Obdobně tuto problematiku řeší Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod,[8] kde se mimo jiné v článku 6 – Právo na spravedlivý proces, odst. 3, písm. d) uvádí, že každý, kdo je obviněn z trestného činu, má právo vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě.

Doporučoval bych, aby česká strana tuto možnost přečtení protokolu v hlavním líčení, pokud obviněný nemohl být o úkonu vyrozuměn a tedy se jej nemohl účastnit, nepoužila. Ano, je skutečností, že v České republice jsou některé svědecké výpovědi pořízené v rámci prověřování prováděny bez přítomnosti obviněného (jeho obhájce) a poté je možné je v hlavním líčení číst. Jde o případy, kdy je výslech proveden v rámci prověřování podle § 158a trestního řádu jako neodkladný a neopakovatelný úkon za přítomnosti soudce. Takovýto protokol je možné poté v hlavním líčení dle § 211, odst. 2, písm. b) trestního řádu číst. Zde se však jedná o zcela odlišnou situaci, neboť jde o neodkladný nebo neopakovatelný úkon, tedy například osoba umírá, její život je vážně ohrožen, osoba je ve velmi vysokém věku nebo vážně nemocná, odjíždí na dlouhodobý pobyt do zahraničí a podobně. Tuto překážku nejde zhojit, a osoba obviněného zatím neexistuje. Kdežto v případě zajištěného svědka již obviněný je a tedy by mělo být učiněno vše proto, aby se mohl jeho výslechu účastnit a klást mu otázky atd. A při dnešních komunikačních možnostech by k tomu vůbec nemělo docházet.

Za pozitivní je možno považovat ustanovení § 88, odst. 5 Trestného poriadku, které je jistou pojistkou pro případy, že předseda senátu, který o zajištění svědka rozhodl, nebude moci výslech realizovat. V takovém případě policisté předvedou svědka před jiného soudce stejného soudu, který úkon provede. Tímto jsou vyloučeny případy, že předseda senátu, který zajištění svědka nařídil, nebude moci z nějakého důvodu výslech provést a svědka bude nutné po 48 hodinách propustit, a tím bude úkon zmařen.

Německá úprava

Německá úprava zajištění svědka, který se bezdůvodně nedostaví před orgán trestního řízení nebo bezdůvodně odmítá vypovídat nebo odepře přísahu, je postavena na zcela jiné filosofii, než

[7] Vyhláška č. 120/1976 Sb. Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

[8] Sdělení č. 209/1992 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

slovenská, případně navrhovaná česká. Německý trestní řád [Strafprozessordnung (StPO) 1950][9] řeší danou problematiku především v ustanoveních paragrafů 51[10] a 70[11] StPO.

Tato regulace má dvě části. Zaprvé následky týkající se bezdůvodného nedostavení se svědka a zadruhé pokud svědek bezdůvodně odmítne vypovídat.

Pokud se svědek po řádném předvolání bezdůvodně nedostaví před orgán, který jej předvolal, a v této souvislosti vzniknou náklady řízení, jsou mu tyto dle ustanovení § 51 StPO uloženy k náhradě. Kumulativně s tím je mu uložena pořádková pokuta, a pokud pořádkovou pokutu odmítá uhradit, může být proti němu uplatněno pořádkové zajištění (Ordnungshaft), které nutí svědka k tomu, aby finanční povinnosti uhradil. Pokud se svědek bezdůvodně nedostaví před orgán, který jej předvolal, tak, aby byla jeho přítomnost před tímto orgánem zajištěna, může být předveden. Ve smyslu § 135 StPO je poté předveden k soudci a jím vyslechnut. Nejsou-li splněny podmínky pro pořádkové zajištění, musí být propuštěn po provedení výslechu nejpozději do konce dne následujícího po dni předvedení. Pokud se svědek nedostavuje na předvolání a z důvodu, že není znám jeho pobyt, tedy nemůže být předveden, může být ve smyslu § 131a StPO nařízeno prošetření místa pobytu svědka. Pokud se jedná o řízení o závažném trestném činu, může být nařízeno veřejné pátrání, tedy může být svědek vyobrazen ve sdělovacích prostředcích. Toto zveřejnění může být ve smyslu § 131b StPO učiněno pouze tehdy, pokud by zejména zjištění totožnosti svědka jiným způsobem bylo nemožné nebo by bylo podstatně ztíženo. Takovéto nařízení může učinit pouze soudce.

Druhý případ se týká situace, pokud svědek bezdůvodně odmítne podat svědectví nebo bezdůvodně odepře přísahu. V takovém případě jsou proti němu použity donucovací prostředky podobné jako v případě bezdůvodného nedostavení se. Tedy pokud svědek bezdůvodně odmítne vypovídat, jsou mu uloženy náklady, které s tímto odmítnutím vznikly. Současně s tím je mu uložena pořádková pokuta, a pokud pořádkovou pokutu odmítá uhradit, může být proti němu uplatněno pořádkové zajištění, které nutí svědka k úhradě vzniklých povinností. Pokud svědek nechce bezdůvodně vypovídat, může mu být soudem navíc nařízena vazba. Tato vazba musí trvat po dobu, dokud nebude skončeno soudní řízení, nejdéle však na dobu 6 měsíců. O této vazbě může být rozhodnuto jak v přípravném řízení, tak v řízení soudním. Pravomoc k těmto opatřením přísluší také soudci v přípravném řízení, rovněž i pověřenému a dožádanému soudci. Jsou-li opatření vyčerpána, nemohou být opakována v tomtéž nebo jiném řízení, týkajícího se téhož skutku.

---

[9] MEYER-GROSSNER, L. *Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen. 46. Auflage*. München : C. H. Beck, 2003, str. 159 a násl. a str. 229 a násl.

[10] *§ 51 Folgen des Ausbleibens eines Zeugen*

(1) Einem ordnungsgemäß geladenen Zeugen, der nicht erscheint, werden die durch das Ausbleiben verursachten Kosten auferlegt. Zugleich wird gegen ihn ein Ordnungsgeld und für den Fall, dass dieses nicht beigetrieben werden kann, Ordnungshaft festgesetzt. Auch ist die zwangsweise Vorführung des Zeugen zulässig; § 135 gilt entsprechend. Im Falle wiederholten Ausbleibens kann das Ordnungsmittel noch einmal festgesetzt werden.

(2) Die Auferlegung der Kosten und die Festsetzung eines Ordnungsmittels unterbleiben, wenn das Ausbleiben des Zeugen rechtzeitig genügend entschuldigt wird. Erfolgt die Entschuldigung nach Satz 1 nicht rechtzeitig, so unterbleibt die Auferlegung der Kosten und die Festsetzung eines Ordnungsmittels nur dann, wenn glaubhaft gemacht wird, dass den Zeugen an der Verspätung der Entschuldigung kein Verschulden trifft. Wird der Zeuge nachträglich genügend entschuldigt, so werden die getroffenen Anordnungen unter den Voraussetzungen des Satzes 2 aufgehoben.

(3) Die Befugnis zu diesen Maßregeln steht auch dem Richter im Vorverfahren sowie dem beauftragten und ersuchten Richter zu.

[11] *§ 70 Folgen unberechtigter Zeugnis- oder Eidesverweigerung*

(1) Wird das Zeugnis oder die Eidesleistung ohne gesetzlichen Grund verweigert, so werden dem Zeugen die durch die Weigerung verursachten Kosten auferlegt. Zugleich wird gegen ihn ein Ordnungsgeld und für den Fall, dass dieses nicht beigetrieben werden kann, Ordnungshaft festgesetzt.

(2) Auch kann zur Erzwingung des Zeugnisses die Haft angeordnet werden, jedoch nicht über die Zeit der Beendigung des Verfahrens in dem Rechtszug, auch nicht über die Zeit von sechs Monaten hinaus.

(3) Die Befugnis zu diesen Maßregeln steht auch dem Richter im Vorverfahren sowie dem beauftragten und ersuchten Richter zu.

(4) Sind die Maßregeln erschöpft, so können sie in demselben oder in einem anderen Verfahren, das dieselbe Tat zum Gegenstand hat, nicht wiederholt werden.

Pokud jde o případ první, tedy opatření, která mají přinutit svědka, aby se dostavil před příslušný orgán, tak tato jsou částečně podobná slovenské úpravě či připravované české úpravě. Navíc jsou dnes již v německém trestním řádu konkrétně precizována opatření, která mají přimět svědka ke splnění náhrad vzniklých škod případně zaplacení pořádkových pokut. Dále jsou zde precizovány podmínky, kdy může být svědek předveden, na jak dlouhou dobu, který orgán o tomto rozhodne atd.

Pokud jde o řešení druhé problematiky, která se týká vynucení podání výpovědi svědka, tak tento institut naše trestní řády neznají. Znají je pouze v tom smyslu, že pokud svědek bezdůvodně odmítne vypovídat, může být předveden a k tomu, aby vypovídal, může být nucen uložením pořádkové pokuty. Pokud jde o omezení osobní svobody (předvedení také představuje určitý zásah do osobní svobody[12]), realizované formou vazby (nejedná se o vazbu proti obviněnému), tak takovýto institut u nás neexistuje. Tato vazba může trvat do doby skončení soudního řízení, nejdéle 6 měsíců.

Na první pohled je zřejmé, že německá úprava je poměrně značně odlišná od té slovenské nebo navrhované české. Je daleko progresivnější a také jistě více účinná.

Rakouská úprava

Rakouský trestní řád [Die österreichische Strafprozessordnung (ÖStPO) 1975] řeší problematiku především v § 93[13] ÖStPO pod názvem „Donucovací moc a donucovací prostředky, pořádkové tresty".

Podle této úpravy je rakouská kriminální policie oprávněna použít přiměřený a odpovídající nátlak, aby prosadila své pravomoci vyplývající ze zákona, a to platí i pro prosazení nařízení státního zastupitelství nebo soudu. Přitom je kriminální policie oprávněna za splnění zákonných podmínek také použít i fyzického násilí vůči osobám, pokud je to nezbytné k provádění vyšetřování nebo získání důkazů. V předvolání se dotčené osobě oznámí možnost použití přímého nátlaku (předvedení) a možnost použití dalších donucovacích prostředků. Pokud by to ohrozilo úspěch šetření a dokazování, tak se od tohoto oznámení upustí. Odmítne-li osoba úkon, ke kterému je ze zákona povinna, tedy například dostavit se před orgán a zde vypovídat, může být tento úkon prosazen přímo prostřednictvím nátlaku, tedy například předvedením. Není-li toto možné, tak může být osoba v případě, že není ona sama podezřelá z trestného činu nebo osoba, která není ze zákona osvobozena od povinnosti vypovídat (svědek), prostřednictvím donucovacích prostředků přinucena, aby splnila svou povinnost. Jako donucovací prostředek přichází v úvahu peněžitá pokuta až do výše 10.000 eur

[12] ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, F. *Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. vydání*. Praha: C. H. BECK, 2002, str. 608.

[13] *§ 93. Zwangsgewalt und Beugemittel, Ordnungsstrafen*

(1) Die Kriminalpolizei ist nach Maßgabe des § 5 ermächtigt, verhältnismäßigen und angemessenen Zwang anzuwenden, um die ihr gesetzlich eingeräumten Befugnisse durchzusetzen; dies gilt auch für die Durchsetzung einer Anordnung der Staatsanwaltschaft oder des Gerichts. Dabei ist die Kriminalpolizei unter den jeweils vorgesehenen Bedingungen und Förmlichkeiten ermächtigt, auch physische Gewalt gegen Personen und Sachen anzuwenden, soweit dies für die Durchführung von Ermittlungen oder die Aufnahme von Beweisen unerlässlich ist. Eine Anordnung zur Festnahme (§ 171 Abs. 1) berechtigt auch dazu, die Wohnung oder andere durch das Hausrecht geschützte Orte nach der festzunehmenden Person zu durchsuchen, soweit die Festnahme nach dem Inhalt der Anordnung in diesen Räumen vollzogen werden soll.

(2) Verweigert eine Person eine Handlung, zu der sie gesetzlich verpflichtet ist, so kann dieses Verhalten unmittelbar durch Zwang nach Abs. 1 oder durch eine gerichtliche Entscheidung ersetzt werden. Ist dies nicht möglich, so kann die Person, falls sie nicht selbst der Straftat verdächtig oder von der Pflicht zur Aussage gesetzlich befreit ist, durch Beugemittel angehalten werden, ihrer Verpflichtung nachzukommen.

(3) Soweit und solange dies für die Durchführung einer Zwangsmaßnahme oder Beweisaufnahme erforderlich ist, ist die Kriminalpolizei von sich aus oder auf Grund einer Anordnung ermächtigt, Behältnisse oder Räumlichkeiten durch Anbringen eines Siegels zu verschließen oder Tatorte abzusperren, um nicht berechtigte Personen am Zutritt zu hindern.

(4) Als Beugemittel kommt eine Geldstrafe bis zu 10 000 Euro und in wichtigen Fällen eine Freiheitsstrafe bis zu sechs Wochen in Betracht. Über Anwendung und Ausmaß von Beugemitteln hat das Gericht auf Antrag der Staatsanwaltschaft zu entscheiden (§ 105).

(5) Die Ausübung unmittelbaren Zwangs ist anzudrohen und anzukündigen, wenn die davon betroffene Person anwesend ist. Hievon darf nur abgesehen werden, wenn der Erfolg der Ermittlung oder der Beweisaufnahme dadurch gefährdet wäre. Für den Waffengebrauch gelten die Bestimmungen des Waffengebrauchsgesetzes 1969.

a v závažných případech trest odnětí svobody až na šest týdnů. O uplatňování a rozsahu donucovacího prostředku musí rozhodnout soud na žádost státního zástupce.

Rakouská právní úprava je bližší německé. Tato úprava se však netýká výhradně svědků, ale i jiných osob, což mohlo být vzorem pro české návrhy. Pak vyvstává otázka, proč by podle české navrhované úpravy nemohla tato dopadat i na jiné osoby než svědky, tedy osoby, které například jednání soudu nebo úkon přípravného řízení závažným způsobem maří. Rakouský trestní zákoník zná tak jako český možnost předvést svědka a také nutit jej k výpovědi prostřednictvím pořádkové pokuty. Navíc, a to je obdobné německé právní úpravě, zná institut trest odnětí svobody (Freiheitsstrafe). Nejedná se pochopitelně o trest za spáchaný trestný čin, ale pořádkové opatření. Tímto opatřením, které může trvat až 6 týdnů, nutí například svědka k tomu, aby svědeckou výpověď podal.

Právní úprava v historii

Jistě bude stát za povšimnutí, jak se s řešenou problematikou, tedy konkrétně s neukázněnými svědky, vypořádali zákonodárci v minulosti.

Již zákon číslo 119/1873 ř. z. daný dne 23. května 1873, jímž se zavádí nový řád soudu trestního (trestní řád) platný na území Čech, Moravy a Slezska, se problematikou zajištění osob a věcí pro účely trestního řízení, zabýval. Konkrétně v paragrafu 143 řešil problematiku zajištění věci a nucení svědků, kteří mají o těchto věcech povědomí, k podání svědectví, a to následujícím způsobem: *„Byly-li nalezeny věci, kteréž u vyšetřování mohou býti důležité, buďtež seznamenány a u soudu schovány, neb aspoň pod soudní opatrování vzaty aneb zabaveny (§ 98.). Každý jest povinen, takové věci, zvláště listiny, na požádání vydati. Zdráhá-li se kdo, vydati věc, o níž buď vyznal neb usvědčen byl, že ji má, a není-li lze té věci prohledáváním domu jemu odejmouti, tedy může, není-li sám činu trestného podezřelý anebo zákonem zproštěn povinnosti, vydati svědectví, přidržen býti k vydání pokutou až do padesáti zlatých, a zdráhal-li by se dále, v případech vážnějších vězením až do šesti neděl.“*

V paragrafu 143 se řešila především problematika, jak zajistit věc důležitou pro trestní řízení v případě, že ji osoba nechce dobrovolně vydat a tuto nelze získat ani provedením domovní prohlídky a tedy ji osobě odejmout. Takováto osoba byla povinna k věci vypovídat a v případě že odmítla podat svědectví, mohla být k tomu nucena pokutou, a pokud ani tato pokuta nevedla k podání svědectví, a navíc se jednalo o závažnější případ, tak mohla být zadržena až na dobu 6 týdnů.

Pokud jde o problematiku svědků, tato byla řešena v ustanovení paragrafu 160 následujícím způsobem: *„Dostaví-li se svědek, zdráhá-li se však bez platné příčiny svědectví vydati nebo přísahu jako svědek vykonati, může jej k tomu soudce vyšetřující přidržeti pokutou až do jednoho sta zlatých, a zdráhal-li by se i dále, v případech důležitějších vězením až do šesti neděl, aniž se tím má přípravné vyšetřování jakkoli zdržovati.“* V těchto případech také svědek, který odmítl bezdůvodně vypovídat nebo složit přísahu, mohl být k tomuto nucen pokutou, a nevedlo-li to k nápravě, a navíc se jednalo o závažnější věci, věznění po dobu až šesti týdnů. Jednalo se o stadium přípravného vyšetřování.

Z toho vyplývá, že již trestní řád z roku 1873 řešil problematiku neukázněných svědků. Tyto nutil k podání výpovědi peněžitou pokutou a pokut to nevedlo ke splnění povinnosti, tak uvězněním na dobu až šesti týdnů.

Diskuse

V této souvislosti vyvstává několik otázek. Zejména jakého okruhu osob by se měl institut Pořádkové zajištění týkat. Zda pouze svědků nebo i dalších osob, které maří trestní řízení. V navrhované novele trestního řádu se používá výrazu „Kdo bez dostatečné omluvy opětovně neuposlechne příkaz nebo výzvu orgánu činného v trestním řízení anebo jednání soudu nebo úkon přípravného řízení závažným způsobem maří,….“ Dle takto navrženého znění by skutečně mohl být postižen tímto opatřením kdokoliv, tedy ab absurdum, jak uvádí JUDr. Sokol i obhájce obviněného. Domnívám se, že zákonodárce použil takového širokého vymezení okruhu osob, aby nejenom svědci byli nuceni k plnění své povinnosti, ale také další osoby, které nejsou svědky, ale které opětovně neuposlechnou příkaz nebo výzvu orgánu činného v trestním řízení anebo jednání soudu nebo úkon přípravného řízení závažným způsobem maří. Takové osoby, které nejsou svědky, by jistě mohly

narušit závažným způsobem průběh trestního řízení. Je tedy otázkou, jakou cestou se vydat, zdali slovenskou či německou, kde se obdobný institut týká pouze svědků nebo rakouskou, která se týká i jiných osob než svědků. Domnívám se, že tento problém by bylo možné vyřešit určitým kompromisem, a to tak, že pořádkové zajištění by bylo použito pouze na svědka. V takovém případě by se měl uvedený institut nazývat „Zajištění svědka". U osob jiných než svědků bych navrhoval zůstat u současné právní úpravy a tyto osoby nutit k plnění jejich povinností za použití pořádkové pokuty.

Další otázkou je, jaký by měl být časový rozsah zajištění. Navrhovaná novela uvádí dobu na 48 hodin. Pravděpodobně vychází ze lhůt, které stanoví trestní řád v případě zadržení podezřelého nebo obviněného. Ano, pokud jde o obviněného a podezřelého z trestného činu, tak tyto osoby musí být po provedení výslechu nejpozději do 48 hodin propouštěny na svobodu, pokud nebudou předány soudu k dalšímu rozhodnutí. Soud má poté 24 hodin na jejich výslech a rozhodnutí co dále. Celkově může omezení osobní svobody těchto osob trvat nejdéle 72 hodin, když 48 připadá na zadržení a 24 na výslech před soudem. V této souvislosti se dá polemizovat se stanoviskem Advokátní komory, kde se uvádí, že je třeba mít na paměti, že legitimita pořádkového zajištění, která má být reakcí na procesní nedisciplinovanost osob vystupujících v řízení, je přece jen výrazně slabší než legitimita zadržení, zatčení a vazby osob obviněných nebo podezřelých z trestného činu. Ano, ale pokud jde o lhůty pro zajištění řádného průběhu řízení, tak je nutné si uvědomit, že lhůty pro podezřelého nebo obviněného jsou určeny zejména k tomu, aby byla u těchto osob zjištěna důvodnost či nedůvodnost vazby. Kdežto u zajištěných svědků mají zcela jiný účel a ten spočívá v tom, aby tyto osoby byly vyslechnuty s tím, že po výslechu budou propuštěny, bez dalšího. Domnívám se, že v navrhované lhůtě 48 hodin nebudou orgány činné v trestním řízení schopny dosáhnout účelu tohoto opatření a nepodaří se jim svědka od chvíle jeho vypátrání do doby propuštění předvést před příslušný orgán, aby jej tento mohl řádně vyslechnout. Je nutné si uvědomit, že po svědkovi budou pátrat policisté Policie ČR a tento bude vypátrán například na druhé straně republiky (o cizině nemluvě). Aby bylo možné zajistit kontradiktorní výslech svědka, tedy, aby bylo zajištěno právo obviněného umožnit mu kontradiktorním způsobem svědka vyslechnout,[14] bude nutné vypátraného svědka předvést před dožadující orgán, který je v kontaktu s obviněným, potažmo jeho obhájcem. V průběhu převozu provede dožadující orgán vyrozumění obviněného, případně jeho obhájce a připraví se na výslech. Tento převoz, i vzhledem k malé rozloze České republiky a při použití moderních dopravních prostředků, může přesto trvat několik hodin. I kdyby se v době převozu podařilo vyrozumět obviněného, případně jeho obhájce a připravit se na výslech, pak by přesto celková navrhovaná lhůta 48 hodin nemusela být dostatečná. Totiž nejde jen o to vyrozumět obviněného, případně jeho obhájce, ale také jim poskytnout určitou potřebnou lhůtu, aby se k výslechu mohli reálně dostavit. Při možnosti těchto obtíží bych proto navrhoval použít úpravu ze Slovenské republiky, která stanoví, že od vypátrání po předání svědka soudci (v české úpravě se počítá se všemi třemi orgány činnými v trestním řízení) je lhůta 24 hodin a poté 48 hodin na průběh vlastního výslechu.

Výše byla řešena problematika lhůt zajištění svědka. Jedná se o lhůty, ve kterých se má především zajistit přítomnost svědka před orgánem činným v trestním řízení. Tyto lhůty by však vedle dalších nástrojů, jako je pořádková pokuta, také měly přimět svědka, aby vypovídal. Jisté je, že pokud se svědek rozhodne, že nebude vypovídat, tak dobou 48 hodin, případně 72 hodin ho k výpovědi nepřimějeme. Pak stojí za úvahu zamyslet se nad řešením německým či rakouským. Právě ony možnosti dlouhotrvajícího omezení osobní svobody svědka (Rakousko 6 týdnů, Německo 6 měsíců) mají zajistit to, aby si svědek rozmyslel, zda vypovídat bude či nebude. Výhodou těchto dlouhých lhůt navíc je, že v jejich průběhu bude možné jistě ve většině případů nařídit hlavní líčení a tak svědka vyslechnout přímo při hlavním líčení.

Vhledem k tomu, jak naše odborná veřejnost reaguje na možnost zavedení institutu „Pořádkového zajištění", bude nutné diskusi na toto téma odsunout do budoucnosti. K takovémuto uvažování jsme ještě nevyzráli.

[14] Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 8 Tdo 235/2015-19

Závěr

Problematika rychlosti a úspěšnosti trestního řízení se diskutuje trvale. Za účelem zrychlení trestního řízení a úspěšného provedení úkonu trestního řízení se navrhuje v České republice zavedení do našeho trestního řádu institut „Pořádkového zajištění“, který by mohl naplnit ony požadavky. V rámci návrhů došlo k rozsáhlé diskusi o potřebnosti a ústavnosti tohoto institutu ze strany odborníků na tuto problematiku. Na základě mezinárodní a historické komparace se jeví zavedení uvedeného institutu jako opodstatněné. Podle právních úprav našich nejbližších sousedů je možné se inspirovat a upravit toto opatření tak, aby zajistilo onu rychlost a efektivnost trestního řízení a současně, aby byly zachovány základní principy právního státu.

Resumé: V České republice již několik let probíhají práce na rekodifikaci trestního řádu. V této souvislosti vyvstala celá řada problémů, z nich jeden je momentálně velmi hlasitě diskutován, a to tzv. „Pořádkové zajištění“, tedy zda toto opatření zakomponovat do nového trestního řádu, a pokud ano, v jakém rozsahu. Tento institut by měl zajistit, aby především neukáznění svědci, kteří se vyhýbají své povinnosti podat svědeckou výpověď, byli k této povinnosti přinuceni. Část odborníků na trestní právo se však staví proti tomuto opatření. Za účelem prokázání odůvodněnosti zavedení tohoto institutu do našeho trestního řádu byla provedena mezinárodní komparace v okolních zemích, kde jsou s touto možností již bohaté zkušenosti.

Resumé: The Czech Republic has been working on the recodification of the Criminal Procedure Code for several years. A number of problems have arisen in this respect, one of which is momentary very loudly discussed, namely so called "order detainment", whether to incorporate this measure into the new Criminal Procedure Code and, if so, to what extent. This instrument should ensure that, in particular, undisciplined witnesses, who avoid their obligation to give testimony, have been compelled to do so. However, a section of criminal law experts is opposed to this measure. In order to prove the implementation of this instrument into our Criminal Procedure Code, international comparison has been made in the surrounding countries where this experience is already rich.

Literatura

ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná část. 2. vydanie*. Šamorín: Heureka, 2012, 864 s. ISBN 978-80-89122-76-9.

FRYŠŤÁK, M. Procesní postavení svědka (poškozeného) a jeho výslech v přípravném řízení. *Trestněprávní revue,* č. 10/2014, s. 225, ISSN 1213-5313.

MEYER-GROSSNER, L. *Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen. 46. Auflage.* München : C. H. Beck, 2003, 2046 s. ISBN 3 406 49386 6.

ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, F. *Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. vydání.* Praha: C. H. BECK, 2002, 2211 s. ISBN 80-7179-634-4.

Internetové zdroje

Novinky trestního řádu: předběžná opatření a zajištění svědka. [online].[cit. 10.07.2017]. Dostupné zhttp://www.ceska-justice.cz/2014/04/novinky-trestniho-radu-predbezna-opatreni-a-zajisteni-svedka/

Rekodifikace trestního řádu. [online].[cit. 10.07.2017]. Dostupné z http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/rekodifikace-trestniho-radu

Stanovisko Unie obhájců ČR č. 8/2015 k návrhu novely trestního řádu. [online].[cit. 10.07.2017]. Dostupné z http://www.uocr.cz/stanovisko-unie-obhajcu-cr-c-82015-k-navrhu-novely-trestniho-radu/

Unie obhájců: Navrhovaná novela trestního řádu je protiústavní. [online].[cit. 10.07.2017]. Dostupné z http://www.ceska-justice.cz/2015/09/unie-obhajcu-navrhovana-novela-trestniho-radu-je-protiustavni/

Právní a interní předpisy

Vyhláška č. 120/1976 Sb. Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Sdělení č. 209/1992 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 8 Tdo 235/2015-19

Kontakt:
doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
J. Boreckého 1167/27
370 11 České Budějovice
rsvatos@zsf.jcu.cz
tel. +420602140294

INFORMAČNO-TECHNICKÉ PROSTRIEDKY V KONTEXTE JUDIKATÚRY ESĽP

Mgr. Monika ŠIRILOVÁ, MLA
Fakulta práva
Paneurópska vysoká škola

Anotácia: *Autorka sa v príspevku zaoberá zásahmi do práva na súkromie prostredníctvom informačno-technických prostriedkov z pohľadu Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách alebo samotnej judikatúry vydanej zo strany Európskeho súdu pre ľudské práva.*
Kľúčové slová: *právo na súkromie, informačno-technické prostriedky, základné ľudské práva a slobody.*

Annotation: *In this article author deals with interventions into the right for privacy by information-technical means from the perspective of European Convenction for the Protection on the Human Rights and Fundamental Freedoms or case law issued by the European Court for Human Rights itself.*
Keywords: *right to privacy, information-technical means, human rights and legislation*

Úvod

Základné ľudské práva a slobody sú v súčasnosti veľmi zaujímavou a nepochybne frekventovane diskutovanou problematikou, či už zo strany odborníkov alebo laickej verejnosti. Táto téma je v každom prípade citlivá a na každý jeden vykonaný zásah musí existovať pádny a opodstatnený dôvod. Je v záujme každého právneho štátu chrániť svojich občanov a nedovoliť, aby ich základné ľudské práva a slobody boli obmedzené nad nevyhnutnú mieru. Jedným z hlavných zámerov tohto príspevku bola snaha objasniť oprávnenosť zásahov do jedného z najelementárnejších práv, ku ktorým právo na súkromie obsiahnuté v čl. 8 Dohovoru o ochrane základných ľudských práv a slobôd nepochybne patrí. Príspevok sa taktiež snaží pomocou judikatúry vydanej zo strany Európskeho súdu pre ľudské práva priblížiť aké kritéria musia takéto zásahy spĺňať na to, aby sme ich mohli považovať za zákonne.

V súvislosti s ochranou súkromia je v súčasnosti ústrednou témou vedeckých diskusií nielen v Európe ale po celom svete účinná kontrola monitoringu telefonickej a elektronickej komunikácie občanov, nakoľko v minulosti vyplával na povrch nejeden prípad nezákonného odpočúvania, či už napríklad v súvislosti s nemeckou kancelárkou Angelou Merkelovou, alebo novinárom Tomom Nicholsonom.

Ako už vyplýva zo samotného názvu môjho príspevku, pozornosť som upriamila hlavne na zásahy do základných ľudských práv a slobôd, ktoré vznikajú pri používaní informačno – technických prostriedkov.

Uvedená problematika je v príspevku rozpracovaná systematickým spôsobom tak, aby najprv vymedzila čo vlastne právo na súkromie znamená respektíve čo všetko toto právo zahŕňa. Ďalej som považovala za nevyhnutné popísať akým obmedzeniam právo na súkromie podlieha a kedy ho možno obmedziť. Napriek skutočnosti, že Slovenská republika nepatrí medzi štáty s anglosaským systémom práva považovala som za nevyhnutné a skoro neopomenuteľné zaradiť do príspevku vybranú judikatúru zoradenú od „najstaršej“ až po najnovšiu, ktorej hlavným cieľom bolo poukázať na špecifickosť rozhodovania Európskeho súdu pre ľudské práva, ale predovšetkým na skutočnosť ako citlivo je táto otázka v súčasnosti posudzovaná.

Za neopomenuteľnú časť príspevku možno považovať jeho poslednú časť, ktorej cieľom bolo poukázať na súlad zákonnej úpravy Slovenskej republiky a Dohovoru o základných ľudských právach a slobodách. Na záver prezentujem vzťah slovenskej legislatívy súvisiacej s informačno-technickými prostriedkami vo vzťahu k základným ľudským právam a slobodám.

Informačno – technické prostriedky v kontexte ľudských práv

Ľudské práva a slobody sú v súčasnosti chápané ako základné práva a slobody patriace každému človeku od narodenia bez ohľadu na jeho rasu, pohlavie, etnickú, národnostnú alebo štátnu príslušnosť. Tieto práva sú neodňateľné – nakoľko nikoho týchto práv nemožno pozbaviť, nescudziteľné – nie je možné ich previesť na iného, nepremlčateľné, keďže nepodliehajú premlčaniu a ich trvanie je počas života človeka časovo neobmedzené a nezrušiteľné. Ľudské práva existujú nezávisle od vôle zákonodarcu, ktorý ich uznáva, avšak nemôže ich zrušiť. Dodržiavanie a efektívna ochrana ľudských práv patrí k základným črtám každého demokratického štátu, pričom v predmetnej súvislosti nepostačuje hovoriť len o etických a morálnych princípoch.[1]

Právo na ochranu súkromného života je jedným z týchto práv patriacich medzi základné ľudské práva a slobody a medzinárodnými dohodami garantovaným právom. Národné ústavné súdy jednotlivých európskych štátov spolu s Európskym súdom pre ľudské práva vyvinuli pri jeho poskytovaní širokú judikatúru, ktorá umožňuje toto právo chrániť, a to takým spôsobom, ktorým nedochádza ku zmenám textu pôvodných noriem a pri postupujúcom technologickom vývoji a celkovom rozvoji spoločenských vzťahov a spôsobov komunikácie. Postupujúci technologický rozvoj však súčasne uľahčuje organizovaným zločineckým skupinám páchanie závažnej trestnej činnosti, vrátane aktov medzinárodného terorizmu, a umožňuje im únik pred stíhaním na to poverenými orgánmi. Z tohto dôvodu dochádza predovšetkým po vystupňovaných teroristických útokoch v Európe po prelome tisícročia, k obmedzovaniu práva na ochranu a rešpektovaniu súkromia, a to legislatívou ako národnou tak aj nadnárodnou. Dôvodom je posilnenie vnútornej bezpečnosti a poskytnutia bezpečnostným zložkám účinnejšie prostriedky a informačné zdroje k boju z najzávažnejšími formami organizovanej trestnej činnosti.

Právo na súkromie v zmysle čl. 8 Dohovoru o základných ľudských právach a slobodách

Základnou medzinárodnou zmluvou v rámci európskeho systému ochrany základných práv a slobôd, ktorá ustanovuje štandard ľudských práv a základných slobôd je Dohovor. Dohovor má určité osobitosti presahujúce už tradičné hranice medzi vnútroštátnym právnym systémom a medzinárodným poriadkom a ktoré ho odlišujú od iných medzinárodných zmlúv, keď v medzinárodnom práve nejde o záväzky štátov medzi sebou navzájom, ale ustanovujú sa záväzky štátov voči jednotlivcom. Kontrolný mechanizmus Dohovoru je konštruovaný takým spôsobom, aby chránil garantované práva jedincov pred neoprávnenými zásahmi vnútroštátnych orgánov. Dohovor je všeobecne považovaný za ústavnú listinu základných občianskych a politických práv a slobôd členských štátov Rady Európy a súčasne predstavuje spoločné hodnoty pre európsku demokraciu. V uvádzanom zmysle plní Dohovor takú funkciu ako záruky dodržiavania ľudských práv a slobôd obsiahnutých v jednotlivých ústavách členských štátov Rady Európy. Zabezpečuje subjektívne slobody a práva, ktoré podľa slov preambuly Dohovoru vychádzajú z kolektívneho záväzku štátu rešpektovať rozhodnutia ESĽP, na ktoré sa môže obrátiť každý, kto sa nachádza pod jurisdikciou niektorého z členských štátov. „Dohovor tak poskytuje procesné nástroje jednotlivcom na priamu ochranu ich ľudských práv a základných slobôd voči štátom na Európskom súde pre ľudské práva“[2]

Právo na súkromie možno podľa úpravy Dohovoru a dodatkov v zásade rozdeliť na dve oblasti, a právo na súkromný život a právo na rodinný život, s tým že právo na súkromie možno podľa obsahového zamerania rozhodovacej činnosti ESĽP vymedziť ako: (i) zákaz zhromažďovania a úschovy osobných údajov, (ii) práva spojené s menšinovou sexuálnou orientáciou, (iii) ochranu obydlia a osobnú slobodu, (iv) ochranu korešpondencie a tajomstva prepravovaných správ.[3]

[1] Právna úprava ochrany ľudských práv v Európskej únii a v Rade Európy a ich aplikácia v podmienkach Slovenskej republiky. Dostupné na internete:
<ludskeprava.euroiuris.sk/index.php?link=vseob_lud_prava>

[2] SVÁK, J., ŠIKUTA, J.: Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v systéme vnútroštátneho práva. In: Notititae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, 2008, č. 1, s. 133

[3] PL. ÚS 10/2014

Základná charakteristika

Dôverný telefonický rozhovor, informácia o výške platu, alebo zdravotných problémoch, to všetko považujeme za prirodzenú súčasť života. Právo na súkromie je považované za jedno z najdôležitejších a najelementárnejších práv, nakoľko predstavuje právo jednotlivca rozhodnúť, samostatne podľa vlastného uváženia, v akom rozsahu a či vôbec informácie a skutočnosti z jeho súkromného života majú byť sprístupnené alebo zverejnené. Právo na súkromie v sebe súčasne zahŕňa aj právo na rešpektovanie súkromného života, ktorým sa zabezpečuje intimita miest, na ktorých sa súkromný život jedinca uskutočňuje.[4]

V dôsledku prevládajúcich bezpečnostných hrozieb sa v mnohých európskych krajinách začínajú presadzovať legislatívne nástroje umožňujúce efektívnejší boj s ich pôvodcami, rýchlejšie a dôslednejšie odhaľovanie trestnej činnosti a účinnejšiu ochranu obyvateľstva. Negatívnym javom, ktorý sprevádza tieto opatrenia je skutočnosť, že mnohé z týchto opatrení čoraz viac zasahujú do súkromia osôb, a tak ako všetko ostatné, aj tieto opatrenia možno zneužiť. Informačno-technické prostriedky, ako aj všetky opatrenia spojené s týmto inštitútom spadajú pod článok 8 Dohovoru, ktorý práve v uvádzanom článku zaručuje právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života. Podľa článku 8 Dohovoru:

„1. Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie.

2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať, s výnimkou prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných."

Na to, aby sme porozumeli podstate práva na súkromie je najskôr nevyhnutné zadefinovať, čo všetko pod tento pojem môžeme zaradiť. Úplná definícia však v súčasnosti neexistuje a preto je potrebné vychádzať z výkladov medzinárodných zmlúv, ako aj z rozhodnutí ESĽP. Okrem iného je nutné podotknúť, že na rozdiel od Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a Všeobecnej deklarácie ľudských práv, čl. 8 ods. 1 Dohovoru nepoužíva pojem „súkromie", ale „súkromný život", ktorého podstata je chápaná v širšom rozsahu. ESĽP už viackrát v tomto smere judikoval, že „súkromný život" predstavuje pojem tak široký, že nie je možné podať jeho vyčerpávajúcu definíciu. „Základom by mala byť existencia nejakej súkromnej zóny, do ktorej by nemal nikto vstupovať či zasahovať. Túto zónu možno chápať tak priestorovo (napr. ochrana psychickej a fyzickej integrity súkromných priestorov – dom, byt), ako aj čo sa týka rozhodovania o vlastnej identite (napr. rozhodovanie o svojom mene, pohlaví, resp. sexuálnej orientácii či rozhodovanie o šírení osobných informácií)"[5]. Zjednodušene povedané, je to priestor, kde jednotlivec podľa vlastných predstáv bez zbytočných obmedzení, príkazov a zákazov ustanovených orgánov verejnej moci slobodne realizuje a rozvíja svoju osobnosť. Rozumie sa ním nielen obydlie, ale aj kancelária a podnikateľské priestory. Ako už bolo teda spomenú vyššie právo na súkromie jednotlivca je teda v zmysle Dohovoru široký pojem, ktorý zahŕňa pojem súkromný život. ESĽP v rozsudku zo dňa 16.2.1992 vo veci Niemitz vs. Nemecko judikoval, že „nepredpokladá za možné ani potrebné sa pokúsiť o vyčerpávajúcu definíciu pojmu „súkromný život". Bolo by veľmi reštriktívne limitovať tento pojem na „vnútorný kruh", v ktorom môže jedinec žiť svoj vlastný osobný život podľa svojich predstáv a úplne z neho vylúčiť svet nezahrnutý do tohto kruhu a musí rovnako zahŕňať do určitej miery i právo vytvárať a rozvíjať vzťahy s ostatnými ľudskými bytosťami"[6].

V zmysle Dohovoru právo na súkromný život pôsobí voči všetkým a má nemajetkovú povahu. Ako už bolo vyššie naznačené postihnutím práva upraveného v článku 8 Dohovoru bývajú narušené aj ďalšie osobitné práva tvoriace jeho obsah tzn. právo na osobnú identitu, či už spomínané tajomstvo dopravovaných správ. Okrem iného v praxi je často krát obtiažné dokonca takmer nemožné rozlíšiť, ktoré aktivity jednotlivca sa budú radiť do súkromného života a ktoré do obchodného života

[4] RUIZ, B.: The Right to Privacy: A Discourse – Theoretical Approach Ratio. In. Jurisr. 1998, č. 2, s. 155-167

[5] KYJAC, Zuzana. 2015. Použitie informačno technických prostriedkov v trestnom konaní – Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. Bratislava : Wolters Kuwer s.r.o. 307 s. ISBN 978-80-8168-266-7, s.40

[6] Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Niemitz proti Nemecku

poprípade profesijného života. Hovoríme predovšetkým o prípadoch osôb vykonávajúcich slobodné povolanie, nakoľko práve v tomto prípade môže byť práca do takej miery súčasťou súkromného života, že nie je možné vedieť v akom postavení v danej chvíli koná. V zmysle Dohovoru je toto právo priznané bez rozdielu každému a odopretie ochrany, ktoré by sa týkalo len aktivít obchodného života jednotlivca, by sa mohlo považovať za nerovné zaobchádzanie, pretože osobe medzi ktorej aktivitami sa nedá rozlišovať, by zostalo právo na ochranu zachované.[7]

Dohovor do práva na súkromie nepochybne zahŕňa aj dôvernosť obsahu informácií šírených prostredníctvom telekomunikačnej prevádzky, a to nielen vo verbálnej forme, ale aj vo forme zasielaných písomných či obrazových správ. Dôverný obsah takto vymenenej komunikácie medzi osobami, tak môžu ďalej šíriť len tieto soby. Obsahom takto vymenenej komunikácie môžu byť informácie zo súkromného, rodinného, pracovného, služobného či spoločenského života.[8] Korešpondencia je v zmysle Dohovoru chránená v ďalšej časti článku 8. Jedná sa o právo na nerušenú a dôvernú komunikáciu, pod ktorou treba rozumieť právo na nerušenú a necenzurovanú komunikáciu s inými osobami, ktorá sa uskutočňuje prostriedkami slúžiacimi na komunikáciu tzn. telefón (videohovor, písomný prenos – SMS, písomný a obrazový prenos –MMS, ako aj hlasový prenos), mailový prenos spolu s inými formami elektronickej komunikácie (skype, chat, fax), ale aj napríklad záznam, hlasu na diktafón.

Pojem korešpondencie je z pohľadu ESĽP vykladaný taktiež veľmi extenzívne. Ako príklad možno uviesť rozsudok vydaný vo veci Huvig v. Francúzsko z 24.4.2990 ESĽP, ktorý v danej veci uviedol, že čl 8 ods. 1 Dohovoru nepožíva žiadne adjektívum, aby kvalifikoval slovo „korešpondencia“, pričom uviedol, že v spojení s korešpondenciou formou telefonických hovorov nie je nutné takúto kvalifikáciu urobiť a jednoznačne zaradil telefonické hovory za formu komunikácie chránenú čl. 8 ods. 1 Dohovoru.[9] Ochrana v rovnakom rozsahu je zaručená fyzickým aj právnickým osobám. Pošta ako aj akékoľvek iné komunikácie právnickej osoby patria do pojmu korešpondencia nezávisle od toho, či komunikácia pochádza zo súkromných alebo obchodných priestorov. Takáto ochrana je poskytovaná aj zisťovaniu informácii týkajúcich sa telefónnych čísiel komunikujúcich osôb, zisťovaniu údajov o uskutočnenom telefónnom spojení, nakladaniu s dátami až po ich zničenie, dĺžke trvania uskutočnených hovorov, údajom o prijatých hovoroch, ale v rámci súkromného života. ESĽP zberu a uchovávaniu dát, ktoré sa týkajú súkromného života jednotlivca a ich kontrole tiež priznal ochranu.[10] Je nutné si predovšetkým uvedomiť, že každý smskujúci, alebo chatujúci, či telefonujúci človek sa vzdáva časti svojho súkromia, v prípade ak komunikuje s ďalšou osobou, nakoľko ochrana jeho súkromia sa končí tam, kde začína ochrana súkromia oprávnených záujmov druhej osoby. Každý subjekt zo skupiny komunikujúcich osôb je nositeľom informácii vymieňajúcich si SMSsky, chatom, alebo telefónom, a tak je potrebné si uvedomiť, že má právo nakladať s informáciami v rámci svojho súkromia a nie je možné mu zakazovať nakladanie so svojím právom na ochranu súkromia – korešpondencie, napr. na účely trestného konania. V zmysle článku 8 odseku 2 Dohovoru štátny orgán nemôže do výkonu práva na súkromie zasahovať okrem prípadov, keď je vykonávaný zásah v súlade so zákonom a nevyhnutný v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzaniu nepokojov a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany a práv a slobôd iných.[11] Článok 8 ods. 2.

ESĽP uviedol, že prostriedky tajného dohľadu nad občanmi, ktoré sú typické pre policajný štát a za ktoré možno jednoznačne považovať informačno - technické prostriedky, sú podľa Dohovoru tolerovateľné, avšak len v prípade, ak sú striktne nevyhnutné pre ochranu demokratických inštitúcií.[12] „Túto výnimku podľa ESĽP opodstatňujú dve okolnosti: prvou je technický pokrok zaznamenaný vo vývoji špionážnych prostriedkov a následne aj v prostriedkoch kontrašpionážneho dohľadu; druhou

[7] ČENTEŠ, J.: Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Bratislava. C.H.Beck, 2013, s. 6
[8] Rozhodnutie ÚS 117/2007
[9] ČENTEŠ, J.: Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Bratislava. C.H.Beck, 2013, s. 6
[10] Tamtiež str. 8
[11] Dohovor o základných ľudských právach a slobodách
[12] Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Klass a ďalší proti Nemecku

okolnosťou je rozmach terorizmu v Európe. V dôsledku týchto okolností sa demokratické zriadenia ocitajú v ohrození. Aby mu štát mohol vzdorovať a účinne predchádzať, musí mať možnosť podrobiť tajnému dohľadu podozrivé živly pôsobiace vo sfére jeho jurisdikcie. Vzhľadom na to ESĽP uznal, že existencia právnej úpravy, ktorou sa vytvára možnosť uplatnenia tajného dohľadu nad poštovými zásielkami a telekomunikáciami za výnimočných podmienok, je nevyhnutná v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti a/alebo na predchádzanie nepokojom a zločinnosti. Na druhej strane, vzhľadom na to, že existencia takéhoto zákona vytvára príležitosť pre podkopanie, či dokonca zničenie demokracie pod zámienkou jej ochrany, zmluvné strany Dohovoru v mene boja proti špionáži a terorizmu nesmú zaviesť akékoľvek opatrenie, ktoré pokladajú za prijateľné. V súlade s Dohovorom je len taký systém dohľadu, v ktorom existujú primerané a účinné záruky proti zneužitiu.“[13]

Kritéria takéhoto hodnotenia však majú iba relatívny charakter, ktorý závisí od okolností prípadu:
podstata, rozsah a trvanie prostriedkov tajného dohľadu,
právny základ pre vydanie povolenia na ich uplatnenie,
typ štátneho orgánu s právomocou dovoliť použitie a kontrolovať využívanie takých prostriedkov,
forma opravných prostriedkov poskytnutých na preskúmanie rozhodnutia, ktorým sa dovoľuje tajný dohľad.[14]

ESĽP v minulosti viackrát pri uplatňovaní hore uvádzaných kritérií výslovne zdôraznil, že odpočúvanie a iné formy sledovania telefonických rozhovorov predstavujú tak závažný zásah do súkromnej sféry života a korešpondencie jednotlivca, že právna úprava ktorá sa ich týka musí byť obzvlášť presná. Podľa ESĽP: „V kontexte tajných sledovacích opatrení alebo monitorovania komunikácie orgánmi verejnej moci musí vnútroštátne právo poskytovať jednotlivcovi určitú ochranu pred svojvoľnými zásahmi do jeho práv priznaných článkom 8, a to s prihliadnutím na nedostatok verejnej kontroly a na riziko zneužitia moci. Preto vnútroštátne právo musí byť dostatočne jednoznačné vo svojich ustanoveniach, aby osobám poskytlo primeraný návod ohľadne okolností podmienok, za ktorý sa úrady môžu uchýliť k takýmto opatreniam.“[15]

Článok 8 Dohovoru je ESĽP uplatňovaný podľa tézy, že pojem „právo“ a „zákon“ chápe nie vo formálnom, ale materiálnom význame.[16] Uvedené treba chápať tak, že ESĽP za zákon nepovažuje len všeobecne záväzné predpisy, ktoré sú schvaľované parlamentom, ale taktiež pramene práva ako súdne rozhodnutia a právne doktríny. Zjednodušene povedané, ESĽP akceptuje opatrenia, ktoré obmedzujú súkromie bez ohľadu na stupeň právnej sily právnej úpravy, avšak vyžaduje kvalitu práva, ktorá má byť prístupná dotknutej osobe a zlučiteľná s princípmi právneho štátu.

Legálne obmedzenie práva na súkromie

Obmedzenie jedného z najzákladnejších práv vychádza zo skutočnosti, že sa jedná o nutnosť, vyplývajúcu z požiadaviek kladených na štát, ktoré spočívajú v jeho povinnosti zabezpečiť pokojné spolužitie subjektov, ako aj obranu a ochranu pre spoločnosť dôležitých hodnôt. Nakoľko ľudia disponujú mnohými záujmami a praktizujú rôzne spôsoby správania, môže výkon základných práv jednotlivých členov spoločnosti vzájomne kolidovať. Výklad oprávnenosti zásahu do práva na súkromie ESĽP vykladá v určitej časovej nadväznosti. Skúma sa hlavne to, či daný skutkový stav možno ratio materiae považovať za súčasť práva na súkromie. Ak je odpoveď na uvedenú otázku kladná, súd začína skúmať či zásah do práva na súkromie bol legálny, či bol legitímny, a nakoniec taktiež či bol proporcionálny. V prípade, že pri niektorej z uvedených otázok dospeje k negatívnej odpovedi, skúmanie problematiky sa zastaví a konštatuje sa porušenie článku 8 Dohovoru.[17] Vymedzenie limitov možných zásahov je konkrétne obsiahnuté v druhom odseku článku 8 Dohovoru.

[13] DRGONEC, J.: Ústavný a zákonný rámec použitia informačno-technických prostriedkov štátnymi orgánmi. Justičná revue, 2001, č. 10, s. 1009-1024
[14] Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Klass a ďalší proti Nemecku
[15] Tamtiež
[16] Huvig case. Publications of the European Court of Human Rights. Series A: Judgements and Decisions. Koln-Berlin-Bonn-Munchen, Carls Heymanns Verlag KG, 1990, č. 176-B, s. 53
[17] Nález ÚS 114/2012

Takýto osobitný prístup formulovania obmedzujúcich ustanovení jednotlivých ľudských práv na jednej strane síce umožňuje lepšie vystihnúť špecifický charakter konkrétneho ľudského práva, ale na strane druhej nemôže byť až tak konkrétny, aby bol schopný postihnúť každý prípad. Pomerne široké skoncipovanie dôvodov, pre ktoré môže štát ľudské práva obmedziť, však donútilo štrasburské orgány ochrany práva, aby vo svojej rozhodovacej praxi vymedzili nižšie uvádzané princípy legality, legitimity a proporcionality, ktorými sa riadia pri posudzovaní jednotlivých prípadov. Uvedené princípy síce zohľadňujú osobitosti v jednotlivých štátoch, avšak nie natoľko, aby širokou interpretáciou mohli zneužiť svoje oprávnenie v konkrétnom prípade obmedziť ľudské práva nad rámec všeobecne stanovených limitov.

Legalita zásahu štátu

Princíp legality treba chápať tak, že štát môže právo na súkromie obmedziť len na základe zákona. Pojem zákon použitý v Dohovore však štrasburské orgány vykladajú pomerne extenzívne a zásadne nie z hľadiska formálneho, ale hľadiska materiálneho, čo v praxi znamená, že nie je dôležité označenie právnej normy a ani to aký orgán predmetný právny predpis vydal. V prípade, že dôjde k delegovaniu právomoci ESĽP neskúma dôvody, pre ktoré parlament rozhodol, aby právny predpis prijal nezákonodarný orgán. Vzhľadom na skutočnosť, že medzi členské štáty patria aj krajiny, ktorých právny systém je založený na „common law“, štrasburské orgány akceptujú dodržanie podmienky legality aj v prípade, ak právna norma bola vytvorená súdom. Uvedené znamená, že v zmysle článku 8 ods. 2 Dohovoru sa aj súdny precedens považuje za zákon.

ESĽP pri posudzovaní legality skúma taktiež kvalitu zákonnej úpravy, na základe ktorej sa zasiahlo do práva na súkromie. Pri posudzovaní splnenia podmienky legality štrasburské orgány vychádzajú z toho, či bola rešpektovaná:

dostupnosť zákona, a

Dostupnosť je zabezpečená vtedy, keď je zákon verejne publikovaný, poprípade aspoň bolo uverejnené oznámenie o jeho vydaní s určením miesta, kde doň možno nahliadnuť.

predvídateľnosť zákona

Predvídateľnosť vyžaduje, aby bol zákon sformulovaný dostatočne jasne a presne, aby tak predovšetkým umožnil občanovi prispôsobiť svoje správanie pravidlám stanoveným v zákone. Štrasburské orgány často v minulosti vo svojich rozhodnutiach kritizovali štáty za prílišnú všeobecnosť právnych noriem, a to predovšetkým tam, kde mali byť stanovené konkrétne prostriedky, ktorými môže štát disponovať pri zásahu do práva chráneného Dohovorom. Je nutné, aby zákon presne definoval rozsah a podmienky výkonu právomoci, čím jednotlivcovi poskytuje adekvátnu ochranu proti svojvôli.[18]

Legitimita zásahu štátu

Zásada legitimity štátu je rovnako, ako zásada legality, zakotvená priamo v článku 8 ods. 2 Dohovoru. Predmetom skúmania je posúdenie, či opatrenie, ktorým orgán verejnej moci zasahuje do práva na súkromie, zodpovedalo niektorému z cieľov taxatívne uvedených v Dohovore. Do práva na súkromie môže štátny orgán zasiahnuť len v prípade, keď je to v záujme štátu z dôvodu ochrany narodenej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, v záujme spoločnosti z dôvodu ochrany zdravia a morálky, zabezpečenia hospodárskeho blahobytu krajiny a v záujme spoločnosti z dôvodu ochrany zdravia a morálky, zabezpečenia hospodárskeho blahobytu krajiny a v záujme jednotlivcov z dôvodu ochrany ich práv a slobôd.[19] V ostatných prípadoch je štát povinný sa zdržať do výkonu práva na rešpektovanie súkromného života.

Nález Ústavného súdu I. ÚS 117/2007 zo dňa 4.2.2009, ktorým sa na základe sťažnosti preskúmavalo rozhodnutie o udelení súhlasu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky vydané Krajským súdom v Banskej Bystrici uvádza, že z obsahu predmetného rozhodnutia možno vyvodiť len to, že bolo vydané v záujme predchádzania zločinnosti sťažovateľa. Je zrejmé, že záujem

[18] DRGONEC, J.: Limity ústavného práva na súkromie. In: Bulletin slovenskej advokácie. 1996, č.4, s. 51

[19] SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu doktríny štrasburských orgánov ochrany práv) II. rozšírené vydanie. Bratislava: Poradca podnikateľa, 2006.

na tom, aby sa predchádzalo zločinnosti legitimizuje zásah do práva na súkromný život, ak sa jedná o záujem na predchádzaní konkrétnej zločinnosti sťažovateľa, o ktorej má orgán povoľujúci zásah informácie aspoň v takom rozsahu, z ktorého možno vyvodiť záver o dôvodnom podozrení osoby z páchania trestnej činnosti. Takýto záver však nebolo možné vyvodiť z obsahu rozhodnutia Krajského súdu v Banskej Bystrici, nakoľko v predmetnej veci absentovali relevantné informácie o trestnej činnosti sťažovateľa v čase výkonu odpočúvania a zaznamenávania telekomunikačnej prevádzky, počas viac ako dvanástich mesiacov, z čoho Ústavný súd vyvodil záver o nelegitímnosti zásahu do práva na súkromie priznané Dohovorom.[20]

Proporcionalita zásahu štátu

Na začiatok je nutné uviesť, že posudzovanie princípu proporcionality je pre štrasburské orgány ochrany práva najťažšie a vždy je individualizované vzhľadom na konkrétne okolnosti prípadu.[21] Z princípu proporcionality sa stala všeobecná hranica obmedzovania, v súčasnosti platná pre všetky obmedzenia základných práv. Táto zásada bola odvodená z princípu materiálneho právneho štátu.[22] Proporcionalita zásahu štátu musí byť dodržaná vo vzťahu medzi právom na súkromie jednotlivca a výberom prostriedkov, ktorými štát disponuje pri plnení legitímneho cieľa. Základným kritériom pre posúdenie dodržania princípu proporcionality je nevyhnutnosť prikročenia k zásahu, nakoľko cieľ nemožno dosiahnuť miernejšími prostriedkami. Štát má, v zásade pri výbere prostriedkov, ktorými chce docieliť legitímny cieľ, možnosť uplatniť voľnú úvahu, pričom je obmedzený limitmi uvedenými v predchádzajúcej vete t.j. nevyhnutnosťou zásahu a požiadavkami kladenými na demokratickú spoločnosť.

Odborná literatúra princíp proporcionality zvyčajne diferencuje do troch čiastkových príkazov:

vhodnosť

Prijaté obmedzujúce opatrenie je spôsobilé dosiahnuť určitý cieľ, pokiaľ sa s jeho pomocou môže dosiahnuť žiadaný účinok. Vhodné naopak nie je, pokiaľ nemá žiadaný účinok s ohľadom na stanovený cieľ alebo pokiaľ sťažuje dosiahnutie stanoveného cieľa. Podľa nálezu Ústavného súdu si „proporcionalita vyžaduje primeraný vzťah medzi cieľom sledovaným verejnou mocou a použitými opatreniami. V týchto súvislostiach cieľ sledovaný verejnou mocou smie byť sledovaný, prostriedky použité verejnou mocou smú byť použité, použitie prostriedkov na dosiahnutie účelu je vhodné, potrebné a nevyhnutné. Vhodnosť znamená, že stav, v ktorom treba sledovaný cieľ vidieť ako uskutočnený, sa nachádzajú vo vzájomnej súvislosti. Cieľ musí byť v súlade s použitými prostriedkami. Nevyhnutnosť znamená, že neexistuje iný stav, ktorý štát bez veľkej námahy môže vytvoriť, ktorý jednotlivca zaťažuje menej a ktorý súvisí so stavom, v ktorom treba sledovaný účel pokladať za uskutočnený cieľ. Cieľ nesmie byť dosiahnuteľný rovnako účinným, ale menej zaťažujúcimi prostriedkom.“[23]

nutnosť (potrebnosť)

Slovo nevyhnutnosť v žiadnom prípade netreba chápať ako synonymum slov ako užitočné alebo potrebné. Štát sa nemôže dovolávať všeobecnej nevyhnutnosti ako dôvodu na obmedzenie práv a slobôd jednotlivca. Ak sa sledovaný účel dá dosiahnuť viacerými normatívnymi opatreniami, ústavne konformným je to, ktoré v najmenšej možnej miere obmedzuje ústavou chránené hodnoty.

proporcionalita(v užšom zmysle)

Jedná sa o nastavenie medzi účelom a prostriedkom. Znamená to, že opatrenia, ktoré obmedzujú základné ľudské práva a slobody nesmú svojimi negatívami prevyšovať pozitíva, ktoré predstavujú verejný záujem na týchto opatreniach. Primeranosť obmedzenia základného práva je dôležitým kritériom na určovanie proporcionality. Opatrenie by nemalo nositeľa základného práva

[20] Nález I. ÚS 117/2007

[21] Pozn. autora: Veľakrát sa totižto stalo, že v jednom štáte súd považoval určitý zásah za proporcionálny, ale ako neproporcionálny v druhom štáte, pretože ich výkon sa realizoval v rôznych podmienkach.

[22] WAGNEROVÁ, E.,ŠIMČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol.: Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha:Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, s. 26

[23] Nález Ústavného súdu SR 13/2000

nadmerne zaťažovať, alebo inak povedané zaťaženie by nemalo byť neúnosné. O proporcionalite v užšom slova zmysle môžeme hovoriť aj ako o spravodlivej únosnosti, ktorá musí byť zaručená medzi závažnosťou zásahu a váhou naliehavosti dôvodov. ktoré zásah ospravedlňujú.[24]

Vybraná judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

ESĽP stanovil, že čl. 8 Dohovoru, okrem ochrany jednotlivca pred zásahmi štátu môže taktiež obsahovať pozitívne záväzky štátu spočívajúce v efektívnom rešpektovaní práv priznaných čl.8 Dohovoru. Efektívne rešpektovanie štátu by podľa názoru ESĽP malo zahrňovať povinnosť štátu umožňovať jednotlivcovi užívať si zaručené práva a privilégia a okrem iného taktiež povinnosť štátu chrániť toto užívanie pred aktivitami iných osôb snažiacich sa tomuto užívaniu zabrániť. ESĽP vykladá túto pozitívnu povinnosť štátu vo vzťahu ku právu na rešpektovanie súkromia veľmi široko, v žiadnom prípade nie výlučne ako právo na súkromie. Hranice medzi pozitívnymi a negatívnymi záväzkami štátu v zmysle čl.8 Dohovoru sami o sebe nevedú k presnej definícii. Viac-menej aplikovateľné princípy sú obdobné. V oboch kontextoch je potrebné prihliadnuť na spravodlivú rovnováhu, ktorú je potrebné docieliť medzi konkurujúcimi záujmami jednotlivca a spoločnosti ako celku, a v oboch kontextoch má štát určitý rozsah voľnej úvahy.[25]

Štruktúra článku 8 Dohovoru odráža negatívnu povinnosť štátu spočívajúcu v obmedzení zásahov verejnej moci do súkromného života každého subjektu, ktorý je nositeľom tohto práva. Kým čl. 8 ods.1 Dohovoru priznáva a garantuje subjektu tohto práva právo na súkromie, ods. 2 Dohovoru taxatívne vymedzuje povolené zásahy štátu do súkromnej sféry subjektu a prísne ich limituje.[26] Spomínaný negatívny záväzok možno rozdeliť do 5 nasledujúcich bodov:

- Sťažuje sa subjekt na niektorú zo záležitostí ktorá spadá pod niektorý zo záujmov chránený Dohovorom?
- Zasiahol orgán verejnej moci do niektorého z týchto záujmov?
- Je takýto zásah v súlade s platným právny poriadkom? (zásada legality)
- Je sledovaný legitímny účel?(zásada legitimity)
- Vykonaný zásah bol nevyhnutný v demokratickej spoločnosti a je primeraný sledovanému cieľu? (zásada proporcionality).

V prípade, že si ESĽP si na niektorú z otázok legality, legitimity alebo proporcionality odpovie záporne znamená to, že v posudzovanom prípade rozhodne o porušení článku 8 Dohovoru. ESĽP jednoducho zásady legality, legitimity a proporcionality posudzuje v určitej zaužívanej postupnosti.

Generálna prokuratúra sa však v uvádzanej otázke vyjadrila, že „ochrana ľudských práv a základných slobôd nemôže byť bezbrehá“. Nakoľko nie je možné, aby orgány činné v trestnom konaní, ktoré vystupujú na ochranu štátu mali absolútne zviazané ruky a boli nútené vo svojich rozhodnutiach uvádzať okolnosti, ktorými sami môžu zmariť zamýšľaný úkon. Pritom konanie orgánov činných v trestnom konaní smeruje nielen k odhaľovaniu trestnej činnosti a potrestaniu páchateľov, ale aj k ochrane práv a bezpečnosti celej spoločnosti. Preto právo jedného občana na ochranu tajomstva prepravovaných správ nemôže zasahovať do práv ďalších subjektov práva na bezpečnosť a ochranu zdravia a majetku, alebo byť uprednostňované pred ich právom na ochranu zdravia a majetku.“[27]

Vzhľadom na skutočnosť, o akej svedčí závažnosť možných zásahov štátu do práva na súkromie, ktoré je mnohokrát spojené s veľmi ťažko napraviteľnými následkami, štrasburské orgány ochrany práva posudzujú právo na súkromie vo všetkých prípadoch veľmi citlivo a pri jednotlivých prípadoch kladú veľký dôraz na posudzovanie kvality relevantnej právnej úpravy daného štátu a preto právo na súkromie vykladajú judikatúrou vo vzťahu ku každému konkrétnemu riešenému prípadu.

Judikatúra ESĽP zohráva významnú úlohu pri výklade a hodnotení jednotlivých zásahov do súkromia jedinca. ESĽP vždy pri každom prípade v prvom rade posudzuje oprávnenosť zásahov do

[24] WAGNEROVÁ, E.,ŠIMČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol.: Listina základních práv a svodob. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, s. 26

[25] HARRIS,D.J., O´BOYLE M. et.al.: Law of the European Convention on Human Rights, New York, USA: Oxford University Press, 2009, str. 362

[26] III. ÚS 133/2010-67

[27] III. ÚS 133/2010-67

práva na súkromie a skúma či daný skutkový stav možno ratio materiae považovať za súčasť práva na súkromie.

Klass a ostatní v Nemecko (1978)

Základný zákon Nemeckej republiky vo svojom čl. 10 (2) umožňuje obmedzovanie listového, poštového a telekomunikačného tajomstva výlučne na základe zákona. Týmto sa stal zákon z roku 1968 o obmedzení listového, poštového a telekomunikačného tajomstva, skrátene nazývaný G10. Tento zákon umožňoval nemeckým štátnym orgánom otvárať a prehliadať poštu a vykonávať odpočúvanie telefonických hovorov za účelom ochrany pred bezprostredným nebezpečenstvom ohrozujúcim demokratický a ústavný poriadok a existenciu alebo bezpečnosť štátu. Zákon však obsahoval celú sériu obmedzujúcich podmienok. Pred nasadením sledovania museli existovať určité „faktické poznatky" o tom, že určitá osoba plánuje, dopúšťa sa alebo sa dopustila určitého závažného trestného činu. Sledovanie podliehalo súhlasu zo strany najvyššej súdnej inštancii spolkovej republiky, prípadne spolkovým federálnym ministrom vnútra na základe žiadosti riaditeľa jedného zo štyroch spravodajských služieb. Povolenie vypršalo po troch mesiacoch, ale mohlo byť obnovené. Subjekt, ktorý bol sledovaný musel byť po ukončený predmetného sledovania o tejto skutočnosti vyrozumený, ale len v tom prípade pokiaľ by to neohrozilo účel vyšetrovania – tento aspekt podliehal dohľadu zákon zriadenej komisie nazývanej „Komisia G10". Samotné sledovanie bolo dozorované úradníkom s kvalifikáciou pre výkon povolania sudcu. Minister musel podávať pravidelné správy o použití zákona parlamentnému výboru zloženému zo zástupcov všetkých parlamentných strán. Nariadenie odpočúvania vydané zo strany federálneho ministra vnútra podliehalo súhlasu už spomenutej komisie G10.[28]

Sťažovatelia päť nemeckých právnikov namietali rozpor zákona G10 s Dohovor, nakoľko samotný zákon nestanovoval povinnosť informovať subjekt sledovania po skončení odpočúvania absolútne čím bola subjektom takýmto spôsobom odopieraná možnosť následne sa proti takémuto porušeniu práva na rešpektovanie súkromného života chráneného článkom 8 Dohovorom brániť pred súdom. ESĽP v danom prípade rozhodol jednomyseľne, že v prípade zákona G10 boli splnené podmienky stanovené článkom 8 odsekom 2 Dohovoru a nedošlo ku porušeniu práv sťažovateľov, zaručených čl.8 Dohovoru. ESĽP v samotnom rozsudku okrem iného spomenul, že výnimky ktoré stanovuje čl. 8 odsek 2 Dohovoru vyžaduje reštriktívnu interpretáciu a ich nevyhnutnosť musí byť v konkrétnom prípade presvedčivo dokázaná. Jednotlivec môže za určitých podmienok o sebe tvrdiť, že je poškodeným z dôvodu samotnej existencie tajných opatrení, ani čo by tvrdil, že takéto opatrenia boli proti nemu skutočne použité. Relevantné podmienky o ktorých sa tvrdí, že boli porušené musia byť špecifikované v každom prípade podľa práv chránených Dohovorom a je nutné preukázať tajný charakter napadnutých opatrení a spojenie medzi sťažovateľom a týmito opatreniami.[29]

Podľa ESĽP v predmetnom prípade pripustil, že prostriedky tajného dohľadu môžu byť použité a opodstatňujú ich dve okolnosti: technický pokrok zaznamenaný vo vývoji špionážnych prostriedkov a následne aj v prostriedkoch kontrašpionážneho dohľadu a druhou okolnosťou, ktorou je rozmach terorizmu v Európe. Tieto okolností zapríčiňujú, že demokratické zriadenia sa ocitajú v ohrození. Na základe uvedeného preto Európsky ESĽP práva uznal, že existencia právnej úpravy, ktorou sa umožňuje uplatnenie tajného dohľadu nad poštovými zásielkami a telekomunikáciami za výnimočných podmienok je v demokratickej spoločnosti nevyhnutná v záujme národnej bezpečnosti alebo na predchádzanie zločinnosti.[30]

Malone v Spojené kráľovstvo(1984)

Sťažovateľom bol britský občan obchodujúci so starožitnosťami, ktorý bol podozrivý z pašovania. Počas trestného konania vyšlo najavo, že orgány činné v trestnom konaní využívali informácie z odpočúvania telefonických rozhovorov. Pán Malone namietal porušenie článku 8 Dohovoru, nakoľko podľa jeho tvrdení príslušníci policajného zboru vykonávali odpočúvanie na

[28] Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Klass a ďalší proti Nemecku
[29] ČAPEK, J., Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základných svobod. Praha: Linde, 2010. s. 284
[30] IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné 1 – Všeobecná časť. Bratislava: Iura Edition, 2010.

základe rozhodnutia ministra vnútra a súčasne, že polícia mala k dispozícii register čísiel vyhotovovaný poštou za účelom výberu telefónnych poplatkov. Predmetom posudzovania zo strany ESĽP bola britská právna úprava povoľujúca odpočúvanie telefonických rozhovorov.

V tomto prípade sa britskej vláde nepodarilo preukázať pred ESĽP, že jej právomoc odpočúvať telefónne hovory má zákonný podklad. Počas samotného súdneho procesu s pánom Malonom vyšlo najavo, že telefónne hovory, ktorých účastníkom, boli pre políciu zaznamenávané poštovým úradom na základe príkazu vydaného zo strany ministra vnútra. V danom období bolo odpočúvanie hovor vo Veľkej Británii regulované správnym opatrením, ktorého detaily nebolo zverejňované/sprístupňované.[31] Podľa ESĽP nebolia splnená základná podmienka, a to aby právo na súkromie bolo obmedzené zákonom. Neboli splnené podmienky, stanovené pre zákon skoršou judikatúrou ESĽP, a to: zákon musí byť občanom dostatočne prístupné a musí byť formulované s dostatočnou presnosťou, aby občanovi umožnilo prispôsobiť svoje chovanie, aby bol schopný odhadnúť podmienky a okolnosti za ktorých jeho chovanie poskytne úradom oprávnenie k zásahu do jeho chránených práv. V zákone totižto nebol dostatočne jasne určený rozsah a spôsob, ktorým bolo uskutočňované správne rozhodnutie úradov rozhodujúcich o použití odpočúvania. Správne opatrenie mohlo byť na rozdiel od zákona, kedykoľvek zmenené. V rozsudku Mersch proti Luxembursku (1985) ESĽP stanovil, že úroveň podrobností, s akou majú byť vo vnútroštátnom zákone popísané podmienky a okolnosti kedy môže byť zásah štátu použitý, má poskytovať iba všeobecnú pravdepodobnosť týchto okolností, aby jedinec vedel, v akých situáciách môže byť jeho telefónny hovor odpočúvaný, nikdy nie možnosť jedinca dopredu varovať na možnosť odpočúvania v konkrétnej situácii.[32]

ESĽP sa v danom prípade zaoberal aj otázkou odpočtu impulzov tzv. meteringu, ktorý je sám o sebe legitímny na rozdiel od odpočúvania, ale iba v prípade ak sa využívaná účely na ktoré je zavedený, čo znamená na výpočet sadzby telefónnych poplatkov. Ak nastane prípad, že sa takýto register odovzdá bez súhlasu dotknutej osoby pre účely trestného konania orgánom činným v trestnom konaní, môže byť takýto spôsob posudzovaní ako zásah do práva na súkromie.

Kruslin proti Francúzsku (1990)

V danom prípade ESĽP posudzoval súlad francúzskeho zákonného podkladu pre odpočúvanie telefónnej komunikácie. Predmetom skúmania bola časť ustanovenia francúzskeho trestného zákona, ktoré hovorilo: „Vyšetrujúci sudca použije v súlade so zákonom všetky vyšetrovacie prostriedky, ktoré považuje za užitočné k nájdeniu pravdy.“ Toto všeobecné znenie zákona bolo francúzskymi súdmi vykladané tak, že toto znenie obsahuje aj oprávnenie nariadiť súčasne telefónne odpočúvanie. Podľa ESĽP práva bolo toto ustanovenie v rozpore s Dohovorom, pretože neposkytuje záruky proti svojvoľnému zneužitiu poskytnutej právomoci, čo je základný princíp, ktorý by mal vnútroštátny zákon dodržiavať. Takáto záruka je v tomto prípade nutná, pretože v prípade odpočúvania sa jedná o vážne narušenie práva na rešpektovanie súkromného života. Súd požadoval stanovenie primeraných opatrení proti zneužitiu, ktoré by stanovili s ktorými činmi, ako dlho, kto bude mať k záznamom prístup, čo sa stane so záznamami po skončení vyšetrovania a pod.[33]

V tejto súvislosti ESĽP neskôr vyvinul minimálne požiadavky na záruky, ktoré by mali byť stanovené vo vnútroštátnom zákone tak, aby zabránili možnému zneužitiu: povaha protiprávnych činov, ktoré môžu dopomôcť k vydaniu príkazu k odpočúvaniu, definovanie kategórie osôb, ktorých komunikácia môže byť monitorovaná, limit dĺžky počas ktorej môže byť rozhovor odpočúvaný, záväzný postup pre získavanie, použitie a uchovanie získaných dát, ďalej pravidlá pre poskytovanie získaných dát ďalším subjektom, podmienky za ktorých môžu byť alebo musia byť získané dáta zničené. Súčasťou je taktiež nezávislý súdny dozor.[34]

[31] Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Malone proti Spojenému kráľovstvu

[32] HARRIS,D.J., O´BOYLE M. et.al.: Law of the European Convention on Human Rights, New York, USA: Oxford University Press, 2009, str. 400.

[33] HARRIS,D.J., O´BOYLE M. et.al.: Law of the European Convention on Human Rights, New York, USA: Oxford University Press, 2009, str. 403.

[34] Tamtiež str. 403

A. versus Francúzsko, rozhodnutie (1993)

V predmetnom prípade bola sťažovateľkou francúzska lekárka, ktorú vyšetrujúci sudca spolu s ďalšími piatimi osobami, medzi ktorými figuroval taktiež pán Gherling, dňa 23. júla 1981 obvinil z pokusu o úmyselné zabitie, z porušenia zákona o zbraniach a strelive a porušenia zákona o ochrane a kontrole nukleárnych látok. V mesiaci júl/august 1980 prišiel pán Gherling na políciu vo Francúzku, kde vedúcemu Centrálnemu úradu pre stíhanie banditizmu, divíznemu komisárovi Aimé –Blancovi prezradil, že pani A. ho poverila, aby zavraždil pána Pierra De Varga. Pán Gherling navrhol, že telefonicky kontaktuje sťažovateľku tak, aby bolo možné telefonický rozhovor nahrať a prijme ju k tomu, aby mu porozprávala, akým spôsobom má trestný čin spáchať. Komisár Aimé-Blanc ponuku od pána Gherlinga akceptoval a náležite po uskutočnení nahrávky predmetného rozhovoru informoval svojich nadriadených o údajných rizikách, ktoré mali hroziť pánovi De Vargovi s tým, že odmietol prezradiť meno svojho informátora a zatajil súčasne existenciu vykonanej nahrávky. Dňa 22.septembra 1981 v rámci vyšetrovania pokusu o úmyselné zabitie, komisár Aimé-Blanc oznámil vyšetrujúcemu sudcovi skutočnosti, a odovzdal mu nahrávku predmetného rozhovoru so sťažovateľkou. Komisár súčasne vyšetrujúcemu sudcovi oznámil, že jeho nadriadený nemá vedomosť o existencii vykonanej nahrávky.

Dňa 15. februára 1989 podala sťažovateľka sťažnosť na Komisiu, nakoľko všetky ňou uplatňované vnútroštátne prostriedky nápravy boli pred vnútroštátnymi súdmi neúspešné. Sťažovateľka svoje podanie odôvodňovala tým, že v predmetnom prípade došlo k zásahu do práva na rešpektovanie jej súkromného života a korešpondencie garantované článkom 8 Dohovoru. Vláda svoj postup odôvodňovala tým, že v danom prípade podľa nej nebolo možné aplikovať článok 8 Dohovoru, pretože nedošlo k porušeniu súkromného života, ani k intervencii štátneho orgánu. Podľa stanoviska vlády sa nahrávka zrealizovala z iniciatívy a predovšetkým so súhlasom jedného z účastníkov hovoru, a okrem iného zachytený rozhovor spočíval výlučne a rozhodne na faktoch, nemajúcich nič spoločné so súkromným životom, keďže sa jednalo o prípravu trestného činu na objednávku. Ďalej vláda svoje tvrdenia podopierala skutočnosťou, že jediný inšpirátor a realizátor inkriminovanej operácie, čiže pán Gherling nepatril k administratíve francúzskeho štátu a nekonal v jej záujme. Poskytnutie takých prostriedkov ako kancelárie a materiálu štátnym orgánom a absencia námietok z jeho strany nepostačuje k založeniu zodpovednosti za zásah do práva na súkromie. Komisia sa však s uvádzanou tézou nestotožňovala, nakoľko podľa nej telefonický rozhovor nestráca na svojom súkromnom charaktere v dôsledku skutočnosti, že jeho obsah sa týka alebo sa môže týkať verejného záujmu. Okrem iného samotná nahrávka bola vyhotovená v miestnostiach patriacich polícii a za pomoci komisára, ktorý predmetnú nahrávku uchoval.

Podľa ESĽP vykonaná operácia spočívala v spolupráci pána Gherlinga s divíznym komisárom a je skoro nemožné oddeliť jedného od druhého. Odôvodňoval to tým, že prvá osoba zohrala rozhodujúcu úlohu v koncepcii a uskutočnení návrhu na zaznamenanie rozhovoru tým, že navštívila divízneho komisára, a následne zatelefonovala sťažovateľke. Druhá osoba patrila k štátnemu orgánu a takto poskytla rozhodujúcu pomoc pri realizácii uvedeného návrhu tým, že poskytla svoju kanceláriu a svoju telefónnu linku spolu s magnetofónom. Je síce pravda, že divízny komisár neinformoval o predmetnej veci svojich nadriadených a nevyžiadal si predbežný súhlas vyšetrujúceho sudcu, ale konal v rámci svojich vysokých policajných funkcií. Odvtedy tu bola zvrchovaná štátna moc zainteresovaná tak veľmi, že tým okamžite založila zodpovednosť štátu vyplývajúceho z Dohovoru. Podľa ESĽP práva daná ingerencia zasiahla bez akejkoľvek pochybnosti do práva sťažovateľky na rešpektovanie korešpondencie. V danej veci nebolo potrebné skúmať, či intervencia zasiahla tiež súkromný život sťažovateľky. ESĽP v danej veci konštatoval, že v predmetnom prípade došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru, nakoľko inkriminovaná nahrávka nemala žiaden základ vo vnútroštátnom práve.

Rotaru proti Rumunsku (2000)

V tomto prípade o sťažovateľovi viedla rumunská spravodajská služba zložku obsahujúcu osobné informácie, z ktorých niektoré boli podľa sťažovateľa nepravdivé a difamujúce[35]. Základnou

[35] Pozn. autora: Difamovať- porušovať právo na dobrú povesť

otázkou pre ESĽP bolo, či zákon umožňujúci toto obmedzenie práva na súkromie je pre sťažovateľa dostupné a predvídateľné (s ohľadom na dôsledky, ktoré môže spôsobiť). Pokiaľ nie je praktický výkon tajného sledovania komunikácie podrobený kontrole príslušných subjektov alebo celej verejnosti, predstavovalo by to popretie vlády práva na diskrečnú právomoc zverenú exekutíve, ich moc by totižto bola neobmedzená. Zákon musí stanoviť rozsah a spôsob výkonu tohto uváženia s dostatočnou presnosťou, aby dal jedincovi zodpovedajúcu možnosť brániť sa proti zneužitiu. Otázkou teda bola, či zákon s dostatočnou presnosťou definuje okolnosti, za ktorých spravodajský služba mohla uchovávať a používať informácie vzťahujúce sa k národnej bezpečnosti, ale žiadny vnútroštátny zákon nestanovil obmedzujúce opatrenia k tejto právomoci ani spôsob dohľadu na ich výkonom. Nakladanie s údajmi o súkromnom živote sťažovateľa sa teda predovšetkým odohrávalo v súlade so zákonom podľa čl. 8 Dohovoru.[36]

Združenie pre európsku integráciu a ľudské práva proti Bulharsku (2007)

Sťažovatelia v predmetnom prípade napadli existenciu vnútroštátnej úpravy, podľa ktorej bolo možné použiť osobitné opatrenia na tajné sledovanie za účelom zabraňovania a odhaľovania závažnej trestnej činnosti alebo ochrany národnej bezpečnosti. Podľa sťažovateľov totižto existencia takejto úpravy ich vystavovala hrozbe, nakoľko prostriedky sledovania voči ním mohli byť použité bez toho, aby o takejto skutočnosti boli niekedy vyrozumení. Súčasne namietali, že vo vnútroštátnom právnom poriadku neexistuje žiaden účinný prostriedok nápravy, ktorým by mohli napadnúť použitie osobitných prostriedkov sledovania osôb. ESĽP preskúmal napadnutý zákon spolu s trestnými poriadkami. Pokiaľ sa jednalo o kvalitu dotknutého zákona, súd dospel k záveru, že hoci v počiatočnom štádiu sledovania príslušné zákonné ustanovenia poskytujú dostatočné záruky proti svojvoľnému sledovaniu osôb (sledovanie možno realizovať výlučne na základe príkazu sudcu, v naliehavých prípadoch na základe príkazu vydaného ministrom vnútra s tým, že do 24 hodín musí byť vydaný súdny príkaz, pričom príkaz je časovo obmedzený a vydať ho možno iba na základe náležite odôvodnenej písomnej žiadosti kompetentných zložiek), v neskorších štádiách, ako aj v priebehu sledovania alebo po jeho skončení, už tomu tak nie je.

ESĽP v danej veci predovšetkým kritizoval, že:

- zákon neupravuje možnosť preskúmania realizácie opatrení zameraných na tajné sledovanie žiadnym externým a nezávislým orgánom alebo úradníkom (aj keď zákon stanovuje povinnosť oznámiť sudcovi, ktorý príkaz vydal, ukončenie tajného sledovania, nestanovuje povinnosť oboznámiť ho s výsledkami sledovania a ani povinnosť pre príslušného sudcu preskúmať dodržanie zákona pri realizácii týchto opatrení),
- ďalej, že celá kontrola systému tajného sledovania bola zverená výlučne ministerstvu vnútra a nie nezávislému orgánu ako napríklad osobitný výbor volený parlamentom poprípade nezávislá komisia, alebo kontrolná komisia pozostávajúca z osôb majúcich rovnakú klasifikáciu ako sudcovia najvyššieho súdu. Zákon dokonca v danom prípade ani nestanovoval akým spôsobom minister kontrolu vykonával, nakoľko v zákone stanovený nebol,
- v zákone absentovali pravidlá upravujúce zaznamenávanie spravodajskej činnosti a uchovávanie a zničenie záznamov, a
- osoby, ktoré boli objektom tajného sledovania, neboli o použití takýchto opatrení nikdy informované, a to ani len dodatočným spôsobom. ESĽP v danom prípade konštatoval, že v dôsledku tejto skutočnosti, pokiaľ sa na základe získaných informácií nedôjde k trestnému stíhaniu osoby, alebo nedôjde k úniku informácií, takéto osoby sa nikdy nedozvedia, že boli niekedy v minulosti sledované a v dôsledku toho sa nemôžu domáhať odškodnenia za prípadne nezákonné zásahy do ich práva na rešpektovanie súkromného života.

Na základe hore uvádzaných skutočností, tak súd dospel k záveru, že bulharský právny poriadok neposkytuje dostatočné záruky proti zneužitiu opatrení na sledovanie osôb a jeho existencia

[36] Tamtiež str. 404

predstavuje zásah do práva na súkromie, ktorý nie je v súlade so zákonom v zmysle článku 8 odseku 2 Dohovoru.

Kvasnica proti Slovenskej republike (2009)

Sťažovateľom v predmetnom prípade bol pán Roman Kvasnica, ktorý sa sťažoval na porušenie svojho práva na rešpektovanie súkromného života podľa článku 8 Dohovoru a pred súdom tvrdil, že zo strany orgánov došlo k takému zásahu do jeho telefonickej komunikácie, ktorý nebol v súlade so slovenskými zákonmi, ale predovšetkým, že sa nejednalo o zásah ktorý by bol nevyhnutný v demokratickej spoločnosti. Okrem iného pán Kvasnica namietal, že podľa článku 6 Dohovoru, v danom čase neexistovali zákonné pravidlá, ktoré by určovali, ktorý konkrétny súd je príslušný na vydanie súhlasu a ďalšie rozhodovanie o odpočúvaní jeho telefonickej komunikácie, čím došlo k skutkovým okolnostiam tohto prípadu, sťažovateľ pôsobil ako právny zástupca niekoľkých obchodných spoločností patriacich do skupiny strategických oceliarskych podnikov na východe Slovenska a po nejaký čas pôsobil aj v samotných orgánoch jednej zo spoločností. Práve v čase keď pán Kvasnica pôsobil v orgánov jednej zo spoločnosti patriacej k vyššej skupine, vyšetrovala finančná polícia obchody predmetnej spoločnosti pre podozrenie z organizovanej trestnej činnosti finančného charakteru. Na žiadosť finančnej polície bol vydaný príkaz o ktorom keď sa sťažovateľ dozvedel podal v tejto súvislosti trestné oznámenie. Prepisy telefonických hovorov sa totižto neskôr objavili na internete a istý novinársky denník v tom čase uverejnil vyhlásenie istého politika, ktorý mal údajne prepisy k dispozícii. Okolnosti prípadu boli preverované zo strany inšpekcie ministerstva vnútra, ktorá na tento prípad zriadila komisiu odborníkov špecializujúcich sa na operatívne otázky, tí ale nezistili žiadne porušenia príslušných právnych predpisov. V septembri 2006, ale ESĽP uznal sťažnosť sťažovateľa z dôvodu porušenia článku 8 Dohovoru a neuznal argumentáciu vlády, podľa ktorej sťažovateľ nevyčerpal vnútroštátne prostriedky nápravy.[37]

ESĽP vo svojom rozsudku v roku 2009 čiastočne uznal námietku uplatňovanú vládou, a to že sťažovateľ sa mohol porušenia svojich ústavných práv domáhať pred Ústavným súdom SR. Vládou predložené nálezy ústavného súdu, ktoré potvrdzovali účinnosť ústavných sťažností v podobných prípadoch ESĽP neuznal a argumenty, že v čase keď si ústavnú sťažnosť mal uplatňovať sťažovateľ, tá ešte dostupná nebola, a z tohto dôvodu ju nemožno považovať za účinný prostriedok nápravy vo vzťahu ku odpočúvaniu sťažovateľa. Na druhej strany však pokiaľ sa jedná o námietky sťažovateľa týkajúce sa zneužitia prepisov hovorov a ich zverejnenia, ESĽP vzdal do úvahy skutočnosť, že k namietaným udalostiam došlo až po podaní sťažnosti. V danom prípade ESĽP vzal do úvahy argumenty vlády, že v predmetnom ohľade mohol sťažovateľ podať ústavnú sťažnosť a preto sa v merite veci zaoberal iba časťou sťažnosti týkajúcej sa odpočúvania. Vláda v danom konaní nepredložila časti spisu týkajúce sa tej časti odpočúvania, ktoré podliehali utajeniu. ESĽP na základe predložených skutočností mal za to, že v predmetom prípade nariadenia odpočúvania nebol splnené požiadavky zákona ani článku 8 Dohovoru. V danom prípade mal ESĽP za to, že zo strany vlády nebolo preukázané, že odpočúvanie trvalo nevyhnutný čas, že počas celej doby nad jej vykonávaním existovala súdny kontrola, že bolo po celý čas odôvodnené a že bola zabezpečená ochrana telefonických hovorov sťažovateľa ako obhajcu s jeho klientmi a že jeho uskutočnenie sledovalo iba zákonom stanovený účel. Podľa vyjadrení riaditeľa odboru zvláštnych úloh správy kriminálnej a finančnej polície sa odpočúvanie sťažovateľa nezakladalo na žiadnom špecifickom podozrení voči nemu a žiadosti o odpočúvanie chýbalo relevantné odôvodnenie. Ďalej ESĽP poukazoval na vyjadrenie sudcu, ktorý uviedol, že súhlas na nariadenie odpočúvania síce bolo podané písomne, ale polícia ich väčšinou odôvodňovala ústne a sudca tak nemal dostatok časového priestoru na preštudovanie si celého spisu. Jednotlivé vyjadrenia príslušníkov polície jednoznačne potvrdzovali, že príkaz na odpočúvanie bol vydaný bez predchádzajúceho preskúmania. ESĽP v uvádzanom prípade dospel k názoru, že odpočúvanie, tak ako bolo vykonané v prípade sťažovateľa nebolo

[37] Pozn. autora: Sťažovateľ podľa vlády SR nevyužil podanie žaloby na ochranu osobnosti podľa §11 a nasl. Občianskeho zákonníka.

v súlade so zákonným požiadavkami a taktiež nebolo nevyhnutné v demokratickej spoločnosti, a práve preto došlo ku porušeniu článku 8 Dohovoru.[38]

Slovenská právna úprava informačno-technických prostriedkov v kontexte základných ľudský práv a slobôd

V zmysle čl. 1 ods. 1 Ústavy je Slovenská republika zvrchovaný, demokratický a právny štát, pričom základné práva a slobody sa na jej území zaručujú všetkým, a to bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie (čl. 12 od. 2 Ústavy).

V predmetnej súvislosti považujem za potrebné uviesť do pozornosti čl. 7 ods. 5 Ústavy, v zmysle ktorého medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli v Slovenskej republike ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonom. Ako to už vyplýva z predchádzajúcich častí tejto kapitoly, v priebehu trestného konania dochádza k istému konfliktu medzi záujmom štátu na zaistení a potrestaní páchateľov trestných činov a záujmom na dodržaní všetkých ústavných práv jednotlivca.

Využitie inštitút informačno – technických prostriedkov ako dôkazných prostriedkov v trestnom konaní nechybne predstavuje značný zásah do základných ľudských práv a slobôd. V predmetnej súvislosti podotýkam, že v tejto podkapitole svoju pozornosť sústreďujem výslovne na informačno-technické prostriedky z pohľadu základných ľudských práv a slobôd, a teda moje úvahy a stanoviska, ktoré priamo nesúvisia s danou problematikou budú rozobraté neskôr v mojej práci.

Z prechádzajúcich podkapitol je jednoznačné, že pri použití informačno – technických prostriedkov v trestnom konaní najčastejšie dochádza k porušeniu práva na súkromie v zmysle čl. 8 Dohovoru.

Pri pohľade na ustanovenia Trestného poriadku týkajúce sa informačno – technických prostriedkov je už na prvých pohľad zrejmé, že zákonodarca pamätal na možnosť zneužitia tohto inštitútu, pričom na posilnenie právnej istoty a zamedzenie svojvôle orgánov činných v trestnom konaní zaviedol takpovediac „trojinštančný“ systém schvaľovania použitia informačno – technických prostriedkov.[39] Predmetným konštatovaním mám na mysli skutočnosť, že žiadny štátny orgán participujúci na trestnom konaní (orgán činný v trestnom konaní, prokurátor a súd) nedisponuje právomocou svojvoľne využívať informačno – technické prostriedky. V danom prípade by svojvôľa s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou viedla k zneužívaniu informačno – technických prostriedkov a následnému porušovaniu základných ľudských práv a slobôd.

V trestnom konaní možno použiť informačno – technické prostriedky ako dôkazný prostriedok jedine v prípade, kedy by získanie dôkazov bolo nemožné, resp. podstatným spôsobom sťažené. Základom pre vydanie príkazu súdom je podanie podnetu orgánom činným v trestnom konaní, prokurátorovi, v ktorom tento podrobne odôvodní dôvod, prečo by mal byť informačno – technický prostriedok použitý. Súčasne s podnetom je prokurátorovi doručený aj kompletný vyšetrovací spis obsahujúci všetky materiály resp. dôkazy, na ktoré poukazuje orgán činný v trestnom konaní vo svojom podnete. Ak sa prokurátor stotožní s názorom orgánu činného v trestnom konaní, podá na príslušný súd návrh na vydanie príkazu na použitie informačno – technického prostriedku, pričom k návrhu rovnako priloží vyšetrovací spis. Následne je na posúdení sudcu príslušného súdu, či vydá príkaz na použitie informačno – technického prostriedku alebo nie. V predmetnej súvislosti uvádzam do pozornosti skutočnosť, že proti rozhodnutiu súdu neexistuje žiadny opravný prostriedok, avšak orgán činný v trestnom konaní má možnosť doplniť dôkazy a informácie do vyšetrovacieho a opätovne podať prokurátorovi podnet na podanie návrhu na vydanie príkazu na použitie informačno – technického prostriedku.

[38] Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Kvasnica proti Slovenskej republike

[39] pozn. autora: „trojinštančnosťou treba rozumieť orgán činný v trestnom konaní – prokuratúru – súd

Z uvedeného je nepochybné, že proces použitia informačno – technických prostriedkov v zmysle ustanovení Trestného poriadku je natoľko komplexný, že je nemožné, aby na základe svojvôle niektorého zo štátnych orgánov došlo k porušeniu základných ľudských práv a slobôd. Z uvedeného hľadiska hodnotím slovenskú právnu úpravu pozitívne, nakoľko kladie dôraz na to, aby nedochádzalo k zbytočnému a neopodstatnenému porušovania práva na súkromie jednotlivcov.

Z hľadiska ochrany a posilnenia dodržiavania základných ľudských práv a slobôd rovnako pozitívne hodnotím aj novelu zákona č. 166/2003 Z.z. o ochrane súkromia pred odpočúvaním (novela 404/2015 Z.z.), ktorou bol zavedený kontrolný mechanizmus, aby nedochádzalo s svojvoľnému zneužívaniu tohto inštitútu, konkrétne bolo do predmetného zákona doplnené ustanovenie §8a, ktoré v odseku 1 ustanovuje, že „Kontrolu používania informačno-technických prostriedkov vykonáva Národná rada Slovenskej republiky, ktorá na účely výkonu kontroly zriaďuje komisiu na kontrolu používania informačno-technických prostriedkov. Komisia sa skladá z predsedu komisie a ďalších siedmich členov komisie. Funkcia člena komisie je čestnou a neplatenou funkciou. Členovia komisie sú pri výkone svojej funkcie nezávislí.“ Objektívnosť kontroly je zabezpečená najmä tým, že v zmysle odseku 2 predmetného ustanovenia sú traja členovia komisie z radov opozície. Táto skutočnosť rovnako posilňuje pocit istoty a stability v oblasti neoprávnených zásahov do najmä do práva na súkromie zo strany vlády, resp. vládnych strán.

ZÁVER

Ľudstvo odjakživa bojovalo o presadenie a dodržiavanie ľudských práv. Pohľad spätne do histórie nás vedie k záveru, že ľudské práva boli spočiatku priznávané len najvyšším vrstvám spoločnosti najnižším spoločenským vrstvám boli priznané len v minimálnej miere alebo dokonca vôbec. Základné ľudské práva a slobody ako také sa formovali do takej podoby ako ich poznám dnes. V tejto seminárnej práci sa zaujímam o jedno z najzákladnejších ľudských práv, a to právo na súkromie. Súkromie jednotlivca predstavuje jeho na osobnješiu sféru do ktorej by nemal nikto neoprávnene zasahovať.

Možnosti vykonania zásahov do práva na súkromie je v súčasnej dobe rôznorodé predovšetkým keď hovoríme o zásahoch vykonávaných prostredníctvom informačno-technických prostriedkov, ktorých možnosť vykonania je naozaj neobmedzené vzhľadom na technologický pokrok spoločnosti. Aby sa zásahy do tak elementárneho práva mohli považovať za oprávnené musia byť v súlade so zásadami platnými pre obmedzenie základných ľudských práv a slobôd. Zákonné zásahy musia harmonizovať so zásadami legality, legitimity a proporcionality v opačnom prípade sa konštatuje porušenie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Resumé

Predmetný príspevok sa zaoberal riešením problematiky vykonávania zásahov do jedného z najelementárnejších ľudských práv, a to do práva na súkromie, konkrétne použitím informačno-technických prostriedkov. Jednotlivé kapitoly príspevku boli rozčlenené spôsobom, aby ozrejmili, čo všetko právo na súkromie zahŕňa, akým spôsobom a do akej miery môže byť obmedzované, či už z pohľadu Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách alebo samotnej judikatúry vydanej zo strany Európskeho súdu pre ľudské práva.

Autorka pracovala s najnovšou platnou právnou úpravou ako aj literárnymi zdrojmi vzťahujúcimi sa na danú oblasť.

Resumé

Respective article was dealing with issue of implementing interventions into one of the most legitimate human rights, namely into the right for privacy, in particular by use of information-technical means. Respective sections of the article were divided in way to clarify what the right to privacy covers and in what way and extent the respective right shall be restricted, from the point of European Convenction for the Protection on the Human Rights and Fundamental Freedom or from the point of case law issued by the European Court for Human Rights.

The author was working with the most recent valid legislation relating and expert literary resources referring to the subject matter.

Zoznam bibliografických odkazov

Knihy:
ČAPEK, J., Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základných svobod. Praha: Linde, 2010. 887 s. ISBN 9788072017898
ČENTEŠ, J.: Odpočuvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Bratislava: C.H.Beck, 2013. 272 s. ISBN 9788089603091
HARRIS, D. J., O´BOYLE M. et.al.: Law of the European Convention on Human Rights. New York, USA: Oxford University Press, 2014, 1080 s. ISBN 9780199606399
Huvig case. Publications of the European Court of Human Rights. Series A: Judgements and Decisions. Koln-Berlin-Bonn-Munchen, Carls Heymanns Verlag KG, 1990, č. 176-B, s. 53
IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné 1 – Všeobecná časť. Bratislava: Iura Edition, 2010. 532 s. ISBN 9788080783082
Kruslin case. Publications of the European Court of Human Rights. Series A: Judgements and Decisions. Koln-Berlin-Bonn-Munchen, Carls Heymanns Verlag KG, 1990, č. 176-B, s. 21
KYJAC, Z.: Použitie informačno technických prostriedkov v trestnom konaní – Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky. Bratislava: Wolters Kuwer s.r.o., 2015. 308 s. ISBN 978-80-8168-266-7.
SVÁK, J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu doktríny štrasburských orgánov ochrany práv) II. rozšírené vydanie. Bratislava: Poradca podnikateľa, 2006. 1116 s. ISBN 8088931517
WAGNEROVÁ, E., ŠIMČEK, V., Langášek, T., POSPÍŠIL, I. a kol.: Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012. 906 s. ISBN 9788073572190
Odborné články:
DRGONEC, J.: Limity ústavného práva na súkromie. In: Bulletin slovenskej advokácie 1996, č. 4, s. 50-61.
DRGONEC, Ján.: Ústavný a zákonný rámec použitia informačno-technických prostriedkov štátnymi orgánmi. Justičná revue 2001, č. 10, s 1009-1024.
RUIZ, B.: The Right to Privacy: A Discourse – Theoretical Approach Ratio. In. Jurisr. 1998, č. 2, s. 155-167
SVÁK, J., ŠIKUTA, J.:Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v systéme vnútroštátneho práva. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae 2008, č. 1, s. 131 - 146. ISSN 1337-6810
Elektornické dokumenty:
Právna úprava ochrany ľudských práv v Európskej únii a v Rade Európy a ich aplikácia v pomienkach Slovenskej republiky. Dostupné na internete:
<ludskeprava.euroiuris.sk/index.php?link=vseob_lud_prava>
Judikatúra:
Nález Ústavného súdu 133/2010-67
Nález Ústavného súdu 133/2010-67
Nález Ústavného súdu SR 114/2012
Nález Ústavného súdu SR 117/2007
Nález Ústavného súdu SR 13/2000
PL. ÚS 10/2014
Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Klass a ďalší proti Nemecku
Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Kvasnica proti Slovenskej republike
Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Malone proti Spojenému kráľovstvu
Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Niemitz proti Nemecku
Rozhodnutie ÚS SR 117/2007
Medzinárodné dokumenty:
Dohovor o základných ľudských právach a slobodách

Kontaktné údaje:
Mgr. Monika Širilová, MLA
Fakulta práva
Paneurópska vysoká škola
Tomášikova 20
820 09 Bratislava
e-mail: monika.sirilova@centrum.sk

VÝSLUCH AKO PROCESNÝ ÚKON – JEHO ŠPECIFIKÁ S PRIHLIADNUTÍM NA APLIKÁCIU ZÁKONA Č. 274/2017 Z. Z. O OBETIACH TRESTNÝCH ČINOV

mjr JUDr. Roman ŠUP, PhD.
národná protizločinecká jednotka
Národná kriminálna agentúra

Anotácia: *Príspevok sa venuje problematike výsluchu ako procesného úkonu a to najmä na jeho špecifiká po zavedení zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov do praxe a taktiež poskytuje stručný pohľad na potiaže, ktoré so sebou jeho aplikácia prináša.*
Kľúčové slová: *výsluch, ľudské práva a ich ochrana, občania, ochrana obetí, trestný poriadok*

Annotation: *The contribution deals with the question of hearing as a procedural act, especially its specifics after the implementation of Act no. 274/2017 Z. z. „o obetiach trestných činov" into practice, and also gives a brief look at the issues that its application brings with it.*
Keywords: *interrogation, human rights and their protection, citizens, protection of victims, criminal law*

Charakteristika výsluchu ako procesného úkonu

Informácie o spoločensky škodlivom jave zafixované vo vedomí človeka sú obsiahnuté v tzv. pamäťových stopách. Pod pojmom pamäťová stopa rozumieme odraz, ktorý vznikol, alebo sa sformoval v príčinnej súvislosti s kriminalisticky relevantnou udalosťou. Pamäťovú stopu tak, ako každú inú kriminalistickú stopu tvoria zmeny v materiálnom prostredí, ktoré sú určitou formou v stope zakódovane. Prirodzenou formou reprodukcie zapamätaných (zakódovaných) udalostí je ľudská reč. Forma a druh informácie, podmieňujú formu a spôsob získavania informácií, pričom informácie obsiahnuté v pamäťových stopách môžu byť získané len osobou, ktorej vedomie je nositeľom relevantnej informácie. Získavať obsah informácie obsiahnutej v pamäťovej stope je možné len s využitím poznania psychických procesov znovu poznania a reprodukcie. Výsledkom je verbálne či neverbálne oznámenie, resp. výpoveď osoby. Výpoveď (vysvetlenie) z tohto pohľadu sa javí ako verbálna forma prejavu.

Získavanie informácií z pamäťových stôp formou výpovede v kriminalistickej praxi sa nazýva výsluch. Podstatou výsluchu je proces reprodukcie zapamätaného obsahu, ktorý zostal vnímaním zafixovaný ako stopa vo vedomí osoby. Cieľom výsluchu je získanie úplnej a vierohodnej výpovede (vysvetlenia) v záujme zistenia objektívnej pravdy o stave danej veci tak, ako bola vnímaná osobou.

Výsluch je špecifická metóda kriminalistického objasňovania, ktorou sa na základe zákona, formou výpovede získavajú kriminalisticky a právne relevantné informácie z pamäťových stôp zafixovaných vo vedomí vypočúvaných osôb, za dôsledného dodržania zákonom stanovených práv a povinnosti vypočúvaného a vypočúvajúceho.

Výpoveďou rozumieme v priebehu výsluchu oznámenie osoby, ktoré je podľa príslušných právnych noriem zadokumentované. Výsluch (komunikácia) medzi vypočúvajúcim a vypočúvaným je zložitý, neustále meniaci sa proces, ktorý spočíva vo vzájomnej výmene informácií. Prebieha medzi osobou, ktorá niečo oznamuje a osobou, ktorej sa niečo oznamuje a tento proces formovania výpovede prebieha v niekoľkých etapách.

Príprava výsluchu

Výsluch je zložitá, náročná a zodpovedná činnosť, ktorá sa priamo dotýka práv a slobôd občanov a taktiež má dopad na objasnenie alebo neobjasnenie kriminalisticky relevantnej udalosti.

Príprava výsluchu – je nevyhnutnou podmienkou úspešného vedenia výsluchu a ako jednotný systém činnosti vypočúvajúceho môžeme ju z hľadiska potrieb výučby rozdeliť na dve

relatívne samostatné časti. Ide o časť obsahovej prípravy výsluchu a o časť organizačnej a materiálnej prípravy výsluchu.

a) **Obsahová časť prípravy výsluchu** – zahŕňa analytickú fázu prípravy výsluchu a syntetickú fázu prípravy výsluchu.

Analytická fáza prípravy výsluchu obsahuje analýzu vedomostí, schopností a psychického stavu vypočúvajúceho, analýzu doposiaľ zhromaždených materiálov, ako aj analýzu osobnosti vypočúvaného. **Táto autoreflexia, sui generis**, napomáha vypočúvajúcemu poznať momentálny stav svojej psychiky, vedomostí a schopností, uvedomiť si momentálny negatívny vplyv pôsobiaci na jeho psychiku, napr. schopnosť adekvátnych reakcií pri riešení konfliktných situácií, nájsť a uvedomiť si príčiny negatívnych vplyvov a odhadnúť svoju schopnosť tieto príčiny odstrániť, urobiť ešte pred výsluchom niektoré opatrenia vzťahujúce sa k vlastnej osobe (napr. k objasneniu a pochopeniu niektorých odborných problémov danej veci a pod.).

Na takom základe môže vypočúvajúci zodpovedne povedať, že je schopný správne nadviazať kontakt s vypočúvanou osobou, adekvátne reagovať na náhle zmeny výsluchovej situácie, viesť výsluch a vhodne improvizovať.

Analýza doposiaľ zhromaždených materiálov je vo svojej podstate hlboké zoznámenie sa vypočúvajúceho s doposiaľ získanými materiálmi s ohľadom na pripravovaný výsluch.

Ide najmä o vymedzenie všetkých faktov a vzťahov medzi nimi, na základe ktorých je možné vyvodiť domnienky o tom, čo vypočúvaná osoba mohla vnímať, čo musela vnímať, prípadne čo vnímať nemohla a prečo. Ďalej ide o vymedzenie faktov a vzťahov medzi faktami, ktoré vypočúvaná osoba môže pravdepodobne potvrdiť či vyvrátiť, nájdenie rozporov a medzier v doposiaľ zhromaždených materiáloch, ktoré je možné odstrániť nastávajúcim výsluchom a napokon o vymedzenie rozporov, medzier a vzťahov medzi faktami, ktoré je nutné ešte pred výsluchom doplniť, preveriť či objasniť.

Analýza doposiaľ zhromaždených materiálov predstavuje základ pre vymedzenie taktických zámerov pre vedenie výsluchu, ktoré nachádzajú výraz v syntetickej fáze prípravy výsluchu.

Analýza osobnosti vypočúvaného spočíva v štúdiu a rozbore dostupných materiálov a informácií o vypočúvanej osobe, jej stykoch a v priamom pozorovaní vypočúvanej osoby v počiatočnom štádiu výsluchu. Nepokladá sa za správne, uspokojiť sa pred výsluchom iba úsudkom o osobe na základe jej **fyziognómie** (podoba, výraz), prípadne oblečenia a momentálneho chovania sa, i keď vyššie uvedené tesne pred výsluchom môže signalizovať myšlienkové pochody prebiehajúce vo vedomí vypočúvaného. Iba povrchný úsudok o osobe môže viesť k závažným chybám, akými môže byť napr. pigmalion efekt a pod.

Syntetická fáza prípravy výsluchu je vrcholom celej prípravy na nadchádzajúci výsluch. Vypočúvajúci tu na základe poznatkov získaných v analytickej fáze prípravy vytvára podmienky na prevedenie výsluchu a modeluje pravdepodobný priebeh výsluchu, syntetická fáza prípravy výsluchu a tým i celá príprava na výsluch končí spracovaním plánu výsluchu.

Forma plánu výsluchu nie je podstatná a nie je **rigorózne** (prísne, nekompromisne) určená (či má plán písomnú formu, alebo nie, záleží na zložitosti výsluchu, zložitosti prípadu a ďalších okolnostiach). Preto je možné, aby plán výsluchu nemal ucelenú písomnú formu, ale aby predstavoval napr. kusé poznámky o najdôležitejších miestach výsluchu, či najdôležitejších otázkach, ktoré je nutné výsluchom riešiť. Pri zložitom výsluchu sa však vypočúvajúci nezaobíde bez písomného plánu určujúceho aspoň najzákladnejšie a najdôležitejšie momenty výsluchu, rovnako ako zoznam dôkazov, ktoré hodlá v určitej situácii vypočúvanému predložiť.

Taktika výsluchu

Taktikou výsluchu sa rozumie systém aplikovaných najefektívnejších taktických postupov pre riešenie všeobecnej úlohy výsluchu, za ktorú považujeme získanie pravdivej a úplnej výpovede. Za základné taktické postupy riešenia všeobecnej úlohy výsluchu sa považujú:

- *príprava výsluchu,*

- *formovanie psychologického kontaktu* – uplatňuje sa vo všetkých štádiách výsluchu i pri riešení problémových a konfliktných situácií,
- *analýza výpovede v priebehu výsluchu* – uplatňuje sa vo všetkých štádiách výsluchu i pri riešení problémových a konfliktných situácií,
- *pomoc vypočúvanému na prekonanie zdanlivo a subjektívnych nedostatkov reprodukcie* – uplatňuje sa najmä v štádiu dialógu a pri riešení problémových situácií,
- *psychologické pôsobenie na vypočúvaného, ktorý klame a získať tak pravdivú výpoveď* – uplatňuje sa v štádiu dialógu a pri riešení konfliktných situácií.

Prvé tri základné taktické postupy je možno nazvať obecnými postupmi, pretože sú zamerané predovšetkým na vytvorenie obecných podmienok výsluchu a formovanie vzťahu medzi vypočúvajúcim a vypočúvaným, priaznivého pre dosiahnutie cieľa výsluchu. Tieto obecné základné taktické postupy sa používajú pri všetkých druhoch výsluchu.

Posledné dva základné taktické postupy je možné nazvať zvláštnymi postupmi, nakoľko sa v rôznych formách používajú len v prípadoch, kedy vzniká nutnosť použiť ich v priebehu výsluchu.

Kriminalistická taktika v súlade s požiadavkami trestného poriadku a na základe svojich poznatkov, doporučuje tri základné štádiá výsluchu:

- úvodné štádium výsluchu,
- štádium súvislého rozprávania (monológ),
- štádium otázok a odpovedí (dialóg).

Úvodná časť výsluchu

Okrem splnenia procesných formalít či náležitostí výsluchu (overenie totožnosti vypočúvanej osoby, poučenie o právach a povinnostiach vypočúvanej osoby podľa jej procesného postavenia, riešenie otázky spojenej s utajením totožnosti svedka, zoznámenie sa s predmetom výsluchu) umožňuje vypočúvajúcemu najmä:

- vytvoriť úsudok o osobe a osobnosti vypočúvaného,
- zistiť postoj vypočúvanej osoby k predmetnej veci,
- zistiť postoj vypočúvanej osoby k samotnému faktu výsluchu,
- doplniť informácie o vzťahoch medzi vypočúvanými a ďalšími osobami,
- adaptovať sa na podmienky nezvyklého výsluchového prostredia,
- formovať psychologický kontakt medzi vypočúvajúcim a vypočúvaným.

Hoci prevažná väčšina osôb je vnútorne presvedčená o správnosti a nutnosti pravdivo vypovedať o skutočnostiach relevantných k prešetrovaným udalostiam, v praxi sa často stáva, že v konkrétnych prípadoch nemajú osoby vôbec záujem vypovedať, alebo nemajú záujem vypovedať pravdivo. Táto skutočnosť býva zapríčinená silnou osobnou zainteresovanosťou na výsledku šetrenia, alebo pôsobením iných faktorov akými sú napr. ľahostajnosť k okoliu, pocit hanby a strachu, nechuť vstúpiť do rokovania s orgánmi polície, prokuratúry a súdu.

Zovšeobecnené poznatky kriminalistiky ukazujú, že práve v úvodnom štádiu výsluchu sa formuje psychologický kontakt medzi vypočúvajúcim a vypočúvaným, ako predpoklad získania pravdivej výpovede. Formovanie psychologického kontaktu medzi vypočúvajúcim a vypočúvaným je procesom vhodného pôsobenia na psychiku vypočúvaného za účelom vyvolať či posilniť záujem vypočúvaného, uskutočniť pravdivú a úplnú výpoveď. Nadviazanie psychologického kontaktu znamená navodiť takú atmosféru, kedy vypočúvaný silne pociťuje potrebu vypovedať pravdivo a má záujem túto potrebu realizovať.

Pokiaľ sa podarí psychologický kontakt nadviazať, je nutné ho udržať po celú dobu výsluchu. K nadviazaniu psychologického kontaktu prispieva najmä:

- slušné, kultúrne a korektné vystupovanie vypočúvajúceho (napr. po vstupe vypočúvaného do miestnosti sa vypočúvajúci predstaví, pomôže vypočúvanému z kabáta, ponúkne mu stoličku, prejaví pozornosť k osobným problémom vypočúvaného a pod.)
- kultúrne vyjadrovanie, oblečenie a úprava zovňajšku,

- vhodné výsluchové prostredie,
- vhodná forma zoznámenia vypočúvaného s predmetom výsluchu, jeho procesným postavením a z toho vyplývajúcimi právami a povinnosťami,
- vhodný psychologický prístup podľa zvláštností vypočúvanej osoby (mladistvý, osoba mladšia ako 15 rokov, osoba zranená a pod.).

Opakom psychologického kontaktu je psychologická zrážka *(konflikt)* medzi záujmami vypočúvaného a vypočúvajúceho. K tomuto konfliktu dochádza najmä vtedy, ak je silne motivovaný záujem vypočúvaného nevypovedať, či vypovedať nepravdivo.

V závere úvodného štádia výsluchu sa odporúča opýtať sa vypočúvajúceho, či:

- porozumel poučeniu,
- využije právo odoprieť výpoveď,
- nie je nositeľom štátneho, či štátom uznávaného tajomstva vzťahujúceho sa na predmet výsluchu,
- pochopil predmet výsluchu.

Monologická časť výsluchu

Úvodné štádium výsluchu plynulo prechádza z popudu vypočúvajúceho do druhého štádia – monológ. Toto štádium začína okamihom, kedy po zoznámení sa s predmetom výsluchu je vypočúvaný vyzvaný aby uviedol, čo je mu o predmete veci známe a vypočúvaný sa rozhovorí. Ide teda o spontánnu výpoveď vypočúvaného.

Zmysel štádia súvislého pojednávania spočíva v tom, že vypočúvaná osoba má možnosť voľne vypovedať o tom, čo sama považuje za dôležité, čo vnímala a čo sa prípadne dozvedela od iných osôb. Pokiaľ má vypočúvaná osoba procesné postavenie obvineného, realizuje sa v tomto štádiu jej právo vyjadriť sa súvislo k oznámenému obvineniu, ku všetkým skutočnostiam, ktoré sú jej kladené za vinu a dôkazom o nich.

Voľná výpoveď – monológ vypočúvaného, umožňuje vypočúvajúcemu najmä:

- zoznámiť sa s vysvetlením a objasnením podmienok vzniku a priebehu udalostí, z hľadiska vypočúvanej osoby,
- zistiť možnosť novej interpretácie doposiaľ zhromaždených dôkazov,
- zistiť subjektívny názor vypočúvaného na podmienky vnímania,
- urobiť záver o vzťahu vypočúvanej osoby k danej veci a zainteresovaným osobám.

V tomto štádiu výsluchu sa neodporúča vypočúvanú osobu zbytočne prerušovať, pokiaľ sa zjavne neodbočuje od témy. Vypočúvaný však môže byť požiadaný, aby niektoré epizódy bližšie objasnil či popísal, prípadne aby uviedol podmienky vnímania, či zdroja informácií.

V monologickom štádiu výsluchu má zásadný význam taktický postup – analýza výpovede v priebehu výsluchu, hoci je tento taktický postup uplatňovaný vo všetkých štádiách výsluchu. Analýza výpovede v priebehu výsluchu je analyticko-syntetická činnosť heuristického (metóda získavania a zhromažďovania) charakteru, spočívajúceho v rozbore informácií poskytovaných vypočúvaným, ich priebežným porovnávaním s doposiaľ získanými dôkazmi a informáciami, zisťovaním vnútornej zhody výpovede a vyjasnením ďalších okolností. Uplatnenie analýzy výpovede v monologickom štádiu výsluchu umožňuje vypočúvajúcemu najmä:

- zistiť a podchytiť rozpory vo výpovedi,
- zistiť a podchytiť rozpory medzi výpoveďou a dosiaľ zhromaždenými dôkazmi a informáciami,
- zistiť neúplnosť výpovede,
- zistiť a podchytiť informácie uvádzané vypočúvaným, ktoré mu nemohli alebo nemali byť známe,
- urobiť záver, že vypočúvaný chce podať objektívnu výpoveď,
- urobiť záver, že vypočúvaný nechce podať objektívnu výpoveď.
- zvoliť adekvátne taktické postupy pre ďalšie štádium výsluchu, za účelom získať úplnú

a vierohodnú výpoveď.

Zápis tejto časti výpovede sa vykonáva buď po určitých, v prípade výsluchu vymedzených častiach, alebo si vypočúvajúci robí poznámky a zápis prevedie až po skončení výpovede – monológu.

Dialogická časť výsluchu

V štádiu otázok a odpovedí prebieha výsluch kladením otázok a získavaním odpovedí na ne. Tým sa spontánna výpoveď doplňuje, upresňuje a preveruje. V štádiu otázok a odpovedí vystupuje do popredia zvlášť výrazne aktívna úloha vypočúvajúceho, ktorý sa priamou aplikáciou jednotlivých čiastkových taktických postupov, formulácií a kladením otázok, ako aj predkladaním dôkazov zúčastňuje na formovaní výpovede vypočúvaného. Preto nesmú byť vypočúvanej osobe kladené otázky kapciózne (klamlivé) alebo sugestívne, prípadne otázky v ktorých je obsiahnutá odpoveď. Pokiaľ je výsluch aplikovaný vo forme procesného úkonu, je treba otázky a odpovede doslovne zaznamenať v príslušnej zápisnici.

Pri vyšetrovaní jednotlivých druhov trestných činov sa môže prejaviť potreba špecifickej organizácie a taktiky výsluchu. Tieto zvláštnosti sú rozpracované v jednotlivých metodikách vyšetrovania a nepodmieňujú preto zvláštne druhové delenie výsluchu. **Druhové delenie** s ohľadom na zvláštnosti organizácie a taktiky výsluchu je však potrebné podľa nasledujúcich hľadísk:

- *podľa procesného postavenia vypočúvajúceho* môžeme rozlišovať výsluch svedka vrátane poškodenej osoby, výsluch obvineného a podozrivej osoby. Tiež je treba uviesť výsluch znalca, ktorého výpoveď buď obsahuje alebo doplňuje znalecký posudok.
- *podľa úplnosti a vierohodnosti výpovede* rozlišujeme výsluch klamajúceho svedka, neklamajúceho svedka, mýliaceho sa svedka; výsluch klamajúceho obvineného, neklamajúceho obvineného,
- *podľa fyzického a psychického stavu vypočúvajúceho* je vhodné rozčleniť do samostatných skupín výsluch mladistvých, starých a chorých osôb, fyzicky a psychicky defektných osôb, zranených, umierajúcich osôb, tehotných žien.
- *podľa formy výsluchu* rozlišujeme monológ, dialóg, výsluch opakovaný, krížový výsluch.

Osobitosti výsluchu

Osobitné ustanovenie § 134 Trestného poriadku v ods. 1 pojednáva o svedkovi, ktorý sa pre svoj vek, chorobu, telesnú alebo duševnú poruchu, alebo z iných vážnych dôvodov nemôže dostaviť na výsluch, môže byť vypočutý pomocou technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu. Apriori sa toto ustanovenie použije aj v prípadoch ak sa svedok pre svoj pobyt v cudzine nemôže alebo nechce dostaviť na výsluch, ale je ochotný vypovedať a príslušný orgán cudzieho štátu mu poskytne potrebnú právnu pomoc a taktiež aj pri výsluchu ohrozeného svedka alebo chráneného svedka, ktorému sa poskytuje pomoc podľa osobitného zákona. Rovnako sa postupuje v prípade, ak taký svedok má byť vypočúvaný v inej veci alebo pri výsluchu svedka v trestnom konaní o trestných činoch terorizmu. Novela Trestného poriadku aktuálne reflektuje na zavedenie zákona č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov do praxe, kde blanketná norma priamo odkazuje na použitie zákona pri definícií pojmov *obeť trestného činu* a *obzvlášť zraniteľná obeť*. Tak aj snahou zákonodarcu pri normotvornej činnosti Trestného poriadku, tak aj pri spomenutom zákone je to po najmä po vzore škandinávskej legislatívy akýsi krok vpred pre obete trestných činov. Okrem definícii pojmov – teda pojmového aparátu, zákon definuje práva obetí a v tretej časti upravuje podmienky pre uplatnenie odškodňovania týchto obetí. Jedným z hlavných cieľov zákona je poskytnúť formou osôb, ktoré prichádzajú do kontaktu s obeťami trestných činov, resp. s obzvlášť zraniteľnými obeťami adekvátnu pomoc a hlavne poskytnúť ochranu pred*sekundárnou viktimizáciou* teda vystavením obete do stavu, kedy by retrospektívne oživovanie prežitých spomienok vyvolalo u obeti opätovné emočné vypätie. Z uvedeného dôvodu zákonodarca v ustanovení zákona zakomponoval použitie techniky na zaznamenávanie výsluchu ako jeho obligatórnu súčasť, taktiež ako aj prítomnosť psychológa pri výsluchu. Aj keď je zákon v platnosti

ešte len od začiatku, prax postupne ukazuje problémy s ktorými sa vyšetrovatelia pri výsluchoch v súlade so zákonom č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov stretávajú. Spočiatku to boli problémy so zabezpečením po technickej stránke, nakoľko technikou na zaznamenávanie výsluchov, jednotlivé úrady nedisponovali, resp. častokrát sa stávalo, že na služobnom úrade sa nachádzali v obmedzenom počte, pričom tieto sa používali výlučne pri dokumentácii dopravných nehôd, resp. službou kriminálnej polície v prípadoch odhaľovania extrémistickej trestnej činnosti, najmä pri spoločenských a športových podujatiach. Jedným z pripravovaných riešení je zavedenie *tzv. výsluchových miestností,* priamo na služobných úradoch, ktoré budú využívané v prípadoch výsluchov s osobami, s ktorými zákon priamo počíta. V technickom zmysle sa má jednať o miestnosti vybavené technikou na zaznamenávanie obrazu a zvuku, pričom prostredie má pôsobiť na obete opačne ako *efekt policajnej uniformy,* teda v osobe obete má vyvolať dojem, že nenachádza sa niekde v priestoroch policajného zboru ale na mieste, kde jej bude poskytnutá pomoc.

Zoznam použitej literatúry

KOROMHÁZ, P. 2013. Ľudské práva v právnom štáte. In Oslava právneho štátu. Košice :
KRAJNÍK, V. a kolektív. 2002. Kriminalistika UPJŠ, 2013. s. 56- 65 ISBN 978-8081520228
KOZÁK, V. K zákonu o obětech trestných činů. Trestněprávní revue, 2015, roč. 14, č. 2. s. 43 - 46. ISSN 1213-5313
KRÁĽ, J. 2004. Ľudské práva v Slovenskej republike. Bratislava : Bonus Real, 2004. 266 s. ISBN 80-969034- 1-1.
PROKEINOVÁ, M. *Dokazovanie a jednotlivé dôkazné prostriedky v trestnom procese.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2009
ŠIMOVČEK, I. a kolektív. 1997. Kriminalistika. Bratislava: Akadémia PZ, 1997. 642 s. ISBN 80-8054-005-5
VÁLKOVÁ, H. Pomoc obětem trestných činů, náhrada škody a její vymahatelnost ve světle nové legislativy. Právník, 2013, roč. 152, č. 1. s. 29 - 36. ISSN 0231-6625
VÁLKOVÁ, H., GŘIVNA, T. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. Trestněprávní revue, 2013, roč. 12, č. 4, s. 83 - 87. ISSN 1213-5313
VLKOVÁ, V. 1997. Sociálna komunikácia policajta. Bratislava, 1997. 18 s.
Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, v znení neskorších predpisov
Zákon č. 274/2017 Z. z.Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontaktné údaje:
mjr. JUDr. Roman Šup, PhD.
Národná kriminálna agentúra
národná protizločinecká jednotka
roman.sup@minv.sk

VPLYV DOKAZOVANIA NA ROZHODOVANIE V PRÍPRAVNOM KONANÍ[1]

JUDr. Marek TALAPKA
Interný doktorand Ústavu verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

Anotácia: *Príspevok sa zaoberá dokazovaním, ktoré má v trestnom konaní nezastupiteľnú úlohu. Príspevok popisuje vplyv dokazovania na priebeh, postup, ale aj na rozhodovanie v prípravnom konaní.*
Kľúčové slová: *dokazovanie, predmet dokazovania, rozsah dokazovania, prípravné konanie*

Anotation: *Article provides an information on the evidence that has in the criminal proceeding an unreplaceable role. Article describes the influence of the evidence on the process as such and decisions within a preliminary proceeding.*
Keywords: *evidence, subject of evidence, extent of evidence, preliminary proceeding*

Úvod

Podstatou trestného konania je dokazovanie. Je to tvrdenie, s ktorým nemá odborná verejnosť problémy, pretože je to tvrdenie logické a už na prvý pohľad akceptovateľné. Zdá sa preto, že pri otázke dokazovania a najmä v súvislosti s vplyvom dokazovania na rozhodnutia nemôžu byť nijaké zásadné problémy. Nie je to však úplne tak. Právna úprava, právna teória, ale aj aplikačná prax ponúkajú množstvo problematických miest a otázok, ktoré si zaslúžia skúmanie a na základe toho aj hľadanie riešení a odpovedí. Predpokladom správneho, spravodlivého a presvedčivého rozhodnutia v každej trestnej veci je spoľahlivé zistenie skutkového stavu veci. Spoľahlivé zistenie skutkového stavu veci je práve úlohou dokazovania, ktoré je preto ústredným problémom celého trestného konania. Inštitút dokazovania, ktorý je upravený v Trestnom poriadku predstavuje najrozsiahlejšiu časť z celého trestného konania.

Cieľom dokazovania je samotné poznanie všetkých podstatných skutočností dôležitých pre ďalší postup v konaní alebo pre vydanie meritórneho rozhodnutia. Dokazovanie tvorí podstatnú a nezastupiteľnú časť trestného konania a vykonáva sa vo všetkých štádiách trestného konania. Nezastupiteľnosť dokazovania spočíva najmä v tom, že ide o jediný spôsob, ktorým si orgány činné v trestnom konaní a súd musia obstarať podklady pre ďalšie konanie a svoje rozhodnutie. „Predmetom trestného konania je udalosť, ktorá sa stala v minulosti, a ktorú orgán činný v trestnom konaní a súd osobne nepozoroval. Preto sa s ňou môže oboznámiť len nepriamo tým, že si jej priebeh zrekonštruuje pomocou vykonaných dôkazov.“[2]

Uvedené skutočnosti naznačujú, že téma dokazovania a jeho vplyvu na rozhodovanie v trestnom konaní poskytuje značný priestor pre odborné posúdenie a zamyslenie. Cieľom príspevku je preto zistiť, či existujúci právny rámec týkajúci sa dokazovania v prípravnom konaní vytvára efektívny priestor pre zákonné a spravodlivé rozhodovanie.

Dokazovanie v prípravnom konaní

Druhým štádiom predsúdneho konania je prípravné konanie, ktoré predstavuje zároveň obligatórne štádium predsúdneho konania. V zmysle § 10 ods. 15 Trestného poriadku[3] (ďalej len TP) *prípravné konanie je úsek trestného konania od začatia trestného stíhania do podania obžaloby, návrhu na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu alebo do právoplatnosti rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej.*

[1] Tento príspevok bol podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644/
This article was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-15-0272
[2] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. Trestné právo procesné 1, s. 403
[3] Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Účelom prípravného konania je predovšetkým zhromaždenie, preverenie a vykonanie dôkazov potrebných pre posúdenie veci, na zistenie páchateľa v zmysle § 201 ods. 2 TP a následkov činu, v takom rozsahu, aby orgány činné v trestnom konaní po ich vyhodnotení následne mohli prípravné konanie ukončiť, a to buď rozhodnutím vo veci samej meritórnym rozhodnutím, alebo postaviť páchateľa pred súd podaním obžaloby alebo návrhu na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu.

Prípravné konanie vo vzťahu k súdnemu konaniu má pomocnú úlohu a predbežný charakter. Táto skutočnosť vyplýva z toho, že ťažisko dokazovania spočíva v konaní pred súdom, nakoľko iba súd je oprávnený rozhodnúť o vine a treste obvineného za trestný čin, o nárokoch poškodeného ako aj o ďalších podstatných okolnostiach trestnej veci. V zmysle § 2 ods. 19 TP súd pri svojom rozhodovaní smie spravidla prihliadnuť len na tie dôkazy, ktoré boli vykonané pred ním. Avšak TP v zmysle § 263 umožňuje, aby súd pri svojom rozhodovaní prihliadol aj na dôkazy vykonané v prípravnom konaní.

Dôležitosť prípravného konania spočíva najmä v tom, že ak v tomto štádiu konania nie sú prvotnými úkonmi zabezpečené rozhodujúce dôkazy, ťažko potom možno očakávať úspešné prejednanie veci pred súdom, resp. či sa súdne konanie vôbec uskutoční. „Prípravné konanie vymedzuje predmet budúceho súdneho konania a významne ovplyvňuje jeho rozsah a obsah, ako aj výsledok. Preto platí, že dôkazy musia byť v prípravnom konaní získavané zákonne. Ak sa v rámci prípravného konania zadovážia dôkazy nezákonným spôsobom (napr. znalecký posudok podá zaujatý znalec, výsluch svedka sa vykoná bez náležitého poučenia) alebo ak dôjde k opomenutiu a nevykonajú sa rozhodujúce dôkazy (napr. nezisťovalo sa ovplyvnenie vodiča alkoholom pri dopravnej nehode, nezaistili sa všetky stopy na mieste činu, neoverila sa obhajoba obvineného), vzniká závažné riziko, ktoré ohrozuje udržanie obžaloby pred súdom.“ [4]

V zmysle § 230 TP dozor nad dodržiavaním zákonnosti pred začatím trestného stíhania ako aj v prípravnom konaní vykonáva prokurátor.

Podľa trestnoprávnej teórie prípravné konanie plní štyri funkcie, ktorými sú vyhľadávacia funkcia, zabezpečovacia (fixačná) funkcia, verifikačná (filtračná) funkcia a odklonná funkcia.

Cieľom vyhľadávacej funkcie je čo najskôr odhaliť trestné činy a dôkazy o nich. Negatívne ovplyvniť výsledok prípravného konania môže najmä skutočnosť, že sa trestná činnosť zistí až po uplynutí dlhšieho času od spáchania. Podobne získavanie a overovanie dôkazov po dlhšom čase môže negatívne ovplyvniť výsledok prípravného konania, hoci orgány činné v trestnom konaní sa včas dozvedeli o páchaní trestnej činnosti. Častokrát sa stane, že stopy činu sú už zahladené. Orgány činné v trestnom konaní sú vybavené príslušnými personálnymi, technickými a organizačnými predpokladmi, aby účinne odhaľovali trestnú činnosť ako aj zabezpečili dôkazy o nej. Súdy nemajú zákonom zverenú vyhľadávaciu funkciu, preto trestnú činnosť nevyhľadávajú a nezaisťujú stopy trestného činu.

Cieľom zabezpečovacej (fixačnej) funkcie je zaistenie pominuteľných dôkazov, ktoré by následne nebolo možné vykonať v konaní pred súdom. Týmto spôsobom sa tak predíde hroziacemu zničeniu alebo znehodnoteniu dôkazov. Niektoré stopy trestnej činnosti, akými sú napr. pachové stopy, odtlačky nôh, rúk, krvné stopy a pod. sú pominuteľné a úlohou prípravného konania je dostupnými dôkaznými prostriedkami ich zdokumentovať tak, aby boli k dispozícii počas celého trestného konania. Na uchovanie informačných údajov slúžia najmä neodkladné a neopakovateľné úkony podľa § 10 ods. 17, 18 TP. Zaisťovacími úkonmi napr. zadržanie podozrivého podľa § 85 TP sa má zabrániť zničeniu dôkazov ovplyvňovaním svedkov, odstránením použitých nástrojov a pod.

Cieľom verifikačnej funkcie je zabránenie tomu, aby pred súd boli postavené osoby, pri ktorých podozrenie z trestnej činnosti nie je dostatočne odôvodnené. Zároveň sa zabraňuje aj tomu, aby súdy boli preťažené nedostatočne objasnenými prípadmi alebo prípadmi, ktoré nezakladajú podozrenie z trestných činov obvinených, ktorých vybavenie by neboli schopné zvládnuť z kapacitných dôvodov.

4 ČENTÉŠ, J. a kol. 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie, s. 466

Cieľom odklonnej funkcie je možnosť vybavenia trestných vecí mimo konania pred súdom, a to najmä podmienečným zastavením trestného stíhania, podmienečným zastavením trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, zmierom, prípadne konaním o uznaní viny a prijatí trestu.[5]

Právna úprava pozná dve formy prípravného konania, a to vyšetrovanie a skrátené vyšetrovanie.

Prípravné konanie spravidla prebieha v štyroch fázach, ktoré sú:

1. začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia,
2. vyšetrovanie alebo skrátené vyšetrovanie,
3. skončenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania,
4. rozhodnutie vo veci.

Začatie trestného stíhania

V zmysle § 199 ods. 1 TP, ak nie je dôvod na postup podľa § 197 ods. 1 alebo 2 TP, policajt začne trestné stíhanie bez meškania, najneskôr však do 30 dní od prijatia trestného oznámenia, ak ho treba doplniť. Trestné stíhanie sa začína vydaním uznesenia o začatí trestného stíhania alebo vykonaním zaisťovacieho, neopakovateľného alebo neodkladného úkonu. Po vykonaní takéhoto úkonu následne vydá policajt uznesenie o začatí trestného stíhania, v ktorom uvedie, ktorým zaisťovacím úkonom bolo začaté trestné stíhanie. Začatie trestného stíhania je východiskovou podmienkou, ktorá umožňuje vykonávať dokazovanie podľa šiestej hlavy TP.

V zmysle § 10 ods. 17 TP neodkladným úkonom sa rozumie taký úkon, ktorého vykonanie vzhľadom na nebezpečenstvo zmarenia alebo zničenia neznesie z hľadiska účelu trestného konania odklad na čas, kým sa začne trestné stíhanie. Na zmarenie alebo zničenie úkonu pôsobia predovšetkým materiálne podmienky akými sú napr. vplyv času alebo poveternostných podmienok na stopy, ktoré páchateľ na mieste činu zanechal ako aj nehmotné podmienky, ktoré sa vždy viažu na konkrétnu osobu, ktorú treba vypočuť.

Podľa § 10 ods. 18 TP neopakovateľným úkonom sa rozumie taký úkon, ktorý v ďalšom konaní už nemožno vykonať, ak tento zákon ďalej neustanovuje inak. Úkon nie je možné opakovať buď preto, že je fakticky nevykonateľný napr. dodatočná ohliadka tela poškodeného na zistenie druhu a rozsahu zranenia, ktoré v dôsledku útoku utrpel, alebo tomu bránia iné vecné dôvody napr. nie je možné opakovať rekogníciu osoby in natura.

Rozdiel medzi neodkladným a neopakovateľným úkonom spočíva v tom, že pri neopakovateľnom úkone je isté, že v budúcnosti ho už nebude možné vykonať, zatiaľ čo pri neodkladnom úkone nemožnosť len hrozí. Neodkladný úkon síce je možné opakovať v trestnom konaní, ale získané informácie už nebudú mať takú dôkaznú hodnotu akú by mali pri prvom vykonávaní tohto úkonu. Neopakovateľný úkon nie je možné opäť vykonať, lebo osoba alebo predmet, ktoré tieto informácie poskytli, buď už neexistujú alebo sú pre účely trestného konania definitívne nedosiahnuteľné napr. zranenia na tele poškodeného už nezodpovedajú pôvodnému stavu.

TP neobsahuje výpočet neodkladných a neopakovateľných úkonov. Konkrétne posúdenie neodkladnosti alebo neopakovateľnosti úkonu sa ponecháva orgánom činným v trestnom konaní ako aj súdu.

Medzi zaisťovacie úkony najmä patrí:

- zadržanie a obmedzenie osobnej slobody podozrivého § 85 TP,
- vydanie, odňatie veci a prevzatie veci, uchovanie a vydanie počítačových údajov § 89 až § 92 TP,
- zaistenie peňažných prostriedkov § 95 TP,
- zaistenie zaknihovaných cenných papierov § 96 TP,
- vykonanie domovej prehliadky § 99 TP,
- prehliadky iných priestorov a pozemkov § 101 TP,
- osobná prehliadka § 102 ods. 1 TP,
- vstup do obydlia, iných priestorov a na pozemok § 103,
- ohliadka miesta činu a pod.

5 IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.2017. Trestné právo procesné 2, s. 42

O najzávažnejších zásahoch do základných ľudských práv a slobôd je rozhodovanie zverené v predsúdnom konaní do rúk sudcu pre prípravné konanie. Avšak v určitých prípadoch je oprávnený prokurátor udeliť policajtovi súhlas alebo vydať príkaz na takýto zásah. Pri využívaní prostriedkov, ktorými sa zasahuje do základných ľudských práv a slobôd, sa musí sledovať dosiahnutie základného účelu trestného konania, a je potrebné ich využívať len v nevyhnutnej miere, v odôvodnených prípadoch a v súlade so základnými zásadami trestného konania, najmä so zásadou primeranosti a zdržanlivosti podľa § 2 ods. 2 TP.

Prokurátor je oprávnený vydať súhlas alebo príkaz v prípade, ak je potrebné vykonať niektorý z inštitútov zaistenia osôb a vecí v trestnom konaní, niektorý z prostriedkov operatívno-pátracej činnosti alebo informačno-technický prostriedok, ktorý je adresovaný policajtovi, ale iba v prípade nevyhnutnosti. Ak vec neznesie odklad, je nevyhnutné potvrdenie takéhoto príkazu prokurátora sudcom pre prípravné konanie, a to najneskôr v lehote do 24 hodín od jeho vydania, inak príkaz prokurátora stráca platnosť a informácie, ktoré boli získané takýmto spôsobom nemožno použiť na účely trestného konania a zároveň sa musia predpísaným spôsobom bez meškania zničiť.

Trestné stíhanie sa nezačína vydaním súhlasu na vykonanie zaisťovacieho úkonu, ale až začatím vykonávania úkonu. Po vykonaní takéhoto právneho úkonu orgán činný v trestnom konaní, ktorý úkon vykonal, ihneď vyhotoví uznesenie o začatí trestného stíhania, v ktorom okrem ostatných náležitostí uvedie v jeho výrokovej časti aj popis úkonu, ktorým sa trestné stíhanie začalo.

V zmysle § 199 ods. 2 TP policajt je oprávnený začať trestné stíhanie, ak sa o skutočnostiach odôvodňujúcich postup podľa § 199 ods. 1 TP dozvie inak než z podaného trestného oznámenia, napr. ak sa pri kontrole osoby hliadkou policajného zboru zistí, že táto osoba neoprávnene prechováva psychotropné látky, alebo operatívnou policajnou činnosťou. Pre orgány činné v trestnom konaní platí zásada oficiality, t. j. povinnosť konať o všetkých trestných činoch, o ktorých sa akýmkoľvek spôsobom dozvedia.

Uznesenie o začatí trestného stíhania v zmysle § 199 ods. 3 TP musí obsahovať okrem všeobecných náležitostí uvedených v § 176 TP aj opis skutku, o aký trestný čin v skutku ide, a to jeho zákonným pomenovaním a uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona. Uznesenie o začatí trestného stíhania neobsahuje odôvodnenie a proti tomuto uzneseniu nie je prípustná sťažnosť.

Uznesenie o začatí trestného stíhania policajt doručí prokurátorovi najneskôr do 48 hodín. O začatí trestného stíhania sa spravidla písomne upovedomí oznamovateľ a poškodený.

Na začatie trestného stíhania sa nevyžaduje, aby bol páchateľ známy. Trestné stíhanie sa začína pre skutok, ktorý orgán činný v trestnom konaní považuje za trestný čin. V praxi sa uznesenie o začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 alebo ods. 2 TP obvykle označuje ako začatie trestného stíhania „vo veci“.

Uznesenie o začatí trestného stíhania je rozhodnutím, ktoré umožňuje orgánom činným v trestnom konaní začať vykonávať všetky procesné úkony, ktoré smerujú k tomu, aby sa objektívne zistilo, a to predovšetkým či sa skutok stal, či skutok je trestným činom, kto skutok spáchal a z akých pohnútok, a aká je jeho závažnosť. Dokazovanie je vedené v dvoch smeroch, a to na objasnenie a zadokumentovanie skutku, a na zistenie páchateľa skutku.

Vznesenie obvinenia

V zmysle § 206 ods. 1 TP ak je na podklade trestného oznámenia alebo zistených skutočností po začatí trestného stíhania dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, policajt bez meškania vydá uznesenie o vznesení obvinenia. Podľa § 206 ods. 2 TP nie je vylúčené aby orgán činný v trestnom konaní jedným uznesením zároveň začal trestné stíhanie a súčasne vznesie voči konkrétnej fyzickej osobe obvinenie.

„Vznesenie obvinenia konkrétnej osobe vyjadruje iba vyšší stupeň pravdepodobnosti, že konkrétna osoba je páchateľom skutku, v ktorom sa vidí trestný čin. Nie je však rozhodnutím o tom, že obvinený trestný čin spáchal. Túto pravdepodobnosť pochopiteľne nemožno považovať za konečnú, teda ani hodnovernú. Až po vznesení obvinenia má obvinený prvýkrát možnosť oboznámiť

sa s obsahom protiprávneho konania zakladajúceho znaky konkrétneho trestného činu, ktoré sa mu kladie za vinu a právo vyjadriť sa k nemu.[6]

Uznesenie o vznesení obvinenia je najdôležitejším procesným úkonom v prípravnom konaní. „Osobitosť a významnosť tohto rozhodnutia spočíva v tom, že sa začína viesť trestné stíhanie voči konkrétnej osobe pre skutok, ktorý vykazuje znaky trestného činu. Týmto rozhodnutím sa takáto osoba stala obvinenou, má svoje práva, ale aj povinnosti vo vzťahu k orgánu činnému v trestnom konaní.“[7] Podľa § 33 TP od tohto okamihu je možné vykonať proti obvinenému procesné úkony, ktorými sa zasahuje do jeho osobnej slobody napr. zadržanie podľa § 86 TP, vzatie do väzby podľa § 72 TP, vyšetrenie duševného stavu podľa § 148, § 149 TP.

Osoba, voči ktorej bolo vznesené obvinenie má aj svoje práva garantované zákonom. Jej najdôležitejším právom je právo na obhajobu. Má právo si zvoliť obhajcu a radiť sa s ním. Tam, kde to zákon prikazuje a obhajcu si nezvolí, je jej ex offo ustanovená. Ďalej má právo predkladať dôkazy k trestnej činnosti, z ktorej je obvinená, má právo nazerať do spisu, robiť si výpisky, má právo sa so spisom oboznámiť a pod.

Pri vznesení obvinenia sa vyžaduje na rozdiel od začatia trestného stíhania záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, ktorý sa musí dostatočne odôvodniť. Tomuto záveru musia predchádzať presvedčivejšie zistenia než tie, ktoré postačovali na začatie trestného stíhania.

Podmienky na začatie trestného stíhania vo veci podľa § 199 ods. 1 alebo 2 TP môžu byť nepochybne nižšej kvality ako podmienky na vznesenie obvinenia v zmysle §206 ods. 1 TP. Trestné stíhanie vo veci sa musí začať aj vtedy, keď nemožno jednoznačne resp. absolútne vylúčiť, že trestný čin sa nestal, naopak, vzniesť obvinenie možno len na základe procesných dôkazov vykonaných v takej kvalite a množstve, z ktorých dostatočne vyplýva záver, že konkrétna osoba svojím konaním naplnila zákonné znaky tej-ktorej skutkovej podstaty trestného činu. § 206 ods. 1 TP totiž, okrem ustálenia konkrétnej osoby, implikuje aj požiadavku dostatočne odôvodneného záveru. Ide teda o kumulatívne podmienky, čo prakticky znamená, že nestačí mať ustálenú (podozrivú) len konkrétnu osobu, ale súčasne musí byť splnená aj podmienka predpokladajúca, že v súvislosti s touto osobou je dostatočne odôvodnený záver, že svojím konaním naplnila pojmové znaky trestného činu.[8]

Možno konštatovať, že uznesenie o začatí trestného stíhania (§ 199 ods. 1 TP) má v určitom slova zmysle voči uzneseniu o vznesení obvinenia (§206 ods. 1 TP) špecifické postavenie. Obe rozhodnutia sú rozhodnutím o tom istom skutku, avšak s tým rozdielom, že uznesenie o vznesení obvinenia konkretizuje už iba osobu páchateľa. Na základe toho obvineného sa preto priamo dotýka až toto rozhodnutie.

Začatie trestného stíhania vo veci prichádza do úvahy aj na podklade materiálov obsiahnutých vo vyšetrovacom spise, ktoré nemajú povahu procesných dôkazov použiteľných v konaní pred súdom, napr. úradné záznamy a pod. Až pri vznesení obvinenia možno uplatniť zákonné procesné postupy, ktoré môžu byť aplikované len voči obvinenému.

Uznesenie o vznesení obvinenia musí obsahovať skutkové okolnosti, ktoré sa však musia opierať o konkrétne, v súlade so zákonom vykonané dôkazy. Inými slovami, okolnosti, resp. opis skutku musí korešpondovať so skutkovými zisteniami nachádzajúcimi sa vo vyšetrovacom spise.

Treba zdôrazniť, že odôvodniť je potrebné len výrokovú časť (skutkový základ), pričom sa netreba zaoberať „nepodstatnými“ vecami. Policajt musí uviesť, o ktoré dôkazy oprel svoje rozhodnutie, ktoré dôkazy a z akého dôvodu boli podkladom jeho skutkových zistení, inak povedané, prezentovať svoje výsledky práce. Svoje skutkové závery by mal pritom vyložiť stručne a jasne, čo je predpokladom zrozumiteľnosti a jeho presvedčivosti. Nemožno považovať za postačujúce také odôvodnenie, ktoré by len reprodukovalo obsah svedeckých výpovedí a iných vykonaných dôkazov. Išlo by len o plytké – povrchné odôvodnenie, ktoré by nerozlišovalo skutočnosti podstatné od nepodstatných a nezaoberalo by sa rozpormi medzi jednotlivými dôkazmi. [9]

6 PERHÁCS, Z. 2007. Začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia. Justičná revue, 59, 2007, č. 11, s. 1408
7 ČENTÉŠ, J. a kol.2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie, s. 472
8 PERHÁCS, Z., 2007. Začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia. Justičná revue, 59, 2007, č. 11, s. 1409
9 PERHÁCS, Z., 2007. Začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia. Justičná revue, 59, 2007, č. 11, s. 1410

Policajt by mal v odôvodnení uznesenia o vznesení obvinenia vyložiť skutočnosti dostatočne odôvodňujúce záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, o ktoré dôkazy svoje skutkové zistenia oprel a akými úvahami sa spravoval pri aplikovaní trestno-procesnej zásady voľného hodnotenia dôkazov.

Podľa § 234 ods. 1 prvá veta TP závažnosť vznesenia obvinenia je daná aj tým, že sa ním určuje predmet trestného konania, lebo obžalobu je možné podať len pre skutok, pre ktorý sa vznieslo obvinenie a súd môže rozhodovať len o skutku, ktorý je uvedený v obžalobnom návrhu. Okrem iného možno ešte spomenúť, že dôvodnosť vznesenia obvinenia tvorí tzv. materiálne podmienky rozhodovania o väzbe obvineného.

Zákonnými podmienkami na vznesenie obvinenia sú:

a) začatie trestného stíhania (nie je vylúčené rozhodnúť tak súčasne so vznesením obvinenia),
b) získané skutočnosti dostatočne odôvodňujú záver, že trestný čin spáchala určitá osoba,
c) neexistencia okolností vylučujúcich vznesenie obvinenia, ktorými sú:
   - neprípustnosť trestného stíhania podľa § 9 TP[10],
   - neúčelnosť trestného stíhania podľa § 197 ods. 2 TP, § 215 ods. 2 TP[11],
   - nesúhlas poškodeného s trestným stíhaním v zmysle § 211 TP,
   - dôvody na dočasné odloženie vznesenia obvinenia podľa § 205 TP.

Začatie trestného stíhania predstavuje základný predpoklad vznesenia obvinenia voči konkrétnej osobe. V prípade, ak by bolo vznesené obvinenie bez toho, aby bolo začaté trestné stíhanie „vo veci“, ide o takú vážnu procesnú chybu konania, že všetky takto získané dôkazy sú potom zaťažené chybou a sú v konaní pred súdom nepoužiteľné. Tento nedostatok nie je možné v súdnom konaní napraviť a súd musí obžalobu odmietnuť (R 15/1991; R 42/1990).

V zmysle § 206 ods. 2 TP uznesenie o vznesení obvinenia policajt musí bez meškania oznámiť (vyhlásiť alebo doručiť) obvinenému a najneskôr do 48 hodín doručiť prokurátorovi. Písomne upovedomí oznamovateľa a poškodeného o vydaní uznesenia. V prípade, ak uznesenie bolo vyhlásené, musí sa vyhotoviť aj písomne a jeho rovnopis sa obligatórne doručuje obvinenému. Nedoručené uznesenie o vznesení obvinenia obvinenému nemôže nadobudnúť právoplatnosť. (R 15/1979) Na rozdiel od právoplatnosti je uznesenie o vznesení obvinenia vykonateľné už jeho vydaním a voči obvinenej osobe možno vykonávať všetky procesné úkony (napr. vydať príkaz na zatknutie).

Proti uzneseniu o vznesení obvinenia môže obvinený do 3 dní podať sťažnosť, s jeho súhlasom v jeho mene aj jeho obhajca, ako aj osoby jemu blízke a u mladistvého obvineného môžu sťažnosť podať, a to aj proti jeho vôli, zákonný zástupca, obhajca a orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Podaná sťažnosť nemá odkladný účinok.

Dočasné odloženie vznesenia obvinenia

Dočasné odloženie vznesenia obvinenia je inštitút, ktorého cieľom je objasniť závažnú trestnú činnosť taxatívne vymenovaných trestných činov uvedených v § 205 ods. 1 TP (korupcia, založenie, zosnovanie a podporovanie zločineckej skupiny alebo zločin spáchaný organizovanou alebo zločineckou skupinou, alebo zločin úkladnej vraždy alebo trestných činov terorizmu) alebo zistiť jej páchateľa s pomocou pravdivo podaného svedectva jedného z páchateľov. Osoba môže byť podozrivá zo spáchania trestného činu, ktorý je taxatívne uvedený v § 205 ods. 1 TP, pričom sa na tejto trestnej činnosti nepodieľala ako organizátor, návodca alebo objednávateľ [podľa § 21 ods. 1 písm. a) až c) Trestného zákona] trestného činu alebo iného trestného činu. Dočasné odloženie vznesenia obvinenia má za následok, že sa u podozrivého mení jeho procesné postavenie. Z podozrivej osoby sa stáva svedok (tzv. spolupracujúci svedok).

V zmysle § 205 ods. 2 a 3 TP o dočasnom odložení vznesenia obvinenia policajt vyhotoví záznam, ktorého rovnopis zašle do 48 hodín prokurátorovi. V prípade, ak pominú dôvody na dočasné odloženie vznesenia obvinenia, policajt na pokyn prokurátora bez meškania vznesie obvinenie.

10 Bližšie k podmienkam neprípustnosti trestného stíhania pozri § 9 Trestného poriadku
11 Bližšie k neúčelnosti trestného stíhania pozri § 215 ods. 2 Trestného poriadku

Dočasným odložením vznesenia obvinenia sa vytvára trestno-procesný vzťah. Podľa názoru doc. Poláka by bolo vhodné o tom rozhodnúť formou uznesenia alebo príkazu vzhľadom na závažnosť tohto procesného úkonu, pričom proti uzneseniu by nebola prípustná sťažnosť.[12]

Predmet a rozsah dokazovania vo vyšetrovaní a v skrátenom vyšetrovaní

Dokazovanie v prípravnom konaní môže prebiehať vo forme vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Uvedené formy sa od seba odlišujú, a to najmä spôsobom vykonania procesných úkonov, ďalej podľa toho, o akú trestnú činnosť ide a aká osoba v akom postavení ju spáchala. Nový TP účinný od 1.1.2006 zaviedol, popri už existujúcom skrátenom vyšetrovaní, aj tzv. osobitne skrátené vyšetrovanie, t. j. postup podľa § 204 TP.

V zmysle § 200 TP vyšetrovanie sa vykonáva o:

1) zločinoch,
2) prečinoch, o ktorých sa inak vykonáva skrátené vyšetrovanie, v prípade, ak:
   a) je obvinený vo väzbe, vo výkone trestu odňatia slobody alebo na pozorovaní v zdravotníckom ústave okrem prečinov spáchaných vo výkone väzby alebo vo výkone trestu odňatia slobody,
   b) ide o náhle úmrtie obvineného vo výkone väzby alebo odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody,
   c) ide o trestné činy extrémizmu,
   d) to nariadi prokurátor.
3) pri súbehu trestných činov, ak sa má aspoň o jednom z trestných činov toho istého obvineného alebo všetkých obvinených, ktorých trestné činy súvisia, konať vyšetrovanie.

Podľa § 200 ods. 4 TP vyšetrovanie vykonáva vyšetrovateľ Policajného zboru alebo vyšetrovateľ finančnej správy, ak ide o trestné činy spáchané v súvislosti s porušením colných predpisov alebo daňových predpisov v oblasti dane z pridanej hodnoty pri dovoze a spotrebných daní § 10 ods. 8 písm. a) a b) TP. V zmysle § 230 ods. 2 písm. c) TP aj prokurátor je oprávnený vykonávať vyšetrovanie.

Vyšetrovanie treba skončiť spravidla do 4 mesiacov, pri obzvlášť závažných zločinoch do 6 mesiacov od vznesenia obvinenia (§ 209 ods. 2 TP).

V zmysle § 202 TP skrátené vyšetrovanie sa vykonáva o prečinoch, okrem prečinov uvedených v § 200 ods. 2 TP, o ktorých sa vykonáva vyšetrovanie. Prečinmi sú trestné činy spáchané z nedbanlivosti a úmyselné trestné činy, za ktoré zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou neprevyšujúcou päť rokov § 10 ods. 1 Trestného zákona.

V zmysle § 202 ods. 2 TP skrátené vyšetrovanie o prečinoch, ktorých horná hranica neprevyšuje tri roky, vykonávajú poverení policajti uvedení v § 10 ods. 8 písm. c) až g) TP. V prípadoch ostatných prečinov t. j., ak horná hranica trestnej sadzby prevyšuje tri roky, vykonáva skrátené vyšetrovanie vyšetrovateľ Policajného zboru alebo vyšetrovateľ finančnej správy, alebo v zmysle § 230 ods. 2 písm. c) TP aj prokurátor.

Skrátené vyšetrovanie treba skončiť spravidla do dvoch mesiacov od vznesenia obvinenia. V prípade, ak skrátené vyšetrovanie neskončí v tejto lehote, prokurátor môže nariadiť vyšetrovanie, alebo určiť rozsah úkonov, ktoré treba vykonať (§ 203 ods. 2 TP).

Účelom osobitného skráteného vyšetrovania podľa § 204 TP je urýchlene postaviť obvineného pred súd. Riešia sa ním prečiny, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, a ktoré si vzhľadom na spôsob a okolnosti spáchania trestného činu nevyžadujú náročné a rozsiahle dokazovanie. Základnými predpokladmi na postup podľa § 204 TP sú:

- pristihnutie osoby pri páchaní prečinu alebo bezprostredne po ňom,
- zadržanie tejto osoby,

12 POLÁK, P. 2008. Teoretické a praktické problémy dokazovania. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008, s. 126

- skutok, ktorého sa mala zadržaná osoba dopustiť, je prečinom s trestnou sadzbou odňatia slobody neprevyšujúcou päť rokov.

Policajt po zadržaní podozrivej osoby urýchlene začne trestné stíhanie, vznesie voči podozrivej osobe obvinenie následne zabezpečí dôkazy a spis spolu so zadržanou obvinenou osobou odovzdá prokurátorovi tak, aby prokurátor mohol v lehote do 48 hodín od zadržania podať súdu obžalobu, ak prokurátor zistí dôvody väzby, súčasne navrhne, aby bol obvinený vzatý do väzby. Zjednodušené skrátené konanie potom pokračuje pred sudcom pre prípravné konanie podľa § 348 TP.

Predmet a rozsah dokazovania vo vyšetrovaní resp. skrátenom vyšetrovaní je závislý od konkrétneho prípadu, nakoľko každá trestná vec má jedinečný charakter. Na základe toho možno konštatovať, že okruh okolností, ktoré treba v konkrétnom prípade dokazovať, záleží od skutočných podmienok a okolností prípadu. V zásade platí, že vždy treba dokazovať všetky podstatné skutočnosti dôležité pre rozhodnutie, avšak v každej trestnej veci má predmet dokazovania individuálnych charakter, to znamená, že určitý okruh dôkazov, ktoré sa musia vykonať, aby konečné rozhodnutie malo požadovaný, úplný skutkový obsah, nemožno zovšeobecniť pre všetky prípady, z čoho možno vyvodiť, že hranice dokazovania sú určené konkrétnym prípadom.[13]

Okruh dokazovaných okolností vo vyšetrovaní resp. skrátenom vyšetrovaní, je limitovaný skutkom, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie a účasťou obvineného na jeho spáchaní. Zmyslom dokazovania vo vyšetrovaní resp. skrátenom vyšetrovaní je zabezpečenie dostatočného skutkového podkladu pre rozhodnutie o tom, či:

a) má byť podaná obžaloba § 234 TP,
b) má byť začaté konanie o dohode o vine a treste § 232 TP,
c) má byť ukončené trestné stíhanie meritórnym rozhodnutím:
   - postúpenie veci § 214 TP,
   - zastavenie trestného stíhania § 215 TP,
   - podmienečné zastavenie trestného stíhania § 216 TP,
   - podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného § 218 TP,
   - zmier a zastavenie trestného stíhania § 220 TP,
   - prerušenie trestného stíhania § 228 TP.
d) má byť podaný súdu samostatný návrh na uloženie ochranného opatrenia § 236 TP.

Rozsah dokazovania vo vyšetrovaní alebo v skrátenom vyšetrovaní je limitovaný v zásadných smeroch troma okolnosťami:

3. V zmysle § 201 ods. 2, 3, 4 TP policajt postupuje vo vyšetrovaní alebo skrátenom vyšetrovaní z vlastnej iniciatívy, samostatne, využívajúc svoje právnické a kriminalistické teoretické vedomosti, praktické skúsenosti, s cieľom čo najrýchlejšie zadovážiť dostatočný objem podkladov na objasnenie skutku, pričom sám posúdi rozsah dôkazov potrebných na posúdenie prípadu a zistenie páchateľa trestného činu. V tejto činnosti sa riadi najmä zásadou oficiality podľa § 2 ods. 6 TP, zásadou voľného hodnotenia dôkazov podľa § 2 ods. 12 TP, zásadou vyhľadávacou a zásadou zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností podľa § 2 ods. 10 TP. Samostatnosť rozhodovania policajta o rozsahu dokazovania je zrejmá i z formulácie ustanovenia § 208 TP, podľa ktorého „ak policajt považuje vyšetrovanie alebo skrátené vyšetrovanie za skončené a jeho výsledky za postačujúce na podanie návrhu na obžalobu alebo na iné rozhodnutie,...“. Policajt vykonáva úkony samostatne, pričom musí rešpektovať povinnosť, aby úkony vykonával zákonne a včas. Avšak treba podotknúť, že policajt síce vykonáva úkony samostatne, ale okrem prípadov, na ktoré je potrebný súhlas sudcu pre prípravné konanie alebo prokurátora.
4. Rozsah dokazovania je expressis verbis upravený iba pri skrátenom vyšetrovaní, a to v ustanovení § 203 ods. 1 TP, kde sa predpokladá, že policajt:

[13] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. Trestné právo procesné 2, s. 42

a) výsluch svedka vykoná, ak ide o neopakovateľný úkon, neodkladný úkon alebo ak ide o svedka, ktorý bol osobne prítomný pri páchaní trestného činu, v ostatných prípadoch vyžiada iba vysvetlenie, o ktorom spíše záznam,
b) vyhľadá a zabezpečí dôkazy, aby mohli byť vykonané v ďalšom konaní, o čom urobí záznam,
c) skrátené vyšetrovanie treba skončiť spravidla do dvoch mesiacov od vznesenia obvinenia.

5. Z procesného postavenia prokurátora ako „dominus litis“, t. j. „pána sporu“ vyplývajú viaceré jeho právomoci a kompetencie, ktorými môže výrazne ovplyvňovať rozsah vyšetrovania resp. skráteného vyšetrovania:
   - podľa § 230 ods. 2 písm. a) TP dávať policajtovi záväzné pokyny na postup podľa § 197 TP, na vyšetrovanie a skrátené vyšetrovanie, teda určovať, ktoré konkrétne dôkazy má policajt vyhľadať, zabezpečiť, vykonať, prípadne v akom rozsahu,
   - podľa § 230 ods. 2 písm. d) TP vrátiť vec na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania s pokynmi na vyhľadanie alebo vykonanie konkrétnych dôkazov,
   - podľa § 203 ods. 2 TP prokurátor môže policajtovi zmeniť rozsah úkonov, ktoré majú byť ešte vykonané v prípade, ak sa skrátené vyšetrovanie neskončí do dvoch mesiacov od vznesenia obvinenia alebo vo veci nariadiť vyšetrovanie a takto ovplyvniť rozsah dokazovania.

Pre úplnosť treba dodať, že pri tzv. osobitnom skrátenom vyšetrovaní podľa § 204 TP, je rozsah dokazovania limitovaný jednak ustanovením § 203 ods. 1 písm. a), b) TP a jednak časovým hľadiskom, t. j. kvantitou i kvalitou vykonania dôkazov najneskôr do 48 hodín od zadržania osoby pri páchaní prečinu a jej odovzdania súdu. Treba ešte poznamenať, že ak prokurátor nebude spokojný s rozsahom vykonaného dokazovania resp. objasnením skutku a jeho páchateľa, je oprávnený v zmysle § 204 ods. 2 TP spis vrátiť policajtovi na doplnenie skráteného vyšetrovania.[14]

V zmysle ustanovenia § 208 TP, ak policajt v trestnom konaní považuje vyšetrovanie alebo skrátené vyšetrovanie za skončené a jeho výsledky za postačujúce na podanie návrhu na obžalobu alebo na iné rozhodnutie, umožní obvinenému, obhajcovi, poškodenému, jeho splnomocnencovi alebo opatrovníkovi, zúčastnenej osobe a jej splnomocnencovi, preštudovanie spisu a dá im možnosť podať návrhy na doplnenie dokazovania. Každá z uvedených osôb sa môže vyjadriť k dodržiavaniu procesných predpisov pri vyšetrovaní a skrátenom vyšetrovaní a navrhnúť doplnenie dokazovania, ako aj môžu podať žiadosť prokurátorovi o preskúmanie postupu policajta podľa § 210 TP. Účasť vyššie uvedených osôb na skončení vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania je ich právom, nie povinnosťou. O týchto právach musia byť poučené, tak isto aj o možnosti sa ich vzdať. Policajt je zároveň povinný tieto osoby upozorniť na právo preštudovať spisy a podať návrhy na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Obvineného a jeho obhajcu upozorní najmenej tri dni vopred. Uvedenú lehotu možno skrátiť len s ich súhlasom. V osobitne skrátenom vyšetrovaní uvedená lehota neplatí.

Jednotlivé návrhy na doplnenie dokazovania musí policajt písomne zaznačiť do záznamu o preštudovaní spisu. O jednotlivých návrhoch policajt rozhoduje na základe vlastného uváženia, či je potrebné návrhy vykonať, avšak jeho povinnosťou je zaoberať sa každým navrhnutým dôkazom osobitne. O návrhoch na doplnenie nerozhoduje policajt meritórne (uznesením), ale prípisom. V prípade, ak dôkazy neposúdi ako potrebné, odmietne ich. V prípade, ak bol návrh na doplnenie dokazovania aj čiastočne akceptovaný a navrhované úkony boli vybavené, musí sa oprávneným osobám znova umožniť preštudovanie spisu a navrhnutie nových dôkazov. Návrhy ako zastavenie trestného stíhania, či postúpenie veci sa nepovažuje za návrh na doplnenie dokazovania.[15]

V zmysle § 209 TP na skončenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania bezprostredne nadväzuje spravidla predloženie spisu prokurátorovi spolu s návrhom na podanie obžaloby alebo na vydanie iného rozhodnutia.

[14] ZÁHORA, J. (ed.). 2014. Aktuálne problémy prípravného konania trestného, s. 45-46
[15] ČENTÉŠ, J. a kol. 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie, s. 487.

Ak policajt navrhne podanie obžaloby, v samotnom návrhu uvedie zoznam navrhovaných a vykonaných dôkazov. V prípade, ak policajt nevyhovel alebo odmietol návrhy na doplnenie dokazovania, musí odôvodniť svoj postup. So spisom policajt predkladá aj očíslované vecné dôkazy a ich zoznam, ak to povaha umožňuje.

Prokurátor nie je viazaný návrhom policajta a môže rozhodnúť aj iným spôsobom, než je uvedený v návrhu.

Podľa nariadenia ministra vnútra[16] platí, že návrh na podanie obžaloby alebo na iné rozhodnutie musí policajt predložiť prokurátorovi do troch pracovných dní od preštudovania spisu a u obzvlášť závažných zločinov najneskôr do piatich pracovných dní.

Záver

Spoľahlivé zistenie skutkového stavu je predpokladom správneho, spravodlivého a presvedčivého rozhodnutia v každej trestnej veci. Zistenie skutkového stavu veci je práve úlohou dokazovania, ktoré je preto ústredným problémom celého trestného konania.

Dokazovanie v trestnom konaní je popri rozhodovaní najdôležitejšou procesnou činnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdov, pretože umožňuje zistiť skutkový základ pre ich rozhodovanie a pre ďalší postup v trestom konaní tak, aby mohol byť naplnený účel trestného konania, ktorým je aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní.

Dokazovanie tvorí podstatnú a nezastupiteľnú časť trestného konania, a možno konštatovať, že sa vykonáva vo všetkých častiach a štádiách trestného konania, pričom v každom štádiu má svoje osobitosti.

Samotný pojem dokazovania nie je v Trestnom poriadku legálne definovaný. Trestný poriadok upravuje dokazovanie na viacerých miestach, ako napr. dokazovanie na hlavnom pojednávaní, avšak základnú právnu úpravu dokazovania spoločnú pre všetky štádiá trestného konania obsahuje šiesta hlava prvej časti TP, konkrétne v ustanoveniach § 119 až §161 TP. Súhrn právnych noriem, ktoré upravujú dokazovanie v trestnom práve sa nazýva dôkazné právo. Jeho súčasťou sú aj právne normy obsiahnuté v iných zákonoch než TP, ak môžu mať vplyv na dokazovanie v trestnom konaní. Dôkazné právo predstavuje na jednej strane určitý návod pre racionálny postup orgánov činných v trestnom konaní, súdov a ďalších subjektov trestného konania ako čo najlepšie zistiť skutkový stav veci, a vytvoriť tak podklad pre rozhodnutie. Na druhej strane je dodržiavanie dôkazného práva zárukou zákonného procesu vedeného proti obvinenému, zárukou uplatnenia jeho práv a podmienkou prípustnosti použitia každého dôkazu v trestnom konaní. V tejto súvislosti zohráva dôležitú úlohu aj judikatúra, nakoľko stanovuje mantinely, v ktorých sa musí dokazovanie pohybovať. Avšak možno konštatovať, že dôkazné právo v našom právnom systéme netvorí samostatné právne odvetvie. Možno uviesť, že v systéme Common Law sa jednotlivé odvetvia práva nezaoberajú detailmi dôkazov, ale sa odvolávajú na dôkazné právo, ktoré má svoju teóriu, kódex ako aj jednotlivé precedensy, ktoré sa týkajú konkrétnych dôkazov. Podobné vyčlenenie samostatného dôkazného práva možno nájsť aj v kontinentálnych právnych systémoch jednotlivých štátov. Podľa Kolesára[17], je takéto riešenie logickým, pretože v každom odvetví práva, ktoré má určité konanie, vstupujú pri rozhodovaní o veci ako základný podklad dôkazy, ktoré sa v značnej miere zhodujú či už v trestnom práve alebo v občianskom práve. Kolesár ako príklad uviedol výpoveď svedka, ktorá nebude mať inú podobu pred súdom v trestnom konaní než v občianskom konaní. Súbory jednotlivých dôkazov v Trestnom poriadku a v Civilnom sporovom poriadku sú v podstate rovnaké, ako napr. výpovede, ohliadka, znalecké skúmanie, vecné a listinné dôkazy. Dôkazy sa potom môžu v rámci týchto okruhov ďalej triediť.

[16] Článok 78 nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 17/2007 zo 4. apríla 2007 o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru pri odhaľovaní trestných činov a zisťovaní ich páchateľov, o postupe v trestnom konaní, o výjazdových skupinách a špecializovaných tímoch a o zmene nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 107/2005 o postupe pri evidovaní a manipulácii s vyšetrovacími spismi v znení nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 15/2006 v znení neskorších nariadení.

[17] KOLESÁR, J., 2010. Dôkazné právo a postavenie jednotlivých dôkazov v ňom, osobitne znaleckého skúmania. Justičná revue, 62, 2010, č. 6-7, s. 802 – 808

Predmet a rozsah dokazovania v trestnom konaní je závislý od konkrétneho prípadu, nakoľko každá trestná vec má jedinečný charakter. Na základe toho možno ustáliť, že okruh okolností, ktoré treba v konkrétnom prípade dokazovať, záleží od skutočných podmienok a okolností prípadu. V zásade platí, že vždy treba dokazovať všetky podstatné skutočnosti dôležité pre rozhodnutie, avšak v každej trestnej veci má predmet dokazovania individuálnych charakter, to znamená, že určitý okruh dôkazov, ktoré sa musia vykonať, aby konečné rozhodnutie malo požadovaný, úplný skutkový obsah, nemožno zovšeobecniť pre všetky prípady, z čoho možno vyvodiť, že hranice dokazovania sú určené konkrétnym prípadom.

Vplyv dokazovania na rozhodovanie v trestnom konaní je kľúčový. Iba na základe dokazovania možno zistiť skutkový základ pre rozhodovanie a pre ďalší postup v trestnom konaní. Dokazovanie zároveň predstavuje aj nevyhnutný predpoklad na naplnenie účelu trestného konania, ktorým je aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní.

Na záver v rámci úvah *de lege ferenda* v spojitosti s dokazovaním možno uviesť nasledujúce: rekodifikácia trestného poriadku mala priniesť zjednodušenie a zrýchlenie prípravného konania, a tým aj celého trestného konania. Dosiahnuť sa to malo prenesením ťažiska dokazovania pred súd, kde sa mali vykonávať dôkazy kontradiktórnym spôsobom. Prípravné konanie nemalo už slúžiť na zdĺhavé vykonávanie dokazovania napr. výsluch svedkov pred vznesením obvinenia, potom po vznesení obvinenia a nakoniec aj po podaní obžaloby v konaní pred súdom. Vychádzajúc zo súčasného postupne novelizovaného Trestného poriadku, ako aj z aktuálnych poznatkov aplikačnej praxe možno konštatovať, že v prípade, ak sa nejedná o vybavovanie veci za využitia odklonov, prípravné konanie sa s ohľadom na rozsah dokazovania naďalej vykonáva podobne ako pred rokom 2006. V rámci úvah *de lege ferenda* by som navrhoval posilniť prvky kontradiktórnosti v predsúdnej časti trestného konania. Konkrétne v štádiu postupe pred začatím trestného stíhania by bolo vhodné a účelné rozšíriť práva podozrivej osoby o možnosť aktívne vstupovať do procesu dokazovania, napr. možnosť klásť otázky oznamovateľovi, a tým pádom ovplyvniť výsledky rozhodnutia o trestnom oznámení, ako aj eliminovať zbytočné dokazovanie spôsobené uznesením o začatí trestného stíhania v prípadoch, keď aj po doplnení trestného oznámenia naďalej pretrvávajú pochybnosti, či došlo k spáchaniu trestného činu.

Prikláňam sa aj k úvahám, že v prípade, keď sa trestná vec nevyrieši využitím niektorého z odklonov, je potrebné ťažisko dokazovania presunúť čo najskôr do štádia súdneho konania. Dôkazy majú byť čo najrýchlejšie vyhľadané, zabezpečené, a nie vykonávané v rámci vyšetrovania v celom rozsahu s vedomím, že časť vykonaných dôkazov nemá relevanciu pre súdne konanie. Riešením by mohlo byť zúženie rámca na vykonávanie dôkazov v prípravnom konaní iba na neodkladné, neopakovateľné a zaisťovacie úkony ,a taktiež posilniť možnosť vykonať najdôležitejšie dôkazy v prípravnom konaní za prítomnosti sudcu pre prípravné konanie, čo by zabezpečilo takto vykonanému dôkazu procesnú relevanciu aj v súdnom konaní. Zvyšné dôkazy by sa vykonali až v konaní pred súdom.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Dokazovanie v trestnom konaní je popri rozhodovaní najdôležitejšou procesnou činnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdov, nakoľko umožňuje zistiť skutkový základ pre ich rozhodovanie ako aj pre ďalší postup v trestnom konaní tak, aby mohol byť naplnený účel trestného konania, ktorým je aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní. Nezastupiteľnosť dokazovania predovšetkým spočíva v tom, že ide o jedinú cestu, ktorou si orgány činné v trestnom konaní a súdy môžu a musia obstarať skutkový podklad pre svoje rozhodnutie, prípadne pre iný postup v trestnom konaní. Trestné konanie sa vedie o skutku, ktorý sa stal v minulosti, a ktorý orgán činný v trestnom konaní ako aj súd osobne nepozoroval. Preto sa s ňou môže oboznámiť len nepriamo tým, že si jej priebeh zrekonštruuje pomocou vykonaných dôkazov. Prípravné konanie je povinným druhým štádiom trestného konania. Už samotné formálne označovanie prípravného konania predurčuje jeho charakter, podstatu a ním sledovaný účel. Jeho hlavnou úlohou je kvalifikovaná príprava podkladov pre súdne konanie, aby trestná vec obstála pred súdom. V prípravnom konaní by sa malo vykonávať iba nevyhnutné dokazovanie, pre objasnenie

skutočností relevantných pre objasnenie skutku, v rozsahu potrebnom na vydanie rozhodnutia – na podanie obžaloby, prípadne návrhu na schválenie dohody o vine a treste alebo vydanie iného meritórneho rozhodnutia v prípravnom konaní. Úloha prípravného konania v celom trestnom konaní vo vyhľadávaní dôkazov a ich zabezpečovaní je významná a prakticky nezastupiteľná.

Resumé (v anglickom jazyku)

Prosecution in criminal proceedings is, besides the decision-making process, the most important procedural activity of law enforcement agencies and courts, since it enables them to ascertain the factual basis for their decision as well as for further proceedings in criminal proceedings so that the purpose of the criminal proceedings, properly identified and their perpetrators under the law are fairly punished. The indisputable nature of the evidence lies in the fact that it is the only way for law enforcement authorities and courts to obtain factual evidence for their decision or for other proceedings in criminal proceedings. Criminal proceedings are related to an act that has occurred in the past and which has not been personally observed by the law enforcement and judicial authorities. Therefore, they can only become aware of it indirectly by rebuilding the course through evidence. Preliminary proceeding is a compulsory second stage of the criminal proceedings. The formal labeling itself of the preliminary proceeding predetermines its character, its nature and its purpose. Its main role is the qualified preparation of evidence for legal proceedings to bring the criminal case to court. In the preliminary proceeding, only the necessary proof should be made, in order to clarify the facts relevant to the clarification of the facts, to the extent necessary to issue the decision – to file a prosecution or, alternatively, to approve an agreement on the vineyard and punishment or to issue another merit decision in the preliminary proceeding. The role of the preliminary proceeding in the whole of the criminal proceedings in the search for and securing of evidence is significant and practically irreplaceable.

Zoznam bibliografických odkazov

ČENTÉŠ, J. a kol., 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie. Šamorín: Heuréka. ISBN 978-80-89122-76-9.

Článok 78 nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 17/2007 zo 4. apríla 2007 o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru pri odhaľovaní trestných činov a zisťovaní ich páchateľov, o postupe v trestnom konaní, o výjazdových skupinách a špecializovaných tímoch a o zmene nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 107/2005 o postupe pri evidovaní a manipulácii s vyšetrovacími spismi v znení nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 15/2006 v znení neskorších nariadení.

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2017. Trestné právo procesné 2. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-8168-593-4.

KOLESÁR, J., 2010.Dôkazné právo a postavenie jednotlivých dôkazov v ňom, osobitne znaleckého skúmania. Justičná revue, 62, 2010, č. 6-7, s. 802 – 808. ISSN 1335-6461.

PERHÁCS, Z., 2007. Začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia. Justičná revue, 59, 2007, č. 11, s. 1397-1413. ISSN 1335-6461.

POLÁK, P., 2008. Teoretické a praktické problémy dokazovania. Pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008. Bratislava: Eurokódex. ISBN 978-80-893-63-17-9.

ZÁHORA, J. (ed.), 2014. Aktuálne problémy prípravného konania trestného. Zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 3. apríla 2014. Praha:

Leges. ISBN 978-80-7502-030-7.

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
Kontaktné údaje:
JUDr. Marek Talapka
Interný doktorand Ústavu verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
Tomašíkova 20, 821 02 Bratislava
e-mail: marek.talapka@gmail.com

PRÍPUSTNOSŤ DÔKAZOV ZÍSKANÝCH POUŽITÍM INFORMAČNO - TECHNICKÝCH PROSTRIEDKOV PRE ÚČELY TRESTNÉHO KONANIA[1]

JUDr. Barbora TALLOVÁ
Interný doktorand Ústavu verejného práva
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

Anotácia: *Autorka sa v príspevku zaoberá otázkami o prípustnosti získavania a využitia dôkazov v trestnom konaní v súvislosti s použitím informačno-technických prostriedkov.*
Kľúčové slová: *dokazovanie, zákonnosť a prípustnosť dôkazov, informačno-technické prostriedky, informácie získané informačno-technickými prostriedkami*

Anotation: *Author deals with the question of admissibility of obtaining and using evidences in criminal proceedings in connection with the use of information technical means.*
Keywords: *evidence, the legality and admissibility of evidences, information technical means, information obtained by information and technical means*

Úvod

Bezpečnosť možno považovať za tému číslo jeden nielen v európskom ale aj v celosvetovom meradle. Narastajúca kriminalita, ktorá je čoraz viac páchaná sofistikovanejším spôsob vyžaduje od kompetentných orgánov adekvátnu reakciu v snahe o zefektívnenie jej odhaľovania a s tým súvisiace dokazovanie trestnej činnosti, aby mohli byť trestné činy náležite zistené a ich páchatelia spravodlivo potrestaní. Štátne orgány by mali mať k dispozícii čo najúčinnejšie prostriedky, ktoré im umožnia trestnú činnosť odhaliť a prostredníctvom dokazovania úspešne preukázať spáchanie trestného činu v konaní pred súdom, resp. usvedčiť páchateľov takýchto trestných činov.

Do popredia záujmu právnych teoretikov sa dostáva otázka kvality dokazovania v trestnom konaní. Bez zákonne získaných a presvedčivých dôkazov nie je možné rozhodnúť vo veci, a preto dokazovanie je *conditio sine qua non* (nevyhnutnou podmienkou) trestného konania a súčasne základnou garanciou trestno-procesnej zásady práva obvineného na spravodlivý súdny proces.[2]

Ako efektívne nástroje na odhaľovanie a dokazovanie trestnej činnosti využívané najmä pri jej závažnejších formách sú informačno-technické prostriedky. Ich použitím však dochádza k výraznému zásahu do práv garantovaných nielen na vnútroštátnej ale aj medzinárodnej úrovni. Využitím daných trestno-procesných inštitútov sa závažným spôsobom zasahuje do práv všetkých dotknutých osôb (nielen podozrivých, príp. obvinených, ale často aj osôb na veci nezúčastnených), preto aplikácia týchto inštitútov musí podliehať veľmi prísnym podmienkam a poskytovať záruky, aby práva všetkých dotknutých osôb zostali zachované. Niektoré práva nemožno obmedziť vôbec, hoci by bol záujem štátu na postihu trestnej činnosti akokoľvek naliehavý a odôvodnený, do iných práv možno pri stíhaní trestných činov zasahovať len v presne stanovených hraniciach a za dôsledného splnenia stanovených podmienok. „Jednou z nevyhnutných záruk zabezpečujúcich zistenie pravdy, a tým aj objektívne rozhodnutie v trestných veciach, ochranu práv a právnych záujmov občanov, ako aj výchovné pôsobenie na občanov je prípustnosť dôkazov a ich prameňov.“[3]

V ustanovení § 119 ods. 2 Trestný poriadok[4] (ďalej len TP) demonštratívne uvádza dôkazné prostriedky, medzi ktorými sú okrem iných aj informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov, ktoré možno považovať za účinný a efektívny nástroj dokazovania trestnej činnosti.

[1]Tento príspevok bol podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0272/ This article was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-15-0272
[2]ŠIMOVČEK,I., 2008. Rekodifikácia trestného práva z pohľadu dokazovania v trestnom konaní. In: Rekodifikácia trestného práva–doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. 4. 2008, s. 234
[3] ZÁHORA, J. a kol., 2013. Dokazovanie v trestnom konaní, 2013, s. 74
[4] Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Problematika získavania informácií využitím informačno-technických prostriedkov pre účely trestného konania je a aj bude vždy témou, na ktorú je potrebné sa zamerať vzhľadom na to, že sa ich použitím výrazným spôsobom zasahuje do základných ľudských práv dotknutých osôb. V súvislosti s použitím informačno-technických prostriedkov ako dôkazného prostriedku objektívne existujú otázky o prípustnosti získavania a využitia dôkazov (získaných informácií), čo je aj predmetom príspevku.

Prípustnosť dôkazov v trestnom konaní

Dokazovanie v trestnom konaní možno označiť za veľmi dôležitú a nezastupiteľnú časť celého trestného konania. Je najdôležitejšou procesnou činnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ktorá umožňuje zistiť skutkový základ pre vydanie rozhodnutia prípadne aj pre ďalší postup v trestnom konaní. „Výsledok dokazovania teda rozhoduje o výsledku celého trestného konania, správnosti, spravodlivosti a presvedčivosti meritórneho rozhodnutia a tým aj o jeho výchovnom, resp. preventívnom účinku.“ [5]

Nenahraditeľnosť dokazovania možno vidieť aj v tom, že ide o jedinú cestu, ktorou si orgány činné v trestnom konaní a súdy obstarávajú skutkový podklad pre svoje rozhodnutie, resp. pre iný postup v trestnom konaní. Je potrebné uviesť, že trestné konanie sa vedie o skutku, ktorý sa stal v minulosti a ktorý orgán činný v trestnom konaní a súd osobne nepozoroval a nevnímal. So skutkom sa oboznamujú len nepriamo tým, že si jeho priebeh zrekonštruujú pomocou vykonaných dôkazov, prostredníctvom ktorých priamo a bezprostredne vnímajú predkladané skutočnosti. Pritom ľudské poznanie sformované správne vykonaným dokazovaním by malo byť čo najvernejším odrazom minulých skutočností. Úplné a totožné spoznanie minulosti nie je možné, veď aj vnímanie udalostí priamymi svedkami je zákonite skreslené ich subjektívnym vnímaním reality.[6] „Spravodlivé rozhodnutie o vine a treste je podmienené vernou a úplnou rekonštrukciou skutku z minulosti, teda pravdivým zistením všetkých skutkových okolností alebo tak, ako to predpokladá jedna z kľúčových zásad trestného konania „zistiť skutkový stav bez dôvodných pochybností“.[7]

Ak ide o rozlíšenie dôkazných prostriedkov a dôkazov treba poznamenať, že dôkazný prostriedok je trestno-procesnou formou poznávania a dôkaz je obsahom (poznatkom či výsledkom) tohto poznávania a ako taký je základom skutkového zistenia.[8] Dôkaz má preto nehmotnú povahu, dôkaz je informácia.[9] Pojem dôkaz je definovaný v ustanovení § 119 ods. 2 TP, podľa ktorého „za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci, a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona.“ „Dôkaz je určitá informácia o skutkovej okolnosti z minulosti získaná priamo z dôkazných prostriedkov alebo na základe logického úsudku odvodená z informácií priamo získaných z dôkazných prostriedkov, podložená vhodnými argumentmi, ktoré sú spôsobilé logickým úsudkom odôvodniť primeranú mieru hodnovernosti tejto informácie, a ktoré vykazujú vyššiu pravdepodobnosti pravdivosti“[10]

„Dôkazným prostriedkom je procesný úkon, pomocou ktorého orgán činný v trestnom konaní alebo súd získava poznatky dôležité na objasnenie veci. Dôkazom je priamy poznatok alebo výsledok činnosti orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, ktorý získal pomocou dôkazného prostriedku a slúži na objasnenie skutočností, ktoré sú predmetom dokazovania.“[11] Dôkazný prostriedok je taktiež definovaný v § 119 ods. 2 TP, v zmysle ktorého dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.

[5] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2017. Trestné právo procesné 1., s. 403
[6] KOLESÁR, J., 2010.Perspektívy dokazovania v trestnom konaní s dôrazom na znalecké dokazovanie, s. 8
[7] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2017. Trestné právo procesné 1., s. 403
[8] MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol., 2008. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přeprac. vyd., s. 378
[9] KAČALA, J. a kol., 1997. Krátky slovník slovenského jazyka, s. 131
[10] ČENTÉŠ, J. a kol., 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie, s. 324
[11] ČENTÉŠ, J. a kol., 2015. Trestný poriadok. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie, s. 333

TP určuje tri podmienky, ktoré musí spĺňať informácia, aby mala kvalitu dôkazu v trestnom konaní, a to, že:

- môže prispieť k náležitému objasneniu veci v trestnom konaní,
- bola získaná z dôkazných prostriedkov,
- bola získaná podľa TP alebo podľa osobitného zákona.

TP v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou priniesol nové chápanie dôkazu v tom smere, že dôkaz môže byť získaný nielen z dôkazných prostriedkov podľa TP, ale aj z dôkazných prostriedkov podľa osobitného zákona. Takýmto osobitným zákonom je napr. zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním).

Ako som už vyššie uviedla s problematikou dôkazov získaných použitím informačno-technických prostriedkov bezprostredne súvisí problematika nielen prípustnosti dôkazov, ale často sa objavuje aj pojem zákonnosť dôkazov. V úvode príspevku považujem za vhodné vysvetlenie oboch pojmov a ako sa s uvedenými pojmami vysporiadali autori v odbornej literatúre. V odbornej literatúre často dochádza k zamieňaniu týchto pojmov. Jedným z dôvodov môže byť aj to, že pojmy zákonnosť a prípustnosť sú spojené a previazané. K rozlíšeniu medzi týmito pojmami nedochádza za každých okolností, alebo iba v závislosti od konkrétnych procesných situácií. Aktuálne platný a účinný TP používa termín zákonnosť. Uvedený pojem zákonodarca zakotvil do viacerých procesných ustanovení. Pojem používa v ustanovení § 2 ods. 12 TP: „orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom"; v ustanovení 119 ods. 2 TP: „za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona".

„Zákonnosť znamená, že určitý dôkazný prostriedok je prípustný podľa zákona a bol získaný postupom orgánu činného v trestnom konaní a súdu, ktorý je v súlade s právnymi predpismi."[12]

Viacerí autori sa s pojmami prípustnosť a zákonnosť v odbornej literatúre vysporiadali rozdielne. Možno uviesť, že Mathern používa oba termíny, napriek tomu ich nestotožňuje a jednoznačne uvádza, že nezákonný dôkaz je neprípustný.[13] K podobnému záveru dospel aj Nett, ktorý akcentuje, že „nezákonný dôkaz je za každých okolností neprípustný."[14] Uvedený princíp je možné nazvať „doktrína plody z otráveného stromu". Ak je napr. dôkazný prostriedok použitý nezákonným spôsobom alebo nezákonným procesným postupom, každý takto z neho získaný dôkaz je nezákonný a teda neprípustný alebo, ak je na základe určitého nezákonne získaného dôkazu vedené trestné stíhanie, celé trestné konanie je v takom prípade nezákonné. Nezákonnosťou sú teda postihnuté všetky ďalšie dôkazy, ktoré boli získané počas nezákonného procesného postupu. Podľa doktríny "plody z otráveného stromu" sa neprípustnosť nevzťahuje len priamo na nezákonne získané dôkazy, neprípustné sú aj akékoľvek iné dôkazy, ktoré boli získané na základe informácií získaných protiprávne - teda dôkazy, ktoré boli získané nepriamo zo zdroja, ktorý bol otrávený. Burda zdôrazňuje, že „nezákonne získaný dôkaz nesmie byť v žiadnom prípade v trestnom konaní prípustný, pokiaľ jeho nezákonnosť nie je odstrániteľná a následne aj odstránená (tzv. relatívne neúčinné dôkazy)".[15] Podľa Jelínka pod zákonnosťou dôkazov sa rozumie, že ide o dôkazný prostriedok podľa zákona prípustný a že bol získaný takým postupom orgánu vykonávajúceho dokazovanie, ktorý je v súlade s právnymi predpismi.[16] Na záver možno ešte uviesť, názor Syrového, ktorý uvádza že, za určitých okolností je možné použitie nezákonne získaného dôkazu. Uvedený názor odvodzuje zo znenia ustanovenia § 119 ods.4 TP: „Dôkaz získaný nezákonným donútením alebo hrozbou takého donútenia sa nesmie použiť v konaní okrem prípadu, keď sa použije ako dôkaz proti osobe, ktorá také donútenie alebo hrozbu donútenia použila.". Syrový tiež uvádza, že prípustnosť nezákonne získaného dôkazu je síce spravidla vylúčená, ale nie paušálne každého takéhoto dôkazu. Nezákonnosť dôkazu

[12] ZÁHORA, J. a kol., 2013. Dokazovanie v trestnom konaní. 1. vydanie, s. 114
[13] MATHERN, V., 1984. Dokazovanie v československom trestnom procese, s. 107
[14] NETT, A., 1997. Plody z otráveného stromu, s. 9, 45
[15] BURDA, E., 2008. Teoretické a praktické problémy dokazovania. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008, s. 23
[16] JELÍNEK, J. a kol., 2007. Trestné právo procesné. 5. aktualizované vydanie, s.342

musí byť v priamej súvislosti s donútením alebo s hrozbou donútenia. Samotná nezákonnosť preto a priori nevylučuje prípustnosť dôkazu.[17] S uvedeným názorom nemožno v zásade súhlasiť. Prikláňame sa k názoru, ktorý uvádza Záhora. Používa pojem prípustnosť dôkazov a uvádza, že prípustnosť dôkazu je pojem významovo širší ako zákonnosť dôkazu, nakoľko každý nezákonne získaný dôkaz je v zásade neprípustný, ale nie každý neprípustný dôkaz je nezákonný. [18]

„Pod pojmom prípustnosť dôkazov a ich prameňov treba rozumieť vhodnosť dôkazov z hľadiska zákonnosti ich prameňov, ako aj z hľadiska zákonnosti metód, prostriedkov a postupov použitých na získanie informácií tvoriacich ich obsah.“[19]

Prípustnosť dôkazu je potrebné hodnotiť vzhľadom na jeho povahu a tiež vzhľadom na spôsob jeho zaobstarania. Dôležitým kritériom prípustnosti dôkazu je zákonnosť jeho získania.

V trestnom konaní sa dôkazy vyhľadávajú a vykonávajú podľa základných zásad trestného konania a z nich vyplývajúcich a odvodených všeobecných procesných pravidiel, ich nedodržanie alebo porušenie znamená ohrozenie prípustnosti resp. zákonnosti dôkazov.

Prípustnosť dôkazu je teda nevyhnutná vlastnosť dôkazu, charakterizovaná je predovšetkým:

- súladom medzi ustanoveniami TP, základnými zásadami trestného konania a prameňmi resp. nositeľmi dôkazov. Uvedeným súladom sa rozumie najmä dodržanie zásady stíhania len zo zákonných dôvodov, v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 TP, pri využívaní prameňov dôkazov. Za prameň dôkazu sa považuje nositeľ dôkazu, ktorým môže byť napríklad osoba, listina, prípadne informácia na hmotnom predmete. Prameň dôkazu resp. nositeľ dôkazu musí spĺňať všetky zákonné náležitosti uvedené pre konkrétny prameň dôkazu, informácie musia byť zabezpečené a získané procesným postupom t.j. získané zákonným spôsobom a zákonným postupom.
- -súladom medzi ustanoveniami TP, základnými zásadami trestného konania a metódami, prostriedkami a postupmi použitými na získanie informácií tvoriacich obsah dôkazu. Aj v tomto prípade sa opäť vychádza sa zo zásady stíhania len zo zákonných dôvodov v zmysle § 2 ods. 1 TP. Na získanie dôkazu možno požiť len také metódy, prostriedky alebo postupy, ktoré sú v medziach a predovšetkým v súlade s ustanoveniami TP, t.j. sú získané zákonným spôsobom a zákonným postupom a súčasne zvolený postup, metóda alebo prostriedok nesmie odporovať ustanoveniam TP a nijako ho obchádzať.[20]

V tejto súvislosti poukazujem aj na ustanovenie § 2 ods. 12 TP, v rámci ktorého je upravená zásada voľného hodnotenia dôkazov, obsahom ktorej je okrem iného i ustanovenie, že orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom. Podľa môjho názoru je práve problematika zákonného získania dôkazu aj dôvodom vysokej latencie niektorých druhov trestnej činnosti. Keďže nezákonne získaný dôkaz nie je v trestnom konaní prípustný, či už ide o dôkaz v prospech alebo v neprospech obvineného, vynára sa otázka akým spôsobom sa majú orgány činné v trestnom konaní a súdy vysporiadať so skutočnosťou, ak nezákonne získaný dôkaz je jediným ospravedlňujúcim dôkazom a uvedené orgány na neho nesmú prihliadať. Rada by som uviedla názor Burdu, ktorý poukazuje na zákonnú úpravu zásady primeranosti a zdržanlivosti, ako aj na zásadu zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, zásadu spravodlivosti trestného konania, ktoré by mohli do istej miery odôvodniť pripustenie nezákonne získaného dôkazu v trestnom konaní, avšak len v prospech obvineného za účelom spravodlivého trestného konania.[21] Takýto stav by ale napriek tomu nevyriešil problematiku latentnej trestnej činnosti. V niektorých prípadoch poškodení neoznamujú trestnú činnosť práve z dôvodu absencie zákonne získaného dôkazu, ktorý by preukázal ich tvrdenia (napríklad pri trestnom čine vyhrážania).

[17] SYROVÝ, I., 2007.Použitie nezákonne získaného dôkazu v trestnom konaní; Bulletin slovenskej advokácie, č. 3/2007, s. 7-14

[18] ZÁHORA, J. a kol., 2013. Dokazovanie v trestnom konaní, s. 114

[19] ZÁHORA, J. a kol., 2013. Dokazovanie v trestnom konaní, s. 74

[20] ZÁHORA, J. a kol., 2013. Dokazovanie v trestnom konaní, s. 75

[21] BURDA, E., 2008. Nezákonne získaný dôkaz v prospech obvineného. Teoretické a praktické problémy dokazovania. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008, s. 28-29

V súvislosti s uvedeným je vhodné spomenúť aj tzv. relatívne neúčinné dôkazy. Ide o dôkazy, ktoré vykazujú určitú vadu, ktorou takéto dôkazy trpia, ak boli počas ich vyhľadávania prípadne počas ich vykonávania porušené procesné pravidlá. Informácie zachytené z dôkazných prostriedkov, ktoré boli vykonané použitím porušenia procesných pravidiel pre vyhľadávanie a vykonávanie dôkazov spravidla nesmú byť použité ako dôkaz v trestnom konaní. Za určitých okolností sa pripúšťa aj použitie takéhoto dôkazu, ak je jeho neprípustnosť odstrániteľná a následne i odstránená.[22] Existuje tu možnosť takto vzniknuté procesné pochybenie odstrániť. „Ak napríklad svedok pri výsluchu zabudol podpísať zápisnicu na každej strane a pred súdom prehlásil, že zápisnica je v úplnom súlade s jeho výpoveďou, môže byť táto procesná chyba odstránená pripojením predvolania k zápisnici a takto získaný a vykonaný dôkaz je prípustný a hodnoverný, a teda môže byť využitý v procesnom dokazovaní.“[23]

V odbornej literatúre nachádzame päť kritérií, ktoré musí dôkaz spĺňať, aby mohol byť zákonný:

- musí byť získaný z prameňa, ktorý stanoví zákon prípadne ho zákon pripúšťa,
- musí byť získaný a vykonaný procesným subjektom k tomu zákonom oprávneným,
- musí byť získaný a vykonaný v štádiu trestného konania, v ktorom je príslušný procesný subjekt podľa zákona oprávnený vyhľadávať a vykonávať dôkazy, ktoré môžu byť podkladom pre rozhodnutie v trestnom konaní, najmä pre rozhodnutie súdu,
- získaný a vykonaný dôkaz sa musí týkať predmetu dokazovania v danom procese, musí sa týkať skutku, o ktorom sa vedie trestné konanie, prípadne otázok o ktorých je potrebné v rámci tohto trestného konania rozhodovať,
- musí byť získaný a vykonaný spôsobom, ktorý stanovuje zákon, prípade zákon pripúšťa.[24]

Z vyššie uvedeného vyplýva, že v prípade, ak pri vykonávaní dôkazov by došlo k porušeniu alebo obchádzaniu zákona tento dôkaz nemožno hodnotiť ako zákonný a zároveň ani ako prípustný, v dôsledku porušenia procesných predpisov. Nemožno ho použiť ani ako dôkaz pre ďalšie štádiá trestného konania, a to ani v tom prípade keby v ňom dosiahnuté tvrdenia boli jednoznačne pravdivé.

Prípustnosť dôkazov zahŕňa v sebe aj znaky vzťahujúce sa na obsah dôkazu a na procesnú formu dôkazu. Dôkaz musí spĺňať zákonom stanovenú formu a taktiež musí obsahovať všetky zákonom stanovené obsahové náležitosti. „Prípustnosť dôkazov predstavuje prípustnosť dôkazu z hľadiska jeho procesnej formy, t.j. zákonnosti prameňov, metód a spôsobov, na základe ktorých boli dané poznatky získané. Zisťuje sa, či výsledok procesného dokazovania bol získaný postupom, ktorý vymedzujú ustanovenia TP.“[25] Ako príklad možno uviesť, ak je prameňom dôkazu verejná listina, musí spĺňať obsahové aj formálne náležitosti verejnej listiny a musí byť zaistená zákonným procesným spôsobom a postupom (napríklad pri obhliadke miesta činu, pri osobnej alebo domovej prehliadke atď.).

Ešte možno spomenúť, že TP nevymedzuje všeobecné pravidlá pre prípustnosť dôkazu. V ustanovení § 119 ods.2 TP je uvedené pravidlo, že „za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona.“ Z výkladu tohto ustanovenia je zrejmé, že TP nedovoľuje vylúčiť uplatnenie akéhokoľvek dôkazného prostriedku získaného v súlade so zákonom, napriek tomu TP vo viacerých svojich ustanoveniach výslovne zakazuje použitie niektorých dôkazov.[26]

- získanie dôkazu nezákonným donútením alebo hrozbou donútenia v zmysle TP v ustanoveniach: § 119 ods. 4, §121 ods. 1 a 2, § 123 ods. 2,
- získanie dôkazu o kontrolovanej dodávke, sledovanie ktorej bolo vykonané bez príkazu príslušného orgánu, ak nebol príkaz v stanovenej lehote vydaný v zmysle § 111 ods. 4 TP,

[22] BURDA, E., 2008. Nezákonne získaný dôkaz v prospech obvineného. Teoretické a praktické problémy dokazovania. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008, s. 23

[23] ZÁHORA, J. a kol., 2013. Dokazovanie v trestnom konaní, s. 75

[24] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2017. Trestné právo procesné 1, s. 424

[25] IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2017. Trestné právo procesné 1., s. 424, 425

[26] ZÁHORA, J., 2008. Neprípustnosť dôkazu získaného donútením. In. Teoretické a praktické problémy dokazovania- pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. K 80. narodeninám. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008, s.291-302

- získanie dôkazu pri predstieranom prevode bez príkazu príslušného orgánu, ak nebol príkaz v stanovenej lehote vydaný v zmysle § 112 ods. 5 TP,
- komunikácia medzi obhajcom a obvineným pri sledovaní osôb a vecí, pri vyhotovovaní obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, pri odpočúvaní a zaznamenávaní telekomunikačnej prevádzky v zmysle § 113 ods. 3 TP, § 114 ods. 4 TP, § 115 ods. 1 TP,
- získanie dôkazu pri sledovaní osôb a vecí bez príkazu príslušného orgánu, ak takýto príkaz nebol v stanovenej lehote vydaný v zmysle § 113 ods. 7 TP,
- využitie dôkazu získaného sledovaním osôb a vecí v inej trestnej veci, ako je tá, v ktorej bolo sledovanie vykonané, možno záznam ako dôkaz použiť len vtedy, ak sa súčasne aj v tejto veci vedie trestné konanie pre úmyselný trestný čin v zmysle § 113 ods. 9 TP,
- informácie získané pri vyhotovovaní obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov v obydlí bez príkazu sudcu pre prípravné konanie v zmysle § 114 ods. 2 TP,
- využitie dôkazu získaného vyhotovením obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov v inej trestnej veci v zmysle § 114 ods. 7 TP, ako je tá, v ktorej boli vyhotovené obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové záznamy, možno záznam ako dôkaz použiť len vtedy, ak sa súčasne aj v tejto veci vedie trestné konanie pre úmyselný trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky, korupciu, trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva,
- informácie získané pri odpočúvaní a zázname telekomunikačnej prevádzky bez príkazu sudcu pre prípravné konanie v zmysle § 115 ods. 2 TP,
- využitie dôkazu získaného pri odpočúvaní a zaznamenávaní telekomunikačnej prevádzky v inej trestnej veci v zmysle § 115 ods. 7 TP,
- využitie dôkazu získaného pri použití agenta v inej trestnej veci v zmysle § 117 ods. 12 TP,
- využitie informácií pri porovnávaní údajov v informačných systémoch v zmysle § 118 ods. 4 TP,
- využitie informácií pri porovnávaní údajov v informačných systémoch v inej trestnej veci v zmysle § 118 ods. 7 TP,
- odmietnutie výpovede obvineným v zmysle § 201 ods. 4 TP,
- využitie vyhlásenia obvineného v konaní o zmieri v ďalšom súdnom konaní v zmysle § 226 TP,
- využitie priznania obvineného v konaní o vine a treste na hlavnom pojednávaní v zmysle §333 ods. 4 TP.[27]

Vzhľadom k tomu, že TP nemá žiadne ustanovenie, ktoré by sa zaoberalo absolútnou, či relatívnou neúčinnosťou dôkazov (okrem prípadu uvedeného v ustanovení § 119 ods. 4 TP) je nutné hľadať určité smerovania pre správne posúdenie zákonnosti, či procesnej použiteľnosti dôkazov v trestnom konaní v súdnej praxi. V tomto smere je preto nevyhnutné poznať prístup súdnej praxe pri jednotlivých dôkazných prostriedkoch. Judikatúra, ktorú uvádzam nižšie by mohla napomôcť k riešeniu konkrétnych aplikačných problémov.

- Za zákonný spôsob získania dôkazu v zmysle TP treba považovať jednak splnenie formálnych, t. j. procesných podmienok vyžadovaných TP na vykonanie konkrétneho dôkazu a jednak splnenie obsahových (materiálnych) podmienok, t. j., aby úkon – použitý dôkazný prostriedok na vykonanie dôkazu – bol zameraný na zistenie tých skutočností, na ktoré zameraný a použitý môže byť. Výsledky vyšetrenia obvineného na tzv. detektore lži nemožno v trestnom konaní použiť ako dôkaz, pretože podstatou takéhoto vyšetrenia je výsluch obvineného ku skutočnostiam, ktoré sa týkajú trestného činu. V trestnom konaní však možno použiť len tie poznatky, ktoré obvinený poskytol v súlade s ustanoveniami TP, čo v prípade jeho vyšetrenia na detektore lži nie je splnené **(R 38/2003).**

[27] ZÁHORA, J. a kol., 2013. Dokazovanie v trestnom konaní, s. 119-123

- Ak výsluch svedka nebol vykonaný v súlade s ustanoveniami TP, tento nedostatok nemožno napraviť tým, že pri ďalšom výsluchu tohto svedka, ktorý sa už realizuje v súlade so zákonom, sa svedok iba odvolá na svoju skoršiu, procesne chybnú výpoveď, lebo táto ani na hlavnom pojednávaní nemôže slúžiť ako dôkaz **(R 81/2003).**
- Výsluch svedka – poškodeného, ktorý bol síce ukončený v deň začatia trestného stíhania, ale ktorý začal deň pred začatím trestného stíhania, nie je získaný zákonným spôsobom a preto nemôže byť dôkazom pokiaľ nešlo o neodkladný alebo neopakovateľný úkon **(rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Tz 31/2002).**
- Ak bol svedok, ktorý bol skôr spoluobvineným, zúčastnený na trestnom čine obvineného, proti ktorému vypovedá, má vždy právo odmietnuť vypovedať, a to aj vtedy, keď sa trestné stíhanie proti nemu už právoplatne skončilo. Ak svedok využije toto svoje právo, jeho skoršiu výpoveď nemožno na hlavnom pojednávaní prečítať **(R 60/2003).**
- Mechanoskopické stopy môžu spoľahlivo preukázať iba to, že daný trestný čin bol vykonaný určitým nástrojom. Nehovoria však nič o tom, kto trestný čin spáchal (**ÚS 103/2009**).
- V rozpore so zákonom je vykonanie rekognície zameranej na identifikáciu obvineného svedkom podľa fotografií na hlavnom pojednávaní, pokiaľ je obžalovaný prítomný. Výsledky takto vykonanej rekognície nemôžu byť podkladom pre závery o vine obžalovaného (**R 43/2010**).
- Pokiaľ obvinený využil svoje právo a odmietol k veci vypovedať a následne pri vedomí toho, že priebeh hlavného pojednávania bude zvukovo zaznamenávaný sa rozhodol vypovedať, tak dobrovoľne poskytol svoju hlasovú vzorku. Preto nie je možné považovať za nezákonný postup súdu, ktorý použije zvukový záznam zachytávajúci hlasové prejavy obvineného ako porovnávací materiál pre vypracovanie znaleckého posudku (z odboru fonetika) k stotožneniu osoby, ktorej hlas bol zachytený odpočúvaním telekomunikačnej prevádzky vykonanej zákonným spôsobom. Takto zabezpečený znalecký posudok je dôkazom použiteľným v konaní pred súdom (**R 3/2011**).
- Pokiaľ bol v trestnej veci vypočúvaný ako svedok príslušník polície, ktorý vykonával operatívne šetrenie na mieste trestného činu, jeho výpoveď je možné použiť ako dôkaz pred súdom len vtedy, ak vypovedal o skutočnostiach, o ktorých sa nedozvedel z vysvetlenia inej osoby (**TR NS 75/2011 – T 1381**).

Napriek tomu, že TP nedefinuje všeobecné pravidlá prípustnosti dôkazu, niektoré právne normy, medzinárodné zmluvy a rozhodovacia činnosť súdov určité limity a obmedzenia pre prípustnosť dôkazov stanovujú. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len Dohovor) prípustnosť dôkazu o svojich ustanoveniach síce neupravuje a Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len ESĽP)už viackrát vo svojich rozhodnutiach zdôraznil, že táto otázka patrí do vnútroštátneho práva a je na každom štáte, aby si kritériá prípustnosti dôkazu upravil sám, pretože jeho úlohou je iba posúdiť či konanie ako celok bolo spravodlivé. Zároveň súd posudzuje či spôsob vykonania dôkazov mal spravodlivý charakter požadovaný článkom 6. ods.1 Dohovoru.[28] Avšak možno dodať, že aj napriek tomu, že ESĽP sa odmieta zaoberať otázkou prípustnosti dôkazov, vo viacerých prípadoch priamo vyslovil, že použitie určitého dôkazu voči obvinenému porušilo jeho právo na spravodlivý proces.[29] Za zásadný rozsudok v súvislosti s uvedeným je považovaný rozsudok Veľkého senátu ESĽP zo dňa 11. júla 2006 vo veci Jalloh vs. Germany. Sťažovateľ, pán Abu Bakah Jalloh namietal porušenie čl. 3 a 6 Dohovoru, teda zákaz mučenia, zákaz krutého a neľudského zaobchádzania a porušenie práva na spravodlivý proces. Uvedené porušenia namietal z dôvodu predchádzajúceho núteného podávania látok na zvracanie s cieľom zabezpečenia dôkazu o spáchaní trestného činu. Sťažovateľ takéto látky na vyvolanie zvracania odmietol dobrovoľne užiť, preto mu bola látka podaná do tela násilným spôsobom. Pri zákroku ho držali štyria policajti a lekár mu aplikoval látku injekčne a druhú prostredníctvom sondy. Následne sťažovateľ vyvrátil vrecúško obsahujúce kokaín. Pán Jalloh namietal pred ESĽP, že násilné podanie látky vyvolávajúcej zvracanie za účelom získania dôkazu o drogovom trestnom čine zakladá neľudské a ponižujúce zaobchádzanie

[28] ZÁHORA, J. a kol., 2013. Dokazovanie v trestnom konaní, s. 124

[29] MOLE, N., HARBY, C., 2009. Právo na spravodlivý proces. Sprievodca na aplikáciu článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach, s. 49

a trestanie podľa čl. 3 Dohovoru. Súd vo svojom rozhodnutí konštatoval, že štátne orgány vážne zasiahli do fyzickej alebo psychickej integrity sťažovateľa proti jeho vôli. Konanie bolo spôsobilé ohroziť jeho zdravie z dôvodu nevykonania žiadneho vyšetrenia pred uvedeným zákrokom a určenia anamnézy. Veľká komora rozhodla, že bol porušený čl. 3 Dohovoru a sťažovateľ bol podrobený neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu. Takto získaný dôkaz v trestnom konaní proti sťažovateľovi bol získaný ako priamy následok porušenia jeho práv a dôkazy boli priamo získané konaním v rozpore s čl. 3 Dohovoru a teda sú neprípustné. ESĽP vyslovil záver, že použitie dôkazu o drogách získaného násilným podaním látky na vyvolanie vracania sťažovateľa, robí celé konanie proti nemu nespravodlivým.[30]

Na záver kapitoly o prípustnosti dôkazov v trestnom konaní je možné vyvodiť úsudok na základe publikovaných názorov bývalých ale aj súčasných odborníkov – procesualistov v tejto oblasti a na základe analýzy takto získaných poznatkov, že prípustnosť dôkazu je pojem, ktorý je významovo širší ako zákonnosť dôkazu, nakoľko každý nezákonne získaný dôkaz je neprípustný, ale nie každý neprípustný dôkaz je aj dôkazom nezákonným.

Informačno-technické prostriedky ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní

Informačno-technické prostriedky ako dôkazný prostriedok sa využívajú najmä na odhaľovanie a dokazovanie závažnejšej trestnej činnosti.

Pri použití informačno-technických prostriedkov dochádza k veľkému zásahu do práv všetkých dotknutých osôb. Použitie informačno-technických prostriedkov predstavuje najintenzívnejší zásah štátu do základných práv a slobôd garantovaných Ústavou Slovenskej republiky[31] a medzinárodnými dokumentmi.

Definíciu informačno-technických prostriedkov ustanovuje §10 ods. 21 TP. Rozumejú sa nimi elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach, obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov alebo pri vyhľadávaní, otváraní a skúmaní zásielok, ak sa ich použitím zasahuje do základných ľudských práv a slobôd.

„Pojem informačno-technický prostriedok nie je terminus technicus pre označenie prostriedkov využívaných orgánmi štátu na zasahovanie do súkromia osoby. Uvedený pojem je definovaný výlučne v právnom poriadku Slovenskej republiky. Ani právna úprava Českej republiky, ktorá je z historického hľadiska najbližšou právnou úpravou, neobsahuje tento pojem. Za informačno-technický prostriedok sa často chybne označuje napríklad inštitút (dôkazný prostriedok) odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky alebo vyhotovovanie obrazových, zvukových a iných záznamov. Ako vypláva z uvedených definícií, informačno-technický prostriedok je technické zariadenie určené na získavanie informácií a nie činnosť. Takáto kategorizácia je absolútne nesprávna a dochádza k nej na základe nesprávnej interpretácie definície informačno-technických prostriedkov.“[32]

Informačno-technické prostriedky by sa dali teda definovať ako prostriedky využívané utajovaným spôsobom, ktorými štátny orgán zasahuje do súkromia osôb bez ich predchádzajúceho súhlasu pri:

- vyhľadávaní, otváraní, skúmaní a vyhodnocovaní poštových zásielok a iných dopravovaných zásielok,
- odpočúvaní a zaznamenávaní v rámci telekomunikačných činností,
- vyhotovovaní a využívaní obrazových, zvukových, zvukovo-obrazových záznamov alebo iných záznamov.

[30] Case Jalloh vs. Germany no.54810/00
[31] Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky, v znení neskorších predpisov
[32] ALAČ, M., 2015. Získanie informácií na spravodajské účely a na účely trestného konania, s. 54

Informačno-technický prostriedok musí byť použitý utajovaným spôsobom, aby bolo možné takéto jeho použitie subsumovať pod právnu úpravu použitia informačno-technických prostriedkov. „Nejde o použitie informačno-technického prostriedku, ak na zásah do súkromia dala dotknutá osoba súhlas.“[33]

Výsledkom použitia informačno-technického prostriedku je vždy záznam, môže ísť o obrazový, zvukový, obrazovo-zvukový alebo iný záznam. „Kópiu záznamu, ktorý bol vyhotovený použitím informačno-technického prostriedku, možno postúpiť len vecne a miestne príslušnému štátnemu orgánu, ak záznam môže byť dôkazom v konaní vedenom pred príslušným štátnym orgánom v medziach jeho zákonom stanovenej právomoci. Vecne a mieste príslušný štátny orgán, ktorému bol záznam postúpený , nesmie vyhotoviť kópiu záznamu ani záznam alebo jeho prepis poskytnúť k nahliadnutiu či skopírovaniu inej osobe, inému štátnemu orgánu alebo orgánu alebo orgánu územnej samosprávy alebo inej samosprávy.“[34]

Zákonom upravujúcim podmienky, režim schvaľovania a využitie informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní, je zákon č. 301/2005 Z.z Trestný poriadok. V podmienkach Slovenskej republiky však na rozdiel od ČR máme i ďalší zákon umožňujúci využiť ako dôkaz v trestnom konaní informácie získané odpočúvaním za použitia informačno- technického prostriedku, a to zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane pred odpočúvaním. Ide o zákon, ktorý ustanovuje podmienky použitia informačno-technických prostriedkov spravodajskými službami a bezpečnostnými zbormi bez súhlasu osoby, ktorej do práv sa zasahuje. „Napriek tomu, že nejde o trestné konanie, výnimočne možno takto získanú informáciu použiť ako dôkaz v trestnom konaní (§ 7). Len pre upresnenie, pojem informačno-technického prostriedku, ktorým sa realizuje odpočúvanie vymedzujú § 10 ods. 21 TP a tiež § 2 ods. 1 zákona o ochrane pred odpočúvaním v podstate zhodne.“[35]

„Do roku 1990 nebolo v československom právnom poriadku žiadnym ustanovením upravené právo štátnych orgánov použitím operatívnej techniky zasahovať do garantovaných práv a slobôd občanov aj keď je zrejmé, že spravodajské a bezpečnostné zložky štátu hojne využívali inštitúty odpočúvania telekomunikačnej prevádzky, vyhotovovania obrazových a zvukových záznamov, či sledovania na základe utajovaných, interných, rezortných (podzákonných) noriem. Takto získané informácie slúžili však iba na operatívne účely a nemohli byť použité ako dôkazy v trestnom konaní. TP z tohto obdobia (zák. č. 87/1950 Zb., zák. č. 64/1956 Zb., resp. zák. č. 141/1961 Zb.) iba príkladmo vypočítaval dôkazné prostriedky použiteľné v trestnom konaní, pričom až jeho novely v roku 2000, resp. 2002 doplnili k vypočítaným dôkazným prostriedkom aj podmienku ich získavania zákonným spôsobom. Až od tohto obdobia možno konštatovať, že sa do nášho právneho poriadku explicitne zaviedla doktrína „plody z otráveného stromu“ známa z anglo-amerického právneho systému.“[36]

Ak informácie získané použitím informačno-technického prostriedku majú byť využité ako dôkaz v trestnom konaní, štátny orgán vyhotoví písomný záznam s uvedením údajov o mieste, čase a zákonnosti použitia informačno-technického prostriedku. K takémuto písomnému záznamu štátny orgán je povinný priložiť konkrétny záznam a jeho doslovný prepis. Informácie ním získané, ktoré sa nevzťahujú na dôvody jeho použitia uvedeného v žiadosti sa môžu použiť ako dôkaz v trestnom konaní len vtedy, ak sa týkajú trestnej činnosti, v súvislosti s ktorou možno použiť informačno-technický prostriedok.[37] Ak pri využití informačno-technického prostriedku bol vyhotovený záznam, ktorým sa neskôr nezistili skutočnosti významné na dosiahnutie zákonom stanoveného účelu použitia informačno-technického prostriedku, ktorým sú podľa TP skutočnosti dôležité pre trestné konanie, štátny orgán, ktorý záznam vyhotovil je povinný takýto záznam bezodkladne zničiť.

[33] Tamtiež s. 56

[34] Tamtiež s. 60

[35] IVOR, J., 2012. Využitie záznamu z odpočúvania ako dôkaz v trestnom konaní. Zborník z vedeckej konferencie Československé právnické dni, konanej dňa 30.–31. mája 2012 v Justičnej akadémii Slovenskej republiky s názvom Dokazovanie v civilnom a trestnom konaní, s.207

[36] IVOR, J., 2008. Obrazovo zvukový záznam ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. Zborník z vedeckej konferencie Teoretické a praktické problémy dokazovania, s. 71

[37] ALAČ, M., 2015. Získanie informácií na spravodajské účely a na účely trestného konania, s. 61

Z existujúcej judikatúry ESĽP je nesporné, že využívanie informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní predstavuje vážny zásah do práva na súkromie. Dohovor v čl. 8 deklaruje právo na súkromie a stanovuje podmienky, za ktorých štát môže do súkromia zasiahnuť. V zmysle čl. 8 Dohovoru, každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie a štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať okrem prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, alebo ochrany práv a slobôd iných. Touto ochranou sa právo na súkromný a rodinný život priznáva vo väčšom rozsahu ako podľa Ústavy SR, ktorá chráni súkromie, iba dokiaľ ho neobmedzí zákon. Judikatúra ESĽP za súčasť súkromného života a korešpondencie považuje okrem listovej korešpondencie aj telefonické hovory (*Klass vs. Nemecko*), maily, informácie o navštívených webových stránkach (*Copland vs. Spojené kráľovstvo) a* dokonca aj špecifický prípad, akým bolo použitie prenosného odpočúvacieho a nahrávacieho zariadenia na zaznamenanie konverzácie prebiehajúcej v dome sťažovateľa, ktoré z hľadiska charakteru a stupňa zásahu do súkromia jednotlivca bolo kvalifikované ako virtuálne identické nahrávanie telefonických hovorov (*Bykov vs. Rusko).* Pritom nejde iba o zásah do práva na súkromia len užívateľa odpočúvanej stanice, ale táto ochrana patrí aj ďalším na veci nezúčastneným osobám, ktoré s dotknutou osobou komunikujú, sú z tejto linky volané, resp. ktoré na túto linku volajú.

Potenciálny či uskutočnený zásah do práva na súkromie podľa judikatúry ESĽP ako i Ústavného súdu SR je potrebné pri využití informačno-technických prostriedkov skúmať z pohľadu legality, legitímnosti a proporcionality. Legalita zásahu štátneho orgánu do tohto práva je determinovaná zákonom a podmienkami tohto zásahu. Legitimita predstavuje oprávnenosť konania štátneho orgánu, dôvodnosť na takýto zásah (ak možno dôvodne predpokladať, že budú zistené skutočnosti významné pre trestné konanie o trestných činoch uvedených v jednotlivých ustanoveniach). Proporcionalita znamená, že k zásahu možno prikročiť len vtedy, keď je to nevyhnutné (sledovaný cieľ nemožno dosiahnuť miernejšími prostriedkami § 2 ods. 2 TP).[38]

ESĽP posudzuje zásahy do práva na súkromie taktiež z troch hľadísk, a to z hľadiska legality, legitimity a proporcionality. Legalita zásahu štátnych orgánov do práva na súkromie znamená, že štátne orgány môžu toto právo obmedziť len na základe zákona pričom táto požiadavka vyplýva priamo z čl. 8 ods. 2 Dohovoru. Pri posudzovaní splnenia podmienky legality ESĽP vychádza z toho, či bola rešpektovaná dostupnosť a predvídateľnosť zákona.[39] Legalita zásahu do práva na súkromie taktiež znamená, že príkaz alebo súhlas na použitie informačno-technických prostriedkov, predstavujúci zásah do práva na súkromie, musí byť náležitým spôsobom odôvodnený s poukazom na konkrétne skutočnosti odôvodňujúce zásah, pričom nepostačuje iba odkaz na príslušnú právnu úpravu.

V článku 8 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, podobne ako legalita, je priamo stanovená legitimita zásahu štátnych orgánov. Legitimita zásahu znamená, že do práva na súkromie možno zasiahnuť len vtedy, keď je to v záujme štátnych orgánov z dôvodov ochrany národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, alebo ochrany práv a slobôd iných. Pri posudzovaní legitimity zásahu ESĽP skúma, či opatrenie umožňujúce zásah štátnych orgánov zodpovedá cieľu odôvodňujúcemu jeho legitimitu.

Proporcionalita zásahu štátnych orgánov znamená, že musí byť dodržaná vo vzťahu medzi právom na súkromie a výberom prostriedkov, ktorými štátne orgány disponujú pri plnení legitímneho cieľa. Štátne orgány majú v zásade pri výbere prostriedkov, ktorými chcú dosiahnuť legitímny cieľ, možnosť uplatniť voľnú úvahu, pričom sú limitované tým, že zásah do práva na súkromie vykonávajú

[38] IVOR, J., 2012. Využitie záznamu z odpočúvania ako dôkaz v trestnom konaní. Zborník z vedeckej konferencie Československé právnické dni, konanej dňa 30.–31. mája 2012 v Justičnej akadémii Slovenskej republiky s názvom Dokazovanie v civilnom a trestnom konaní, s.206

[39] SVÁK, J., 2006. Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv). II. Rozšírené vydanie, s. 584 – 585

len vtedy, keď je to nevyhnutné, teda v duchu požiadaviek kladených na demokratickú spoločnosť. Štátne orgány môžu teda k zásahu prikročiť len vtedy, keď je to nevyhnutné a sledovaný cieľ nemožno dosiahnuť miernejšími prostriedkami.[40]

Do práva na súkromie možno zasiahnuť výlučne len vtedy, ak je takýto zásah legálny, legitímny a proporcionálny pričom ide o kumulatívne splnenie uvedených podmienok.

Z uvedeného možno vyvodiť záver, že ak bola zachovaná legalita, legitimita a proporcionalita zásahu do súkromia osoby použitím informačno-technických prostriedkov, takto získané informácie sú informácie získané zákonným spôsobom a sú prípustné ako dôkaz v trestnom konaní.

Treba poznamenať že orgány územnej samosprávy, súkromné bezpečnostné služby ani iná fyzická či právnická osoba informačno-technický prostriedok použiť nesmú. Ak by niektorá z uvedených osôb použila technický prostriedok spôsobom, že by bolo možné túto činnosť považovať za použitie informačno-technického prostriedku, takto získané informácie by neboli prípustné v súdnom ani správnom konaní. Voči takejto osobe mohlo byť začaté trestné stíhanie pre podozrenie zo spáchania trestného činu porušovania tajomstva prepravovaných správ podľa § 196 a nasl. Trestného zákona[41] alebo ohrozenia obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva podľa § 264 Trestného zákona.[42]

Záver

Rekonštrukcia uplynulých udalostí ústavným a zákonným spôsobom tvorí základ každého spravodlivého rozhodnutia súdu a orgánu činného v trestnom konaní. V priebehu získavania informácií dôležitých pre objasnenie spočiatku neznámych skutkových okolností musia byť rešpektované zákonné požiadavky ustanovené pre vykonávanie jednotlivých procesných úkonov – dôkazných prostriedkov, ktoré slúžia na obstaranie konkrétnych dôkazov právne významných pre rozhodnutie o určitom skutku. Objasňovanie dokazovaných skutočností musí byť uskutočnené v súlade so zákonom, tak aby nevznikli pochybnosti o prípustnosti dôkazu získaného z konkrétneho dôkazného prostriedku. Nejde pritom iba o zachovanie procesného postupu pri vyhľadávaní dôkazov, ale najmä o dodržiavanie základných zásad trestného konania upravujúcich vykonávanie dôkazov. S kvalitou dôkazov úzko súvisia práve pravidlá prípustnosti dôkazov v trestnom konaní. Kritérium prípustnosti neumožňuje v podmienkach slovenského trestného práva možnosť *a priori* vylúčiť žiadny dôkaz. Takéto vylúčenie by porušilo základné pravidlá dokazovania v trestnom konaní, ktoré sú zakotvené v ustanoveniach Trestného poriadku. Ani rekodifikácia neprevzala zo systému common law pravidlá o *a priori* neprípustnosti niektorých dôkazov. Uvedený stav do značnej miery spôsobuje dnešnú názorovú nejednotnosť v oblasti dokazovania, hlavne v postupoch dokazovania. Prejavuje sa to napríklad pri kritériu prípustnosti dôkazu, kde jeho základ tvorí zákonnosť jeho získania. V odbornej verejnosti sa na túto tému vedie rozsiahla a dlhodobá diskusia, ktorá neprináša jednotiace závery. Neponúka ich ani legislatíva. Jedna skupina odborníkov zastáva názor, že nie každá nezákonnosť znamená aj neprípustnosť dôkazu. Druhá skupina zastáva opačné tvrdenie, že každý dôkaz získaný porušením základného procesného práva, ako aj dôkaz z neho odvodený je neplatný.[43] Aj napriek uvedenej nejednotnosti sa domnievame, že jedine zákonne získaný dôkaz, ktorý akceptuje zaužívané pravidlá dokazovania, môže vyústiť do spravodlivého a objektívneho rozhodnutia. Dôležitým kritériom prípustnosti dôkazu je zákonnosť jeho získania. Z vyššie uvedeného možno konštatovať, že prípustnosť dôkazu je pojem, ktorý je významovo širší ako samotná zákonnosť dôkazu. Jednoznačne možno vyvodiť záver, že každý nezákonne získaný dôkaz je neprípustný, avšak nie každý neprípustný dôkaz je nezákonný.

Informačno-technické prostriedky ako dôkazný prostriedok sa využívajú najmä na odhaľovanie a dokazovanie závažnejšej trestnej činnosti. Pri ich použití dochádza k veľkému zásahu

[40] PERHÁCS, Z., PERHÁCSOVÁ, A., 2013. Právna úprava používania informačno-technických prostriedkov (1. časť); Justičná revue, 65, 2013, č. 4, s. 543 – 545

[41] Zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov

[42] ALAČ, M., 2015. Získanie informácií na spravodajské účely a na účely trestného konania, s. 64

[43] ŠIMOVČEK, I., 2008. Rekodifikácia trestného práva z pohľadu dokazovania v trestnom konaní. In: Rekodifikácia trestného práva–doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. 4. 2008, s. 236

do práv všetkých dotknutých osôb. Použitie informačno-technických prostriedkov predstavuje najintenzívnejší zásah štátu do základných práv a slobôd garantovaných Ústavou Slovenskej republiky a medzinárodnými dokumentmi. Informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov sú veľmi často rozhodujúcimi dôkazmi, na základe ktorých dochádza k usvedčeniu páchateľa, preto je nevyhnutné počas celého postupu získavania takýchto informácií dbať a zabezpečiť aby uvedený dôkaz bol prípustný. Ak bola zachovaná legalita, legitimita a proporcionalita zásahu do súkromia osoby použitím informačno-technických prostriedkov, takto získané informácie sú informácie získané zákonným spôsobom a zákonným postupom a sú ako dôkaz prípustné v trestnom konaní.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Problematika uplatňovania informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní je vzhľadom na ich účel, náročné právne podmienky ich využitia, ako aj vzhľadom na pozitívne výsledky pre dokazovanie v trestnom konaní, stále v centre záujmu odbornej a laickej verejnosti. Použitím informačno-technických prostriedkov sa výrazne zasahuje do práva na súkromie. Zákonné limity zabezpečovania informácií dôležitých pre trestné konanie možno vidieť v rovine ochrany práva na súkromie na jednej strane a v zákonných možnostiach zásahu do tohto práva. Do popredia záujmu právnych teoretikov sa dostáva otázka kvality dokazovania v trestnom konaní. Bez zákonne získaných a presvedčivých dôkazov nie je možné rozhodnúť vo veci, a preto dokazovanie je *conditio sine qua non* (nevyhnutnou podmienkou) trestného konania a súčasne základnou garanciou trestno-procesnej zásady práva obvineného na spravodlivý súdny proces. V súvislosti s použitím informačno-technických prostriedkov ako dôkazného prostriedku je dôležité sa zaoberať otázkami o prípustnosti získavania a využitia dôkazov v trestnom konaní. Na základe publikovaných názorov bývalých ale aj súčasných odborníkov – procesualistov v tejto oblasti a na základe analýzy poznatkov možno vysloviť záver, že prípustnosť dôkazu je pojem, ktorý je významovo širší ako zákonnosť dôkazu, nakoľko každý nezákonne získaný dôkaz je neprípustný, ale nie každý neprípustný dôkaz je aj dôkazom nezákonným.

Resumé (v anglickom jazyku)

The issue of the use of information and technical means in criminal proceedings is still at the center of the professional and lay public interest in terms of their purpose, the demanding legal conditions for their use, and the positive results for evidence in criminal proceedings. The use of information and technical means significantly affects the right to privacy. The legal limits for the provision of information relevant to criminal proceedings can be seen in the level of protection of the right to privacy, on the one hand, and in the legal possibilities of interfering with this right. The question of the quality of evidence in criminal proceedings comes to the forefront of the interest of legal theorists. Without the legally obtained and persuasive evidence, it is not possible to decide on the case, and therefore proof is the *conditio sine qua non* (a prerequisite) of the criminal proceedings and at the same time a fundamental guarantee of the criminal-law principle of the right accused of a fair trial. In connection with the use of information and technical means as evidence, it is important to address the issue of the admissibility of obtaining and using evidence in criminal proceedings. Based on published views of both former and current experts - processualists in this area, and based on an analysis of knowledge, it can be concluded that the admissibility of proof is a concept that is wider than the lawfulness of proof, since any illegally obtained evidence is inadmissible but not every inadmissible evidence is also illegal.

Zoznam bibliografických odkazov:

ALAČ, M., 2015. Získanie informácií na spravodajské účely a na účely trestného konania. Bratislava: C.H.Beck. ISBN 978-80-89603-32-9.

BURDA, E., 2008. Nezákonne získaný dôkaz v prospech obvineného. Teoretické a praktické problémy dokazovania. In: Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva. ISBN 978-80-89363-17-9.

ČENTÉŠ, J. a kol., 2015. Trestný poriadok. Veľký komentár. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex. ISBN 978-80-8155-057-7.
ČENTÉŠ, J. a kol., 2012. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. 2 vydanie. Šamorín: Heuréka. ISBN 978-80-89122-76-9.
Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd
IVOR, J., 2012. Využitie záznamu z odpočúvania ako dôkaz v trestnom konaní. In: Zborník z vedeckej konferencie Československé právnické dni, konanej dňa 30.–31. mája 2012 v Justičnej akadémii Slovenskej republiky s názvom Dokazovanie v civilnom a trestnom konaní. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky. ISBN 978-80-970207-4-3.
IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2017. Trestné právo procesné 1. Bratislava: Wolters Kluwer.ISBN 978-80-8168-593-4.
JELÍNEK, J. a kol., 2007. Trestné právo procesné. 5.aktualizované vydanie. Praha: Linde. ISBN 80-7201-630-X.
KAČALA, J. a kol., 1997. Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava: Veda. ISBN 80-224-0750-8.
KOLESÁR, J., 2010. Perspektívy dokazovania v trestnom konaní s dôrazom na znalecké dokazovanie. Prievidza: Citicom. ISBN 978-80-89433-00-1.
MATHERN, V., 1984. Dokazovanie v československom trestnom procese. Bratislava: Obzor, 1984.
MOLE, N., HARBY, C., 2009. Právo na spravodlivý proces. Sprievodca na aplikáciu článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Rada Európy.
MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol., 2007. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-572-8.
NETT, A., 1997. Plody z otráveného stromu. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1524-1.
PERHÁCS, Z., PERHÁCSOVÁ, A., 2013. Právna úprava používania informačno-technických prostriedkov (1. časť); Justičná revue, 65, 2013, č. 4, ISSN 1335-6461.
SVÁK, J., 2006. Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv). II. Rozšírené vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX. ISBN 80-88931-51-7.
SYROVÝ, I., Použitie nezákonne získaného dôkazu v trestnom konaní. Bulletin slovenskej advokácie. č. 3/2007, ISSN 1335-1079.
ŠIMOVČEK,I., 2008. Rekodifikácia trestného práva z pohľadu dokazovania v trestnom konaní. In: Rekodifikácia trestného práva–doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. 4. 2008. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva. ISBN 978-80-89363-17-9.
ZÁHORA, J. a kol., 2013. Dokazovanie v trestnom konaní. 1. vydanie. Praha: Leges. ISBN 978-80-87576-76-2.
ZÁHORA, J., 2008. Neprípustnosť dôkazu získaného donútením. In. Teoretické a praktické problémy dokazovania-pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. K 80. narodeninám. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 15. decembra 2008. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva. ISBN 978-80-89363-17-9.
Zákon č. 166/2003 Z.z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov v znení neskorších predpisov
Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky, v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje:

JUDr. Barbora Tallová
Ústav verejného práva – Interný doktorand
Fakulta Práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave
Tomášikova 20
821 02 Bratislava
e-mail: barboratallova@gmail.com

INFORMAČNÉ VÝSTUPY ZO SPRAVODAJSKEJ ČINNOSTI V TRESTNOM KONANÍ

JUDr. Adrián VAŠKO
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Externý doktorand Fakulty práva
Paneurópskej vysokej školy v Bratislave

Anotácia: *Autor vo svojom príspevku charakterizuje spravodajskú činnosť ako realitu v systéme identifikácie trestných činov. Na tomto základe do diskusie predkladá návrhy, ktorými je možné zvýšiť účinnosť a efektivitu identifikácie trestných činov v rámci trestného konania za využitia spravodajskej činnosti, osobitne v procese dokazovania.*
Kľúčové slová: *informácia, spravodajská informácia, trestné konanie, dokazovanie, vyšetrovanie*

Annotation: *In his contribution, the author describes the intelligence activity as a reality in the system of criminal identification. On this basis, it puts forward in the debate proposals to increase the efficiency and effectiveness of criminal prosecution in the use of intelligence, particularly in the process of taking evidence.*
Keywords: *information, intelligence, criminal proceedings, evidence, investigation*

Úvod

V príspevku sme sa rozhodli interpretovať naše postoje k eventualite (*prípustnosti*) akceptácie informačných výstupov zo spravodajskej činnosti v dokazovaní trestných činov.

Východiskom našich úvah je charakteristika podstaty dokazovania trestných činov. Tú je možné vymedziť činnosťou, ktorou sú procesno-právnymi postupmi znaky skutkovej podstaty trestných činov identifikované.

Konkrétne kauzy súvisiace s identifikovaním trestných činov dostatočne presvedčivo potvrdzujú, ak nie je uplatnený systémový prístup k práci s informáciami, že jej úspešné zavŕšenie je vo väčšine prípadov nereálne. Z iného uhla pohľadu k uvedenému je vhodné dodať, že v súčasnej dobe realizácia tohto druhu identifikácie je mnohokrát spájaná s formálno-právnymi požiadavkami, ktoré výrazne sťažujú jej účinnosť a efektivitu. Osobitne sa to týka akceptácie informačných výstupov dosiahnutých realizáciou spravodajskej činnosti ako dôkazov v trestnom konaní.

V súlade so sledovanými cieľmi interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, ako aj existujúcimi potrebami praxe a teórie, je žiadúce iniciovať realizáciu odbornej diskusie zameranej najmä na hľadanie odpovedí na otázky:

„Prečo nie sú informačné výstupy zo spravodajskej činnosti akceptované v dokazovaní (§ 119 ods. 2 Trestného poriadku), keď sú spracované v súlade a rozsahu zákona?“

„Ako je možné dosiahnuť želateľný stav?“

Podľa nášho názoru pre dosiahnutie úspechu pri hľadaní odpovedí na tieto otázky je nutné vymedziť charakteristiku spravodajskej činnosti a následne toto poznanie komparovať s platnou právnou úpravou procesu dokazovania v trestnom konaní.

1. K charakteristike spravodajskej činnosti

Výkladom historických skúseností je možné dospieť k záveru, že na prvopočiatku spravodajská činnosť mala technologický charakter („*utajené“ poznanie - fungovania nástrojov, prípravy ohňa, využívania liečebných postupov, spôsobov získavania potravín, slabých a silných stránok protivníka a pod*.). Neskoršie počet objektov, ktoré boli touto činnosťou kontrolované (*spracované*) sa zväčšoval a spájal predovšetkým navonok mimo územia štátu s vojenským spravodajstvom – špionážou, a vo vnútri jednotlivých štátov za účelom získania a upevnenia moci určitých subjektov (*politickej, náboženskej, ekonomickej a pod*.). [1]

[1] Špionáž- (*základ slova lat. spinosus = dôvtipný; tŕnitý, pichľavý*); vyzvedačstvo, výzvedná služba,

Spravodajská činnosť je v prvom rade podpora (*predovšetkým informačná*), ktorú jej realizátori (*príslušníci a pracovníci spravodajských služieb*) poskytujú kompetentným adresátom.

Tí ju potrebujú pre aktívnu realizáciu procesov a operácií, k lepšiemu stanoveniu priorít pri zabezpečovaní funkcionality určitých spoločenských pozícií. Osobitne pri zabezpečovaní úloh na úseku ochrany a obrany suverenity štátu, demokracie, slobody a práva. Vyplýva to predovšetkým z toho, že rozhodujúcim predpokladom existencie každého štátu, jeho politickej stability, ekonomickej prosperity a pokojného sociálneho a kultúrneho vývoja, je racionálne vybudovaný a permanentne fungujúci systém účinnej obrany jeho ústavného zriadenia, zvrchovanosti, územnej celistvosti, bezpečnosti, vnútorného poriadku, hospodárskych a iných oprávnených záujmov, práv a slobôd všetkých jeho občanov.

Morálnym kritériom existencie spravodajských služieb je právo štátu chrániť politickú suverenitu a teritoriálnu integritu, ako aj povinnosť brániť tieto práva pred agresorom[2]. Suverénnym právom a zároveň povinnosťou štátu je získavať, vyhodnocovať a využívať informácie, dôležité pre národnú bezpečnosť, obranu, ochranu ústavného zriadenia a pre závažné vojenské, ekonomické a iné záujmy.

Väčšinu dôležitých informácií tohto druhu si štáty – ktoré sa cítia potenciálnymi protivníkmi alebo súpermi – utajujú. Pritom uplatňujú osobitný režim opatrení a špecifických prostriedkov, zaručujúcich ochranu utajovaných informácií pred nepovolanými subjektami. Podobný charakter majú tiež informácie, týkajúce sa činnosti subverzných organizácií[3], teroristických, resp. zločineckých skupín, ktoré svojimi aktivitami ohrozujú demokratické štáty a ich občanov. Prax permanentne potvrdzuje, že na získavanie uvedených informácií nestačia štandardné informačné zdroje a nástroje štátu a spoločnosti, akými sú napr. hromadné oznamovacie prostriedky, diplomacia, činnosti a fondy úradov verejnej správy, represívne orgány (*najmä polícia a colníci*) či využívanie vedeckých a odborných inštitúcií. Preto si štát zriaďuje osobitné inštitúcie na získavanie utajených a navonok sa neprejavujúcich informácií, ktoré nemožno získať obvyklými prostriedkami. Tieto špecifické inštitúcie patria medzi atribúty suverenity štátu a nazývajú sa spravodajské služby. Ich zriaďovateľom a hlavným zákazníkom býva vláda. V demokratických štátoch je činnosť týchto služieb upravená zákonom. Pritom podriadenosť spravodajskej služby zákonu je určujúca charakteristika, ktorá definuje rozdiely medzi demokratickými, autoritatívnymi a totalitnými vládami. Z politologického hľadiska možno spravodajské služby považovať za jednu zo spätných väzieb štátu. Sú to nezastupiteľné štátne orgány špecifického charakteru, ktoré utajene získavajú a spracovávajú informácie predovšetkým pre potreby exekutívy. Bez pochopenia ich funkcie a postavenia v štáte nemožno náležite rozumieť politike ani vojne, potenciálnym globálnym konfliktom, diplomacii, medzinárodným vzťahom ani čeliť aktuálnym svetovým hrozbám.[4]

---

[2] CIBULA, I. *Predsudky a mýty o spravodajských službách.* [online]. [cit. 2018-02-14]. Dostupné na internete: http://www.absd.sk/predsudky_a_myty_o_spravodajskych_sluzbach

[3] https://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/slovak/art3.html ... *„nelegálna sieť na predaj jadrovej technológie nie je ojedinelá. Irán a India sa považujú za naďalej aktívne štáty na jadrovom čiernom trhu. Niekoľko ďalších štátov sa zapája do nelegálneho transferu, presmerovania technológií a/alebo tajných aktivít s cieľom rozvinúť jadrovú spôsobilosť. Tieto prípady, rovnako ako medializované jadrové pašovanie z bývalých štátov Sovietskeho zväzu, dokazujú, že šírenie narastá geograficky, ako aj zo štátnej na subštátnu úroveň.“ ... „Uplynulé desaťročie ukazuje, že “rizikové štáty” môžu prispieť k šíreniu ZHN, aj keď bez vlastného vedomia. Patria k nim štáty, o ktorých sa vie alebo tuší, že sa zapájajú do šírenia a nestabilné štáty, v ktorých môžu ľahko pôsobiť nelegálne alebo subverzné skupiny. Ďalšou výzvou sú vyspelé demokracie – kde podniky niekedy z nepozornosti poskytujú potrebné technológie a vybavenie šíriteľom.“ ...“ priepasť medzi cieľmi tvrdej bezpečnosti (šírenia) a mäkkej bezpečnosti (medzinárodného rozvoja a budovania kapacít) je len zriedka efektívne preklenutá. Bezprostrednou výzvou je preto lepšia koordinácia existujúcich nástrojov, aby sa obmedzila schopnosť štátov šíriť kritické technológie.“* ... MAREŠ, M. *Terorismus v ČR*. Brno, Centrum strategických studií, 2005, ... *„Subverzný terorizmus – Teroristický útok vychádza zdola a je namierený proti držiteľom moci.“...*

MAREŠ, M.: *Terorismus v ČR.* Brno: Centrum strategických studií, 2005, ... *„Subverzný terorizmus – Teroristický útok vychádza zdola a je namierený proti držiteľom moci.“...*

[4] CIBULA, I. *Základné pojmy a princípy fungovania spravodajských služieb.* [online]. [cit. 2018-02-14]. Dostupné na internete: http://bvsp.open.sk

Spravodajská činnosť je účelovo realizovaná v kontexte s rešpektovaním občianskych práv, slobody prejavu, vlády zákona a pri rešpekte k iným hodnotám, ktoré sú dôležité pre spoločnosť. V právnom štáte je realizovaná iba v prípadoch, keď si to vyžaduje národná bezpečnosť a životné záujmy štátu. Aj týmito charakteristikami sú zvýraznené funkcie spravodajskej činnosti v modernej stratégii organizácii a riadenia štátu (*spoločenstiev*). Jej procesy z hľadiska funkcií sa od seba odlišujú samotným adresátom, cieľmi, dobou realizácie, typickými metódami, ktorými sú získané a zdieľané informácie a formou, v ktorej je poskytovaná, resp. odovzdaná **spravodajská informácia (*spravodajstvo*)**, resp. iný spravodajský produkt používaný pri funkčnej spravodajskej pomoci, ochrane, dezinformácii a pod.[5]

Termínom „spravodajská informácia" – „spravodajstvo" je možné označiť „... *výsledok komplexného procesu, niekedy materiálneho, ale vždy intelektuálneho; výsledok je často informovaný posudok; môže to byť tiež aj celkový popis stavu vecí; môže to byť jediný fakt alebo nejaký veľmi dobrý odhad*".[6]

V týchto súvislostiach, niektorí autori delia úlohy spravodajstva podľa informácií, aktivít a organizácie, pomocou ktorej sa tieto aktivity uskutočňujú v utajení. Za spravodajské aktivity považujú zbieranie a analyzovanie informácií, ako aj ich ochranu a iné formy zdieľania.[7]

Existujú rôzne metódy zbierania informácií, ako napr. špionáž, letecké snímkovanie, odpočúvanie komunikácie, skúmanie verejne prístupných dokumentov, rádiové a televízne vysielanie a internet. Takisto existujú rôzne techniky na analyzovanie nazbieraných informácií, podobné tým, ktoré sa využívajú pri sociálnych vedách, ale aj také, ktoré sú jedinečné pre spravodajskú činnosť, ako dekódovanie a zakódovanie správ. Podobne je tomu aj s popretím, resp. iným zdieľaním informácií pre ostatných, na čo sa využívajú aktivity vedúce k presadzovaniu práva, vyšetrovaniu a vystopovaniu podozrivých agentov cudzích spravodajských služieb a zistenie ich aktivít, identifikácia rizík a hrozieb súvisiacich s organizovaným zločinom a terorizmom a pod.[8]

To v konečnom dôsledku potvrdzuje, že spravodajská činnosť sa od iných druhov práce s informáciami odlišuje špecifickým predmetom, subjektmi, ktoré túto činnosť, využitím špeciálnych metód, prostriedkov, operácií a foriem, účelovo a funkčne realizujú.[9]

Pri hľadaní miesta spravodajskej činnosti v systéme policajno-bezpečnostného poznania je možné vychádzať z jej samotnej podstaty. **Podstatu spravodajskej činnosti tvorí najmä akceptácia princípov induktívnej logiky pri adresnom plnení spravodajskej úlohy (*pomocou***

---

[5] ochrana - *opatrenie, zariadenie, prostriedok na chránenie, na obranu proti nežiadúcemu účinku*;
pomoc – *aktívna činnosť pri spoločnom dosahovaní cieľa,*

[6] RAINEY, P. *Úloha vyšetrovateľa kriminálneho spravodajstva a útvaru kriminálneho spravodajstva.* In. Materiál poskytnutý Kanadskou jazdnou políciou príslušníkom PZ a Akadémii PZ v Bratislave, s. 1.

[7] LAML, R. *Národné a nadnárodné z hľadiska spravodajskej činnosti malej krajiny*. In. Zborník z medzinárodného sympózia *„Národné versus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb" zo dňa 8. 12. 2010.* Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov spolu s Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy.
... *„Aktuálny vývoj za poslednú dekádu tretieho tisícročia naznačuje, že sa zväčšuje priestor pre nadnárodný záujem v činnosti spravodajských služieb. Nadnárodný záujem vo všeobecnom slova zmysle našiel už výraz v medzinárodných konvenciách zásadného významu, ale so zreteľom na špecifiká spravodajskej činnosti nie je jednoduché uplatniť ho v tak citlivej sfére, v akej pôsobia spravodajskej služby. Zatiaľ najviac akceptovaným je zdieľanie spravodajských informácií, ktoré sa týkajú boja proti medzinárodnému terorizmu. Existujú aj niektoré ďalšie oblasti, kde možno konkrétne definovať nadnárodný záujem spravodajských služieb jednotlivých štátov alebo skupín štátov." ...*

[8] SHULSKY, A. N. - SCHMITT, G. J.: SILENT WARFARE, Understanding the World of Intelligence, Brassey´s Inc., Virginia 2002 – *Tiché vedenie vojny, Porozumenie svetu spravodajských služieb*, str. 1.

[9] http://www.vlada.gov.sk/4-3-bezpecnostna-politika-a-obrana/ .... *„Bezpečnosť Slovenskej republiky je neoddeliteľne spätá s bezpečnosťou euroatlantickéhopriestoru. Systém kolektívnej obrany NATO a Spoločná bezpečnostná a obranná politika EÚ poskytujú Slovenskej republike rozhodujúce bezpečnostné záruky. Spoločne s ostatnými medzinárodnými organizáciami, ktorých je Slovenská republika členom, predstavujú primárne nástroje na obhajobu a presadzovanie bezpečnostných záujmov Slovenskej republiky. Z tohoto dôvodu bude vláda SR prispievať k zvyšovaniu ich akcieschopnosti a kredibility. Vláda SR bude uskutočňovať bezpečnostnú a obrannú politiku tak, aby bola Slovenská republika schopná včas a primerane reagovať na situácie ohrozujúce bezpečnosť občanov, štátu a spojencov. Bude aktívne prispievať k zaručovaniu bezpečnosti a ochrane hodnôt, ktoré má spoločné so svojimi spojencami a partnermi. ..."*

***spravodajských metód, prostriedkov, postupov a operácií*), ktorú je povinný plniť kompetentný orgán štátnej správy.**

Spravodajská činnosť má konkrétny ontologický a gnozeologických charakter. V právnom poriadku Slovenskej republiky (*ako aj Českej republiky*) nie je explicitne, resp. deklaratórne vymedzená jej charakteristika. Tú je možné stanoviť analogickým výkladom ustanovení právnych noriem, v súlade s ktorými je ju možné účelovo realizovať.

Z literárnych prameňov je zrejmé, že medzi odborníkmi neexistuje jednotný názor na definovanie pojmu spravodajskej činnosti, ktorá predstavuje sociálny systém. Tento stav sa dá označiť za praktický ale i teoretický problém. Je to však v súlade s poznaním sociologickej vedy, ktorá tento stav vysvetľuje nasledovne: *„Pojmy majú jednak svoju vlastnú semiotickú (predovšetkým sémantickú a pragmatickú, významovú), historickú dimenziu premien, jednak i súčasné použitie, veľmi širokú a pestrú škálu rozdielnych významov jedného a toho istého pojmu. Niektoré doterajšie „staré“ pojmy sú naplňované novým významom a zavádzané „nové“ pojmy, nezriedka pre označovanie „starých obsahov“.*[10]

Spravodajská informácia (*informačný produkt, výstup*) je vytváraná predovšetkým využitím induktívnej logiky zahŕňa vždy určitý stupeň interpretácie vyúsťujúcej (*nevyhnutne*) v určitú mieru informačnej špekulácie a rizika. Miera špekulácie a rizika závisí na kompromise medzi množstvom a kvalitou dostupných informácií a množstvom času, ktoré je možné (*účelne*) vynaložiť pri jej objektivizácii (*plnení stanovených terminovaných úloh*).

V praxi sa často požaduje radšej rýchly a orientačný, než *„perfektný“* informačný výstup, ktorý už nie je aktuálny. Vo forme spravodajstva, v súlade s potrebami, je zdieľané požadované poznanie určenému adresátovi. Uvedené konštatovanie je odvodené z účelu, ktorý je možné naplniť jej realizáciou. „*V každej organizácií manažéri potrebujú presné informácie všetkých druhov, ktoré sú základom pre ich rozhodnutie. Toto často vyžaduje mať k dispozícii informácie, o tom čo sa robí alebo koná v prostredí, v ktorom chce manažér realizovať svoje aktivity. Ak úroveň poznania manažéra má požadovanú kvalitu, rastie aj pravdepodobnosť robenia správnych rozhodnutí“.*[11] V týchto intenciách je možné rámcovo vymedziť zodpovednosť**,** ktorú sú povinní presadzovať realizujúci príslušníci spravodajských služieb, najmä pri:

- ✓ príprave ľudských zdrojov informácií a ich následnom efektívnom využívaní,
- ✓ získavaní informácií z prostredia, v ktorom sa realizuje legitímna činnosť,
- ✓ získavaní informácií z prostredia, v ktorom sa pripravuje, pácha (*zakrýva*), alebo je predpoklad, že sa bude páchať trestná činnosť,
- ✓ analytickom spracovaní získaných informácií a ich zdieľaní určeným adresátom k služobnému využitiu v stanovenej forme,
- ✓ registračnom udržiavaní súborov informačných systémov, dokumentov (*uloženie a utajenie informácií*) a pod.

Bezpečnostná prax potvrdzuje, že ak chcú bezpečnostní pracovníci spravodajských služieb dosiahnuť úspech nemôžu svoju činnosť vykonávať náhodne, nesystémovo, sporadicky. Systematický prístup k plneniu spravodajských úloh je možné chápať ako sústavné, plánovité riešenie zadaného problému, v presne definovanej štruktúre, v ktorej čiastkové úlohy vymedzeným spôsobom medzi sebou súvisia. Z tohto vyplýva, že realizované procesy spravodajskej činnosti musia tvoriť konkrétny systém.

Na základe týchto skutočnosti je možné uviesť, že pre potreby skúmania a hodnotenia spravodajskej činnosti je vhodné, ak je táto činnosť posudzovaná pragmaticky. V policajno-bezpečnostnom poznaní považujeme s**pravodajskú činnosť za systém utajených, adresne plánovaných procesov, ktoré realizujú kompetentné orgány štátnej správy, pri zbere (*získavaní, zhromažďovaní*), triedení, uchovávaní, analytickom spracovaní, zdieľaní a interpretovaní (*poskytovaní*) relevantných informácií vo vzťahu k identifikovaným potrebám určených subjektov (*adresátov*).**

---

[10] GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha, 1992, s. 6.

[11] ERNEKER, J. - V. PORADA, V. a kol. *Poznávání potřeb a transfer vědeckých poznatků do policejní praxe.* Praha, 2006, s. 14.

2. Vybrané problémy akceptácie informačných výstupov zo spravodajskej činnosti v dokazovaní

Každý odborník v Slovenskej republike, ktorý objektívne hodnotí trestné konanie, zastáva názor, že jeho priebeh je spojený s celým radom problémov. Dominanciu medzi nimi má samotná dôkazná situácia, pre ktorú je typická absencia dôkazov. Za paradox je možné označiť, že kompetentné orgány štátnej správy majú k dispozícii zákonom spracované poznanie o páchanom, resp. spáchanom trestnom čine, ktoré aj napriek tomu, že preukázateľné vykazuje relevanciu vo vzťahu k dokazovaniu, nie je v trestnom konaní uplatnené.

Niet sporu v tom, že tento stav je vyvolaný objektívnymi a subjektívnymi faktormi.

Medzi objektívnymi faktormi osobitnú pozíciu a rolu zaujímajú doterajšia aplikačná prax a v neposlednom rade obava z neopravného zásahu do garantovaných základných ľudských práv a slobôd, osobitne v kontexte historických skúseností. Na druhej strane platná právna úprava trestného procesu v Slovenskej republike v predsúdnom štádiu trestného konania výrazne okliešťuje možností využitia prvkov kontradiktórneho spôsobu vykonávania dôkazov. Osobitne pred začatím trestného stíhania prakticky neexistuje zásada rovnosti strán charakteristická výlučne pre súdne konanie, ktoré má sporový charakter.

V daných súvislostiach si dovoľujeme uviesť, že chýbajúca kontradiktórnosť v „*predprípravnom konaní*“ zdanlivo nie je ani v rozpore s požiadavkami spravodlivého procesu v zmysle Európskeho dohovoru[12], ktoré sa vzťahujú výlučne na súdne konanie a tiež na konanie vedené proti konkrétnej obvinenej osobe.

Z iného uhla pohľadu ukazuje sa ako vhodné uviesť, že formu ako sa informácie o podozrení z trestnej činnosti dostanú do sféry poznania orgánov činných v trestnom konaní zákon neupravuje, preto z pohľadu zákonnosti takto získaného poznatku zásadne nemôže nastať nepoužiteľnosť dôkazu prameniaceho z takýchto informácií.

Ďalšou skutočnosťou je, že aj napriek zákonom upravenej možnosti získavania dôkazov prostredníctvom mimo trestných noriem upravujúcich dokazovanie naďalej v platnej právnej úprave trestného procesu absentuje konkrétna forma akou sa tieto dôkazy môžu vykonať v trestnom konaní, čo spôsobuje ich faktickú nepoužiteľnosť.[13] Pritom je nepopierateľné, že dôkaz je prípustný len ak bol dodržaný princíp zákonnosti pri voľbe a použití dôkazného prostriedku. Prípustnosť dôkazu je pojmom širším ako zákonnosť dôkazu. Právo na riadne dokazovanie je súčasťou európskych garancií práva na spravodlivý súdny proces, hoci výslovne iba vo vzťahu k súvisiacim právam obvinenej (podozrivej) osoby v konaní o trestnom obvinení.

Na tomto mieste si dovoľujeme uviesť niektoré rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len ESĽP):

V prípade Schenk vs. Švajčiarsko zo dňa 12. 7. 1998 ESĽP konštatoval, že čl. 6 Európskeho dohovoru nestanovuje pravidlá pre prijateľnosť dôkazu a preto táto oblasť podlieha vnútroštátnej úprave. Úlohou ESĽP nie je rozhodnúť aký dôkazný prostriedok má byť prípustný, ale či trestné konanie ako celok bolo spravodlivé, či bolo rešpektované právo obhajoby.

V prípadoch Khudobin vs. Rusko, Klass a ďalší vs. Nemecko ESĽP nevylučuje, aby boli v prípravnom štádiu a tam, kde to povaha trestného činu vyžaduje, ako dôkaz použité zdroj typu anonymných informátorov, ale následne využitie týchto zdrojov súdom pre odsúdenie je prijateľné iba ak fungujú dostatočné záruky proti zneužitiu, jasný a predvídateľný postup schvaľovania, uskutočňovania a kontroly pátracích metód.

V prípade Teixeira de Castro vs. Portugalsko zo dňa 9. 6. 1998 ESĽP konštatoval, že použitie dôkazov získaných operatívno-pátracími prostriedkami v trestnom konaní musí byť sprevádzané zodpovedajúcimi zárukami proti zneužitiu.

---

[12] „*Zo znenia čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru o ochrane ľudských právaa základných slobôd (Európsky dohovor) vyplýva, že obvinený má jednak právo byť prítomný a aktívne sa zapájať do výsluchu svedkov a jednak právo dosiahnuť, aby sa zabezpečil výsluch svedkov, ktorých výpovede by mali byť v jeho prospech. Ani jedno t týchto ustanovení nie je absolútne.*“

[13] http://www.ucps.sk/ZAKONNOST_PROCESU_DOKAZOVANIA_PRED_ZACATIM_TRESTNEHO_STIHANIA_

Na tomto mieste osobitne si dovoľujeme uviesť, že ingerencia súdu pri používaní vymedzených prostriedkov spravodajskej činnosti – informačno-operatívnych a informačno-technických je zákonom stanovená a teda takto získané dôkazy sú prípustné v trestnom konaní.

Máme zato, že aj z týchto konštatácií je možné analógiou vymedziť celý rad faktorov, ktoré vo vzťahu k akceptácii informačných výstupov zo spravodajskej činnosti v trestnom konaní majú subjektívny charakter. Dôležité je, že práve týmto prístupom je možné hľadať odpovede na otázku: ***„Ako je možné dosiahnuť želateľný stav?“***

Vo všeobecnom vyjadrení pri hľadaní odpovede na túto otázku je vhodné zdôrazniť, že v právnom štáte musia byť dodržiavané základné ľudské práva a slobody. Akákoľvek bezpečnostná a policajná činnosť je realizovateľná len prostredníctvom a v medziach ústavného a právneho systému. Musí byť teoreticky odvodená z princípov právneho štátu, to predovšetkým znamená:

- rovnaké zásady, ktoré platia pre iné úseky štátnej správy, platia i pre bezpečnostnú činnosť,
- pri bezpečnostnej činnosti je možné zasahovať do práv a slobôd občanov výlučne na základe zákona a v jeho medziach (*secundum et intra legem*),
- bezpečnostné a policajné orgány sú viazané nielen interným právom, ale i medzinárodnými právnymi aktmi, ktoré Slovenská republika ratifikáciou, alebo iným spôsobom prevzala do svojho právneho poriadku.

Ak má existovať a ak sa má rešpektovať vláda zákona, musia byť práva, slobody a povinnosti určené zákonom pre všetkých ľudí rovnako a musí sa zaručiť, že v podobných situáciách sa bude zaobchádzať so všetkými ľuďmi rovnako. Jeden zo základných aspektov tohto práva nájdeme v čl. 26 *Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach*, kde sa hovorí: „*Všetci ľudia sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú ochranu zákonom bez akejkoľvek diskriminácie...“*. Existencia zákona v tomto zmysle vytvára pocit istoty, pokiaľ ide o práva a povinnosti, pretože tieto práva a povinnosti sú stanovené v pozitívnom zákone. Kedykoľvek ľudia chcú, a to potrebujú, môžu si svoje práva a svoje povinností, ktoré im garantuje zákon, zistiť a môžu sa domáhať ochrany zákona voči protiprávnemu alebo svojvoľnému zasahovaniu do ich práv a povinností.[14]

V plnom rozsahu to platí aj pre systém prácu s informáciami v procesoch identifikácie trestných činov (*znaky skutkovej podstaty*) .

Kompetentné orgány v týchto procesoch vo vzťahu k občanom musia rešpektovať zákonné limity a ústavné garancie zásahov v jasnej, konkrétnej delimitácii práva verejného a súkromného. Pri plnení spoločnosťou delegovaných úloh musia vychádzať z Ústavy Slovenskej republiky a Listiny základných práv a slobôd, ktoré tvoria medze zásahu štátu do občianskej sféry. Ich povinnosti, oprávnenia a prostriedky sú sekundárne zákonne konkretizované v príslušných *„policajných a bezpečnostných“* zákonoch (napr. zákon NR SR č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov, zákon č. 171/1993 Z. z. o PZ v znení neskorších predpisov, zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a iné).

V súčasnej dobe spracovávame syntézu poznania z predmetnej oblasti vo forme dizertačnej práce. Predmetom nášho poznávania sú problémy, ktoré súvisia s akceptáciou spravodajských informácií v trestnom konaní. Pri riešení zadania sme aplikovali výskum. Z jeho záverov si na tomto vedeckom podujatí dovoľujeme interpretovať námety do ďalšej diskusie o tomto praktickom probléme. Osobitne v tomto smere navrhujeme, aby bola otvorená diskusia o realizácii komplexu opatrení v oblastiach: legislatívy, organizácie a riadenia a samozrejme uplatňovania taktiky a metodiky.

V legislatívnej oblasti

1. eventualita: Na základe poznania z aplikovaného výskumu je možné uviesť, že de lege ferenda je vhodné do právnych noriem, ktoré stanovujú kompetencie orgánov participujúcich pri identifikácii trestných činov, zaviesť ustanovenia umožňujúce využívať zabezpečené informácie v trestnom konaní.

[14] ROVER de C.: Slúžiť a chrániť, Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily, Medzinárodný výbor Červeného kríža, Bratislava: Príroda 2002, s. 142.

Podotýkame, že súčasný trestný poriadok takýto návrh podporuje (§ 119 ods. 2).

2. eventualita: Analogicky, tak ako je to riešené zákonom č. 166/2003 Z.z. stanovujúcim právny režim používania ITP a ich využitia v trestnom konaní, novelizovať príslušné zákony o spravodajských službách.

3. eventualita: Do trestno-procesných ustanovení, ktoré upravujú vzťahy medzi orgánmi činnými v trestnom konaní zaviesť tzv. kategóriu *„procesný inštitút"*, ktorý stanoví podmienky, za ktorých môžu kompetentné orgány sa podieľať na plnení funkcií – úloh, ktoré Trestný poriadok ukladá vyšetrovateľom (*príklady existencie tzv. procesných inštitútov – agent, sledovanie osôb a veci,* ...).

4. eventualita: Zákonom stanoviť podmienky pre obligatórnu súčinnosť kompetentných orgánov s orgánmi činnými v trestnom konaní.

5. eventualita: Zákonom upraviť kompetencie prokurátorov pri schvaľovaní a kontrole zákonom oprávnených zásahov do práv a slobôd občanov.

V oblasti organizácie a riadenia:

- vymedziť pozíciu a rolu kompetentných orgánov v systéme koordinácie, ktorá je základným predpokladom realizácie identifikácie trestných činov,

- službu vyšetrovania PZ začleniť do systému prokuratúry Slovenskej republiky, to samozrejme vyžaduje stanoviť vzťahy jej orgánov s príslušníkmi kompetentných orgánov,

- v novo kreovanej zložke prokuratúry budú pozície a rola vyšetrovateľa podriadená dozorujúcemu prokurátorovi,

- odstrániť formálny prístup pri hodnotení prípustnosti dôkazov,

- zvýšiť úroveň kvality prípravy a vzdelávania kompetentných orgánov, ktorí plnia úloh na úseku identifikácie trestných činov, prehodnotiť systém celoživotného vzdelávania, v ktorom musí byť akceptovaná synergia.

V oblasti stratégie, metodiky a taktiky

Akceptovať poznanie spracované v teóriách trestného práva, kriminológie, kriminalistiky, a v neposlednom rade konštituovaných policajných vied (*osobitne kreovaných teórií kriminálno-policajného poznania a spravodajskej činnosti*). Je tomu tak najmä preto, lebo pre objektivizáciu spracovaného poznania je dôležité nielen *„čo?"*, ale aj *„ako?"*.

Resumé (v slovenskom jazyku)

Sme presvedčení, že aj nami spracované návrhy budú predmetom odbornej konštruktívnej diskusie, ktorej výsledky pozitívne ovplyvnia účinnosť a efektivitu trestného konania. Pri tejto diskusii odporúčame akceptovať stanovisko, ktoré sme zaujali k charakteristike spravodajskej činnosti, ako aj výsledky komparatistiky právnej úpravy v oblasti identifikovania trestných činov s dôrazom na procesy dokazovania.

Resumé (v anglickom jazyku)

We are convinced that the proposals we make will be the subject of a professional constructive discussion, the results of which will positively influence the efficiency and effectiveness of criminal proceedings. In this discussion, we recommend accepting the position we have taken on the intelligence characteristic as well as the results of the comparative law on crime identification with emphasis on evidence-making processes.

Zoznam bibliografických odkazov

CIBULA, I. *Predsudky a mýty o spravodajských službách.* [online]. [cit. 2018-02-14]. Dostupné na internete: http://www.absd.sk/predsudky_a_myty_o_spravodajskych_sluzbach

CIBULA, I. *Základné pojmy a princípy fungovania spravodajských služieb.* [online]. [cit. 2018-02-14]. Dostupné na internete: http://bvsp.open.sk

ERNEKER, J. – V. PORADA a kol. *Poznávaní potřeb a transfer vědeckých poznatků do policejní praxe.* Praha: PA ČR Praha, 2006, 234 s.ISBN 80-7251-217-X.

GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing. 1992. ISBN 80-85605-28-7, 647s

GRACH, M. Spravodajské služby a ochrana štátu, In. Literárny týždenník z 5. 2. 1998, s. 5.

HOLCR, K. – PORADA, V. a kol. *Policajné vedy Úvod do teórie a metodológie*. Plzeň:Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2011, 242 s. ISBN 978-80-7380-329-2.

LAML, R. *Národné a nadnárodné z hľadiska spravodajskej činnosti malej krajiny*. In. Zborník z medzinárodného sympózia *„Národné versus nadnárodné záujmy v činnosti spravodajských služieb" zo dňa 8. 12. 2010.* Asociácia bývalých spravodajských dôstojníkov spolu s Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy, ISBN 9788089447411.

LISOŇ, M.: *Teória policajného operatívneho poznania.* Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2012, 212 s. ISBN: 978-80-8054-540-6,

LISOŇ, M.: *Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality.* Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2016, 248 s. ISBN: 978-80-8054-673-1.

LISOŇ, M. *Operatívno-pátracia činnosť : všeobecná časť.* 1. vyd. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2012, 225 s. ISBN 978-80-8054-541-3.

MAREŠ, M.: *Terorismus v ČR.* Brno: Centrum strategických studií, 2005, 476 s., ISBN 80-903333-8-9.

MUSIL, J. Použití operativní techniky k důkazním účelům v trestním řízení. In. Trestní právo č. 4-5/1999, s. 19.

RAINEY, P. Úloha vyšetrovateľa kriminálneho spravodajstva a útvaru kriminálneho spravodajstva. In. Materiál poskytnutý Kanadskou jazdnou políciou príslušníkom PZ a Akadémii PZ v Bratislave.

ROVER de C.: Slúžiť a chrániť, Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily, Medzinárodný výbor Červeného kríža, Bratislava: Príroda 2002, 414 s. ISBN 80-07-01200.

SHULSKY, A. N. - SCHMITT, G. J.: *SILENT WARFARE, Understanding the World of Intelligence*, Brassey´s Inc., Virginia 2002 – *Tiché vedenie vojny, Porozumenie svetu spravodajských služieb*, 262 s. ISBN-13: 978-1574883459.

VIKTORYOVÁ, J. – J. PALAREC, a kol. *Základy vyšetrovania.* Bratislava: Akadémia PZ. Bratislava, 2009, s. 10,261 s. ISBN 978-80-8054-472-0.

WASSERMANN, R. ,*Gestörtes Gleichgewicht – kritische zu Politik und Recht*. Asendorf: Mut – Verlag, 1995, 272 s. ISBN 89182-063-1.

Zákonč. 301/2005 z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

http://www.ucps.sk/ZAKONNOST_PROCESU_DOKAZOVANIA_PRED_ZACATIM_TRESTNEHO_STIHANIA_

https://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/slovak/art3.html

http://www.vlada.gov.sk/4-3-bezpecnostna-politika-a-obrana

Kontaktné údaje:

JUDr. Adrián Vaško
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
t. č. 09610 57358
e-mail: adrian.vasko@minv.sk

POSTUP A TECHNIKY VEDECKÉHO POZNÁVANIA VYŠETROVANIA FARMACEUTICKEJ KRIMINALITY

prof. JUDr. Mgr. Jana VIKTORYOVÁ, PhD.
JUDr. Jaroslav BLATNICKÝ, PhD.
Katedra vyšetrovania
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: *Autori sa vo svojej vedeckej štúdii zaoberajú aktuálnou problematikou vyšetrovania a dokazovania farmaceutickej trestnej činnosti. Vo svojich záveroch vychádzajú z výsledkov rozsiahleho vedeckého výskumu, ktorý sa zameriaval na empirické poznávanie a analytické skúmanie problematiky vyšetrovania farmaceutickej kriminality. Výskumný zámer bol orientovaný na postup a techniky vyšetrovania tejto trestnej činnosti a to v súlade s praxou prijatými komponentmi, ktoré tvoria vnútorný systém metodiky vyšetrovania konkrétneho trestného činu. Náčrt postupu vyšetrovania špecifickej trestnej činnosti reaguje na potreby trestno-procesnej praxe a na absenciu rozpracovania tejto témy v metodikách vyšetrovania.*
Kľúčové slová: *farmaceutická trestná činnosť, postup vyšetrovania, techniky vyšetrovania, výskumná úloha*

Annotation: *The study deals with a current issue in the field of investigation and probation of pharmaceutical crime. The authors have established conclusions which arise from the results of the empirical research focusing on empirical knowledge and analytical examination of pharmaceutical crime. The intention of the research was to identify procedures and techniques for this type of crime in line with adopted components applied in practice which form an internal system of methodology of investigation of a specific crime. A drafted procedure reflects the needs of criminal procedural practice and absence of the methodology development for investigation of this crime.*
Key words: *pharmaceutical crime, investigation procedure, investigation techniques, research task*

Úvod

Katedra vyšetrovania v priebehu svojej existencie sa systematicky venuje vedeckému výskumu v oblasti metodík vyšetrovania vybraných druhov trestných činov, pričom tvorivým spôsobom spracováva aktuálne postupy vo vyšetrovaní v závislosti na aktuálnej potrebe policajno-bezpečnostnej praxe. Takto spracované poznatky sa stávajú súčasťou systému Teórie a praxe vyšetrovania a zaraďujú sa do odborného a lekčného fondu z danej problematiky. Zhromaždené vedecké a odborné poznatky sa v plnej miere využívajú v policajnej a právnej praxi. Riešitelia z katedry vyšetrovania sa od roku 2017 intenzívne zaoberajú novými postupmi a technikami v oblasti vyšetrovania farmaceutickej trestnej činnosti. Štruktúra vedeckého zámeru je rozdelená do šiestich čiastkových úloh v zmysle jednotlivých komponentov, ktoré tvoria metodiku vyšetrovania trestných činov.[1] V zmysle harmonogramu plnenia vedecko-výskumnej úlohy „Vyšetrovanie farmaceutickej trestnej činnosti“ sa riešitelia v súčasnosti venujú otázkam vedeckého poznávania v rámci čiastkovej úlohy č. V. zameranej na následnú etapu vyšetrovania. Vybrané poznatky z výskumu tvoria obsah predmetnej vedeckej štúdie. Informácie ponúkané širokej odbornej verejnosti vznikli na základe rozsiahleho vedeckého výskumu, vzájomných odborných diskusií, odbornej činnosti a na základe podrobného štúdia rôznych relevantných prameňov, napríklad literárnych, aplikačných, výskumných a podobne. Záujemcom sú predkladané vybrané vecné poznatky z oblasti vyšetrovania farmaceutickej kriminality s dôrazom na následnú etapu vyšetrovania.

Postup a techniky vedeckého poznávania v následnej etape vyšetrovania farmaceutickej kriminality

[1] Čiastková úloha č. I. – Spôsoby páchania a utajovania farmaceutickej trestnej činnosti, II. – Podnety, osobitosti opatrení, neodkladných úkonov, neopakovateľných úkonov a zaisťovacích úkonov, III. – Predmet a rozsah dokazovania a vyšetrovania farmaceutickej trestnej činnosti, IV. – Tvorba vyšetrovacích verzií, ich previerka a plánovanie vyšetrovania farmaceutickej trestnej činnosti, V. – Osobitosti úkonov a opatrení v následnej etape vyšetrovania farmaceutickej trestnej činnosti, VI. – Súčinnosť a spolupráca. Palarec, J., Viktoryová, J., Blatnický, J., Šimon, L., Vajzer, L.: VVÚ „Vyšetrovanie farmaceutickej trestnej činnosti“, VÝSK. 232, 2017 – 2018.

V následnej etape vyšetrovania, za účelom zistenia skutkového stavu veci, prichádzajú do úvahy vykonať nasledovné vyšetrovacie úkony a opatrenia:

- výsluch obvineného,
- výsluch svedkov a poškodených,
- rekognícia,
- konfrontácia,
- previerka výpovede na mieste,
- vykonanie kontrol,
- znalecké a expertízne skúmanie,
- osobná prehliadka,
- domová prehliadka a prehliadka iných priestorov a pozemkov,
- vydanie, odňatie a prevzatie vecí,
- uchovanie a vydanie počítačových údajov,
- zaistenie peňažných prostriedkov na účte,
- zaistenie zaknihovaných cenných papierov,
- využitie informačno-technických prostriedkov,
- využitie prostriedkov operatívno-pátracej činnosti,
- využitie osobitných postupov.

V prípade opatrení, môže ísť o:

- pátranie po páchateľoch a ich pobyte,
- pátranie po miestach, kde sa vyrábali lieky, liečivá alebo zdravotnícke pomôcky,
- pátranie po miestach, kde sa skladovali, prechovávali a pod.

Výsluch je kriminalistická metóda, ktorej cieľom je získať úplné a vierohodné informácie o vyšetrovanej udalosti z pamäťových stôp. Výsluch možno rozdeliť na tri štádiá:

- úvodné štádium,
- monológ,
- dialóg.

V úvodnom štádiu treba mať na zreteli predovšetkým trestnoprocesné náležitosti (poučenie osoby podľa jej procesného postavenia ako aj psychologické a taktické aspekty výsluchu).

Monológ je súvislé opísanie udalosti, vyrozprávanie vypočúvanej osoby, pokiaľ možno bez prerušenia.

Dialóg je posledným štádiom výsluchu, kedy vypočúvajúci vypočúvanému kladie otázky a získava odpovede na ne, pokiaľ treba doplniť monológ alebo odstrániť jeho nejasnosti, neúplnosť alebo rozpory.

Pri výsluchu sa používajú nasledovné taktické postupy:

- formovanie psychologického kontaktu vypočúvajúceho s vypočúvaným,
- analýza výpovede v priebehu výsluchu, aby sa zistila úplnosť a vierohodnosť jeho výpovede,
- poskytnutie pomoci vypočúvanému, aby sa rozpamätal na zabudnuté okolnosti, prekonal klamné spomienky a subjektívne nedostatky v reprodukcii,
- psychologické pôsobenie na vypočúvaného zamerané na to, aby neklamal, ale aby vypovedal pravdivo.

Nevyhnutnou podmienkou pre správne uplatnenie základných taktických postupov výsluchu je jeho príprava. Prípravu výsluchu možno rozdeliť na:

- organizačnú a materiálovú,
- obsahovú.

Pri príprave výsluchu treba brať do úvahy význam a vplyv vonkajšieho a vnútorného prostredia.

Vonkajším prostredím rozumieme miesto, kde sa výsluch uskutoční (napr. výsluchová miestnosť, pracovisko vypočúvaného, nemocnica).

Vnútorné prostredie (zariadenie, poloha pre vypočúvaného a vypočúvajúceho, ostatné osoby, odstránenie rušivých vplyvov ako je napr. klopanie, telefonovanie).

Prípravu výsluchu z hľadiska obsahu členíme na dve fázy:

- analytický,
- syntetickú.

Analytická fáza prípravy výsluchu spočíva v analýze doposiaľ zhromaždených materiálov a dôkazov a v osobnosti vypočúvaného. Zmyslom analýzy zhromaždených materiálov a dôkazov je objasniť si fakty, ktoré charakterizujú skutkovú podstatu vyšetrovaného trestného činu.

Syntetická fáza prípravy výsluchu spočíva na voľbe taktických zámerov pre výsluch, príp. vo vypracovaní plánu výsluchu.

Taktikou výsluchu rozumieme metodický postup vyšetrovateľa v priebehu výsluchu, ktorý sa zakladá na:

- tvorivom uplatnení základných a čiastkových taktických postupov výsluchu,
- taktických zámeroch vytvorených vyšetrovateľom pred výsluchom na základe poznatkov analytickej fázy prípravy,
- realizácii či modifikácii pôvodných taktických zámerov, resp. ich úplnej zmene vzhľadom na okolnosti, ktoré vznikli alebo ktoré sa zistili na začiatku alebo v priebehu výsluchu.[2]

Výsluchom je potrebné objasniť okolnosti, ktoré majú význam na posúdenie konania obvineného. Podstata jeho výsluchu vychádza z toho, že sú mu známe okolnosti a skutočnosti týkajúce sa prípravy, spáchania a utajenia trestného činu, motív a cieľ, ktorý ho viedol k spáchaniu skutku.

Výsluch obvineného pri ohrozovaní zdravia nepovolenými liekmi, liečivami a zdravotnými pomôckami je potrebné zamerať na objasnenie nasledovných otázok:

- čo ho viedlo k neoprávnenému zaobchádzaniu s liekmi, liečivami alebo zdravotníckymi pomôckami,
- akým spôsobom to vykonával a utajoval,
- od koho, kedy a kde si ich zaobstaral a za čo,
- kto mu v jeho činnosti pomáhal,
- čo za to získal,
- kde a na kom vykonával klinické skúšanie liekov, liečiv alebo zdravotníckych pomôcok,
- kto mu v tom pomáhal a čo mu za to poskytol alebo dal,
- aké boli výsledky klinického skúšania liekov, liečiv alebo zdravotníckych pomôcok, kde a od koho a za čo si ich zaobstaral,
- akú zdravotnú starostlivosť poskytoval, kde, komu a za čo,
- kto mu v tom pomáhal,
- či mal pre takúto činnosť potrebnú kvalifikáciu a povolenie.

Pri výsluchu obvineného vo veci neoprávneného zaobchádzania s liekmi, liečivami a zdravotnými pomôckami treba tento zamerať podľa druhu činnosti, ktorú vykonával:

- pri výrobe liekov a liečiv zisťovať od koho si zadovážil suroviny, zariadenia a objekt na ich výrobu,
- aké lieky a liečivá vyrobil, koľko a ako s nimi naložil a čo za to získal,
- pre koho to vyrobil, kde to skladoval a ako to distribuoval,
- pri dovoze, vývoze, prevoze alebo preprave zisťovať pre koho a za čo, odkiaľ to doviezol, aké množstvo, kde to vyložil a pre koho to bolo určené,
- pri kúpe, predaji, výmene alebo prechovávaní treba zisťovať od koho kúpil, komu predal, za čo vymenil, kde to prechovával, za čo to predal, kúpil, vymenil alebo prechovával,
- kto mu v tejto činnosti pomáhal a čo mu za to dal.

Výsluch obvineného pri falšovaní liekov a zdravotníckych pomôcok je potrebné zamerať na objasnenie nasledovných otázok:

- od koho, v akom množstve si zadovážil falšované lieky alebo falšovanú zdravotnícku pomôcku, čo za to zaplatil, resp. dal,

[2] Blažek, R.: Kriminalistika. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 136, 137, 141. Bačíková, I. a kol.: Výsluch v kriminalistickej teórii a praxi. Bratislava: Akadémia PZ, 2013, s. 58, 59, 65. Němec, M.: Kriminalistická taktika pre policajtov a študentov. Praha: ABOOK s.r.o., 2017, s. 317. Meteňko, J.: Kriminalistická taktika. Bratislava: Akadémia PZ, 2012, s. 148 – 162. Meteňko, J. a kol.: Kriminalistická taktika. Brno: Václav Klemm, 2013, s. 30 – 44.

- ako zistil, že lieky alebo zdravotnícka pomôcka sú falšované a čo podnikol,
- pre koho zadovážil falošné lieky, v akom množstve alebo falšovanú zdravotnícku pomôcku, koľko za to zaplatil a za koľko to predal užívateľovi,
- pri prechovávaní liekov alebo zdravotníckej pomôcky, či to robil sám alebo na požiadanie koho a čo za to získal,
- pri dovoze, vývoze alebo prevoze, či to robil sám alebo ho o to niekto požiadal, kto mu v tom pomáhal a čo za to získal,
- pri ponuke a predaji, odkiaľ, resp. od koho, a za čo získal falšované lieky alebo falšovanú zdravotnícku pomôcku, komu to a ako ponúkal a komu a za čo to predával,
- ako falšoval alebo iným spôsobom pozmenil totožnosť lieku, jeho označenie, kto mu v tom pomáhal, aké množstvo, pre koho a čo za to získal,
- aký nepravdivý údaj uviedol o výrobcovi, držiteľovi rozhodnutia o registrácii lieku alebo o krajine výroby,
- akým spôsobom, s kým falšoval zdravotnícku pomôcku, jej označenie, resp. uviedol nepravdivý údaj a aký o jej výrobcovi, o posudzovaní zhody, značke zhody, o notifikácii zdravotníckej pomôcky alebo o krajine výroby, pre koho to robil, s kým a čo za to získal.

Výsluch obvineného pri neoprávnenom zaobchádzaní s látkami s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom je treba zamerať na objasnenie nasledovných otázok:
- aké látky s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom vyrobil, aké množstvo, kde a za čo si zaobstaral suroviny, kde to vyrobil a ako si zadovážil zariadenia na ich výrobu,
- kto mu s výrobou pomáhal a čo mu za to dal,
- pri dovoze, vývoze a prevoze pre koho túto činnosť vykonával, v akom množstve, o aké látky sa jednalo a čo za to získal,
- komu predmetné látky ponúkal, akým spôsobom, za čo ich ponúkal a v akom množstve,
- komu tieto poskytol alebo predal a za čo, resp. komu takú činnosť a za čo sprostredkoval,
- ktorým športovcom, resp. športovým organizáciám, takéto látky predal, ponúkol, poskytol v akom množstve a za čo.

Ďalšie otázky sa prispôsobia konkrétnemu vyšetrovanému prípadu, ktoré môžu vyplynúť z výsluchu obvineného.

Výsluch svedka je potrebné zamerať a viesť tak, aby boli získané poznatky o páchateľoch, spôsobe páchania a utajovania konkrétnej trestnej činnosti. Pôjde najmä o nasledovné otázky:
- od koho, kedy a kde sa dozvedel o spáchanej trestne činnosti,
- o akú trestnú činnosť sa jednalo,
- či bol prítomný pri jej páchaní, pozoroval jej páchanie alebo sa o nej dozvedel a od koho,
- ak pozná páchateľa, získať od neho čo najpresnejší popis, jeho pobyt alebo kde sa ukrýva,
- k miestam výroby, skladovania, prechovávania a distribúcie,
- k poskytovateľovi zdravotníckej starostlivosti a o akú zdravotnú starostlivosť sa jednalo, kde túto poskytoval a komu,
- k falšovaniu liekov, liečiv a zdravotníckej pomôcky, v čom táto činnosť spočívala,
- pri neoprávnenom zaobchádzaní s látkami s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom sa použijú vyššie uvedené otázky.

Ďalšie otázky, ktoré vyplynú z vyšetrovaného prípadu, resp. z jeho výsluchu.

Pri výsluchu poškodeného sa zameriame najmä na objasnenie okolnosti ku škode, ktorá mu bola spôsobená. Pôjde najmä o otázky:
- od koho si zadovážil lieky, liečivá, zdravotnícku pomôcku a čo za to zaplatil,
- ako zistil, že ide o falšovaný liek alebo zdravotnícku pomôcku,
- pri užívaní liekov alebo používaní zdravotníckej pomôcky aké mal pocity alebo ťažkosti a či vyhľadal lekársku pomoc,
- či užívaním liekov alebo používaním zdravotníckej pomôcky mu bola spôsobená ujma na zdraví, príp. aké následky,
- kto mu poskytoval zdravotnú starostlivosť v akom rozsahu, príp. akú ujmu na zdraví utrpel, aké následky z toho mal, resp. má,

- aké látky s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom užíval,
- ako, od koho a za čo si ich zaobstaral, ako sa ich užívanie u neho prejavilo,
- ako zistil, že liek a zdravotnícka pomôcka je falšovaná,
- akú ujmu na zdraví utrpel, akú škodu a to aj vo finančnom vyjadrení.

Ďalšie otázky podľa konkrétneho prípadu alebo ak vyplynú z jeho výsluchu.

Rekognícia je kriminalistická metóda, ktorá spočíva v tom, že svedok (poškodený) alebo obvinený znovu poznávajú a tým aj stotožňujú osobu alebo vec. Pred jej vykonaním sa treba na ňu starostlivo pripraviť. Prípravu rekognície delíme na obsahovú a organizačno-materiálnu.

Pri obsahovej príprave treba dodržiavať taktické podmienky:
- výsluch poznávajúcej osoby pred rekogníciou (získať opis objektu, ktorý bude opoznávať),
- včasnosť vykonania rekognície (pokiaľ možno čo najskôr),
- výber a príprava subjektov rekognície,
- výber a príprava objektov rekognície.

Pri organizačno-materiálnej príprave treba dodržať taktické podmienky:
- treba zabrániť, aby sa stotožňovaný objekt alebo jeho kópia pred rekogníciou ukázali poznávajúcej osobe,
- treba zabrániť, aby sa dodatočne ukázala potreba opakovať rekogníciu,
- treba pripraviť dokumentovanie rekognície.

Pri vyšetrovaní farmaceutickej trestnej činnosti bude najčastejšie prichádzať do úvahy rekognícia osôb a vecí, konkrétne:
- výrobcu liekov a zdravotníckych pomôcok alebo látky s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom,
- osôb, ktoré ponúkali alebo predávali lieky a zdravotnícke pomôcky alebo látky s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom,
- osôb (vodičov), ktoré dovezú, prevezú, vyvezú lieky a zdravotnícke pomôcky alebo látky s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom,
- osôb, ktoré skladovali alebo prechovávali lieky a zdravotnícke pomôcky alebo látky s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom,
- osoby, ktorá vykonávala klinické skúšanie liekov, liečiv alebo zdravotníckych pomôcok alebo ktorá poskytovala zdravotnú starostlivosť v rozpore so všeobecne záväzným prácnym predpisom,
- osoby, ktorá falšovala lieky alebo zdravotnícku pomôcku,
- osoby, ktorá ponúkala alebo predávala falšované lieky alebo zdravotnícku pomôcku,
- liekov alebo zdravotníckych pomôcok.[3]

Konfrontácia je kriminalistická metóda, ktorá spočíva vo výsluchu dvoch skôr vypočutých osôb vo vzájomnej pozícii tvárou v tvár za účelom odstránenia rozporov, ktoré sa vyskytli v predchádzajúcich výpovediach, ak tieto nemožno vyjasniť (odstrániť) inak. Pred jej vykonaním je potrebné sa na ňu starostlivo pripraviť. Prípravu konfrontácie delíme na obsahovú a organizačno-materiálnu.

Pri obsahovej príprave je potrebné vykonať analýzu rozporov vo výpovediach. Pri organizačno-materiálnej príprave treba určiť:
- miesto a čas konfrontácie,
- materiálne a technické prostriedky na jej dokumentovanie,
- kto sa jej vykonania zúčastní,
- stanoviť si taktiku jej vykonania (najmä komu bude ako prvému položená otázka).

Pri vyšetrovaní z hľadiska trestnoprocesného postavenia osôb prichádzajú do úvahy konfrontácie medzi:
- spoluobvinenými,
- obvineným a svedkom (poškodeným),
- svedkom a poškodeným,
- svedkami,

[3] Kurilovská, L., Svoboda, I. a kol.: Kriminalistika. Bratislava: Akadémia PZ, 2017, s. 29, 30, 285 – 301.

- poškodenými.[4]

Previerka výpovede na mieste je kriminalistická metóda spočívajúca v tom, že skôr vypočutá osoba dobrovoľne ukáže miesto a objekty súvisiace s vyšetrovanou udalosťou, popíše na mieste okolnosti potrebné na objasnenie vzájomných vzťahov medzi určitými objektmi a vyšetrovanou udalosťou a demonštruje niektoré činnosti, pričom vyšetrovateľ, ktorý ju vykonáva skúma miesto a objekty a porovnáva výpoveď s faktickou situáciou na mieste.

Pri vyšetrovaní farmaceutickej trestnej činnosti môže ísť o previerku výpovede na mieste najmä na miestach:

- výroby, skladovania alebo prechovávania liekov a liečiv,
- výroby, skladovania alebo prechovávania zdravotníckych pomôcok,
- výroby, skladovania alebo prechovávania látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom,
- vykonávania klinického skúšanie liekov, liečiv alebo zdravotníckych pomôcok,
- falšovania liekov alebo zdravotníckych pomôcok,
- poskytovania zdravotníckej starostlivosti.[5]

V prípade, že osobná prehliadka, domová prehliadka, prehliadka iných priestorov a pozemkov neboli vykonané v počiatočnej etape vyšetrovania, bude ich potrebné vykonať v následnej etape vyšetrovania. To platí i o použití informačno-technických prostriedkov, prostriedkov operatívno-pátracej činnosti, špecifických dôkazných prostriedkov a osobitných postupov vo vyšetrovaní.

Vyšetrovanie farmaceutickej trestnej činnosti sa nezaobíde bez znaleckej a expertíznej činnosti z jednotlivých vedných odborov, ale aj odbornej činnosti (odborných vyjadrení, rôzne správy, stanoviská a pod.).

Pokiaľ ide o znaleckú organizáciu, resp. znalcov, ktorých je možné pri vyšetrovaní farmaceutickej trestnej činnosti využiť, jedná sa najmä o:

- Inštitút forenzných medicínskych expertíz, s. r. o. – odbor zdravotníctvo a farmácia, odvetvie farmácia (biochemická a toxikologická analytika, klinická farmakológia, farmakológia a toxikológia liečiv, veterinárna farmácia).
- Kriminalistický a expertízny ústav Policajného zboru - odbor chémia, biológia a toxikológia.
- Súdni znalci.
- Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou.
- Štátny ústav pre kontrolu liečiv Bratislava, Regionálne kontrolné laboratórium.
- Národné toxikologické informačné centrum.
- Ministerstvo zdravotníctva SR.
- Slovenská lekárnická komora.

Pri záchyte liekov a liečiv bude treba zisťovať aké je ich zloženie, aké množstvo účinnej látky obsahujú, aké sú riziká ich použitia, aká ujma na zdraví hrozila, resp. vznikla. Okrem toho bude treba zisťovať či sú originály alebo falšované.

U zdravotníckych pomôcok bude potrebné zisťovať či sú originály alebo falšované a aké riziká alebo aké škody na zdraví mohli vzniknúť alebo vznikli ich užívateľom.

Pri látkach s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom je potrebné zisťovať ich zloženie, účinky, aké riziká pri používaní hrozili alebo aké škody na zdraví mohli vzniknúť alebo vznikli.

Či ten, kto lieky, liečiva alebo zdravotnícke pomôcky vyrábal, má na takú činnosť povolenie príslušného orgánu v zmysle platnej právnej úpravy.

Či poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti má platné povolenie na takúto činnosť.

Či ten kto pripravoval transfúzne lieky mal na takú činnosť platné povolenie a či pri ich príprave nedošlo k porušeniu štandardných postupov – lege artis a pri ich podávaní pacientom nedošlo k ohrozeniu zdravia ľudí alebo či nedošlo k zvýšenému ohrozeniu zdravia ľudí.

[4] Blažek, R.: Kriminalistika. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 143.
[5] Kurilovská, L., Svoboda, I. a kol.: Kriminalistika. Bratislava: Akadémia PZ, 2017, s. 324 – 327, 335 - 345.

Či boli dodržané všeobecné podmienky na zaobchádzanie s liekmi a so zdravotníckymi pomôckami.

Ďalšie otázky, ktoré je potrebné zodpovedať podľa konkrétneho prípadu.[6]

Kontrolná činnosť môže byť vykonaná v počiatočnej etape vyšetrovania, ako aj v následnej etape vyšetrovania. Tieto kontroly môžu vykonať napr.:

- Finančná polícia pri dovoze a vývoze tovaru.
- Finančná správa, ktorá môže vykonať daňovú kontrolu pri uplatnení vrátenia dane z pridanej hodnoty.
- Policajný zbor Slovenskej republiky (napr. Národná kriminálna agentúra pri sledovaní internetu, hraničná a cudzinecká polícia pri kontrole dovozu a vývozu tovaru, dopravná polícia pri cestných kontrolách).
- Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou (pri používaní transfúznych liekov, resp. pri ich príprave).
- Slovenská lekárnická komora pri zaobchádzaní s liekmi a so zdravotníckymi pomôckami.
- Národné toxikologické informačné centrum (napr. pri dopingových látkach).[7]

Resumé

Vedecká štúdia sa zaoberá osobitosťami následnej etapy vyšetrovania farmaceutickej trestnej činnosti. Poznatky autori prezentujú z výsledkov riešenej vedecko-výskumnej úlohy „Vyšetrovanie farmaceutickej trestnej činnosti“, VÝSK. 232, 2017 – 2018, pričom hlavným odborným garantom výskumu bol Palarec, J., vedeckým garantom bola prof. Viktoryová, J. a vedúcim riešiteľského tímu bol Blatnický, J. Vedecký záujem v tomto príspevku je orientovaný na špecifiká následnej etapy vyšetrovania farmaceutickej trestnej činnosti. V rámci následnej etapy vyšetrovania farmaceutickej kriminality sa venuje pozornosť taktickým a procesným postupom pri vedení výsluchu, zvlášť obvineného, ďalej svedka, poškodeného, pri vykonávaní rekognície, konfrontácie, previerky výpovede na mieste, prehliadok, pri použití informačno-technických prostriedkov a operatívno-pátracích prostriedkov, špecifických dôkazných prostriedkov, osobitných postupov vo vyšetrovaní, znaleckej činnosti, odbornej činnosti a kontrolnej činnosti.

Resume

The scientific study deals with the particularities of the subsequent stage of the investigation of pharmaceutical crime. The findings of the research are presented by the results of the scientific research project "Investigation of Pharmaceutical Crime". 232, 2017 - 2018, while Palarec, J., the main scientific guarantor of the research, was the scientific guarantor of prof. Viktoryová, J. and the leader of the research team was Blatnický, J. The scientific interest in this paper is oriented to the specifics of the subsequent stage of investigation of pharmaceutical crime. During the subsequent stage of the investigation of pharmaceutical criminality, attention is paid to the tactical and procedural procedures for conducting a hearing, especially accused, witness, injured, in the performance of a recognition, confrontation, on-the-spot verification, inspection, using information and technical means, specific means of proof, specific investigative procedures, expert activity, professional activity and control activities.

Zoznam bibliografických odkazov:

BAČÍKOVÁ, I. a kol.: *Výsluch v kriminalistickej teórii a praxi.* Bratislava: Akadémia PZ, 2013, 233 s. ISBN 978-80-8054-565-9.

BLAŽEK, R.: *Kriminalistika.* Šamorín: Heuréka, 2016, 263 s. ISBN 978-80-8173-030-6.

ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár.* Bratislava: Eurokódex, 2013, 880 s. ISBN 978-80-8155-020-1.

[6] Viktoryová, J., Blatnický, J.: Znalec vo vyšetrovaní. Bratislava: Akadémia PZ, 2013, s. 84, 100.

[7] Viktoryová, J., Palarec, J., Blatnický, J., Šimon, L.: Vyšetrovanie farmaceutickej trestnej činnosti. Bratislava: Akadémia PZ, 2018, s. 43 – 53.

HRIB, N.: *Kriminalistika a zdravotníctvo.* Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2010, 324 s. ISBN 978-80-7380-269-1.
IVOR, J. a kol.: *Optimalizácia prípravného konania trestného.* Praha: Leges, s. r. o., 2017, 608 s. ISBN 978-80-7502-216-3.
KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J.: *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetrovania.* Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2015, 414 s. ISBN 978-80-7380-547-0.
KURILOVSKÁ, L., SVOBODA, I. a kol.: *Kriminalistika.* Bratislava: Akadémia PZ, 2017, 430 s. ISBN 978-80-8054-724-0.
MARCZYOVÁ, K.: *Základy ústavného práva.* Bratislava: Merkury, spol. s. r. o., 2009, 205 s. ISBN 978-80-89143-99-4.
METEŇKO, J.: *Kriminalistická taktika.* Bratislava: Akadémia PZ, 2012, 266 s. ISBN 978-80-8054-553-6.
METEŇKO, J. a kol.: *Kriminalistická taktika.* Brno: Václav Klemm, Vydavateľstvo a nakladateľstvo, 307 s. ISBN 978-80-87713-08-2.
NĚMEC, M.: *Kriminalistická taktika pre policajtov a študentov.* Praha: ABOOK s. r. o., 2017, 548 s. ISBN 978-80-906974-0-9.
PORADA, V. a kol.: *Kriminalistika – teória, metódy, metodológia.* Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2014, 459 s. ISBN 978-80-7380-490-9.
PORADA, V., STRAUS, J. a kol.: *Kriminalistika. Výskum, pokroky, perspektívy.* Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013, 699 s. ISBN 978-80-7380-477-0.
VIKTORYOVÁ, J., BANGO, D., BLATNICKÝ, J.: *Spôsoby páchania a utajovania trestných činov.* Bratislava: Akadémia PZ, 2013, 215 s. ISBN 978-80-8054-562-8.
VIKTORYOVÁ, J., BLATNICKÝ, J.: *Teória dokazovania – logika v dokazovaní.* Bratislava: Akadémia PZ, 2015, 216 s. ISBN 978-80-8054-617-5.
VIKTORYOVÁ, J., BLATNICKÝ, J.: *Znalec vo vyšetrovaní.* Bratislava: Akadémia PZ, 2013, 190 s. ISBN 978-80-8054-570-3.
VIKTORYOVÁ, J. a kol.: *Vyšetrovanie.* Bratislava: Akadémia PZ, 2011, 634 s. ISBN 978-80-8054-505-5.
VIKTORYOVÁ, J. a kol.: *Vyšetrovanie.* Bratislava: Akadémia PZ, 2013, 653 s. ISBN 978-80-8054-548-2.
VIKTORYOVÁ, J. a kol.: *Vyšetrovanie.* Bratislava: Akadémia PZ, 2015, 687 s. ISBN 978-80-8054-643-4.
VIKTORYOVÁ, J., PALAREC, J., BLATNICKÝ, J., ŠIMON, L.: *Vyšetrovanie farmaceutickej trestnej činnosti.* Bratislava: Akadémia PZ, 2018, 66 s. ISBN 978-80-8054-748-6.
Vedecko-výskumná úloha *„Vyšetrovanie farmaceutickej trestnej činnosti“*, VÝSK. 232, 2017-2018, Akadémia PZ v Bratislave, Katedra vyšetrovania.

Kontaktné údaje:
plk. prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoryová, PhD.
vedúca katedry
mjr. JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.
odborný asistent
Katedra vyšetrovania
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
e-mail: jana.viktoryova@minv.sk
e-mail: jaroslav.blatnicky@minv.sk

SÚVISIACE VEDY,
VEDNÉ DISCIPLÍNY A ODBORY

PREDIKCIA SÚDNYCH ROZHODNUTÍ – NOVODOBÝ TREND V EMPIRICKOM PRÁVNOM VÝSKUME

mjr. Mgr. Ing. František VOJTUŠ
národná protizločinecká jednotka,
národná kriminálna agentúra Prezídia PZ
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta Univerzita Komenského Bratislava

Anotácia: *Autor rozoberá problematiku predikcii súdnych rozhodnutí, prístupy k nej, a to najmä za využitia umelej inteligencie, a súčasne predstavuje možnosti ich využitia pri predikcii rozhodnutí súdov Slovenskej republiky.*
Kľúčové slová: *predikcia, súdne rozhodnutie, strojové učenie, analýza sociálnych sietí, predikčný model, empirický výskum*

Annotation: *The author analyses the issue of court decisions prediction, approaches of prediction, especially those with artificial intelligence application, and also presents possibilities of using them for Slovak Republic courtsdecisions prediction.*
Keywords: *prediction, court decision, machine learning, social network analysis, prediction model, empirical research*

Úvod

V januári 2018 prebehla slovenskými printovými a elektronickými médiami správa, že slovenský študent študujúci právo vo Veľkej Británii vytvoril so spolužiakmi software schopný predpovedať výsledok súdnych sporov.[1]

Možnosť vedieť dopredu predpovedať výsledok súdneho sporu, najmä predpovedať svoj úspech v súdnom konaní, je isto snom každého právnika. Je zrejme nespochybniteľné, že každá strana, ktorá vstupuje do súdneho konania (či už trestného alebo civilného) sa snaží osvoj úspech v tomto konaní. Táto skutočnosť sa týka najmä právnych zástupcov, resp. právnikov vystupujúcich alebo zastupujúcich strany v konaní. Z hľadiska trestného práva je isto zaujímavou otázkou, či je možné predpovedať výsledok trestného konania, resp. rozhodnutia súdu v konaní, a to ako z pohľadu orgánov činných v trestnom konaní, tak aj z pohľadu obvineného a jeho obhajcov.

Cieľom príspevku bude poukázať na nový trend v oblasti empirického trestnoprávneho výskumu, ktorý je v poslednom období predmetom vedeckých článkov a štúdií najmä v anglo-americkom právnom prostredí. Ide o oblasť predikcie súdnych rozhodnutí konkrétnych súdov, resp. sudcov za použitia najmä metód umelej inteligencie, a to jednak na podklade faktov alebo údajov vzťahujúcich sa ku konkrétnemu prípadu, ako aj na základe iných zistených faktorov.

Vo všeobecnosti, snaha o predpovedanie výsledku trestného konania (resp. akéhokoľvek súdneho konania) existuje zrejme odvtedy, odkedy existuje súdne konanie ako také. Osobitne v trestnom konaní je asi ťažko predstaviteľné, aby prokurátor podával obžalobu, ak by vedel, že obžalovaná osoba bude oslobodená. Striktne vzaté by takáto situácia ani v konaní nastať nemala, nakoľko v prípade, že nie je možné očakávať odsúdenie obžalovaného, je zrejmé, že dôkazy v konaní zrejme nenasvedčujú vine obvineného, a teda sú dané dôvody na iné meritórne rozhodnutie vo veci ako je obžaloba. Prokurátor podávajúci obžalobu musí byť totiž presvedčený, že obvinený spáchal trestný čin a výsledky konania odôvodňujú postavenie obvineného pred súd.[2] Teda svojím postojom (podaním obžaloby) predikuje, že dôkazná situácia ho oprávňuje očakávať, že súd uzná obvineného za vinného.[3] Obdobne obvinený, ktorý popiera svoju vinu počas konania, zrejme očakáva, a teda predpokladá, že súd rozhodne o jeho nevine. Uvedené očakávania, ako prokurátora, tak aj

[1] Pozri napr. https://techbox.dennikn.sk/slovak-vytvoril-softver-ktory-predpoveda-sancu-na-vyhru-v-sudnom-spore/
[2] Pozri znenie § 234 ods. 1Trestného poriadku v spojení s§ 235 písm. d) Trestného poriadku.
[3] Na účel tohto príspevku abstrahujeme ustanovenie § 215 ods. 1písm. c) Trestného poriadku, ktoré de facto núti prokurátora podať obžalobu aj keď nie je úplne presvedčený o tom, že skutok spáchal obvinený, ale dôkazná situácia mu neumožňuje bez pochybností skonštatovať, že obvinený skutok nespáchal

obvineného, prípadne jeho obhajcu založené na dôkaznej situácii (alebo inak povedané faktoch prípadu) nie sú ničím iným ako predikciou budúceho súdneho rozhodnutia a samotné rozhodnutie súdu následne verifikuje správnosť predikcie (úsudku) jednej alebo druhej strany.

Predikcia a prístupy k predikcii súdnych rozhodnutí

Predikcia sa vo všeobecnosti chápe a najbežnejšie ju môžeme definovať ako „*výrok, tvrdenie alebo výpoveď o určitom budúcom stave vecí, o udalosti, ktorá v čase vyslovenia či sformulovania predikcie ešte nenastala, ktorej výskyt však v určitom časovom okamihu či časovom intervale očakávame.*“[4] Je to teda predpoveď určitého budúceho vývoja alebo stavu, v našom prípade rozhodnutia súdu v konkrétnom prípade.

Z hľadiska prístupov k predikcií súdneho rozhodnutia môžeme rozlišovať dva základne prístupy:

1. **Doktrinálno-expertný (tradičný) prístup**
2. **Empirický prístup**

Toto delenie vychádza v podstate zo samotného základného delenia prístupov v oblastí právneho výskumu.[5] Najmä v americkom právnom prostredí je empirický právny výskum chápaný ako ten jediný „správny“ alebo „pravý“ prístup k právnemu výskumu.[6] Nie je preto prekvapením, že práve v angloamerickom právnom prostredí sa v poslednom období rozvíja práve snaha o predikciu súdnych rozhodnutí, ktorými sa preskúmavajú rozhodnutiach súdov nižšieho stupňa za využitia najnovších štatistických metód a prístupov z oblasti umelej inteligencie ako aj analýzy sociálnych sieti.

Doktrinálno-expertný prístup je tradičným prístupom vychádzajúcim zo znalosti právnych predpisov, predchádzajúcich rozhodnutí (precedensov), prípadne právnych doktrín. Vychádza de facto z jedného zo základných princípov právneho štátu, a to princípu právnej istoty. Obsahom princípu právneho štátu je vytvorenie právnej istoty, že na určitú právne relevantnú otázku sa pri opakovaní v rovnakých podmienkach dáva rovnaká odpoveď.[7] Inak povedané za rovnakých alebo obdobných podmienok prípadov možno očakávať rovnaké súdne rozhodnutia. Na základe tohto predpokladu, ako aj samotnej znalosti práva, strany v súdnom konaní očakávajú určitý výsledok. Teda predikujú súdne rozhodnutie. Ide vo svojej podstate o klasickú právnickú činnosť, keď najmä advokáti (prípadne iní právni experti) na základe oboznámenia sa s okolnosťami prípadu a na základe znalosti právnych predpisov a predchádzajúcich súdnych rozhodnutí očakávajú a oboznamujú klientov s predpokladaným výsledkom konania. S predikciami urobenými právnymi expertmi sú v prácach zahraničných autorov porovnávané aj výsledky získané na základe empirických výstupov.[8] Určitou výhodou doktrinálno – expertného prístupu je skutočnosť, že právni experti dokážu okrem výsledku uviesť aj dôvody prečo podľa ich názoru súd rozhodol ako rozhodol. Empirické modely nie sú schopné, v súčasnej dobe, urobiť predpoveď podstaty odôvodnenia súdneho rozhodnutia. Výsledky empirickej predikcie za pomoci rôznych modelov vychádzajú zo zistených závislostí výsledku rozhodnutia od vstupných údajov a samotný výstup je pravdepodobnostným odhadom finálneho rozhodnutia, a to zväčša v dvoch kategóriách (potvrdenie alebo zrušenie preskúmavaného

[4] BIELIK, L., GAHÉR, F., *Pojmy predikcie a jej modely*. In: CESI UK Working Paper 5/2011, Univerzita Komenského v Bratislave 2011, s. 5

[5] Pozri SMEKAL, H., ŠIPULOVÁ, K., *Empirický právní výzkum*. In: Jurisprudence roč. XXV., č. 6/2016, s. 33

[6] pozri BOBEK, M., *Výzkum v právu: reklama na NIKE anebo kvantová fyzika*. In: Jurisprudence roč. XXV., č. 6/2016, s. 3

[7] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 22. 11. 2011, č. k. IV. ÚS 499/2011-25

[8] Napr. RUGER, T. W., KIM, P. T., MARTIN A. D., QUIN, A. M. *The Supreme Court Forecasting Project: Legal and Political Science Approaches to Predicting Supreme Court Decisionmaking.* In: Columbia Law Review Vol. 104, 2004, s. 1150 - 1210, alebo výsledky programu The CaseCruncher uverejnené na http://www.case-crunch.com/

rozhodnutia)[9] prípadne v troch (potvrdenie, zrušenie alebo iný typ rozhodnutia).[10] Osobitnú skupinu predstavujú práce zaoberajúce sa predikciou rozhodnutí (výsledku hlasovaní) jednotlivých sudcov.[11]

Empirický prístup spočíva v aplikácii matematicko-štatistických metód (najmä viacrozmerných). Na týchto matematicko-štatistických metódach sú založené aj rôzne koncepty, resp. odvetvia alebo metódy (algoritmy) umelej inteligencie používané pri predikcii súdnych rozhodnutí. Rozvoj umelej inteligencie ako aj viacrozmerných štatistických metód umožnil najmä prudký rozvoj výpočtovej techniky v druhej polovici dvadsiateho storočia. Tento umožnil spracovávanie a analýzu veľkého množstvá dát, ktorých spracovanie a analýza bola dovtedy len ťažko uskutočniteľná. Určitým ideovým podnetom vyvolávajúcim záujem vedeckých pracovníkov na poli práva o predikciu súdnych rozhodnutí cestou empirických metód bol zrejme rozvoj amerického právneho realizmu a výskumy politológov skúmajúcich rozhodovaciu činnosť Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických, resp. jeho jednotlivých sudcov.[12]

Autorovi nie sú známe práce z územia bývalého Československa, ktoré by sa výslovne zaoberali problematikou predikcie súdnych rozhodnutí na podklade empirických modelov. Predikcia budúceho vývoja, resp. metódy predikcie sa z hľadiska trestného práva na území bývalého Československa zaoberali skôr predikciou budúceho vývoja kriminality, resp. trestnej činnosti, zvyčajne cez analýzu časových radov.[13]

Aj keď vedecké práce ohľadom predikcie súdnych rozhodnutí v trestnom konaní sa objavujú najmä v posledných desaťročiach, ich začiatky aj s ohľadom na využitie výpočtovej techniky možno vysledovať už od konca päťdesiatych rokov minulého storočia.[14]

V súčasnosti, najmä od začiatkov súčasného milénia, sa aj s ohľadom na rozvoj výpočtovej techniky a viacrozmerných štatistických metód do popredia v rámci vedeckých prác zaoberajúcich možnosťami predikcie súdnych rozhodnutí dostávajú metódy pochádzajúce z oblastí umelej inteligencie. Na základe publikovaných prác možno uviesť, že z tejto oblasti ide najmä o techniky strojového učenia (machine learnig). Ďalšou používanou metódou je analýza sociálnych sietí (social network analysis).

---

[9] Napr. KORT, F. *Predicting Supreme Court decisions mathematically: A quantitative analysis of the „right to counsel" cases.* In: The American Political Sciience Review, Vol. LI, No. 1/1957 s. 1 – 12, ALETRAS, N., TSARAPATSANIS, D., PREOTIUC-PIETRO, D., LAMPOS, V., *Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective*. In: PeerJ Computer Science, (publikované 24.10.2016) dostupné on-line na https://peerj.com/articles/cs-93/ (citácia z 20.02.2018), RUGER, T. W., KIM, P. T., MARTIN A. D., QUIN, A. M. *The Supreme Court Forecasting Project: Legal and Political Science Approaches to Predicting Supreme Court Decisionmaking.* In: Columbia Law Review Vol. 104, 2004, s. 1150 - 1210

[10] Napr. KATZ, D. M., BOMMARITO, M. J., BLACKMAN, J., *A General Approach for Predicting the Behavior of the Supreme Court of the United States*. In: SSRN (publikované 16.01.2017): dostupné on-line na https://ssrn.com/abstract=2463244 alebo http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2463244 (citácia z 02.01.2018)

[11] Napr. GUIMERÀ R., SALES-PARDO M., *Justice Blocks and Predictability of U.S. Supreme Court Votes*. In: PLOS ONE (publikované 09.11.2011): dostupné on-line na https://doi.org/10.1371/journal.pone.0027188 (citácia z 02.01.2018), STERN, H., THU, M., *Predicting Supreme Court Decisions Using Supervised Learning*, dostupné on-line na https://web.stanford.edu/class/cs221/2017/restricted/p-final/mzhu25/final.pdf (citácia z 03.01.2018)

[12] K tomu pozri RUGER, T. W., KIM, P. T., MARTIN A. D., QUIN, A. M. *The Supreme Court Forecasting Project: Legal and Political Science Approaches to Predicting Supreme Court Decisionmaking.* In: Columbia Law Review Vol. 104, 2004, s. 1155 - 1160

[13] Pozri napr. KOVAŘÍK, Z. :*Úvod do analýzy časových řad vybraných ukazatelů kriminality v České republice a Slovenské republice*. 1. vyd., Brno: Tribun EU, s.r.o., 2013, 264 s., MUSIL, S., *Dynamika a prognostika účinnosti trestněprávních systému*. In: Právnik, 2000, roč. 139, č. 2, s. 170 – 192, HOLCR, K., CHALKA, R. *Prognóza vývoja kriminálnej scény Slovenskej republiky*. dostupné on-line http://www.aepress.sk/mot/full/mo201c.pdf (citácia z 20.02.2018), CAGÁŇOVÁ, J., *Metódy predikcie vývoja drogovej kriminality*. In: Policajná teória a prax. roč. 22, č. 3/2014 s. 75-87,

[14] KORT, F. *Predicting Supreme Court decisions mathematically: A quantitative analysis of the „right to counsel" cases* In: The American Political Sciience Review, Vol. LI, No. 1/1957 s. 1 – 12, LAWLOR, R. C., *What Computer can do: Analysis and Prediction of Judicial Decisions*. In: American Bar Association Journal, Vol. 49, No. 4/1963, s. 337 - 344

Strojové učenie (machine learning) je podoblasť umelej inteligencie zaoberajúca sa metódami a algoritmami, ktoré umožňujú programu učiť sa a následne adekvátne reagovať na rôzne vstupné hodnoty bez toho, aby bol na ne explicitne naprogramovaný, iba na základe informácií, ktoré sa naučil. Algoritmy strojového učenia využívajú prvky matematickej štatistiky, metódy štatistickej analýzy a hĺbkovú analýzu dát (data mining). Algoritmy môžu vykonávať tri základné problémy (úlohy), a to klasifikáciu, regresiu alebo zhlukovanie. Tieto algoritmy sa delia do troch kategórií podľa spôsobu učenia:

- učenie s učiteľom (*supervised learning*),
- učenie bez učiteľa (*unsupervised learning*),
- učenie s posilňovaním (*reinforcement learning*).[15]

V prácach uvádzaných v príspevku je najčastejšie volenou metódou strojového učenia učenie s učiteľom (alebo inak aj riadené učenie). Podstata metódy spočíva v tom, že na tréningovej vzorke dát (data set) sa algoritmus na základe zadaných vlastností (prediktorov alebo features[16]) naučí odhadnúť učiteľom určené značky (labels), ktorými sú hodnoty alebo triedy, ktoré sú potom výstupmi predikcie.[17] Pre vstupné dáta je určený správny výstup (teda trieda pre využití klasifikácie pre nespojité veličiny alebo hodnota pri využití regresnej analýzy pri spojitých veličinách). Na týchto dátach sa algoritmus natrénuje (naučí) vzory a súvislosti v dátach, ktoré sa následne využijú pri

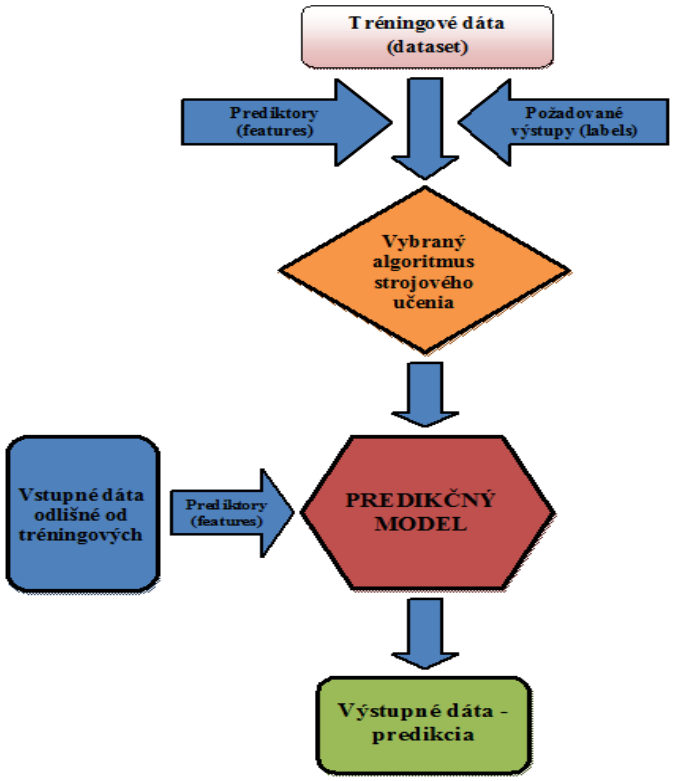

[15] CIBULA, M., Strojové učenie. dostupné on-line na http://smnd.sk/mcibula/zakl_info/definicia.html. Stránka http://smnd.sk/mcibula/index.html obsahuje základný popis metódy strojového učenia so základným prehľadom princípov jeho fungovania a využívaných algoritmov, resp. štatistických postupov. Cieľom príspevku nie je rozbor fungovania jednotlivých algoritmov umelej inteligencie alebo jej podoblastí a zrejme nikto ani neočakáva, že bežný vedecký pracovník v oblasti práva bude aj expertom na umelú inteligenciu. Aj samotné práce citované v tomto príspevku sú výsledkom spolupráce viacerých autorov, medzi ktorými sú v niektorých prípadoch aj experti na informatiku. Bližšie k strojovému učeniu je možné pozrieť aj napr. MACHOVÁ, K., 2002. *Strojové učenie. Princípy a Algoritmy*. Košice: Technická Univerzita Košice, 2002, 117 s., dostupné on-line na http://people.tuke.sk/kristina.machova/pdf/SU4.pdf (citácia z 15.02.2018)

[16] v prípade predikcie súdnych rozhodnutí nimi môžu byť napr. súd, ktorého rozhodnutie sa preskúmava, senát, ktorý dostal vec na rozhodnutie, osoba sťažovateľa, závažnosť trestného činu a pod.

[17] napr. v prípade súdnych rozhodnutí to môže byť potvrdenie alebo zrušenie rozhodnutia súdu nižšieho stupňa

predikcii na základe nových vstupných dát, na ktorých nebol algoritmus natrénovaný. Zjednodušenú schému strojového učenia s učiteľom predstavuje obrázok č. 1.

Obrázok č. 1: Schéma strojového učenia s učiteľom

Z algoritmov strojového učenia s učiteľom využitých v prezentovaných prácach boli využité najmä klasifikačné (rozhodovacie) stromy (väčšinou ich podmnožina - metódy náhodných lesov (random forest)), ale aj procesy prirodzeného jazyka (natural language processing) a support vector machines.

Pri strojovom učení bez učiteľa je vynechaná fáza natrénovania a algoritmus nemá k dispozícii data set, teda nevie čo ma byť výstupom. Algoritmus sám hľadá medzi zadanými dátami súvislosti, napr. za využitia metód zhlukovej analýzy.[18] Výstupom sú v podstate triedy obsahujúce dáta s podobnými vlastnosťami. Zhlukovanie sa podobá klasifikácii, ale na rozdiel od nej zaraďuje prvky do tried bez mien. Medzi metódy strojového učenia, ktoré môžu fungovať bez učiteľa, ale aj s ním, a ktoré boli použité v citovaných prácach, patrí aj metóda hlbkového učenia (deep learning), ktorá využíva umelé viacvrstvové neurónové siete. Deep learning je metóda strojového učenia, kde sa za pomoci mnohovrstvových nelineárnych výpočtových modelov získava užitočná informácia priamo z dát. Modely sú trénované s využitím veľkého množstva označených dát a ich architektúra je postavená na hlbokých neurónových sieťach.[19]

V prípade analýzy sociálnych sietí, táto skúma sociálne vzťahy v sociálnych štruktúrach (komunitách), a to za využitia metód teórie sietí a grafov. Charakterizuje sociálne štruktúry cez uzly, ktoré predstavujú individuálnych účastníkov v rámci sietí a cez prepojenia, väzby, okraje a spojenia (interakcie a vzťahy), ktoré ich spájajú. Výsledkom sú komplexné grafické štruktúry znázorňujúce skúmané sociálne siete, napr. organizované alebo zločinecké skupiny. „*Sila analýzy sociálnych sietí vychádza z jej odlišnosti od tradičných sociálnych vedeckých štúdií, ktoré sa snažia charakterizovať komunitu na základe individuálneho chovania jej členov. Prináša alternatívny pohľad, v ktorom sú vlastnosti subjektov menej dôležité než vzťahy, ktoré subjekty v rámci siete navzájom nadväzujú. Tento prístup sa ukázal byť užitočný pri vysvetľovaní mnohých reálnych javov, ale ponecháva menej priestoru pre individuálny vplyv uzlov*.“[20] Dôležitosť uzlov sa pri analýze zisťuje cez koncept nazývaný centralita, pričom medzi hlavné druhy centralít patria centralita meraná stupňom uzlu (Degree centrality), centralita meraná blízkosťou polohy v strede (Closeness centrality), centralita meraná stredovou medzipolohou (Betweenness centrality), prípadne centrality založené na spätných väzbách (Feedback measures) ako Eigenvector, ktorý meria rozsah, v akom je uzol prepojený s najlepšie prepojenými uzlami. Takéto analýzy boli v zahraničných prácach využité napríklad pri určení, na základe ktorých centralít, resp. ktoré centrality majú najlepšiu schopnosť predikovať uznanie viny, resp. uložený trest, prípadne centrality slúžili ako vstupné veličiny (feautures) do troch rôznych algoritmov strojového učenia, ktoré následne robili predikciu rozhodnutia súdu.[21]

---

[18] K metódam zhlukovej analýzy pozri napr. KOŠŤÁL, J., *Vybrané metody vícerozměrné statistiky*. (se zvláštním zaměřením na kriminologický výzkum). 1. vyd., Edice: Studie, Řada: Vybrané metody kriminologického výzkumu - svazek 4, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013, s. 46 - 79. Metódy zhlukovej analýzy sú v súčasnosti napríklad často využívané pri výskumoch snažiacich sa o identifikáciu tzv. hot spot miest, teda problémových miest s vysokou alebo potencionálne vysokou koncentráciou kriminality, resp. príčinám koncentrácie kriminality v mestách. K tomu pozri napr. OLIVEIRA, M., BASTOS-FILHO, C., MENEZES, R., *The scaling of crime concentration in cities*. In: PLOS ONE (publikované 11.08.2017), dostupné on-line na http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0183110 (citácia z 25.02.2018), CAMINHA, C., FURTADO, V., PEQUENO, T. H. C., PONTE, C., MELO, H. P. M., OLIVEIRA, E. A., ANDRARE Jr., J. S., *Human mobility in large cities as a proxy for crime*. In: PLOS ONE (publikované 03.02.2017), dostupné on-line na http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0171609#sec005 (citované 25.02.2018),

[19] Autor neznámy, *DEEP LEARNIG V PROSTŘEDÍ MATLAB*. dostupné on-line na http://sciencemag.cz/deep-learning-v-prostredi-matlab/ (citácia z 21.02.2018)

[20] VAŇKO, P., 2010. *Analýza provozu diskuzního fóra*. Brno: Masarykova Univerzita Fakulta informatiky, Diplomová práca, 2010 s. 9.

[21] pozri napr. MORSELLI, C., MASÍAS, V. H., CRESPO, F., VARGAS, A., LAENGLE, S. *Predicting sentencing outcomes with centrality measures.* In: Security Informatics, roč. 2013, č. 1, článok č. 11, 9 s. ISSN: 2190-8532 dostupné on-line na: https://link.springer.com/article/10.1186/2190-8532-2-4 (citácia z 02.01.2018), MASÍAS V. H.,

Rozdiel medzi vyššie spomenutými dvoma metódami možno vidieť v tom, že analýza sociálnych sietí sa využíva pri predikcii a skúmaní trestnej činnosti organizovaných, resp. zločineckých skupín a skúmania boli robené na konkrétnych trestných prípadoch a na nich bolo vykonané aj hodnotenie výkonnosti predikcie. Metódy strojového učenia boli použité pri predikcii súdnych rozhodnutí z rôznych právnych odvetví (civilných sporov, trestných konaní, ústavných sťažností a pod.). Tieto metódy majú teda všeobecnejšie použitie.

Výkonnosť predikčných modelov

Otázkou je, akú výkonnosť predikčných modelov založených na metódach strojového učenia, prípadne analýzy sociálnych sietí možno dosiahnuť, resp. bola dosiahnutá. Pri hodnotení výkonnosti predikčných modelov je treba uviesť, že táto je založená, z hľadiska najnovších prístupov, na zhodnotení dosiahnutej správnosti, presnosti a úplnosti (citlivosti) modelu. Pri tomto hodnotení sa na výpočet uvedených veličín využíva tzv. zámenná matica (inak aj matica zámen), ktorej schéma je znázornená na obrázku č. 2.

zámenná matica	predikcia		
skutočnosť	výstup	áno	nie
	áno	**TP**	**FN**
	nie	**FP**	**TN**

Obrázok č. 2: Zámenná matica. TP (true positive) označuje počet pravdivo pozitívnych predikcií, TN (true negative) označuje počet pravdivo negatívnych predikcií, FP (false positive) označuje počet nepravdivých pozitívnych predikcií a FN (false negative) označuje počet nepravdivých negatívnych predikcií

Cieľom predikčného modelu z hľadiska výkonnosti je dosiahnuť čo najväčší podiel pravdivých pozitívnych (TP) a negatívnych (TN) predikcií. Z tohto pohľadu je najjednoduchšie pochopiteľnou veličinou charakterizujúcou výkonnosť modelu práve správnosť (accuracy), ktorá predstavuje pomer správne urobených predikcií (TP+TN) k všetkým pozorovaniam (TP+TN+FP+FN). Ak je správnosť vysoká nemusí to však automaticky znamenať, že model je dobrý. Predikčný model môže byť totiž vychýlený v tom smere, že môže predikovať s vysokou správnosťou pozitívne výstupy avšak z nízkou negatívne, pričom v priemere bude správnosť modelu dostatočná. Vzhľadom k tomu je pre charakterizovanie modelu a jeho výkonnosti vhodné používať aj ďalšie veličiny okrem správnosti, a to napríklad presnosť (precision) a úplnosť (recall), prípadne F1 skóre. Presnosť je pomerom správne urobených pozitívnych predikcií (TP) k celkovému počtu pozitívnych predikcií (TP+FP) a úplnosť je pomer správnych pozitívnych predikcií (TP) k skutočnému počtu pozitívnych pozorovaní (výstupov), teda TP+FN. Čím sú hodnoty správnosti, presnosti a úplnosti vyššie tým je model výkonnejší. V niektorých prípadoch je lepším ukazovateľom ako správnosť F1 skóre, ktoré je harmonickým priemerom presnosti a úplnosti.[22]

Tabuľka č. 1 nachádzajúca sa v prílohe udáva dosiahnutú výkonnosť niektorých modelov, ktoré boli citované aj v texte, pričom okrem správnosti sú (v prípade ak boli vyrátané) uvedené v tabuľke aj presnosť a úplnosť modelu. Zároveň je v tabuľke uvedený použitý prístup pri tvorbe predikcie (machine learning alebo social network analysis, prípadne ich kombinácia), ďalej rozhodnutia, ktorého súdu boli skúmané (prípadne aký reálny prípad bol predmetom analýzy), ako aj počet predikovaných rozhodnutí (ak bol v práci uvedený). Ak bolo súčasne použitých viacero algoritmov je uvedený výsledok výkonnosti najúspešnejšieho algoritmu.

Ako z uvedenej tabuľky vyplýva, väčšina autorov zvolila pri predikcii predikčný model založený na algoritmoch strojového učenia. Z algoritmov boli využité najmä klasifikačné metódy

VALLE M., MORSELLI C., CRESPO F., VARGAS A., LAENGLE S. *Modeling Verdict Outcomes Using Social Network Measures:* The *Watergate* and *Caviar Network* Cases. In: PLOS ONE (publikované 26.01.2016), dostupné on-line na https://doi.org/10.1371/journal.pone.0147248 (citácia z 02.01.2018)

[22] $F1 = \frac{2*(presnosť*úplnosť)}{presnoť+úplnosť} = \frac{2*TP}{2*TP+FP+FN}$

založené na rozhodovacích stromoch. Iba v prípade predikcií výsledkov konkrétnych trestných prípadov spáchaných organizovanými (zločineckými) skupinami autori použili metódu analýzy sociálnych sietí. V dvoch prípadoch bol použitý aj expertný odhad, ktorý bol porovnávaný s predikčným modelom. Z dosiahnutých výsledkov modelov použitých na predikciu súdnych rozhodnutí vyplýva, že **správnosť predikcie zo strany empirických modelov sa pohybovala od 67 % do 86,60 %**.[23] V tomto rozsahu teda predikčné modely presne odhadli rozhodnutie súdu, zväčša vo vzťahu k zrušeniu alebo potvrdeniu rozhodnutia súdu nižšieho stupňa. Naopak **správnosť expertných odhadov sa pohybovala okolo 60 %**. Empirické modely teda ukázali väčšiu schopnosť predikcie súdneho rozhodnutia ako právni experti. Rovnako treba poznamenať, že predikčné modely ako vstupné veličiny zväčša využívali prediktory, ktoré nemali žiaden vzťah k právnym doktrínam alebo teóriám. Z hľadiska predikcie sú teda pre empirické predikčné modely založené na strojovom učení právne teórie a doktríny indiferentné, na rozdiel od ich vplyvu na predikcie expertov.[24] V prácach zameraných na odhad rozhodnutí Najvyššieho súdu USA sa autori zväčša dopracovali k záverom, že rozhodnutie sudcov záviselo aj od ich orientácie (liberálna alebo konzervatívna).

Z hľadiska predikcie trestnoprávnych rozhodnutí súdov (ak boli predmetom skúmania) možno konštatovať, že empirické predikčné modely dosiahli dokonca vyššiu správnosť ako bol priemer u všetkých druhoch súdnych rozhodnutí. Na druhej strane treba poznamenať, že aj expertné odhady boli u tohto typu rozhodnutí správnejšie ako priemer. **Správnosť predikcie trestnoprávnych rozhodnutí** urobených empirickými predikčnými modelmi sa pohybovala **od 69 % do 92,50 %.** V prípade práce Aletras N., et al. (2016) je uvedená správnosť predikcie rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva (v tabuľke ako „ESĽP“) ohľadne porušenia čl. 6 Dohovoru[25], ktorý sa týka práve trestného konania.

Možnosť využitia predikčných modelov v slovenských podmienkach

V podmienkach Slovenskej republiky nie je dôvod rezignovať na možnosti využitia empirických modelov založených na algoritmoch umelej inteligencie pri právnom výskume rozhodnutí súdov Slovenskej republiky. Ako vhodná prípadová štúdia sa javí aplikácia tohto prístupu na predikciu rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vo vzťahu k prvostupňovým rozhodnutiam Špecializovaného trestného súdu v trestnom konaní. Vzhľadom na vecnú a celoslovenskú pôsobnosť Špecializovaného trestného súdu by uvedená skutočnosť mohla uľahčiť určovanie vstupných veličín (prediktorov) pre predikčný model. Rovnako aj samotný, relatívne menší počet rozhodnutí, by uľahčoval analýzu. Ako dataset by teda mohli byť použité rozsudky a uznesenia Špecializovaného trestného súdu v Pezinku (ďalej len „ŠTS“) vo veci samej, ako aj rozhodnutia Najvyššieho súdu SR (ďalej len „NS SR“) o nich. Do úvahy by boli brané rozhodnutia ŠTS, ktorými bolo rozhodnuté o merite veci vo vzťahu k obžalovaným osobám a na tieto rozhodnutia nadväzujúce rozhodnutia NS SR. Samotné rozhodnutia, ako dataset, by boli následne náhodne rozdelené na tréningový set (súčasťou neho by bol aj validačný set) a testovací set. Vstupné veličiny (prediktory) by bolo možné určiť jednak expertne, ako aj za pomoci využitia metódy procesov prirodzeného jazyka (natural language proccessing). Expertne by boli stanovené napríklad prediktory vzťahujúce sa k pôvodcom rozhodnutí (senát príslušného súdu a jeho zloženie), závažnosti trestného činu (zločin, prečin, obzvlášť závažný zločin), uloženému trestu (napr. jeho dĺžka), či išlo o väzobnú vec, či ide o opakované rozhodnutie a pod. Metódou procesov prirodzeného jazyka by bolo možné z odôvodnení rozhodnutí NS SR, najmä pasáži týkajúcich sa podstaty sťažností, resp. odvolaní, určiť ďalšie relevantné prediktory (charakteristiky), ktoré majú vplyv na určitý výstup. Ako predikčný model by mohla byť zvolená metóda strojového učenia, a to konkrétne algoritmus náhodných lesov (random forest), ktorý patrí medzi algoritmy rozhodovacích stromov. Tieto algoritmy sú ľahko interpretovateľné a dajú sa dobre využiť pri klasifikačných úlohách, ktorou je aj určenie rozhodnutia nadriadeného súdu vo vzťahu k rozhodnutiu súdu nižšieho stupňa. Výstupom modelu by mali byť

[23] do úvahy nie sú brané modely použité pri predikcii konkrétnych trestných prípadov

[24] Analýzou dôvodov, prečo sa empirické predikčné modely ukázali úspešnejšie ako experti sa zapodievali autori RUGER, T. W., KIM, P. T., MARTIN A. D., QUIN, A. M. *The Supreme Court Forecasting Project: Legal and Political Science Approaches to Predicting Supreme Court Decisionmaking.* In: Columbia Law Review Vol. 104, 2004, s. 1179 - 1194

[25] Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd publikovaný pod č. 209/1992 Zb.

kategórie: potvrdené rozhodnutie ŠTS, resp. zrušené rozhodnutie ŠTS. Medzi potvrdené rozhodnutia, by boli zarátané aj rozhodnutia, kde síce došlo k zrušeniu pôvodného rozhodnutia, ale toto NS SR nahradil svojím rozhodnutím, ktoré rovnako uznalo páchateľov za vinných a zmena sa týkala napríklad len výšky trestu, prípadne zmeny právnej kvalifikácie. Zjednodušenú schému modelu predstavuje obrázok č. 3.

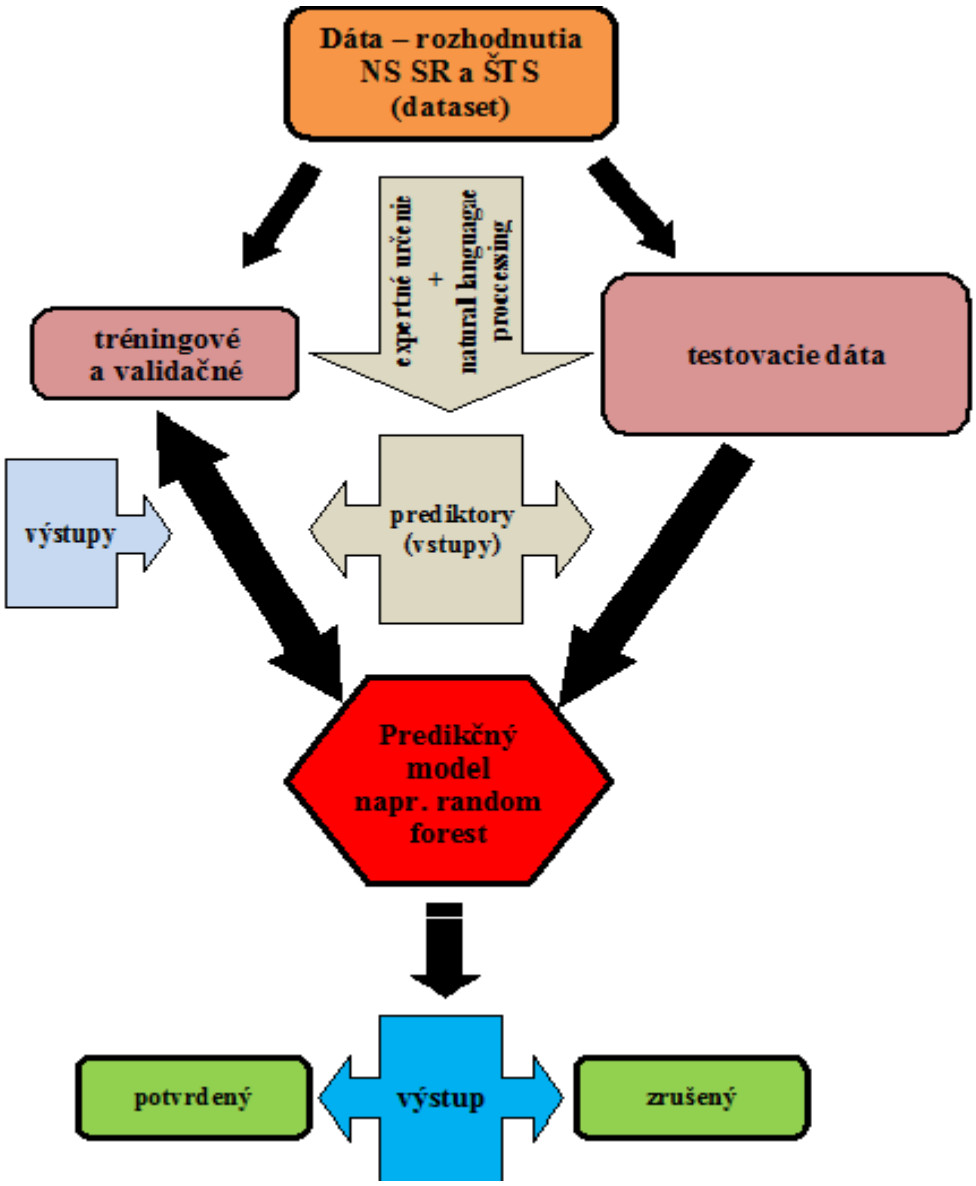

Obrázok č. 3: Schéma predikčného modelu pre rozhodnutia Najvyššieho súdu SR vo vzťahu k rozhodnutiam Špecializovaného trestného súdu.

Záver

Cieľom práce bolo poukázať na možnosti aplikácie najmä metód umelej inteligencie pri predikovaní súdnych rozhodnutí. Zároveň boli stručne popísané základné prístupy použité v zahraničí pri tvorbe empirických predikčných modelov, a súčasne bol rozobratý spôsob hodnotenia výkonnosti takýchto modelov, ako aj ich dosiahnutá výkonnosť na základe prác publikovaných zahraničnými autormi. Záverom bola predstavená možnosť aplikácie takýchto modelov na skúmanie rozhodnutí Najvyššieho súdu SR v trestnom konaní.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že použitie empirických modelov je možné využiť pri identifikácii, odhaľovaní a skúmaní faktorov, ktoré majú vplyv na rozhodovanie súdov, resp. sudcov. Z hľadiska praktického môžu takéto modely napomôcť stranám rozhodnúť sa, či sa prípadne budú

voči verdiktu súdu odvolávať alebo nie. Z hľadiska právnej teórie použitie empirických modelov a skúmanie ich výkonnosti môže viesť k preskúmavaniu a identifikácii dôvodov a faktorov, ktoré vedú súdy, prípadne niektorých sudcov k určitým rozhodnutiam. Závery môžu napríklad identifikovať, či sa sudcovia držia pri rozhodovaní len výkladu práva a faktov prípadu, alebo na ich rozhodnutia majú vplyv aj iné faktory ležiace mimo trestného konania a právnych noriem. Rovnako by bolo možné do určitej miery preveriť, či pri rozhodovaní NS SR, prípadne niektorých jeho sudcov, platí princíp právnej istoty a obdobných veciach rozhodujú rovnako.

Resumé (v slovenskom jazyku)
Cieľom článku bolo priblížiť nový trend v empirickom právnom výskume, ktorý sa rozvíja najmä v odborných štúdiách z amerického právneho prostredia. V článku sú predstavené základne prístupy k predikcii súdnych rozhodnutí. Bližšie sú rozobraté prístupy spočívajúce vo využití oblastí umelej inteligencie. Súčasne je prezentovaný spôsob hodnotenia výkonnosti empirických predikčným modelov aj s uvedením dosiahnutej výkonnosti existujúcich modelov vytvorených zahraničnými autormi z oblasti práva. Na záver je prezentovaný náčrt možného využitia empirického predikčného modelu pre predikciu rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vo vzťahu k rozhodnutiam Špecializovaného trestného súdu.

Resumé (v anglickom jazyku)
The aim of the article was to show a new trend in the field of empirical legal research which is primarily implicated in scholarly studies from the american legal enviroment. There are introduced the basic approaches to court decisions predictions. The approaches which consists in using of the artificial inteligence methods are futher analysed. At the same time, there are presented evaluation methods of empirical prediction models performance also with presentation of performance of the existing models creating by foreign authors in legal field. In conclusion, there is presented design of possible using of empirical prediction model for prediction of the Slovak Republic Supreme Court decisions related to the Specialized Criminal Court decisions.

Príloha:

výkonnosť predikčných modelov					
autori	**použitá metóda (algoritmus)**	**skúmaný súd alebo prípad**	**počet skúmaných rozhodnutí**	**správnosť (accuracy)**	
				všetky prípady	**trestné veci**
Rugger T. W., et al. (2004)[26]	predikčný model - **machine learning** (algoritmus - classification trees)	Najvyšší súd USA	68	75%	92,50%
	expertný odhad (83 expertov)	Najvyšší súd USA	68	59,10%	76,50%
Guimerá, R., Sales-Pardo, M. (2011)[27]	**analýza sociálnych sietí** - metóda stochastického blokového modelu	Najvyšší súd USA	150 pre skúmané obdobia	83% rozhodnutí sudcov	-
Aletras N., et al. (2016)[28]	**natural language proccessing** (features) ,následnepredikčný model - **machine learning** (algoritmus - support vector machine)	ESĽP	-	priemerná 79%	84%
Stern, H., Zhu, M., (2016)[29]	predikčný model - **machine learning** (algoritmus - support vector machine)	Najvyšší súd USA	prípady za obdobie 1946 - 2016	67%	69%
Katz D. M., et al. (2017)[30]	predikčný model - **machine learning** (algoritmus - classification trees - random forest)	Najvyšší súd USA	28.009 prípadov	70,20% (P-70%, Ú-70%)	-
Maruščák, J. et al. (2017) [31]	predikčný model - **natural language proccessing** a**deep learning**	Ombudsman Veľká Británia	750 predikcií	86,60%	-
	expertný odhad (110 expertov)			62,30%	-
Morselli, C. et al. (2013)[32]	**analýza sociálnych sietí** za využitia konceptu centrality	prípad Caviar Network	-	42,90% pre vinu, 99% pre nevinu	-
Masías, V. H., et al. (2016)[33]	**analýza sociálnych sietí** na určenie centralít ako features, predikčný model - **machine learning** (algoritmy - random forest (RF), logistická regresia (LR), Naive Bayes (NB))	prípad Caviar Network	-	95,10% (P-94,30%, Ú-97,90%)	-
		prípad Watergate	-	97,30% (P-98,60%, Ú-96,60%)	-

Tabuľka č. 1: Výkonnosť predikčných modelov zhľadiska správnosti ich predikcie. Pvtabuľke označuje presnosť, Úoznačuje dosiahnutú úplnosť.

[26] Citované vpoznámke č. 8
[27] Citované vpoznámke č. 11
[28] Citované vpoznámke č. 9
[29] Citované vpoznámke č. 11
[30] Citované vpoznámke č. 10
[31] MARUŠČÁK, J., et al. Man vs Machine (2017), dostupné on-line na http://www.case-crunch.com/#challenge
[32] Citované vpoznámke č. 21
[33] Citované vpoznámke č. 21

Zoznam bibliografických odkazov:

ALETRAS, N., TSARAPATSANIS, D., PREOTIUC-PIETRO, D., LAMPOS, V., 2016. *Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: aNatural Language Processing perspective*. In: PeerJ Computer Science, (publikované 24.10.2016) dostupné on-line na https://peerj.com/articles/cs-93/ (citácia z20.02.2018), ISSN 2376-59921

AUTOR NEZNÁMY, *DEEP LEARNIG VPROSTŘEDÍ MATLAB* dostupné on-line na http://sciencemag.cz/deep-learning-v-prostredi-matlab/ (citácia z21.02.2018)

BIELIK, L., GAHÉR, F., 2011. *Pojmy predikcie ajej modely*. In: CESI UK Working Paper 5/2011, Univerzita Komenského vBratislave, s. 1– 13, ISBN 978-80-223-3099-2

BOBEK, M., 2016. *Výzkum vprávu: reklama na NIKE anebo kvantová fyzika*. In: Jurisprudence roč. XXV., č. 6/2016, s. 3-10, ISSN 1802-5843

CAGÁŇOVÁ, J., 2014. *Metódy predikcie vývoja drogovej kriminality*. In: Policajná teória aprax. roč. 22, č. 3/2014 s. 75-87,ISSN 1335-1370

CAMINHA, C., FURTADO, V., PEQUENO, T. H. C., PONTE, C., MELO, H. P. M., OLIVEIRA, E. A., ANDRARE Jr., J. S., 2017. *Human mobility in large cities as aproxy for crime*. In: PLOS ONE (publikované 03.02.2017), dostupné on-line na http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0171609#sec005 (citované 25.02.2018), ISSN 1932-6203

CIBULA, M., *Strojové učenie*.dostupné on-linehttp://smnd.sk/mcibula/index.html

HOLCR, K., CHALKA, R. *Prognóza vývoja kriminálnej scény Slovenskej republiky*. dostupné on-line http://www.aepress.sk/mot/full/mo201c.pdf (citácia z20.02.2018),

GUIMERÀ R., SALES-PARDO M., 2011. *Justice Blocks and Predictability of U.S. Supreme Court Votes*. In: PLOS ONE (publikované 09.11.2011) dostupné on-line na https://doi.org/10.1371/journal.pone.0027188 (citácia z02.01.2018, ISSN 1932-6203

KATZ, D. M., BOMMARITO, M. J., BLACKMAN, J., 2017. *AGeneral Approach for Predicting the Behavior of the Supreme Court of the United States*. In: SSRN (publikované 16.01.2017) dostupné on-line na https://ssrn.com/abstract=2463244alebohttp://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2463244 (citácia z02.01.2018), ISSN 1556-5068

KORT, F., 1957. *Predicting Supreme Court decisions mathematically: Aquantitative analysis of the „right to counsel" cases.* In: The American Political Science Review, Vol. LI, No. 1/1957 s. 1– 12, ISSN 1537-5943

KOŠŤÁL, J., *Vybrané metody vícerozměrné statistiky*. *(se zvláštním zaměřením na kriminologický výskum)*. 1. vyd., Edice: Studie, Řada: Vybrané metody kriminologického výzkumu - svazek 4, Praha: Institut pro kriminologii asociální prevenci, 2013, 113 s., ISBN 978-80-7338-128-8

KOVAŘÍK, Z. 2013. *Úvod do analýzy časových řad vybraných ukazatelů kriminality vČeské republice aSlovenské republice*. 1. vyd., Brno: Tribun EU, s.r.o., 2013, 264 s. ISBN 978-80-263-0290-2

LAWLOR, R. C., 1963. *What Computer can do: Analysis and Prediction of Judicial Decisions*. In: American Bar Association Journal, Vol. 49, No. 4/1963, s. 337 – 344, ISSN 0002-7596

MACHOVÁ, K., 2002. *Strojové učenie. Princípy aAlgoritmy*. Košice: Technická Univerzita Košice, 2002, 117 s., dostupné on-line na http://people.tuke.sk/kristina.machova/pdf/SU4.pdf (citácia z15.02.2018)

MARUŠČÁK, J., et al., 2017. *The CaseCruncher: Man vs Machine*, dostupné on-line na http://www.case-crunch.com/#challenge

MASÍAS V. H., VALLE M., MORSELLI C., CRESPO F., VARGAS A., LAENGLE S., 2016. *Modeling Verdict Outcomes Using Social Network Measures:* The *Watergate* and *Caviar Network* Cases. In: PLOS ONE (publikované 26.01.2016), dostupné on-line na https://doi.org/10.1371/journal.pone.0147248 (citácia z02.01.2018), ISSN 1932-6203

MORSELLI, C., MASÍAS, V. H., CRESPO, F., VARGAS, A., LAENGLE, S., 2013. *Predicting sentencing outcomes with centrality measures.* In: Security Informatics, roč. 2013, č. 1, článok č. 11, 9s. dostupné on-line na: https://link.springer.com/article/10.1186/2190-8532-2-4 (citácia z02.01.2018), ISSN: 2190-8532

MUSIL, S., 2000. *Dynamika aprognostika účinnosti trestněprávních systému*. In: Právnik, 2000, roč. 139, č. 2, s. 170 – 192, ISSN 0231-6625

OLIVEIRA, M., BASTOS-FILHO, C., MENEZES, R., 2017. *The scaling of crime concentration in cities*. In: PLOS ONE (publikované 11.08.2017), dostupné on-line na http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0183110 (citácia z25. 02. 2018), ISSN 1932-6203

RUGER, T. W., KIM, P. T., MARTIN A. D., QUIN, A. M., 2004. *The Supreme Court Forecasting Project: Legal and Political Science Approaches to Predicting Supreme Court Decisionmaking*. In: Columbia Law Review Vol. 104, 2004, s. 1150 – 1210, ISSN 0010-1958

SMEKAL, H., ŠIPULOVÁ, K., 2016. *Empirický právní výzkum*. In: Jurisprudence roč. XXV., č. 6/2016, s. 31 – 38, ISSN 1802-5843

The CaseCruncher dostupné on-line na http://www.case-crunch.com/

STERN, H., THU, M., 2017. *Predicting Supreme Court Decisions Using Supervised Learning*, dostupné on-line na https://web.stanford.edu/class/cs221/2017/restricted/p-final/mzhu25/final.pdf (citácia z03.01.2018)

VAŇKO, P., 2010. *Analýza provozu diskuzního fóra*., Brno: Masarykova Univerzita Fakulta informatiky, Diplomová práca, 2010, 53 s.

Európsky dohovor oochrane ľudských práv azákladných slobôd publikovaný pod č. 209/1992 Zb.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z22. 11. 2011, č. k. IV. ÚS 499/2011-25

Kontaktné údaje:
mjr. Mgr. Ing. František Vojtuš
Ministerstvo vnútra SR
Prezídium Policajného zboru
národná kriminálna agentúra, národná protizločinecká jednotka
Pribinova 2
812 72 Bratislava
t. č. 09610 52237
e-mail: frantisek.vojtus@minv.sk

ZÁVERY

Na základe cieľov interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou *„Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi,“* konanej dňa 20. 3. 2018 môžem za vedecký a organizačný výbor skonštatovať, že 69. ročník bol mimoriadne úspešný a naplnil ciele stanovené účastníkmi pri realizácii tejto konferencie.

V oblasti **trestného práva hmotného** účastníci konferencie za najdôležitejšie považujú riešenie tých teoretických otázok, ktoré majú význam pre legislatívnu činnosť, a teda i konkrétny výklad niektorých právnych pojmov, inštitútov a v konečnom dôsledku i jednotlivých ustanovení v Trestnom zákone Slovenskej republiky a Českej republiky. V dôsledku výrazných zmien trestných kódexov je tento výklad nevyhnutný pre pochopenie a následnú aplikačnú prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Ide najmä o tieto okruhy otázok a problémov:

- Problematika sexuálneho zneužívania detí v spoločnosti stále predstavuje vážny problém, ktorého riešenie je náročné a neustále podlieha zmenám. Treba však uznať činnosť zákonodarcu, že sa snaží reagovať na aktuálne výzvy o prijatie takých inštitútov ochrany detí, v ktorých sa postupne odráža jednotný a integrovaný prístup na poskytovanie účinnej ochrany a pomoci. Hoci s praktickým výkonom súčasného systému ochrany detí sa objavujú aj určité nedostatky, treba na ne upozorniť a hľadať spoločné riešenia.
- Špecializácia v jednotlivých druhoch ľudskej práce je nutným predpokladom rozvoja a profesionalizácie. Oblasti zvlášť náchylné na zlyhanie ľudského faktora a tie so zvýšenými nárokmi na vzdelanostnú úroveň si vyžadujú špecifický prístup, ktorý zahŕňa výber jednotlivcov, ich odbornú prípravu, vyčlenenie prostriedkov a podporu. Takouto oblasťou je nepochybne aj problematika riešenia domáceho násilia a násilia páchaného na deťoch. Je dôležité uvedomiť si zodpovednosť za čím skoršiu aplikáciu tejto špecializácie do systému policajných činností a venovať pozornosť jej rozvoju.
- Efektivita ukladania trestných opatrení je veľmi aktuálnou oblasťou trestného práva predovšetkým vo vzťahu k ich ukladaniu mladistvým páchateľom v oblasti naplnenia ich účelu, nakoľko je možné pozorovať určitú recidívu u tejto skupiny páchateľov, čo by mohlo znamenať, že účel realizovaných trestných sankcií nebol naplnený. Je preto potrebné venovať tomu problému aj naďalej zvýšenú pozornosť.
- V súčasnosti začínajú pomaly plynúť lehoty odsúdeným na TOSD, v dôsledku čoho disponujú právom požiadať o podmienečné prepustenie. Je preto potrebné sa zamyslieť nad tým, že by mali byť sprísnené kritériá v záujme vyššej ochrany spoločnosti voči nebezpečenstvu. De lege ferenda by sa mohla prijať explicitná úprava inštitútu podmienečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody (vrátane trestu odňatia slobody na doživotie) vo forme osobitného právneho predpisu, pričom pri podmienečnom prepustení z výkonu TOSD by sa mali uplatňovať prísnejšie podmienky.
- Daň z pridanej hodnoty predstavuje jeden z významných príjmov štátneho rozpočtu. Ako taká, je regulovaná predovšetkým normami správneho práva, no taktiež podlieha ochrane prostriedkami trestného práva. Ide najmä o rôzne formy a podoby daňových podvodov, ktoré predstavujú jeden z frekventovaných trestných činov.
- Z pohľadu kriminalizácie trestného činu kupliarstva a niektorých súvisiacich konaní je možné konštatovať, že medzi právnymi úpravami SR, Nemeckej spolkovej republiky a Ruskej federácie je možné pozorovať výrazné rozdiely. Napriek týmto rozdielom však nie je možné konštatovať, že by slovenská právna úprava bola nedostatočná a je možné uviesť záver, že systém trestnoprávnej úpravy trestného činu kupliarstva v podmienkach SR je kompatibilný s medzinárodnými/európskymi trendmi a požiadavkami.
- Kriminalita Rómov sa stáva bežným fenoménom, ktorý podporuje nielen ich chabé sociálne zabezpečenie ale aj naša legislatíva, ktorá nedisponuje dostatočne efektívnymi opatreniami schopnými zabezpečiť príjemné spolunažívanie nie menšiny a väčšiny, čím sa rozvíja priestor na páchanie trestnej činnosti. Azda najvýraznejšie je to možné pozorovať pri trestnom čine

úžery, ktorá môže následne byť spúšťačom ďalšej trestnej činnosti. Súčasná legislatíva nám v rámci trestného stíhania dáva dostatočné možnosti eliminovať túto trestnú činnosť.

- Skúsenosti krajín Európskej únie s riešením narastajúcej radikalizácie v spoločnosti nachádzajú svoj odraz aj v projektoch, ktoré podporujú ochranu a prevenciu najmä medzi mladými ľuďmi, ktorí sa stávajú objektmi regrutácie a negatívneho vplyvu vonkajších aktérov radikalizácie, vedúce k ich autoradikalizácii. Špecifické problémy ale predstavuje radikalizácia osôb vo väzenstve. V tejto súvislosti je potrebné venovať pozornosť projektom a ich vlastnej realizácii, ktoré môžu výrazne pomôcť pre prevencii tohto nežiadúceho spoločenského javu.
- Pri posudzovaní, či je zachovaná totožnosť skutku medzi skutkovými okolnosťami zakladajúcimi znaky trestného činu spáchaného v doprave a protizákonným konaním, ktoré v prípade samostatnosti skutku napĺňa znaky priestupku je potrebné vychádzať z rovnakých kritérií ako pri posudzovaní, či viaceré trestné činy sú spáchané v jednočinnom alebo viacčinnom súbehu. Použitie odlišných kritérií by nebolo právne, ani logicky odôvodniteľné.
- Trestný čin zneužívania informácií v obchodnom styku v zmysle § 265 TZ je trestným činom, za ktorý v uplynulých desiatich rokov nebola stíhaná žiadna fyzická osoba, z čoho vyplýva, že ani žiadna osoba nebola za tento trestný čin odsúdená. Je preto potrebné venovať pozornosť aj tomuto trestnému činu z pohľadu možnej trestnej zodpovednosti právnickej osoby za jeho spáchanie.
- Ochrana informácií prostriedkami trestného práva predstavuje sústavne aktuálnu problematiku. Dalo by sa povedať, že je to jedna z ústredných tém 21.storočia v podmienkach modernej informačnej spoločnosti. Možnosti trestnoprávnej ochrany informácií, teda prostredníctvom konkrétnych skutkových podstát trestných činov tak nadobúdajú nový rozmer. Aj v tomto kontexte je dôležitá dôslednosť a detailnosť trestnoprávnej úpravy a možností ochrany informácií z rôznych uhlov pohľadu a v rôznych oblastiach.
- Vzťah založený medzi zdravotníckymi pracovníkmi a pacientmi doposiaľ prešiel mnohými zmenami. Pôvodné „nadriadené“ nazeranie zo strany subjektu vykonávajúceho medicínsku činnosť sa vývojom právnej úpravy a zvyšovaním informovanosti pacientov zmenilo na rovnocenný vzťah. Zdravotnícki pracovníci tak už dnes neurčujú pravidlá svojej činnosti nezávisle od iných subjektov, ale sú podriadení právnemu poriadku. Problematika vzniku trestnoprávnej zodpovednosti v oblasti medicíny si bude vyžadovať i ďalšie rozpracovanie do budúcnosti.
- Na základe dotazníka vo vzťahu k zisťovaniu názor odborníkov z väzenskej praxe na vybrané aspekty výkonu trestu odňatia slobody a ich možné úpravy de lege ferenda bolo zistených niekoľko zaujímavých námetov vo vzťahu napr. k vonkajšej diferenciácii, programu zaobchádzania, premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia či podmienečnému prepusteniu. Tieto názory je však potrebné objektivizovať aj na základe výstupov iných názorov – sudcov, prokurátorov, či probačných a mediačných úradníkov.
- Základná zásada trestného práva – zásada subsidiarity trestnej represie je súčasťou trestného práva už veľmi dlho a jej uplatňovanie súvisí s viacerými trestnými činmi, aj napr. vo vzťahu k trestnému činu Ublíženia na zdraví podľa § 156-158 Trestného zákona. Je napr. potrebné posudzovať spáchanie trestného činu vo vzťahu k uplatneniu tzv. materiálneho korektívu, pri ktorom sa rieši otázka nepatrnej závažnosti vzťahom k spôsobu vykonania činu, jeho následkom, okolnostiam, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchateľa.
- Ochrana daňového systému a príjmov štátneho rozpočtu, ktoré plynú z jednotlivých daňových povinností, je predmetom ochrany tak na úrovni správneho, ako aj na úrovni trestného práva. Najzávažnejšie a úmyselné konania smerujúce k nesplneniu zákonných povinností postihujú práve normy trestného práva.
- Peňažný trest môžeme subsumovať do kategórie alternatívnych trestov. Na základe informácií prezentovaných v príspevku nie je možné jednoznačne určiť, či udeľovanie peňažného trestu v počte odsúdených na území Slovenskej republiky a taktiež jednotlivý percentuálny podiel

počtu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov na súdoch Slovenskej republiky má jednoznačne stúpajúcu alebo klesajúcu tendenciu.

- Problematika trestnoprávnej ochrany života a zdravia je nepochybne stále aktuálna. Ľudský život a zdravie sú zákonom chránené záujmy, ktoré musia mať v každej demokratickej spoločnosti a v právnom štáte najvyššiu prioritu.

V oblasti **trestného práva procesného** boli okruhy príspevkov zamerané na rôzne inštitúty trestného konania, pričom išlo o najrôznejšie otázky zákonnej úpravy, či aplikačné problémy z oblasti vyšetrovania trestnej činnosti. Na základe jednotlivých príspevkov je možné stanoviť nasledujúce závery:

- Novo vzniknutý inštitút Európskej prokuratúry má svoj asi 20 ročný vývoj, preto je potrebné jeho existenciu vnímať aj v historickom kontexte, pričom jej vznik má značný význam a dosah na legislatívu Slovenskej republiky, nakoľko viaceré zákona musia byť už v roku 2018 prijaté alebo novelizované práve v intenciách v zmysle Nariadenia Rady EU 2017/1939
- Právne postavenie osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie v trestnom konaní jednoznačne nasvedčuje tomu, že sa odvíja od tzv. procesného postavenia v tej ktorej časti a štádiu trestného konania. Možno dokonca hovoriť aj o diametrálnych rozdieloch v procesnom postavení, napríklad ak porovnávame medzi sebou postavenie podozrivého a obvineného, alebo ak porovnávame medzi sebou procesné postavenie obvineného a obžalovaného. Takisto zásadný rozdiel v procesnom postavení je medzi obžalovaným a odsúdeným. Dokonca o špecifickom procesnom postavení možno hovoriť v prípade obvineného v čase keď je obvinený dôkazným prostriedkom.
- Na ochranu práv osoby obmedzenej na osobnej slobode možno nahliadať v rôznych kontextoch. Postup policajta pri obmedzovaní osobnej slobody jednotlivca bude spĺňať požiadavku zákonnosti ak dodrží stanovené podmienky, dôvody a lehoty pri realizácii ktorejkoľvek z foriem obmedzenia osobnej slobody. Je dôležité podporovať takú policajnú kultúru, v ktorej sa považuje za neprofesionálne, ak policajt spolupracuje a stýka sa s kolegami, ktorí sa uchyľujú k zlému zaobchádzaniu. Je potrebné podporovať vhodné správanie sa policajtov voči osobám obmedzeným na osobnej slobode najmä tým, že budú dôraznejšie vedení k tomu, aby svojim kolegom bránili v zlom zaobchádzaní so zadržiavanými osobami, a aby prostredníctvom vhodných kanálov oznamovali všetky prípady zlého zaobchádzania zo strany ich kolegov.
- Napriek tomu, že trestné právo je nepochybne jednotným uceleným odvetvím právneho poriadku Slovenskej republiky, možno pozorovať určitú úroveň odčleňovania problematiky trestného práva hmotného od procesného. Uvedený prístup je podmienený osobitosťami predmetu toho-ktorého pododvetvia trestného práva, ktoré sa prejavujú vo viacerých aspektoch, napr. používanie špecifickej terminológie, ktorá môže v určitých prípadoch vnášať do obidvoch odvetví rôzne pohľady - napr. problémy zásady prezumpcie neviny, ktorá je typická pre trestné právo procesné vo vzťahu k vymedzeniu trestnej zodpovednosti za niektoré trestné činy podľa štvrtého dielu ôsmej hlavy Trestného zákona.
- V prípadne vyplácania úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu DPH ako sankcie za porušenie daňovo-právnych noriem správcom dane v nadväznosti na aplikáciu noriem trestného práva sa prijíma názor, že v prípade neoprávneného vyplatenia nadmerného odpočtu je neoprávnene vyplatený aj tento sankčný úrok.
- Pôsobenie zákonov logiky pri dokazovaní vyšetrovanej udalosti, resp. posudzovaní kritéria vierohodnosti oboch tvrdení doplňuje aj pôsobenie zákona dostatočného odôvodnenia. Pôsobenie zákona dostatočného odôvodnenia spočíva v dostatočnom odôvodnení vierohodného záveru. To znamená, že ak má byť určitý jav alebo výrok označený ako vierohodný a teda aj pravdivý, musí byť aj dostatočne odôvodnený.
- Uplatňovanie, vopred stanovených, osobitných opatrení zohľadňujúcich potreby detí, zjednodušuje ich prístup k spravodlivosti a vytvára podmienky ich efektívnej účasti na súdnych

konaniach, čo pomáha pri predchádzaní obmedzovania alebo porušovania práv detí zúčastnených na takýchto konaniach.

- Nepochybne názory na podobnosť pri realizovaní rekognície ako metódy kriminalistickej taktiky sú a môžu byť do určitej miery rôzne, keďže každý prípad z pohľadu dotknutých osôb vykazuje svoje vlastné špecifiká. Svoju úlohu tu taktiež zohráva kvalita pamäťovej stopy, ktorej skúmanie sa realizuje s rôznym odstupom času. Úspešnosť rekognície je však v podstatnej miere ovplyvnená aj teoretickými poznatkami a praktickými skúsenosťami policajta, ktorý metódu aplikuje.
- Mladiství obvinení predstavujú skupinu obvinených, u ktorých je potrebné okrem veku, zohľadňovať aj ďalšie skutočnosti, ako napr. mentálnu úroveň, či malú životnú skúsenosť. V zmysle medzinárodných úprav je potrebné, aby zásady do osobnej slobody dieťaťa predstavovali len krajné riešenie. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže platný a účinný v Českej republike vytvára vhodný právny rámec nakoľko všetky špecifiká osoby mladistvého príslušne zohľadňuje.
- Zákonná úprava č. 274/2017 Z.z. zákona o obetiach trestných činov v sebe skrýva viaceré aplikačné problémy anúti vyšetrovateľov si položiť niekoľko otázok. Čo v prípade, ak sa na úkon podľa § 135 ods. 4 TP nedostaví psychológ? Čo v prípade ak výsluch nebude možné vykonať z objektívnych dôvodov s osobou rovnakého pohlavia? A mnohé ďalšie. Je možné skonštatovať, že zákonná úprava predstavuje nedostatočnú transpozíciu európskej normy.
- V Českej republike prebiehajú už niekoľko rokov práce na rekodifikácii trestného poriadku, pričom jednou z oblastí, kde je potrebná určitá zmena je aj tzv. „Pořádkové zajištění“, ktoré by malo zabezpečiť to, aby sa svedkovia prestali vyhýbať svojej povinnosti svedčiť. Časť odborníkov trestného práva je proti zavedeniu tohoto inštitútu, hoci komparácia obdobných inštitútov v susedných krajinách mala pozitívne ohlasy. Je preto potrebné hľadať vhodný spôsob, ako toto opatrenie zaviesť do právneho poriadku ČR.
- Možnosti vykonania zásahov do práva na súkromie je v súčasnej dobe rôznorodé predovšetkým keď hovoríme o zásahoch vykonávaných prostredníctvom informačno-technických prostriedkov, ktorých možnosť vykonania je naozaj neobmedzené vzhľadom na technologický pokrok spoločnosti. Aby sa zásahy do tak elementárneho práva mohli považovať za oprávnené musia byť v súlade so zásadami platnými pre obmedzenie základných ľudských práv a slobôd. Zákonné zásahy musia harmonizovať so zásadami legality, legitimity a proporcionality v opačnom prípade sa konštatuje porušenie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
- Výsluch ako dôležitý úkon trestného konania je súčasťou trestného konania ako jeden z dôkazných prostriedkov. Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov priniesol do aplikačnej praxe realizácie výsluchov niekoľko zmien, s ktorými musia teraz orgány činné v trestnom konaní počítať a výsluchy realizovať tak, aby práva obetí neboli žiadnym spôsobom poškodené.
- Vplyv dokazovania na rozhodovanie v trestnom konaní je kľúčový. Iba na základe dokazovania možno zistiť skutkový základ pre rozhodovanie a pre ďalší postup v trestnom konaní. Dokazovanie zároveň predstavuje aj nevyhnutný predpoklad na naplnenie účelu trestného konania, ktorým je aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní.
- Jedine zákonne získaný dôkaz, ktorý akceptuje zaužívané pravidlá dokazovania, môže vyústiť do spravodlivého a objektívneho rozhodnutia. Dôležitým kritériom prípustnosti dôkazu je zákonnosť jeho získania. Z vyššie uvedeného možno konštatovať, že prípustnosť dôkazu je pojem, ktorý je významovo širší ako samotná zákonnosť dôkazu. Jednoznačne možno vyvodiť záver, že každý nezákonne získaný dôkaz je neprípustný, avšak nie každý neprípustný dôkaz je nezákonný.
- Konkrétne kauzy súvisiace s identifikovaním trestných činov dostatočne presvedčivo potvrdzujú, ak nie je uplatnený systémový prístup k práci s informáciami, že jej úspešné zavŕšenie je vo väčšine prípadov nereálne. Z iného uhla pohľadu k uvedenému je vhodné dodať,

že v súčasnej dobe realizácia tohto druhu identifikácie je mnohokrát spájaná s formálno-právnymi požiadavkami, ktoré výrazne sťažujú jej účinnosť a efektivitu. Osobitne sa to týka akceptácie informačných výstupov dosiahnutých realizáciou spravodajskej činnosti ako dôkazov v trestnom konaní.

- V rámci následnej etapy vyšetrovania farmaceutickej kriminality je potrebné venovať pozornosť taktickým a procesným postupom pri vedení výsluchu, zvlášť obvineného, ďalej svedka, poškodeného, pri vykonávaní rekognície, konfrontácie, previerky výpovede na mieste, prehliadok, pri použití informačno-technických prostriedkov a operatívno-pátracích prostriedkov, špecifických dôkazných prostriedkov, osobitných postupov vo vyšetrovaní, znaleckej činnosti, odbornej činnosti a kontrolnej činnosti.

Účastníci konferencie v jednotlivých príspevkoch poukazujú na možné problémy, ktoré vznikajú v predmetných oblastiach a zároveň navrhujú nové možnosti riešenia pre účely aplikačnej praxe, ako aj možnosti nových legislatívnych nástrojov v boji proti trestnej činnosti.

Príspevky publikované v oblasti **súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov** poukazujú predovšetkým na význam týchto odborov pre rozvoj trestnoprávnej vedy, tvorbu a uplatňovanie noriem trestného práva v praxi. Účastníci konferencie zdôrazňujú, že:

- Vo všeobecnosti možno konštatovať, že použitie empirických modelov pri prediskcii súdnych rozhodnutí je možné využiť pri identifikácii, odhaľovaní a skúmaní faktorov, ktoré majú vplyv na rozhodovanie súdov, resp. sudcov. Z hľadiska praktického môžu takéto modely napomôcť stranám rozhodnúť sa, či sa prípadne budú voči verdiktu súdu odvolávať alebo nie. Z hľadiska právnej teórie použitie empirických modelov a skúmanie ich výkonnosti môže viesť k preskúmavaniu a identifikácii dôvodov a faktorov, ktoré vedú súdy, prípadne niektorých sudcov k určitým rozhodnutiam. Závery môžu napríklad identifikovať, či sa sudcovia držia pri rozhodovaní len výkladu práva a faktov prípadu, alebo na ich rozhodnutia majú vplyv aj iné faktory ležiace mimo trestného konania a právnych noriem. Rovnako by bolo možné do určitej miery preveriť, či pri rozhodovaní NS SR, prípadne niektorých jeho sudcov, platí princíp právnej istoty a obdobných veciach rozhodujú rovnako.

Oblasť súvisiacich vedných odborov je prínosom aktuálnych otázok trestného práva predovšetkým pri riešení praktických problémov a problémov aplikačnej praxe. Je preto nevyhnutné, aby aj táto oblasť bola doplňovaná o najnovšie poznatky, ktoré budú môcť byť využívané v aplikačnej praxi príslušných orgánov.

Môžeme za všetkých účastníkov konferencie skonštatovať, že jednotlivé závery prijaté v rámci konania konferencie budú mať význam aj pre ďalšie plánovanie konferencie v budúcom roku, ktorá môže rozšíriť formy vzájomnej spolupráce ako aj nové možnosti informovania o problémoch v rámci teórie aj v rámci aplikačnej praxe.

pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
vedúca katedry trestného práva

Program interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou

20. 03. 2018

Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi

6.ročník

ktorá sa koná
pod záštitou rektorky
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD.

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.
Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan KOČAN, PhD.
doc. JUDr. Marek KORDÍK, PhD., LL.M.
doc. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD.

Program konferencie

Miesto konania:
Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava
1. poschodie – Nová vedecká rada, č. dv. 216

Termín konania:
20. 03. 2018

Rokovací jazyk:
slovenský, český.

---

08 ^{00} – 08 ^{30} – prezentácia účastníkov konferencie

1. časť (cca 08.30 – 10.30)

Otvorenie konferencie (úvodné slovo)

Dr. h. c. doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD./JUDr. Ján Šanta, PhD.
(Právnická fakulta UK BA, Generálna prokuratúra SR / Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR)

- Európsky prokurátor a aktuálne právne dôsledky v SR plynúce z jeho existencie

doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.
(Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích)

- Zajištění svědka pro účely trestního řízení

JUDr. PhDr. Jana Firstová, Ph.D., LL.M.
(Vysoká škola podnikání a práva, Institut bezpečnostních a kriminologických studií)

- Aplikace trestněprávních sankcí vůči mladistvým z pohledu naplňování jejich účelu

por. Mgr. Miroslav Srholec
(Okresné riaditeľstvo PZ, Košice - okolie)

- Výklad zákona o obetiach trestných činov

mjr. Mgr. Ing. František Vojtuš
(Národná protizločinecká jednotka NAKA P PZ,)

- Predikcia súdnych rozhodnutí - novodobý trend v empirickom právnom výskume

npor. Mgr. Michal Denský
(Krajské riaditeľstvo PZ v Nitre)

- Špecializácia príslušníkov Policajného zboru v problematike riešenia domáceho násilia a násilia páchaného na deťoch.

Diskusia k príspevkom

---

2. časť (cca 10.45 – 12.45)

doc. JUDr. Miroslava, Vráblová, PhD./JUDr. Štefan, Zeman, PhD.
(Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie)

- Trestné činy proti životu a zdraviu v SR - vývojové trendy a postrehy

Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav Kelemen, DrSc., MBA, LL.M./JUDr. Miloš Maďar, PhD., LL.M./doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.
(Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici)

- Realizácia boja proti radikalizácii vo väzenstve na Slovensku - projekty Európskej komisie pod vedením Talianskeho Ministerstva spravodlivosti

JUDr. Denisa Hamranová
(Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže / Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave)

- Problematika inštitútu podmienečného prepustenia doživotných odsúdených

JUDr. Jakub Ľorko, PhD.
(Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave / Generálne riaditeľstvo zboru väzenskej a justičnej stráže)

- Názory odborníkov z väzenskej praxe na vybrané aspekty výkonu trestu odňatia slobody

JUDr. Štefan Hrčka
(advokátsky koncipient pri JUDr. Jozef Sabó – advokát)

- Daňové podvody a možnosti ich prevencie.

JUDr. Ing. Marián Sabó
(advokátsky koncipient pri JUDr. Jozef Sabó – advokát)

- Možnosti ochrany daňovej sústavy prostriedkami trestného práva.

JUDr. Ing. Jitka Mlynarčíková, LL.M.
(Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky)

- Zaistenie úroku za oneskorené vrátenie nadmerného odpočtu dane z pridanej hodnoty

Diskusia k príspevkom

Záver

13 ^{00} – obed

Názov: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov zo 6. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou.
Zostavovateľ: pplk. JUDr. Veronika Marková, PhD.
Recenzenti: prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan Kočan, PhD.
Vydala: Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Rozsah: 373 s.1 287 871 znakov vrátane medzier
Vydanie: prvé

ISBN 978-80-8054-765-3

EAN 9788080547653